Стојан Карацић, Вук Шибалић

ДРОБЊАК
ПОРОДИЦЕ У ДРОБЊАКУ
И ЊИХОВО ПОРИЈЕКЛО

(Дробњак, Језера, Ускоци и Шаранци)

II
ИЗМИЈЕЊЕНО И ДОПУЊЕНО
ИЗДАЊЕ

Београд, 1997.

Издавач:

ИШ „СТРУЧНА КЊИГА“
Лоле Рибара 48, Београд

За издавача:

Живојин Влаховић,
директор и одговорни уредник

Рецензенти:

Проф. др Радоман Јовановић
Проф. др Томислав Жугић
Проф. Војо Дедеић

Репродукција
на насловној страни:

Мићо Благојевић

Компјутерски прелом:

Влатковић Јелена

Тираж: 1500

LIBRARY
OCT 04 1999
UNIVERSITY OF TORONTO

Издаје и штампа: ИШ „СТРУЧНА КЊИГА“ д.д, Београд, Лоле Рибара 48 • ***директор и одговорни уредник:*** ЖИВОЈИН ВЛАХОВИЋ• ***телефони:*** *директор* 3240-943, 3241-332 • *служба продаје* 3242-512, 3241-332, 3240-451 • *штампарија* 3246-691 • *телефакс* 011/3240-451

ПРЕДГОВОР

Писати књигу о Дробњацима, као племенском и географском простору, и дијеловима унутар таквог историјског субјективитета — Ускоцима, Шаранцима, Језерцима и Дробњацима — значи имати висок степен одважности да се чињенично и временски научноисторијски осивјетли једна врло особена историјска појава, којој, може се рећи, скоро нема равне на Балканском полуострву. Јер, ријетко се може наћи тако историјски стар и етнички карактеристичан простор који, као врло организована цјелина и заједница, живи преко хиљаду година. Иако су о Дробњацима написане многе странице — научне, историјске, епске и друге — истраживати историјске и остале видове живота Дробњака није ни непотребно, а ни лако. Ствар је у томе што је једна изузетно стара и богата историја (за оно што се потпуније зна: од деветог вијека, па до краја двадесетог) дала обиље чињеница које, неоспорно, не могу бити изучавањем, тумачењем и објашњењем исцрпљене. Осим тога, живот и активност Дробњака су, током тако дуге историје, увијек били динамични да такви токови стално траже нова изучавања. Зато књига Вука Шибалића и Стојана Караџића *Поријекло породица у Дробњаку* (Дробњак, Језеро, Ускоци и Шаранци) представља, уистину, једно ново и по свему особито виђење Дробњака кроз вјекове.

Шибалић и Караџић начинили су заједнички приступ једној по свему особитој појави — Дробњаку. Али, они о цјелини пишу одвојено. Стојан Караџић, у првој дијелу, у доста сажетом тексту „слика“ и излаже историју Дробњака. Он то зналачки чини у оквиру педесетак краћих историјских фрагмената (повезаних цјелина), који један из другога временски и историјски извиру. Вук Шибалић слиједи историјску поставку Стојана Караџића —

иде даље у садржаје историјских процеса и садржаје развоја и истраживања у дробњачким породицама, односно истражује и разматра развој породица у оквиру четири велике дробњачке групације: Дробњаке (старе Дробњаке и њихову територију), Ускоке, Језерце и Шаранце, као и особене, и јединствене етничке и историјске развојне цјелине.

Књига Вука Шибалића и Стојана Карацића је, дакле, дводимензионална.

У првој дијелу С. Карацић, већ на самом почетку разматра, категорично и историјски, неке битне карактеристике племенске организације у Црној Гори, посебно у племену Дробњаци. Писац акценат ставља на појмовима племе, племенска свијест, што је карика његовог развоја и очувања, те сељења и сеобе из племена. При томе, он слиједи мисао Нићифора Дучића да је „историја Дробњака један крвави еп", да с правом „Дробњачка Тара (ријека које је била вјечита граница Дробњака) не зна за цара". Зато Карацић и историјски, и помало социолошки, слика неке битне карактеристике племенске организације на просторима Црне Горе, од најстаријих времена, а потом све то, разумљиво, у Дробњаку као једној од најстаријих организованих цјелина тога простора. За њега су племе, племенска свијест, племенска организација живота, па и племенске сеобе, простор у коме пробирљиво тражи битне ослонце дробњачког карактера. Да би то доказао, он се служи индуктивним и дедуктивним методима. Прво слика племе, село, катун и сеоски комун. Потом иде даље, и с особеног етичког становишта разматра морална својства старих Дробњака. При томе он на првом мјесту истиче *понос и част човјека*, као одређујућу мјеру вриједности; затим, наглашава значај етичког мишљења и сагласност моралног понашања. По томе Дробњак је као врло стара племенска заједница доста рано учврстио своје одређујуће духовне ослонце у облику етике Дурмитораца, што постаје традиционална оријентација генерација, а огледа се у неким особинама и битним одредницама: умјереност, одмјереност, разборитост, досљедност, стрпљивост, одлучност, храброст, изразита бистрина. Карацић наглашава да су то својства Дробњака која је још давно утврдио академик Јован Цвијић, иначе поријеклом из Дробњака. По Карацићу, Дробњаци (Дурмиторци) су као такви врло привржени правди и истини и врло савјесни у испуњавању својих људских и моралних дужности. Из таквих етичких особина Дурмитораца развило се јединствено максимално јако осјећање слободе, за коју су

Дробњаци, током своје дуге историје, увијек давали максимум својих умних и физичких снага. Зато је у Дробњака духовна вриједност увијек била важнија од материјалне. У томе се слажу и Вук Карацић и Петар II Петровић Његош, који су изворно, по њиховом сазнању, поријеклом Дробњаци. Због таквих својих битних особина Дробњаци су развили врло снажну властиту аутономију и културу, и без узмака су је бранили у свим периодима, почев од деветог вијека па све до данашњих дана (од Грка, Бугара, Турака, Аустријанаца, Нијемаца, Италијана и других немалобројних страних и домаћих зулумћара).

Карацић вјешто разматра простор и границе племена Дробњак и његову друштвену организацију. Ослањајући се на најстарије писане изворе *(Љетопис попа Дукљанина,* Дефтер из 1477. године и друга сачувана архивска документа), он доказује врло стару жупску и кнежевску организацију „Комарницу" и „Тушињу", затим војводства и капетаније, па све до модерних срезова и општина овога вијека, што чини посебну занимљивост ове студије.

Веома дуго, изузетно упорно и јуначко вјековно ратовање Дробњака заузима у студији врло запажено мјесто. Међутим, толико фактичко обиље ратова, које су Дробњаци водили, и бојева у којима су учествовали, заслуживало би много више простора и чињеничког материјала. Али, имајући у виду да су могућности једног оваквог пројекта ограничене, поступак је, начелно, прихватљив: да се хронолошки и фрагментарно наброје, и у главним цртама представе, најважнији догађаји. Карацић се, зато, одлучио да од битке дробњачког кнеза Козлине на ријеци Тари 1002. године, против Бугара, коју Дробњаци добише, учини осврт на борбе са Кричима; затим на дуга и тешка ратовања с Турцима, у којима мали Дробњак, уздужне и попречне дужине мање од стотињак километара, постаје центар турских ратних интересовања и похода. То је, по Карацићу, и фактички зато што је Дробњак раскршће царских друмова од Дубровника и других центара трговачке моћи према Цариграду, и размеђе између немирне Старе Црне Горе и од Турака окупиране Србије. Дробњаци се фактички ни са чиме не мире: бране слободу и одбијају зулумћаре, гину и обнављају се, и опет гину, али и подстичу друге на устанке и борбу за слободу*. Такав је и дроб-

* Кнез дробњачки Секула Церовић присуствовао је, у име Дробњака, састанку српских главара 1620. године у Београду, гдје се расправљало о ослободилачким акцијама.

њачки народ, а такве су и дробњачке вође — кнежеви, војводе и капетани. Њих народ бира — поставља захтјеве, и они немају друге оријентације већ да се јуначки боре за спас и слободу. Караџић, тако, описује напад Хусрет-бега на Дробњак 1538—1541. године, млетачко-турски рат и учешће Дробњака на страни Млечана, пораз Турака под Бечом и устанак Дробњака, те убиство Рецеп-паше Шејића и паше Селмановића, безбројне локалне борбе и крваве турске обрачуне (битка Ускока и Дробњака на Сировачким Барама 1690. године); затим борбе Дробњака са Турцима у 18. и 19. вијеку, учешће Дробњака у Карађорђевом устанку, борбе против паше Миљевине и паше Скопљака, смрт Смаил-аге Ченгића у Дробњаку, 1840. године, учешће у Граховској и Вучедолској бици, развијање и јуначко добијање велике Шаранске битке, устаничке акције Дробњака у борбама за ослобођење Црне Горе 1862—1878. године.

Кроз тако окрутна и драматична ратна кретања Дробњак наставља своју наметнуту горштачку ратну игру — вјечитог слободара и јуначког мученика: он устаје и пада, пада и устаје, губи и добија, али не престаје и не одустаје. Дробњаци љубе слободу и цијене јунаштво и част изнад свега и то чине непрестано. То чине и послије Берлинског конгреса. Таква их срећа прати и у балканским ратовима. Дробњаци, Ускоци, Језерци и Шаранци — су и први добровољци из Америке да ослобађају и бране отаџбину. Такви су и 1913. и 1914. и 1915. и 1916. у великој Мојковачкој бици: они су на посљедњем бедему одбране Српства, од Левер Таре до Мојковца — посљедња заштитница одступнице преко Албаније. Они су стални страдалници и опет устаници. Дробњаци ће издржати све невоље међуратне, а опет бити 1941. године међу првима у устаничким антифашистичким борбама против Нијемаца и Италијана, Бугара и осталих квислинга. У току четворогодишњег рата Дробњак ће много пута тешко страдати и за слободу на олтар отаџбине положити преко 2.500 живота. О свему томе пише Стојан Караџић. Он хиљадугодишњи период живота и борбе Дробњака слика, истина, доста фрагментарно, али прегнантно и временски цјеловито. Његова теза је врло јасна: Дробњаци су врло старо и организовано племе, по много чему карактеристично; они су мудри и храбри вјечити слободари и ратници, учесници у свим биткама, бојевима и ратовима које су Србија и Црна Гора водиле за слободу и ослобођење. Они су јунаци у Косовском и свим другим бојевима; они су стални и трајни пратиоци цјелокупне судбине народа Србије и Црне

Горе и њихов нераздвојни и особен — достојанствен дио. Према Цвијићу, Дробњак је расадник честитих људи и јунака племенита кова. О свему томе Стојан Караџић пером и чињеницама плете логички временски и историјски ток живота и борбе Дробњака. Његово свједочење је узбудљиво и инспиративно. Зато се читањем написаног долази до логичких и неминовних питања: како је могуће да тако мален географски и народносни простор одолијева безбројним Сцилама и Харибдама толико вјекова, и да, иако стални страдалник, увијек остаје и морални и фактички јуначки побједник. Одговоре би било потребно многе навести, али један је посве сигуран: то је било могуће зато што је Дробњак током свога дугог трајања формирао своју особену и трајну, јасну и чврсту слободарску мисао, и имао народ и људе одлучне, вјеште и неустрашиве. Зато је он био и остао бисерна етичка и слободарска оаза, ту на простору дурмиторскоме, с високих, јасних и далеких погледа тих задивљујућих неимара труда, духа и неузмака. Ако је све ово и фрагментарно речено, труд писца је од неспорног значаја.

Историју и битне карактеристике једног краја и простора какав је Дробњак, не чине само ратна историја и особености везане за ратне и безбројне ослободилачке борбе. Наравно, то уистину чини највећи дио историје Дробњака, јер им је управо историја додијелила такву судбину.

У таквом контексту, Караџић је споменуо и историјске, религијске и друге значајне грађевине и споменике, и градитељска дјела православне културе, какви су манастири Подмалинско, Добриловина, црква Светог Арханђела у Тушињи, Пивски манастир као шири дробњачки простор, итд. Али, он спомену да је Дробњак, поред чувених јунака — војводе Илије Косорића, Мијата Котлице, Вука Лопушине, Петра Кршикапе, Мирка Алексића, имао и масовно херојство, како у Првом свјетском рату: на Дрини, на Гласинцу, на знаменитом Мојковцу и другдје, тако и у великом антифашистичком рату 1941—1945. године, кад Дробњак бјеше примјер патриотског и јуначког држања.

Но, Дробњаци не би били тако карактеристични (по много чему особени као племе и као људи) да немају и своју другу „страну медаље“, која је, по безбројним чињеницама, у много чему *етички веома чиста, а по фактичком узору свијетла,* а према темељним вриједностима живота — *не безначајна. Напротив.* О тим особеностима* и фактима Дробњака С. Караџић

*Науке, културе, књижевности...

пише у једном дијелу своје студије. Истина, он то чини фрагментарно и таксативно,... не улазећи студиозније у сам феномен овог значајног својства дурмиторског подручја.

Међутим, управо тих неколико страница текста откривају један горштачки народ, који је *природно обдарен изузетно снажним тијелом и не мање бистрим и снажним духом, немирне маште и ненадмашне воље да се — побјеђује, прониче у непознато и ствара за конкретно.* Кад не би било тако, како би уопште било могуће објаснити преживљавање тако сурове историјске судбине какву је у хиљадугодишњем периоду имао Дробњак, као и тако особен начин живота познат и признат од старих и моћних центара на просторима од Дубровника до Цариграда, од Београда до Беча и Пеште; од Цетиња па до Петрограда; од Никшића па до Одесе. Опсервиран је Дробњак пером и умом, како у записима попа Дукљанина, Евлије Челебије, казивањима старих Требјешана и у биљешкама других пустолова, који се креташе тим далеким и великим просторима историјских и географских меридијана, и који, свако за себе, понешто значајно остави записано о Дробњацима. Стојан Караџић покуша да скромно назначи ту незаобилазну димензију Дробњака, кратко казујући шта су све то изњедрили Дробњаци значајно за науку и културу Црне Горе и Србије, па и за много шире просторе. Због тога Караџић наводи више од стотинак имена чије су мудре ријечи и умна дјела постали неспорна баштина националне и шире културе, а неријетко и значајни угаони ослонци бројних научних дисциплина. Зато се с правом може очекивати да се из таквог богатства научног и културно-умјетничког опуса створи фактички упоредни преглед имена и дјела из области стварања и умног проницања у важно и непознато у областима филозофије, књижевности, историје, социологије, медицинских и техничких наука и других дисциплина у којима су бројни Дробњаци дали неспоран допринос. Разумије се, овакав захтјев тражи посебно и специфично студијско истраживање, што ће, надам се, уважени аутори учинити за неко наредно проширено издање.

Овдје треба посебно истаћи и релевантност студије, коју чини преко 260 одредница — коришћених облика сазнања, који дају цјеловит темељ изведеним констатацијама.

Вук Шибалић наставља започету мисаону игру и нарацију о судбини Дробњака и Дурмитораца: Језераца, Шаранаца, Ускока и Дробњака. Он слиједи Караџићеве поставке и логички прониче

даље у судбине веома бројних и појединачних породица Дробњака, Ускока, Језераца и Шаранаца. Он то чини на аналитичан и чињенично богато заснован начин; почиње тамо гдје су други стали: Цвијић, Караџић, Томић, Лубурић, Вујачић и бројни други истраживачи. Али, Вук Шибалић иде даље. Боље рећи, он проширује започета истраживања, битно их освјежава новим доказима и чињеницама. Тако он размиче — шири границе сазнања о бројним породицама на најширем дробњачком простору.

Занимљива је Шибалићева структура истраживања. Могло би се рећи да он слиједи већ дата обиљежја, с њиховим врлинама и манама. Шибалић уистину слика: досељавање, живљење, разграничења временска, територијална и породична, и токове расељавања — одлажења породица с дробњачке територије.

Шибалић, могло би се рећи, тродимензионално слика преко четири стотине породица (читај: братстава), животно везаних, на неки начин, с дробњачким (читај: ускочким, шаранским, језерским и уже дробњачким) просторима.

Прва димензија овог разматрања је — досељавање на дробњачку земљу и њихово изворно поријекло.

Друга димензија посматрања дробњачких породица окренута је њиховом животу — развоју и начину живљења, те њиховим унутрашњим односима и битним особеностима.

Трећа димензија овог истраживања је — појединачно или групно исељавање, или чак нестајање појединих породица, најчешће због њиховог физичког истребљења услед турских, или других, освајачких похода, и у погибијама, у ратовима и биткама које су тако често и сурово водили Дробњаци. У рукопису Вука Шибалића обрађено је, истина доста сажето, појединачно преко триста таквих породица, које су расељене, исељене или заувијек нестале и избрисале своје животне токове.

Вук Шибалић започео је своје истраживање о дробњачким породицама и с познатом и с оригиналном структуром; позната је утолико што се доста ослања на истраживања Андрије Лубурића у књизи *Дробњаци,* јер и Лубурић дефинише Новљане, Усељенике и Ускоке, и расељене породице. А Шибалић прави ширу подјелу на: Старинце, Новљане, Усељенике, Ускоке, које дијели на Шаранце и Ускоке, и исељенике — исељене породице.

Шибалић СТАРИНЦЕ дефинише као она „дробњачка братства која су се у Дробњак доселила прије 16. вијека". Према турском дефтеру из 1477. године, који се односи на Херцеговачки

санџак, тада је у Дробњаку било 636 домова, што се сматрало добром насељеношћу. Зато, разрађујући ову тезу Шибалић даје податке са 57 породица, међу које убраја Мандиће као најстарије, који воде порijекло од старе српске породице Милешевића.

У погледу третмана Новљана може се рећи да нема велике разлике у односу на податке које је дао Лубурић. Новљани су, за Шибалића, „највеће српско племе које је организовано дошло на Балкан", прво у околину Травника, потом Новог и Бањана и, коначно, у Дробњак. У оквиру описа Новљана обрађено је 113 породица.

Трећа велика група породица за В. Шибалића су Усељене породице, за које, као посебну групацију, не даје посебна објашњења. Шибалић описује 119 таквих породица.

Четврта групација су Ускоци. Писац их дијели на двије велике групе: а) на групу Шаранаца, који су тај простор, по Шибалићу, населили у другој половини 17. вијека. У оквиру ове подгрупе обрађене су 44 породице. Шаранци су, дакле, прва подгрупа у оквиру групе Ускока. А друга ускочка група су сами — Ускоци!? Такве су по мишљењу аутора 52 породице. Ни ову подгрупу аутор посебно не дефинише. Ипак, примјетно је да се у ову групу сврстава група породица, углавном Никшића или Требјешана и њихових ближих или даљих огранака, које су се из простора града Никшића, као најмлађе, доселиле на дробњачку територију.

Потребно је, међутим, рећи да је групација Ускока на територији племена Дробњака врло карактеристична и, у много чему, изузетно занимљива. О тим карактеристикама много истине казује монографија *Дробњаци* Андрије Лубурића, који наводи осам посебних карактеристика: (1) Ускоцима се називају оне породице (пасови) у Дробњаку *које су ту ускочиле* у посљедњих 150 година; (2) ускочили су због борби с Турцима, или међусобних свађа; (3) њих има из свих сусједних крајева, а нарочито из Никшића, Колашина и околине Пљеваља; (4) *населили су се по цијелом Дробњаку*, а највише у Шаранцима и у околини ријеке Тушиње; (5) у селима Малинска, Струга и Сировца они сачињавају *скоро цијело* становништво; (6) због тога се читав тај крај назива Ускоцима; (7) Ускоци су имали своје засебне главаре: војводе, сердаре, капетане и кнежеве; (8) Ускоци су од времена ускакања у Дробњак скоро увијек били слободни*...

*Види: А. Лубурић, *Дробњаци*, Београд 1930, 188—189.

Потребно је рећи да су временска сазнања, а и нека новија истраживања (најчешће ради породичних монографија) потврдила бројне Лубурићеве наводе, а посебно да су то породице које су *ускочиле* од неке крвне невоље — убиства Турчина или неког саплеменика; да су се насељавале на читавој дробњачкој територији, чак и на простору Пиве (а не само у Шаранцима и Ускоцима); да су се поједине ускочке породице уселиле много раније и да су таква усељавања почела још у 15. вијеку, што се не слаже с Лубурићевим тврдњама; међу усељеничким породицама има много оних *које су типичне ускочке породице* и чији највиђенији представници у писаним радовима доказују своје ускочко порijекло. Посебна чињеница је да су ускочке породице населиле дробњачки простор, да су се релативно брзо уклопиле у дробњачки начин живота и борбу за опстанак, али да су, у борбеном смислу, остале врло особене — борбене, слободарске и ратничке. На основу многих чињеница основано се може тврдити да дробњачки Ускоци представљају врло особену слободарску и борбену групацију становника, што би значило да Ускоци нису племе, већ групација племена Дробњака. Чињеница је, међутим, да су Ускоци као простор названи по ускочким породицама, и да се касније формирао у засебан административни простор, као што су се административно и просторно формирали Шаранци и Језерци. Ускоци су, прво, постали капетанија, а потом, у оквиру среза Шавничког и општина, са сједиштем у Боану. Тако је тај административни простор захватио целовиту територију у коју су ушла села: Малинско, Струг, Сировац, а од 1950. године и Крња Јела; затим, Баре, Тушиња, Тимар (Боровац као заселак Тимара), Доња Буковица и Слатина, са засеоцима Зуква, Канкуша, Зечева Пољана, Јасиковац, те Доња и Горња Слатина.

О ускоцима, као заиста особеном истраживачком и административном простору и дијелу Дробњака казује и поема *Ускоци — лакци и јунаци* (М.К.) из које наводимо само двије строфе.

Ускакаше од невоље љуте,
Под Дробњаке спасоносне скуте,
Гдје се добром на добро узвраћа,
Гдје се легу Соколови сиви,
Све Ускоци — лакци и јунаци!

Населише морачке катуне,
И дробњачке превије и буне,
С Дробњацима братски четоваше,
И дробњачке славе прослављаше;
На добробит свих Дурмитораца
Ти Ускоци — лакци и јунаци!

Посебну пажњу привукле су — *исељеничке породице.* У овој студији обрађено је у најкраћим цртама, преко 300 породица. Тај дио казивања нарочито је занимљив јер открива бројне аспекте узрока, посљедица живота и живљења људи и братстава на простору Дробњака, па и на ширем простору Црне Горе и Херцеговине, а знатним дијелом и Србије, па и Југославије — било које.

Шибалић наводи три битна разлога исељавања великог броја породица из Дробњака. То су, прво, крвна освета, која се у старом дробњачком крају врло рано формирала у битно етичко начело. Зато се сваки онај ко је из било којих разлога извршио убиство, пред неминовном осветом по правилу исељавао. Други битан разлог исељавања били су разни притисци које су, најчешће послије великих сукоба, вршили Турци и други силници. Трећи разлог Шибалић означава као економски. Но, било који разлог да је био за исељавање, Шибалић их прати још од половине 17. вијека, па и нешто прије тога. Он наводи да су таква сељења позната према сусједним племенима: Гацку, Невесињу, Боки, Затарју; затим, наводи пештерски, златиборски, лозднички, романијски и друге крајеве. Веома бројна таква исељавања су, као што се из текста види, у Србију и према Србији, или из наведених разлога или ради учешћа у разним бунама и борбама за ослобођење. На такве походе Дробњацима никад није било ни тешко ни мрско кренути. Они су себе сматрали слободарима и одговорним да у таквим борбама учествују.

Многе исељене породице из Дробњака задржале су своја ранија презимена, а многе су, из носталгије, по старом крају Дробњака, себе прозвале — Дробњаковићима. Чак безбројне такве исељеничке породице, у новом простору, трајно задржаше своја ранија битна обиљежја — своје славе и обичаје, а, исто тако, по прастаром српском обичају, неке и промијенише понешто и прихватише неке славе људи у чији се крај доселише.

Ето, у свему томе, иако доста сажето, пише Вук Шибалић, потомак и припадник познатог и старог братства дробњачког и

језеро-шаранског — Шибалића испод Дурмитора, те особене велике планине која као јединствена и географски позната „Соа небеска“ зрачи својом горостасном планинском љепотом и као магнетска снага нераскидиво привлачи и рођене Дурмиторце, било да су Дробњаци, Ускоци, Језерци, Шаранци, Пивљани и други, било да су старијим или скоријим поријеклом из тог географски предивног, а историјски изузетно занимљивог и познатог краја.

Занимљиво је, а то Караџић и Шибалић чињеницама доказују, да су многе познате српске и црногорске породице и личности из тих породица, поријеклом из Дробњака. У такве спадају: Петровићи (Његош), Караџић (Вук), Цвијићи (Јован), Мишићи (Живојин) и бројне друге угледне породице и познате историјске личности старијег и новијег времена.

На крају, без двоумљења треба констатовати да је доста обиман писани материјал аутора Стојана Караџића, потомака бројних историји познатих Караџића, и Вука Шибалића, производ дугогодишњег напора ових истраживача. Он је првобитно био замишљен као особен прилог у планираној монографији Дробњака и Ускока, која се 1988. године прошири и на Језерце и Шаранце али која се, и поред обимног материјала, који прикупи преко 30 угледних истраживача, не заврши. Тако се поједини планирани прилози, као врло значајна и особито обимна грађа, ево појављују као засебне студије. Напор је тим корисниј, и значајнији, и за ауторе и за науку. Зато ће, сигурни смо, дјело С. Караџића и В. Шибалића, као врло *инспиративно, привући посебну пажњу* не само породица о којима је ријеч, и њихових данашњих потомака, већ и бројних других истраживача дробњачке прошлости и богате историје. Тиме ј еово дјело по свему интересантно и значајно. Пред тим значајем остају дужници и аутори и потомци дробњачког простора испод високог Дурмитора, те јединствене „Соe небеске“.

С. Караџић и В. Шибалић на нов и занимљив начин представише једно прастаро слободарско племе, са дугом и богатом историјом, с особеном културом живљења и карактеристичном етиком живота. Представише племе, братства — породице и људе горштачког кова, бистрог ума, часне и поносне, који су у тако дугој и изузетно тешкој историји јуначки одолијевали злу времену и безбројним крвавим насртајима силника и завојевача. Аутори, без сумње, чињенично доказују да Дробњаци (читај: Ускоци, Језерци, Шаранци и Дробњаци) никоме нису остали

дужни за учињену неправду, за нанијето зло, свакоме су обилато узвратили. Али, нажалост, они су своје успјехе и своју слободу обилато људским главама плаћали, али од борбе за слободу, од отпора свим средствима и од потребе да се јуначки узврати, нису одустајали. Као такви, они су одољели и преживјели, сачували животну лозу и племенску слободу, јуначку част и људски образ, и остали у историји краја и свијести својих потомака примјер који зрачи свеколиким узором. Ова студија је, поред могућих објективних мањкавости и недоречености, утолико значајнија и инспиративнија.

Посебно је значајно што су аутори за своје констатације и доказе користили изузетно обимну литературу, а уз то лично ангажовали велики број најпознатијих представника појединих породица, који су лично написали, допунили, или дали податке за своја братства. Тиме је ово дјело добило на прегнантности и тачности.

Проф. др Милан Крсмановић

Први дио

ДРОБЊАК – ПЛЕМЕ – НАЗИВ – ИСТОРИЈСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Сама идеја да се начини рад који би се бавио питањем породица и њиховог поријекла у Дробњаку, настала је много раније него што су аутори одлучили да приступе припреми за израду једне такве публикације. При доношењу ове одлуке аутори су се споразумјели да уводни — историјски дио о Дробњаку: племе Дробњак, назив, границе и географски појмови, историјске и друге карактеристике овог подручја напише Стојан Караџић, а други дио књиге — о породицама у Дробњаку — аутор Вук Шибалић. Критеријум је био афинитет у односу на дату материју, и прије свега чињеница да Вук Шибалић на проучавању породица у Дробњаку ради већ дужи период, и то на начин којим је обезбјеђивао значајан квалитет у питањима породица и њиховог поријекла у Дробњаку.

У уводном дијелу ове монографије износимо само неке основне напомене. Дурмитор и Дробњак, са својим природним љепотама, планинама, језерима, ријекама, кањонима, представљају чудесан мозаик ријетко виђен на овим просторима. Посебно су значајне историјске карактеристике Дробњака, које практично заузимају највећи дио ове монографије. Није ни лако ни једноставно, нарочито на овако малом простору, писати о Дробњаку и његовим историјским и другим карактеристикама, нарочито кад се има у виду релативно дуга историја Дробњака, значајне личности и значајни историјски догађаји с овог подручја. Како је овдје ријеч о историјски важном чињеничном материјалу, то је аутор, ради обезбјеђења аутентичности изнијетих чињеница, често цитирао изворе из којих је црпио ову грађу. Аутор је на овај начин хтио да избјегне фељтонско-приповједачки начин писања, и да овој монографији да карактер чињеничног матери-

јала који се заснива на ауторитету изворне грађе којом се обрађују историјски и други елементи из дуге и врло значајне историје овог подручја. Отуда је аутор у питањима овог историјског дијела имао као полазну одредницу историјске догађаје и личности које су биле учесници и носиоци устаничких акција и догађаја на овим просторима, па и шире, како ће се то видјети из излагања овог дијела монографије. Овакав приступ може се видјети и у систему обраде (извори и литература, обим и начин коришћења литературе) у којем је аутор користио многе изворе и ауторе од највећега знања и угледа управо за област која се овдје обрађује. Па ипак је могуће да и у овако обимној грађи коју је аутор користио, неке личности или догађаји остану непоменути, или недовољно осивјетљени. Треба напоменути и то да ће одређена питања у наредном дијелу, о породицама, бити нешто детаљније и нешто конкретније казана и описана.

Ово посебно имајући у виду да је аутор дијела ове монографије о породицама у Дробњаку, у дугом временском периоду прикупљао и обрађивао податке о појединим породицама у Дробњаку, њиховим коријенима, поријеклу, па и њиховим родоначелницима и значајнијим личностима у оквирима појединих породица. Овај аутор је практично цио свој радни вијек провео у дурмиторском крају, у којему су легенде, предања и приповиједања о људима и догађајима били увијек карактеристични. Отуда је аутор зналачки користио ове склоности Дурмитораца, нарочито старијих људи (неријетко и стогодишњака), да се баве питањима која су везана за име, поријекло, родослов, кретања, сеобе, усељења и исељења појединих породица на овим дурмиторским подручјима.

При овом аутор је ова сазнања допуњавао писаним изворима — записима, хроникама, историјским и литерарним списима, који су обрађивали и бавили се питањима породица у овом рату, тако да је допуна и узајамност ових метода обраде породица у Дробњаку у битном и утицала на квалитет истраживања и рада на овом плану.

Из саме чињенице да је овдје ријеч о значајној и обимној грађи о бројним породицама које су живјеле или живе на подручју Дробњака (Старинци, Новљани, Ускоци, усељене—исељене породице и др.), може се констатовати да су и рад и обрада ове материје захтијевали дуготрајан и напоран рад на разради и освјетљавању многих детаља везаних за поријекло и коријене породица са подручја Дробњака. Отуда су аутори, имајући у

виду ове околности, на више начина, па и преко дневне штампе, указивали на потребу да свако онај ко располаже одређеним подацима о својој породици или о другима с овог подручја, достави те податке ауторима, чиме би се допринијело бољем и успјешнијем раду на обради ове теме.

Зато захваљујемо свима онима који су нам у томе помогли савјетима, усменим казивањима, писаном ријечју и сл. на тако указаној помоћи, уз напомену да су одјељци о појединим породицама и њихова детаљнија обрада умногоме зависиле управо од добијених информација — изворних казивања, историјске и литерарне грађе, коју су аутори користили.

При овом напомињемо да је са захвалношћу коришћено неколико фотоснимака из области споменичне културе (цркве, манастири), као и панораме старог Жабљака, Боана, Шавника, и Крша из књига *Дурмиторски зборник, На извору Вукова језика* и *Устанак у Дробњаку 1805.* Ауторе ових књига смо истакли у првом и другом дијелу ове монографије, као и у дијелу књиге: извори и литература; један број цртежа и графика су радови познатих умјетника: Мића Благојевића и других; исто тако коришћено је и неколико портрета из књиге аутора Милоша Тодоровића и Мирка Гајића, *Српски и црногорски владари,* Београд 1989; коришћено је и неколико снимака које нам је за ову прилику уступио Војни музеј из Београда; назначени фотоси, цртежи и графике познатих умјетника умногоме су употпунили панораму и мозаик о људима и догађајима са овог знаменитог подручја.

НЕКЕ БИТНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПЛЕМЕНСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ У ЦРНОЈ ГОРИ, ПОСЕБНО У ПЛЕМЕНУ ДРОБЊАК

ПОЈАМ ПЛЕМЕНА

Племенски живот у Црној Гори имао је своје облике и садржину који су се у бићу племенског живота на просторима Црне Горе разликовали од племена до племена, али и увијек имали и одређене заједничке карактеристике. Назив одређеног племена подразумијевао је и територију на којој живи племенско становништво. У ствари, назив племена најчешће се по имену идентификовао с географским појмом, односно племенском територијом на којој живи одређено племенско становништво. Границе ових племена, историјски гледано, мијењале су се, смањивале, али на одређеним подручјима и проширивале.

Отуда племе и представља заједницу становника који живе на одређеној територији, заједницу која је организована на принципима одређене територијалне и етничке повезаности, а чије становништво по правилу има неке битне заједничке елементе оличене у обичајима, вјери, језику, заједничком поријеклу, традицијама и интересима који утичу на тјешњу повезаност племенског становништва.

У овим племенским односима треба имати у виду родбинске и крвне везе — посебно оне које су се стварале удадбама и женидбама у оквиру племена; ове родбинске везе су се одржавале не само унутар дробњачког племена већ су се ширили

и на племена из тог подручја. То је доводило и до племенског и међуплеменског зближавања људи и ширења родбинских веза, што је чинило једну од значајних „спона која држи племе као комплетну људску скупину“.*

Чланови племена у међусобним односима и у односу на своје племе зову се племеници (1).

ПЛЕМЕНСКА СВИЈЕСТ

Битан елеменат племена је племенска свијест. То је осјећај становника, односно чланова племена да су припадници племенске заједнице, односно свога племена, да су повезани нечим што их зближује, и да су ближи између себе него с људима који не припадају њиховом племену (2).

Губитком племенских елемената, а нарочито племенске организације, престаје прави племенски живот и све оно због чега је племе створено и што му даје пуно племенско обиљежје; племенска свијест остаје само као драга успомена на све то. Но, та је успомена способна да дуго живи, да чланове племена подсјећа на племенску прошлост и да у њима гаји племенско родољубље. Гашењем племенске свијести племе сасвим престаје да постоји. Племенска свијест је посљедња искра, посљедњи изданак и посљедњи дах племенске егзистенције; али она, племенска свијест, може дуго да живи, и да тако продужава блиједу, формалну и само идеалну егзистенцију племена. Но, и у том случају племенска свијест може бити довољно јака и способна да припаднике племена држи у једној духовној заједници и цјелини. Племеници који се одселе из свог племена и даље задржавају и носе у себи племенску свијест, коју преносе и на своје потомство, код кога понекад она може да се очува кроз више кољена (3).

Племеници не морају, чак ни по традицији, да буду крвни сродници, али се то сродство може манифестовати на други начин, а најчешће славом (крсним именом) (4).

Наша племена су створена из нужде и потребе, и добила су своју пуну форму и чврстину средином 15. вијека. Нека се од

*Чедо Ковачевић у својим предлозима и примједбама (рукопис) на прво издање књиге *Дробњак — породице у Дробњаку и њихово поријекло*, аутора Вука Шибалића и Стојана Карацића.

Вукова зидина (Петњица)

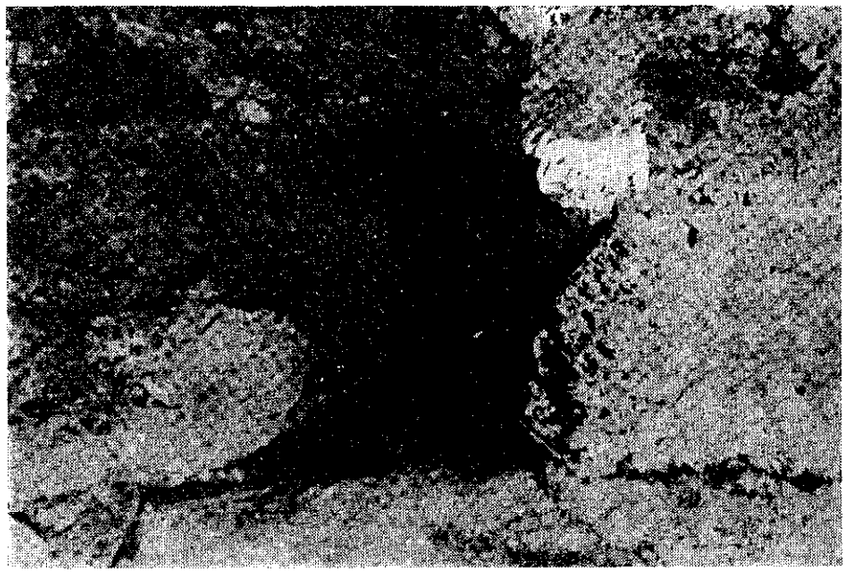

Вуков извор (Петњица)

њих помињу већ у 13. и 14. вијеку, што значи да је и тада постојала племенска свијест и нека лабавија племенска организација.

Кад је овај народ потпао под турску управу, наметнута му је турска администрација, која му је била туђа и необична, која се косила с његовим традиционалним законима, обичајима и навикама. Она му није гарантовала неприкосновеност његових освештених права; под њом је био угрожен његов живот, вјера, част и имовина.

Таквој администрацији народ је давао отпор, и активан и пасиван, у границама својих снага и могућности. Али, није се било лако одупирати једној агресивној сили, чији насртај није био кратковјек, него је трајао вјековима.

Тај народни отпор Турци су најбрже и најлакше савладавали у централним и лакше приступачним крајевима.

Сасвим је други случај са периферијским, брдским и тешко приступачним крајевима. Тамо народни отпор није никад престајао и Турци никад нијесу могли да досљедно спроведу своју администрацију и успоставе потпуну власт, па су прибјегавали попуштању и споразуму; па повремено су чак и отресали руке од тих крајева, тражећи од њих да им само плате харач па да их не узнемиравају; често су и у томе наилазили на отпор, па су морали да употребљавају војну силу да непослушна племена приведу послушности, у чему понекад нијесу успијевали, а понекад су успијевали само привремено. То је нагонило племена да се организују, збијају своје редове и јачају племенску свијест, племенско родољубље и унутрашњу међусобну вјеру и духовно сродство. На то их је нагонила и чињеница да недостатак државне администрације или њена лабавост нијесу гарантовали ни унутрашњу ни спољну безбједност, па је племе, за заштиту прве, организовало своју сопствену администрацију, а за заштиту друге спроводило и јачало спремност за борбу и борбену готовост (9). Тако се оно бранило од насртаја туђе самовоље, исламизације и католичења, туђих закона и обичаја.

СЕЉЕЊА И СЕОБЕ

У току деценија и вјекова појединa племена су се јако намножила, тако да је сувишак становништва морао да се расељава. То расељавање ишло је периодично у групама и поједи-

начно, и то на разне стране. Било је сељења и из племена у племе или у сасвим други крај због крвних дјела, због неродних година или због сиромаштва. Овим унутрашњим сеобама утиране су унеколико границе племена и постајала су племена, па и сами крајеви, ближи и познатији једни другима. Било је и других облика зближавања, те се тако спонтано стварала свијест у народу о цјелини и заједници.

Овдје треба имати у виду и велике сеобе које су вршиле турске власти у 15. и 16. вијеку, нарочито у крајевима гдје су настајали устанци и буне, и гдје су расељавани једни становници да би били замијењени другим (углавном турским).

До већег исељавања дошло је у другој половини 18. вијека и у 19. вијеку, и ове су се сеобе вршиле у предјеле Босне, а нарочито у Србију (подручје Топлице, Ужица, Косова). Овај народ носио је са собом у те нове крајеве и живу традицију о својем животу, обичајима и дугој традицији борбе за слободу.

Сва ова битна обиљежја племена у Црној Гори умногоме су карактерисала организацију и унутрашње биће и племена Дробњак, које је до шездесетих година 19. вијека било најизразитији примјер представника племена и племенске организације. О томе је посебно писао А. Лубурић у својој књизи *Дробњаци,* гдје наводи да је велики заљубљеник у Дробњак, „Јован Цвијић пореклом Дробњак" и да је „то своје дробњачко порекло с поносом истицао". Можда је из тог разлога Јован Цвијић, од свих наших племена, највише интереса показивао за Дробњак јер је налазио да је Дробњак за испитивања најинтересантније племе, гдје се племенски живот, поријекло и прошлост појединих породица могу пратити од најстаријих времена. Ово утолико прије што је Дробњак био матица многобројних породица које су се расељавале помногим крајевима током 18, 19. и почетком 20. вијека.

Тако је и војвода Живојин Мишић поријеклом из Тепаца у Дробњаку (шири појам) од породица Каљевић, чија се једна грана одселила у Струганик и узела презиме Мишић.

Сам војвода Мишић о своме поријеклу у аутобиографији *Моје успомене,* каже: „Становници села Струганика доселили су се у овај крај из околине Дурмитора још пре 150—200 година. Моји преци су по презимену Каљевићи, досељени су из села Тепаца са јужних обронака Дурмитора. И данас у том селу живе Каљевићи... Каљевићи се доцније по мојем дједу Миши прозову Мишићи."

Манастир Подмалинско

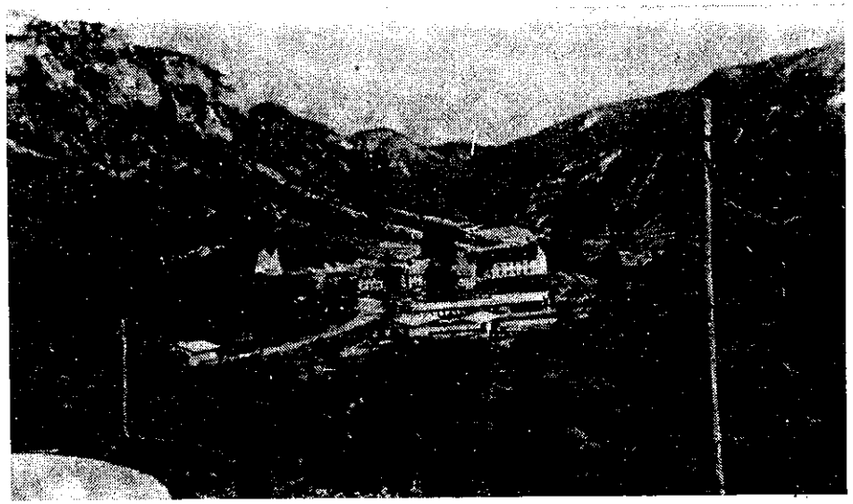

Боан

Породица Анте Богићевића, јадарског војводе, дошла је из племена Дробњак у одбрану Лознице, у село Клуце, гдје се и војвода Анта родио.

И Младен Миловановић је поријеклом из Дробњака. Један је од најистакнутијих Карађорђевих војвода, а био је и предсједник владе у Карађорђевој Србији; поријеклом је из села Тушиње од породице Церовић, прозвао се Миловановић; и породица из које потичу Петар I и Петар II Петровић Његош по предању, записима и документима су поријеклом из Дробњака.

И наш велики реформатор Вук Караџић рачунао је да се његов дјед Јоксим, звани Бандула, преселио из Дробњака у Тршић око 1739. године.

Вуку је „лежала на срцу и у памети Црна Гора", па није ни чудо што се читавог живота интересовао за њу. Посебно интересовање он је показивао према дурмиторском крају. Дурмиторски крај је обухватао, као и данас, Пиву, Дробњак, Језера, Ускоке и Шаранце. Вук је знао да је нарочито прошлост Дробњака била бурна и по много чему карактеристична (11).

Ово интересовање Вуково није се ограничавало само на историју Дробњака и Херцеговине; оно се нарочито одразило на његов рад на рјечнику и језику.

Јоксимов унук и миљеник Вук, дијете с изоштреним пријемницима, какве је морао имати будући Караџић, хватао је утиске који ће зрелом Вуку представљати најпоузданији путоказ за народни рјечник, причу и пјесму. Вуку су, као и сваком дјетету, занимљиви били несвакидашњи гости. Од гостију из Дробњака, колико и од дједа Јоксима, дострујао је у Вуков слух дух Херцеговине и Дробњака. Петницу, Дурмитор и Пирлитор Вук је „видио" иако није гледао! Павле Ивић наглашава: „За разлику од свих осталих речника нашег језика, Вуково прво издање је у основи речник говора једног човека. (...) Чврсту полазну тачку за разматрање питања о дијалектској подлози нашег књижевног језика може дати само поређење Вуковог језика и *Рјечника* са говором Тршића у Јадру, његовог родног места, и Дробњака под Дурмитором, племена из којега су се Караџићи доселили у Тршић у првој половини 18. века" (12).

Познато је да је Вуков Тршић био насељен херцеговачким становништвом. Прије досељавања Херцеговаца у Тршићу је постојала само једна старосједелачка породица. Сам Вук је потицао из досељеничке породице Караџић — доселили су се 1740.

године, а Вук се родио 1787. године. То своје скорашње дробњачко поријекло Вук је с поносом истицао, потписујући се на неким књигама: „Вук Стефановић Караџић, Јадранин из Тршића а од старине Дробњак из Петњице."

Бројне истакнуте породице из Дробњака на подручју данашње Србије и Босне и Херцеговине у ствари и потичу из Дробњака (14).

Тако су ратне прилике и услови тешког живота битно утицали на готово непрекидне токове миграционо-емиграционих кретања, што се посебно може пратити у породичном дијелу ове монографије. Није ни лако, а рекао бих ни могуће, и поред коришћења значајне изворне литературе, пратити сва кретања, којима су, истина, главни правци били одувијек усмјерне према Србији, Шумадији, ужичком крају, Топлици, Косову, равној Војводини... Ако узмемо само топлички крај, видјећемо да су тамо насељене многе породице с подручја Дробњака!

Сама Топлица и јабланички крај су широке области и обухватају многа мјеста у источном дијелу Србије, у која су се доселили дробњачки становници, као што су: Гајтан, Доњи и Горњи Статовац, Радан планина, Дебели Луг, Прокупље, Реткоцер, Шуларе, Сијеринска бања, Пуста река, Савинац, Топола - Лебани...

Овдје ћемо поменути неке од досељених дробњачких породица: Зарубице, Дробњаци, Грбовићи, Церовићи, Попадићи, Гогићи, Радосављевићи, Лаловићи, Нешковићи, Раонићи, Делићи, Зајаци, Кнежевићи, Рајичевићи, Војиновићи, Ђурђићи, Караџићи, Жугићи, Јанковићи, Томићи, Петрушићи, Перовићи, Андесилићи, Вуковићи, Минићи...

Многе од ових породица и данас тамо живе, или су се раселиле по другим крајевима Србије и бивше Југославије.

Сеобе дробњачких житеља повремено су биле усмјераване и према Херцеговини, односно босанским крајевима, посебно према предјелу Гласинца. Како је и зашто предио Гласинца дошао у ужи круг интересовања дробњачких сеобеника, о томе нема ближих података, иако су сеобена кретања, дуже вријеме, нарочито током 18. и 19. вијека, била усмјерена према овом подручју. И данас многе породице које су се тад одселиле на подручје Гласинца тамо живе.

Овдје се појам Гласинац не узима у смислу самог мјеста — градића Гласинца, већ његово шире етничко и географско

поимање које је ова област повремено попримала. На тај начин су се одређивали и временом усталили шири појмови о подручју Гласинца. У ширем смислу Гласинац би обухватао крај од Рогатице до Власенице и од Закома до Кнежине. Овакав географски смисао Гласинца одређивао му је временом етнички састав становништва, у коме су преовладавали Херцеговци, Дробњаци и др. „Многи родови на Гласинцу поносе се и данас тиме да су поријеклом из Дробњака."

Занимљива је сеобена тенденција Дробњака и према гласиначком крају чији су простори, читлуци, поља и горе тежили одређеним сеобеним помјерањима, која су, стицајем околности, одговарала тадашњем стању односа и утицаја на овом подручју.

Доктор Миленко Филиповић, у својој књизи *Гласинац** помиње више од 30 родова и преко 200 кућа дробњачког етноса на овим просторима. Породице су долазиле на празна мјеста или на упражњене читлуке, па их тако има по цијелом Гласинцу. „Нема сумње", како наводи Филиповић у својој студији о Гласинцу — стр. 134, „да су њина досељења у овом периоду (до окупације Босне), била у вези са побунама" и ратним приликама које нису биле ријетке у гласиначким крајевима.

За дробњачке, али и за неке херцеговачке и друге породице, подручје Дрине и Гласинца била је важна етапа, гдје су се они у сеобеним покретима задржавали, ту се окупљали и договарали и „одатле као моћна струја кретали према сјеверу у Босни и у сјеверозападну Србију".

Не треба губити из вида да су на овим просторима већ почетком 18. вијека војевали и хајдуковали војвода Јоко Караџић (предио Јахорине и Романије), а нешто касније Цвијо Спасојевић (дјед Јована Цвијића) и Гаврило Шибалија (више према гласиначким просторима). Познато је и зашто је војвода Јоко Караџић, са групом Караџића и Дробњака, напустио Дробњак и кренуо према Босни — Јахорини планини.

„... Јован Цвијић је казивао Андрији Лубурићу да је и његов предак Цвијо Спасојевић, који је био из Дробњака, четовао по Гласинцу и да је одатле прешао у Србију пред Карађорђев устанак 1800."*

*Миленко Филиповић, *Гласинац*, Научна књига, Београд 1950.

*Андрија Лубурић, *Дробњак*, стр. 234.

У доба Цвијиног и Јоковог четовања по цијелој југоисточној Босни су четовали хајдуци из Херцеговине, Дробњака, Пиве... „На тај начин су угрожавали и једну стратегијски важну путну одредницу Сарајево—Скопље“, тако да је под притиском хајдучких четовања долазило до „склањања турског становништва из Гласинца и околине у градове или већа турска насеља“. И Милић Новосел је хајдуковао по Гласинцу, а његови Новосели су били неко вријеме насељени на Гласинцу. Према Лубурићу, Милић Новосел је једно вријеме хајдуковао по Гласинцу у чети Гаврила Шибалије, а касније се вратио према подручју Дробњака, Мораче, Србије...

Тако су се, осим поменутих Спасојевића, Новосела, Шибалића, Карацића, на подручју Гласинца нашли и многи породични родови, међу којима и Абазовићи, Беговићи, Бојовићи, Башовићи, Дајовићи, Гркићи, Вемићи, Зорићи, Зечевићи, Зорановићи, Јанковићи, Ковачевићи, Црногорчевићи, Церовићи, Радоњићи, Пејановићи, Томићи, Пајићи, Поданићи-Мотике, Срдановићи, Шобићи, Шушићи, Мандићи, Милошевићи, Параушићи, Мемедовићи, Маловићи, Мирковићи, Пантовићи, Стојановићи, Недићи, Марићи, Лаушевићи, Косорићи, Кујунџићи, Петрушићи, Обрадовићи... О њима се детаљније говори у II породичном дијелу ове монографије.

При именовању појединих породица у Гласинцу с подручја Дробњака др Миленко Филиповић у поменутој студији о Гласинцу имао је у виду да су породице, које је он на основу свог истраживања нашао, поријеклом из Дробњака и да су досељене управо из тог подручја у област Гласинца. Вук Шибалић је највећи дио ових породица већ поменуо у II дијелу књиге, што указује на значај и правце емиграционих кретања са поменутих подручја према Србији, Шумадији, ужичком крају, а затим и према Босни — гласиначком крају...

Већина породичних родова поријеклом из Дробњака одржавала је живе везе са рођацима и племеницима из области свог поријекла.

Они су се у путу или на други начин распитивали за своје рођаке и саплеменике па их „тражили и посјећивали, и користили се њиховим услугама“. На тај начин „одржавала се свест о сродству“, па су многи исељеници из Дробњака тачно знали гдје им живе рођаци, као што се и у Дробњаку знало гдје им живе исељени рођаци и саплеменици.

Не треба губити из вида одређене елементе племенског живота и племенске свијести, који су у вјековним сељењима и сеобама и те како били јака и стално присутна веза у животу племеника и братственика с подручја Дробњака. Отуда је, чини се, управо сагледавање племенске свијести истакнуто у студији доктора Миленка Стојановића о сељењу и досељавању понекад и јаких породичних родова, те њихова окупљања у појединим крајевима, али и поновна враћања старом предачком крају. Вјероватно је да су при томе племенски живот и племенска свијест имали значајну улогу.

Таква времена, ратни услови, оскудице, глад, уништени домови и разорени породични живот умногоме су утицали на сеобена кретања.

Има и неке сличности у драматичним историјским догађајима Дробњака који су приморавали ове несрећне људе на далека и најчешће неизвјесна емигрантска кретања.

Према неким каснијим догађајима почетком 19. вијека таквих исељења било је и с подручја Дробњака, а поједини стари српски записи указују на то да је једно вријеме владала велика глад у Дробњаку, што је могао бити повод за одређена сељења и на тим правцима. Оваквим пресељењима стваране су одређене везе између тамо досељених становника из Дробњака и старог краја, за које су настањени становници Гласинца показивали живо интересовање, пратећи шта се дешава у њиховом старом крају.

У гласиначком крају досељеници су преносили и поједине топографске називе: тако су досељеници дали име „Дробњачке воде“ на мјесту гдје се у Балтићима у близини Гласинца населила једна већа група Дробњака. На исти начин досељеници из Дробњака су и „једно брдо на Гласинцу прозвали Шавником“.

Према историјским записима, неки турски везири (помиње се везир Ћуприлић из 1714. године), настојали су да ослабе одређена подручја Црне Горе, међу којима и бунтовни Дробњак, па су дио становништва из ових крајева пресељавали у подручју Мркаља и самог Гласинца.

Како је у то вријеме било још доста празног простора, долазили су и многи други, селећи се својевољно, нарочито ако су били у питању рођаци или ближи сродници пресељеника који су долазили на њихов позив, али и видећи да су се ранији досељеници ту брзо снашли и да релативно добро живе.

Сматра се да су пресељења према Гласинцу и сусједним предјелима била бројнија крајем 18. вијека, „када су Турци похарали Дробњаке".

Таквих примјера сељења — сеоба било је и према подручју Србије више пута, као и у току 18. вијека, посебно према ужичком крају. Љубомир Стојановић у историјским записима (1510) наводи да је Дробњак, послије Ћуприлићевог напада око 1720. године, снашла још једна невоља: та година је била гладна и тада су „Дробњаци прелазили у Ужичку нахију, о чему постоји и један савремени запис у Цетињском манастиру". Тако се зна да је било и добровољног и насилног пресељавања: било је и оних који су се враћали у стари завичај, или им је Гласинац послужио само као привремено боравиште, да би касније отишли негдје даље на сјевер или према Србији. Гласинац је појединим породичним родовима, нарочито дробњачким породицама, послужио као сеобена етапа за кретање према западној Србији.

Имајући у виду ову област сеоба и сељења Дробњака према Србији, за нас су посебно интересантна антропогеографска разматрања за подручје Колубаре и Подгорине,* управо зато што се из поменутих студија види да је у знатном дијелу ове области током 18. и 19. вијека било усељавања и насељавања становника с подручја Дробњака.

Колубара и Подгорина су области у средњем и горњем току ријеке Колубаре и горњег тока ријеке Јадра и Тамнаве, а обухватају и планинске вијенце Повлена, Јабланика и Медведника, тако да Подгорина и Колубара у етнографском и историјском погледу представљају једну цјелину.

Наведене студије имају и посебну вриједност, јер се заснивају на *Упутствима* Јована Цвијића, поријеклом из Дробњака, у проучавању и праћењу ове научне области.

Распрострањеност ове области, њена етничка структура, разређеност, као и географска поимања, утицали су на то да се многе херцеговачке породице, посебно дробњачке, нађу на овим подручјима. Оне су у 18. и 19. вијеку у другим сеобеним кретањима нашле нова станишта управо на простору округа Колубаре и Подгорине.

Овдје се помињу многа имена и породице досељене из разних крајева Херцеговине и Црне Горе, при чему досељења из

* Љуб. Павловић, *Колубара и Подгорина* — Антропогеографска разматрања.

племена Дробњак заузимају значајно мјесто. Тако се у уводном дијелу студије указује на смисао дошљака за одређене облике комуна — заједница. Најљепши примјер ових заједница испољен је код Малештана у Лесковицама (Дробњаци из Малинска), Голубовића и Пријездића (из Тепаца). Многе породице досељене из ових крајева „никада нису престајале имати занатлије у својој средини". За Ковачевиће из Горњег Лајковца се зна да су се доселили из Језера у Дробњацима и да им је предак био ковач; од тада има 300 година, и да се никад нијесу престајали бавити занатом и „имати ковача у својој средини."

Посебно се овдје указује на дробњачки крај, који је за област Колубаре и Подгорине, осим Колашина и Никшића, дао већи број становника који су својим етничким и моралним нормама остављали утисак узорних и племенитих људи. Одликовали су се отвореношћу, рјечитошћу и бистрином. „Дробњаци су се вазда истицали па и данас природном бистрином, речитошћу, комунама у имању, комунама у раду, особитим јунаштвом и истицањем на пољу општих послова."

Од досељених породица у ове крајеве најстарија је породица Ковачевић „досељена из породице Курепа у Дробњаку у другој половини 18. вијека". Ови „Ковачевићи су од двије породице, од једних су Ковачевићи, а од других Мијаиловићи и Симићи".

Тако су се почетком 18. вијека доселиле из Дробњака из села „Петњице двије породице чији су родоначелници Милић и његова удова снаха Ружица, прозвана Цуца. Од Милића су Милићевићи а од Цуце Цуцићи и Николићи."

Овдје се послије Кочине крајине помиње и породица Калабић, која се доселила из Бајине Баште, „камо су се раније доселили из Дробњака".

А одмах послије српско-турских ратова 1878. године у село Бујачић код Ваљева доселили су се „Матељевићи из села Превиша у Дробњаку од породице Томић". Уз Матељевиће овдје се помиње и породица Радовић, која је дошла из Субјеле, округа ужичког, гдје су крајем 17. вијека „дошли из Тушиње у Дробњацима од братства Церовића". Тако су избјегли глад која је у то вријеме харала тим крајевима.

Овдје се помињу и Милићевићи као једна породица, која се пред Кочину крајину „доселила из Дробњачких језера" и населила у лијепо и богато село Зарубе.

У село Кланице, које се налази на развођу Уба и Колубаре, доселила се из „Комарнице у Дробњацима“ породица Крстајић и ту настанила у старо село Кланице.

У селу Горњем Лајковцу, које се налази у подножју Маљена на дијелу обала ријеке Рибнице, покренута општим сеобама крајем 17. вијека, доселила се у ово село и породица Ковачевић. Њихов предак Петроније и праунук Обрад били су ковачи, и од тог далеког времена ова породица је имала „увијек ковача што је и данас случај“. „Њихов предак доселио се из Дробњака у Јабучје, а послије дошао и населио се овдје у село Горњи Лајковац“. Ковачевићи су врло разграната породица и има их свуда „по Србији, али и по овој области Колубаре и Подгорине“.

У то вријеме, крајем 17. вијека у село Лесковице, које се налази у јужном дијелу простране лесковачке висоравни, доселили су се Малештани. Они су овдје дошли „из села Малинска у Дробњаку“. Малештани потичу од четири брата: Саве, Станоја, Радоја и Гала. У старој постојбини (Малинску) били су у задрузи, „па су се тако и овдје доселили“. До Галове смрти били су у задрузи, али послије његове смрти Галова удовица Манда са својима се преселила у Орашје и ту се закућила. Мандини и Галови потомци данас се зову Мандићи, а то су: Годићи, Мишићи, Ђуковићи и Зекићи. Послије Манде из задруге је изашао и Радоје и од њега потичу потомци Павловићи, Пејићи, Илићи и Спасићи. Сава и Станоје су умрли у задрузи.

У село Мратишићи које се налази у подножју Маљенских огранака доселили су се у почетку 18. вијека из „села Превиша у Дробњацима данашњи Вулетићи, који потичу од братства Томића из села Превиша“. Ови потомци старих Томића данас живе у више мјеста у Србији.

У првој половини 18. вијека, у село Осечица (подножје Маљена), „доселили су се из Дробњака из села Мљетичка три брата: Богдан, Раде и Башта“ (аутор не наводи њихово презиме). Од Богдана су Богдановићи, од Рада (Паше) Рашовићи, а од Баште Баштићи. Кад су браћа чула да им је заостали брат Станко умро, послије пет година и његову породицу доведу и настане је преко ријеке у планини. То су данашњи Станковићи.

Уз Кочину крајину, пред рат, у село Осеченицу поп Драгоје Симовић насели на црквено имање Шћепана и Ризну Косорић, „досељене из Дробњака“. Поп Драгоје, немајући мушког потомства, удаде своју јединицу кћерку за Бранка, најстаријег Шћепановог сина, и као мираз му даде „сву црквену имовину с уредном тапијом и преносом код ондашњих турских власти“. Шћепанови потомци су Суботићи који живе у више мјеста у Србији.

У село Пакље — у другој половини 19. вијека — које се налази на сјеверозападној страни велике лесковачке висоравни, доселила су се „из Дробњака из мјеста Шавника... два брата са својим породицама и од њих потичу породице Маринковићи, Петровићи, Бркићи, Бранковићи“.

Почетком 19. вијека из села Заовине (округ ужички) доселила се у село Петњицу јака свештеничка породица Јовановићи—Самоуковићи; ово село се налази на лијевој обали ријеке Бање и пружа се према самој Колубари. Породица Јовановића—Самоуковића су „старином из села Петњице у Дробњацима од породице Карацић“. Село Петњица, како аутор наводи, према предању је донијето са стране из Дробњака „од тамошњег села Петњице“. Из ове породице су браћа: Мојсије, архимандрит манастира Раче, Дионисије, игуман манастира Ћелије, и свештеници петњички Симеон и Алимпије, које помиње Јоаким Вујић у својим *Путашествијама.*

У село Планинице, на тромеђи ваљевског, ужичког и рудничког округа, на косама планина Маљена и Сувобора, у Првом српском устанку дошао је из Језера у Дробњацима предак данашњих Поповића и населио се као свештеник овог села, чији потомци и данас живе у више мјеста у Србији.

У селу Попучке, које се налази на десној обали ријеке Рабаса и спушта се у колубарску котлину, доселио се и предак данашњих Стојановића, који потичу „из Дробњака из Превише од породице Томић“.

У село Пријездићи, смјештеном на западним падинама посљедњег маљенског огранка Чубрице, пред Кочину крајину, доселила се велика породица Голубовића из села Тепаца у Дробњацима, одакле су се раселили по многим крајевима Србије.

У село Равње, које се налази на јужном крају Драчевићеве висоравни, уз Кочину крајину, доселила се породица Каљуше из Језера у Дробњаку. У исто вријеме овдје је дошла и Јевтића задруга из Језера у Дробњаку. Њих су прозвали Шестићима, зато „што им је предак који се овдје доселио имао шест прстију“. Сада ове породице живе у више мјеста по Србији.

У село Робаје на висоравни која се из Драчића пружа преко жабара, пред Кочину крајину, доселили су се Драгојевићи „из Дробњака а потичу од породице Маловића“ из Дужи. С њима су у сродству Савићи и Маријићи у овом селу, као и Јовановићи који живе у Мратишићу и Текићи који живе у Кључу. Сада они живе у више мјеста у Србији.

У село Словац, које се пружа на обје обале ријеке Колубаре, а у средини клисуре познате под именом Сутеска, такође пред Кочину крајину, доселили су се у ово село и по странама изнад Колубаре Словчани, који су поријеклом из Дробњака, „од тамошњег братства Косорића“. Они се појављују „у селу Словцу под презименом Матићи и Добривојевићи“.

У село Стрмово, које се налази на сјеверној страни манастира Боговађе у реду оних села које се једно за другим простиру од ушћа Љига до у саму Колубару, у другој половини 19. вијека доселили су се из Дробњака породице Радовановића и Ђурића.

У село Струганик, које се налази на десној обали ријеке Рибнице, прије почетка аустроугарске окупације, доселила се у ово село „врло стара породица Каљевић“, а у ствари потиче од исте породице од којих су и ужички Каљевићи. Каљевићи су иначе „раније досељени из Тепаца из Дробњака и од њих су данашњи Каљевићи, Марковићи, Мишићи, Пауновићи и Матијевићи“.

При овом треба имати у виду и имиграциона кретања Дробњака у предјеле Јадра и Рађевине.* Ту се у сеобеним кретањима населио и један број дробњачких породица. Овдје се помињу многе дробњачке и херцеговачке породице досељене у другој половини осамнаестог вијека, међу којима се помињу преци Вука Караџића, досељени у Тршић крај ријеке Жеравије. У овом крају у селу Клупци из Дробњака се доселила и породица Богићевић, од којих потиче и чувени лознички војвода Анте Богићевић. Из Дробњака су се у село Цриче-Крижава доселили Јовичићи и Јовићи, док су се из Дробњака доселили и Марковићи у село Стара Варош.

У овом предјелу у мјесту Крижава постоји заселак „Дробњаци“. Овдје је са подручја Дробњака досељено више породица, али се не наводи ближе мјесто (из којег села) одакле

* Боривоје Милојевић, *Јадар и Рађевина*, антропогеографска истраживања, издавач САНУ, Београд 1913.

су се Дробњаци овдје доселили; Дурмиторци су ту имали заједничку испашу Шанац, коју су купили од неког продавца који је дошао из Крижаве. Ту су испашу Дробњаци користили и „сада је обрађују“. И породица Манојловић — абације, насељена у ове крајеве, води поријекло из Дробњака. У село Цикоте у другој половини деветнаестог вијека доселила се из Дробњака у ове крајеве породица Павловић, само се не наводи ближе мјесто с подручја Дурмитора, одакле се ова породица доселила, а Павловића има и у шаранском крају, у кањону ријеке Таре у селу Левер Тара...

Напоменули смо да је тешко пратити све сеобе и сељења народа са дурмиторског подручја, па зато овдје приказујемо само нека изразито карактеристична подручја Србије — Топлице, Јабланице, ужичког и ваљевског краја, Гласинца, Шумадије...

И послије Првог, а нарочито Другог свјетског рата, и равна Војводина је била предио великих сеоба, посебно дробњачког живља. Многе крајеве Војводине населиле су породице са овог подручја, које и данас тамо живе, или су се одатле расељавале по другим крајевима Србије и бивше Југославије. Поменућемо: Вујовиће, Томиће, Шибалиће, Бојовиће, Вуковиће, Гујиће, Касалице, Крстајиће, Стијеповиће, Новоселе, Ћириће, Ковачевиће, Обрадовиће, Поповиће, Бадњаре, Караџиће, Вујичиће, Абазовиће, Самарџиће, Ћосовиће, Чворовиће, Ђерковиће, Милићевиће, Новаковиће, Зуковиће, Анђелиће, Даниловиће, Дациће, Раониће, Џаковиће, Дедеиће, Шљиванчане, Лековиће, Јегдиће, Зарубице, Јауковиће, Шушиће, Сератлиће, Кандиће, Крсмановиће, Делиће, Пејановиће, Лазаревиће, Шипчиће, Пековиће, Вилотијевиће, Јакиће, Бојовиће, Кнежевиће, Полексиће, Мемедовиће, Јањиће, Војиновиће, Ђурђиће, Грбовиће, Ћетковиће, Головиће, Жугиће, Андесилиће, Станковиће...*

Овдје је наведен само дио података о породицама које су се из Дробњака населиле на подручје Војводине. Могуће је да неке од породица са овог подручја нијесу поменуте због недостатка података.

* Дио података о породицама на подручју Војводине дао ми је за ову намјену Василије Пејановић из Београда. Захваљујем му на помоћи и сарадњи.

ПЛЕМЕ, ПЛЕМЕНСКИ ЖИВОТ, ОРГАНИ ПЛЕМЕНА

Основна ћелија племенског живота у Црној Гори била је породица, из које се развијало братство. Братство је такав облик људске заједнице у коме су све породице које живе у братству сродне по крви — најчешће имају истог претка и исту славу славе. Има братстава у Старој Црној Гори која за више стотина година нијесу мијењала своје презиме и која су имала значајан утицај у животу племена, нарочито у случајевима проширивања и јачања одређеног братства. Улогу братства посебно је описао Светозар Томић у својој студији *Црна Гора, њен значај и њена племена.* Гдје је заметак племена било јако братство, сваки нови досељеник губио се у томе братству, оно га, по Томићу, претапа у себе. Ови досељеници не само што губе своје етничке особине, но често губе и презимена и претапају се у старосједиоце. У другом случају, кад су у племену постојала слаба братства, па се у њ досели неко јако и снажно братство, или више братстава везаних каквим заједничким интересима, онда ти досељеници преплаве старосједиоце, наметну им своје име, своју славу и своје обичаје. Након кратког времена старосједиоци се сасвим губе а остане од њих у народу само прича да су некад постојали (15).

Кад је племенски живот у питању, треба посебно имати у виду улогу јаких братстава у племенима Црне Горе. Та јача братства су битно утицала на јачање, заштиту и одбрану племена; братства су у ствари била битна основа и елемент из којега ће се развити племе, а само племе се организује и формира из више братстава везаних међу собом економским, политичким и одбрамбеним интересима.

Братство је основни чинилац племена, као што је кућа основни чинилац братства. Братственици као крвни сродници чине и извјесну имовинску заједницу. Поред приватне имовине коју посједује свака кућа, постоји и братственичка имовина: пашњаци, шуме, воде, испаше, млинови, које братственици користе по тзв. редовима, и др.

Кућа (кућна задруга), као основни чинилац братства а потом и племена, била је чврста имовинска и крвна заједница људи у племену. Најстарији члан породице био је кућни старјешина. У већим кућним задругама чланови задруге бирали су најспособнијег свог члана за кућног домаћина, који је управљао

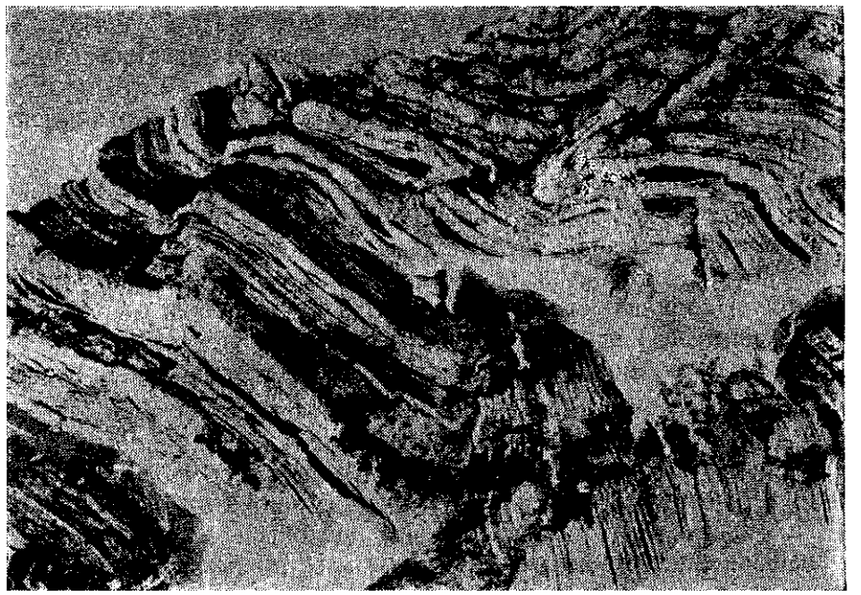

ДУРМИТОР - ШАРЕНИ ПАСОВИ

кућом. Управљање кућном задругом или кућом подразумијевало је управљање имовином куће и радом њених чланова.

Прво кућна задруга, потом братство, па племе, били су гаранција личне слободе и сигурности имовине пред својим спољним нападачима, било на имовину или на личну слободу члана (16).

Овако организована племенска заједница могла је да се одржи поред и мимо турске власти, а врло често и против ње. У разним периодима утицај и снага турске власти различито су се испољавали. Турци су, онда кад је признавана њихова власт у племену, потврђивали избор племенских кнежева и војвода. Ради чвршћег везивања ових старјешина и њиховог већег ауторитета у племену, сам султан је у неким случајевима издавао ферман с привилегијама појединих племенских старјешина (17).

Обичајним правом регулисани су основни имовински односи. Сва домаћинства имала су једнак удио у коришћењу племенског комуна. Нико у племену није могао ни на који начин стећи — ни куповином, ни насљеђем — више од једног комунског права. Жене нијесу насљеђивале право удјела у комуну, изузев ако није било мушке главе по очевој линији. На комунској земљи могле су се подизати мање зграде без темеља, али одлуком племенског збора могле су бити уклоњене (18).

Племе је у ствари социјална заједница и оно је имало своју организацију, доста сложену и разноврсну. Како су племена била одвојена једна од других и како нијесу имала таквих већих заједничких веза ни економских интереса осим одбрамбених, а била су изложена и подложна утицају сусједних држава, то су и њихове организације, зависно од тих околности биле индивидуалне и унеколико различите.

Нека племена у Црној Гори појавила су се у 13. и 14. вијеку, али су своју пуну форму стекла тек од средине 15. вијека.

У временима када је племенски живот имао своју пуну аутономију, на његовом челу били су племенски главар и друга лица које је племе бирало и истицало, увијек у зависности од историјских околности али и угледа, утицаја и способности људи.

У најстаријој племенској организацији, племенски су главари кнез и војвода. Кнез је у већини случајева био насљедан, у истој породици, и његова је власт била судско-управна; војвода је био изборни и његова је власт била војничка и одбрамбена.

Старјешина племена је био негдје војвода, негдје племенски кнез, а негдје сердар, који је понекад био старјешина нахије а понекад помоћник војводин или командант племенске војске (21). Барјактари су били угледни племеници који су носили заставе пред племенском војском. Сеоски кнезови су били старјешине већих села, у чији су се састав административно укључивала мања села. Главаре је бирао народ, а војводу и племенског кнеза потврђивао султан ферманом, тамо гдје је племе било зависно од турске власти; гдје те зависности није било, народном избору није била потребна никаква потврда.

Султанов ферман није имао никаква значаја у унутрашњем животу племена. За племенике он није био документат власти племенског старјешине над њима. Њему је ту власт давао племенски збор а не султанов ферман, који је за њега био само легитимација с којом се пред Турцима и турским властима појављивао као представник племена, који има право да говори у његово име. Дешавало се да султан не призна и не потврди од народа изабраног племенског старјешину, него на предлог потчињених органа турске власти сам постави другога (23). Таквог старјешину понекад племе није признавало нити му се покоравало (24). Он је заступао племе пред Турцима и у односу с њима се појављивао као старјешина племена. Другим ријечима, био је само посредник између племена и Турака, а племе је признавало и слушало само оног старјешину кога је само изабрало.

За племенске главаре су бирани угледни људи, праведни и непорочни. Ако се главар ма чиме показао недостојан свога звања, народ је могао да га смијени и да га казни (26).

Племенски главари за своју службу племену нијесу ни од кога примали плату, осим свештеника, коме је даван бир. Једина награда коју су остали главари понекад добијали за свој труд састојала се у томе што су имали право да за себе узму дио глобе којом су кажњавали кривце.

Да би издржавали себе и своје породице, главари су се, као и остали племеници, бавили земљорадњом и сточарством. Племенским старјешинама је султан понекад давао веће комплексе земље за обраду.

ПЛЕМЕНСКИ ЗБОРОВИ

У овим условима битну карактеристику племена представљао је начин функционисања племенског збора као највишег органа власти у племену. У њему је право учествовања и рјешавања имао сваки мушкарац који носи оружје. Збору је предсједавао племенски кнез, а одлуке су биле пуноважне само оне које су донете једногласно. И свако село имало је свој сеоски збор, на коме су рјешавана сеоска питања: подјела сеоских комуна на домове, бирање сеоског кнеза, подизање и одржавање цркве, итд. У чувању и одржавању племенских права племена су била доста конзервативна, што је и разумљиво с обзиром на услове под којима су племена живјела. Досељеник је доста тешко стизао до тога да добије сва племенска права. Он је морао да испуни извјесне услове и прописе да би постао племеник дотичног племена. Најтеже је било добити комунално право, право гласа на збору и право у цркви и на гробљу. Власт племенских главара није се простирала изван граница племена, а везе између племена биле су слабе и незнатне, управо зависне од интереса племена.

Збор је сазивао старјешина племена. Он се оглашавао дозивањем, а понегдје пуцањем из абердара, и састајао се на одређеном и устаљеном зборном мјесту (27). То је обично нека пољана у центру племенске територије. Гласање се вршило дизањем пушке, и одлуке од мање важности доношене су већином гласова, а оне од великог значај једногласно тако да је само један глас против могао да осујети доношење одлуке; то се, међутим, није дешавало кад су се доносиле за племе очигледно корисне или нужне одлуке, јер су племеници били задојени племенским родољубљем и племенском солидарношћу, па су гласали онако како племенски интереси налажу. Било је племена гдје су се све одлуке доносиле једногласно, без обзира на њину важност (29).

На племенском збору су се бирале племенске старјешине и команданти племенске војске, доносили племенски закони (30), установљавала се племенска слава, доносиле одлуке о устанку на Турке, о борби с другим племенима и о закључењу мира или споразума, бирали се делегати за преговоре и емисари за разне мисије, изрицале казне за тешке злочине, итд. Главну ријеч на збору водили су главари. Они су се прво саглашавали о садржини одлуке, па су је онда износили племеницима на гласање (31). Хитне војне интервенције, било цијелог племена било једног или

више села, као у случају изненадног непријатељског напада, нијесу чекале на одлуку племенског збора, него су се одмах предузимале, на позив ког било главара, или самоиницијативно. Ако је нападнуто једно село, оближња су му села одмах прискакала у помоћ, а ако њина помоћ није била довољна, долазило је у помоћ цијело племе, или дио племена.

Племена су иступала као цјелина према спољњем непријатељу. Тада су престајале све размирице између племена, договарао се мир до извјесног дана, и племена су на непријатеља наступала сложно (32).

Кад су год били изван куће, племеници су били под оружјем, које им је било саставни дио народне ношње, знак људског достојанства и знак готовости за борбу, пошто је сваки племеник био племенски војник.

Водећу улогу у племену обично је имало племенско језгро. То је група братстава која се сматрају оснивачима племена, која су дала племену велике и заслужне људе и из којих се бирају племенски главари. Таква су братства поносна на своју улогу, уважавана од племеника (34).

Иако су братства племенског језгра уживала особито уважење, она нијесу имала никаква већа права од осталих племенских братстава, него су сви племеници међу собом били једнаки и равноправни; сви су имали једнака права и дужности; на племенском збору сваки племеник је имао само један глас, и тај глас је био тако јак да је сам могао да осујети доношење одлуке.

Као што је било сукоба, међу племеницима је било и пријатељских односа и сарадње. По два или више племена склапала су савез за одбрану од непријатеља и за заштиту заједничких интереса (36). Поред племенског и сеоског збора, постојали су у племенском уређењу и други народни скупови и састанци. Станак је био састанак представника двају племена, на коме су рјешавана разна међуплеменска питања (37). На њему су донешени уговори о миру и савезу, пресуђивани спорови у којима једна странка припада једном а друга другом племену, кажњавани припадници једног племена који изврше какво кажњиво дјело на територији другог племена, утврђиване племенске границе, вршена размјена талаца, итд. Главари више племена састајали су се на тзв. земаљски или општи збор (38), на коме су доношене одлуке од општег интереса. Такав збор називао се и народна скупштина.

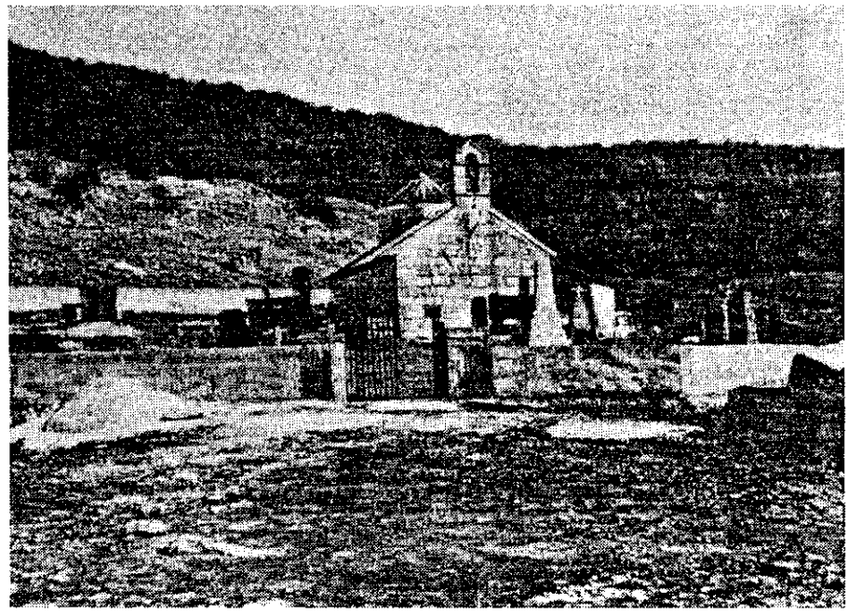

Црква у Петњици коју су по предању градили исти мајстори који су подизали и манастир Морачу

Збором као институтом племенског права посебно се бавио Константин Јиричек у свом дјелу *Историја Срба,* али и Светозар Томић у своме раду *Постанак и организација племена Дробњак.* Константин Јиричек у свом истраживачком раду је установио да се „Дробњаци на Дурмитору" помињу од 1354. године и да су се братственици и племеници у Црној Гори „скупљали од памтивијека" у племенске зборове, који су били један од специфичних облика власти племена.

Ови зборови, како то каже Јиричек су организовани из различитих и виших разлога „због избора вође, због рјешавања правних спорова... и то свагда на утврђеном мјесту, на примјер у Дробњацима на Зборној главици", Беришина лука или на Зборној главици у Горњој Буковици. Збору је могао присуствовати и на њему равноправно одлучивати сваки наоружани припадник племена, с једнаким правом гласа. Племенски збор је одлучивао и о границама између села и катуна. Бирао је и племенске судије, племенског кнеза и војводу. Овдје треба имати у виду да су многа значајна питања у организацији племена регулисана обичајним правом, чиме се бавио Светозар Томић, имајући посебно у виду имовинске односе у племену Дробњак. (Видјети дио одјељка „Племе, племенски живот, органи племена".)

Дробњачка племена су и под Турцима, и као планинска и сточарска, уживала значајне олакшице и имала неку врсту унутрашње самоуправе. Свако село је бирало себи старјешину— кнеза, а Дробњак као племе свог војводу. Кнезови су скупљали невелики харач, предавали га турским властима и формално имм одговарали за ред и поредак. Практично, све унутрашње послове села племена су рјешавала сама, на својим сеоским, односно племенским зборовима.

То је била само спољна фасада турског односа према Дробњачком племену, јер, турска власт, као што се види из дуге историје Дробњака, била је сурова и уништавајућа, нарочито кад јецентрална власт Турске царевине почела нагло слабити. У то вријеме локални босанско-херцеговачки турски моћници чинили су невиђена насиља, пљевине и уништавали села Дробњака. Примјера ради, навешћемо походе Ћуприлића 1714, Скопљака 1805, паше Миљевине 1816, Дед-агине 1840, Фафис-пашине 1877... Како ће се видјети из даљег излагања, због нечувеног терора и уништавајућих похода турске војске, услиједили су бројни покрети дробњачких ратника, као и народних устанака, какав

је био 1805. године, кад је војводску управу над Дробњаком имао војвода Стојан Караџић. У ослободилачким подухватима постојали су и многи други облици борбе народа дурмиторског краја против турског освајача.

МЕЂУСОБНИ И МЕЂУПЛЕМЕНСКИ СПОРОВИ

Мање међусобне спорове између људи у границама једног села рјешавао је сеоски кнез, обично уз помоћ свештеника, ако га је у селу било, и најугледнијих сељака. Веће спорове и оне који прелазе границе једног села рјешавао је старјешина племена, опет обично уз помоћ некога од главара; а највеће спорове рјешавао је збор племенских главара; збор је изрицао казне и за мање кривична дјела и за тешке злочине, изузев убиства, које је компензовано крвном осветом, а понекад умиром, односно мирењем крви, до кога је долазило заузимањем угледних племеника, умирника, међу којима су се нарочито истицала црквена лица.

Много теже и компликованије било је рјешавање спорова између двају племена, који нијесу били ријетки. Убиства су и ту већином компензована крвном осветом, а било је и умира, до којих је долазило заузимањем трећих племена или виших црквених представника — владика, а понекад и млетачких власти, ако је бар једно од закрвљених племена било у границама њихове државе (40), а и иначе кад су захтијевали њихови интереси.

Међу племенима је долазило и до друге врсте спорова, нарочито оних око племенских граница, највише због својине планинских пашњака. Ти спорови су понекад завршавани на миран начин, путем споразума, а понекад су прелазили у оружани сукоб (41). Ако се радило о већем комплексу земљишта, онда је сукоб често прерастао у крвав и дуготрајан племенски рат, у којем је побједник проширивао своју територију на рачун побијеђеног, који то није лако заборављао. Дешавало се да се и понове такви ратови, али је било и случајева гдје се рат прекидао мирним споразумом. То је нарочито бивало онда кад је племенима пријетила опасност од Турака, па су морала да се уједињују против њих, заборављајући, бар привремено, међусобне распре (43).

ПЛЕМЕ, СЕЛО, КАТУНИ, СЕОСКИ КОМУНИ

Племе се територијално дијели на села, а сродднички на братства. Братство чине људи који потичу од заједничког претка (родоначелника) и имају заједничко презиме и крсно име (славу) (45).

Племе, село и братство имају своје комуне, које се састоје од заједничких — племенских, сеоских и братственичких шума, пашњака и вода, а села и братства имају заједничке воденице. Свако племе има заједничку племенску цркву, а многа села имају и своје сеоске цркве. Парохија једног свештеника обухвата више села, па се на њеној територији могло налазити више цркава.

Племенско село се састоји од кућа за чељад и појата за стоку. Уз њих се понекад налазе амбари, колибе и савардаци као помоћне зграде. У селима племеници живе највећим дијелом године, а љетно вријеме проводе у катунима. То су љетња сточарска насеља у планинама, која се састоје од колиба за чељад и торова за стоку. То је појам катуна и по нашем данашњем схватању и схватању наших племена у прошлости. У 18. и 19. вијеку су се пастирска села називала катунима (50), док се у дубровачким документима из 14. вијека тако називају наша племена, а у оним из 15. вијека њихови дијелови. Млечићи су у 15. вијеку брдска села називали катунима. За вријеме цара Душана помињу се катуни као сточарска насеља.

Племеници се селе из села у катуне обично у мају или јуну, како гдје и како које године, што зависи од планинске климе, али и других околности. Говорило се: „издижу у планину“, или само „издижу“, а та сеоба назива се „издиг“. Од средине септембра, како које село и како која кућа, људи се враћају из катуна у село.

Интересантни су и подаци о катунима на Дурмитору, које је оставио Валтазар Богишић. Богишић је записао да је Дурмитор „раздијељен што се катуна тиче по селима, са источне стране су поједина села дробњачка а са западне стране пивска. Ови дијелови у осталом означени су за катуне тј. да свако село може имати своје катуне, али из свога катуна докле може дохватити може пасти, али без дозволе другога села не може у његовом селу правити катун. Сваки који се налази у каквом селу има право служити се са свим правима онога села.“

Значајан је и податак да се досељеник (додигалац) не може катунити ако није цијело имање купио од братственика. Њему се допушта само паша „с онога комада свога". Према запису Богишића, било је и оних којима је кнез даровао земљу. Такви су могли да користе земљу за пашу, али се нијесу могли катунити. Богишић је записао и да у Дробњацима, „особито у новије вријеме", има „много додигалаца", а највише у Ускоке, Шаранце и Језера. На крају ових забиљежака Богишић је својом руком записао да је дробњачки збор у Шавнику у зимско доба, а у љетње у Буковици. „Мјесто збора у старо вријеме у Шавнику је била Беришина Лука (а Шавник је нова варошица) а под Буковицом Зборна главица. За Ускоке је збор Буан (мала варошица близу Тушине).

Шаранцима је због у Кршу (име мјеста).

Иначе, по Богишићу, свако село може имати своје катуне, али без дозволе другога села не може у његовом селу правити катун.

Сваки који се насели у каквом селу, има право служити се свим правима онога села, само додигалац не може се катунити ако није цијело имање купио, него само паша му се допушта с онога комада свога. Овако има оних којима је Господар даровао земљу, он отуда може пасти, али катунити се не може (53).

Прве породице по доласку своме у Дробњак настаниле су се у Кориту Дробњачком, и ту основале прва села. Земља је била цијела и родна. Било је свакоме довољно. Нико се није отимао о туђе, нити је ко помишљао да ће икада требати Дробњацима да одузимају од Крича Језера и од Бањана планину са катунима, који су их по досељењу данашњих Дробњака много и много година држали.

У то прво доба биле су њиве по селу родне, па због тога нико није ни помишљао на сијање жита око стаја и по катунима. Али та родност села није дуго трајала. Чим су се овце из њега стално удаљиле, оно губи, и то много губи у својој родности.

Тој неродици села и оскудици у житу морало се тражити лијека. Лијек је једини био тај, искуством стечен, да ору и засијавају торине. Стога сељаци мораше изнијети рало из села и почети орати гнојеве по катунима и око стаја. Тако за стоком изађоше рало и волови у Језера, а човјеку сељаку, кад видиш ма уз какву зграду (било кућа, стаја или колиба) прислоњено рало,

Јелена (Шаулић) Бојовић,
као активни учесник Комитског покрета Црне Горе

* Овај фото-снимак Јелене (Шаулић) Бојовић добили смо за ову намјену од Војног музеја Београд. Захваљујемо се Војном музеју у Београду на помоћи и сарадњи.

знај да он ту стално живи, или бар један дио године ту проведе са свом чељади.

ПЛЕМЕНСКИ МОРАЛ И ЕТИКА СТАРИХ ДРОБЊАКА

У племенском животу формирао се нарочит и узоран племенски морал. Веома јак племенски понос, који је постојао у сваком правом племену, подстицао је племенике на све оно чиме ће да сачувају част свога племена. Племена су се у томе такмичила.

За највећу срамоту сматрала се издаја. Она се вјековима није опраштала ни заборављала.

Издајник се обично кажњавао смрћу. Пресуду је изрицао племенски збор и казна се извршавала каменовањем (55). Тешка казна, нарочито за издајника и разбојника, била је прогонство из племена, у које се више није могао вратити. Прогнатоме је одузимана сва покретна и непокретна имовина.

Питања етике људи дурмиторског краја обрадио је у својој студији *Основне одлике старих Дурмитораца* Вукашин Пешић; код њега је појам Дурмитораца нешто шири од појма Дробњака, јер обухвата и дио становника Пиве. Отуда је потребно указати на етику старих Дробњака, јер она чини саставни дио њихове духовне културе и културе у цјелини.

Под моралом старих Дурмитораца (Дробњака) подразумјевамо њихово етичко мишљење и понашање. То је њихов патријархални морал, који су они, као и остали оновремени Црногорци, имали у вријеме племенског живљења под отоманском окупацијом. С њиховом умјетношћу, филозофијом, обичајним правом, православљем и другим облицима њиховог народног стваралаштва, она је интегрални елеменат њихове духовне културе. Они су имали племенско уређење и раније, али се оно у отпору исламизацији (усљед стицаја одређених прилика) интензивније развијало и учвршћивало. У тим приликама формирао се овај морал (етика) Дурмитораца. Он је ширен и преношен њиховим радом (понашањем) и традицијом.

Њихове племенске заједнице строго су морално кажњавале починиоце моралних гријехова, нарочито издајице. Морална осуда преношена је на сроднике починиоца. Руководећи се овом

врлином, Дурмиторци су настојали да у свом понашању буду стрпљиви, умјерени и одмјерени, разборити, досљедни и одлучни. Ова њихова својства запазио је и Јован Цвијић.

Привржености истини и савјесности старих Дурмитораца били су им значајни за међусобне односе и опхођења. Тиме су одстрањивали неповјерење и подозрење да ће се међусобно обмањивати.

У непосредној генетичкој корелацији са савјешћу је част (понос). И она је била изразита код старих Дурмитораца.

Преко части стари Дурмиторци су се међусобно потврђивали (и легитимисали). По њиховој етици, човјек је дужан да види и поштује другог човјека.

Етика старих Дурмитораца представља генетички систем врлина. У њој је човјек носилац моралних вриједности (врлина). Он је у њој највиша животна и морална вриједност. Стари Дурмиторци су сматрали човјеком укупност моралних вриједности. Материјалне вриједности нису изједначавали с њиме.

За старе Дурмиторце слобода је вјековима била акутна, животна и морална преокупација, јер су им је Турци вјековима угрожавали.

Ова етика Дурмитораца формирала се у специфичним природним и друштвеним приликама. Оне су заједно чиниле њихову постојбину. Иако су Дурмиторци били неколико вјекова у саставу Турске царевине, они јој, због насиља које им је чинила, нијесу били привржени. За своју отаџбину Дурмиторци су сматрали Црну Гору и доживљавали је као домовину, а Дурмитор као постојбину. С осталим Црногорцима повезани су крвно, језиком, православљем и етиком, а с Турцима су стално у непријатељским односима. Због тога су стално тежили да се уједине са Црном Гором. Уз велике жртве то је остварено тек у другој половини 19. вијека (56).

У племенском моралу има и нечега претјераног, што прелази у негативност и наноси штету племену. Ту спада крвна освета. Она се прво развила из нужде, па је, током времена, добила облик императивне моралне обавезе, која није у складу ни с логиком ни са друштвеним интересима. Строги племенски морал тражи да се убица казни смрћу, па како често ни државна ни племенска власт није могла да оствари тај захтјев, братственици убијеног су сами убијали убицу, а ако им је он био ван домашаја, убијали су некога од његових братственика (57). То је

понекад доводило до закрвљености и правога рата између два братства, па и између два племена, јер је и племе светило свога племеника ако га је убио припадник другог племена. Понекад су се такви сукоби завршавали умиром, а понекад се пребијала крв за крв. Освета је током времена постала нека врста култа и моралне обавезе. Сматрало се за срамоту не осветити свога братственика, чак и доцније, кад је уведена чврста државна власт, која је, иако је строго кажњавала убицу, имала много посла на сузбијању крвне освете, чијих је трагова било све до пред Други свјетски рат.

Крвна освета вршена је и у дурмиторском крају. Међутим, нијесу Дробњаци, олако посезали на живот човека. То је запазио и Вук Караџић. Немамо статистичких података о томе колико је процената тих преступа било по броју становника у дурмиторском крају, а то је једино релевантно мјерило за утврђивање ове чињенице. Цијенећи по отпору који су Дурмиторци вјековима пружали Турцима, сматрамо да тај број није био велики. Да је крвна освета била масовна међу Дурмиторцима, они се не би могли вијековима одупирати исламизацији. У прилог овом тврђењу иде и чињеница да је крвна освета у дурмиторском крају поодавно нестала.

Било је судских спорова између двају села, братстава или племена око комуна, па је између племена било чак и сукоба, уз употребу ватреног оружја, не толико из материјалних интереса колико из племенског поноса, који подстиче племенике да чувају и бране своје племенске традиције наслијеђене од предака.

Имајући у виду развој и унутрашњу организацију племенског живота у Црној Гори, као и низ институција, које су се у различитим формама појављивале и нестајале, односно — јављале су се у нешто измијењеној форми, тешко је строго истицати, или поједине институте везивати као карактеристичне за поједина црногорска племена. Јер, услови и историјске околности у којима су живјела и дјеловала поједина црногорска племена, упућивали су их на међусобну сарадњу, помоћ, размјену искустава у погледу организације племенског живота, начина рада и др. То је, са своје стране, утицало и на стварање појединих института у организацији племена, који су одговарали датим условима и околностима борбе за опстанак и борбе за слободу од турских освајача. Отуда се многи од поменутих института у једној или другој форми појављују и у племену Дробњак, иако је ово племе и његов племенски живот по много чему

карактеристичан. На ове чињенице указује посебно и наш велики научник Јован Цвијић. Цвијић је, као што смо видјели, од свих племена у Црној Гори највише интересовања показивао за племе Дробњак, јер је налазио да је Дробњак у погледу начина, форме и унутрашње организације најинтересантнији примјер племена и племенског живота. У таквом својству Дробњак је узимао и користио, али и другима преносио своја искуства у погледу свих оних института који су доприносили рјешавању и реализацији животних питања у њиховој дугогодишњој борби за опстанак и слободу. Из тог разлога смо и указали на низ института у организацији племена Дробњак, али и на оне који су иначе били карактеристични за племенски живот у Црној Гори.

Овдје се ради и о неким питањима, која су кроз историју постојала не само у дробњачком племену већ и у већем броју црногорских племена. Као примјер можемо навести моралне осуде сродника починиоца тежих дјела, санкционисаних тадашњим нормама и обичајима племена, гдје су гријехови починиоца преношени и на његове сроднике. Они најчешће и нијесу имали никакву кривицу за гријех свог члана породице, због кога се и врши „морална осуда" која се често и није завршавала на једном кољену. Отуда и питање у каквој мјери су такве осуде (са посљедицама које су носиле са собом) биле неопходне или сразмјерне учиниоцу дјела, што је интересантно и са гледишта традиционалних околности, које су утицале и на овај вид санкција. Овдје посебно мислим на дробњачко племе и запажања Јована Цвијића који у својим научним радовима износи чињенице да су Дробњаци у понашању „увијек стрпљиви, умјерени и разборити". Чини се да то аутор истиче као питање које би могло више да заинтересује етнологе, социологе, правнике, историчаре...

НЕСТАЈАЊЕ ПЛЕМЕНСКЕ АУТОНОМИЈЕ

Касније су племенски главари замијењени државним чиновницима које је постављала државна власт. Једино је старјешине села, а доцније и предсједнике општина, бирао народ. Државне административне јединице нијесу се свуда подударале с племенима. У Црној Гори су формиране капетаније. Неке су се од њих подударале с племенима, неке су обухватале два мања племена, док је територија већег племена дијељена на двије или више капетанија.

Државни чиновници, који су замијенили племенске главаре, нијесу имали иста звања која и они. То је прилагођавано новим условима управе и државне организације.

У условима нове организације народу је одговарала одређена форма државне администрације која му је гарантовала одређен мир и сигурност у односу на племенску организацију која му такву сигурност и гаранцију није ни могла пружити, имајући у виду све услове и околности под којима је настајала, живјела и развијала се и племенска организација и племенски живот у нас, и у Црној Гори (62).

Тако је, провођењем државне администрације, почела да се укида плменска власт и ограничава племенска аутономија у многим битним питањима државне организације. Племенској власти остају само нека мање битна питања.

Значи, увођењем чвршће државне власти нестајала је племенска аутономија, али тиме није уништен сваки траг племенског живота. Остали су племенски комуни, испаше, пашњаци, племенске традиције и племенска свијест, одржавали су се племенски зборови (без елемената јаке племенске власти), на којима су се племеници договарали, и иступали код државних органа у одбрану својих племенских интереса, о чему су државни органи били дужни да воде рачуна.

НАРОДНА ПРЕДАЊА, ЖИВОТ, ОБИЧАЈИ, НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ... У ДРОБЊАКУ

Историчари, књижевници, хроничари, путописци, који су се бавили Дробњаком и његовим животним простором, имајући у виду историју и ратне прилике у којима је Дробњак вјековима живио, већи дио својих интересовања посвећивали су ратним темама, тако да је унутрашњи живот племена и племеника Дробњака био запостављен. Стога је ова заиста интересантна област дробњачког живота била практично препуштена памћењу и усменом предању, као и преношењу с кољена на кољено појединих детаља из живота и обичаја дурмиторског краја усменим казивањима и причама. Много тога је заборављено, а у записима су остали само најинтересантнији детаљи из живот а породице, племена и појединца који су готово по правилу били везани за ослободилачке борбе, ратне прилике и неприлике. Ријетки су били примјери појединаца који су се бавили овом облашћу друштвеног живота Дробњака. Ако су и писали о томе, то су били углавном кратки осврти, надградња над неком другом темом, која није много улазила у суштину живота у Дробњаку.

Недавно објављена књига аутора Ђорђија Остојића је, вјерујем, први примјер озбиљног истраживачког рада с темом о Дробњаку — народном животу и обичајима људи на овом подручју. Студија Ђорђија Остојића је незаобилазно штиво за сваког ко се у свом научном и истраживачком раду бави питањима Дробњака, његових људи, историје, живота и обичаја.

Треба имати у виду да поријекло дробњачких обичајних обреда и обичајне праксе сеже у дубоку прошлост. Многи од обичаја настали су у вријеме када је човјек не знајући законе

природе, настојао да уз помоћ неке натприродне силе обезбиједи плодност стоке, усјева на њиви, здравље у породици и друге благодети у животу.

Већина обичаја, нарочито везаних за Божић, Баскрс и славске обреде, има нека заједничка обиљежја са обичајима у другим крајевима Црне Горе, па и са неким јужнословенским народима. Сачувани обичаји су често одраз схватања и поимања досељених група у ове крајеве. Њихов култ обичаја љубоморно је чуван и његован, тако да поједини ритуални обреди нијесу нестали ни послије вишевјековног заједништва на овим просторима. Поједине разлике у његовању култа обичаја могле су се појавити између појединих села, заселака, па и у једном селу (које су понекад насељени становници доносили из разних крајева), што је и у селу и у племену цијењено и поштовано. Разлике су уносиле једну лијепу ноту разумијевања и узајамног поштовања, што је обогаћивало унутрашњи живот села и племена.

Трагови тих давних обичаја налазе се и данас у селима унутар истог региона, нарочито кад су у питању празнични обичаји. Они понекад имају специфичности по којима се издвајају и разликују и од најближих сусједа, што указује на различито поријекло становника, као и на њихову слојевитост у досељавању.

Писац предговора књиге *О Дробњаку* Милан Крсмановић с правом указује на Дробњак као особену појаву, „која открива један горштачки народ, који је природно обдарен бистрином, снагом духа и немирне маште... и воље да се бори, побеђује и прониче у непознато".

Дробњак је описан пером и умом у записима попа Дукљанина, Евлије Челебије, Нићифора Дучића, те у казивањима старих Требјешана и у биљешкама многих пустолова који су се кретали овим географским и историјским просторима. Свако од њих оставио је понешто зналачки записано и забиљежено о Дробњаку, његовим људима и обичајима.

У дугом историјском трајању они су у своје историјско биће уткали многе детаље везане за историју, културу, народне умотворине, обичаје... Ту су историјске и религиозне чињенице, споменици и грађевинска дјела дробњачке културе, манастири Подмалинско и Добриловина, црква у Тушињи, црква у Петњици, Жабљаку и Кршу... Ту су и многе легенде и предања везана за

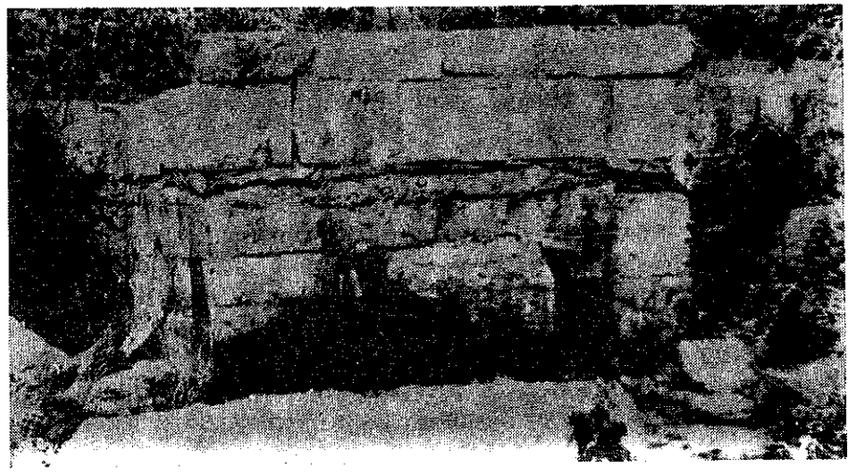

Пашина вода*

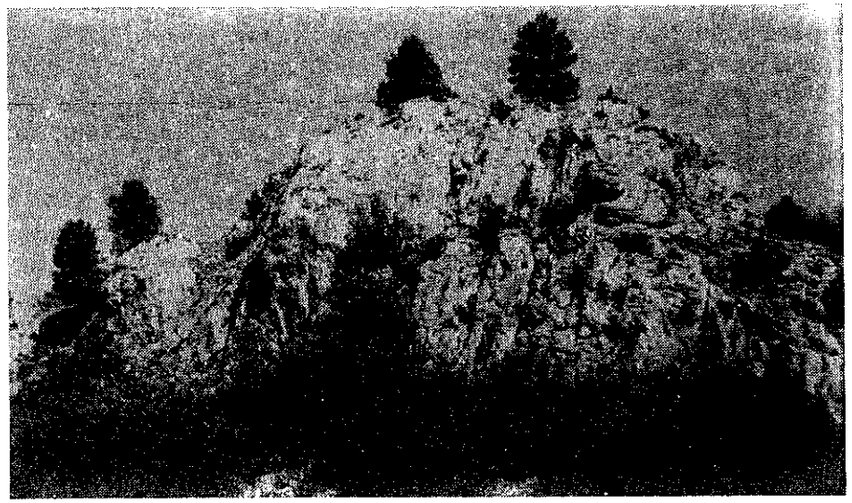

Пирликтор*

* Пашина вода: спомен-обиљежје гдје је по легенди Анђа Косорић, жена војводе Илије Косорића, посјекла главу паше Селмановића.

* Пирликтор, гдје је по легенди била војна постаја и дворац војводе Момчила.

Косориће, Мијата Котлицу, Вука Лопушину, Петра Кршикапу, Мирка Алесића, Новицу Церовића, Шују Карацића, Илију Косорића и многе дробњачке ратнике изгинуле на Дрини, Мојковцу, Скадру, Тарабошу, Брегалници, Гласинцу, Мајевици, Сјеници...

Према наводима Јована Цвијића, Дробњак је „расадник људи и јунака племенитог кова". Током свог дугог трајања Дробњак је формирао особену, трајну и чврсту слободарску мисао, био и остао једна врста „бисерне етичке и слободарске оазе" ових стамених слободара од духа и неузмаха. У окрутним и драматичним ратним збивањима Дробњак наставља наметнуту раничку игру вјечитог слободара и мученика. Дробњаци се не мире са наметнутим ропством, бране слободу и одбијају завојеваче, гину и обнављају се, па изнова подстичу друге на устанак и борбу за слободу.

Познате су и легенде везане за многе паше и бегове Хусрет-бега, Рецеп-пашу Шеића, Пашу Селмановића, Смаил-агу Ченгића, као и за битке вјековима вођене на овим немирним балканским просторима.

Из таквих етичких особина развило се и јако осјећање за слободу за коју су Дробњаци давали своју умну и физичку снагу. Зато су у Дробњаку духовне вриједности биле увијек важније од материјалних.

Отуда се за Дробњак може рећи да је у географском и природоносном смислу „једна врло особена појава, којој може се рећи скоро да нема равне на Балканском полуострву". Породице које су се досељавале на ово подручје брзо су се уклапале у дробњачки начин живота и борбу за опстанак и у борбеном смислу остајале слободарске и ратничке.

Исељене породице задржавају своје раније презиме, а и многе су због носталгије за старим крајем узимале презимена „Дробњаци" или „Дробњаковићи". Они су задржавали своја раније битна обиљежја, славе, обичаје, слободарски дух... Дурмитор — „Соа Небеска", горостасном планинском љепотом, као нека магична снага, привлачила је одсељене и носталгичном снагом их везивала за далеку предачку постојбину, њене људе и обичаје...

Дробњак је иначе био подручје сталних усељавања, станишта, сеоба, исељавања, као и боравка познатих породица и знаменитих личности попут Његоша, Симе Милутиновића Сарајлије, Јована Цвијића, Живојина Мишића, Анте Богићевића

и многих великих и славних војвода, чији су коријени и ратна војевања везана за дробњачко подручје. Многе приче, предања, легенде и народне пјесме будиле су и одржавале слободарски дух овог народа, дух који се преносио у дугом историјском трајању с једног кољена на друго.

ПРЕДАЊЕ, ЛЕГЕНДЕ, НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ...

Тако су се испредале многе легенде о Дурмитору, његовим врховима и језерима, о Петњици и Мљетичку, о Пирликтору и Пашиној води, о Буковичкој гори, ускочким и шаранским јунацима.

Настанак Црног језера и Савине воде на Савином куку, једном од највећих врхова Дурмитора, легенда везује за боравак Саве Немањића у овим крајевима. Он је, на врху планине, да би напојио ђакона који га је пратио, покретом штапа и његовим укрштањем на самом врху Савиног кука створио извор, који никада не пресушује — ни љети ни усред зиме. Према легенди, при врху планине „урезани“ су у камену трагови копита „ата крилатога“. То је, такође према легенди, и „планина на којој се богови одмарају“, као и „станиште вила које се ноћу по планини и језеру надигравају“, док лабудови лете и наткриљују „Горске очи“ тајновите планине.

Позната је и легенда о Марковој стијени у Буковичкој гори, преко које је прошао Марко Краљевић на путу према Пирликтору гдје је кренуо у посјету своме ујаку војводи Момчилу. Иста легенда каже да је Марко, чувши пушку која је убила његовог пса, у невјерици узвикнуо: „Пушка наста, јунака неста!“ У знак тог догађаја он је сабљом расјекао велику камену громаду, која и данас тамо стоји и подсјећа на давну легенду о боравку Марка Краљевића у овим крајевима.

Легенде кажу да је црква у Петњици грађена у тринаестом вијеку, као и манастир Морача, те да се у селу Превишу налазе остаци куле зидане прије Косовског боја. На путу од Шавника према Жабљаку налази се камена столица на којој се, према легенди, одмарао Иван Црнојевић, пролазећи кроз ове крајеве. Сам Пирликтор је подстицао народну машту о војводи Момчилу, његовом крилатом коњу Јабучилу, о невјерној Видосави, о војводином дворцу на Пирликтору и његовој војсци, која је у предјелу према ријеци Тари чувала дробњачку границу... О томе су писали и пјевали многи књижевници, пјесници, умјетници...

ОНИ ПРКОСЕ ВРЕМЕНУ

Посебно су живот, догађаји и сурови ратни дани у шаранско-језерском поднебљу оставили трагове у причи, легенди, народном предању, пјесми, народној тужбалици... Поимања ових јунака, као горостасних ликова, често су упоређивани са планином и њеним висовима. Тако је у једној народној тужбалици мајка ожалила сина, познатог по љепоти, висини и необичном стасу. Упоређујући његове плећи са планином и сјенима горе високог Стожера, на коме јој је син погинуо, мајка у тужбеној запијевци изговара и ове ријечи:

„Миливоје, сунце моје,
Кад ујутру сунце гране,
Од Стожера крвавог,
И удари сјен од горе,
Мисли мајка плећи твоје.“

Дирљиве су и потресне ријечи у запјевкама дурмиторских тужбалица, које остају без очева, синова, браће, мужева... И оне саме су учествовале у рату, с тим што треба истаћи да учешће жена ратника с пушком у руци није било тако бројно у ратним условима у Дробњаку и Црној Гори. Утолико прије треба истаћи Јелену Шаулић, учесника Комитског покрета у Црној Гори, али и многе храбре шаранске жене које су са шаранским и језерским ратницима учествовале у великој Шаранској бици. Војвода Мирко Петровић у збирци пјесама *Јуначки споменик** пјева о остакнутим и легендарним женама: Види Џаковић, Симониди Кнежевић и Маруши Робовић, учесницама велике Шаранске битке, које је књаз Никола одликовао за јуначке подвиге.

Књаз Никола у пјесми *Шаранско коло,* с поштовањем истиче војводе Јоксима Кнежевића и Трипка Џаковића, као друге легендарне шаранске ратнике, који су увијек храбро и постојано војевали и гинули, чувајући границу Тару, али исто тако и Цетиње и Црну Гору.

Трипко Џаковић је јуначки погинуо на Тари, јер Турци преко његове главе нијесу могли прећи. Он је бранио Шаранску крајину попут хајдук-Вељка који гине бранећи Неготинску крајину са девизом: „Главу дајем, Крајину не дајем!“ Ови ратници попут Трипка Џаковића и многих других славних дробњачих рат-

* Војвода Мирко Петровић, Јуначки споменик, Цетиње — 1864. године.

ника борили су се и гинули, вјерујући у побједу и слободу која ће доћи.

Отуда су се све до у освит двадесетог вијека по селима испод Дурмитора могле чути пјесме о слободи, Косову и славним војводама. Многе дробњачке тужбалице у својим запјевкама за славним дробњачким ратницима помињу Косово и Обилића као снагу и надахнуће у борби за слободу.

Ево неколико карактеристичних ријечи из тужбалица, које помињу њихова имена, истичу племенитост и јунаштво, као нпр.: „сунце моје", „рано моја" ... Оне изражавају бол и тугу за изгубљеном браћом, синовима ... /О, Ђорђије, сунце јарко/ О, Милићу, дични сине/ О, Јоване, Орломане/ О, Војине, рањениче/ /Ране, Војо, мајке твоје/ Мој лакићу, дели граде/ Радославе, рањениче/ /Миливоје, утрениче/ О, Лазаре, братско крило/ Радивоје, горска вило/ /О, косовски осветници, Обилића насљедници/ ...

У ратовима које су водили дробњачки ратници остајале су, како каже народна тужбалица, „многе сестре безбратнице, многе мајке саморане". Њихове запијевке најчешће су праћене суптилним лирским и поетским доживљајима, који своје потресно надахнуће изражавају и потребом да се слушаоци подсјете на слободарске жртве, у вјековима присутне на дробњачким просторима. Бол и туга сестара за изгинулом браћом, за њиховом младошћу и љепотом уткани су често у лирска поетска надахнућа дробњачких тужбалица: /Браћо моја, жељо моја/ Браћо моја, кито злата/ Дје су дивне главе ваше, дје су срца Обилића/. Није био риједак случај на овим просторима да мајка изгуби све синове.

У једној народној тужбалици, у трагичном тренутку и потресној запијевци за својим синовима мајка каже:

Дјецо моја, жељо моја,
Ej, кад бих вас дочекала,
Ej, кад бих вас окупила,
Да од жеље срећу видим,
Од жеље би тужна мајка,
Душу своју богу дала.

Велики је бол мајке за сином јединцем. Потресне ријечи које у запијевци мајка казује тешко да могу имати премца у нашој литератури:

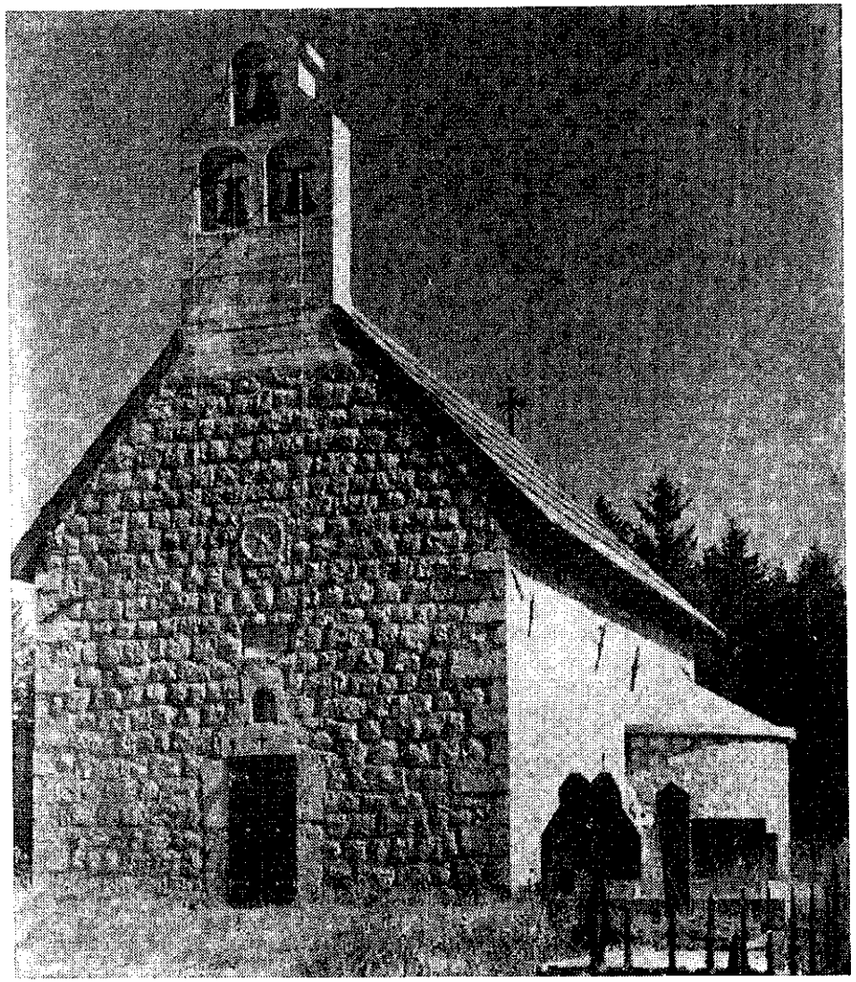

Црква у Жабљаку подигнута у спомен Шаранске битке, која се одиграла 6. августа, на Преображење, 1862. године.

Но ме боле ране твоје
рањениче
.....
.....
Синуле ми на те муње,
Десну руку саломиле,
Живо срце до'ватиле,
Живо срце разнијеле,
Живо срце искочило.
Ја ти завих десну руку,
Ја у прси срце вратих,
Не бил' срце закуцало,
Не бил' јунак оживио,
Не бил' с мајком говорио,
'оће камен у стријелу,
Све је ово зла истина,
*Зло ти јутро мајци твојој.**

У тужбалицама се оживљавају снови туга и понос за изгинулим ратницима. Зато овдје треба посебно истаћи да је снагу материнске и сестринске љубави Његош на свој пјеснички начин уткао у стихове *Горског вијенца* и на тај начин дао суд о лирској и поетској снази и вриједности црногорских тужбалица:

* Вукоман Цаковић: Из Антологије народних тужбалица, Београд 1962.

И народне пјесме које је сам Вукоман сакупљао одисале су неком вуковском снагом, а неке по стилу и начину казивања имају и своје потресне сцене, са видним предзнаком о трагичном крају младих ратника. Неке од ових народних пјесама, чувајући своју епску форму, по емоцији, ритму и садржају прерастају у једну врсту народне тужбалице, које се неријетко чују у дробњачком крају и међу дурмиторским тужбалицама:

„Сузе проли па кроз плач говори,
Богом брате, Лучићу Јоване,
Ђе си био ђе си погинуо,
Ђе си љуте ране задобио,
Камо тебе кита и дружина."

Из овог ритма и емотивног излива честе су запијевке о јуначком крају „ките и дружине", која најчешће остаје на бојном пољу, под оном „народном опсеном":

„Ђе јаокнем, сви ће јаокнути
Ђе погинем, сви ће погинути."

Вукоман Цаковић у својим дјелима, народним пјесмама, причама, есејима, портретима савременика, народним тужбалицама, књижевним радовима и расправама вјешто и зналачки помиње славне дробњачке ратнике, који су се борили, гинули и вјеровали у побједу и слободу. Како се види из значајног књижевног опуса Вукомана Цаковића, овај талентовани и вриједни аутор многих народних умотворина увијек је успијевао да сачува форму и дух, умјетничку вриједност казивања, те да у једном непоновљивом поетском ритму искаже многе народне умотворине, које су само његовом заслугом сачуване и остале вриједно завјештање за будуће нараштаје.

/За врснијем братом или сином/ Пусти гласи милост утроструче/. Отуда је и Вук Караџић у једном запису истакао „да Његошеви поетски изрази не надмашују поетске изразе народних тужбалица".

Легенде, приче и тужбалице говоре о људима и догађајима дробњачког простора, о томе како је погинуо војвода Момчило, како су завјереници организовали убиство Смаил-аге, како је Анђа Косорић посјекла главу Селмановића паши на Пашиној води, а паша Шеић нашао смрт у Косорићима, како су Турци погубили Мија Годијеља, затим о погибији Милутина Церовића, те како су дробњачке војводе гинуле ратујући с Турцима.

Ове легенде нам говоре и о томе како су уз крилатог Јабучила живјеле виле и вилењаци, те о надигравању момака и дјевојака, обичајима на славама, свадбама, о Божићу, Ђурђевдану...

Тако, у ствари, и предањима о дурмиторском крају живи и њихово старо патријархално друштво, нарави, обичаји, пјесме, приче, народне тужбалице ... Све то живи у народној ријечи и сједињује се у богатство духа и разигране маште људи једног поднебља чији су ум и снага духа, и у најтежим данима, стварали причу, пјесму, легенду о људима, судбинама, наравима, догађајима...

Нажалост, историјски гледано, мало је од тога остало, ако се немају у виду одређени записи Вука Караџића, Новице Шаулића, Вукомана Јаковића, Ђорђија Остојића и Светозара Томића. Сама предања о обичајима и народним умотворинама, која се преносе с кољена на кољено, нијесу увијек поуздан доказ о том времену, људима и догађајима, јер она по правилу трпе у оригиналности, иако и у такозваном „прерађеном облику" имају неку своју вриједност.

Аутор овог дијела написа желио би да подстакне истраживања посленика о овој области живота, јер би то била интересантна тема за већи број читалаца, тим прије што су и многи други детаљи из живота и обичаја Дробњака карактеристични, а неки и непоновљиви, те се ријетко могу наћи у оригиналном облику.

ЖИВОТ, ОБИЧАЈИ, НАРОДНО ПАМЋЕЊЕ

О самом животу и обичајима Дробњака нема значајнијих писаних извора или друге документације. Дробњак је остао непроучен када је ријеч о животу и обичајима његове прошлости. Све што је записано чињено је узгред и при обради других области о Дробњаку.

Као специфична оаза сложених етничких кретања, посебности живота и обичаја, Дробњак је исто тако значајан и карактеристичан као и његове вјековне ослободилачке борбе.

Треба имати у виду да су многи истраживачи старих памтиша много шта записали, оставили и сачували, нарочито из области народне традиције, умотворина, обичаја и народног живота ...

Неки саговорници су при крају свог живота казивали појединости о народним обичајима и вјеровањима, како би их сачували од заборава. Подаци о казивањима старих памтиша умногоме одражавају народни живот ових људи, јер су многа казивања записивана на „граници" вјекова и значајних историјских догађаја и тако су путем усмених казивања сачувана од заборава.

Сам рељеф Дробњака и његови географски контрасти били су погодни не само у борби против освајача, већ и у етничким кретањима, насељавању, животу и обичајима људи.

У том смислу су истраживачи могли користити и неке трагове материјалне културе, топографске називе, народни мелос, умотворине... Међутим, миграциона кретања, нагле промјене састава становништва и изумирање старих генерација чинили су Дробњак сиромашнијим, а уз то су и могућности да се докучи све што је требало истражити бивале све мање.

Радови и студије Светозара Томића, Николе Томића, Андрије Лубурића и других омогућавали су успјешнија трагања за народним благом, животом, обичајима у овим крајевима. Истраживање и упознавање народног живота у прошлости је, у ствари, те покушај да се сачува оно што се данас не може чути, видјети, нити записати. То је вријеме кад су традиција и начин живота „откуцавали" посљедњи час гашења усмених предања о патријархалном животу Дробњака, а казивања која су одсликавала појединa племена и племе у цјелини постајала су све рјеђа. Зато истраживачи овог времена имају изузетан заначај за науку, јер је

велики дио етнографских казивања, заснован на казивању старијих људи, познавалаца дробњачких племена било када је ријеч о историји или другим догађајима из живота племена.

Народни обичаји и традиција људи потичу из давних времена. Они су се стално умножавали надахњивали новим животним приликама и неприликама, а опстајали су преносећи се с кољена на кољено. Чувани су, преношени, тумачени и оцјењивани у намјери да укажу на ранија искуства и дају неко наравоученије.

Отуда је народ у дробњачком крају за сваки мањи или већи догађај, празник или неку другу прилику имао бројне састанке, вашаре, сијела, те сусрете народа из свих крајева Дробњака.

Могле су се ту видјети и лијепе Дурмиторке у живописним народним костимима, са златним ошвицама извезеним на свиленим кошуљама, са долактицама у живим бојама и срмајлији, израђеним појасевима који су украшавали ове високе, витке и стасите дјевојке. Све је то уљепшавало фолклор појединих крајева Дробњака и племена која су га окруживала и често учествовала у племенским приредбама и скуповима.

Дробњачки обичаји су стално мењани и прилагођавани условима живота и приликама. При њиховој обради појединци су понекад додавали, сужавали или проширивали поједине чињенице, зависно од прилика и услова у којима су записи стварани. Народни обичаји су се одржавали дуго и нијесу лако изумирали. Они који су долазили у племе Дробњак морали су да прихвате племенске обичаје, да их спроводе и одржавају. Многи од њих су са собом доносили и своје обичаје, које су постепено, у појединостима, наметали околини, или су их прилагођавали постојећим условима и околностима.

Тако су живјели и трајали обичаји и у случају смрти или сахране покојника. Жаљење покојника чувало је многе тајне наслијеђене из исконских времена, а обраћање родбини покојника „као да вуче трагове из античких дана". Било је уобичајено да жалиоци из појединих села или породица долазе у групама, увијек одјевени у одијело прикладно прилици овог чина. Долазак жалбеника био је пропраћен тугом, плачем и лелеком, нарочито у случајевима када су на жалбу долазили сродници и ближи братственици. Још је у појединим дробњачким крајевима и селима сачуван обичај запијевке жена тужилица и лелекача са мушке

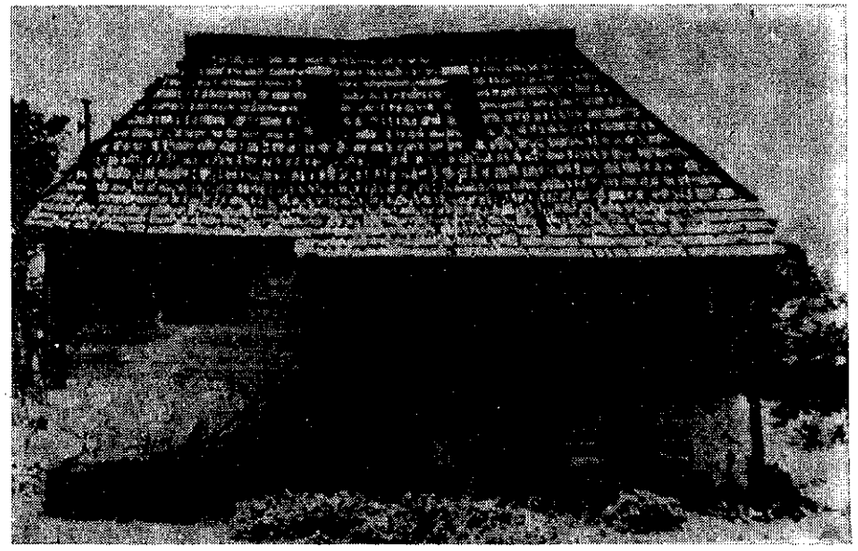

Тип куће у Језерима

стране. Долазећи у групама, жалбеници увијек поштују утврђени „церемонијал“ приликом приближавања кућном прагу покојника.

Напријед иду мушкарци, а послије њих жене које обично својим запијевкама наричу и оплакују покојника; мушкарци у тренуцима приласка кући покојника гласно лелечу за покојником, његовим именом и гласом; њихов лелек одјекује селом и чује се далеко. У оваквим случајевима један лелекач се по правилу издваја из групе жалилаца, искорачује корак-два испред њих и у кратком говору набраја својства и врлине покојника, а своју ожалбену ријеч по правилу завршава ријечима: „Леле за тобом, леле“. Остали жалбеници за то вријеме стоје иза лелекача скрштених руку, а онда прихватају завршну ријеч лелекача, што оставља веома тужан утисак у тој средини. У лелецима се изражавају ријечи од којих човјека хвата туга и навиру сузе на очи, нарочито у случајевима кад је у питању „млада глава“, „утрени дом“, кад је „кућа покопана и раскућена“, кад су на њој „врата затворена“, а „ватра у њој угашена“.

Чини се да сам живот и његов крај нигдје нису прихватани тако хладнокрвно, смирено и реално као на дробњачким просторима. Дробњаци су о смрти говорили као о „божијем“ природном чину и саставном дијелу живота, али се у њиховој смиреној отмјености у случају смрти покојника истовремено осјећала и дубока туга и достојанство жалбеника.

Самом моменту смрти се, по правилу, приступало као свечаном чину у оквиру традиционалних обичаја који се прате и памте. У складу с обичајима све се предвиди и припреми: одијело и ципеле или фине грађене опанке, те покров, јастук и свилена марама. Кад су биле жене у питању, обавезно се водило рачуна да уз погребну одјећу покојнице, која је дуго чувана у ковчегу за ову намјену, буду и неки одјевни предмети: кошуља свиленица са извезеним златним ошвицама, црна убрадача са финим свиленим ресама, зубун или долактица са златним навезима, обично на плавој или црвеној подлози и сл. Родбина за тај чин, зависно од степена сродства, припрема коротна одијела или друга коротна обиљежја.

Све ово на одређени начин представља народни колорит који у себи садржи пјесму тужбалица, брујање звона са црквеног торња, са одмјереном и лаганом јеком за покојником који напушта овај свијет.

Када је ријеч о поступцима и обичајним обредима у кући од момента смрти покојника па до његове сахране, на подручју

Дробњака су постојале разлике од једног краја до другог, али и од села до села. Оне су биле везане за жалбене „процедуре“ и ритуалне радње, а понекад и за породичне обичаје, преношене с кољена на кољено у самој породици (можда су те обичаје људи у сеобама или насеобинама преносили и чували доносећи их из ко зна којег краја). У неким случајевима су Дробњаци, без обзира на то о коме се крају радило (Језера, Шаранци, Ускоци, Дробњаци) доста јединствени: на примјер, ако је ријеч о кући у којој је иза покојникове смрти остала сиротиња и немаштина, онда рођаци, пријатељи и покојникови саплеменици „покрећу“ комшије, рођаке и братственике и прикупљају помоћ за покојникову сиротињу. Помоћ може бити у новцу, моби, косидби, жетви, орању, сјечи дрва, школовању дјеце ... У току сахране рођаци и племеници чине све да за вријеме обављања погребних обреда покојникова породица буде што више поштеђена и искључена из послова који би је оптерећивали. Те послове по правилу преузимају комшије, ближи рођаци, братственици, како би и на тај начин олакшали бол породице за драгим покојником.

Није био риједак случај да се многи племеници, који су цијели живот провели негдје у туђини, пред смрт врате у свој крај да ту „кости оставе“. Многе погинуле ратнике родбина је тражила по разним бојиштима и накнадно их сахрањивала у ратниковом родном крају.

Треба напоменути да су различити и помени од села до села, кад се жалбеници окупљају у ожалошћеној кући. По устаљеном ритуалу окупљају се жалбеници, тужилице и лелекачи, а одабране тужилице и лелекачи туже и олелечу покојника, са осјећањем туге и уз одмјереност и достојанство у болу за драгим покојником.

У појединим крајевима или селима Дробњака многи од ових обичаја се одржавају, али и нестају или мијењају. Цивилизацијски односи и појава интелигенције у дробњачким селима и крајевима неминовно су утицали и на одређене обичајне норме и понашање људи у обредима у случајевима смрти и сахране покојника. Вријеме и неке преломне године у животу људи, племеника и породица чине своје, тако да се много шта мијења, а неки лијепи патријархални обичаји се задржавају, чувају, памте и његују као свете и драге успомене у кући и породици.

Савремено доба је донијело са собом многе новине које се разликују од поимања старих народних обичаја преношених с

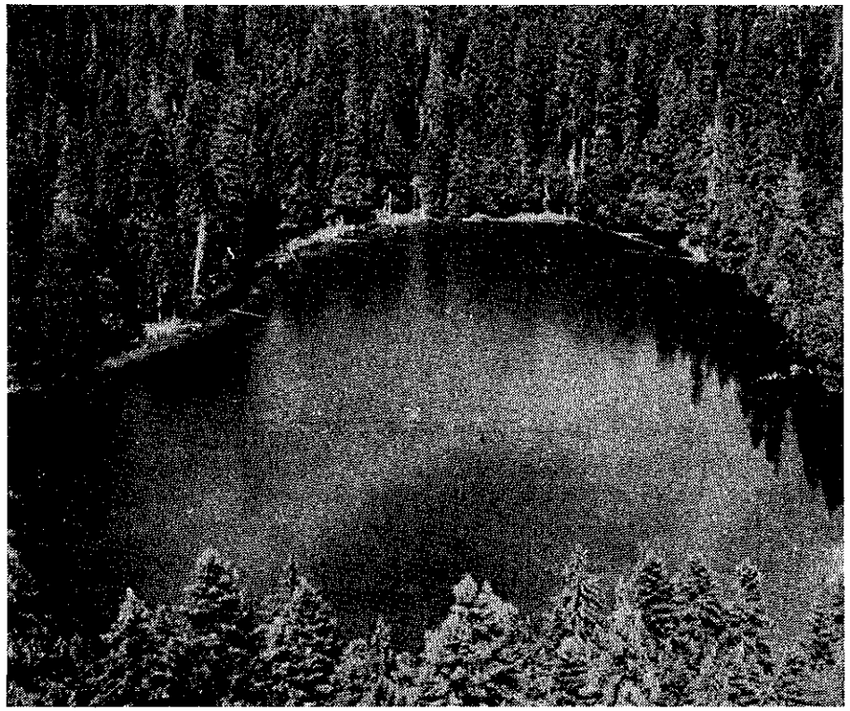

Забојско језеро

кољена на кољено. Поједини обичаји су ипак живјели у неким облицима, одолијевали времену и преносили се са старијих на млађе. Ипак у преломним историјским данима и догађајима многи од народних обичаја су занемаривани, а старији људи су умирали, па је с њима нестајало све што је требало записати и сачувати. Њиховим одласком нестајале су и могућности да они пренесу и искажу поучне народне обичаје и умотворине које су њихови преци његовали и чували.

ЗНАЧАЈ ПОТОМСТВА, КУМСТВА ...

Уобичајено је вјеровање у Дробњаку да родитељи воле дјецу, посебно мушко дијете, јер се тада знало да ће кућа остгати на потомству, наслиједиће се имање и продужити породична лоза. Отуда је постојала обавеза сваког мушкарца да се на вријеме ожени и остави потомство. Зато се и рађање мушке дјеце у свакој дробњачкој кући сматрало најсвечанијим даном у животу. При том треба имати у виду вјековну ослободилачку борбу овог народа и улогу „мушке руке“ у дробњачким условима живота и ратовања, којима као да није било премца на балканским просторима.

Крштење дјетета је такође био свечан чин. По правилу, кум је давао име дјетету које се није саопштавало прије чина самог крштења. Кумство је врло цијењено у Дробњаку и оно се преносило са старијих на млађе генерације.

Кум се понекад одабирао због неког доброчинства које је учинио он или неко из његове породице. Кумство се није одбијало и вјеровало се да „Бог прашта све гријехове, осим гријехова учињених према куму“. „Бог, па кум“, тако се говорило у народу.

ВРИЈЕМЕ, ПРАЋЕЊЕ ПРИРОДНИХ ПОЈАВА ...

Пратећи природне појаве, Дробњаци су по традицији предвиђали вријеме, што је на одређени начин уткано у вјековна народна искуства. Услови тешког живота у Дробњаку утицали су на ове људе да на тај начин потраже заштиту од разних непогода, невоља и невремена а, са друге стране, да се припреме за вријеме које може наступити. Народ је, пратећи небеске појаве,

стање у природи и понашање животиња, предвиђао какво ће вријеме бити: да ли лијепо или ће падати киша, сњегови, настати мразеви, дувати вјетрови... С обзиром на природне појаве и народно искуство, народ је често непогрешиво указивао на временске појаве које ће настати. По томе је одређивао кад ће наступити ведрина и лијепо вријеме; знао је посматрати и процјењивати да ли су врхови планине свијетли и прозрачни прије изласка сунца, је ли мјесец бијел и јасан, јесу ли јасне „звијезде у кумовој слами", да ли је при заласку сунца запад румен, а исток озарен. Кад увече „сијева са свих страна при ведром небу", народ је знао да ће дуго трајати ведро и сунчано вријеме.

На исти начин су праћене небеске појаве, као и прилике и појаве на земљи које су наговјештавале дуге кишне дане, силовите вјетрове, дуга зимска упаћа ... Народ је пратио понашање домаћих животиња, стада оваца и крда говеда, птице и њихов немир и цвркут, јаку хуку ријека у вечерњим часовима, магле по ријечним кањонима, као и хватање праменова магле за врхове планина, боју неба и стање при изласку и заласку сунца, положај, боју и облик мјесеца. Према појединим данима у години оцјењивао је какво ће бити вријеме. Све је то могло да утиче на потребу људи да се заштите од непогода и благовремено припреме за вријеме које долази. Ови људи су памтили како су љетне суше, невријеме, град и рани сњегови гасили све њихове наде у родну годину. Суша је доносила биједу, немаштину и глад, као и напуштање кућних огњишта и селидбе у тражењу бољих услова живота.

Народне изреке за природне појаве у дурмиторском крају доста су оригиналне. Народ каже да је „боље у фебруару у пољу видјети гладна вука, него лако обучена човјека".

СУДОВИ, КЛЕТВЕ, ЗАКЛЕТВЕ ...

У уводном дијелу ове књиге било је ријечи о суђењима и племенској организацији судова у Дробњаку, јер, као што је то био случај и у другим племенима Херцеговине и Црне Горе, и у Дробњаку је долазило до међусобних свађа, сукоба, мирења, клетви и заклињања. Сам начин суђења, органе — кнез, војвода, Скупштина — и њихову надлежност истакли смо у првом дијелу ове књиге и при том указали на систем друштвене опасности лица која се нијесу држала обичаја и норми понашања у племену.

У мјерама одмазде није била искључена сила, а у неким крајевима била је укоријењена и освета за крв (убијање племеника, породичара). Понегдје се сматрало срамотом и за далеко потомство ако крв није освећена. Најчешће је жеђ за осветом пресијецана крвним кумством.

Кнезови, војводе или судови често су пресуђивали на основу доброг познавања актера сукоба и свједока, као и самих прилика које су сукоб или деликт изазвали.

У извођењу доказа судови су прибјегавали и заклетвама. Заклетва је била и тешка и света ријеч, јер се вјеровало ако се неко криво закуне да „иде пред Божји суд". Зато се кривоклетства свако плашио. Чин заклетве „на крст и јеванђеље, пред Богом и колом светаца" био је језив и помало застрашујући чак и за оне који су знали да говоре истину. Застрашујуће су биле и саме ријечи које је клеветник изговарао. Ево примјера једне такве клетве: „Ако ја или ти криво рекли, да Бог дá да се у неправедном у жени плод скаменио, камење у помамно име гризао, и каква се год посла дохватио, све се скаменило: теле у крави, јагње у овци, јаре у кози, сјеме у њиви, залогај у устима". Ако су изречене и „у доказаном кривоклетству", ове страшне ријечи имале су тешке посљедице не само за кривоклетника већ и за његове потомке, који су били дуго укорени и понижени због тешког чина кривоклетства неког од његових предака. Примјена заклетве као мјера у поступку доказивања кривице била је примјењивана по правилу код најтежих дјела, убиства, крађа, сарадње с непријатељем и сл.

Нешто касније, крајем XIX и почетком XX вијека, поступак суђења поприма либералније облике. Свако село је имало свог кмета кога су постављали племенски капетани. Кметови су разрјешавали спорове, разрезивали и наплаћивали штете и мирили завађене племенике, те рјешавали бројне спорове, који су се појављивали у селу и племену. И клетве и заклетве у дробњачком крају доживљаване су са страхопоштовањем.

Клетве су се у дурмиторском крају усљед тешког и мучног живота, могле чути свакодневно. Клело се у невољи због несреће у кући, селу, племену. Клетвом се понекад и себи давала нека одушка. Али, клетве су увијек тешко примане, поготово кад се куну дјеца, породица, нејач у кући. Вријеме је чинило своје,

па су се клетве и заклетве временом мијењале. Заклетве су увијек сматране чином велике духовне и моралне одговорности. Онај ко погази заклетву чинио је највећи гријех. Сматрало се да кривоклетника мора сустићи нека казна, а ако га казне не стигне, што је, кажу, најчешћи случај, стићи ће некога од његовог потомства. Зато људи нису волјели да се заклињу, макар се и право клели.

НАРОДНЕ ПОСЛОВИЦЕ

У животним мукама и невољама народ је у свакодневним пригодама и у разним животним околностима, које су често ломиле и душу и тијело, изрицао пригодне народне пословице, пуне снаге, мудрости и надахнућа, али и поруке шта у невољи треба чинити и како је превазићи. Отуда је народ за сваку прилику имао одређену изреку, која је нешто казивала, опомињала, савјетовала и упућивала на оно што треба или не треба чинити.

Ево неких од народних пословица које се и данас чују у дурмиторском крају:

Баци добро низ воду, стићи ћеш га идући уз воду;
Ко враћа зло за добро, никад му зло из куће неће изаћи;
Дао је Бог, али није имао коме;
Ко се чува, и Бог га чува;
Далеко од очију, далеко од срца;
Гледај мајку, па проси ћевојку;
Бирала бирка, па нашла ћоравог Мирка;
Тешко пуници на зетовој рани;
Лако је здравом болесна савјетовати;
Стар болује, а млад му не вјерује;
Остарио, а памети се није научио;
Боље је поклизнути ногом него језиком;
Боље је и од по пута се вратити, него рђавим путем до краја ићи;
У невољи не треба плакати, него лијек тражити;
Слијепца за пут и будалу за савјет не треба питати;
Зло је ко не зна, а учити се не да;

Празна вреће усправно не може да стоји;
Ако хоћеш кога да упознаш, дај му власт;
Кућни је праг највећа планина;
Мислиш ли ме мртва пожалити, пожали ме док сам у животу;
Ко проси и круну да носи, удијели му;
Никад не реци за неког да је сретан, прије него му не видиш крај;
Рана ако се и излијечи, познаје се белега;
Језик може посјећи горе него мач;
Протећи ће вода и на моју воденицу;
Ласно је туђом руком за врело гвожђе хватати;
Путуј ти, оче игумане, и не брини за манастир;
Чега се мудри стиди, тиме се будала поноси;
Орлови сами лете, а вране у јатима;
На соколу је мало меса, али је соко;
Малена је птица препелица, ал' умори коња и јунака;
Лавица једно окоти али лава;
Не пада снијег да помори свијет, већ да свака звјерка свој траг покаже;
Раноранилац и доцнолегалац кућу тече;
Ријетко умије господарити, који нигдје није служио;
Боље је и зађи, а здраво дома дођи;
Свој својега украј воде вода, у њу тура, ал' га не упушта;
Гријех иде из уста, а не у уста;
У богата на глас, а у сиромаха на част;
Кад кум иде, земља се тресе;
Тешко вуку за киме не лају, а јунаку за ким не говоре;
Ко не зна захвалити на ораху, не зна ни на товару;
Ко нема сокола, и кукавици се весели;
Чо'ек је тврђи од камена;
Имадох те, не знадох те, изгубих те, познадох те;
Зимској ведрини и љетном облаку није вјеровати;
Међу ћоравијем ко има једно око међу га за цара;

Јутро је паметније од вечери;
Свака сила за времена, а невоље редом иду;
Добар глас се далеко чује, а рђав још даље;
Ко се туђем злу радује, нека се нада своме;
Сто пута дај, а једном не дај, као да нијеси никад дао;
Ће ти много обећавају, понеси малу торбу;
Лажову се ни истина не вјерује;
Превари ме два пута, њега бог убио, а превари ме и трећи пут, мене бог убио;
Не чешља се коса грабуљама;
Ни кума куми све не вјерује;
Два пута мјери, једном сијеци;
Бољи је сврачак у руци него соко у планини;
Жени сина кад хоћеш, а кћерку удај кад можеш;
За добрим се коњем бат чује;
Нит је благо срма нити злато, но је благо што је срцу драго;
Није ондје вука за којим пси не лају;
Није свака мука довијека;
Зло чинити, а добру се надати није могуће;
Да се за зелен бор ухватим, и он би се зелен осушио;
Длака по длака ето бјелача, зрно по зрно ето погача, капља по капља ето Морача;
Ће је много бабица, килава су дјеца;
Ће је танко, онђе се и кида;
Ће није жене, онђе није ни куће;
У ратара црне руке а бијела погача;
Ура пићу цијени;
У Солуну динар сомун, до Солуна сто сомуна;
Учини добро не кај се, учини зло, надај се;
Залуду је лијепа брада кад је слаба глава;
Запануло циганина царство, па убио свога оца;
Злато се у ватри пробира, а чо'ек у несрећи;
Док срце не заболи, не може око заплакати;

Док смо, нек' смо, кад умремо, нек' се помињемо;
Доћи ће сунце и на наша врата;
Нико никога не може наружити, док се сам не наружи;
Онај ми је брат који ми је добру рад;
Не зови зло јер само може доћи;
Кад не били по два за једнога, не родила мајка ни једнога;
Какво сјеме посијеш, онако ћеш и жито врћи;
Ко више себе пљује, на образ му пада;
Да је стећи к'о што рећи, сви би богати били;
Сребрно седло не чини добра коња;
Златна хаљина срамоте не покрива;
Гдје лаж руча, не вечера, а гдје омркне, не осване;
Ко лаже, враг на њему јаше;
Добру коњу сто мана, а рђаву само једна;
Сјајан мјесец ништ' не хаје, што на њега псето лаје;
Благо ономе ко зна да не зна, а хоће да зна;
Од невјешта и гора плаче;
Свуда јесте мука за неука;
Злато се у ватру куша, а пријатељ у несрећи;
Мука и невоља уче човјека памети;
Штета и лудоме очи отвори;
Срећан је кога туђа несрећа учи памети;
Добро се не позна док се не изгуби;
На мртвоме орлу тек се види колика су му крила била;
Кад стари пас лаје, ваља видјети шта је;
Увече се дан хвали;
Ако ти могу купити капу, не могу памет.
Луда памет готова погибија;
Лако је плитку бару замутити и будалу нальутити;
Није памет у годинама већ у глави;
Бољи је укор мудрога него хвала лудога;
Ко тражи без мане пријатеља, остаће без њега;
Живом човјеку се све може десити, мртвоме ништа;

Иза зла времена нема шта но љепота;
Игра мечка пред чичином кућом, може доћи и пред нашу;
Гвожђе реже и дрво и камен, али и њега рђа једе;
Триста пријатеља мало, а један непријатељ много;
Ко непријатељу опрашта, пријатеља добија;
Док се човјек сам не осрамоти, не може га нико осрамотити;
Како простреш, онако ћеш и лежати;
Ништа црње од зле памети;
Злоба једе душу као рђа гвожђе;
Ко жели плода, нека не кида цвијет;
Један прут је лако сломити, а пруће тешко;
Уз криво се дрво и право искриви;
Боље самоћа неголи зла дружба;
Мрав и пчела уче како се тече;
Што ће бити јесенас, нека буде вечерас;
Плуг што више оре све је свјетлији;
Срећа се тражи у радњи, а не у нади;
У срећу се узда луд, а паметан у свој труд;
Каква сјетва, таква жетва;
Више вриједи што жена заштеди него што муж заради;
Касно је штедјети кад нестане;
Сребрна рука која тече, а златна која сачува;
Посрће кућа у којој сунце буди чељад;
Ко љети пландује, зими гладује;
Не лежи, биће лежања доста;
Ракија још никога човјеком није направила;
Што пијан излаје, то тријезан искаје;
Вино и мудрога побудали;
Од пијаног и луд бјежи;
Туђа рана не боли;
Ко туђ посао гледа, на свој заборавља;
Види прво себе, па онда другога;
Или лонцем о камен, или каменом о лонац, тешко лонцу свакојако;

Празна кеса тежа од товара;
Не даје ко има блага, него ко има срца;
Преко мјере никаква добра није;
Високим јелама вихор врхове крши;
Море изворима почиње;
Од мале искре велики огањ;
Мала сјекира, велики дуб обори;
Ко полако иде, далеко стиже;
Пречи пут кола ломи;
Мјери и важи, пак онда кажи;
Ко пуно говори, мало му се чује;
Испуштену ријеч не стиже;
Порани мишљу, а покасни ријечју, нечеш се кајати;
Ко брзо суди, брзо се и каје;
Зло радио, горе дочекао;
Од туђега туга бије;
Ко са туђим уздасима кућу зида, неће му у њој унуци сједјети;
Не цвјета ружа да себе мирише;
Истина и без крила лети;
Ваља рећи, али ваља и мријети;
Људи су густо посијани, али ријетко ничу;
Боље ти је с човјеком се побити него с рђом љубити;
Јунака на хиљаде, а људи и хиљаде један;
Човјек вриједи колико и његова ријеч;
Благо добром чину и свијетлом образу;
Ничија није за вазда;
Што колијевка заљуља, то мотика закопа;
Људски вијек је роса под сунцем;
Свијет је овај: на једна врата уђези, на друга изађи;
Најгоре је кад се не може ни мријети ни живјети;
Земља тврда, а небо високо;
Прије погледај на комшијска врата него на сунце.

ЧУВАЊЕ И ЊЕГОВАЊЕ ТРАДИЦИОНАЛНИХ ОБИЧАЈА У ДРОБЊАКУ

Овдје сам се дотакао само неких, по мом мишљењу, занимљивих карактеристика из живота и обичаја људи дурмиторског краја, више из бојазни да садржај књиге остане непотпун, тј. без једне интересантне области живота дурмиторског краја.

Ово је захвална и инспиративна тема за многе хроничаре, књижевнике, писце итд. Они могу и даље научно и стручно оплемењивати и сагледавати дробњачко подручје, посебно имајући у виду његов историјски значај и ослободилачке ратове у дугом историјском трајању.

Дробњак има своје танане особености и љепоту стилова, који су умногоме зависили од етнографских чинилаца, при чему је стваран изузетно богат и етнички садржајан начин живота и обичаја људи дурмиторског краја.

Ово је значајно и кад је ријеч о насељеним стаништима, занимању становника, архитектури сеоских домова, кућа брвнара, савардака, колиба, амбара, појата, кућара поред сточних торова, градњи старих воденица и уопште о развоју архитектуре старих дробњачких грађевина. Оне су се и разликовале зависно од мјеста и дијелова Дробњака у коме су настајале и нестајале. Разлике се појављују и у начину живљења у дурмиторском крају, обухватајући и обичаје везане за породични живот, дробњачко гостопримство, диобу имовине, славе, свадбе, мобе, женидбе, удадбе, крвно и духовно сродство, вјеру и вјеровања, сахране и погребне обичаје.

Одувијек је у Дробњаку постојала брига за човјека кад „очекује суђени час", да на вријеме припреми све оно што му за „укоп требује".

Зависно од имовинских прилика, набављано је најљепше одијело, обућа, ципеле, или лијепо грађени опанци, свилена марама, јастук, црногорска капа, бијели свилени покров ... Ко је имао своје, или неко ђедово златно црногорско одијело: златни џамадан, златну душанку, плаве сомотне чакшире, а уз то и неке реликвије које су биле блиске и драге покојнику, обично у таквој прилици све налазило на њему.

Црногорци и Дробњаци су били заиста сиромашан народ. Један путописац, путујући кроз Црну Гору и упоређујући ову ношњу са сиромаштвом и оскудицама црногорског народа, рекао

је „да нигдје у свијету није наишао на тако сиромашан народ, а да има тако богату ношњу".

Наше народно предање, забиљешке и путописи наших и страних књижевника (који су кроз вјекове походили ове крајеве и писали о Црној Гори), неријетко су се у својим записима окретали феномену народне ношње код Црногораца; зато и не треба губити из вида и њихова запажања о томе да су Црногорци одувијек волјели да имају лијепо одијело. У ствари, Црногорци су од давних времена поклањали велику пажњу одијевању, што је била битна особина њиховог менталитета. Свечана црногорска ношња била је изузетно богата и скупа и била је ствар престижа. Изузетно скупо и богато одијело, због своје вриједности, уписивано је и у тестамент покојника и кроз генерације прелазило у насљеђе потомака. У поступку насљеђивања оружје је имало значајно мјесто, што је произилазило из историјске збиље кроз коју је пролазила Црна Гора. При овом треба истаћи да су поједини дјелови свечане црногорске ношње одувијек имали и посебан значај. На примјер, токе су најљепши и најскупљи дио црногорске ношње. Историјски гледано, сматра се да су токе остаци средњовјековног панцира и оклопа, али су временом добиле посебну декоративну функцију. Оне су се састојале од сребрних, често позлаћених плочица или округлих „шљивица" ливених од сребра и нашиваних у вертикалним редовима на првој половини прслука; изнад њих је било пришивено шест већих сребрних плочица украшених техником финог искуцавања, грануларије или филиграна. А што се оружја тиче, оно је у многим случајевима било богато украшено сребром, полудрагим камењем и коралом. Оружје је (кубура, гасер...) затицано за посебан кожни појас-силав који се састојао од неколико кожних листова. У дугом историјском трајању готово је било немогуће представити црногорског ратника без кубуре, гасера и јатагана, што је на посебан начин оличавало Црногорце и интегритет њихове личности, али и државе и њених слободарских тежњи, чији су они били штитоноше и славом овјенчани ратници.

Интересантно је да су таква одијела углавном употребљавана у ријетким и свечаним приликама, као и да су у многим случајевима чувана за „судњи дан који ће доћи".

Жене су том чину придавале посебан значај. „Оне би хтјеле и да у смрти изгледају лијепо". Зато све што треба за ту прилику саме припремају. Шију и везу свилене кошуље са златним ошвицама, праве или купују јакне, које су опчињене злат-

ним или црвеним ширитима, купују или граде фине долактице које су извезене свилом на цвјетне гране и опчињене жутим ширитима.

Нијесу ријетки случајеви да многе жене кад зађу у године, у сандуку гдје иначе чувају вриједне ствари (вјенчану робу) ту такође чувају, припремају и слажу одјећу, обућу и друге предмете потребне за „суђени час".

Овакви обичаји његовани су у дужем периоду на подручју Дробњака (колико су услови, прилике и околности дозвољавале), да би и дан-данас били дио традиције која означава једно „патријархално доба", кад се водило рачуна о неким „људским" нормама преношених с кољена на кољено.

Отуда се види да је народна ношња одувијек имала своје особености, јер је одражавала и етнографске моменте везане за миграциона и имиграциона кретања на овим просторима, што ову област чини интересантном за обраду и даља истраживања.

Међутим, није намјера овог аутора да пише шире о заиста занимљивим детаљима дурмиторског етноса, многобројним легендама везаним за Дробњак, његове људе, догађаје, историјска мјеста ... То је тема која заокупља неке наше књижевне посленике, јер је саткана од интересантних детаља, маште и духа овог народа, чије приче, народне пјесме и пословице, приповјетке и легенде освјетљавају многе знамените људе и догађаје, али и истине о минулим временима, животу и обичајима људи дурмиторског подручја.

Дио панораме Дурмитора*

* Ово је један од фотоса планине Дурмитор, који ми је за ову намјену послао Миле Стијеповић, директор Националног парка „Дурмитор"

ГЕОГРАФСКЕ ГРАНИЦЕ И НЕКЕ БИТНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДРОБЊАЧКОГ ПОДРУЧЈА

Географске границе племена Дробњак су се, историјски гледано, мијењале и зависиле су од многих историјских догађаја у вјековном развитку овог племена.

... Само племе Дробњак „основали су Новљани, који су се ту доселили у другој половини седмог вијека или у првој половини осмог вијека.*

У својој студији о Дробњаку С. Томић даје границе овог племена, које се умногоме слажу с границама из других извора овога доба (А. Лубурић, Дробњак). Према овој дефиницији, Дробњак је племе. Оно је од посљедњег српско-турског рата цијело потпало под Црну Гору. Налази се на североисточној страни Херцеговине, а на сјеверној страни Црне Горе, између племена — на истоку Шаранаца и Горње Мораче, на југу Никшићке нахије, на западу Пиве и на сјеверу ријеке Таре. Приближно овакав опис територије овог племена (у ширем смислу ријечи) даје у својој студији *Вук Караџић* и *Црна Гора* и професор Јован Бојовић. Ове границе из тог времена су, по Томићу, и ближе одређене у географском смислу (63).

Граница племенска полази на западу са Крнова, од Омерагина гроба, иде Ошљим косама до у Голопуст на Војнику, одатле у Троглав па на Мраморје, затим иде у Говеђе брдо више Штигнога дола па косом до Брезанскога војника. Од Брезанскога војника граница иде у Драгаљево, прелазећи Комарницу ниже

* А. Лубурић: *Дробњак*, стр. 9.

Брезана. Пошто пређе воду, граница се наставља у Јасичје, одатле косом до у Ждријело више куће Сића Гломазића, затим у Вигањен под, у Малу облу главицу, па у Границу (граница се тамо зове „крст“ урезан у какав велики станац камен и тамо се све таквим границама имања дијеле) за Студенцем; послије иде на врх Великога Буручковца, па на Колијевке иде кроз средину Тодорова дола до на врх Пруташа; одатле иде на Шкрчка језера па у Црвене греде. Од Црвених греда увија се на Мали Штулац, па поврх Надгорја, захватајући Тепца, иде у Тару.

Како источне границе Дробњака нијесу ближе одређене, овдје ћемо се послужити још једним приказом ових граница, које су ишле источном страном племена Дробњак.

Граница према Горњој Морачи иде линијом:

Љевишка корита—Дуге Лашовића-катун Шоројевац—Студенци—Борова брда—Мркоњина греда—Осијек—Бајовића пећина—испод Рађенова брда—Јанковића корито—брдо Коњ—Брачарске слечине—Осредак—Брезово поље—Црвена греда—Ристове долине—Катунине—Урнебес—Велики старац—Тичија вода—Морачки долови—Рабренске ливаде. Ту је тромеђа Дробњака, Горње Мораче и Поља колашинских.

Одатле граница према Пољима колашинским иде линијом:

Водени Пећарац—Врхови—Одраг—Оскуђеник—Расоваш—Црвено ждријело—Планиница—Забој—Калуђерске луке—ријека Тара, гдје је као што смо рекли, тромеђа Дробњака, Поља колашинских и Затарја (64).

Ове границе Дробњака биле су устаљене у другој половини 19. вијека, а у ранијим временима Дробњак је више пута мијењао своје границе, нарочито оне које потичу из 14. и 15. вијека када је Дробњак обухватао значајну територију према Никшићу: племе Луково, део Никшићког поља, Дугу, источни крај Бањана, Никшићке Рудине и др.

У ствари, граница према југу, која се простирала до саме вароши Никшић, на јужној страни кретала се линијом: врх Требјесе—Петрова црква—ушће Расточног потока у Зету.

Ову границу према југу, односно према Никшићу, Дробњаци су задржали до друге половине 14. вијека, када су се границе Дробњака почеле сужавати, а Дробњак губити дијелове територија, остајући углавном у оквиру територија чију смо границу напријед описали и у којој су Дробњаци у дугом периоду историјског трајања вршили своју племенску власт.

Чињеница је да су племенске границе Дробњака највише мијењане одлукама државних органа о административној подјели земље, гдје се понекад није водило рачуна о племенским границама које су у току времена прилагођаване границама административних јединица. У таквим случајевима дешавало се (па и са промјеном Дробњака) да су извјесне територије излазиле из састава једног племена и укључивале се у састав другог.

Ако ово гледамо у једном релативно стабилнијем племенском односу, произилази да у том периоду није постојао битнији утицај на припадност појединих села било коме од назначених дијелова Дробњака. Међутим, наступањем административних подјела, у условима стварања јаке државне власти, ове племенске, па и међуплеменске границе, све су се више превазилазиле.

Зато овдје и нема потребе за навођењем појединих села и њихове припадности једном или другом дијелу Дробњака, што чешће сусрећемо у студијама и књигама многих аутора који се баве овом материјом.

Међутим, у географском и историјском смислу, ваља указати да је ужи Дробњак обухватао територију јужно од планине Ивице и да се у њему налази варошица Шавник и друга села која припадају овом подручју. Ускоци су обухватали југоисточни крај Дробњака, са селима која припадају овом подручју: Језера су обухватала територију сјеверно од планине Ивице. У Језерима је и варошица Жабљак, са селима која Језерима припадају. Шаранци обухватају простор између ријеке Таре и планине Кучајевица, са селима која се налазе на овом простору.

Овдје треба имати у виду да су варошице Жабљак, Шавник и Боан (и село Крш у Шаранцима) били повремено сједишта подручних капетанија или општина, а сам Жабљак и Шавник били су повремено и сједишта срезова, који су најчешће носили назив „Дурмиторски срез“ јер су поред Дробњака обухватали и Пиву.

Ова два мјеста — Шавник и Жабљак — у посљедњих стотињак година, а посебно у периоду између два рата, попримала су карактер урбаних насеља; на подручју Шавника, односно Жабљака имамо и прве зачетке школа, вјерских служби, културних друштава... Ту се појављују и први учитељи, наставници, свештеници, љекари, општински чиновници, трговци... У овим мјестима се појављују прве продавнице колонијалне робе, кафане,

јављају се почеци разних облика угоститељских услуга, као и прве занатлије: лимари, бравари, ковачи, столари, кројачи, зидари, а посебно угоститељи и туристички посленици, тако да ова два мјеста постепено попримају карактер урбаних варошица с извјесном перспективом развоја одређених облика привредне и друштвене дјелатности, карактеристичне за ове крајеве и подручје Дурмитора.

На ове карактеристике Шавника, односно Жабљака посебно ми је указао проф. др Перко Војиновић, који се у оквиру својих научних истраживања бавио и овим питањима.

Имајући у виду назначене границе старог Дробњака (као и границе које су се повремено мијењале), највећи број насељених мјеста са тих подручја сада припада општинама Жабљак и Шавник.

Тако територија општине Жабљак обухвата варошицу Жабљак и насеља: Алуга, Босача, Борје, Богомоља, Брајковача, Будечевица, Бирак, Гомиле, Градина, Горња и Доња Врела, Добри Нуго, Доња Добриловина, Други До, Дједово Поље, Дједова Гора, Жугића Баре, Зауглина, Зминица, Јунча До, Јаворје, Јаблан Бара, Ковачка Долина, Кочедо, Ковчица, Крш, Мала Црна Гора, Међужваље, Меруља, Мотички Гај, Надгора, Нинковићи, Новаковићи, Његовуђа, Округлица, Питомине, Палеж, Подгора, Погрежје, Пашина Вода, Пошћенски Крај, Пашино Поље, Пода, Понор, Перовића Лука, Јелина Гора, Рудиновча, Разврше, Рамово Ждријело, Расова, Руданца, Селина, Суводо, Смољан, Студенца, Тепца, Тепачко Поље, Ускоци, Чоланов До, Шумановац и Шљиванско.

Територија општине је јединствена и чини саставни дио територије Републике Црне Горе.

Територију општине Шавник чини варошица Шавник, насеље Боан и села: Баре, Боровац, Годијељи, Грабовица, Градац, Горња Бијела, Доња Бијела, Горња Буковица, Доња Буковица, Врточ Поље, Дужи, Дубровско, Добра Села, Комарница, Косорићи, Крња Јела, Малинско, Милошевићи, Мљетичак, Мокро, Петница, Пошћење, Придворица, Превиш, Провалија, Сировац, Слатина, Струг, Тимар и Тушиња.

Територија општине је јединствена и чини саставни дио територије Републике Црне Горе.

Од посебног су значаја хидрогеографске карактеристике Дробњака, њихове ријеке, језера и планински вијенци, који чине

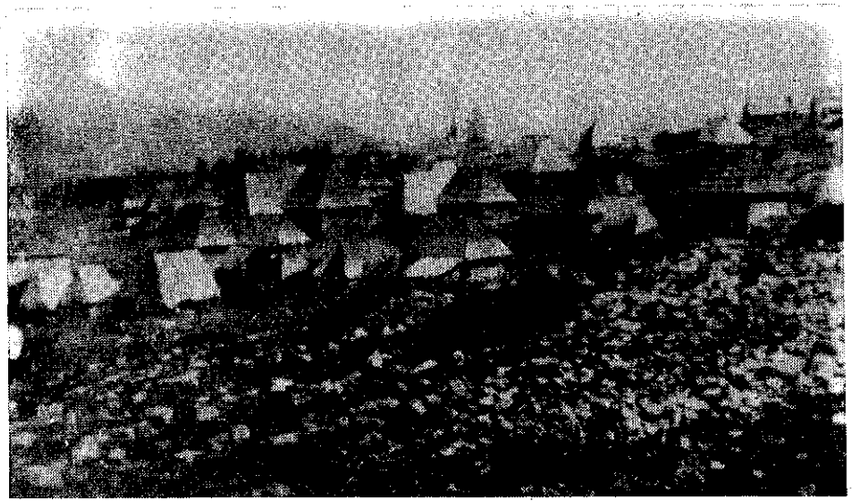

Жабљак
Снимак из 1891.

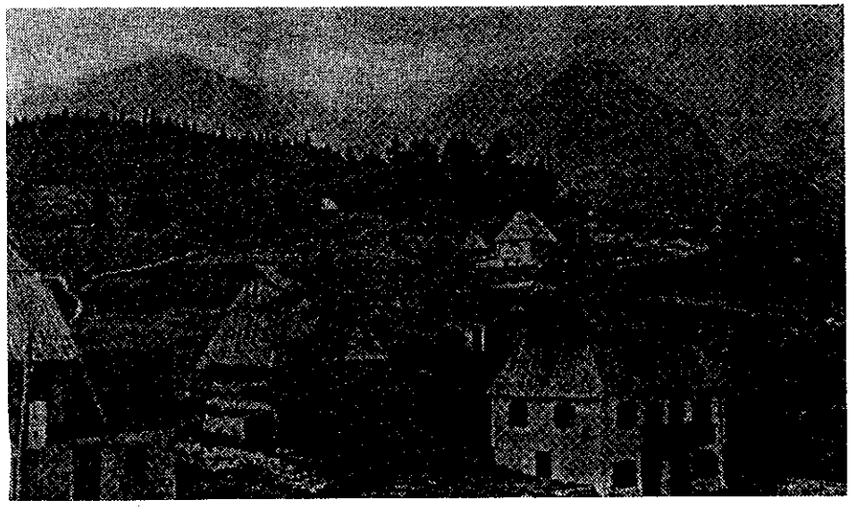

Дио панораме Жабљака (снимак из 1936. године)
На мјесту гдје је садашња зграда општине Жабљак види се кућа перјаника Јована Карапића, а лијево дио куће попа Богдана Церовића. Преко Јованове куће види се кућа Михаила Баранина.

изузетан природни феномен, ријетко виђен у таквом мозаику на било ком простору.

У овом контексту истаћи ћемо само најзначајније елементе који носе битне карактеристике и обиљежја овог подручја.

Дурмитор је свакако најзнаменитија, али и једна од највећих планина на јужном предјелу Балкана (2522 m). Налазећи се између Пиве и Језера. Дурмитор, представља широк сплет планинских висова између кањона Таре и Сушице и Језерске висоравни. Од познатих и значајнијих врхова Дурмитора напоменућемо: Боботов кук, Шљеме, Пруташ, Савин кук, Међед, Црвена греда, Штулац... Ранисава и Ивица представљају огранке Дурмитора и налазе се на предјелу између Дробњака и Језера. Огранци Дурмитора су и Драгаљево, западно од села Дубровска, Бевани, огранак Дурмитора изнад Доброг дола, Студена и други.

Дурмитор се својим склопом и изгледом издваја из цјелокупног ланца динарских планина. „Букетом" моћних изломљених висова драматично се пробио и ишчупао из језерске и пивске површи и на том постаменту устремио небу као вјечити и недостижни споменик природе. На његовом лицу, у живописном рељефу, силе природе су извајале најразличитије облике. Моћни ледници су обликовали читаво богатство назупчаних и заобљених врхова, мноштво валова, циркова и долова, као и ледничких језера („горске очи") у лонцима и на моренама. Снажни тектонски поремећаји припремили су основу за рад осталих природних сила физичког и хемијског поријекла које су припомогле формирању данашњег изгледа. Створени су атрактивни кањони, кречњачка платна Бољских греда и разноврсних врхова, у облику Шарених пасова, Увите греде, Стожине, Ђевич-камена и многих других. Међу поменутим и другим творевинама природе Дурмитора врхунски домет естетике пејзажа досежу кањон Таре и Црно језеро са околином.

Дурмиторски пејзаж је исплетен обиљем рељефних облика и биљног покривача. Међусобно је складно компонован и повезан. Одише драматиком у масиву и кањонима, а питомошћу и мирноћом у подгорини масива и травнатом тепиху Језера.

Драгуљ Националног парка „Дурмитор" и цјелокупног пејзажа чини Црно језеро са окружењем. Смјештено испод горостасног Међеда, као чувара и заштитника, заодјенуто је густим четинарима који се заједно са Међедом огледају у његовим модро-зеленим дубинама. Повезано са изузетним природним ври-

једностима, као што су прашума Млинског потока, Зминје и Барно језеро са Пољаном и Црвеном Гредом, постало је центар окупљања туриста и најпривлачнија атракција на Дурмитору.

Највеће вриједности масива концентрисане су у великом ледничком цирку Шкрка са кањоном Сушице у наставку ледничких валова. Окружују га највиши врхови Дурмитора, који се вертикалним платнима, са сипарима, пропињу из самог дна, као да придржавају небо, по чему су добили назив „небеске сое". То су Боботов кук, Безимени врх, Дјевојка, Планиница и Пруташ. Као у гнијезду су се у самом дну укотвила два „горска ока" Велико и Мало језеро. Тектонске силе су овдје обавиле своју најдраматичнију игру ломова, расијецања, набирања и превртања кречњачких састава, остављајући за собом такве облике као Шарене пасове, Пруташ, Дјевич-камен и многе друге који се ријетко у свијету могу срести на тако ограниченом простору.

Заталасане цвијетне ливаде, језерске површи са Вражјим и Рибљим језером на ледничким моренама, љети проткане свим бојама цвјетача и трава, с јесени окићене стадима оваца и пластовима сијена, чине чаробну основу високом живописном горју Ранисаве, Савиног кука, Шљемена, Међеда и Штуоца, у првом, и бројних врхова у другом плану, над којима доминира Боботов кук са 2522 метра надморске висине. У правцу масива са приступа Дурмитору на источној страни, отварају се и најупечатљивије панорамске слике које у првом плану имају зелену језерску раван, а у другом масиве који складно повезују шумовити комплекси Подгорине.

Пет кањона, дубоко усјечених у површи Националног парка, познати су по богатству и разноликости пејзажа. Стране кањона су компоноване од вертикалних стијена обраслих најразличитијим растињем или огољелих, из чијих пукотина, као свијеће прави, расту познати тарски борови.

Кањон Таре је најдужи и најдубљи и истовремено најатрактивнији кањон Европе. Доживљавање кањона сплаваренјем представља врхунску атракцију за бројне туристе и љубитеље природе. У јесен се „запали" свим тоновима боја у рујевини и осталом растињу. Човјеку се тада учини да се нашао у неком нестварном и зачараном простору. Испод је зелена, уска и вијугава трака Таре са безброј пјенушавих вирова и слапова; са стране вертикале стијена са растињем у свим бојама и по којим пјенушаво-бијелим „висећим" врелом које се хучно обрушава у Тару. А горе, далеко, на шиљцима рубова, распиње се уска плава

копрена неба и на првом завијутку ишчезава. Само орао крсташ високо над литицама нарушава вјечити мир предјела, најављујући присуство живота.

А о самим Језерима и језерској висоравни велики књижевник П.А. Ровињски, указује да када не би било сурових зима Језера би била најљепши кутак на Земљи. То је непрегледни зелени луг по којему су се разбацали брежуљци с четинарским шумицама на врховима, с језерима, као огледало глатким и бистрим, са многобројним изворима, чији се мали токови пробијају кроз густу траву. Свуда је мекоћа и влага. И по томе меканоме фону разасула се стада као снијег бијелих оваца. А на ободима и уз брдашца — гомиле кућица, уз које су се као драперије прилијепиле зелене шумице.

Дурмитор је опет јединствен и по својим геофизичким и хидролошким својствима. Можда нигдје и нема такве цјелине, засјечене са пет кањона, деветнаест језера и великим бројем планинских висова, који се испињу изнад 2000 метара.

О Дурмитору и његовим чудесним природним љепотама написане су многобројне књиге, студије, монографије... Али, изгледа никоме још није пошло за руком да опише све чари и љепоте овог чудесног поднебља ријетко виђеног или још невиђеног.

Можда је о томе најбоље рекао један путописац, из времена кад на подручју према Дурмитору још није било ни путева, ни прилазних стаза, већ само оно што је вајала гола рука природе, која је тај крајолик чинила још љепшим и чаробнијим. Осјећајући се немоћним да опише ову чудесну планину, њене врхове, ријеке, језера, кањоне, стазе и богазе... на крају своје дуге репортаже коју је објавила једна угледна лондонска ревија, саопштио је: „Само зјенице мојих очију могу причати о љепотама Дурмитора".

Дурмиторски пјезаж има снагу емоционалног покретача. Доживљава се различито зависно од мјеста посматрања: у травнатим и цвјетним пољима, на врховима и цирковима, на језерима, у кањонима и на сплавовима. Никада не оставља посматрача равнодушним. Доживљај варира од нестварног и космичког, када се човјек осјећа сићушним и пролазним, до оплемењујућег који узбуђује, буди оптимизам и подстиче асоцијације и размишљања о смислу постојања.

Свеукупност природних вриједности окупљених на релативно малом простору, са мноштвом појавних облика високог

естетског и научног значаја, пружило је основу да се Национални парк „Дурмитор“, као универзално и непоновљиво добро, уврсти у Листу свјетске природне баштине, а ријека Тара са кањоном у списак биолошких резервата „Човјек и биосфера“ (MAB) UNESCO-a.

Очигледно је и то да је изузетност саме планине, са својим климатом, утицала на формирање личности и карактера Дурмиторца као житеља и корисника њене природе, а умногоме, и његовом поистовјећењу са Дурмитором.

Сињајевина је планина великог пространства и налази се на источној страни Дробњака, а југоисточно од Дурмитора. Њени огранци су Орујица, Кучајевица и Шари-гора. Њен највиши врх је Велика орујица (2.260 m), а од осталих висова су: Градиште, Јабланов врх, Бабин врх, Корман, Одраг и др. Око изворишног тока ријеке Тушиње налази се планина Јаворје, у чијој близини се, на југозападној страни, издиже висораван Лола. Овдје нијесмо у могућности да улазимо у низ детаља с ових простора, који се појављују у конфигурацији дурмиторског простора, са значајним географским појмовима — долова, кланаца, богаза, греда, кукова, кљештина, поља и сл., који могу бити предмет детаљнијих географских студија, којима се дају ближе географске и друге карактеристике ових појмова.

Карактеристику овог дробњачког подручја представљају и многобројна језера и ријеке које се овдје налазе. Од језера поменућемо Црно језеро као највеће на подручју Дробњака, а налази се у самом подножју Дурмитора, испод његовог виса Међеда; затим Барно језеро, Пошћенско језеро, Змиње језеро, Модро језеро, Сврабље језеро, Вражје језеро, Валовито језеро, Рибље језеро, Забојско језеро, Зминичко језеро ... Од текућих вода треба посебно истаћи ријеку Тару, која чини границу између Дробњака и Затарја. Ова ријека има чувени кањон, који се одликује изванредним природним љепотама и који, по дубини, богатству природних феномена и љепоти природе спада међу најљепше кањоне у свијету. У Тару увире више рјечица и потока, као Љутица, Тјештина и други. Ријека Буковица је једна од најдужих ријека на простору Дробњака. У ријеку Буковицу се уливају ријеке Тушиња, Бијела, Шавник, које имају већи број извора и потока који се у њих увиру, на правцу до увира у ријеку Комарницу. Ријека Комарница извире у пољани Комарској и протиче кроз село Комарницу правећи дубоку клисуру између села Дужи и Пошћења. Комарница има више мањих и већих

притока, међу којима је и Грабовица, која настаје од потока Студеница.

Иначе, цио Дробњак је богат изворима, рјечицама, потоцима (с именом или без имена), који обилују бистром и хладном водом, а који се најчешће уливају у једну од ријека које смо напријед поменули.

Ово би биле неке основне карактеристике Дробњака, које се тичу његових граница, рељефа, конфигурације терена, хидросистема, његових језера, ријека, природних љепота и др. У мозаику ових појмова оне чине Дробњак изузетно интересантним хидрогеографским подручјем.

ИМЕ ПЛЕМЕНА ДРОБЊАК

У Црној Гори је уобичајено да се имена племена подударају с називима племенске територије, а становништво које живи на тој територији носи назив по том племену — племе Дробњак, становници Дробњаци.

У народу, али и у литератури која се бави овим племеном, има више казивања како је Дробњак добио име и откуда то име потиче.

У рјечнику Српске академије наука ријеч *Дробњак* има више значења; једно се везује за висину, односно раст тих људи, што се временом можда и мијењало. Друго је мишљење везано за неку врсту камена-кречњака са тог подручја, итд.

У сачуваним документима име Дробњак се први пут помиње 1285. године у вези са трговином извјесног Б. Дробњака у Котору. У другом случају, у цркви коју су подигли извјесни унуци Дробњакови у селу Ваганешу стоји натпис о градњи цркве из 1355. године (65).

Ријеч Дробњак је испитивана и у етимолошком смислу — неки су становници са тог подручја називани Дромњацима, а постоје и презимена Дромњак и Дробњак.

Има и мишљења да појам и име Дробњак потиче од грчке ријечи „дромос“ која значи пут, а ова ријеч везује се за стари римски пут, који је водио од Дубровника преко Рисна, Дробњака, Пљеваља, Пријепоља, Скопља до Цариграда.

Ова хипотеза је интересантна из више разлога, а у првом реду зато што је овуда заиста пролазио пут за Таслицу (Пљевља), односно за Грчку.

Ако су ове крајеве насељавали Грци, као што јесу, и као што показују бројна грчка гробља, онда су, они могли оставити и име Дробњаку. И не само Дробњаку.

Најзад, и данас се у народу може чути изговор Дробњак и Дровњак (66).

По једном предању, Дробњак је добио име по томе што су Дробњаци распорили дроб турском паши на Мокроме — Хусрет-бегу, босанском намјеснику из 1541. године. Ово предање је забиљежио и Д. Ж. Пантић приликом свог путовања по Дробњаку 1882. године. Код босанско-херцеговачких муслимана постоји предање да је Хусрет-бег погинуо у Дробњаку, да му је на мјесту погибије сахрањен дроб, а тијело однијето у Сарајево и сахрањено у џамији. По томе дробу и Дробњак је добио име.

Из овога би се могао извести и закључак да је народ предање о Хусрет-беговој погибији можда пренио из турског времена и везао за овај догађај, а такво кретање митова и легенди о појединим догађајима сасвим је могуће и историјски увјерљиво.

Топографски назив Дробњак сусреће се у разним крајевима. Села са тим називом имамо у крају босанско-крупском, а у Зупцима у Херцеговини има мјесто Дробњак. Иначе, презиме Дробњак или Дробњаковић врло је распрострањено.

Ови топографски називи из Херцеговине могу се даље пратити на подручју Бањана — као Дробњачка Међа, Дробњачки До, Дробњачка Градина, Дробњачки Градац и сл. На том правцу је и било досељавање према територији која ће се називати Дробњак, због чега није ни искључена могућност да су далеки преци назив овом племену донијели из Херцеговине.

Међутим, у вези с постанком и употребом имена племена Дробњак треба имати у виду и неке битне елементе који су историјски везани за називе и настанак имена овог племена.

Назив Дробњак се понекад узима и у значењу цјелокупног дробњачког становништва, као што се и назив Дробњаци понекад употребљава у значењу дробњачке територије. Племе узето као цјелина, тј. територија и њено становништво заједно, зове се Дробњак, а каже се и Дробњаци, нарочито кад се под племеном подразумијева првенствено његово становништво.

У ствари, назив Дробњаци не мора да означава искључиво племенско становништво, него понекад означава племенску територију, рјеђе саму, чешће заједно са становништвом.

У неким документима име овог племена јавља се у облику Дробњаци—Дробњаки. Можда је то било првобитно име племена, које је значило добри људи или добри јунаци, а могло је да означава и богат крај, јер је Дробњак некад био познат по богатству у стоци (67).

ДРОБЊАК КАО ЖУПА КОМАРНИЦА

Најстарији помен дробњачке територије, која се тада називала жупа Комарница, налази се у Љетопису попа Дукљанина (68). У турском дефтеру из 1477. године та иста територија назива се нахија Комарница. Не можемо знати да ли је у вријеме писања Дукљаниновог љетописа постојало племенско име Дробњак, али у вријеме писања турског дефтера сигурно је постојало. Дробњачка територија је уведена у тај дефтер као нахија Комарница, јер се административне јединице онда нијесу морале подударати с племенским територијама. А нахија Комарница је обухватала само један дио територије Дробњака.

Име Комарница први пут се јавља у једном спису насталом у граду Бару у 12. вијеку, ради доказивања права барских архибискупа на црквену јурисдикцију над земљама у залеђу. Тај спис проткан је легендарном садржином, али је његов писац добро обавијештен о географији области између Неретве и Бојане.

Према том спису, званом *Барски родослов* или *Летопис попа Дукљанина,* најдаље према истоку леже жупе (жупаније) Оногошт, Морача, Комарница и Пива.

Као и у другим словенским областима, и овде су у почетку ријеке и њихове долине представљале кичму територијалне организације.

Може се претпоставити да је жупа Комарница добила име по истоименој ријеци, која и данас извире и протиче кроз село Комáрницу и улива се у ријеку Пиву. Жупа Комарница, о којој говори *Барски родослов*, обухватила је углавном само ужу долину ријеке Комарнице али се постепеним насељавањем околних терена ширио и сам појам Комарнице.

Име жупе Комарнице посвједочено је у периоду средњег вијека (12. до 15), али су подаци о њој веома оскудни (70).

Први потпуни турски дефтер за санџак Херцегове земље потиче из 1477. године. У том дефтеру Комарница је већ била

посебна нахија и спадала је у ред такозваних влашких (сточарских) нахија, које су имале своју унутрашњу самоуправу и читав низ повластица (71).

На основу података из дефтера за Херцеговачки санџак 1477. године, могла би се донекле оцртати област, у ширем смислу, коју је нахија Комарница заузимала у другој половини 15. вијека.

Слив ријеке Комарнице може се узети као југозападна граница нахије Комарница, област Језера поменута је као љетње станиште седам пута, четири пута самостално, а остало уз друга зимска станишта. За четири цемата у нахији Комарници налазе се само зимска станишта у Комарници, а љетња у Језерима. Језера су поменута као мјесто и као предио. Тако се нахија Комарница простирала од слива ријеке Комарнице, па преко платоа Језера иде преко ријеке Таре до места Ђурђевића Таре или Левер Таре.

Мјесто Црна Гора припада Дробњаку, али је ту у њеној непосредној близини, граница између Пиве и Дробњака. Насеље Бијела може се сматрати границом нахије Комарнице према југоистоку (72).

Ова граница нахије Комарнице из средњег вијека умногоме је карактеристична за тадашње подручје Дробњака, мада су, историјски гледано, мијењане границе жупе, нахије Комарница и самог Дробњака и никада њихове административне границе нису биле исте.

НАЗИВИ, ТОПОНИМИ И НЕКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПОЈЕДИНИХ ДИЈЕЛОВА ДРОБЊАКА

Многобројни топоними разасути на подручјима Дробњака и Дурмитора дају обиљежја природе планине Дурмитор, која одсликава бројне и сложене особености становника Дробњака, њихову стваралачку снагу, маштовитост, сналажљивост, оригиналност и изворност крајолика, врхова брда и планина, валовитих предјела, ријечних вирова и токова ријека ... Само језу бистрина и маштовитост ума дробњачког човјека могле измислити такве називе и топониме. Њихова стваралачка и умјетничка надареност пронашла је тако примјерене називе и имена која су се памтила, чувала и преносила с кољена на кољено. То указује и на духовну снагу дурмиторских горштака да дају право име ливади, рјечици, пашњаку, потоку, шуми, планини, кањону, стијени, градини... и да на тај начин изразе своју маштовитост и духовну способност.

Први оригинални називи неријетко су излазили из свог изворишта у шире просторе и на тај начин стицали „право грађанства“, улазећи у топониме географских и стручних публикација, које су их усвајале као званичну одредницу за географске, историјске и друге појмове.

Народ је и једном потоку дао име Скакавац, а он у ствари, представља врело, кратак и брз водоскок, „који скаче са камена на камен“ и тако се „скачући“ спушта у ток ријеке Таре. Једно снажно и љуто врело назвао је Љутицом, јер је немилосрдно и љутито ударало са бочне стране у водоток ријеке Таре, расијецајући њен ток и смирујући „брзаке саме ријеке Таре“. Тако су понекад и поједини врхови планина, брда или планин-

ских вијенаца и висоравни добијали имена Шљеме, Савин кук, Боботов кук, Ћирова пећина, Рамово ждријело, Тарско ждријело, Пирликторско ждријело ... Оштри, каменити и брдовити предјели добијали су називе: Пријека стијена, Момчилова стијена, Црвена стијена, Жута стијена, Ђевојачка стијена. Поједини врхови и предјели асоцирају на лакат човечије руке, па отуда и називи: Савин лакат, Доњи лакат, Велики лакат, Тепачки лакат ... Дијелови одређених брда или планина најчешће одсликавају овај геофизички простор сликовитим називима: Борова глава, Турска глава, Вучја глава, Обла глава... У том смислу ови топоними, као нпр. Турска глава, Турска долина, Турски шанчеви, Турско гробље, Турски чардаци и сл., пружају податке и указују да су „некада у овим крајевима" живјели турски освајачи. На сличан начин настајали су називи и топоними „Римски мост", „Млетачки мост", „Грчко гробље", „Богомилско гробље", „Римско гробље". Они свједоче о некадашњем насељавању Римљана, Богумила, Грка, Млечана, Турака у овим крајевима.

Многа предања, приче, па и народне пјесме помињу Пирликтор и војводу Момчила. Народна пјесма казује о коњу Јабучилу, који је са Пирликтора узлијетао и преносио на „равна језера" војводу Момчила некад у бој, а некад у лов по Дурмитору. Према истој легенди крилатог „Јабучила је ождријебила кобила коју је опасао вилењак из Вражјег језера, кога народ и народна пјесма прозваше Јабучилом коњем под крилима".

Слиједећи историјска збивања на овим подручјима, поједине геоисторијске одреднице су имена и називе добијали разним поводима који су, као по неком правилу, били везани за покрете, логоре и походе турских освајача. Тако се сваки извор поред кога су се задржавале и логоровале турске војске назива „Пашинац". „Пашина вода" на Језерима је извор и село, које је добило назив по турском паши Селмановићу. Њега је, према предању, посјекла Анђа Косорић да би осветила свог мужа војводу Илију Косорића, а затим умакла под окриљем ноћи у своје родне Куче, одакле је била родом.

Ово су само неки, истина карактеристични називи и топоними с подручја Дробњака, којима врве дробњачки и дурмиторски простори, одсликавајући на тај начин не само маштовитост и умјешност дурмиторских горштака већ и значајне историјске премисе везане за вјековну борбу овог народа против турских освајача.

У 1376. години помињу се Баниловини и други трговци у Дубровнику „из катуна Дробњака", који су вршили акте купопродаје као Дробњаци на подручју Дубровника. Влатко Вукшић из Дробњака задужио се 1440. године код М. Платошића, которског трговца златом, и обавезао се кад да му дуг врати.

К. Јиречек у својој књизи *Историја Срба* износи нам, из Дубровачке архиве, више података о старим Дробњацима из 14. вијека — о трговинским пословима Дробњака и Дубровчана, те о конкретној трговини коју је имао Влах Дробњак с Дубровчанином Ј. Гундулићем 12. августа 1390. године у Дубровнику (73).

Из овога се види да се назив Дробњак помиње у 13. и 14. вијеку и да овај назив дубоко историјски претходи причама и легендама које и данас живе у дробњачком крају по томе како је у ствари Дробњак добио име.

Дробњак се иначе дијели на четири дијела: Дробњак у ужем смислу или ужи Дробњак, Ускоке, Језера и Шаранце (75).

Што се тиче Језера, у већем дијелу овог предјела до средине 19. вијека није готово ни било села, него су били дробњачки катуни и зимске стаје. Како се дробњачко становништво множило, приликом диоба задруга, једни су од браће добијали на дио кућу и земљу у Дробњаку, а други катун и стају у Језерима, гдје су градили куће, те су тако од некадашњих катуна и зимских стаја постала језерска села, која су донедавно сматрана засеоцима матичних села у Дробњаку. Стога, већина дробњачких братстава живи једним дијелом у ужем Дробњаку, а једним дијелом у Језерима. И данас има случајева да од двојице браће један живи у ужем Дробњаку, а други у Језерима. Језерци се осјећају Дробњацима и Језера сматрају саставним дијелом Дробњака...

Ускоци и Шаранци се састоје од досељеника који су се доселили на дробњачку територију.

До средине 17. вијека данашњи Шаранци били су настањени несловенским племеном Кричима, који су с Дробњацима чинили заједничку административну јединицу — нахију Комарницу или Дробњачку нахију. Средином 17. вијека, за вријеме Кандијског рата, Дробњаци су прогнали Криче с те територије и на њу су се населили мањим бројем Дробњаци, а већим бројем братство Шаранци које се доселило из села Плане код Колашина и по коме је та територија и добила данашње име,

док су се Ускоци на дробњачку територију доселили с разних страна у току 19. вијека (77).

Отуда дилема да ли су Ускоци и Шаранци Дробњаци или су посебна племена (а посебна племена јесу) губи на значају. Ово стога што су, без обзира на осјећај да су посебна племена, Ускоци и Шаранци увијек били чврсто везани с Дробњаком, с његовим историјом и његовим животним интересима. Зато би се могло закључити да су они ужа племена која су саставни дијелови ширег племена Дробњака, на чију су се територију населили. Било како било, прошлост и цио живот Ускока и Шаранаца су чврсто везани са Дробњаком да их је потребно тако и третирати. Овај народ чврсто везују традиција, заједничка борба против непријатеља и односи који су кроз историју стварали цјелину и заједништво подручја ширег племена Дробњак.

КРАТАК ИСТОРИЈСКИ ПРЕГЛЕД ПЛЕМЕНА ДРОБЊАК

Имајући у виду како је конципирана и пројектована ова публикација, аутори нијесу имали намјеру да дубље улазе у геоетничке и историјско-политичке елементе везане за далеку прошлост подручја Дробњак, јер то и није превасходна функција ове публикације. Предмет разматрања ове књиге биће, између осталог, кратка историјска ретроспектива оних историјских, етничких и политичких садржаја који су ближи историјским изворима и које карактеришу историјско биће племена Дробњак.

Дробњак представља једно заиста неистражено подручје, на коме су у давним временима живјели становници који су насељавали ове крајеве. Интересантно је да се до сада ниједан научник није озбиљније позабавио овим подручјем, мада су остаци прастарих насеља, гробаља и других облика живота умногоме присутни на овим подручјима и за научне раднике могу представљати прави изазов вриједан научне пажње и поштовања. Чињеница да и данас у народу постоје предања и легенде, као и да постоје многобројна гробља по Дробњаку („грчка“, „богумилска“, „римска“, „илирска“), говори да су то древни остаци некадашњих становника који су живјели на овим подручјима.

Све то указује на потребу да се научници позабаве овим подручјем, иначе раскрсницом путева који су водили од Дробњака према Солуну и Истанбулу.

ПРАСТАРА ДРОБЊАЧКА НАСЕЉА

Неке зидине подсјећају на некадашња давнашња дробњачка насеља. Таквих зидина има по Дробњаку и Језерима. Има их и новијих, које су се боље одржале; разликују се од прастарих, али су зарасле у земљу, па им се мало траг познаје. У Језерима, на простору између села Новаковића и Жугића Бара постоје два стара гробља, која народ назива грчким гробљима. Једно је на мјесту Бранову и зове се Горње грчко гробље, а друго је код Рибљег језера и зове се Доње грчко гробље. На гробовима су велики стећци од тесаног камена у виду ковчега. Има их велики број. Ни на једном нема натписа. Гробље на Бранову старије је од оног код Рибљег језера и добрим је дијелом зарасло у земљу (80).

Ова гробља и зидине показују да су Језера у прастаро вријеме била насељена, док се из турског дефтера из 1477. године види да су у њима тада били само катуни, који се у дефтеру називају љетним становима. Једино језерско село тада су била Тепца у жупном кањону Таре, која су се назвала Потпећине.

Ни касније у Језерима није било села, већ само катуни и зимске стаје, све до 19. вијека, када су основана језерска села. До тада у Језерима није било ни гробаља, осим попменутих прастарих и неких старих гробаља у атару села Бијела (81).

У том погледу занимљиво је навести и нека мјеста из Дробњака: Турско гробље у Петњици, по коме се зна да су ту Турци живјели; грчко гробље и Гаврилова греда у Зукви; два гробља у Језерима, затим једно у Шаранцима у Студеницама, гробље у Меруљи, у Милићевцу, и др. Чини се да је једно од највећих мраморја у дурмиторском крају оно у селу Кручице

(катун Стабна) и на Равноме. Углавном, чим се каже „гробље“, онда се под тим подразумијева пребивалиште и живљење једног народа: можда Романа, сигурно Грка, Крича и других. Али, када се помене „мрамор“, онда то значи да је ту неко погинуо, а не живио.

Имајући у виду историјске записе, најстарије познато становништво Дурмитора и Дробњака били су Илири. Више њихових трагова одржало се на овим просторима и то нарочито у називу локалитета, међу којима је можда и сам назив Дурмитор. Према неким називима (Тара, Матаруге и др.), изгледало би да је дробњачки крај насељавало велико илирско племе Аутаријати (има историчара који мисле да је то било племе Назара).

Сасвим је извјесно да су данашња Језера и Шаранце, све до Ивице, били катуни Крича, који су зиме проводили у долинама ријека Таре и Лима. (О томе ће бити више ријечи у одјељку о Кричима).

Иако историјски није утврђено, али је вјероватно да су и на ове просторе продирали Келти, који су и прије доласка Римљана у четвртом вијеку п.н.е. потиснули Илире на ширим просторима. Иначе, дурмиторско подручје и остали дијелови Црне Горе од другог вијека п.н.е. били су у саставу римске провинције „Далмација“, односно касније провинције „Превалис“.

Какво су становништво овдје затекли досељена словенска племена у седмом вијеку наше ере није јасно утврђено, али се с разлогом сматра да су то били романизовани Илири, којима су припадали и језерски Кричи.

Готово је извјесно, што се може видјети из многих записа о овој теми, да су стара гробља припадала Илирима, Келтима, Латинима, Богумилима, Грцима... Ова стара гробља „биљеже“ живот, и нестајање, као и облике светачке културе ових народа од најстаријих дана. Она су умногоме представљала неки облик „акрополе“ или „маузолеја“, као споменика давно ишчезле старе културе на дробњачким просторима.

Када су у питању Богумили, односно Грци (о чијим је старим гробљима ријеч, не треба губити из вида да су Грци православне вјере, као и Богумили (секта православне вјере с посебном аскетском особеношћу) с којима су Немањићи дошли у сукоб, желећи да имају моћну и јаку цркву као важан стуб њихове владарске моћи.

С обзиром на словенско поријекло давно досељених словенских народа на ове просторе, мора се, нажалост, констатовати да мисао овог културно-сакралног елемента словенског живља није ни брижљиво ни озбиљно изучена, поготово кад је ријеч размеђу и историјским кретањима народа на овим просторима.

Поједини гробови који су слични богумилским, са „извјесним знацима урезаним у камену“, али и гробови на којима „у чеоној плочи стоји онај огромни крст“, без сумње упућују на словенски православни живаљ који је ту сахрањиван. Оваквих гробова има на више мјеста на подручју Дробњака, посебно у селу Руданце „изнад Пивског манастира на ријеци Комарници“.

Не треба занемарити ни могућност да би овакав начин споменичне градње и надгробне плоче, са детаљима које смо истакли, могли бити основ за утицај елемената старе културе које су наши први словенски досељеници попримили од старинаца — Илира, Келта, Грка или Богумила. Отуда постоји и потреба за научним истраживањем ових претпоставки.

И П. А. Ровињски указује на амбијент овог подручја, посебно оног са сакралним елементима споменичне културе.

„И шума је овдје углавном тамна, четинарска, а надгробних плоча је много. Над Рибљим језером постоји гробље са 50 огромних плоча, а недалеко одатле их је још 30 великих и више од 300 малих. Много их је које су сасвим нестале у трави, које су урасле у земљу. Многе су, пак, разломљене и разнесене да би се уградиле у разне грађевине. Али та гробља, која су пјеснику изазвала тужне слике, нама служе као нијеми свједоци о далекој прошлости, када се овдје живјело и комотније и богатије. Била су потребна солидна оруђа да би се направили такви споменици, а било је потребно и велико умијеће да би се тако умјетнички обликовали и изрезбарили. Под Дурмитором се налази мјесто звано Меки доли — ту се и сада налази око седамдесет таквих надгробних плоча, сасвим очуваних, само што нијесу украшене резбаријом, као да су ту израђиване. Вјероватно су одатле донесене оне плоче о којима смо већ говорили, јер уз гробља на којима се налазе нигдје нема таквог камена, а пут којим су довлачене плоче погодан је, нагнут“.

На трагове древне културе може се наићи на подручју више локалитета Дробњака, зависно од тога у коме крају и колико су се дуго задржавали у њему становници дробњачког

подручја. Најчешће се и у народној ријечи и у писаним документима помињу Богумили, Грци, Римљани, Илири, Кричи ... Многе од ових културних „грађевина“ на подручју Дробњака нестале су без трага, или су случајно нашле мјесто у неким писаним документима и библиотекама, или у манастирским ризницама које су ишчезавале и нестајале у вртлогу ратних дана најчешће праћеним паљевинама и уништавањем свега значајног из историје овог краја.

Ипак, многи трагови и знамења овог културног богатства су остајали. Тулуми су, на примјер, најстарији културни споменици на подручју Дробњака. Нађени су у долини Левер Таре у селу Тепцима код тепачке цркве, а има их и на самом Дурмитору. Ови тулуми потичу вјероватно из времена почетка наше ере, а можда и раније. Римљани се често помињу као некадашњи становници ових крајева. И данас се могу видјети остаци римског моста преко ријеке Буковице у близини Шавника. Овдје треба поменути и античко светилиште Митријум, које се налази на лијевој страни ријеке Таре (Левер Тара), а потиче из II или III вијека наше ере. Подигнуто је у славу источњачког божанства Митре. Митреум је уклесан у полукружном стилу, са уоквиреним натписом који вјероватно означава посвету овом античком светилишту. Ту у левертарском рејону, на караванском путу који је водио од Дубровника преко Дурмитора па даље на Исток, налазе се и трагови моста из римског периода. Овај мост је имао два лука. И данас се уочавају мјеста гдје су стубови били ослоњени. Управо, изнад „римског“ моста, над кањоном Таре (куда и овај пут води), налазе се остаци средњовјековног града — тврђаве, која вјероватно потиче из 14. вијека. У њему је према легенди, али и према неким историјским записима, „столовао“ војвода Момчило. Ту је имао војничку постају и дворац, наплаћивао друмарину и контролисао овај пут и пролаз према Затарју.

Иначе, на разним локалитетима Дурмитора могу се видјети остаци средњовјековних некропола са стећцима, изграђеним највјероватније у 11.. и 12. вијеку. Они се у овим крајевима најчешће називају „грчка“, „богумилска“, „римска“ ... гробља. У селу Тепцима је и илирска некропола и грчко гробље, а код саме цркве су и илирске надгробне хумке.

Можда су најинтересантније некрополе под стећцима, које се налазе у Језерима, код Вражјег језера, те код Жугића бара, у Тепцима, у кањонима Ђурђевића и Левер Таре. На овим

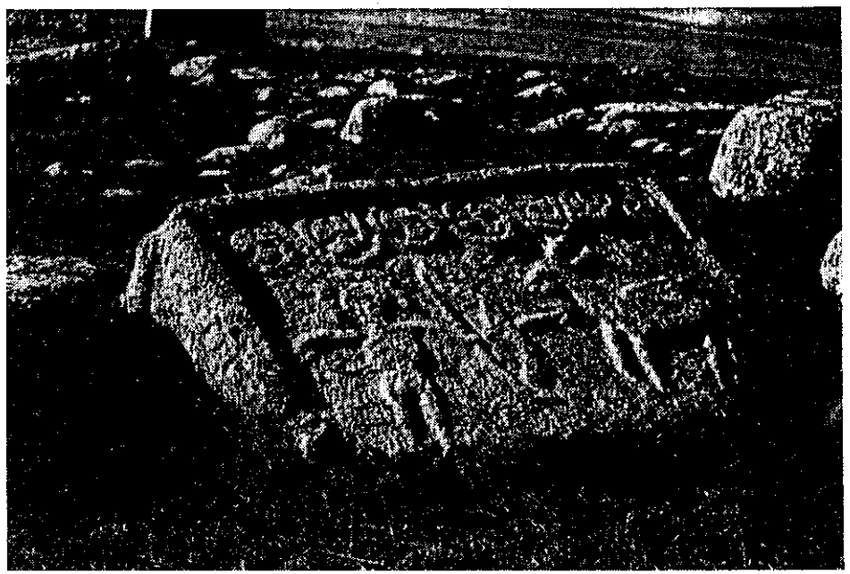

Стећак на Дурмитору

локалитетима има више стећака, украшених орнаментима, фигурама јелена, ловца, луком и стријелом итд.

Некрополе су различите и по величини и по начину споменичне градње од којих су неке (имајући у виду и љепоту украса) припадале свјетовним или духовним правцима ових становника. На гробљима је и неколико надгробних плоча, оријентације исток-запад, вјероватно из III-IV вијека прије наше ере. Оне су припадале неком од ових становника које смо поменули: Римљани, Богумили, Грци ... Једно давно предање каже да је усред љета о Петрову дану изненада пао снијег у Дробњаку и потпуно уништио сву љетину. Предање каже да су „Грци, који су у то вријеме боравили на дурмиторском простору, потоварили на коње све што су имали и отишли са ових простора“ и ту се никада нису вратили.

Овдје посебно треба имати у виду споменичну културу из наше средњовјековне баштине. Из средњег вијека су манастири, односно остаци манастирских комплекса (манастири, манастирски конаци, развалине средњовјековних насеобина и некропола).

На шаранском простору је и манастир Добриловина посвећен Св. Ђорђу. Помиње се први пут у 16. вијеку. Манастир је живописан за доба игумана Исаија и грађен „је са полукружном апсидом и кружном куполом“, а има и свој звоник. У њему су чувана и јеванђеља штампана у Кијеву и Москви. Овај манастир био је дуго времена значајан црквени, културни и политички центар овог краја; манастир Подмалинско налази се испод села Малинска, у долини ријеке Буковице, испод самог пута Шавник-Боан. Овај манастир је сагрђен још у доба Немањића, када је зидан и морачки манастир и црква у Петници; манастир Бијела посвећен је Св. Ђорђу и први пут се помиње у 17. вијеку. Турци су га палили и пљачкали више пута у току 18. и 19. вијека. Код цркве у селу Пошћењу налази се некропола са стећцима, од којих је један стећак уграђен у саме темеље цркве у Пошћењу; ту су и предања о Кричима и њиховој борби са Новљанима и Дробњацима, о погибији кричког војводе Калоке, и борби у којој су Кричи потучени на врх Буковичке горе, па се и данас у знак те велике и крваве борбе извор на том мјесту зове „крвавац“. На овом мјесту налази се и споменични мрамор, са уклесаним мачем и другим знамењима, који се и данас може видјети на мјесту кричке погибије. Постоје и најстарија предања и легенде о становницима који су ту живјели прије доласка словенског живља; ту су и анегдоте о примјерима

оштроумности, духовитости, племенитости, мудрости, патриотизму људи са ових крајева; ту су и епске и лирске народне пјесме у којима се казују историјски догађаји и живот људи овог краја, живот народа, обичаји, обреди, патријархални живот у породици, весеље, кола, радост и невоље; све је то народ овог краја знао да искаже кроз пјесму, анегдоту, причу, народну пословицу, тужбалицу...

Све су то памтиле и пратиле пјесме и народне умотворине од оних давно записаних о Дурмитору: „Дурмиторе, Дурмиторе, висока планино", па до оних које се и данас често пјевају у народним колима, свадбама, сијелима — које помињу Дурмитор, његове љепоте, врхове, његова језера, цвијетне ливаде, поља ... али и његове сњегове (снијег млади стиже стари/ Залуду те сунце жари). Велика је вриједност народног блага овог краја. Много тога је препуштено забораву, остале су незабиљежене и многе народне умотворине, незаписане анегдоте, доскочице, мудре изреке, предања, легенде о чему је било ријечли у уводном дијелу ове књиге.

Вријеме затире многе од знаменитих трагова културе и народних умотворина овог подручја; тужно изгледају многи елементи овог значајног историјског блага, које свједочи о култури, начину живота, обичајима и животу становника овог подручја, као и његових станишта, гробова, хумки, цркава, некропола ...

Овдје треба посебно истаћи да је остао недовољно истражен период који је претходио 17. и 18. вијеку, као и чињеницу да на просторима Дробњака постоје ријетки остаци зидина или сличних грађевина које потичу од прастарих становника ових крајева, осим оних које смо напријед поменули.

У недостатку значајнијих писаних извора о овом периоду обратили смо се и академику Обрену Благојевићу, посебно имајући у виду његову књигу *Економска мисао у средњовјековној Босни,* која на одређени начин дотиче и ово питање, управо у контексту периода који је практично остао неистражен. У том смислу овдје је од значаја истаћи нека битна својства о Богумилима, с обзиром на претпоставку да су некада дотицали, походили, а можда и настањивали неке дробњачке просторе.

Богумили су били средњовјековна хришћанска секта. Појавили су се у Бугарској, гдје су и име добили по попу Богумилу. Из Бугарске су се проширили на Италију и Француску. У Бугарској су се појавили у другој половини 12. вијека.

Зачетник им је поп Јеремија, звани Богумил. Из Бугарске су се проширили и на Рашку, одакле их је страховито прогонио Немања и син му Стефан Првовјенчани. Отишли су у Босну, гдје су се звали патарени и добили велики замах, тако да је почетком 15. вијека најугледнија властела припадала овој цркви (Хранићи, Павловићи, Хрвоје Вукчић и други). Сами су себе звали просто хришћанима или добрим људима.

Црквена организација Богумила била је врло лабава (дјед или старац као Старјешина), док је, познато је, црква у доба Немањића имала огромну улогу у стварању и јачању државе Немањића; овом државном ауторитету су се, као што се зна, супротстављали Богумили.

Црква је у немањићкој држави била један од најмоћнијих економских фактора, којој су владари поклањали огромна имања и посједе, док су Богумили имали као идеал скромност, сиромаштво и оскудицу.

Отуда предања која постоје о овим прастарим насеобинама (које су, истина, врло ријетке), као и о многобројним гробљима по Дробњаку, посебно о „Богумилском гробљу", стварају оправдану претпоставку да су ове просторе некада походили и насељавали Богумили с обзиром на низ околности и претпоставки које смо напријед истакли.

Казивања академика Обрена Благојевића о назначеном периоду историје Дробњака имају велики значај за даље проучавање недовољно истраженог периода дурмиторског подручја. У ствари, дуги низ вијекова, прије 18. вијека, остао је недовољно научно истражен, што указује на потребу да се у овој области предузму одређена научна истраживања.

Казивања академика Обрена Благојевића могу бити и важан подстицај будућим научним посленицима да се упусте у дубља истраживања у којој мјери, када и колико дуго су на просторима боравили разни становници (Грци, Илири, Богумили, Кричи) а на које легенде и предања указују.

Своју су вјеру Богумили сматрали правим хришћанством. На челу њихове општине био је „дјед", а уз њега су били „учитељи" од којих је најважнији био „гост" или „старац". Свештеника није било. Нијесу имали цркве ни крстове, ни црквену одјећу. Тражили су одрицање од богатства. Живјели су врло скромно и повучено од јавног живота. Живјели су од заната и пољопривреде, а нијесу трговали. Били су врло умјерени у свему.

Ово су неке основне карактеристике везане за Богумиле, који су, као што се види, живјели врло скромно, повучено од јавног живота, бавили се пољопривредом и занатством, а били су и номади по начину живота. То чини вјероватним претпоставке о могућности и стицању одређених историјских околности да су на овим просторима боравили и Богумили, нарочито имајући у виду неке историјске моменте везане за ове претпоставке.

Богумили су се, као што је познато, из Бугарске проширили и на Србију—Рашку, одакле су из Немања и син му Стефан врло оштро прогонили, па су се склањали углавном у Босну.

Имајући у виду географске прилике, посебно стари Рас — данашњи Санџак, као део државе Немањића, вјероватно је да су се Богумили на путу за Босну задржавали и пролазили преко ових крајева. Сама чињеница да су дијелови Дробњака били директна (и географски) спона између ових подручја — дио Дробњака, Језера граничио се са Санџаком, а други дио (Пива) имао је Босну као западно гранично подручје, указује на могућност да су се Богумили на путу (прогону) за Босну мање или више задржавали и у овим крајевима. Отуда вјероватно и остаци овог гробља које, посебно на подручју Језера и Пиве, има велике сличности по форми, спољном облику и споменичкој култури градње гробља. Ово утолико прије треба истаћи јер је познато да Богумилска црква није прихватила никакве велелепне црквене грађевине, као нпр. православне цркве или католичке катедрале. Отуда је могуће претпоставити да су поједина од ових гробаља једини знак њиховог живота на овом подручју.

У прилог ових претпоставки говорио би и начин живота Богумила, као сточара-номада, који су иначе проповиједали аскетизам у начину живота, што је и био један од разлога њиховог прогањања не само за вријеме првих него и за вријеме посљедњих Немањића. Примјер је *Душанов законик,* у коме се Богумилима (бабуни) пријети врло оштрим казнама и за само проповиједање вјере.

Што се тиче поријекла садашњег дробњачког становништва, оно је и до дана данашњег недовољно истражено, са многим претпоставкама и легендама у чијим казивањима постоје и одређене истине, праћене не само легендама и предањима већ и записима многих историчара и истакнутих аутора поменутих у дијелу садржаја ове књиге, који се односи на тај период.

Тако се поријекло највећег дијела дробњачког становништва везује за Новљане, „подразумијевајући ту Језера и Ускоке, па дјелимично и Шаранце, који су се ту доселили из Бањана, односно Рудина". Према А. Љубурићу и С. Томићу поријекло свих породица је управо од племена Новљана. Међутим, само поријекло највећег броја Шаранаца везано је за дио Херцеговине између Гацка и Билећа, одакле су се њихови преци постепено селили у Бањане, Бјелопавлиће и Горњи Колашин, да би најзад у другој половини седамнаестог вијека населили данашње Шаранце.

ОСВРТ НА ПЕРИОД ДРОБЊАКА ПРЕМА ТУРСКОМ ДЕФТЕРУ ИЗ 1477. ГОДИНЕ

Константин Јиречек је у историјским изворима нашао да се Дробњаци на Дурмитору помињу 1345. године.

У попису Влаха Херцеговине земље из 1477. године турске власти су увеле Дробњаке у нахију Комарница. Становници су пописани у 17 џемата — катуна (84).

Исто тако, у турски дефтер за Херцеговачки санџак од 1477. године Дробњак је уведен под називом нахија Комарница.

Дробњак се у дефтеру не назива својим племенским именом, него нахијом Комарницом. Административна подјела на нахије није се подударала с племенском територијом.

Међутим, историјски посматрано, од периода формирања средњовјековних словенских држава, ово је подручје повремено било у саставу Зетске, Рашке или Босанске државе. Негдје крајем шездесетих година петнаестог вијека оно је пало под турску власт.

Из тог средњовјековног словенског периода остали су о Дробњаку и историјски записи, о чему свједочи Светостефанска крисовуља краља Милутина (1313-1318), у којој се Дробњаци помињу као трговци дубровачком робом. И у Љетопису попа Дукљанина „вјероватно чак из десетог вијека“ помиње се и подручје Жупе Пиве и Дробњака, али под називом „нахија Комарница“. У другим документима појам и назив Дробњака садржани су у одговарајућим одредницама назначеним у појединим поглављима ове књиге.

Нахија Комарнице (Дробњак), према наведеном дефтеру, имала је тада 18 џемата са укупно 636 кућа. Џемати су нека

врста општина. Они су у Дробњаку били врло различити по величини. Највећи је имао 73, а најмањи 9 кућа. Сваки дробњачки домаћин уведен је у дефтер под својим личним и очевим именом. Братственичка презимена се не помињу јер их онда није ни било. Братства су се формирала тек од почетка 16. вијека, па отада постоје и братственичка презимена, а до тада су братственичка презимена била ријетка, те су Дробњаци своје племенско име Дробњак употребљавали и као презиме.

За 14 дробњачких цемата у дефтеру је наведено гдје њихови припадници живе зими а гдје љети, односно гдје су им села а гдје катуни...

... За припаднике пет цемата вели се да имају зимске станове „на мјесту званом Комарница", под којом се разумије централни дио данашњег ужег Дробњака (86).

Скоро сви ондашњи Дробњаци којима су куће биле у Комарници имали су катуне у Језерима. Мјеста у којима су били остали катуни тадашње Нахије Комарнице не постоје на дробњачкој територији под именима под којима се помињу у дефтеру.

Мјесто под ондашњим насељима Таром и Потпећинама, треба разумјети Шаранце и Тепца, у којима су, и у једнима и у другима, онда живјели Кричи, који племенски нијесу припадали Дробњаку, али су административно спадали у нахију Комарницу, вјероватно због ријеке Таре као природне границе међу нахијама. Сасвим је логично што су они онда имали катуне на десној страни Таре, тј. на територији нахије Кричка, међу својим саплеменицима, с којима су били племенски повезани.

Треба поменути да је из пописа Влаха из 1477. године видљиво да су Дробњаци као катунари имали посебан статус, што је за дуго времена било од изузетне важности за развој племена. Из пописа се види да Дробњаци имају своје зимске станове у Комарници а љетне у Језерима (87).

У овом контексту треба имати у виду и записе минеја на часловцу кога је објавио С. Станојевић у *Српском сиону 1894. године,* а преписао га је Никола Поповић из Косијера „већ 1483-84. године". „Мисли се да је овај исти Никола Поповић (који се непрестано помиње од 1483-1527. године) преписао и псалтир (богослужбена књига из које се читају псалми), у дане проклетог цара Бајазита у селу Петњици" 1488. године. Овдје се на питање гдје се налази Петњица? — одговара: „у Дробњаку, гдје се у то вријеме налазио један Црнојевић као властелин". Иако

је познато да су Црнојевићи живјели више према цетињској области, истраживањем ових чињеница је утврђено да се село и име Петњица не помињу нигдје у овој области, па се овај запис о боравку једног властелина Црнојевића у Петњици (дробњачкој) може узети као вјеродостојна претпоставка да је овај псалтир и писан „у селу Петњици у Дробњаку".*

Ово посебно ако се има у виду и чињеница да је исти Никола Поповић из Косијера радио на обради и преписивању псалтира (1486) на дому самог зетског господара Ивана Црнојевића, што је временски у некој корелацији рада и обраде на препису овог псалтира и на подручју Дробњака и селу Петњици; могуће је да су на овим дробњачким — дурмиторским просторима били и неки љетњи станови знаменитих властелина из породице Црнојевић! Према историчару Браниславу Ђурђеву, „занимљива је и сама појава Црнојевића у Дробњаку као властелина дробњачког Цемата", иако се већ почетком шеснаестог вијека и у црногорским дефтерима помиње име династије Црнојевића.

У овим записима се помињу и Језера и то већ у 1476. години, у вријеме „тек што је почела турска окупација".

„Поп Стефан, према овом запису — на Језерима преписује Четворојеванђеље у вријеме Мехмеда Освајача". Језера се означавају вјероватно као шири географски простор на подручју Дробњака, гдје је зависно од географских услова и других околности, које су претходиле турској окупацији, било могуће вршити и тако значајан посао какав је „преписивање Четворојеванђеља".

Овдје се указује и на 1500. годину када су се у Хрватској вршиле припреме за рат између Турака и Мађара. У то вријеме, како аутори указују, „Турци нијесу имали храбрости да харач сакупе у Дробњаку, па су поручили да им се новац донесе у Скадар". Ни сам „војвода (турски) Црне Горе ... који бијаше тамо да сакупља харач за Турке ... није се осјећао сигурним, па је побјегао у Скадар" и отуда поручио Дробњацима: „Ко је вјеран Султану, нека ми тамо донесе новац". Ово је, у ствари, био

* Радослав Ротковић: *Саздање Цетиња и извори и легенде,* Титоград 1984. стр. 45, 71, 142, 179, 186, 188.

Милиша Дакић, публициста из Београда, који се бави историјом и етнографијом, посебно у вези са подручјем Дробњака, дао ми је одређене податке из ове области. Користим се овом приликом да му захвалим на значајној помоћи и сарадњи.

крај 15. и почетак 16. вијека, кад је турска сила увелико господарила јужним просторима Балкана. Ови записи и догађаји су утолико значајнији, јер јасно указују да већ тада „Турци нијесу имали храбрости да скупљају харач у Дробњацима".

Кад је ријеч о „дефтерском" периоду из петнаестог вијека, треба поменути ауторе Б. Ђурђева и Хаџиосмановића, као и њихова казивања о историјском поимању самог имена Дробњак. У коментарима о нахији Комарница аутори, имајући у виду своја истраживања о том периоду, тврде да се име Дробњак „помиње већ 1365, 1376, 1379. године", а и „само презиме Дробњак налазимо већ 1285. године", што означава давне помене и одреднице, које име Дробњак везује за ова географска подручја.

Наше вријеме и услови живота нијесу ни могли бити нарочито наклоњени брижи и очувању значајних историјских извора и народног блага. Али, у посљедње вријеме све се више јављају значајни научни и стручни посленици, који уз помоћ друштва и надлежних државних органа раде на очувању наше културне баштине, али и других виталних питања везаних за развој овог подручја.

НОВЉАНИ И КРИЧИ

У даљој прошлости Дробњака значајно мјесто заузимају племена Новљани и Кричи.

Новљанима се, по предању, звало једно српско племе које се у вријеме досељавања Срба на Балкан доселило у Босну, а мало доцније прешло у Херцеговину и настанило се на Бањанској висоравни. Одатле Новљани, заједно с још неким српским племенима, потисну старосједилачко становништво према Тари и извору Мораче, а на југ према Подгорици, и освојену територију подијеле међу собом и населе. Тада је Новљанима припало и пространо земљиште које је захватило племена Бањане и Дробњаке.

Већи дио Новљана који се преселио у Дробњак заузео је цио предио између града Оногошта и ријеке Таре и од тадашње пивске границе до Горње Мораче. Тај дио Новљана доцније се прозове Дробњацима (88).

Дио Новљана који се преселио у Дробњак запосео је земљиште које је пресијецао стари римски пут од Оногошта до

Пирликтора на Тари. Константин Јиречек у својој књизи *Трговачки друмови по Србији и Босни у средњем вијеку* наводи да се овај пут од Оногошта „продужава даље у унутрашњост преко Лукова и Дробњака гдје се састајао са великим трговачким путем који је ишао из Дубровника за Ниш и даље за Истанбул" (89).

Новљани су се у Дробњак доселили као организовано племе, коме су били на челу војводе и неколико кнезова. Населили су се на подручју Дробњака и прозвали се Дробњацима. Не може се сазнати да ли су од једног заједничког познатог претка или су група разних породица повезаних општом племенском организацијом. Ако су били од једног заједничког претка, он је морао живјети дуго времена прије његовог досељења у Дробњак. По предању, један број дробњачких породица потиче од тих старих Новљана.

Новљани су се на подручје Дробњака населили прво у „корито Дробњака" и тамо су основали села. У прво вријеме живјели су у кориту Дробњака, земље је било довољно и нико није помишљао да ће им требати друга земља, посебно Језера, која су тада насељавали Кричи. Али, како се становништво умножавало, нешто новим досељавањем а много више прираштајем, а умножавао се и сточни фонд, тако је „корито Дробњака", које су у почетку населили, ускоро постало тијесно.

Нагло умножавање стоке учинило је да се ускоро осјети оскудица у паши, што је указивало на велике тешкоће њиховог даљег живљења само на подручју Дробњака. Према Језерима и Шаранцима није се могло макнути јер су тада Језера припадала племену Кричи.

Само име Кричи потиче, по једном предању, од Срба који су ове тако прозвали по томе што су приликом говора кричали, па су и сами Кричи касније прихватили тај назив, о чему и у географским називима и у породицама постоје бројни докази.

Назив Кричи проширио се на онај дио народа Матаруга који се груписао сјеверно од Таре. Временом су и они примили овај назив, а доцније се по њима назвала „кричком" област коју су насељавали. Касније се овај назив локализовао на тзв. „Кричак" у Потарју. Ово локализовање назива изведено је око 13. вијека (92).

Нићифор Дучић, пишући о колашинском крају, каже да се цио тај предио звао Кричак по становништву које је у њему становало.

НОВЉАНИ И ПРВЕ ВОДЕЋЕ ПОРОДИЦЕ У ДРОБЊАКУ

У дугој историји Дробњака, братства Косовчића и Косорића имала су значајну улогу у борби и развоју племена Дробњак, јер су та племена у дугом периоду историје давала истакнуте и водеће личности које су остављале дубоке трагове у дугој и тешкој борби против турских освајача.

Братство Косовчића било је најбројније у племену и за дуги низ година давало је племену јаке представнике, који су, с мањим или већим прекидима, управљали цијелим племеном Дробњака.

Били су настањени у центру племена, у селу Пошћењу, а били су и богати јер су имали добру земљу и планину, а поред других водећих личности у племену, имали су и велики број свештеника.

Према породичном предању, Косовчићи су се из Босне (околина Травника) доселили у Херцеговину и населили се на Бањанску висораван. Припадају, у ствари, старом племену Новљани, с којима су се и доселили на ове просторе. Њих је, по народном предању, с Новљанима довео у ове крајеве војвода Лапац Косовчић. Њихово досељење у предјеле Дробњака, по Андрији Лубурићу, али и по неким другим изворима, могло се десити крајем 7. или почетком 8. вијека. Отуда се и приповиједа да су тада и околна племена назвала новљане Дробњацима. Овдје нећемо улазити у сам назив имена Дробњак, пошто је то предмет посебног разматрања ове монографије.

Народно предање каже да је у вријеме подизања манастира Морача (1252) у Дробњаку живио Орли-бан Косовчић, који је био тада старјешина племена Дробњак.

Само име породице Косовчић везано је за Косовску битку. Дробњачки војвода Ђурјан Косовчић је, према народном предању, водио Дробњаке на Косово и у тој борби задобио седам рана; ту је погинуло и много Дробњака. Према забиљешкама С. Новаковића и према опису Косовског боја, међу војводама учесницима у Косовском бојy помињу се Ђурица и Живко Косовчић.

Сам Ђурјан Косовчић имао је, по народном предању, брата Јока, за кога предање вели да је био врло прост и неугледан. Војвода је за брата Јока испросио Грлицу, удову Стефана

Вук Лопушина
Цртеж Драгана Савића

Мусића. Вјерујући да је Јоко лијеп као и Ђурјан, Грлица се под одређеним условима удаје за Јока и пошто је приликом те свадбе Јоко халапљиво јео кувано месо, Грлица, која је била покрај њега, питала га је за кога се она удаје. На то јој је Јоко одговорио: „Нешто ми се мета предомета, за овога старца омакалца".

Од тога момента Јока прозову Омакалом, а његови потомци се прозову Омакаловићи.

Јоко, назван „Омакало", имао је четири сина: Ђурјана, Вучура, Новицу и Јовицу.

Војводство је временом са Ђурјана прешло на Омакалова сина Ђурјана. Предање говори да је један од Омакалових унука био Ђурица и да је био дробњачки војвода.

Како предање говори, по сину Јокову, Вучуру, његови потомци се прозову Абазовићи. Тако сада нико у Дробњаку не носи старо презиме Косовчићи, мада предање говори да су се Косовчићи подијелили на многе породице и да имају двије главне групе — Ђурјановићи и Омакаловићи.

Ове двије главне групе дијеле се на мање групе, подгрупе, огранке и породице, о чему ће бити ријечи у посебном дијелу ове монографије.

Од браће Косовчића видјели смо како су настали Абазовићи — по Вучуру, Омакалову сину, који је за вјерност султану добио признање АБУ.

По народном предању, породица Абазовић имала је више водећих људи и војвода. У племену Дробњак Дракула Абазовић био је кнез и војвода. Дракула је живио у првој половини 16. вијека. У Дракулино вријеме Дробњаци су водили честе борбе с Турцима, од којих је нарочито чувена борба са турским прваком Хусрет-бегом, али и борба коју је Дракула водио у Пиви да би Пивљанима помогао у борби против турског Синан-паше. Дракула је у овој бици и погинуо.

Предање помиње и војводу Сима Абазовића, који се био толико осилио да је дробњачка скупштина одлучила да се Симо убије и та је одлука одмах извршена.

Војвода Мирчета Абазовић је често ратовао с Турцима и с њима долазио у сукобе. Како је једном приликом одбио да Турцима да тражени принос, наређено је да буде посјечен. То се десило око 1568. године.

Народно предање помиње и војводу Дрекала, који је, у ствари, наслиједио војводу Мирчету.

У Кандијском рату помиње се војвода Павле Абазовић, за кога се говорило да је био необично храбар и да је често ратовао с Турцима.

У једној таквој бици војвода Павле са Пивљанима и Дробњацима крене на Турке и на Смријечну у Пиви дође до велике борбе. У тој борби војвода Павле је погинуо, Турци су му одсијекли главу и однијели је у Мостар. Дробњаци му донесу тијело на Пошћење и укопају га испред Пошћењске цркве, гдје је усјечен и натпис 1645. године.

Војвода Павле Абазовић је у ствари и посљедњи војвода из великог братства Косовчића.

Косорићи спадају међу најстарија и најзначајнија братства на дурмиторском подручју. Они су од племена Новљања и њихово досељење у ове крајеве пада негдје око 8. вијека. У Дробњак су се населили изнад ријеке Буковице при планини Ивици и то се мјесто по њима касније прозвало Косорићи. Симеон Косорић, који се ту доселио, био је један од угледних племеника и сеоски кнез, а касније је, по предању, постао и дробњачки војвода. То је, у ствари, први војвода из братства Косорића, док се Десимир помиње као други по реду војвода из тог братства.

Војводу Десимира замијенио је његов син Дракула. Они су живјели отприлике у вријеме када је подигнута Косорићка црква, која је грађена у другој половини 13. вијека (кад је подигнут и саграђен манастир Морача).

Као четвртог војводу народно предање помиње Мирка Косорића, за кога се приповиједа да је живјео у доба цара Душана и да је учествовао у Косовској бици.

Први војвода из братства Косорића из турског доба је Стеван Косорић о коме има више писаних података. Стеван Косорић се помиње и у једном писаном документу као кнез, а из тог документа се сазнаје да је он са три дробњачка кнеза и триста Дробњака био у војсци босанског везира Кукавице, која је нападала побуњене Црногорце. Везир је за вјерност у служби одликовао Стевана Косорића. Међутим, Стеван Косорић помиње се и у једној народној пјесми као дробњачки војвода који је одметнуо Дробњаке и дуже вријеме успјешно четовао против Турака.

Народно предање помиње и Боришу Косорића. По том предању, војвода Бориша био је храбар и дуго је ратовао против Турака. Ишао је и султану у Цариград и од њега добио ферман и потврду за војводство и многе друге повластице.

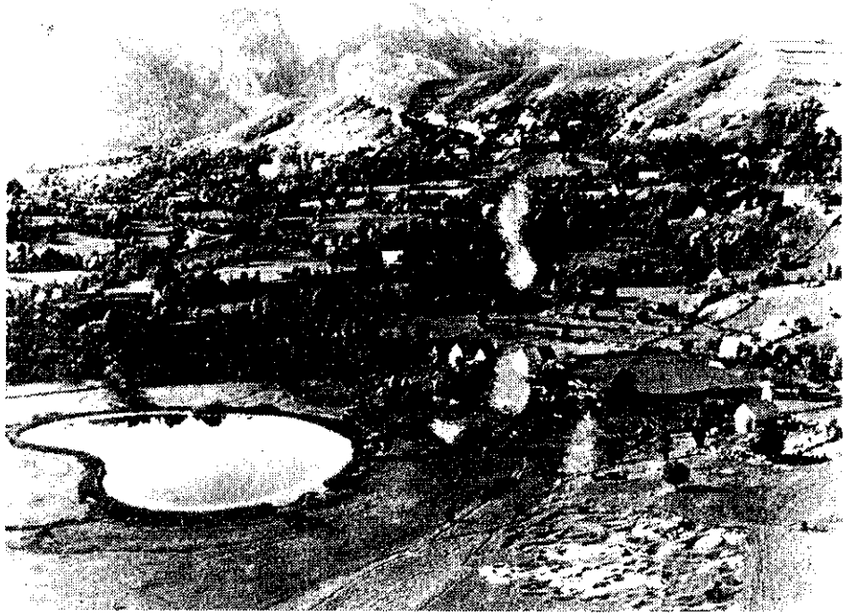

Село Пошћење
– види се стара пошћенска црква, испред које је сахрањен војвода Павле Абазовић, погинуо у бици на Равном 1646. године.

Али, најчувенији војвода из породице Косорића био је војвода Илија Косорић. За вријеме Морејског рата Илија се истакао у борби с Турцима. Један запис историчара Ј. Стојановића, али и народно предање, помињу га као дробњачког војводу. Војвода Илија погинуо је у Никшићу 1696. године. О томе како је погинуо, како му је одсјечена глава и однијета Турцима на поклон има више народних пјесама. Овај војвода живи у сјећањима дробњачког народа.

Послије смрти војводе Илије, Дробњаци на Беришиној луци изаберу за војводу Илијиног сина Оташа. Оташ Косорић није био дуго војвода у Дробњаку. Погинуо је у једној бици на Равном, у Пиви, а о томе је испјевана пјесма.

Војводу Оташа је око 1700. године наслиједио његов даљи рођак Илија, кога су Дробњаци изабрали за војводу. Илија Косорић, који се за уже братство звао Лијовић, био је војвода Дробњака кратко вријеме. Војвода Лијовић није пристајао на признавање турске власти и давање харача, па су Турци ударили на Дробњак и улогорили се на Пашиној води у Језерима. Тада је бег Селмановић послао каваза по војводу Илију да му одмах дође на Језера. Илија је дошао у Језера и није успио да се оправда пред Селмановићем; овај тада нареди да посијеку војводу Илију.

Пошто је ага посјекао војводу Илију, наредио је да му доведу и његову жену на Језера. Народна пјесма каже да је његова поносита жена, родом из Куча, заклала пашу прве брачне ноћи, одсјекла му главу и побјегла на Косориће, узела два сина и са њима побјегла у род, у Куче.

Смрћу војводе Илије на Језерима престало је дробњачко војводство у овој великој и знаменитој породици.

Како је овдје ријеч о далекој прошлости, у којој су живјели и дјеловали браћа Косовчићи и Косорићи, ипак је народно предање, а нешто касније хронике и историјски записи, дало доста података о овим значајним братствима која су у племену Дробњак имала истакнуте и водеће личности у суровим и тешким временима вјечите борбе за опстанак и слободу народа.

У овом контексту треба поменути и кричке војводе — војводу Кричковића који је погинуо у планини Ивици (види дио о Кричима), као и кричког војводу Калоку, о коме предање није оставило више података.

Из времена владавине краља Твртка и кнеза Лазара, предање помиње војводу Милеша Мандића, који је за „кнеза Лазара пролио своју крв, због чега је добио и неке повластице".

Око 1590. године дробњачки војвода је био Иван Калуђеровић. На Ђурђевдан 1605. године Дробњаци су потукли Турке у Буковици, али су те године Турци приморали Дробњаке на покорност. Њихов војвода Иван Калуђеровић морао је ићи Турцима у Пљевља, гдје га је посјекао пљеваљски Татаран-паша.

Године 1620, када се рјешавало о ослобођењу хришћанских земаља од Турака, у Београду налазимо кнеза Секула Церовића као представника Дробњака, коме је додијељена значајна улога у намераваном устанку.

Осамдесетих година 18. вијека предање помиње и дробњачког војводу Станишу. У вријеме борби с Турцима ишао је у Скадар Махмут-паши Бушатлији (1778) и од њега добио херцеговачко војводство, а за племе алај-барјак херцеговачки. Нешто доцније, када је везир добио обавјештења о томе да је војвода Станиша несигуран и непоуздан за турске власти, послао је своје људе и они су убили војводу Станишу.

Имајући у виду народно предање, хронике или записе о овим личностима из далеких дана, настојаћемо да, по могућности, у даљем дијелу текста прикажемо њихове активности у догађајима који су услиједили у то вријеме у племену Дробњак (93).

СУКОБ ИЗМЕЂУ НОВЉАНА-ДРОБЊАКА И КРИЧА

Дробњаци на сјеверу нијесу имали испаше сем мало у Ивици, гдје су равна Језера и Шаранце, с највећим дијелом Сињајевине, држали Кричи. На тој страни требало је Дробњацима да прошире границу до Таре, да би добили пространа и богата пасишта и природну границу. због тога су се почели припремати за сузбијање Крича и освајање ових простора на подручју Језера и Шарана, имајући при том у виду природну границу Тару на сјеверној страни Дробњака.

Предање каже да су након досељења у Дробњак, Дробњаци долазили у сукоб са Кричима.

Исто тако, Дробњаци су долазили у сукоб и са племеном Никшића, о чему пише и П. Шобајић у својој студији *Оногошт*. Силазећи на запад из Жупе пут Поља, Никшићи су се већ у долини Грачанице сукобили с племеном Дробњак, који су некада држали источну страну Никшићког поља, од брда Требјесе на

сјеверу до ријеке Зете и планине Војник, да би их касније истисли из ових подручја.

Да су Кричи заиста држали Језера, свједоче многи географски појмови с овог подручја — „Кричко поље“, „Кричковац“ и сл., као и потомци тих „Кричкова“ који су се дуго, у току 19. и 20. вијека, тако називали, посебно у подручју Левер Таре као турске границе. Није се могло установити да ли су сви Кричи били православне вјере јер је, према С. Томићу, око половина Крича била муслиманске вјере. Извори којима располажемо не дају поуздане податке о томе ко су у ствари Кричи и одакле су дошли. Детаљнија испитивања, која је на овом плану вршио А. Лубурић, указују да племе Кричи потиче од једног дијела народа Матаруга, који се населио око ријеке Таре. Предање каже да су Кричи у то вријеме држали дијелове Новопазарског санџака, вароши Пљевља и Фочу и да им је главно сједиште било Пљевља. Кричи су на Дробњаке—Новљане гледали као на освајаче, па су и борбе међу њима у почетку, у првим додирима биле тешке. Прве борбе између Крича и Дробњака биле су важан историјски догађај и за Новљане—Дробњаке и за саме Криче.

Нигдје ван ужег простора Дробњака, тзв. „Дробњачке котлине“, становници нијесу могли да крену са стоком, а да се нијесу сусрели и сучелили са Кричима.

Кричи који су живјели на лијевој страни Таре, административно су спадали, заједно са Дробњацима, у нахију Комраницу, Дробњак, а они који су живјели на десној страни Таре спадали су у нахију Кричак, како се називао простор између Таре и Везичнице. Раније је назив Кричак обухватао и простор између Таре и изворног тока Ћехотине. То се види из једне повеље краља Стефана Уроша I, писане око 1260. године. У њој се каже да се село Прошћење, које се налази на десној обали Таре, око 12 km западно од Мојковца, граничи с Кричком (95).

Када је избио Кандијски рат, Дробњаци су успоставили везе с Млечанима и устали на Турке, а Кричи, који су били једним дијелом исламизовани, остали су уз Турке.

Ово су свакако неки од разлога и мотива (мада постоје и други) који су довели до сукоба и рата између Дробњака и Крича. Зато овдје не треба губити из вида Кандијски рат (1644—1669) између Млечана и Турака, који је могао да буде и

један од разлога за сукобе и борбе до којих је касније дошло између Дробњака и Крича.

Укоријењено дробњачко предање, које је поткријепљено спомеником кричком војводи, јасно вели да се одлучујућа битка између Дробњака и Крича водила на Пољани, да су у тој бици Дробњаци убили кричког војводу и да су му Кричи доцније на том мјесту подигли споменик. Исто предање каже да су Дробњаци тада протјерали Криче с лијеве на десну страну Таре. Оно приближно одређује вријеме кад се то десило. Светозар Томић и Константин Јиречек наводе казивање Дробњака да је то било око двјеста година прије почетка 20. вијека.

Предање о борби између Крича и Дробњака је забиљежио и Ниџифор Дучић, кад је 1665. године путовао по Дробњаку. Он каже: „Кричковићи се у старо доба заваде с Дробњацима око Језера те дође до боја. Разбојиште је било у планини Ивици, огранку Дурмитора, међу Језерима и Дробњацима. Ту од обје стране мноштво изгине. Ту погине и војвода Кричковић". У Ивици се, заиста, и сада види у долу код извора један камени споменик с биљезима на њему: мач и копље.

Предање вели да је то гроб војводе Кричковића.

Извор који Дучић помиње је, у ствари, чесма Томића која се тамо налази.

Године 1933. тај споменик је био оборен и лежао је на трави, а 1930. године још је стајао усправно (99).

У језерима има Кричко поље, а у Сињајевини Кричачко поље. И данас постоји мрамор Кричковог војводе у Пољани, на врху Буковичке горе. По тој бици прозван је извор Крвавац, што је крвав протекао, а мјесто гдје је био највећи покољ прозван је Клање.

Пошто, протјерујући Криче задобију Језера, Дробњаци добише и велики дио земље за гајење оваца. Сточарство доби нови полет јер се пашњаци и ливаде проширише.

Племенима Кричима, односно Новљанима, посветили смо посебну пажњу с обзиром на њихову улогу и значај у дугој историји становништва дробњачког краја, као и на њихову дугу традицију и предање су, без сумње, битно утицали (посебно Новљани) на коријене и историјско биће племена Дробњака.

Док је Новљана у Бањанима, по Лубурићу, сасвим нестало, у Пиви и Дробњаку они су чинили језгро становништва, показали значајну отпорност и виталност у опстанку и развоју. Интересантно је напоменути да је, по Лубурићу, највећи број дробњачких породица — које он таксативно набраја — управо новљанског поријекла (101).

ДРОБЊАЦИ У 14. И 15. ВИЈЕКУ И ТРГОВИНСКИ ОДНОСИ С КОТОРОМ И ДУБРОВНИКОМ

Одређени извори указују на то да је Дробњак неко вријеме био у саставу Зетске државе и да је у доба краља Милутина, према хрисовуљи, писаној између 1313. и 1318. године, био у саставу Рашке.

Према народном предању, а и неки писани извори указују на то, Дробњаци су учествовали и у Косовском боју а послије једно вријеме били у држави Херцега Стјепана. Дробњак је сачувао своју самосталност према Турцима до средине 15. вијека, када су Турци покорили Херцегове земље (103).

Послије смрти цара Душана, Дробњак је од 1360. до почетка седамдесетих година био под влашћу Војислава Војиновића и Николе Алтомановића, да би послије тога ушао у састав Твртковe државе након подјеле земље Н. Алтомановића, коју су извршили кнез Лазар и босански бан Твртко (104).

Од краја 14. вијека Дробњак је спадао у област великаша Сандаља Хранића, који је умро 1435. године, а наслиједио га је синовац Стјепан Вучић Скосача, односно Херцег Стјепан, по коме се та област назвала Херцеговина, како се и данас зове њен већи дио. Тако је Дробњак остао у саставу Херцеговине (105) све до средине 19. вијека, када је ушао у састав Црне Горе.

Године 1470. основан је Херцеговачки санџак, у који је укључена цијела Херцеговина (сем Херцег-Новог и Рисна), а ту је спадао и Дробњак.

Приликом оснивања Херцеговачког санџака Дробњак је припао Дринском кадилуку, са сједиштем у Фочи.

У 15. вијеку Дробњаци су трговали с Котором и Дубровником. Они су давали которским златарима сребро, па су им ови од њега израђивали појасеве; куповали су у Котору свилу, платно, со, панцире, вино. Набављали су олово у Пријепољу и продавали га у Котору. Они су на својим коњима преносили трговачку робу из Пљеваља у Котор, и обратно. Код которских

трговаца су се задуживали за сукно, које су од њих куповали, па га препродавали. У Дробњаку су прављене огрлице „на словенски начин“ и доношене у Котор, те продаване. Такође су из Дробњака у Котор доношени „српски столњаци“ и „бисерни украси“, а Дробњаци су поручивали сребрне израђевине код познатих которских златара. У Дубровнику су Дробњаци продавали стоку и вуну и задуживали се код тамошњих трговаца (107).

НАПАД ХУСРЕТ-БЕГА НА ДРОБЊАК

Царски намјесник у Босни и царев сестрић Хусрет-бег ударио је на Дробњаке око 1538. године, послије чега се с војском повукао, да би 1541. године поново напао Дробњак. У мјесту Мокро дошло је до борбе са Дробњацима, у којој му је војска уништена, а Хусрет-бег убијен.

Хусрет-бег је значајна личност у историји Турског царства, вјероватно најзначајнији војсковођа који је погинуо на Балкану послије смрти цара Мурата; погинуо је као и цар Мурат — распорен ножем.

Турци су му дроб укопали на мјесто погибије, а тијело му пренијели и сахранили у Хусрет-беговој џамији у Сарајеву.

Ови сукоби с Турцима утицали су на јачање притиска турске власти на поробљени Дробњак, у коме је стално присутна тежња за ослобођењем добијала замах, нарочито у времену када је долазило до ратних заплета Турске са хришћанским државама.

Све тежи положај народа под Турцима доводио је у ово вријеме и до низа побуна и устанака на ширем простору. У Банату је плануо устанак 1594. године, у коме је ослобођена, мада за кратко вријеме, знатна територија. Борбе су се водиле и око Бара и Улциња, а Бјелопавлићи су се побунили због „данка у крви“.

Треба имати у виду да је од свих покрета у ово вријеме био најзначајнији покрет у источној Херцеговини, који је водио никшићки војвода Грдан. Војвода Грдан отпочео је оружану борбу Никшића и околних племена 1597. године; у борбама су учествовали Дробњаци и Пивљани, тако да о самом судару устаника с Турцима постоји запис „да се убише Дробњаци и Никшићи противу Дервиш-паше на Гатачком пољу“.

Пораз устаника у борби са Дервиш-пашом на Гатачком пољу није значио и пораз покрета, јер је устаничка активност настављена и даље, мада слабе устаничке снаге нијесу могле рачунати на коначан успјех против моћне Турске царевине без помоћи са стране и без повезивања хришћанских земаља. Смрћу војводе Грдана, 1612. године, угасила се ова велика активност која је трајала петнаестак година и обухватала у то вријеме и ове дробњачке просторе (108).

ПОШТАНСКИ САОБРАЋАЈ ПРЕКО ДРОБЊАКА ЗА ЦАРИГРАД

У првој половини 17. вијека млетачка пошта између Котора и Цариграда прво је ношена преко Црне Горе, па како су на том путу млетачке поштоноше биле нападане и узнемиравање, оне су промијениле правац и пошту преносиле преко Херцеговине, пут их је, дакле, водио и кроз Дробњак.

Млетачке поштоноше су, враћајући се из Цариграда у Котор, 27. августа 1636. године заноћиле под ведрим небом на путу. Те ноћи, док су спавали, нестао им је један пакет поштанских пошиљки. Млетачке власти у Котору окривиле су за ово Дробњаке и тражиле од Порте да их казни. Сазнавши за то, дробњачки кнезови, бојећи се доласка турске војске и неугодности које би им нанијели рђави односи са Млечанима, а поучени горким искуством у вези с отимањем и пљачком млетачких пошиљки из 1626. године, предузеше хитне мјере да се пакет пронађе.

Пакет је ускоро пронађен, па су тако Дробњаци избјегли тешке посљедице његовог нестанка. Тим поводом дробњачки кнезови пишу у, новембру 1636. године, кавалијеру Франческу Болици: „Знајте, господине, да нестанак (пакета) не треба да приписујете нама, него злој памети оних писмоноша које су те ноћи спавали насред царског друма“ (109).

Иначе, из описаних извора не може се са сигурношћу утврдити колико је дуго трајао овај саобраћај и у коликој је мјери коришћен промијењени правац преношења пакета преко Херцеговине, на путу кроз Дробњак, али се из наведеног текста види да је тада дробњачки друм, на путу за Цариград, коришћен и због тога што су на другим путевима кроз Црну Гору „поштоноше биле пљачкане и узнемиравање“.

ВОЈВОДА МОМЧИЛО - ПИРЛИКТОРСКА ПОСТАЈА - ЛЕГЕНДА И ИСТОРИЈА

Сама чињеница да је преко Дробњака у дугом периоду постојао друм којим се кретала пошта и трговачки каравани од Дубровника према Цариграду захтијевала је и стварање одређених постаја које су тај пут обезбјеђивале и биле у служби ових каравана. Отуда и предање да је једна од тих постаја била и на брду Пирликтору, изнад Левер Таре, куда су, иначе, каравани и пошта пролазили на путу према истоку. У вези с тим, интересантно је предање које и данас живи у неким дробњачким братствима, посебно у братству Струњаша некадашњих Станића. Наиме, у борбама које су тамошњи становници — Новљани водили против непријатеља, истакао се неки Момчило, кога су, имајући у виду његове заслуге у тим борбама, прогласили војводом, а простор у тој области војводством. Тиме је војвода Момчило преузео и обавезу да штити сјеверне границе свог војводства, на ријеци Тари, и да обезбиједи сигурно кретање дубровачких каравана преко Таре и даље на исток и обратно. Зато му је и била потребна постаја и нека врста војске, коју је он нашао у тамошњим братствима увијек привикнутим на планинску климу Дурмитора и Сињевине, као и на ратничке услове у којима се живјело. Како тада није било плаћања у новцу, војвода им је додјељивао одређени земљишни простор као надокнаду. Војвода је на Пирликтору направио и мали „дворац" и живио од наплате мостарине и друмарине дубровачким и другим трговцима на Левер Тари, као и од пратње њихових каравана кроз ово подручје.

Овдје треба имати у виду и казивања П.А. Ровињског* о Пирликтору, који је „нешто одвојен од језерске равнице" и налази се на мјесту на коме се „као кроз каква врата" ... „улази у кањон Таре". Са Пирликтором народна поезија повезује „предање о војводи Момчилу, кога је издајом убио српски краљ Вукашин".

И у пјесничкој форми показују се карактеристике Пирликтора, посебно када се упоређује „са раскошним положајем Скадра". Због тога се и у пјесми каже да Видосава

* П.А. Ровињски: *Црна Гора у прошлости и садашњости,* Цетиње 1993. године (прво издање 1888. године)

ту нема ништа лијепо видјети, већ бијело брдо Дурмитора окићено ледом и снијегом" и мутну и „валовиту Тару" и „око ње борје и мраморје".*

На врху Пирликтора стварно постоје „трагови старог града, тј. невеликог утврђења, са зидовима уоколо и грађевинама о којима народ има предање" и одређене легенде из тог времена. **

„Овуда је некада пролазио и главни трговачки пут од Пљеваља према Никшићу, затим ишао долином Зете у Подгорицу, а потом — у Скадар. Пролазио је између Пирликтора и Црног врха који се налази на периферији Језера, кроз тјеснац, сличан вратима. Ту је можда била и градска караула, или нека врста царинарнице, гдје се можда убирала и градска царина, коју су, наравно, узимали становници града на Пирликтору. Зато и не би било чудно да је уз тако развијену трговачку артерију постојало и значајно насеље".

У историјским записима нема ближих података о војводином поријеклу, откуда се и како нашао на дурмиторским просторима. У овом времену (предкосовски период), старјешине нијесу настајале неким формалним указом владара, нарочито не на нашим просторима, већ у првом реду вољом самог народа, на основу истицања појединаца у борбама за циљеве и интересе тог народа. То је вријеме, како смо у уводном дијелу нагласили, у коме су Кричи боравили на овим просторима. Како се Момчило истицао својим ауторитетом у борби против Крича и других непријатеља, према предању постоји могућност (без обзира на ближе поријекло) да га је народ истакао и назвао војводом.

Постоји и предање да је војвода Момчило био „језерски војвода",*** а истовремено и заповједник средњовјековног језерског града који је био „лоциран на литици планине Пирликтор, на почетку кланца уласка у кањон ријеке Таре". Овај језерски град био је „важна утврда из које су се контролисали каравани, који су се кретали од приморја према унутрашњости Балкана" и

* Пјесме Вука Караџића, књ. II, Женидба краља Вукашина, стр. 105.

** У прикупљању података за ову тему помоћ ми је пружила и Љубица Ћоровић, научни сарадник Градске библиотеке — Београд. Захваљујем јој на помоћи и сарадњи.

*** Батрић Бадњар: *Војвода Момчило, историја и предање* (рукопис 1996).

даље према истоку. Овдје је интересантно и запажање да је војвода Момчило једина личност — „војвода из предкосовског периода“, чије је име у легенди и народној пјесми сачувано, „што није случај ни са једним другим предкосовским војводом у Дробњаку“.

Истицањем у звање војводе „призната му је и територија војводства од планине Ивице до ријеке Таре“. Као пирликторски војвода, Момчило је имао и обавезу да војводство штити од упада непријатеља преко ријеке Таре, а самим тим било је потребно обезбјеђивати средства за контролу и обезбјеђивање тог подручја. У ту сврху војвода је „направио град на Пирликтору на самом улазу у кањон Таре“. Овим путем су пролазили дубровачки трговачки каравани за исток. Војвода је за робу која се превозила караванима увео неку врсту друмске таксе — друмарину, одакле је добијао и одређена средства за војску и друге потребе.

За развој сточарства „које је давало основне намирнице за живот војске и људи тог краја, војвода је морао насељавати“ становништво које се тим бави. То су по правилу били они људи „који су били прилагођени суровим климатским условима високог планинског земљишта“, а што је такође било нарочито важно — бавили су се искључиво сточарством.

Његова војска-граничари била је војнички вична у сталним борбама с непријатељем и имала је обавезу обезбјеђења „преласка преко Таре, праћења и заштите трговачких каравана, али и да поспјешује развој сточарства“. За узврат, ови војници су добијали земљишне посједе, које им је уступао војвода за њихов рад и вјерност у служби.

Иначе, Пирликтор као утврду помињу у својим историјским записима и многи историчари и научни радници. Симо Ћирковић у својим записима *Херцег Стефан Вукчић Косача** као и К. Јиричек у свом дјелу *Трговачки путеви...* (стр. 278), указују на „остатке града, који лежи на једном узвишењу на ивици Језера, а високо изнад реке Таре“.

На утврду „град“ посебно указују и историчари Павле Мијовић и Мирко Ковачевић у својој књизи *Градови и утврде у Црној Гори.*** На остацима овог града, „вероватно једне куле“,

* Симо Ћирковић: *Херцег Стефан Вукчић* Косача, Београд, 1964. године

** Павле Мијовић и Мирко Ковачевић: *Градови и утврде у Црној Гори,* издавачи Археолошки институт Београд и Музеј Улцињ, Београд, 1975. године.

може се и данас видјети „део зида“ куле, која се „налази на највишој тачки узвишења“ испод кога тече ријека Тара. Остаци града лежали су, према овим ауторима, на „старом средњовјековном путу“, који води преко Пирликтора, па даље на исток. На Пирликтору, куда је пролазио овај пут, било је „мало утврђење свакако за чување пута“, који је „стрмо силазио у дубоки кањон Таре, испод села Левера“. На Језерима је, према ауторима, био и двор Сандаља Хранића (1399), а и Херцег Стјепан је 1453. године боравио на Језерима, „где су вођени разговори са дубровачким посланицима о миру“. Према овим историјским налазима, не би било искључено „да је двор Сандаљев и место боравка Херцегово био баш Пирликтор“, који је, по свему судећи, био једино утврђено мјесто на Језерима. Ова констатација произилази из чињенице што на читавом простору Језера не постоје, нити су до сада познати или пронађени неки други остаци средњовјековног „града“ или „утврде“, осим ових на Пирликтору. Отуда је и интересантан Јиричеков текст који би се управо могао односити на Пирликтор: „На пољу Језера“ — пише Јиричек (1460) — „која су 6 мјесеци под снијегом, виде се горе високо изнад једне стијене порушени зидови градића Језера у коме је Херцег Стјепан обично љетовао, удишући свеж ваздух и уживајући у дивном погледу на Дурмитор“. Како у Језерској висоравни нема „других рушевина“, а нити „трагова зидова“ на овом подручју, онда се без сумње може тврдити да је Јиричек под Језерима имао у виду сам Пирликтор.

Овдје треба имати у виду предања, легенде, али и казивања историчара о локалитету Пирликтора и „остацима града“ на њему, да се војвода Момчило помиње као предкосовски војвода, који је имао и своје „војводство“ и „дворац“ на Пирликтору, те да су Сандаљ Хранић и Херцег Стјепан (и један и други феудални властелини) боравили на овим подручјима. Ту се налазио и „двор“ Сандаља Хранића (1399), али и љетњиковац на коме су „порушени зидови градића у коме је Херцег Стјепан обично љетовао“. На овим и другим легендама и историјским казивањима (о којима је напријед било ријечи) може се претпоставити да су феудални властелини Сандаљ Хранић и Херцег Стјепан, имајући посебно интересовање за ово подручје кроз које је пролазио главни друм према истоку, те положај самог Пирликтора и „дворца Момчилова“ на њему, ту одсједали и боравили, „водећи разговоре са дубровачким посланицима“.

Међутим, осим ових легенди и предања, неки историјски извори указују и на то да је војвода Момчило био стварна,

историјска личност, која се веже за период послије 1340. године када је византијски цар Кантакузин ријешио да напусти Србе и упути се према Солуну. Једини активни непријатељи византијских господара били су у то вријеме Турци и краљ Душан је користио ту околност у рату против Турака, посебно у вријеме освајања по Албанији и Македонији. У то вријеме (1340-1345) долази до значајних сукоба између Срба (краља Душана) и Турака, као и Турака и Млечана, посебно у предјелима Солуна, Тракије, Македоније и Албаније.

За вријеме борби у Тракији чешће се помиње неки војвода Момчило. То је један од оних обичних српских авантуриста који је као ратник служио и Србима и Грцима, дјелујући углавном у Родопима и по Македонији. Године 1344. оставио је Душана и прешао Кантакузину. Његова чета била је у ствари права чета, озбиљна војска, како наводи В. Ћоровић у својој књизи *Историја Срба*, војска која је имала 5.000 пјешака и 300 коњаника. Кантакузин га је одликова чином севастократора, а царица Ана чином деспота, само да би га придобили на своју страну и чвршће везали за себе. Али, он није био вјеран никоме. Напустио је ускоро и Кантакузина и прогласио се за потпуно самосталног. Био је самовољан несумњиво увијек. Оставивши Кантакузина, напао је ускоро његове турске савезнике, па и њега самог, али то је, како Ћоровић наводи, био и наговјештај његовог краја. Озлојеђени Турци, заједно с Кантакузином, напали су га свом снагом. Момчило је тражио склоништа у тврдом приморском граду Периотеорину, али га грчки становници нијесу хтјели примити и он је, недовољно спреман, морао да уђе у борбу на самом пољу. Засут турским стријелама, он и његови другови су, послије храбре одбране (1345) били поражени. Епска српска пјесма пренијела је овог родопског војводу у херцеговачки Пирликтор и дала о њему и његовом крилатом Јабучилу једну од најљепших пјесама (109/1).

Имајући у виду историјска казивања Владимира Ћоровића о самом војводи Момчилу — да је био храбар и самосталан, да је улазио у ред „обичних српских авантуриста који је служио и Србима и Грцима", те да је био покретан и самовољан и да никоме није био вјеран, то и легенда о војводи Момчилу, његовом боравку у овим крајевима, његовом „дворцу" на Пирликтору, његовој војсци која је наплаћивала мостарину и друмарину, те обезбјеђивала сигурно кретање дубровачких каравана на исток, постаје знатно увјерљивија. Самим тим, узимајући у обзир војводину „самосталност" и „самосвојност", како историчари описују војводина својства, није тешко схватити да се војвода могао наћи и на нашим просторима, гдје се могао и нешто сигурније и самосталније осјећати, удаљен од ковитлаца грчких, византијских и других борби и утицаја.

Будући истраживачи и историчари моћи ће легенду о боравку војводе Момчила на подручју Пирликтора да пробуде и приближе научном и историјском сазнању.

МЛЕТАЧКО-ТУРСКИ РАТ И УЧЕШЋЕ ДРОБЊАКА НА МЛЕТАЧКОЈ СТРАНИ

За вријеме Кандијског рата између Турске и Млетачке републике, заједно с осталим црногорским брдским и херцеговачким племенима, у борбама с Турцима учествовали су и Дробњаци (110).

Дробњаци су учествовали у овом рату против Турака — што несумњиво потврђује писани извор, који наводимо, али немамо и ближих података о обиму и снази тог учешћа.

Изгледи за ослобођење племена источне Херцеговине, међу њима и Дробњака, указали су се, наново, Кандијским ратом. Турска је хтјела да тиме отме од Млетака Кандију (Крит) као изузетно важну стратешку позицију. Зато је 1645. године отпочео такозвани Кандијски рат и трајао је све до 1669. године.

И за историју Дробњака значајно је поменути овај рат, у коме су Дробњаци учествовали на млетачкој страни (112).

У почетку Кандијског рата Дробњаци су устали на оружје. Њихов војвода Павле Абазовић погинуо је на Равном у Пиви 1646. године; његов гроб налази се код цркве у Пошћењу. Предање каже да је у тој борби погинуло око триста Дробњака.

Године 1649. налазимо кнеза Илију Балотића како с Дробњацима и другим херцеговачким племенима осваја Рисак од Турака и предаје га Млечићима.

За све вријеме овог дугог рата Дробњаци су водили с Турцима велике борбе и често били побједници.

Године 1658. херцеговачки главари у писму млетачком провидуру Болици траже да ови што прије дођу на ове стране. Даље обавјештавају Болицу да су се ујединили са брдским пле-

менима и само очекују млетачку помоћ да одмах нападну Турке (115).

Да би их казнио због сарадње са хајдуцима и млетачким војницима, херцеговачки Санџак-бег је 1662. године позвао у Колашин педесет седам кнезова из Никшића, Пиве, Дробњака и Мораче, па кад су дошли на позив, све их је, по наређењу великог везира, погубио на свиреп начин (116).

Турски путописац Евлија Челебија био је у турској војсци која је 1665. године покорила Пиву. Он у свом путопису вели: „Пивска нахија, коју смо покорили и укротили са Мехмед-пашом, Никшићка брда и Дробњачка нахија често се пута опиру херцеговачким пашама те оружје проговара.“ Он вели „како су из Пиве прешли у Никшиће, па у Бањане, затим у нахију Дробњак, и премда смо били заробили безброј људи и они су такође побили преко стотину наших људи.“ Затим је Сухреб Мехмед-паша рекао да ће он остати у овим брдима три дана, па нека сви ратници сложно пођу у четовање. Кад је Мехмед-паша издао такву заповијест, уз њега је остало само двије хиљаде људи. Сви остали ратници су три дана и три ноћи пустошили по брдима, те довели и дотјерали много заробљеника и стоке, тако да им број само Бог зна. Било је заиста скупоцјених и златних ствари и посуђа, скупоцјених тканина и ријетке робе, тако да су то заиста биле ријетке ствари (117).

„То су“, вели Челебија, „међутим, јако бунтовни људи, и Мехмед-паша се смирио тек кад су били покорени, а њихов пркос и понос скршен.“

Млечани су стварно ушли у рат против Турске крајем априла 1684. године, па су Дробњаци и друга херцеговачка племена почели да се дижу на Турке, који су чинили све што могу да их спријече да иду у Венецију. Скадарски Санџак-бег дошао је у Језера, гдје је на вјеру домамио пет главних дробњачких главара и ставио их на муке да би их нагнао да плате данак и да се прикључе његовој војсци.

Млечани су радили на томе да што више црногорских и херцеговачких племена придобију на своју страну и да их што ефикасније искористе за борбу против Турака, па су због тога 1685. године измирили завађене Дробњаке и Бјелопавлиће (120).

У кандијском рату Дробњаци су имали активну улогу у борби против Турака, а Турци су због тога над Дробњаком вршили велике зулуме и пустошења. У таквим условима Дробњаци

су од Млечана тражили помоћ, али она није пристизала. „Ми свакодневно крварimo наше мачеве у ове стране, помоћ се не види ни са једне стране осим од Бога“ — писали су Млечанима старјешине Дробњака 1689 г.*

У току овог рата Млечани су у турску позадину убацивали хајдучке чете са задатком да убијају и заробљавају Турке и пљачкају турске караване и турска насеља, а од хришћанских само оне који нијесу пријатељски наклоњени Млетачкој републици.

Херцеговачки паша се 3. марта 1687. године налазио у Дробњаку са хиљаду петсто војника, од којих су триста стигли са сином скадарског Сулејман-паше. Та војска је напала Никшиће, с којима је водила борбу од 7. до 10. марта и покорила их.

Послије овога херцеговачки паша се с војском повукао у Херцеговину, а Никшићи и Дробњаци су поново устали против Турака и придружили се Млечанима, који су 2. септембра напали Херцег-Нови и заузели га 4. октобра, а потом су, заједно с Никшићанима, Дробњацима и другим херцеговачким племенима, заузели Грахово, одакле су Никшићи, Дробњаци, Бањани, Ријени и Пивљани нападали на херцеговачке Турке и потискивали их дубље у Херцеговину (123).

Почетком маја 1689. године дробњачки главари су извијестили млетачког команданта у Котору Ивана Болицу о својој борби противу Турака. „Господине“, веле они, „ми свакодневно крварimo наше мачеве у ове стране, а помоћи се не види ни са једне стране, осим од Бога.“ Моле своје пријатеље у Котору да им упуте у помоћ њиховог војводу Илију Томића, „јер од вечери до јутра сумњамо да ћемо бити сасјечени“, веле они, па преклињу Млечане за помоћ: „Све своје наде полажемо у вас, како за добро тако и за зло. Ако нам не упутите помоћ, ми апсолутно не можемо опстати овдје. И опростите нам со и хљеб.“

Млечани су се бојали аустријског утицаја на херцеговачка племена, која су хтјели да имају за себе, па „када су сазнали да се Аустријанци приближују Фочи и да су повели Пивљане да им се придруже, которски провидур Дуодо одмах је упутио у Пиву дробњачког војводу Илију Томића са четом хајдука“.

* За овај период Кандијског рата одређене податке уступио ми је Момир Пејановић из Подгорице. Захваљујем му за помоћ и сарадњу.

Бојазан Млечана од ширења аустријског утицаја у Херцеговини и Црној Гори ускоро је престала, због пораза који је аустријска војска претрпјела у Србији и Македонији, па се морала повлачити на лијеву страну Саве и Дунава (125).

Дробњаци су једним дијелом, под командом кнеза и војводе Илије Томића, наставили четовање против Турака по Херцеговини, а другим дијелом су чували племе од турских напада.

Илија Томић-Балетић био је један од најистакнутијих војвода са подручја Дробњака и Херцеговине. У условима великих животних тешкоћа овај велики и неуморни војник и војвода херцеговачки обраћа се дужду млетачком за „помоћ која изгледа правична вашој великој племенитости".

На ову молбу дужд млетачки је 29. септембра 1691. године издао повељу ове садржине:

„Илија Белотић, родом из Дробњака, који је уживао велики глас у турској земљи, оставивши властиту домовину и имање и ступивши под нашу заставу с великом пратњом — би примљен са свима знацима пажње (љубави) од нашег генералног провидура, те му (овај), својим решењем од 11. новембра 1687. године, дарује кућу Турчина Замбега Ризванагића и нешто мало његова поседа" а другим решењем, од 18. маја 1688. године, те му је повластице у исту сврху још више проширио.

Конзулат ће због тога наставити да га употреби у јавној служби с оном коришћу која се у садашњим приликама сматра за потребну" (126).

ПОРАЗ ТУРАКА ПОД БЕЧОМ 1683. ГОДИНЕ И АКЦИЈЕ У ДРОБЊАКУ

Када су, послије турског пораза под Бечом 1683. године, отпочели ратови против Турака, Дробњаци су ступили у акцију и водили велике борбе с Турцима. Они су тада имали двојицу војвода: Илију Томића и Илију Косорића. Први је с нешто Дробњака прешао у Боку и помогао Млечићима око освајања Новог и других мјеста по Босни и Херцеговини, а други, Илија Косорић, остао је у Дробњаку те водио велике борбе с Турцима.

Турци су повремено настојали да, уз обећања, смире побуњена племена, па је велики везир Сулејман Мурватовић,

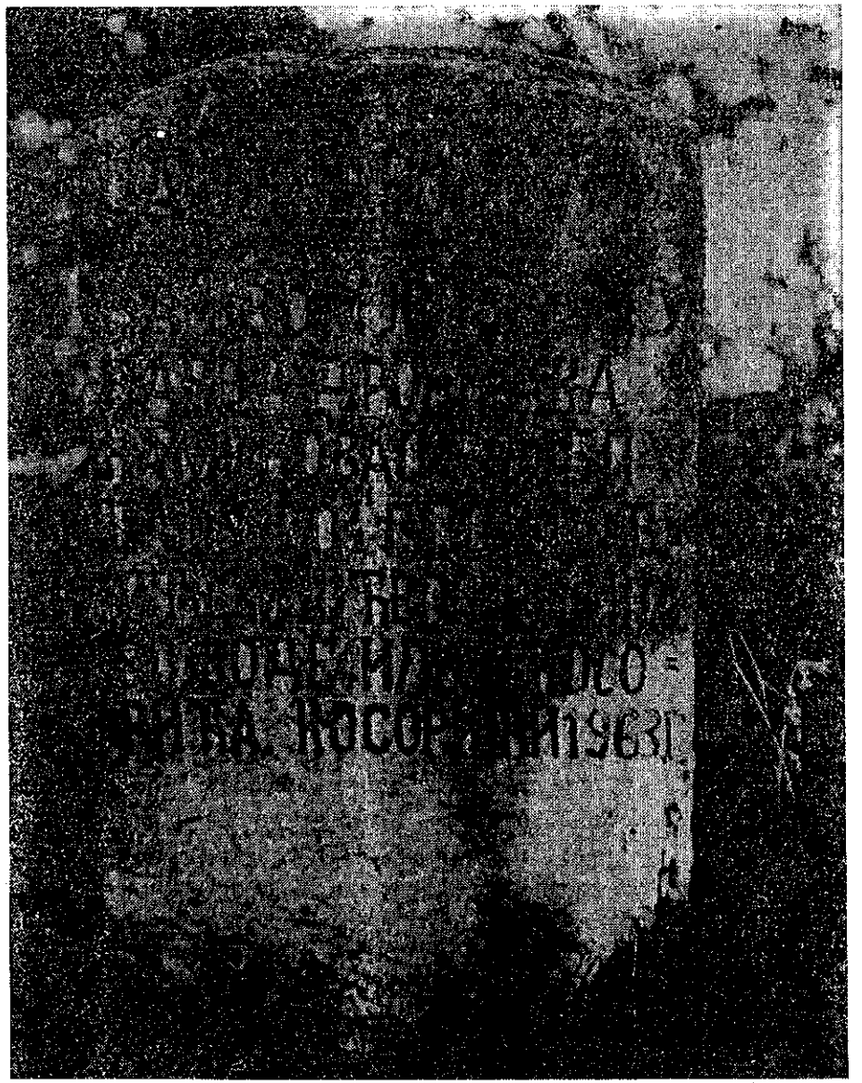

Спомен - обиљежје у Косорићима - Пашина гомила под којом је Рецеп паша

родом из Милешеве, 1685. године послао у Никшић свог изасланика на разговор с главарима Никшића и Дробњака; овај је у везирово име обећао да ће бити ослобођени од свих давања, осим трибута султану и то у мањем износу. Будући да су побуњена племена имала далекосежан циљ — ослобођење од турске власти, нијесу прихватила оваква турска обећања. И сами Турци су се својих обећања држали привремено, до указивања боље прилике, да би се убрзо потом данак увећао и на двоструки износ од такозваног везировог обећања (127).

У овом временском контексту треба поменути и велику битку између дробњачке и турске војске на Сировачким Барама у Ускоцима. Та битка се догодила на сам Илиндан 1690. године. Велика турска војска изненада је ударила од Колашина преко Синјајевине и у великој борби која је тада вођена изгинули су многи Дробњаци, а Турци су били враћени према Колашину. Тада је готово цијело становништво у Сировачким Барама било поклано. Као учесника у овој великој бици записи помињу и војводу Илију Косорића.

Дробњаци се дуго нијесу дали покорити Турцима, а нарочито њихов војвода Илија Косорић. Најпослије, 1705. године, пође за руком паши Селимановићу да ликвидира војводу Илију и након тога покори Дробњаке.

Вријеме од почетка 18. вијека па до осамдесетих година јесте, у ствари, вријеме тешког робовања херцеговачких племена и племена Дробњака под Турцима.

Бивало је појединачних отпора, али без икаквих резултата, а турски намети били су тада велики (129).

УБИСТВО РЕЏЕП-ПАШЕ ШЕЈИЋА И ПАШЕ СЕЛМАНОВИЋА

По закључењу Карловачког мира, 1699. године, за херцеговачког пашу је постављен Реџеп Шеић. Његови сурови поступци и велики намети изазвали су Дробњаке а они су га убили на Косорићима 1703. године. заједно с њим убијен је и његов брат Хајдук-хоџа.

Поп Марко Томић и његов брат Митар Томић Балотић у писму од 6. јуна 1703. године, којим су извијестили Млечане о Реџеп-пашиној погибији, вели: „Овог прољећа је дошао да неким људима узме сву имовину и животе. Али Бог је хтио да на

његову главу и његова брата све падне, пошто га је убило цијело наше племе у кући Илије Косорића“ (131).

Рецеп-пашино тијело сахрањено је код џамије Али-паше Бољевића у Пљевљима и на његовом гробу означена је година његове смрти - 1703. Предање каже да је овај паша каменован. На Косорићима се једна гомила зове Пашина гомила. Под њу је, према истом предању, стављен Рецеп-паша. Да је он каменован, потврђује наведено писмо двојице Томића, гдје се каже да „га је убило цијело наше племе“.

Да би се укрио траг правом главосјековићу и осветнику, сви су Дробњаци донијели облуће и бацили га на пашу; паша је остао мртав, а кривицу су примили на себе сви Дробњаци. Тако се то мјесто и данас зове Пашина гомила, а постоји чак и камено обиљежје гдје је паша био каменован (133).

Послије убиства Рецеп-паше Шеића, за херцеговачког пашу је постављен Ахмет. Он је 1703. године позвао никшићке и дробњачке главаре да плате харач, чему су се Никшићи и Дробњаци противили. Сазвали су збор и ту се заклели да ће убити Ахмет-пашу ако дође у њихова племена „и да ће радије сви погинути него пристати на такав терет“.

Дробњачки војвода Илија Косорић убијен је у Никшићу 1702. године. Народна пјесма и предање веле да је иза њега дробњачки војвода био његов син Оташ, који је такође ускоро погинуо, а наслиједио га је рођак Илија Косорић Лијовић.

Године 1705. пљеваљски Мустај-паша Селимановић посјекао је дробњачког војводу Илију Косорића и узео му сто коња и говеда и шест стотина оваца, тј. сву стоку коју је имао. Предање и пјесма говоре да је војводу Илију осветила његова жена Анђа, посјекавши пашу Селимановића, који ју је био довео под шатор с намјером да се њом ожени. Послије Илије дробњачки војвода је био Јоко Карацић.

БОРБА ДРОБЊАКА С ТУРЦИМА У 18. ВИЈЕКУ

Граматом од 3. марта 1711. године руски цар Петар Велики позвао је у борбу против Турака хришћане из Србије, Босне и Херцеговине, Црногорце, Пивљане, Дробњаке и остале хришћане који су под турским игом. Дробњаци су тада устали на оружје и борили се до 1714. године, када их је прегазио паша

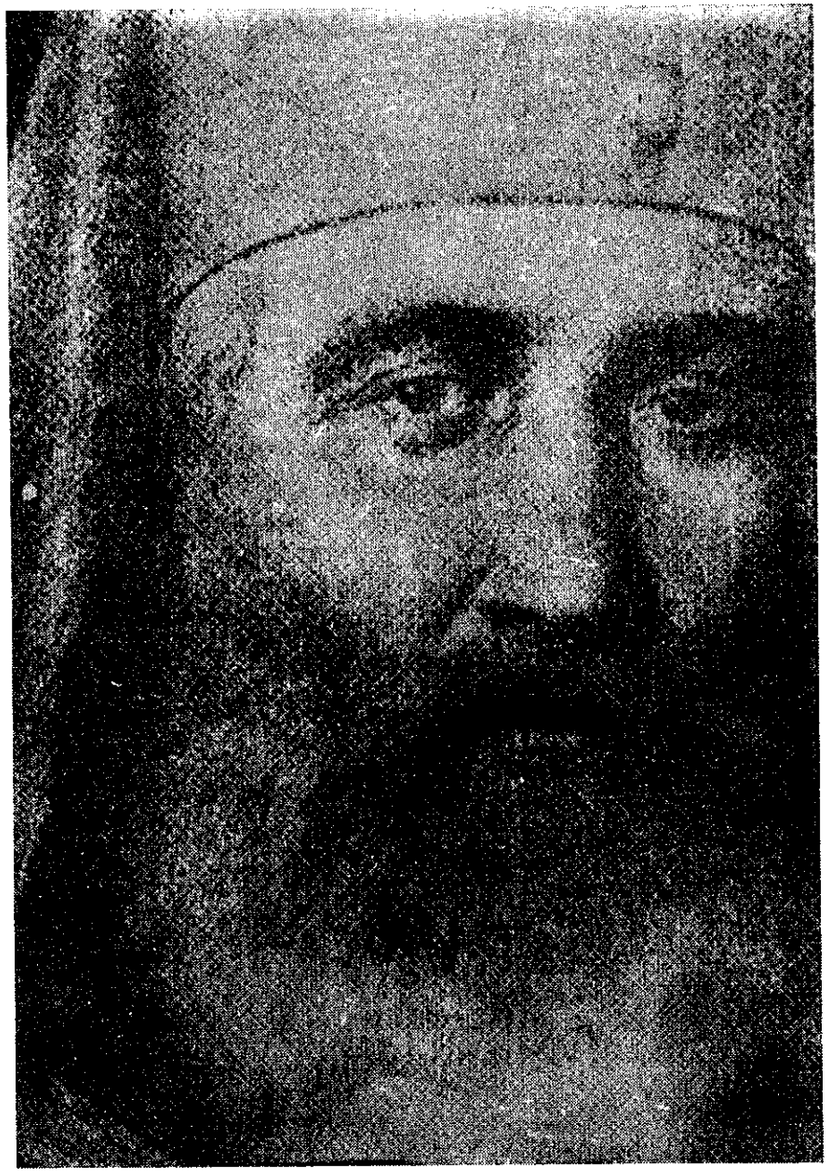

Владика Петар I Петровић Његош

Ћуприлић. Идуће године су поново устали против Турака и борили се уз Млечиће, све док ови нијесу закључили мир с Турцима 1718. године. Те године, да би учинили крај сталним дробњачким бунама, а и ово непокорно племе, у које никад није могла да продре исламизација, потпуно потчинили својој власти, Турци су дошли на идеју да у Дробњак доселе знатан број муслимана из других крајева, па су послали неколико шехова из Бихаћа да у Дробњаку саграде џамије. Војвода Јоко Карацић, међутим, организује Дробњаке. Они су побили шехове и њихову пратњу 14. септембра 1718. године, а лешеве, оружје, одјећу, коње и остало посакривали, те за неко вријеме затурили траг њиховог нестанка (135).

Када су Турци сазнали да је Јоко главни кривац за убиство шехова, предузели су велику потјеру за ликвидацију Јока Карацића.

Под притиском и бојећи се освете, Јоко је напустио Дробњак и отишао у подручје Јахорине. Тамо је Јоко са једним бројем Карацића дуго хајдуковао, тако да су их тамошњи људи прозвали „шумским људима", што је вјероватно утицало и на добијање презимена Дивљан. Ови Дивљани знају да се њихов предак овдје доселио из Дробњака и да су се они некада презивали Карацићи.

За тај давни период, када су Турци одлучили да граде џамије по Дробњаку и турче његов живаљ, везане су многе легенде, породична и племенска предања, која, уз неоспорне историјске чињенице, употпуњују слику о давним догађајима, али и слободарским данима у којима се освајала слобода и носио њен дух свуда гдје су били и живјели њени заточеници. И сам чин ликвидације босанских шехова везан је за многе легенде о том догађају.

У самој завјери за ликвидацију шехова учествовало је око 60 Дробњака — устаника. Завјерници су били дужни да чувају тајну о томе. Да би били што сигурнији у овој замисли, завјерници ријеше „да поубијају све ове шехове и њихове пратиоце, и да им посакривају тијела, одијела, оружје и све друго". Одлука је извршена на Крстовдан, 14. септембра 1718. године. Да би тајна била сачувана, завјереници су прибјегли још једној смишљеној замци. Одлучили су да се босански шехови ликвидирају и баце у кањон Комарнице звани Невидео. Кањон Комарнице се уклапао у природно и дивље окружење, са високим и окомитим литицама, са којих се не може назрети крај овог дубоког, невиђеног и

чудесног дијела кањона Комарнице званог Невидео. Сам чин ликвидације шехова завјереници су симболично означили заклетвом, при којој су се сви, по договору, ухватили за руке (као да се у коло хватају) тако да нико не може искључити своју кривицу у овој завјери и ликвидацији шехова. Симболика заклетве била је и знак учествовања у завјери и обавеза чувања тајне о томе како су и гдје убијени босански шехови.

Како је у овој завјери учествовало више завјереника (па и у самом чину ликвидације шехова), тајна о томе, ипак, није могла остати тајна. Турци су послије брзих и темељитих истрага установили да су шехови убијени, да су Карацићи главни кривци у организовању и ликвидацији босанских шехова и да се не може ући у траг о томе гдје су нестали и како су ликвидирани. Тако су нестали турски изасланици чији је задатак био да у Дробњаку праве џамије и турче тамошње становнике.

Због турске потјере у вези са убиством шехова, војвода Јоко Карацић је избјегао у Босну.

Након ових догађаја настало је тешко стање за подручје Дробњака. Турци су им, поред харача и десетине, за издржавање породица убијених шехова одредили посебан намет, који се звао бишћија, јер су шехови били из Бишћа (Бихаћа). Уз то су им наметнули тзв. ћефш, који се састојао у томе што ниједан мртвац у Дробњаку није смио бити сахрањен прије него што дође турски чиновник из Пљеваља да установи од чега је умро, за што му се плаћало 10 гроша (136).

Нешто касније, међу водећим личностима у Дробњаку појавиће се Јоко (Милутинов) Карацић, кога као дробњачког војводу помиње А. Лубурић у књизи *Дробњаци*.

Травнички везир, коме су стизале честе тужбе против Јока и од Турака и од дробњачких кнезова, ријеши да Јока ликвидира. Војвода Јоко је по налогу травничког везира посјечен негдје око 1770. године.

Послије убиства војводе Јока, травнички везир је за војводу у Дробњаку поставио Јоковог брата Митра, али су и тада постојале значајне активности дробњачких и херцеговачких устаника против Турака. Треба имати у виду да су у ово вријеме дробњачка и херцеговачка племена сарађивала с Венецијом у борби против Турака.

Митар Карацић постао је 1770. године дробњачки војвода, управо у вријеме када је велика Руска империја пружала моралну и материјалну помоћ поробљеним народима Балкана.

Војвода Митар Карацић
Рад Мића Благојевића

Под окриљем Руског царства, Црна Гора и Дробњак устајали су и оглашавали се у борби против велике Отоманске империје. Но, слобода је била још далеко. Русија је Црној Гори будила нове наде и вјеру у слободу.

Травник је већ почео губити контролу над Херцеговином и Дробњаком, гдје су Дробњаци под командом војводе Митра спремно дочекивали турске нападе.

Историја је записала један већи сударДробњака са Турцима на Клобуку код Грахова. Дробњацима је командовао војвода Митар и то је једна од многих побједа Дробњака над Турцима. Војвода Митар је и у 1776. години учествовао у борби против колашинских Турака. На тај догађај, његов ток и учеснике подсјећа и народна пјесма која га је опјевала.

Дробњаци су под командом војводе Митра Карацића притекли у помоћ и Пивљанима, на Пашином просјеку код Бељева. Ту су Пивљани и Дробњаци разбили Турке и посјекли Раис-пашу.

Када би на дурмиторском простору завладало затишје, тада би дробњачке чете стизале у многе битке на југу Црне Горе, али је војвода Митар са Дробњацима стизао у помоћ и Кучима, Пиперима и другим брђанским племенима.

Значај и војничке способности војводе Митра свакако су прелазиле границе племена Дробњак. Треба имати у виду да су црногорска и херцеговачка племена у то вријеме сарађивала с Венецијом која је настојала да буде што више присутна на Балкану и да својим присуством умањи турски утицај на овом простору.

У једном писму од 4. марта 1797. године Лоренса Соранца млетачком провидуру у Котору набрајају се заслуге Митра Карацића из Дробњака за Млетачку републику. Зато га је, на приједлог руског посланика Долгоруког, руска царица Катарина II одликовала златним ђурђијанским крстом за војничке заслуге. Ово одликовање војвода Митар није примио — погинуо је 1776. године.

Године 1788. устали су против Турака Дробњаци, Пивљани, Морачани и Ровчани, и нанијели им доста губитака. Дробњаци су се борили до 1794. године, када су никшићки и гатачки Турци похарали и попалили Дробњак, што се види из два записа у манастиру Житомислић. У записима стоји да су похарали и неку дробњачку цркву, из које су гатачки Турци

узели једну књигу, која је касније ушла у посјед манастира Житомислић.

У то вријеме нијесу били ријетки сукоби Дробњака и Ускока са никшићким Турцима, на подручју према Крнову — Лоли планини. У борбама се посебно истицао чувени јунак Вук Лопушина, који је у једном боју против Турака на Крнову — Лоли планини погинуо 1796. године. Многе легенде и народне пјесме посвећене су овом великом и славном хајдучком харамбаши, чији се и гроб налази на Крново — Лоли Планини.

"Над Крновом вију орлушине
Више гроба Вука Лопушине
По гдје која и на гроб почине
К'о дијете на кости очине"

"Требјешки"

У јесен 1796. године Дробњаци су се поново одметнули и придружили одметнутим племенима Ровцима и Морачанима. Те се године преселио већи дио Ускока из Горње Мораче у дробњачка села: Струг, Сировац и Малинско. Дробњак постаде уточиште многим ускоцима из Херцеговине и Босне. Тада борбе и четовања нијесу престајали. Поред Дробњака, у то вријеме су били одметнути и Васојевићи, а постојала је и побуна Пивљана, Граховљана, Жупљана и Пољана никшићких. У томе су их помагали и племена Пљешевци и Бјелопавлићи.

ПОЧЕЦИ 19. ВИЈЕКА У ЗНАКУ САРАДЊЕ ДРОБЊАЧКИХ, ХЕРЦЕГОВАЧКИХ И КАРАЂОРЂЕВИХ УСТАНИКА И АКЦИЈЕ ДРОБЊАЧКИХ УСТАНИКА У ТОКУ 19. ВИЈЕКА

Почетак 19. вијека представља и почетак појачане устаничке акције Дробњака против Турака чему су умногоме допринјели стални притисци, напади и пријетње Турака, упућени Дробњаку, а што се посебно види из писма Сулејман-паше херцеговачког Дробњацима.

Године 1801. Сулејман-паша херцеговачки пише Дробњацима: „Знано ви буди како сам дошао на... ове стране има неколико земана. Пивљани ми дођоше и чух их кад рекоше да су права царева раја и даће ми неколико војника да буду са мном, а сад како ви дође ова моја бурутија, ... сви из глава ваших извадите ваше манитлуке и дођите неколика мени; ћу да сте и ви права царева раја." Дробњаци се нијесу одазвали овом пашином позиву, те је турска војска, под командом Зулфикар-паше Ченгића, званог паша Миљевина, по мјесту Миљевини гдје је живио, те године ударила на Дробњак, разорила га, попалила и поробила, а седам Дробњака објесила у Пљевљима (140).

Послије избијања Карађорђевог устанка настало је ратоборно расположење и у Дробњаку, Никшићима, Пиви, Морачи, Рудинама и Гацку. Племена су била вољна и готова да устану на Турке, па су се у том смислу обраћала за помоћ црногорском митрополиту Петру I, коме архимандрит морачког манастира Аксентије Радоњић 7. јуна 1804. године пише да Никшићи, Дробњаци и Пивљани сву наду полажу у Бога и у њега, и моле

га да им прискочи у помоћ са четири стотине ратника, а по могућности и више (141).

У истом смислу пишу никшићки, дробњачки, пивски, гатачки, и рудински главари — да се налазе у великој невољи, да је капиципаша њих омрзнуо и удружио се са злим људима, који их кољу и њихово „имуће јагме без имало штедње", те да једину наду имају у Бога и њега, па га Богом преклињу да устане на Турке и да их ослободи, пошто је сад вријеме за то. У име Дробњака ово су писмо потписали војвода Стојан Карацић и поп Марко Томић (142).

Митрополит Петар није могао пружити никакву помоћ наведеним племенима зато што је баш у то вријеме био тешко притјешњен од Русије, која је била противна предузимању ма какве акције противу Турске, јер је с њом 1799. године била закључила уговор о савезу са важношћу до 1807. године, па их је савјетовала да остану у миру с Турцима. То је исто чинио и гроф Марко Ивелић, руски изасланик у Црној Гори, који 29. августа 1804. године пише архимандриту Гаговићу: „Учи народ да је међу собом миран и господи турској повинан и послушан, зашто наш цар и отоманска Порта друзи и један за другога, и наш император објавио Французи војну и с нашијем је императором у јединству Енглез, Прусија, Швеција и отоманска Порта" (143).

Слично овоме је, крајем септембра, писао архимандриту Гаговићу и руски генерални конзул у Дубровнику Карло Фонтон.

Поп Милутин Церовић из Тушиње и Мијо Годијељ са Годијеља, са групом Дробњака, одметнули су се 1804. године од Турака и ускочили у Горњу Морачу, гдје су се прикључили тамошњим Ускоцима у селу Љевиштима, међу којима су се већ одраније налазили Гаврило Шибалија и Илија Томић. Сви Дробњаци, заједно с Морачанима и Ускоцима, формирали су чете које су крстариле по Дробњаку, Пиви, Никшићима и око Таре, те су палиле турске ханове и подстрекавале народ да устаје на њих (144, 145).

Тако су већ у 1803. години херцеговачка племена била заокупљена припремама за устанак; придружио им се и већи дио племена с подручја Никшића и Дробњака на које је снажно дјеловао Карађорђев устанак у Србији.

Сам Карађорђе, заједно са другим вођама устанка, више пута се писмом обраћао првацима Пиве и Дробњака, позивајући

их у борбу: „Удружени с те а ми са ове стране и састаће нам се војске у Сарајеву ... Зато љубазна браћо моја сједините ваше оружје с нашим и гоните љутог непријатеља нашег, пак ћемо бити слободни...", пише им у августу 1804. године Карађорђе и друге српске војводе.*

Има мишљења да је до устанка у Дробњаку у ово вријеме (1804—1805. године) дошло на подстрек из Србије, док неки историчари претпостављају да су устанички изасланици носили поруке и саобраћали у припреми устанка и са Петром I Цетињским и са бројним херцеговачким главарима, које су упућивали на ситуацију у Србији и позивали на устанак.

Све је то могло утицати на покретање устанка, али основни мотиви унутар самог племена (наравно, и других херцеговачких и брдских племена), настали из ситуације у којој су се налазили, али и изгледа који су им се пружили да се ослободе вјековног ропства. Дробњаци су се у многим бунама и устанцима склањали, „ускакали" у Морачу као у неосвојиву тврђаву. Кад су се никшићки Требјешани стално настанили у Горњој Морачи, а затим на дробњачкој територији, створила се, тако рећи, геграфиски отпорна цјелина на турској територији. И то су били повољни услови да Дробњаци 1805. године крену у устанак. Нашли су се и људи који су устанак припремили и повели. Ахмед Аличић на основу турских докумената закључује да је један од главних организатора био поп Милутин Церовић. Он је, према тим документима, организовао помоћ Дробњацима и из других племена (146).

Припреме које су у овом племену кренуле у устанак који је био на прагу (1804. године) веома су забринули Турке, тако да је и сам султан у зиму 1804. године дао налог свом паши Али Ризу, из опсједнутог града Никшића, да у свему задовољи устанике. Међутим, никаквим мјерама које су услиједиле устанак се није могао зауставити.

Дробњаци и Херцеговци једнако су нападали Турке и четовали по Херцеговини и Босни. Залуду су их од овог одвраћали Петар I и гроф Ивелић. Арсеније Гаговић је писао, 13. јуна 1805. године, да Дробњаке против Турака највише покрећу поп Милутин Церовић и Мијо Годијељ. Гроф Ивелић је

* Стеван Димитријевић: *Грађа за српску историју*, стр. 96, необјављени рукопис.

поново препоручио да се Дробњаци не дижу на устанак, јер они „лудо себе воде у ово вријеме".

Овдје треба имати у виду и ангажовање игумана Дамјановића код Владике Петра, за помоћ Дробњацима, који моле Брђане и Црногорце за помоћ. Дамјановић обавјештава владику да се у то вријеме у Дробњаку налази велика турска војска под командом Сулејман-паше Скопљака, који се спрема да пороби Дробњак (148).

Херцеговачка и дробњачка племена се у то вријеме спремају да притекну у помоћ Карађорђу, док им за устаничке акције и окретање ка Карађорђу и његовој Србији Турци пријете осветом и позивају на умирење.

Устаничке акције у Дробњаку цијеле 1805. године биле су у току, а Турци су настојали да устанак смире. У ту сврху Сулејман-паша је пријетио устаницима и захтијевао смиривање устаничких акција у Дробњаку.

Али, до смиривања није дошло. Јер, како наводи А. Лубурић у својој књизи *Дробњаци,* почев „од 1790. године када је Стојан узео војводску власт па до његове погибије 1805. године, Дробњаци су били у сталном покрету и борби против Турака".

Пошто му је пропао покушај да из Фоче на миран начин ријеши питање устанка у Дробњаку, Сулејман-паша креће са војном силом да га угуши и примора Дробњаке на покорност. Године 1805. Херцеговци, Дробњаци и Брђани дочекују Турке на Кулићима у Пиви и у овој бици којом је командовао војвода Стојан Карацић са близу 2000 ратника"* *) А. Лубурић: *Дробњак,* стр. 162. устаници послије велике борбе разбију и потисну Турке до Црквина, послије чега се врате на Пирни До на Конак.

Турци се, међутим, поврате и изненада нападну на устанике, посијеку војводу Стојана Карацића и неколико бираних Дробњака. Овај изненадни напад и војводина погибија изазвали су код устаника велику панику и њихову побједу претворили у пораз.

По народном предању, Дробњаци су у Кулићима извојевали побједу и смјестили се у конаку у Пирном Долу. Наводно, Скопљак је рачунао с тим — вратио се, извршио ноћни напад и постигао побједу над устаницима.

Шта је, у ствари, утицало да се једна велика побједа претвори у пораз, то ће вјероватно остати тајна о којој у неким

Вожд Карађорђе Петровић
1804–1813.

историјским записима постоје и одређене чињеничне претпоставке. Када су се разбијене турске снаге послије битке средиле и направиле нови план напада на побједнике, они су, по предању, али и по писаним хроникама, искористили једног Пивљанина који је био заробљен приликом битке и који их је повео пријеким путем према мјесту гдје су се налазили улогорени Дробњаци. Уснули ратници и мркла ноћ ишли су Турцима наруку. Док су се Дробњаци одмарали од напорне битке у Пирном долу, Турци су их изненада напали у саму зору. Борба је трајала до сванућа. Дробњаци су били разбијени, а војвода Стојан у освит зоре био је посјечен турском сабљом.*

Ту су осим војводе Стојана Карацића, предводника устанка у Дробњаку 1805. године, погинули и многи виђени Дробњаци. Међу погинулима је био Јанко Церовић, један кнез из Мораче и још пет устаничких првака, чије су главе (укупно осам) упућене у Травник. Андрија Лубурић у књизи *Дробњаци* каже да су Турци тада посјекли 280 глава, док турски извори тврде да је тада убијено око 40 устаника.

Устаничке акције у Дробњаку изазвале су велико узбуђење у врховима турске власти, што се види из бурунтије босанског везира Мустафа-паше упућене 7. октобра 1805. године „ширем кругу првака у босанском вилајету, којим их позива на договор о томе како да се стане на пут развитку устанка, иако је везир већ упутио Сулејман-пашу Скопљака са војском да угуши устанак". У овој наредби нарочито је подвучена хитност пословања око гашења устаничког пожара и спречавања ширења у друге области. Због тога валија каже: „Ја сам вас позвао ради прешног договора, да што прије похитате амо да се одреди шта да се ради, јер је то посао прешан, и од свих послова најпречи... могло би то прелазно зло и на друго мјесто прећи."

„Из бурунтије босанског валије од 23. децембра 1805. године види се да су у питању крупни послови не само за босански вилајет, него и за царство. Отуда заинтересованост за смиривање устанка у Дробњаку не јењава ни у Цариграду, ни у Травнику. Ради тога долази до царске заповједи да се та раја доведе у ред и мир, те би требало добавити из цијелог ајалета људе ради договора и акције."

* Према предању записаном у породичној монографији аутора Драгутина Струњаша — Београд, 1996, уз војводу Стојана Карацића на Пирном Долу је погинуо и барјактар Ристан Струњаш.

Након битке у Прином долу, Сулејман-паша Скопљак је ушао у Дробњак. Из Дробњака је узео 26 талаца и упутио их у Травник.

Иако су Турци покорили Дробњак, ови нијесу мислили на предају него су се спремали — с Брђанима, Морачанима, Ровцима и Ускоцима — да ударе на Турке у Дробњаку. Напад би имао велики изглед за успјех да владика Петар није одвратио устанике од ове идеје и приволио Дробњаке да се покоре Турцима.

Петар I је 25. јануара 1805. године обавијештен да Дробњаци трпе велике зулуме од Турака и да се Зајим-бег и Авди Љуца спремају да с војском ударе на њих, као и да из Дробњака воде робље у турске земље.

На ово је митрополит одмах одговорио Дробњацима да разумије њихове невоље, које долазе отуда што Турци не слушају свога цара, па даље вели: „Ја вас молим кад сте већ после толико силе времена трпијели, да још трпите. Ја се на Бога надам да они неће задуго силу и јакост имати да вас муче."

У августу 1805. године травнички везир Сеид Мустафа-паша упутио је сарајевском кадији и другим турским старјешинама бурунтију, у којој каже: „Примите на знање, приспијела ми је народна тужба и шеријатски илам таслиманског кадије и писма, који јављају у талисманском кадилуку у нахији Дробњацима станујућа раја од неколико година је постала дволична, то јест погдјекад су подложни, а гдјекад противни те сада су посве устали на устанак, и то на подговор ешкије Морачке, те траже да им отпремим помоћ ради чувања поменутог кадилука, иако су одређени безии спахији из Рогатице, Фоче и Чајнича и у Таслицу, који се тамо налазе из зворничког и херцеговачког санџака." Наређује им да и они хитају у помоћ кавазбаши Синан-паши Сијерчићу у Таслицу (151).

Синан-паша и Аџи Заим-бег пишу, 10. септембра, из Пљеваља, херцеговачком митрополиту Јеремији: „Да ти је на знање што чине Дробњаци. Покупили се од 'иљаде више те прешли на Тепцима, пак дошли у рбу те у сабах ударили на турске куће, пак куће попалили и дјегод је било погорело и стоку и говеда оћерали. Ови кадилук пропаде, веће од њега фајде нема нимало, нити се може њима низам ставити докле турску сабљу не изједу.".

Због оваквог стања у Дробњаку босански митрополит, 6. октобра 1805. године, пише митрополиту Петру „да Турци намјеравају да с великом војском уведу у ред Херцеговце и казне бунтовне Дробњаке".

Митрополит пише Смаил-паши, 29. новембра 1805. године, да је добио извјештај „да је преузвишени везир босански велику војску наредио и с војском, человођама и заповједницима отправио и да је он сам сабљу припасао да сијече и хара Дробњаке без сваке штедње, што је тешко вјеровати" (154).

У ствари, тада је босански везир Мустај-паша послао на Дробњак војску под командом Сулејман-паше и Смаил-паше „да без сваке милости и штедње харају и сијеку Дробњаке".

Крајем новембра или почетком децембра турска војска од двије хиљаде пушака удари од Никшића на Дробњак, коме бијаше дошло у помоћ нешто Брђана, тако да је у Дробњаку било укупно око девет стотина дробњачких и брђанских војника.

У какву су тешкоћу Дробњаци били упали у то вријеме нарочито се види из писама дробњачких главара игуману Петронију у коме му се обраћају ријечима: „Сваки те војник куми богом и светим Јованом, устани и дигни кога можеш и шиљи војску за нама. Нас посјекоше и војску у Дробњаке уведоше, но те куми и Дробњак, и Морачанин и Ровчанин и сваки Брђанин који се десио у Дробњак, војску нам спреми окле ти знаш, и џебану, е се поробисмо."

Овим поводом митрополит Петар је обавијештен да су Турци ударили на Дробњаке, „на најзадња села дробњачка и посјекли су Стојана војводу. Војска турска придолази и капетан никшићки дига је и развио је барјаке и зове рају да иду на војску на Дробњаке".

Како су у овој турској најезди прошли Дробњаци, нарочито се види из обавјештења игумана Петронија митрополиту Петру, 11. децембра 1805. године „да је све пропало ка и Содома и Гомора. У Дробњаку војске двије хиљаде, ... пред војском је Сулејман Скопљак, који носи ферман" од цара — и купи харач по Дробњаку (158).

Став владике Петра I види се како из његових ранијих писама, тако и из овог упућеног игуману Петронију Дамјановићу из Стањевића, 6. новембра 1805. године:

„Из вашијег и другијег писамах, којих сте ми послали разумијем с мојом великом жалости, да је турска војска ударила на Дробњак. Ви знате како сам ја њих и Ускоке совјетова и пре-

поручива вама, да свакога учите шта би они трпјели и смиром били да на себе више зло и несрећу не наведу. А сврх тога је сам на исти начин писао свијем Дробњацима једно писмо јануарија а друго септембра и последње послао чрез Јефта Шећеровића; нијесу ме послушали...“

Иако Дробњаци тада нијесу послушали владику и због тога страдали, њихово жртвовање и допринос ослободилачкој борби није био узалудан него велики. Сулејамн-паша Скопљак задржао се у Дробњаку с војском и цио јануар 1806, што значи да је готово пола године био ангажован у акцији с војском, да би тек у фебруару кренуо на нови задатак, ка Вишеграду (160).

На тај начин задржана је значајна турска сила како не би била употријебљена на другој страни, а била је у то вријеме устаничких акција и те како потребна Турској царевини.

Све је то имало одјека на устаничке акције на подручју Херцеговине и Црне Горе; посебно су устанак у Србији и тамо постигнути успјеси дали маха устаничком расположењу. То је нарочито сликовито речено у писму дробњачких првака владици, кад га моле и куме да устане на оружје: „Зар не видите шта учинише Шијаци? Ослободише цио Биоградски пашалук.“

У контексту ових устаничких акција посебно мјесто свакако имају устанак и устаничке акције у Дробњаку. Иако је устанак у Дробњаку обухватио релативно мали простор и невелик број становника, он је имао велики значај, а тако је схваћен и у Цариграду — од султана и Високе Порте, до везира у Травнику. Ево још неколико података који говоре о значају овог устанка за успјешне битке устаника у Србији: расположиве турске снаге биле су разводјене на два правца дјеловања а наређена мобилизација у Босни, за прикупљање војске коју је требало упутити на српске устанике, ишла је тешко. Устаничка активност у Дробњаку у то вријеме и могућности ширења устанка захтијевали су брзу и снажну интервенцију, што је српским устаницима било од велике користи — у томе је посебан значај овог устанка у Дробњаку за успјешан развој устанка у Србији.

Поред знатних губитака у људству, које су Дробњаци имали у биткама са Сулејман-пашом Скопљаком, у Пиви, Скопљак је, вршећи свој задатак смиривања устаничког Дробњака, објесио двадесет шест дробњачких устаника у засеоку Пушиња. Међу објешенима било је устаничких првака, од којих се у турским документима помињу: Мијо Годијељ, кнез Михајло

Гаврило Шибалија
Цртеж: Мићо Благојевић

Косорић и Јанко Добриловић. Извјестан број Дробњака тада је одведен у Никшић и тамо погубљен. Током свог боравка у Дробњаку војска је многа зла починила, а није био мали број ни накнадно убијених људи.

У више извора се истиче да је Мијо Годијељ, са попом Милутином Церовићем, био један од главних организатора устанка. У народном предању је запамћено да је испод вјешала ногом ударио Турчина и да је том приликом опсовао владику Петра I (вјероватно имајући у виду његов негативан однос према устанку у Дробњаку).

Дробњаци су наставили устаничку борбу на просторима Црне Горе, Херцеговине и Санџака и послије 1805. године.

Након пораза који им је нанио Скопљак-паша у Пирном долу, Дробњаци нијесу схватили да је готово с њиховим ослободилачким ратовањем против Турака. Дробњаци су, у ствари, прихватили друге облике борбе, који су били могући. Свакако да је велико олакшање за њих настало кад је Сулејман-паша Скопљак, са својих пет хиљада војника, у фебруару отишао на нови задатак који му је босански везир поставио — да чува простор на путевима који од Босне воде за Румелију.

Ови порази привољели су Дробњаке уз владику Петра I и његов захтјев да се за једно вријеме покоре Турцима.

У фебруару 1806. године митрополит Петар је обавијештен „како је турска војска похарала јадне Дробњаке и повела поглавитије Дробњаке у град Оногошт, а Турци су „оставили чељад без ичега голу и босу."

Намјесто погинулог војводе Стојана Карацића, Дробњаци су за војводу изабрали његовог сина Василија-Шуја. Овај је избор потврдио травнички везир, па је Сулејман-паша у фебруару 1806. године напустио Дробњак и пошао на Србију (161). Браћа Гаврило и Јован Шибалија ставили су се на чело једне хајдучке чете, с којом су крстарили по Санџаку. Ухватили су везу с Карађорђем, који у писму од 29. маја 1806. године пише митрополиту Петру: „И прећe свега подајте довољну силу храбром витезу Шибалији да, у сједињенију с нами учини скоро једну јаку и силну диверзију" (162).

Око Томина дана 1806. године из Дробњака, преко Санџака, прешли су Карађорђу у Србију барјактар Јован и Гаврило Шибалија, Ђоко Маловић, Шујо Карацић, поп Милутин Церовић, Симо Терић Токалија, поп Митар Головић и кнез

Илија Томић, са групом Дробњака. Борили су се при освајању Београда и у другим бојевима са Турцима.

У времену од 1806. до 1808. године Дробњак је био под Турцима и плаћао им харач, али им је понекад и давао отпор (163).

У 1807. години један дио Дробњака је учествовао у опсади Никшића, а други дио је хајдуковао по Санџаку и Босни. У овој години је Мехмед-паша Селмановић домамио у Пљевља попа Милутина Церовића и тамо му одсјекао главу. Дробњаци су тада предузели низ акција против Турака ради освете попа Церовића.

Када је дошао, по позиву и на вјеру, да се договоре у Пљевља код паше Селмановића, ту су га, по казивању, попа Милутина, његова унука, лијепо дочекали и послије два-три дана свештеници су га позвали у манастир Тројицу да буде њихов гост. Другог дана по изласку из манастира „ухвате га Турци, свежу и тог дана поведу у варош Пљевља". Један број свештеника, трговаца и народа понуди Турцима откуп, али то Турци не прихвате, већ изјаве „да по царском ферману мора посјечен бити".

Прије него је посјечен један турски „ћатиб набројио је протова зла која је Турцима починио": да је био царски поданик, а потајно се договарао с црногорским владиком против турске власти; да се спремао у помоћ Карађорђу на Сјеницу; да се, с братом владичиним, договарао да одмеће Дробњаке од Турака; да је харачлијама отимао покупљени харач; да је са Ускоцима и Морачанима нападао Турке; да је Ускоке окупљао око себе, слао их у Херцеговину и побуњивао их против Турака.

Послије читања ове оптужбе пришао му је џелат и посјекао му главу.

Његово тијело са главом, како наводи поп Милутин (његов унук) у својим мемоарима, „свештеници су уз велику пратњу народа сахранили на народном гробљу 1813. године" (164).

И 1813, 1814. и 1815. године Дробњаци су четовали по Турској, па босански везир, да би их умирио пошаље пашу Миљевину, који са великом војском „нападне на Дробњак, побиједи их, попали и пороби". И један запис у старој књизи у Манастиру св. Луке у Ровцима говори о овој похари Дробњака.

Кућа војводе Новице Церовића у Тушињи

У таквој ситуацији војвода Шујо се обратио владици Петру I цетињском и затражио помоћ за гладне и унесрећене Дробњаке. Владика га је савјетовао да иде кнезу Милошу у Србију и од њега затражи помоћ.

Кнез Милош Обреновић радо се одазвао овој молби Дробњака (по владичиној препоруци) и септембра 1816. године упути писмо Дробњацима да ће им помоћи и да ће примити „неколико стотина фамилија" те да ће се побринути код турских власти да им се издају бурунтије, за слободан пролаз за Србију.

Тако су трајале ове године четовања, али и сељења и сеоба дробњачких фамилија и нејачи, које су посебно за владавине кнеза Милоша, али и касније нашли уточиште и смирај у овим српским крајевима.

И у Милошево вријеме (историјски записи) и касније о дробњачким и херцеговачким насељеницима говорило се као о људима који су имали значајну улогу у животу српског народа, посебно у ослободилачким ратовима вођеним против турских и других завојевача.

САРАДЊА ДРОБЊАЧКИХ, ХЕРЦЕГОВАЧКИХ И КАРАЂОРЂЕВИХ УСТАНИКА У БОРБИ ПРОТИВ ТУРАКА

Године 1808. чињене су многе припреме за заједничку борбу дробњачких и херцеговачких племена против Турака. Због тога је Карађорђе, 30. марта 1809. писао војводи Гаврилу Шибалији о великим припремама које се чине у Србији за офанзиву против Турака, па га позива да подигне Дробњаке и Херцеговце и да иде с њима у сусрет Србијанцима. Ово писмо је карактеристично по много чему, почев од ословљавања. Карађорђе у писму Гаврила ословљава не само „војводом" него и „господаром", како се у устанку титулисало неколико најглавнијих устаничких војвода (Младен Миловановић, Милан Обреновић, Јаков Ненадовић). Ословивши Гаврила као „господара", Карађорђе га на тај начин ставља у ред најугледнијих устаничких војвода.

Приликом србијанског поласка на Новопазарски санџак (1809. године) срео је Карађорђа и већи број херцеговачких хајдука које су предводили Јован Шибалија, Симо Терзић и Матија Јушковић. Након Карађорђевог повратка из Санџака, побуњена

херцеговачка племена, међу којима посебно Дробњаци, цијеле 1809. године водили су борбе против Турака.

Из Карађорђева писма од јула 1810. године види се да се он носи мишљу да крене у правцу Црне Горе и састане се с Црногорцима. „Ако Бог даде каквим начином", вели он, „те се ми узможемо тамо кренути, да се сјединимо, онда ће то наша срећа бити; ако ли се не узнеможемо сјединити, а ми ћемо око јесени Вама и Шибалији писмо послати, те ће се спремити ко ће отуда овамо, а ми ћемо одовуда тајно с војском осигурати и до Лима доћи, те их прихватити."

Карађорђев долазак у Сјеницу и Нови Пазар, све до Плавског језера, означио је остварење борбеног контакта с брдским и херцеговачким племенима и давно жељену везу с Црном Гором, што је имало извјестан значај, али не онај који је овај догађај могао имати (167).

Леополд Ранке о томе каже: „Мало је требало да се остваре ове намере. Како су се дизали босански хришћани, како је устанак Црногораца оправдавао наде у велике победе, како су се око Дробњака дигли Херцеговци, наступио је тренутак када се могло очекивати повезивање читавог хришћанског становништва. Али само тренутно. Догађаји су узели неочекивани обрт" (168).

Из једног записа у морачком манастиру, писаног 23. септембра 1807. године, види се да се у августу двадесетак породица одселило из Дробњака у Србију и да су их преко турске територије пратиле оружане чете.

Крајем марта 1809. године поново је дошло до рата између Русије и Турске, што је окуражило Карађорђа да створи план о офанзиви у правцу Новог Пазара, ради спајања с Црногорцима и Херцеговцима. Стога он 30. марта пише Гаврилу Шибалији и позива га да му пође у сусрет. Гаврило се одазвао овом позиву и са триста Дробњака и Морачана састао се с Карађорђем код Сјенице (170). У том одреду су, поред осталих, били ови Дробњаци: Гавриlов брат Јован Шибалија, Симо Терзић Токалија, кнез Илија Томић и ускок Батрић Кршикапа.

Митрополит Петар је такође почео околна херцеговачка и брдска племена да позива у борбу против Турака, обећавајући им помоћ. Петог јуна он пише Дробњацима и Пивљанима, позива их да устану на Турке и обећава да ће им послати војску у помоћ.

Дробњаци су устали против Турака, одбили им плаћање харача и упустили се с њима у борбе.

На Петровдан 1809. године одиграла се битка између српских устаника и Турака на Златибору. Устаници су разбили Турке и гонили их све до Пљеваља. У тој бици барјактар Јован Шибалија из Дробњака, који је у боју замијенио самога Карађорђа, погубио је Заим-бега, па је и сам погинуо. Предање вели да се Турчин кога је Шибалија погубио презивао Туранбеговић.

УСТАНОВЉЕЊЕ СУДОВА И АДМИНИСТРАЦИЈЕ ЦРНОГОРСКЕ ДРЖАВЕ НА ДРОБЊАЧКОЈ ТЕРИТОРИЈИ

У септембру 1809. године митрополит Петар, који је сматрао Дробњак црногорском територијом, предузео је мјере да тамо успостави црногорску администрацију и судове, о чему је издао одређена упутства (173).

Овим упутством се налаже изасланику Петра I, одређеном да „успостлави судове и администрацију",да „од свакојега села изабере по једног старјешину који под начелством њихова војводе Василија Карапића и попа Милутина Тушинца имају народом управљати и за свако мало и велико дјело по заклетви судити праведно".

Из ове се инструкције да видјети да је митрополит настојао да борба Дробњака против Турака буде дефанзивна и неизазивачка, како не би навукла већу турску војску на Дробњаке. То се још касније види и из писма које је митрополит упутио Дробњацима у коме им препоручује да поставе судије и пандуре и да се чувају и бране од зулума никшићких и колашинских Турака, а да не чине зла ономе ко њима не чини зло и да дају цару царево, везиру везирово и своме заиму заимско, као што су дотад давали (174).

Изасланик Петра I у Дробњаку је успоставио суд онакав какви су били судови у Старој Црној Гори. Он се у Дробњаку састао с пивским и гатачким главарима и савјетовао их да и они успоставе судове у својим племенима (176).

НАПАД ПАШЕ МИЉЕВИНЕ И ПАШЕ СКОПЉАКА НА ДРОБЊАК И УСТУПАЊЕ ДРОБЊАКА МУСЕЛИМУ ГАТАЧКОМ И ПИВСКОМ СМАИЛ-АГИ ЧЕНГИЋУ

Од септембра 1809, па и у току 1810. и 1811. године, митрополит Петар сматрао је Дробњак својом територијом, зависном од Турака само утолико што је имала да им плаћа харач. Он је тражио од Турака да Дробњаке оставе на миру (177), а ове је савјетовао да Турцима плаћају харач и да их не нападају, како не би велику турску војску навукли на се, али да им не допуштају улазак на дробњачку територију, а нарочито да одбијају нападе никшићких и колашинских Турака. Међутим, Дробњаци нијесу слушали његове савјете, него су четовали и нападали Турке по Херцеговини и Санџаку. Почетком 1811. године Сулејман-паша Скопљак пошао је на њих с војском.

Скопљак је тада (1811) ударио на Дробњак, попалио нека села и нагнао Дробњаке да му изразе покорност.

Изгледа да је покорност Дробњака Сулејман-паши била само привидна, јер чим је његова војска напустила Дробњак, они су се поново одметнули и наставили са четовањем.

У марту 1812. године босански везир је послао на Дробњак војску под командом Зулифкар-паше Ченгића, званог паша Миљевина, по мјесту Миљевини, гдје је живио. Турска војска је ударила на Дробњак из два правца: једним одјељењем, под командом Смаил-аге Ченгића, од Гацка преко Пиве на Дубровско; другим одјељењем, под командом паше Миљевине, од Фоче преко Језера на Комарницу. Никшићком капетану Осману Мушовићу било је наређено да удари на Дробњак од Никшића. Дробњацима су дошли у помоћ Ровчани, Ускоци и Морачани, а Никшићи и Пјешивци су затворили пут никшићким Турцима. До борбе у Дробњаку дошло је око 1. априла. Турци су били притијешњени и претрпјели су велике губитке, нарочито у борби на Дубровску. Али, никшићки Турци су успјели да разбију Никшиће и Пјешивце и ударили с леђа на браниоце Дробњака, који су били разбијени. Повукли су се у Морачу, а Турци попале Дробњак, у коме се нијесу дуго задржали, него се врате натраг. Те године, која је у дробњачкој традицији запамћена под називом „Миљевина година", није се у Дробњаку ни сијало, ни косило, ни жњело. За борбу способни Дробњаци одали су се четовању, а неборачко становништво је остало по збјеговима у Морачи,

Мирко Алексић
Цртеж Данила Вуксановића према опису Милутина Томића из 1911. године

Ровцима и жупи Никшићкој. Неки су се вратили на згаришта у Дробњаку (179).

Године 1814. и 1815. Дробњаци су продужили да четују на турској територији.

Тих година је у Дробњаку настала велика глад, па је дробњачки војвода Василије Шујо Карапић отишао код митрополита Петра I да тражи помоћ за настрадале Дробњаке. Митрополит га је посавјетовао да се обрати за помоћ кнезу Милошу Обреновићу, и дао му је препоруку за њега. Војвода Шујо је поступио по овом савјету и кнез Милош је 26. септембра писао Дробњацима да ће примити на исхрану неколико стотина њихових фамилија и да ће им извадити бурунтију за слободан пријелаз преко турске територије.

Почетком 1817. године Дробњак је био у одметништву, па се турска војска спремала да удари на њега (181).

У вези с тим, Петар I је обавијештен „да се турска војска купи и да хоће на Дробњак ударити".

...„Не знам хоће ли се Турци уставити, али знам ако ударе, да ће све разурити."

Зулфикар-паша Ченгић крајем марта 1817. године позива Дробњаке на покорност и у писму вели: „Ако оћете одите мени и да будете царска раја и да ви главе и робље и мал не иде, а немојте рећи: страшимо вас." Ако не дођете, „ону ћу војску дигнут што је ћевап давала седам Брда и свој Црној Гори и главом везир босански на вас ће устати" (183).

Године 1817. паша Миљевина је поново напао и опустошио Дробњак, а дробњачко становништво је избјегло у ускочке планине; 1820. године босански везир Џеллалудин-паша пошаље делибашу Ибра с војском од дванаест хиљада пушака те покупи харач у Дробњаку, а онда удри на Морачу, која дуже времена није признавала турску власт ни плаћала харач. Митрополит Петар пошаље Морачанима у помоћ Црногорце и Брђане, те Турци буду тешко поражени и избачени из Мораче. Тада се Морача коначно ослободи турске власти и припоји Црној Гори (184).

Дробњаци се поново одметну 1829. године (185), а идуће, 1830. године, нападе их турска војска од осам хиљада пушака. Она продрије и у Ускоке (186) и том приликом зароби шездесет лица, али их касније пустише и повукоше се, кад им се упутило у сусрет двије хиљаде Црногораца.

ГРАХОВСКА БИТКА, ДОЛАЗАК СМАИЛ-АГЕ ЧЕНГИЋА У ДРОБЊАК И ЊЕГОВО УБИСТВО НА МЉЕТИЧКУ

У вријеме када је Смаил-ага Ченгић боравио у Гатачком пољу, у најљепшем дијелу Херцеговине, Дробњак је тада био посјед Селмановића из Пљеваља. Кућа Селмановића била је позната у великом дијелу Отоманског царства, а само господство, посједи и имовина Селмановића били су надалеко познати. Селмановићи су у Дробњаку увијек гледали бунтовну и устаничку средину са којом се нијесу били вољни сударати. Зато су тражили прилику да га отуђе.

До 1830. године Дробњак је припадао пљеваљском кадилуку, на чијем се челу тада налазио Ибрахим-паша Селмановић, који је те године, након постигнутог споразума и сагласности босанског везира, уступио Дробњак Самаил-аги Ченгићу, муселиму гатачком и пивском, те он постаде и дробњачки муселим (187).

Године 1833. Херцеговина је издвојена из Босанског пашалука и од ње је формиран нови Херцеговачки пашалук под управом Али-паше Ризванбеговића Сточевића, који је те године послао Смаил-агу Ченгића да умири побуњени Колашин (188).

Руски конзул Гагић 1833. године је обавијештен „да Смаил-ага води војску на Дробњак а друга турска војска иде преко Таре на Језера".

У то вријеме Ускоци нијесу плаћали харач Турцима, па их Смаил-ага Ченгић нападе с војском 1834. године. У борби је погинуло седамнаест Ускока, међу којима и капетан Петар Вујачић. Смаил-ага је покорио Ускоке и нагнао их на плаћање

харача одсјеком у износу од сто педесет талијера годишње. Ту су суму исплаћивали за двије године, а од 1836. до 1840. године нијесу ништа плаћали, пошто Смаил-ага у току те четири године није долазио у Дробњак да купи харач, па тако није узимао ни означену суму од Ускока (189).

За вријеме владике Рада Дробњаци и Шаранци су формално признавали турску власт и плаћали Турцима харач, али су фактички били добровољно потчињени цетињском митрополиту и њега су слушали.

Граховљани 1835. године одрекоше плаћање харача херцеговачком везиру Али-паши Ризванбеговићу и одлучише да се коначно припоје Црној Гори, у чему су имали подршку владике Рада. Стога крајем јула 1836. године Али-паша с војском од око двије хиљаде људи, у којој је био и Смаил-ага Ченгић, пође да нападне Грахово и да га потчини својој власти. Владика Раде пошаље Граховљанима у помоћ триста Катуњана, међу којима је био и владичин брат Јоко, извањи синовац Стеван и још седам Петровића, владичиних рођака. Али-паши дође у помоћ Хасан-бег Расулбеговић и војске се сукобише на Грахову 11. августа 1836. године. Смаил-ага Ченгић, већ одраније познати јунак и стратег, који је у овом бој командовао коњицом, вјешто намами Катуњане у Челински поток, гдје их тешко потуче, а онда и Граховљани претрпјеше пораз од турске пјешадије и ту остаде много мртвих Црногораца (191).

Битка на Грахову је била добијена. Црногорци су на Грахову вјешто намамљени и ту настрадали, али нису били уништени ... Петровићи су својом кривицом налетјели под њихову сабљу и ту изгубили главе ...

Грахово је уздизало и славило Смаил-агу и његову побједу, доживљавајући га као „пророковог изасланика“ и побједника.

У његовој машти указивала се и џамија са високим минаретом, витка и бијела, насупрот Ловћена и Дурмитора који су увијек пркосили исламу.

Пораз Црногораца на Грахову и погибију девет Петровића, Петар Петровић Његош ставио је на душу Смаил-аги и кући Ченгића. Његош је иначе тежио да Дробњак припоји Црној Гори, али је за то тражио повод како да Дробњаку обезбиједи трајну везу са Црном Гором.

На Грахову је 11. августа 1836. године Смаил-ага Ченгић вјешто намамио Катуњане у Челински поток, гдје их је потукао.

Смаил-ага Ченгић
Цртеж: Душко Николић, академски вајар из Београда
Цртеж рађен према историјским записима
и Мажураниђевом епу „Смрт Смаил-аге Ченгића“

На бојишту је остало много мртвих Граховљана, међу којима и свих девет Петровића.

Владика Раде је тешко поднио граховски пораз. Цетиње је било у тузи за изгубљеном омладином. Владика је знао да је план за пораз Црногораца сковао Смаил-ага, па је и освета била прво управљена према њему. Али, владика није мислио само на освету Петровића и Грахова, већ је мислио на Дробњак, а на Смаил-агу је гледао као на личност која је ометала његове планове.

Придобити Дробњак за укључење у Црну Гору била је главна Његошева замисао. Ово га је још више учврстило у намјери да смакне Смаил-агу.

Пораз Петровића на Грахову био је за великог надахнутог пјесника Његоша повод да „заигра" на карту Смаил-агиног Дробњака, али и на Смаил-агину главу, која је требало да замијени главе погинулих Петровића на Грахову.

Од граховских дана Смаил-ага је био непрекидно присутан у Његошевој свијести. И све је у њему било проткано осветничком снагом. Само онај „који због слободе без страха умире, може тако да буде озарен мржњом освете". Јоко је био мртав и сваки дан га опомињао да његов крвник још гледа сунце.

Раде је владика и владар Црне Горе. Зато умно и зналачки припрема и тка конце освете, јер Грахово и изгинула младост Црне Горе морају бити освећени. Дотле владика Раде и Црна Гора неће мировати.

Док су Турци у Гацку славили Смаил-агу као побједника, владика Раде на Цетињу, опхрван тугом, гледао је како се испред конака на Цетињу окупљају главари и покајнице, који су дошли да ожале погинуле Црногорце и његова брата Јока.

Црногорци су долазили из свих нахија да му изјаве саучешће. Прије него што би пришли Цетињу и манастиру, сврстали би се у редове, а најгрлатији међу њима ишао је неколико корака напријед, ударао се шакама у груди и продорним гласом узвикивао: О, леле, леле, дична браћо, леле! Поворка од неколико стотина прихватала је и понављала: О, леле, леле! Лелек се проламао Орловим кршом, а брегови око Цетиња злослутно су одјекивали. Лелеци снажних људи, смркнута лица а тврда срца, навиклих на свакодневне погибије, изражавали су посљедњи опроштај за погинулим ратницима.

А кад би лелеци престали, наступале би жене тужбалице у црнини, тужиле и оплакивале погинулу браћу, сјекле косе и ноктима грдиле лице.

Лелекали су Црногорци, а тужиле и плакале Црногорке. Они су плачем и јауцима давали срцу одушка.

Његош је и у томе морао остати тврд као „стијење Ловћена", јер њему плач и лелек не приличе. И зато нека сви лелечу, мислио је Његош, нека се распињу у јаду и боловима, нека испољавају тугу и жалост, то они и могу. Он је владика, владар и осветник, он влада и бдије над њима. Још нико не виђе младога господара да му рука уздрхта, да сузу пусти или уздахну.

Сви су они око њега могли да лелечу и да се заклињу на освету, али он је морао да буде владика, заточеник слободе и осветник.

И камен на Орловом кршу као да је добио срце и „заклињао се да ће поћи у освету". А он је сам с каменом и на камену. „Црна Гора је камен и ватра. Искра коју је невоља српског народа у вјековима страдања и ропства исклесала и претворила у вјечиту зубљу, која гори и никада не догоријева."

Сви су отишли. Замукао је лелек и престале тужбалице; остали су само Црна Гора и владика Раде, смјело истурени у висину што самују међу бурама и громовима, пркосећи турској сили, њеним војскама и топовима.

Под Орловим кршом је и — Махмут пашина глава; крај градске капије, гдје су смирај нашле главе многих паша и везира, Његош је прижељкивао да се и Смаил-агина глава смири. „Ја жудим" — рекао је Његош у једној прилици — „да Смаил-агина глава буде истакнута ту поред главе паше Бушатлије."

Његош је имао велику, можда највећу наду у Дробњак и његове устаничке ратнике. А Новица Церовић је био у току његових надања и тежњи за осветом.

У владичиној души „тутњали" су прохујали вјекови овог несрећног народа, али и невидљиви духови мученика и ратника палих за слободу.

Новица је осјећао терет владичиних невоља ... Млад је, а мора да почне све изнова, да ствара државу, да заведе судове, да оснива школе, да присиљава на покорност непокорне Црногорце ... и поврх свега тога да се бори против турске силе.

Петар II Петровић Његош
1830-1851

Новицу је пратила и мисао о освети због незапамћеног оца. Често је покушавао да дочара његов лик, али је све било мутно и нејасно. Видио је покаткад очи пуне бола, погнуту сиједу главу свештеника, како је одсијецао џелатов ханџар. А затим се слика нагло губила, да би се у другој прилици појавила слика оца који је „годинама вапио за осветом".

Тај пламен освете у себи Новица никад није могао да угаси. Он је дубоко бујао у наизглед мекој и питомој души његовој. Зато је жељно очекивао моменат освете и узимања дуга у крви. Желио је да уклони човјека који је својом силом заклањао свјетло слободе. Новица је размишљао о владичиној жељи за осветом, коју је запажао код владике Рада.

При сусретима са Новицом владика је више говорио са самим собом и својом опсеном него са Новицом. Знао је да дуго ћути, а лице му је добијало тврд и леден израз.

Владика је за Новицу био оличење ума, снаге и храбрости. Новица је добро видио да је у њему непрекидно тињао жар за осветом. У владичином погледу који се загледао оштро у даљину Новица је видио како се креће и диже војска граховских осветника. И Новица је прижељкивао изразе снаге и одлучности у владичиним намјерама, јер је и у њему била врела крв оца Милутина коме Турци на вјеру главу одсјекоше, као и већем броју ближих рођака из породице Церовић на ратиштима Дробњака и Црне Горе.

На Дробњаке је владика помишљао да их придобије за освету, знајући да Смаил-ага због својих великих читлука одлази к њима и тамо проводи вријеме.

Знао је Његош да покушај Јоксима Јауковића да убије агу такође није успио, „јер је Јоксим оклијевао да гађа агу који је сједио у кули Одовића, између Ђока Маловића и Шуја Карапића. Да би сачувао њих двојицу, Јоксим је пошао на други прозор, одакле би агу могао згодније погодити, али га у томе опази стража и ухвати". Сутрадан је Смаил-ага кренуо у Колашин и повео Јоксима везаног са собом. Када су прешли Тару, Смаил-ага нареди да Јоксима убију потајно, а да Дробњаци не знају.

И Шаранци су једном приликом покушали да убију Смаил-агу, али ни тај покушај није успио. Мудри владика је за ову своју значајну емотивну и државничку замисао сачекао нову прилику, а она је ускоро дошла.

Ресулбеговић је окитио своју кулу у Требињу главама Петровића, а када је владика тражио да их откупи, поручио му је: „Нема тога блага за које бих дао главу владичина брата. Даћу је само ако ми владика пошаље своју.“ То је био други непријатељ коме је владика, исто тако, настојао да се освети.

А владика је био снажна и горостасна личност; био је висок и лијеп, у очима му је горео неки неугасиви пламен освете прожимајући његове Црногорце, којима је владика био увијек окружен.

Исто је владика неизмјерно желио да се освети управо Смаил-аги, као што је и Смаил-ага желио да стигне до Цетиња и ухвати „оног влашког калуђера“.

Идеја о убиству Смаил-аге кренула је са Цетиња. Владика позове к себи више угледних дробњачких и црногорских главара, па како је дотле био обазрив, овога пута постави отворено питање.

„Црногорци, хвалите се јунаштвом и о њему причате, а Грахово је још неосвећено“. Његове ријечи су прекинуле разговор и послије дуже шутње Његош упита:

“Бисте ли се који уздали, да ви и ја помогнем, да смакнемо Смаил-агу Ченгића?”

Сви су ћутали. Мада су у боју били храбри, нико се није отимао за нешто што је изгледало немогуће. Прије свега, Смаил-ага је био велики јунак. Муслиманске пјесме његова времена сматрају га једним од највећих јунака. Због свога угледа скоро никад није ишао са малом пратњом, а због чврстине и тактичности био му је повјерен бунтовнички Дробњак. Када би се и успјело да се такав човјек убије, то би значило метнути под сабљу не само своју главу него и свих својих, а можда и цијелог племена. Зато су овога пута ћутали херцеговачки главари, а на њих је владика рачунао више него на црногорске, јер су лакше могли да изврше подухват. „Сем тога, Смаил-ага је био чврсте руке, али није био зулумћар. Није тражио више харача него што му је припадало, што би узимао преко закона, плаћао је. У обичаје није дирао.“

Ову тишину је у једном моменту прекинуо Новица Церовић. „Ево се ја јављам, Господару. Кад Смаил-ага први пут дође у Дробњак или ћу ја његову главу донијети теби на Цетиње, или ће он моју понијети у Липник.“

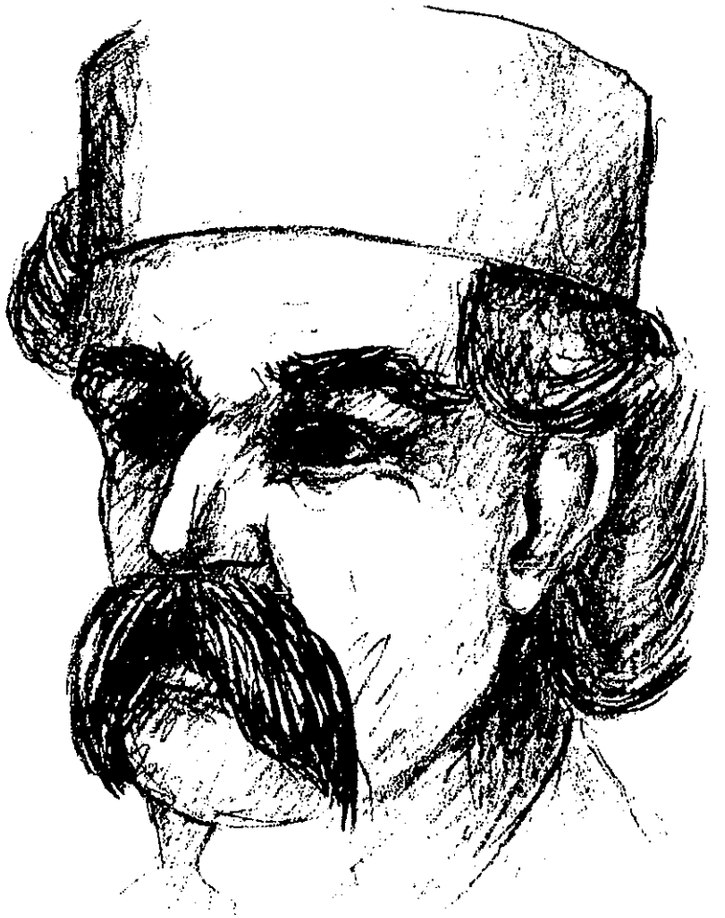

Војвода Шујо Караџић
Цртеж рађен по историјским записима и народном предању

Послије ове изјаве Његош је задржао код себе Новицу и дуго су разговарали о могућностима и начину припрема за Смаил-агино убиство.

Новица је за ову одлуку имао и посебан разлог. Слика очеве погибије коју је само по причању других носио у себи, притискивала је њега и његову личност.

Да му је отац у боју погинуо, Новица не би жалио, јер се у Дробњаку ријетко умирало од старости и болести, већ су сви носили своје главе у торби; но, паша је попу Милутину двапут задао чврсту вјеру да му ништа бити неће. А када га је погубио, правдао се да је то било по наредби везира.

Пошто је дао чврсто обећање владици, Новица је почео размишљати о плану и практичној акцији за Смаил-агино смакнуће.

„У кога најприје да се поузда у извршавању овог чина? У Шуја?". Његов је отац погинуо у боју са Скопљак-пашином војском. Сем оца војводе Стојана, дједа му војводе Митра и стрица Јакова, погинуло је још пет-шест Карацића од најближе родбине Шујове. Шујо је непомирљив непријатељ који је дотле извлачио главу варакајући се са Турцима тако вјешто да га никад не могаше ухватити. „Њега је Новица оправдано сматрао својим најближим савезником. Разговарао је са њиме и Шујо одмах пристаде." Тако завјера крене. У том смислу обављен је разговор и са једним бројем дробњачких првака.

Дробњачки прваци су били махом кнезови појединих већих села (видјети напријед гдје су назначена имена кнезова завјереника). Шујо Карацић је био једини дробњачки војвода, са свим овлашћењима које је ово војводско звање носило. Шујо је у том својству имао снажан морални ауторитет као ратник, војвода и представник дробњачког племена. Отуда, а имајући у виду овлашћења и утицај војводе Шуја на дробњачке прилике, може се претпоставити зашто се Новица, доносећи са Цетиња Његошеву идеју о убиству Смаил-аге, прво и обратио војводи Шују Карацићу — да му изложи Његошеву идеју и са њим крене у акцију. Знао је добро Новица значај Шујовог укључивања у организацију завјере и спровођења у дјело Његошеве идеје.

Ово је потребно напоменути стога што Дробњак у то вријеме није био у саставу Црне Горе. Али, и у тим околностима, Његош је вјеровао у снагу свог политичког и моралног утицаја на Дробњак и његова ратна и устаничка усмјерења, посебно

утичући на своје повјерљиве људе који су потицали са подручја Дробњака. С њима је Његош одржавао везе нарочито у питањима која су се тицала одређених устаничких акција против Турака.

У тим условима и околностима, Новица и Шујо су кренули у припреме и организацију овог знаменитог историјског подухвата.

Завјереници су потом одржали више састанака, а један је одржан код Шавника на Беришиној луци. У овим сусретима присуствовао је и дробњачки обор кнез Ђоко Маловић. Новица их је упознао с обећањима које је дао Његошу и црногорским главарима, рачунајући на помоћ и сарадњу с њима, уз напомену да им је Његош обећао јаку војну помоћ, као и то да би послије убиства Смаил-аге Дробњак требало да припадне Црној Гори.

Због могућих посљедица евентуалног убиства Смаил-аге, на скупштини главара, која је у ту сврху заказана, није донијета никаква одлука. Сам Ђоко Маловић, који је схватао могуће посљедице таквога чина, био је против овакве одлуке.

У једном разговору, којем је присуствовао и Новица Церовић, стари Ђоко је рекао: „Е, дјецо моја, лако је човјека гурнути у ватру, но тешко га је из ватре извадити. Дробњак је досад горио седам пута; два пута које ја памтим, а о оних пет пута су ми стари причали, а све је то било како ја мислим с маните памети“ (194).

Ђоко је тада био стар, а био је мудар и искусан човјек, па је знао да ће Смаил-агино убиство изазвати турску репресалију, која ће Дробњак претворити у згариште попрскано народном крвљу. Стога је покушао да завјеренике одврати од њихове намјере, у чему није успио, али није хтио ни да их изда.

Ови ставови нијесу, дакле, измијенили одлучност главних завјереника о спровођењу идеје о убиству Смаил-аге.

Због тога је заказана друга па трећа скупштина, тако да је на крају дугих вијећања договорено да се приступи остваривању завјере о убиству Смаил-аге.

Два састанка завјереника, од којих је један одржан у кући Пеја Чупића у добрим Селима, а други у манастиру Подмалинско, означиће јасне одреднице плана од тога како Смаил-агу наговорити да дође у Дробњак, до начина његовог смакнућа.

Детаљи планиране завјере су сачињени у манастиру Подмалинско „гдје је потанко скован план и сваком одређен свој удио“ у завјери, од момента ступања аге на тле Дробњака, довођења на Пошћење, а затим на Мљетичак (на самој ускочкој граници), до његовог опкољавања војском завјереника у вријеме које су завјереници детаљно испланирали, као и самог начина његовог погубљења.

Нема сумње да су Новица и Шујо били главни носиоци и мозак извођења организације цијеле ове акције. Дробњачки прваци укључени у ову завјеру били су без сумње повјерљиве, одане и снажне личности, чија су „озбиљна и мрка лица“ у помало светачкој атмосфери манастира Подмалинско, упијала и носила у памети све детаље својег удјела у извођењу овог знаменитог догађаја.

У манастиру Подмалинско је договорено и то да завјереници своје учешће у реализацији завјере потврде и заклетвом о циљу завјере. И тако, „држећи се рукама за полилеј коло, заклеше се страшном заклетвом: животом својим и својих најмилијих, биљним, сточним и људским сјеменом, напретком у имању и раду, да један другога неће издати.“

И у таквој атмосфери, неки огањ као да је пламтио у очима ових озбиљних и прекаљених ратника, огањ који је требало да означи успјешан крај њихове добро смишљене и добро организоване завјереничке акције, против једног од најзнаменитијих турских челника на овим балканским просторима.

Према подацима који се чувају у новосадској Матици и онима које наводи Владимир Жугић у књизи *Дробњачки таоци* (1970. године), у завјери ради убиства Смаил-аге учествовали су сљедећи дробњачки кнезови и свештеници: кнез Новица Церовић из Тушиње, војвода Шујо Караџић из Петњице, поп Митар Головић и кнез Милутин Башовић, оба из Пошћења, кнез Јоко Ђурђић из Комарнице, кнез Окица Јакић и Пејо Чупић, оба из Добрих Села, Петар Кршикапа из Сировца, поп Лука Жугић с Мљетичка, његов син кнез Филип, кнез Милија Косорић и кнез Шћепан Хамза Томић с Превиша.

Затим се завјера нешто проширила и у њу су укључени: Радојица Вилотијевић из Дужи, Димитрије Жугић с Мљетичка, Мићо Мемедовић из Дужи, Мирко Алексић из Малинске, кнез Спасоје Јакшић из Јунча Дола и Симеун Мијовић из Годијеља.

Завјереници су о току и организацији завјере обавијестили и владику Рада, који је „одобрио њихову намјеру“ у спровођењу

плана убиства Смаил-аге, „а Морачанима наредио да им притекну у помоћ, о чему обавјести Дробњаке“ (198).

По предању, владика је том приликом скренуо пажњу Морачанима да се посавјетују са старим Гаврилом Шибалијом (који се у то вријеме налазио у манастиру Морача) о томе како смаћи Смаил-агу.

Владика једном броју дробњачких првака (како произилази из студије *О убиству Смаил-аге,* Д. Богдановића, објављеној у Југословенској академији знаности и умјетности у Загребу 1924. године) упути и посебне посланице. Према овом аутору, владика Петар је тим „посланицама“ ангажовао један број дробњачких првака — Новицу Церовића, Шуја Карацића, Ђока Маловића, док су у спровођење ове идеје били укључени и морачки војвода Мина Радовић и игуман Димитрије Радојевић.

Димитрије Радојевић, архимандрит манастира Мораче, имао је важну улогу у припреми и посредовању између Цетиња, с једне стране, и Дробњака, Ускока и Морачана, са друге јер је представљао јаку посредничку везу између Његоша, устаничких дробњачких првака Новице Церовића и Шуја Карацића и морачког војводе Мине Радовића. У честим контактима и сусретима постигнут је договор „да Новица Церовић и Шујо Карацић преузму на себе организовање Дробњака и Ускока за убиство Смаил-аге Ченгића, с тим да војвода Мина Радовић и Димитрије Радојевић са осталим морачким главарима чекају њихову поруку и да спремно у одређено вријеме дођу у помоћ Дробњацима и Ускоцима“. Према овом договору, морачки главари на челу са војводом Мином Радовићем припремили су и организовали Морачане на овом подручју, тако да је међу њима био и један број Ровчана, Пипера и Бјелопавлића. Осим војводе Мине и архимандрита Димитрија Радојевића, у ову организацију били су укључени и сердар Илија Мијатовић, сердар Милета Меденица, капетан Димитар Радовић, Машо Ј. Вуксановић и Ђуро І Ракочевић. Када су све припреме биле извршене, Морачани су очекивали од Новице и Шуја обавештење о времену када да крену и како да се укључе у план акције и напада на логор Смаил-аге Ченгића.

Нема сумње да су завјереници које смо напријед навели били нека врста „завјереничког штаба“, у коме се ковао план завјере и утврђивао начин извођења тог плана. У добро вођеној и вјешто организованој завјери, чини се да је све текло по неком

Свештеник пред којим су завјереници положили заклетву
Цртеж рађен по историјским записима и народном предању

утврђеном плану, који је водила и усмјеравала сигурна и снажна рука.

Чинило се да је нека потмула јека с околних планина наговјештавала грмљавину, која само што није „сијевнула“ над Дробњаком. Све је било у знаку тутњаве Смаил-агине војске и догађаја који су наступали: и високи брегови, гора и вода, и чобанин у планини, и мајка над огњиштем, и црвенкасти облак над Дурмитором. У атмосфери ишчекивања, завјереници су приводили крају детаље свог завјереничког плана. А њихов устанички свештеник, својим светачким миром и лицем окренутим ка небу, као да је уливао неки мир и спокој, снагу и борбени дух храбрим заточницима слободе. Онако крепак, у похабаној црној мантији, са крстом у десној и ханџаром у лијевој руци, изгледао је страшан и неумољив; такав изглед одавали су и његови завјереници који су се окупљали око њега, док их је свештеник миловао озареним погледом. Сваки од њих био му је близак, као да му је привезан за срце.

Када су се окупили, свештеник је подигао главу и погледао планинске ланце Дробњака, његове шуме, кањоне, ријеке, земљу и људе, а очи су му горјеле исконском мржњом против мрског непријатеља.

„У име Бога“, рекао је свештеник, „ових брда и њихове слободе, Смаил-ага мора да умре! Зато ко није одлучио да гине, нека се не хвата у ово коло завјере“.

Завјеренички плам тињао је у очима завјереника и није их било потребно опоминьати на вјерност завјери.

Свештеник је затим лаганим светачким ходом ушао у круг завјереника и с погледом упртим према небу, страшним ријечима проклео сваког завјереника који би издао идеју и циљеве завјере.

Према писању неких хроничара: „он је окупио око себе завјеренике, стао је на камен и поменуо им све разлоге с којима им домовина мора бити света, говорио им је да добро чине и само дужност своју врше што бране домовину ма каква била. Хвали их даље што, бранећи домовину, бране и своју вјеру. Зато их свјештеник позива да се исповиједе, ако је ко увриједио брата, убио нејака противника, не примио намјерника, не држао вјеру, не нахранио гладна и не видао рањена“.

У сврху спровођења донијете одлуке о убиству Смаил-аге, одржано је више сусрета дробњачких главара, на којима су дате ближе одреднице о извршењу плана завјере.

Нема сумње у то да су Шујови ставови на овим сусретима снажно утицали на овакву одлуку завјереника; и његове очи и његов став будили су радозналост и повјерење; не излијеће напријед ни у хвали ни у говору, сваког пажљиво саслуша, а уво му је увијек напето, „као да нешто из земље прислушкује".

Том приликом војвода Шујо је рекао и ово: „Браћо, знајте унапријед да ово што замишљамо није лако учинити. Ако и успијемо, грђе него икада ћемо сагорјети своју сиротињу; Турчин други, можда и гори ће доћи, а харач остати. Али прије свега знајте, ако се одлучимо да агу убијемо, да се овај наш посао не смије проћукати и да не пропадне. Морамо бити сложни и морамо га намамити што дубље у Дробњак да би се што теже могао вратити у Гацко, те да извршимо, ако Бог да, оно што смо намислили."

Шујове крупне очи пламтјеле су испод набраних, косматих вјеђа. Висок и снажан, мало погнут, овај педесетогодишњак је био оличење свога племена, створеног за борбу из љубави према слободи, али исто тако и способног да трезвено испита и оцијени околности у којима треба да се бори. Осјећало се да се никога не плаши, али да неће узалуд дати своју главу.

Ту је договорено како Смаил-агу домамити на Мљетичак и како га ликвидирати чим приме одговор од владике.

Ђоко је имао одређену улогу у довођењу Смаил-аге у Дробњак, мада је знао да Смаил-ага страхује да дође у Дробњак због своје улоге у Граховској бици.

У љето 1840. године Смаил-ага пише кнезу Ђоку Маловићу да ће у јесен послати свога сина Рустема у Дробњак по харач.

Смаил-агин син Русто требало је да покупи овај харач, али му га Дробњаци нијесу дали.

Године 1840. Смаил-ага ипак одлучи да пође у Дробњак да покупи харач, али у пратњи одабране војске пошто је сумњао у Дробњаке, јер је знао за њихове везе са владиком Радом, који је био киван на њега због пораза на Грахову (93).

Престанак скупљања харача био је први корак реализацији завјере како би Смаил-ага био изазван да дође у Дробњак. Кнезови су, по договору, престали да прикупљају харач. Овај изазов Смаил-ага је прихватио и ријешио да сам дође у Дробњак и покупи харач.

То је био један од разлога да се убрза завјера и да се Смаил-ага позове и домами у Дробњак.

Дробњак је био одувијек омрзнут међу Турцима, нарочито од Карађорђева устанка, јер од тада никако није хтио да се смири, па је био кост у грлу и босанских и херцеговачких Турака.

Један од везира који је у давна времена покушавао да освоји Дробњак пред смрт је рекао: „Кога Бог прокуне, а цар га омрзне, шаљу да у ову дивљину умре". Ђоко Маловић, али и многи дробњачки главари често су се служили ријечима овог везира када се разговарало са мостарским или пљеваљским Турцима, или са травничким везиром.

Знао је Смаил-ага за ову поруку мудрог турског везира, али онако охол и храбар, какав је био, није се много осврtao на њу.

„Показаћу је Селмановићу" — рекао је у једној прилици Смаил-ага — „да могу бити бољи и јачи од њега. Знам ја да Дробњак није ни Гацко ни Невесиње, али није ни Селмановића Затарје. С њима се мора друкчије".

Вук Караџић у објашњењу које је забиљежио 1845. године вели: „Ченгићи су између првијех племића или оцаковића закона турскога у Херцеговини и у Босни. По нашијем народнијем пјесмама, од њих је било алај-бега и паша. Пјева се да су имали дворе на Загорју, али је Смаил-ага сједио у Гацку у селу Липнику, гдје му и сада сједе синови. За овога Смаил-агу мислило се и говорили да је између првијех јунака у Турском царству" (192).

Смаил-ага је брижљиво припремио поход на Дробњак и кренуо је са дисциплинованом војском харачлија који су били опсједнути мржњом и спремни да на сваку Смаил-агину ријеч погину и главу дају.

Пред кулом су викале харачлије, звецкало је оружје и копитама копали коњи, а Смаил-агу је обузимао некакав чудан осјећај наде, побједе и славе; срце му је узбуђено ударало и било испуњено вјером у Алаха и у мисију коју му је повјерио.

Обучен у срмом и златом извезено одијело, са бијелом чалмом око препланула лица, сабљом о пасу и дугом пушком, Смаил-ага је дјеловао свечано и озбиљно у атмосфери која је, уз поздраве и покличе, писку зурли и бубањ добоша, пратила његов поход према Дробњаку.

Сеизи су му привели брњача и Смаил-ага се бацио у седло. Примио је џефердар и положио га на крило. Окренуо се и погледао кулу, а затим изјахао напријед, а за њим свита и око 300 харачлија који су га пратили на овај знаменити пут. Смаил-ага је повео са собом велику пратњу како би уплашио рају и сакупио харач.

Његова војска састављена од Гачана, Мостараца, Невесињаца ... у беговским одијелима, са реденицима и џефердарима, на дивним хатовима, пошла је да узме харач од сиротиње која није имала довољно ни за свој голи опстанак; тутњали су коњаници Гатачким пољем у пуном галопу, а буле са кула у Липнику задивљено су их гледале и испраћале.

Смаил-ага је још од Аптоваца послао гласнике Пивском манастиру да му код манастира припреме конак и да му ту донесу харач. Поручио је Смаил-ага пивском игуману да сакупи што више раје и приреде му што бољи дочек.

Пивски манастир је подигао у своје вријеме Макарије, брат Мехмед-паше Соколовића, па су херцеговачки Турци гајили према овом манастиру велико поштовање али без обзира на наклоност херцеговачких Турака према Пивском манастиру, пивски кнезови су се благовремено сакупили у манастирску оџаклију и ту пребројавали одређени харач. Досад су га носили Смаил-аги у Липник, а сад је он дошао по њега. Јер, пивски кнезови су знали добро за турску ћуд и превртљивост и у страху су очекивали силног и моћног Смаил-агу.

У том ишчекивању са брijега изнад манастира су грунуле прангије, зачули су се таламбаси, зурле и гочеви и у том моменту пред својом свитом и војском харачлија појавио се Смаил-ага.

Пивски игуман му је припремио добродошлицу, а кнезови су испред покорне раје приносили харач и предавали на руке Смаил-аги.

Још истог дана цио Дробњак је сазнао да је Смаил-ага са 300 харачлија стигао и заноћио у Пивском манастиру.

Сила је тутњала и уз звекет оружја пријетећи се примицала Дробњаку, а у народу су се осјећали страх и забринутост.

Чим су прешли у Дробњак, Турци опалише плотуне један за другим дајући знак о свом доласку. Зауставили су се на Дужима пред Ђоковом кулом.

„Ђе ти је Шујо, ђе ти је Новица?“ — питао је ага.

Ђоко Маловић
Цртеж Данила Вукасовића

„Не знам, честити ага, ја сам их обавијестио и вјерујем да ће сјутра доћи".

Ујутру рано је дошао војвода Шујо. Љутит што није изишао пред њега, ага му не пружи руку. Но, иако Смаил-ага „није хтео да пружи руку" и да се поздрави са Шујом, војвода се тиме није дао збунити. Са хајдучком охолошћу Шујо је погледом „сјевнуо" преко агиног дивана и не хајући много за овакво агино понашање. Шујова маркантна појава и поглед који је сијао неким притајеним пламом уливали су и самом Смаил-аги неку врсту страхопоштовања према овом истакнутом дробњачком војводи чије је ратничко име одавно прелазило границе племена.

Шујо је, иначе, био високог раста, снажан, маркантан, црн у лицу, мрка погледа испод широких накостријешених вјеђа.

Ћуте њих двојица, ћути Шујо са руком на џефердару. У неку, ага проговори: „Тако ти мене дочекујеш, к..о војводска."

„Ето ага не знадох у које ћеш доба доћи па зато похитах рано из Петнице. Зашто си ага љутит на мене. Не вјеруј онима који ме код тебе опадају. Него ага, послушај ме" — настави Шујо — „послушај ме, царев капилија, макни војску одавде усред Дробњака, сви ће доћи, животом ти јамчим. Шта ћеш у каменијем Дужима? На Пошћењу ти је свака згода, и вода и ливада за коње."

Смаил-ага прихвати Шујов предлог и одлучи да крену према Пошћењу.

Договорише се да ага послије ручка крене на Пошћење са Ђоком, а да Шујо оде напријед и јави о његовом доласку, у ствари да обавијести завјеренике како је успио да намами агу дубље у Дробњак.

Ипак је Смаил-аги ласкало што му је Шујо дошао. Ето, мислио је Смаил-ага, и тврди Шујо је омекшао када је видио колику војску доведох.

Послије ручка кренули су на Пошћење.

Ага је био задовољан када је видио да су му Дробњаци дошли у великом броју. Али када је угледао попа Митра Головића, наредио је да му ударе 25 по туру, вјерујући да је поп у дослуху са „оним калуђером на Цетиње". Поп Димитрије Головић побјеже према кули Шуја Карацића и о томе обавијести Шуја и Новицу. „Ту се Шујо и Новица договоре да намаме агу нека дође на Мљетичак гдје би га ухватили и погубили" (199).

Новица је дошао под шатор Смаил-агин нешто касније и чуо је од Шуја да је ага љут што га Новица није дочекао. А на поздрав Новичин Смаил-ага рече: „Добра ти срећа самовољни кнеже."

Новица је на то одговорио прибрано и смирено: „Ја нијесам самовољан, него слуга твој."

Смаил-ага је можда баш због тога што је Новица без страха и убједљиво говорио све пажљиво саслушао. Он се загледа у овог младог човјека, темељног и смеђег, сивозелених очију, као код већине Дробњака и скоро се ражали над умним најмлађим кнезом.

„Ешеду била (заклетва Смаил-аге) и јесте теби најтеже и најкривље, но ја ћу ти поправити. Додаћу ти све: пандуре, џебану, таин, само сад иди и скупи 'арач".

Као и за друге Турке, харач за агу није представљао само приход него је био и симбол турске власти над рајом. Смаил-аги је до другог више стало неголи до првог.

Новица је осјетио да је сад тренутак да привуче и наговори агу да дође на Мљетичак, гдје су ливаде, извори и широки омари...

Смаил-ага је знао да је Мљетичак врло погодан за логоровање велике војске, какву су имали он и Баук и брзо се одлучи да прихвати понуду. Он рече Новици да „покупи харач не само од Дробњака већ и од Ускока и по катунима". Нека то буде и мање, важно је да га признају за господара.

Смаил-ага се задржао на Пошћењу неколико дана, а за које вријеме Новица је у Тушињи, под изговором да прикупља харач, у ствари прикупљао војску за напад на Смаил-агу, тако да се уочи дана напада прикупило у Сировцу око петсто Дробњака, сто Ускока и двјеста Морачана.

Потом се Смаил-ага упутио из Пошћења ка Мљетичку. У моменту када су прелазили преко ливада званих Игришта код Превиша, један број коњаника из агине пратње разигравао је коње по лијепим превишким ливадама, а међу њима је и кнез Хамза Томић разигравао свог алата. Хамза је тиме упао у очи Смаил-агине, који је, обраћајући се Ахмету Бауку, рекао: „Вала Ахмете да ми је триста Хамза на триста алата, сјутра бих по подне био у манастиру Морачком." На ову агину упадицу Баук му је одговорио: „Да је овдје триста Хамза на триста алата ми се живи одавде не би извукли..." Ове Баукове ријечи нијесу се

Његош са својом пратњом

свидјеле Смаил-аги, па их је очигледно прећутао као непријатну Баукову упадицу.

Када се Смаил-ага улогорио у Мљетичку и осјетио пријатну атмосферу коју су му припремили Дробњаци, помислио је да је то прилика коју треба искористити и прикупити харач — главни мотив његовог похода у Дробњак. Прикупљање харача не може, нити смије одлагати без обзира на околност што је Новица каснио и није стизао са харачем, који је требало да покупи на подручју Тушиње и Ускока, донесе и преда Смаил-аги по договору. Пошто су остали кнезови донијели харач Смаил-ага нареди да се испред његовог чадора простре ћилим и да кнезови, по утврђеном реду и „протоколу", како су то његови харачлијски обреди захтијевали, приступају и предају харач; кнезови су тако и наступали један за другим и као по некој наредби или договору изговарали: „Ово је за тебе Смаил-ага, а ово је царско и за цара у Стамболу".

Али, Смаил-ага није подносио правдање неких кнезова да међу рајом има и оних који немају или неће да плате харач, а таквих је било у кнежевини.

Тако је, приликом предаје харача, једном од кнезова недостајао дио харача који је требало да плати.

- У мом селу — проговори помало плашљиви кнез Максим — живи Илија Срдановић. — Илија је био хајдук и добар јунак. Ми смо му у твоје име задали ријеч да му је све раније опроштено, ако се смири и измири харач. Али, рекао ми је Илија и поручио да то и теби кажем да од Косова нико његов харач није плаћао, па неће ни он."

- Је ли Илија у селу — питао је Смаил-ага? — Јесте, кући — одговори кнез Максим.

Смаил-ага нареди да његови јаничари са кнезом Максимом пођу у село и доведу Илију. Наредио им је да се добро пазе и да Илији не смију учинити никакво насиље.

Илија је био висок, снажан и плећат човјек. Одударао је и својим физичким изгледом од својих земљака. Имао је крупне зелене очи испод црних накострешених обрва, а велики и крупни бркови као да су још више увећавали његово крупно и кошчато тијело.

Илија је спавао кад су Турци са кнезом Максимом банули у његову кућу.

- Којим добром, Турци — упитао је мирно Илија.

- Смаил-ага је наредио да одмах идеш њему — рекао је један од присутних харачлија; не дозвољавајући му ни да се уљудно припреми за ову прилику, Турци су повели Илију према Смаил-агином логору.

Кренуо је тако Илија од дома свога, али смирен, сабран и хладнокрван, са урођеном хајдучком крепошћу, која се осјећала у његовом покрету и погледу. Корачао је Илија лаганим и дугим корацима, а у његовој крупној и грубој спољашности као да се крила наивна, нетакнута и чедна планинска душа, која није осјећала страх, али ни свијест да под оружаном пратњом корача према логору силног Смаил-аге Ченгића.

Кад је са једне високе заравни угледао биваке и чадорје Смаил-агине војске, чинило се да га то није нимало узбудило. Посматрајући Илијину снажну и крупну фигуру, негдје у крајичку његовог плавог хајдучког ока као да су пратиоци примијетили чудан и помало загонетан осмијех, који очигледно нијесу разумјели.

Приближавајући се знаменитој мљетачкој висоравни Смаил-агини момци су се чудили како Илија мирно корача са, рекло би се, урођеним спокојем према Смаил-агином чадорју.

Тек кад се приближио Смаил-агином логору, Илија је примијетио да га у стопу прати његова керуша Гара, којој у чувању тора у селу није било равне. Илија је покушао да је врати и отјера, али керуша се није дала. Онда је Илија помиловао и привезао и тако даље кренуо према Смаил-агином логору. Видећи га тако крупна и поносита како уздигнуте главе корача према њему, Смаил-ага је зажелио да га учини смијешним и да га понизи у очима раје и Турака.

- Помози вам Бог — рекао је Илија прилазећи Смаил-аги.

Шујо и неки присутни Дробњаци прихватише поздрав, а Смаил-ага намјерно оћута, јер је хтио и да га понизи.

- Зашто ти Илија не даш кнезу харач — упитао га је Смаил-ага.

- Вјерујем да ти је наш плашљиви кнез Максим све рекао, а да ја немам потребе да ти то понављам. А ти, Ченгићу, ако ти је стало до моје главе, сијеци је, али немој пред људима да ме понижаваш.

Управо је то Смаил-ага и хтио — да га понизи и направи смијешним. У том тренутку Смаил-ага је погледао у ружну Илијину керушу, а затим је рекао:

- Ту керушу си ваљда повео да њоме ожениш попа Гола, јер знаш да је удовац и да му је додијало удовање.

- Нијесам, славе ми — рече Илија. - Чуо ја да је мостарски муфтија остао удовац, а знам Турчину је тешко без жене, те поведо Гару да га њоме оженим, а ја и ти да му идемо у сватове.

Смаил-ага и други Турци били су збуњени Илијином досјетком. Кад су се мало прибрали, извукли су ножеве и кубуре иза паса да му тиме одреде судбину коју је заслужио. Смаил-ага то ипак није дозволио. Рекао је да је Илија Срдановић јунак, који се не да унизити и зато је наредио: „Нека се зна док сам ја жив да се од Илије Срдановића не тражи ни мој ни царски харач; зато Илија иди кући, јер не бих желио да ти се што деси".

Смаил-ага је потом дуго размишљао о поступку Илије Срдановића, који га је и понизио и увриједио, али је ту муку изгледа морао да прогута. У мислима су се поново аги јављале неке сумње да се око њега нешто плете, јер Новица још није стигао са харачем. И зато Смаил-ага у Шујовом присуству поново упита, вртећи главом, шта је са Новицом и што не долази.

Шујо му одговара по народној пјесми:

„Ага пита што Новице нема,

Шујо каже хараче ти спрема"

Неповјерљиви Смаил-ага је приупитао да ли би ко могао ударити на његов логор.

Како се овдје задесио кнез Филип Жугић, он упаде аги у ријеч и каза:

„Чујеш, Елезе, откако си кренуо од куће твоје, нигдје ти на конаку није било слободније но овђе; а нама да нијесу добре аге какви сте ви неки Турци, ми бисмо се вјешали и турчили од вашега зулума, а ти можеш да збориш шта хоћеш!". Тако је кнез Жугић настојао да убиједи агу у сигурност на Мљетичку.

„Шта мислиш, Шујо, хоће ли нам ударити Морачани", упита ага војводу који га је допратио са Пошћења.

„Није прилика ага, али ако хоћеш да будеш сигуран, онда да пођемо на стражу ја и Баук, па онда можеш мирно спавати," рече Шујо.

Ага му даде сандук с фишецима и рече: „Узми неколико ваљастије' момака, добрије' нишанџија, па пођите, а Брњаша и Лабуда ућустечите да их не одведу Ускоци".

Пошто се већ био договорио са Филипом и другим Дробњацима који су чували агин шатор да ударе на њега кад чују пушке, и оставио на тај начин непријатеља аги у самом логору, Шујо узе сандуче фишека и одабра од Дробњака и Турака стражу. Тако је Шујо успио да снабдије фишецима и пушкама тридесет Дробњака, који ће у одсудном тренутку помоћи да завјера успије.

Страже су постављене са свих страна око улогорених Турака, али онако како је по позицијама стража и њиховом саставу одговарало завјереницима, јер тако су Шујо и Хамза Томић замислили и испланирали. На свакој од постављених стража било је још по неколико Дробњака и Турака, а у самом логору било је још неколико стража самих Турака.

„Турке је размјестио према Дробњаку, гдје није била ни потребна стража, и распореди их тако да се нијесу могли дозвати, а Дробњаке намјести према Буковичкој гори, одакле су очекивали Ускоке и Морачане окупљене у Сировцу".

Поред војводе Шуја и кнеза Хамзе Томића који су „поставили страже" и организовали реализацију завјере, ту су на стражи били и сљедећи учесници: Милан Зарубица, Митар Карацић, Радуле Пекић, Окица Јакић, Димитрије Жугић, Милија Срдановић, Милан Томић, Димитрије Ковијанић, Мићо Мемедовић...

Страже које су распоредили војвода Шујо и кнез Хамза Томић постављене су и организоване на сљедећи начин и у овом саставу:

Прву стражу су сачињавали војвода Шујо, Митар Карацић, Милан Зарубица и Радуле Пекић. Ова стража је постављена под косу Пјешивац, према Ивици, на сјеверу. Она је требало тобоже да чува логор од напада Морачана и Ускока с те стране, а прави тајни задатак јој је био да одржава везу са Новицом Церовићем и војском која ће с њим доћи. Друга стража је постављена на источној страни логора изнад Косорића. Њен тобожњи задатак је био да мотри на Ускоке и Морачане да се не би приближили са те стране. У ствари њен прави задатак је био да мотри на турске пандуре са Слатине и на Турке у логору. У саставу ове страже били су кнез Окица Јакић, Димитрије

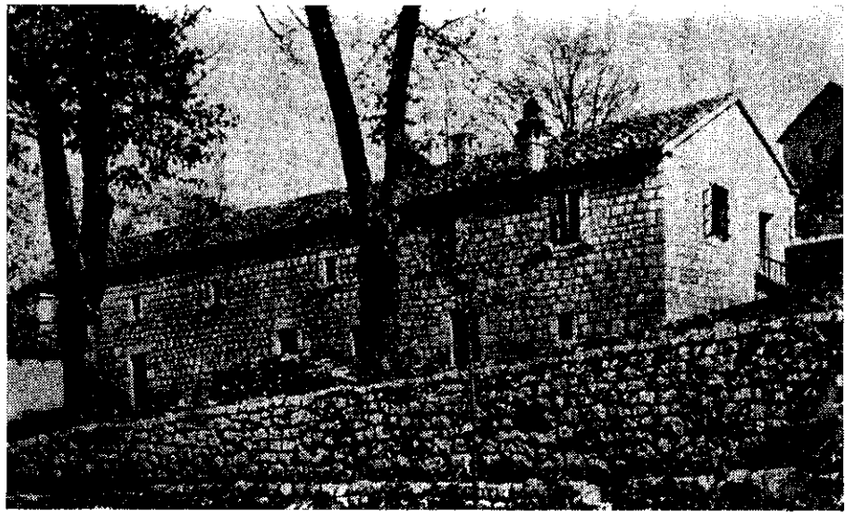

Његошева родна кућа на Његушима

Жугић и Милија Срдановић. Трећа стража је постављена на коси у близини Смаил-агина логора. У саставу ове страже била су тројица најбољих дробњачких нишанџија: Милић Томић, Димитрије Ковијанић и Мићо Мемедовић. Ова стража је имала тобоже задатак да чува самог Смаил-агу, а у ствари њихов задатак је био да га убију чим логор буде споља нападнут.

Очигледно, уз мању невјерицу, Смаил-ага је имао повјерење у дробњачке главаре, вјерујући да се ове страже организују у циљу његове безбједности и што сигурнијег боравка на дробњачким просторима. За сваки случај, да би се обезбиједио од могућег изненађења, Смаил-ага је узео и задржао као таоце неколицину истакнутих дробњачких првака, учесника овог историјског догађаја.

Потом је Шујо пошао да „осигура" Смаил-агине коње чије је ноге ставио у гвожђа и ћустеке и тако онемогућио аги да у одсудном тренутку узјаше коње и побјегне.

Затим је Новица поручио војводи Мини да одмах тихо крене са Мораче. Нека не пуше, да им се не чује ни ход ни говор. Шују је Новица поручио да пође у сусрет Морачанима с којима је Шујо био у пријатељским односима. Било је то потребно и због заваде између Морачана и Дробњака. Када су Морачани видјели Шуја, ослободили су се и кренули на Мљетичак.

Како је војска нешто каснила, то је забринуло војводу Шуја, па је послао Радула Пекића, Јанка Ђедовића, Вјека Сератлића и Милију Срдановића са задатком да војску сретну и саопште да што прије хита на Мљетичак, како би стигли прије него што осване. Послије саопштења војска се убрзо приближила логору.

Та ноћ је била облачна, а сипила је и ситна киша.

Морачани, уморни од пута, предлагали су да се напад на Смаил-агу одложи за сјутрадан. Новица је тада схватио да се цио његов план почиње да руши, па је Морачане закумио Богом да не одуговлаче, да због тога Дробњак може страдати, али и да би се могли осрамотити пред владиком коме су дали ријеч и заклетву.

Када се и Шујо сложио са Новицом, на то пристадоше и Морачани.

Што се више примицала ноћ, уочи дана битке, небо је постајало све тмурније. Густи црни облаци пријањали су за

врхове Дурмитора. Прохладни вјетар је дувао са околних висова, а громови су тутњали међу дробњачким кањонима.

Тако је у магли, киши и невремену протицала историјска ноћ, пуна надања али и стрепњи за исход овог великог подухвата.

Завјереници су дочекали и одбљесак зоре која се јављала на врховима околних планина. Кишовита и хладна, силазила је лагано низ околне брегове.

Како су у зору завјереници били опколили раван и како је све постављено онако како је планирано, могло се кренути у напад.

Тако су Турке изненада напали, а да се завјереници нијесу ничим огласили.

И док је Смаил-ага Мујн Тановићу издавао налог „да му живе ухвати или донесе главе Карацића Шуја и Церовића Новице и то очекивао“, завјереници су с војском напали табор Турака „баш у зору кад пијевци поју“.

Кад је опаљен први плотун са планинске косе, Турци су из логора одговорили плотуном из малих пушака. Већина Смаил-агиних Турака, уморна од пута, спавала је тврдо, изузев стража које су биле непосредно око шатора.

Чувши пуцњаву, Смаил-ага скочи као и други Турци око њега. - Власи, Власи! — прве су ријечи које је полусањиви Смаил-ага разабрао. - Брњаша ми! — викну Смаил-ага.

Кад је ријеч о убиству Смаил-аге Ченгића, послужићемо се и једним извором до кога су дошли аутори ове књиге захваљујући Бранку Головићу, професору из Београда.

Доктор Давид Богдановић у књизи *Смрт Смаил-аге Ченгића* износи више детаља везаних за овај догађај — о самој идеји и о начину како су завјереници спровели у дјело освету и како су Смаил-агу кроз народну пјесму, еп и легенде учинили најчувенијим Турчином овог подручја.

Када су аги саопштили да су се од пуцњаве коњи помамили и да им се не може прићи, а да су његови коњи били у букагијама, Смаил-ага је појахао ата Петра Којића и изашао на пут, гдје се око њега прикупило неколико Турака.

Турци који су били „сном опојени“ и нападом збуњени, „ударили су у бијег“. У бијег се дао и сам Смаил-ага, али га је Ахмет подсјетио на сина Ислам-бега „који је ту остао“ и Смаил-ага се вратио на коњу.

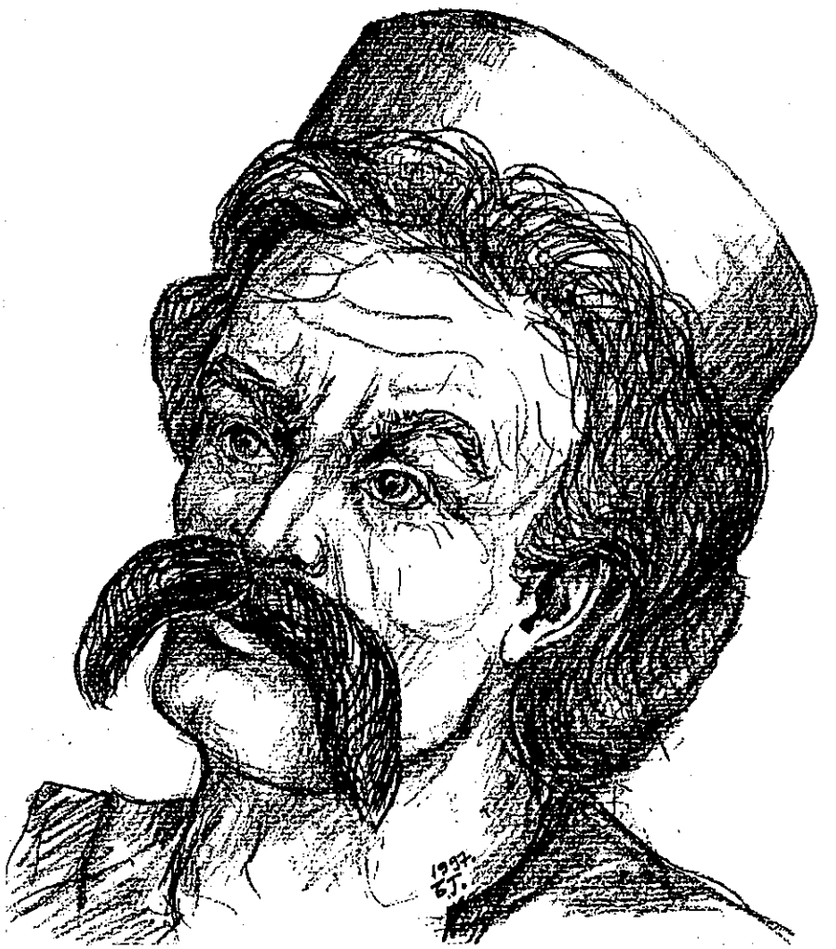

Шћепан Хамза Томић
Умјетнички рад према историјским записима

У тај мах дробњачка војска је била у јуришу. Око агина шатора се водила најжешћа борба. Борили су се и они Дробњаци који су били с њим под шатором. Са сабљом у руци, Смаил-ага јури на коњу, окупља своје и храбри: „Ха, ха, ко је Турчин!“ Али баш зато што се није бојао и што је гласним повицима окупљао своју војску, привукао је пажњу завјереника. Они испалише плотун и Смаил-ага паде погођен у главу, а сабља му затим нагло паде из руку.

Мало је Дробњака знало агу, а било је више богато обучених Турака. Ускок Мирко Алексић га је познавао јер је прије тога живео у Гацку. Он је био у чети која је од потока јуришала на шатор. Када је видио да ага лежи наузнак, приђе му, запази да је погођен у затиљак, а зрно му је изашло између обрва. Једним снажним замахом, он му одсјече главу.

- Плотуном смо га убили, свима нама припада његова глава — викнули су устаници.

Кад војска опази да Смаил-аге нема и да је погинуо, стаде бјежати кроз Дробњак на Шавник, Пошћење, Дужи, Безује, Гацко...

Смаил-агину војску су Дробњаци, Ускоци и Морачани растјерали, а велики број побили.

Дробњаци су са Смаил-аге скинули оружје, сат и златну опрему. Смаил-агине коње, сат, опрему и златне предмете са главом предали су владици на Цетиње.

У близини Цетиња Дробњаци запуцаше у знак да носе Смаил-агину главу. Владика Раде им је пошао у сусрет са више виђенијих Црногораца. Загрлио је и изљубио своје осветнике и осјетио велико задовољство због извршене освете. Сва његова осјећања и мисли испунише се сјећањем на изгинуле на Грахову, а нарочито на Стевана и Јока. Њих нема због Смаил-аге.

„Био је крвник и ваш и мој“, рече владика. „Свуђе сам се на вас наслањао, а ни у једно племе нијесам имао на́д као у вас. Ваша освета ми ублажи срчане ране. Ви који сте ово радили више за турске земље нијесте, но ја о вама мислим и о вашијем фамилијама.“ Он је помиловао коње Смаилове: оба су била расна и сваки дамар је треперио у њима. Владика богато награди све учеснике лијепим оружјем и дукатима. Владика Раде је све трофеје и Смаил-агине коње задржао код себе, осим Смаил-агиног сата који је дао Новици Церовићу. Њега је тада поставио за сенатора.

Дробњаци су се „отимали“ за славу желећи да знају ко је убио Смаил-агу, али се то никако није могло утврдити. Зато се и мисли да је Смаил-агу убио плотун сложних завјереника и њихова тежња за слободом.

Како је Шујо непосредно руководио завјером и био један од најистакнутијих вођа завјере, чија је снажна рука вјешто градила организацију и начин Смаил-агине ликвидације, и ако се повеже његова улога у мозаику ове акције, може се рећи да је Шујова заслуга одлучујућа за успјех овог значајног историјског подухвата. Зато на крају поред мишљења да је Смаил-агу убио „плотун сложних завјереника“, треба истаћи шта о томе Шујо каже у разговору са попом Вуком Поповићем.

Казивање војводе Шуја Карапића попу Вуку Поповићу има за књижевнике и историчаре посебан значај, јер је то казивање једног од главних учесника и организатора Смаил-агиног убиства. Само казивање има своју вриједност, јер на аутентичан начин освјетљава сам чин убиства Смаил-аге, па самим тим и мјесто које је највише спорно — ко је убио Смаил-агу. Дакле, да ли је то плотун, или нешто конкретније?

Шујо је на питање попа Вука Поповића о томе одговорио сасвим одређено:

„... И ја их сретнем и проведем војску по ноћи, те им ударимо на чадоре на сам Јовандан Пљешивачки. И како пушке на једном запуцаше у зору... а Дробњаци који бијеху са Смаил-агом како мене опазише и чуше да сам ту са војском, обрнуше пушке на Турке и Турци побјегоше а чадоре оставише. Смаил-ага није могао да угради свога коња него узе коња Петра Којића те побјеже на њему па се срете са мном и с Мићом Срдановићем (који је од наше ујчевине) и пушке наше обје на њега једанак пукоше и згоди га једна, ма не знам која, у врх главе те паде под коња, а Мирко Алексић познаде га те дотрча, посјече га те угради му главу и оружје. Потом мој брат Митар на брзину стиже каримана из Гацка који није био гори од Смаил-аге уби га и посјече и скиде му сате и оружје. Ја сам тада донио главу на Цетиње као и Мирко Смаил-агину и господар ме дарива... и више ме попе не питај.“

Овдје смо видјели непосредне Шујове изјаве попу Поповићу о догађајима који су се збили на Мљетичку поводом Смаил-агиног убиства. Новица и Шујо су, без сумње, најзначајнији актери и организатори овог догађаја на Мљетичку. О том

догађају је писао, по казивању свог оца Новице Церовића, његов син поп Милутин у записима *Повјесница породице Церовић*.

Поп Милутин, Новичин син, овако приказује смрт Смаил-аге Ченгића.

„Кад су прве пушке пукле, Смаил-ага је скочио, припасао сабљу и узео шешану, викнуо сеиза али њега нема нигдје, Смаил-ага дотрчи до хатова, кад оба закључана у букаглије, онда нађе дората Петра Кујунџића, појаше га и изађе више шатора. Око њега је био с једне стране Ахмет Баук, а с друге стране неко од Турака; сва тројица на коњима. Смаил-ага је био у средини и повикне громогласно: „Ха! Бауче умет и Мухамед, мало је влаха, сабљу у њих“! и порине коња тргнувши сабљу у руку. Новица, који се налазио са 3-4 момчади чекајући да Турци наиђу на њих, одмах завати џевердаром и додату уз његову пушку и момчад. Пушка Новичина погоди Смаил-агу више лијевог уха, а избије му зрно пушчано више десне обрве. Два Турчина Баук и друг утекну на коњима. Смаил-ага падне коњу преко гриве и врата и простре се низ долину. Новица потрчи на њега не видећи пред собом никога, но пошто је близу најгорњег шатора пао, истрчи Мирко Алексић (Ускок из Гацка) дође први два корака и мртвом Смаил-аги одсијече главу. Новица узме сабљу, сахат и златну ђечерму Смаил-агину. Ахмет Баук побјегне на коњу преко Шавника, опучи коња и сиђе у град Никшић и тамо објави да је Смаил-ага погинуо. Остали Турци — војска Смаил-агина — разбјежали су се по племену гдје су их Дробњаци стизали и убијали. Турскијех глава било је на гомилу 80 и Смаил-агина је 81.“

Многи путописци из времена убиства Смаил-аге Ченгића на Мљетичку 1840. године у својим записима давали су различите описе овог догађаја.

И прота Жугић са Мљетичка, потомак чувених мљетичких Жугића — кнеза Филипа и попа Луке Жугића — чувао је у памћењу предање својих славних предака, а путописцу изнио неке детаље овог догађаја. Чини се да је прота испричао нашем путописцу неке интересантне детаље, које ваља овдје навести. Прота наводи да су Дробњаци „мудро наговорили Смаил-агу да изађе на Мљетичак, на помол Ускоцима, и ове тобож мало застраше. Ту су Турци развили чадорје, натакли пецива и до вечери шенлучили према ускоцима”. Према протином казивању, кнез Филип Жугић приредио је Смаил-аги „добродошлицу“, увјеравајући агу да је овдје све мирно и њему покорно и да се ага ту у

Мљетичку може безбиједно осјећати. И мада је Смаил-ага био забринут, кнез Филип га је орасположио, па је Смаил-ага у једном моменту рекао: „Нека и ударе, стотину на мене, стотину на Баука, а стотину на све који су самном, више их не може бити", је ли тако Филипе?"

„Око поноћи се легло. Кнез Филип се повукао ... оба агина коња су спутана", у једна жељезна пута, „на кључ и овај сакрила". Према протином казивању у зору је било облачно и „ситна киша је заромињала". „Из непосредне близине из Бучја грунуо је плотун у агин шатор. Ту је Новица с Црногорцима и Морачанима, с друге стране су Ускоци и Дробњаци... На брдашцу према шатору војвода Шујо Карацић, који је имао задатак да агу дочека". Када је чуо плотун, ага је скочио, бацио око врата „двије везене кубуре, исукао сабљу и јурнуо у окршај, тражећи својега брњаша". Када су му саопштили да је брњаш спутан, „ускочио је ага на прву самарицу и загнао се. Али га чета Шујова познала по гласу. Плотун. Нечија шишана са два зрна синџирлије пробила му главу, једно зрно остало унутра, а друго на веризи низ повије". Пао је ага без гласа, а „Ускок Мирко Алексић притрчао и одрубио му главу". Ово казивање проте Жугића са Мљетичка (мјесто догађаја убиства Смаил-аге) заслужује одређену пажљу. Прота Жугић је унук славних Жугића завјереника са Мљетичка, који су вјероватно овај догађај казивали по свом виђењу, а прота га упамтио и пренио нашем путописцу. Не треба овдје губити из вида ни чињеницу да су свештеници тада били ријетко писмени људи и да је наш прота можда имао и неке забиљешке о том догађају.

Казивања проте Жугића су значајна и кад је ријеч о приказу распореда завјереника у јуришу, који је претходио нападу на Смаил-агин логор, а самим тим и на исход напада.

Осим ових казивања, у народу постоје многа предања о томе како је Смаил-ага погинуо. „Колико је братстава у Дробњаку, толико је верзија о Смаил-агиној погибији". Свако од ових предања има неки свој мотив и објашњење. Субјективизам у предањима можда има и неко своје оправдање. Сам догађај на Мљетичку је заиста био историјски и свако је пожелио да нађе неки удио у њему. О томе како је смрт Смаил-аге „видио" (1930) наш књижевник и публициста Глигорије Божовић, показује један цитат из његове књиге *Путујући кроз Дробњак:*

„Додуше овај чин по својим размерама и последицама није оно што је Карађорђев устанак, оно што су били и други велики устанци наши. Али по дрском прегнућу, по смелости, по безумној одлучности ова гласита завера иде у ред оних најсмелијих и у нашој и у светској историји. То је Обилићево прегнуће. Јер у то доба лакше је било одметнути се од турскога царства, безопасније слати нехарице отоманском господару, но стати противу силнога Ченгића, најкрупнијега диласта и силника босанско-херцеговачкога, славнога јунака, гласитога ратника, богатога муселима и стварнога господара од све Херцеговине. Тај немилосрдни зулумћар, прослављен у ратовима по Морејн, Арабији и Курдистану противу Руса, сретан заповедник и још срећнији мегданџија, умро је жалећи што га судбина није сукобила са Карађорђем."

Ако догађај овако описује наш путописац, онда не треба ни замјерити „братственичком" субјективизму у вези са удјелом у Смаил-агиној погибији. Дробњак је мали, али вјероватно није било ниједне породице у Дробњаку која у овом догађају није имала своје устаничке ратнике. Сви су били у јуришу на Смаил-агину главу. У таквим условима слободарског и ратничког заноса устаника тешко да се убиство Смаил-аге може приписати било којем појединцу, па макар то предање имало и неку реалнију потку. Јер, из легенди, предања, историјских записа која временски дотичу сам догађај на Мљетичку произилази само један закључак: Смаил-агина глава је пала под пушчаном ватром јаких, добро организованих и „сложних завјереника". А легенде и предања нека живе и нека сликовитим казивањима доприносе оживљавању и расвјетљавању овог знаменитог догађаја.

Смаил-агину војску су растјерали Дробњаци, Ускоци и Морачани убивши седамдесет пет Турака (205). Смаил-агину главу је посјекао Ускок Мирко Алексић, кнез села Малинско и однио је на Цетиње владици Раду, коме су Дробњаци Новица Церовић, Мушо Церовић, Милић Томић, Шујо Карацић и Радојица Вилотијевић донијели Смаил-агино оружје и сат и довели Смаил-агине коње. Владика Раде је ове трофеје задржао код себе, осим Смаил-агиног сата, који је дао Новици Церовићу. Новицу је тада поставио за сенатора, а доносиоце је лијепо дочекао и даривао (206).

Послије Смаил-агине погибије херцеговачки везир Алипаша Сточевић пише, 18. октобра 1840. године, владици Раду да су се Брђани и Морачани удружили са дробњачким Ускоцима и „на божију вјеру у царску земљу побили толико Турака и сувише царскога капицибашу и гатачког муселима у своме зијамету, по

ноћи, с пријеваром. И што је дивно чути, посјекоше његову главу и теби је за велики дар донијеше, како ће бити навидовна рана свакоме муслиману и правом раји. Ти се прођи рђавије људи и те рђаве људе пошаљи ми у Мостар да им се суди по шеријату" (207).

Херцеговачки Турци су због ове погибије били огорчени на Дробњаке и тражили су брзу и ефикасну освету. Стога Алипаша скупи по Херцеговини војску од око три хиљаде пушака, а босански везир му посла у помоћ око шест стотина људи. Та војска, под командом Хасан-бега Ресулбеговића, удари на Дробњак и сукоби се с Дробњацима, којима је дошло у помоћ нешто Морачана и Бјелопавлића, код Борове главе, у Тушињи, 21. октобра 1840. године. Дробњаци, Морачани и Бјелопавлићи били су разбијени и морали су се повући у Морачу, оставивши на бојишту стодвадесет мртвих својих људи којима Турци (208) одсјекоше главе и њима окитише Смаил-агин гроб у Липнику. Међу погинулима је било тридесет Дробњака. Дробњак Турци попале и опустоше, па се повуку, да не би у њему дочекали сурову дробњачку зиму, а Дробњаци се почеше враћати на своја згаришта.

КАКО ЈЕ ТИЈЕЛО СМАИЛ-АГЕ ЧЕНГИЋА СА МЉЕТИЧКА СТИГЛО У ЛИПНИК

Трећи дан послије Смаил-агине погибије жена попа Томића, кума агина, „извадила је агу из земље, узела иглу и конац те га свега ушила, јер је сав исјечен био, потом га упртила на рамена и однијела (без главе) фамилији код које је била обдарена".

По предању, попадија, мајка јединца Томића који је био заточен у турском затвору, ишла је по свој прилици у Херцеговину — Липник, код фамилије Ченгића у намјери да спасе јединца сина и извади га из затвора.

Када је позвана послије убиства Смаил-агина да одговара за преношење агина тијела, отишла је на Цетиње и стала пред владику онако стасита, лијепа, пркосна.

"Како ти као једна попадија да упртиш турску тјелесину?", питао је владика.

Она му одговори не обарајући поглед: „Господару, у роду немам брата, а ни сина осим једнога Теша. Задесио се у Мостару

на науке када је ага погинуо. Помислила сам, кад би ми Турци заклали Теша, онда ми није стало за ову твоју кућу, ни за ону Павловића у Русији; ма и сунце престане да грије!"

Владика је разумео њену материнску љубав и опростио јој је.

На самрти позвали су попа да јој очита „опроштајно слово". Како поп није дошао на њену молбу, она је, обраћајући се попу, помало смркнута лица, рекла, да „још не мније мријети". Зато је поп и почео околишити, говорећи јој неким побожним и тихим гласом „да смо сви у божјим рукама, и да нам се не зна судњи час" и када ћемо бити позвани на онај свијет. Као побожну жену и мајку поп је упитао, да ли у овом самртном часу може да каже „да ли свима опраштa", ако је неко учинио гријех према њој. „Нека је свима просто", — кратко је одговорила попадија. У намјери да уђе у тајне њеног живота, које се у оваквим часовима исповиједају и да са њом почне онакав разговор, поп је упитао: „Реци ми онога ти свијета, чега ти је најжалије". Али је болесница, на овај благи упит „светог оца" жустро одговорила: „Кад ме закле попо онијем свијетом, онога ми и овога свијета, најжалије ми је овога", — рече то као у некој журби и прекиде са попом сваки даљи разговор.

Тако је, стицајем ратних околности, Смаил-агина глава отишла на Цетиње, право у Његошеве осветничке руке, да би нашла свој смирај ту, поред многих паша и турских великодостојника, који су у освајачким походима, неријетко налазили свој ратни и животни крај на овим слободарским ратним поприштима, док је тијело самог Смаил-аге, опет стицајем разних околности, однијето са Мљетичка, гдје су га завјереници били похранили у херцеговачки Липник, у коме су дуго владали и столовали истакнути турски челници, Смаил-агини Ченгићи.

ДРОБЊАК У ВРИЈЕМЕ РАЗГРАНИЧЕЊА ЦРНЕ ГОРЕ И ТУРСКЕ

За вријеме кнеза Данила, 1851. године, дигли су се на Турке Зупчани, Бањани и Дробњаци (211). Али, бојећи се напада велике турске војске, Дробњаци су почетком пролећа 1852. године прибјегли мирењу с Турцима, што се види из писма пљеваљског кајмакама Јаја-бега Ускоцима од 18. марта 1852. године (212).

Покушај мирења Дробњака с Турцима у прољеће 1852. године није успио, пошто су Дробњаци одбили захтјев Турака да им предају оружје и остали су у одмјетништву (213).

Крајем 1852. године Дробњаци су одбили поновни позив Турака да им се потчине, па су се Турци обратили за интервенцију херцеговачком митрополиту Јосифу, који 6. децембра пише побуњеним Дробњацима да се смире и траже царску милост, те да пошаљу посланике у Мостар. И Исмаил-паша, херцеговачки везир, слао је поруке Дробњацима, Ускоцима и Шаранцима да се покоре, па кад су одбили, ударио је, у децембру, заједно са Реиз-пашом преко Гацка и Пиве на Дробњак, који је прегазио чинећи велике зулуме.

Један дио турске војске под командом Исмаил-паше и Реиз-паше, продужио је за Нишић, а други дио преплавио је Језера и ударио на Шаранце (215).

О томе би обавјештен и кнез Данило — да је силна војска „ударила на Дробњак, Шаранце и Ускоке", па „куме књаза за војску и џебану".

Помоћ с ове стране није стигла, тако да су Турци брзо савладали отпор Шаранаца.

У току 1852-53. године турска војска од неколико хиљада људи зимовала је у Дробњаку и нападала на Тушињу и Малинско. Најзад се, у мају 1853. године, повукла, оставивши мање посаде у неколико села.

Кнез Данило је 22. фебруара 1856. године упутио руском цару молбу да се „при садашњим европејским конференцијама" заузме за Црну Гору, да би се тачно означиле границе између Црне Горе и Турске, као што су с Аустријом означене (216).

Период 1856-1859. године био је испуњен сталним борбама устаника с Турцима. Устаници с подручја Бањана, Пиве, Дробњака, Шаранаца, Рудина и Голије, састављени од четири хиљаде устаника, „имали су прави бој са Турцима код Ораховице" 11. децембра 1857. године, док су Ускоци и Дробњаци напали и запалили турске карауле у Језерима (217).

У конаку манастира Довоље, на десној обали Таре према Шаранцима, Турци су смјестили своју посаду, која је калуђере отјерала, а манастир оскрнавила, претворивши га у коњску шталу и магацин за муницију. Стога Шаранци, под вођством капетана Јоксима Кнежевића и барјактара Трипка Џаковића, ударе на турску посаду, која се затвори у манастир; манастир је

тада био запаљен заједно с конацима. Ту је остало преко четрдесет мртвих Турака (218).

Сталне борбе на подручју Ускока, Дробњака и Шаранаца имале су за посљедицу велику исцрпљеност народа и устаника с овог подручја (219).

Отуд су устаници вапили код кнеза Данила за помоћ. Главари устаничких племена су га позивали да устане на оружје Поп Милован Томић пише му из Дробњака: „Аман, Господару, за твоје здравље, погледај сиротињу љуту што у тами сједи, те нема бијелога свијета; вићи сиротињу љуту што не може да живи од зулума турског."

Кнез Данило се одазивао овим вапајима и помагао устанике па је 1858. године дошло до рата између Црне Горе и Турске. Од 29. априла до 1. маја одиграла се крвава битка на Граховцу, у којој су Црногорци потукли Турке, након чега су велике силе предузеле кораке да изврше разграничење Црне Горе и Турске (220).

У прилог ових навода иду и историјски записи академика Владе Стругара, у којима се указује на „непрекидне борбе са Турцима у коју сврху су редовно кроз Херцеговину и свуда око Црне Горе дјеловале црногорске и устаничке чете". Академик Стругар наводи да су се на челу ових чета (у које су укључене биле и чете Пиве и Дробњака) налазиле чувене вође, као нпр.: Лука Јововић, Петко Ковачевић, Ђоко Миљанић, Илија Ђукановић, Вуле Аџић, Јован Николић, војвода Јоксим Кнежевић и други.

Послије много натезања силе су одлучиле да пошаљу једну комисију која ће утврдити фактичко стање граница између Црне Горе и Турске, у марту 1856. године, односно установити које су територије тада биле спорне под фактичном влашћу Црне Горе, а које под влашћу Турске (221).

Пошто је комисија за разграничење завршила рад, предала је елаборат у руке Конференцији дипломатских представника великих сила у Цариграду, која се састала 14. октобра 1858. године да коначно утврди границе између Турске и Црне Горе (222).

Конференција за разграничење закључила је рад 8. новембра 1858. године, када је одредила дефинитивне границе између Црне Горе и Турске (223).

Послије овог разграничења, Језера и Шаранци остали су формално под Турцима, али су фактички били под Црном Гором, којој су плаћали порез и слушали су наређења с Цетиња (224).

У вези с протоколом о разграничењу, Вук Поповић 6. фебруара 1859. године пише из Котора Вуку Караџићу: „Половина (Дробњака) оста под књазом, а половина под Турцима. Ма и на овој турској половини књаз је покровитељ и бранитељ... и да су сви Дробњаци предали харач књазу."

Црна Гора је 1860. године водила рат с Турском за слободу Херцеговине, али сама и без помоћи и савеза са другима. Црна Гора није могла битно утицати на стање у Херцеговини тако да је Херцеговина и даље била потчињена Турској, мада је постојала стална тежња за уједињењем са Црном Гором. У то вријеме, околна племена, како каже краљ Никола у својим меморарима „Бањани, Пивљани, Дробњаци, Шаранци и Језерци, постали су самостални. Данак не плаћају никоме. А и сва Херцеговина остала је у овом рату ојачана и мање подложна насиљу турском."

Црна Гора је из ових ратова с Турском у Херцеговини стекла снагу и поуздање, а владе европских држава видјеле су у Црној Гори чинилац који се не може више омаловажавати при оцјени будућих догађаја на Балкану.

НАПАД ТУРАКА НА РИЈЕКУ ЦРНОЈЕВИЋА - ЦЕТИЊЕ И УВОД У ШАРАНСКУ БИТКУ

Послије разграничења између Црне Горе и Турске, устанак у Херцеговини није престао.

Крајем 1860. године и почетком 1861. године у устанку су били: Језера, Шаранци, Пива, Бањани, Зупци и дио Гацка. Дробњаци, који су већ били коначно ослобођени и прикључени Црној Гори, помагали су устанике и заједно са њима учествовали у борби против Турака (225).

Смаил-паша је 17. јануара послао позив Пивљанима, Дробњацима, Бањанима, Зупчанима и Гачанима да му се покоре и пошаљу му своје представнике у Мостар, али су побуњена племена игнорисала његов позив (226).

Турска, подупрта и окуражена од Енглеске, одлучила је да покори Црну Гору, па ју је почетком 1862. године, опколила са свих страна војском од 54.200 бораца под командом Омерпаше (потурченог Михаила Латаса из Лике). Видећи неизбјежност рата, Црна Гора је распоредила своју војску према правцима одакле се очекивао турски напад. Дробњачки војвода Новица Церовић имао је задатак да са својим одредом од преко хиљаду бораца спречава Турцима прелаз од Пљеваља преко Таре и да одржава везу и сарађује са васојевићким војводом Миљаном Вуковићем, који је са три хиљаде васојевићких устаника требало да се супротстави турском нападу с Лима (227).

У априлу, турска војска напала је Васојевиће.

Турци су залогорили у селу Ржаници; ту су их устаници напали и развила се жестока борба. Кад је она била у највећем јеку, Васојевићима је прискочио у помоћ војвода Новица Церовић са својим одредом. Тај његов поступак имао је такво дејство да су Турци претрпјели велики пораз. Укупан број погинулих прешао је двије хиљаде. Васојевићи и Новичин одред заплијенили су три топа, хиљаду јахачких коња и велику количину ратног материјала. Погинуло је стотину тридесет устаника.

Овај пораз је тешко деморалисао турску војску (почело је дезертирање), а подигао је морал устаника, међу којима се брзо раширила вијест о дезертирању.

Турској сили су, међутим, пристизала појачања, па су Турци средином августа заузели Ријеку Црнојевића и угрозили Цетиње, због чије су се одбране Дробњаци, Ускоци и дио Језераца и Шаранаца у августу нашли на томе положају; други дио Језераца и Шаранаца остао је у Језерима и Шаранцима да осујете евентуални прелаз пљеваљских Турака преко Таре.

Турска војска од око шест хиљада пушака стварно је прешла Тару и ушла у Шаранце.

Шаранци (подручје и племе) имају одређене особености у свом настанку и развоју.

Током 18. вијека на дробњачкој земљи, између ријеке Таре и Језера, на обронцима Сињајевине формирало се племе Шаранци. Језгро племена настало је, по предању, од разгранатог братства Милашевића, које се, тражећи слободнији начин живота, преселио из Плане код Колашина на ново станиште, на скоро пусту земљу. Ту, на склонитом простору, удаљеном од турских власти, Шаранци су примали и друге устанике који су

долазили у сукоб с Турцима, тражили слободнији живот и боље могућности одбране од Турака. То прилично бројно насељавасе убрзаће стварање племенске заједнице која ће се у релативно кратком временском периоду, у свим својим особеностима развити у племе (229).

Што се тиче Шаранске битке, постоји више писаних извора о њеном току и стратегијском значају.

Треба овдје имати у виду књигу Вула Кнежевића *Племе Шаранци -1961. године* у којој је Шаранска битка добро осивјетљена, а изнијете бројне чињенице омогућују да сагледамо како се битка стварно одиграла.

Иако је Јоксим Кнежевић, са Шаранцима, знао да се турска војска окупља за напад на њихово племе, они су одлучили да пошаљу своју помоћ и да бране престоницу Црне Горе.

Потом су позвали Језерце у помоћ, а они су на челу својих главара Живка Шибалије и Ђока Шаулића дошли у помоћ Шаранцима.

Дана 6. августа (на Преображење) 1862. године Миралајпаша је са својом војском напао Шаранце. Битка се одиграла у селу Руданца, а затим пренијела у село Пода. Како су услови и позиција ових села били такви да су у свему одговарали шаранским и језерским ратницима, који су бранили своја огњишта, а Турци су били невични положајима и условима битке у коју су упали, против Турака је извојевана сјајна побједа, када су погинули главни командант турске војске Миралај-бег и његов први доглавник Санџак барјактар, Аркан Дрнда из Мостара с једним бројем турских првака, а остало је око двије хиљаде мртвих Турака са богатим ратним плијеном: око хиљаду седамсто јахаћих и товарних коња, велика количина разног сребрног и позлаћеног оружја, јахаћег и товарног прибора, разног накита, итд. (230).

Имајући у виду историјски значај битке на Шаранцима, као и разлике у предањима о овој бици, овдје ћемо истаћи још један значајан извор који је, од писаних извора, један од ближих Шаранској бици. Наиме, И. Т. Томић — Дробњак, у листу *Глас Црногораца* описао је „бој на Шаранце од 6. августа 1862. године“ и објавио на Цетињу јула 1896, тридесетак година послије битке. Близина догађаја о коме Томић пише доприноси аутентичности описа (231).

Према Томићу, када је Ибрахим-бег Алајбеговић обавијештен да је Омер-паша дошао „на Ријеку Црнојевића, сакупио

Кнез Данило Петровић Његош
1853 - 1860

је 7000 Турака и пође у Пљевља“ с намјером да удари на сјеверну границу Црне Горе, како би дио црногорске војске пошао њену у сусрет и тако ослабила своју позицију према Омер-паши, како би Омер-паша лакше постигао свој циљ и освојио Цетиње“.

У случају ако му Црногорци не изађу у сусрет, Алајбеговић је мислио да удари на Шаранце, Језера и Дробњак и „искали вајкадашњу жељу над кућама и фамилијама“ ових племена.

У Пљевљима су се Алајбеговићу придружили Ибрахим-бег Селмановић и капетан Хамза Мушовић. Ова Турска војска могла је бити „од дванаест хиљада момака“.

Главнина црногорске војске била је концентрисана према Омер-паши (Ријека Црнојевића) гдје су се налазили „дробњачки и језеро-шарански крајишници предвођени сенатором Новицом Церовићем, док су капетан Живко Шибалија и перјаник Раде Кнежевић са двјеста момака постављени да чувају границу према ријеци Тари“.

Хамза Мушовић се са својом војском утаборио на Пренћанима према ријеци Тари, а бег Селмановић на заглавку према Пирликтору. Обје ове војске од око седам хиљада момака биле су у садејству и резервату с војском Алајбеговића.

Како аутор Томић наводи, од Кнеж-дола на Гомиле ка Лучјој глави, на простору од два и по сата хода, кретала се отегнута турска сила, „чије оружје трепташе као лишће на гори“, видио се „блијесак сабаља, лепршање барјака са полумјесецом, цика труба, одјеци таламбаса, вриска коња и вика Турака проламали су блажени мир“ планине.

„С Турцима се прво сукобио Зуко од Алуге и Исак Рондовић.“ Онда су им „стигли у помоћ Раде Кнежевић, Живко Шибалија, Мићо Глушчевић, Иван Робовић, Бећко Зекић са четрдесет два друга“ и одмах се упустили у борбу са јачим и бројнијим непријатељем. Четири сата трајала је велика битка на Брајковачи, а за то вријеме су стално „придолазили Горштаци... и скоро двије стотине њих упустило се у један заиста крвави бој са око шездесет пута јачом турском силом, у којој је погинуло седамдесет четворо горштака, међу којима Мићо Глушчевић, Јован Брајо и Димитрије Секунов. „У овом боју погинуо је“, како Томић наводи, „цвијет од Турака.“ Погинули су Ибрахим-бег Алајбеговић, бег Мишко Селмановић (обојицу је посјекао Живко Шибалија), затим „Асан бег Дрнда, Куртага Мицановић, два бега Сјекића, и тридесет шест ага и бегова босанских и херцеговачких“.

По завршетку битке, у којој је заплијењено велико богатство у оружју, срми, новцу, војној опреми и др., војска је одредила Рада Кнежевића, Живка Шибалију, Бећка Закића и Јована Глушчевића да однесу књазу Николи на Цетиње дар од дванаест сабаља у срми, два хата и звијезду Алајбеговића.

Кад је о Шаранској бици ријеч, треба имати у виду и значајну преписку — Вука Поповића и Вука Караџића, која се односила управо на ову битку.

Вук Поповић је свог имењака о турској погибији на Шаранцима обавијестио тридесетак дана након што се битка одиграла. Он је то учинио на самом крају врло опширног писма, веома кратко: „Шаранци и Дробњаци на Тари ударе на Турке и убију преко двије хиљаде Турака и велики шићар учине."

Када је прикупио више података о самој бици, Поповић ће накнадно упознати свог славног имењака. „Код Таре љетос" — пише Поповић — „при завршетку боја турско-црногорско — Шаранци и Језерци нагрдили су турску војску, која је била кренула Турцима у помоћ /...../ Загнали су их били у тврђави стрменој више воде и бијући их из пушака"... и другим предметима „побили су их и у воду потопили преко двије хиљаде људи." Бијући битку против вишеструко јачег непријатеља, Шаранци и Језерци су „поуздано извршавали свој дио задатака у Омер-пашиној години." Они су заправо, по књежевом изричитом наређењу, на Тари „стражу чували" и овом сјајном побједом значајно олакшали позиције црногорске војске на Ријеци Црнојевића (232).

Узимајући у обзир обим и стратегијски значај Шаранске битке, која се догодила 1862. године (по многим писаним изворима погинуло је око двије хиљаде турских војника и турских главара), може се са сигурношћу тврдити да ова битка представља највећи пораз турске војске у историји Дробњака.

Шарански ратни догађаји нашли су мјеста и у предању, причама, народним пјесмама; и књаз Никола је пјевао о Шаранцима и шаранским јунацима. У једном тренутку пјесничког надахнућа написао је о Шаранцима стихове:

„Те се Тара и Дурмитор
Зачудише нашем маху
Кад држасмо до по Босне
И Србије све у страху"

Тај „мах" шаранских и језерских ратника на дан св. Преображења 1862. године не само да је представљао највећу битку икад вођену на простору Дробњака већ је и у историјском погледу заузео значајно мјесто везано за ратничке дане. Историјску поенту Шаранске битке можда је најбоље означио Војислав Максимовић у студији *Дурмиторски зборник*, у којој каже: „Две хиљаде погинулих Турака у једном боју и једном јединому дану, и то у најодлучнијем тренутку тешке Омер-пашине године, док се обруч крволочног завојевача стезао око самог Цетиња, осим што је многе задивило, дјеловало је и као мелем на свежу рану".

УСТАНИЧКЕ АКЦИЈЕ ДРОБЊАКА (1862–1878); УЧЕШЋЕ ДРОБЊАКА У БОРБАМА ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ ЦРНЕ ГОРЕ И КОНАЧНО УКЉУЧЕЊЕ ДРОБЊАКА У САСТАВ ЦРНЕ ГОРЕ

У прегледу историјских догађаја треба имати у виду да је Црна Гора „водила на разне крајеве борбе цијеле 1861. године, а у марту 1862. године, ушла је и формално у рат против Отоманског царства. У овом рату Црногорци су имали огромне напоре и издржавали 'надчовјечанске муке', борећи се шест мјесеци против силно уређене и добро наоружане турске војске, без оружја, без праха и олова, без тајина..."

Крајем августа 1862. године Пивљани и Дробњаци су у Дуги разбили један турски одред који је ишао за Никшић (234).

Послије тога Црна Гора је, на интервенцију великих сила, закључила с Турцима мир (235), којим се обавезала да неће помагати Херцеговцима. Херцеговачка племена која су учествовала у устанку остала су под Турцима, али су добила неку врсту аутономије. У Шаранцима, Језерима, Пиви... не само што су потврђени главари који су учествовали у устанку, него су још и неки нови наименовани.

За Језера и Шаранце овај је мир имао само формалан значај, а фактички су се они осјећали и сматрали саставним дијелом Црне Горе, којој су добровољно порез плаћали (236), док Турцима харача нијесу давали.

У овом контексту је и казивање историчара Владимира Ћоровића, објављеног на основу извода из дневника Прокопија

Чокорила* о учешћу дробњачких устаника на подручју Санџака. У том напису Ћоровић указује да је „21. јануара 1861. године на Кадилук фочански село Грдијевићи", ударила на Турке чета дробњачких устаника, коју је предводио Новица Церовић, и да су у тим борбама Турци били потучени, кад је „убијено двадесет седам Турака", а само подручје села Грдијевића било је освојено. Ако је у тим борбама страдала и нека жена и дијете ... „тако се чуе... и ако је истина ... е то није добро", пише Прокопије Чокорило. У таквим сукобима и устаничким акцијама и то је могуће, иако овдје такве намјере сигурно није било.

Дробњачки устаници били су присутни и у Кривошијским устаницима, посебно оном из 1869. и 1882. године, међу којима је био и кнез Тодор Лазовић, поријеклом Дробњак и један од најистакнутијих вођа Кривошијског устанка. У ствари, учесници кривошијских устанака били су и Илићи, Лазовићи, Дробњаковићи... директни потомци старих дробњачких усељеника у кривошијске и бокељске крајеве. О Кривошијско-херцеговачким устанцима пишу многа истакнута имена са овог подручја, истичући дробњачке усељенике на подручју Кривошија, Рисна, Грбља, Пераста и других мјеста на подручју Боке. О учешћу Дробњака и дробњачких првака пише и Предраг Ковачевић који каже да су Кривошијским устанком 1869. године руководили угледни људи из Кривошија, међу којима Ковачевић наводи и кнеза Тодора Лазовића, поријеклом из Дробњака.

Херцеговачко-кривошијски прваци су знали да им у устаничким акцијама ни вријеме ни међународне прилике не иду на руку и да због тога не могу имати веће поуздање ни у Црну Гору, а ни у Србију, а посебно не у Русију чији глобални интереси и ратни планови нису били везани за херцеговачко-кривошијске устанке, напротив, могли су утицати на погоршање ионако крхких односа између Русије и Аустро-угарске. Зато су херцеговачки и црногорски устаници, преко својих истакнутих првака Пиве и Дробњака — Лазара Сочице и Живка Шибалије, тајно упућивали војну помоћ кривошијским устаницима. У вези са овом помоћи посебно указујемо да су аустроугарске власти у више наврата оптуживали Лазара Сочицу да руководи организовањем устаничких акција у Кривошијама, „а да са њим учествује и језерски капетан Живко Шибалија, шарански капетан Митар Кнежевић и граховски капетан Саво Миловић". Да би доказала

* Прокопије Чокорило: *Гласник Земаљског музеја,* Сарајево, 1916.

своју неутралност у овом случају црногорска влада је привремено смијенила Лазара Сочицу и формирала „исследну комисију" која је у другој половини маја 1882. године вршила испитивање над овим лицима због, наводно, њихове умијешаности у питања Херцеговачко-кривошијског устанка.

Истина, дробњачко-херцеговачки прваци и нијесу имали велике наде у успјех херцеговачко-кривошијских акција, јер, праве помоћи није могло бити ни са једне стране, али су знали и да је њихова обавеза да се боре, да подстичу и помажу друге за борбу на немирном и врлетном херцеговачком тлу, на коме се устаничке акције неће смирити док не оде са ових простора и посљедњи окупаторски војник. Знали су и да су у борби сами, неријетко се сјећајући Његошевих стихова: „Нада нема право ни у кога/ До у бога и у своје руке".

Гинули су дробњачки слободари на херцеговачким просторима. Имали су и по хиљаду ратника, попут батаљона у Херцеговачком устанку којим је командовао Грубан Церовић или кнеза Тодора Лазовића и других дробњачких ратника у кривошијским устанцима.

О бокељско-херцеговачким и кривошијским акцијама и улози дробњачко-пивских првака и устаника у овим крајевима писали су: Сава Накићеновић, Никола Стијеповић, Предраг Ковачевић, Ђорђије Самарџић, Хамдија Капицић, З. Радојичић и многи други.

Двадесет седмог јуна (9. јула) 1875. године почео је устанак у Невесињу, а у току јула разбуктао се у Херцеговини (237).

Књаз Никола је позвао херцеговачке и брдске главаре на састанак; он је одржан тајно, на Ловћену 26. и 27. јула и ту је књаз окупљеним главарима обећао помоћ и послао их да сваки иде у своје племе, диже народ на устанак и води борбу с Турцима, што су они и учинили. Језерце који су 1874. године имали триста бораца на овом састанку заступао је Живко Шибалија (238).

Ускоро по избијању устанка, шарански главари су одржали збор у манастиру Добриловина и организовали Шаранце за устанак, на чијем су челу били војвода Трипко Џаковић и капетан Јоксим Кнежевић. Њима се придружило и нешто устаника из Мораче и Ускока, под вођством архимандрита Дожића. Истовремено су устали и Језерци, па како у Језерима и

Шаранцима није било Турака, њихове су чете прелазиле преко Сињајевине у колашинска поља и преко Таре у Санџак, и тамо нападале Турке и рушиле њихове карауле (239), док су Дробњаци оперисали по Пиви (240).

Већа турска војска, под командом пљеваљског Черкез-паше, удари 24. октобра 1875. године на Пренћане, гдје је било око триста Шаранаца под командом војводе Трипка Џаковића. Пашин план је био да војводу Трипка и његове људе претјера преко Таре и спали Шаранце. Војвода Трипко са својим људима одлучи да не пусте живе Турке да пређу преко моста на Тари испод Пренћана. Бранећи мост, сви су храбро изгинули убивши доста Турака. Тешко рањен, војвода Трипко је убио из револвера четири Турчина прије него што су Турци успјели да га усмрте. Тада су се прикупили и остали Шаранци, спријечили Турке да пређу преко моста и вратили их у Пљевља (241).

Како се примицала зима, Турци су одлучили да по сваку цијену унесу таин своме гарнизону на Горанску, па су се Селим-паша и Шефкет-паша са десет хиљада низама и с топовима упутили из Гацка у том правцу, гонећи велику количину таина (242). Појачани Дробњацима који су им дошли у помоћ и већим бројем других новодошлих Црногораца (243) устаници састављени од четири хиљаде бораца, сачекају Турке на Муратовици, гдје се 29, 30. и 31. октобра одиграла велика тродневна битка, у којој су Турци тешко поражени и били приморани да се врате у Гацко, претрпјевши знатне губитке: осамсто тридесет два мртва и деветсто рањених, од којих је велики број доцније подлегао ранама. Међу рањенима је био и Шефкет-паша. На страни устаника било је педесет седам мртвих и деведесет шест рањених. Међу погинулима је био и један од главних устаничких вођа и велики јунак капетан Вуле Аџић. Погинули су и официри Дрека Аџић, Милан Кнежевић и Обрен Радовић. Дробњаци су том приликом отели од Турака два „дебанхова" топа. Устаници су заплијенили седамсто острагуша (244), велики број шатора и око дванаест товара таина и муниције (245). То је била највећа битка и највећи турски пораз од почетка устанка.

У мају 1876. године дошло је до преговора између Србије и Црне Горе о закључењу војног савеза у циљу рата противу Турске. Савез је закључен 31. маја, а 18. јуна објављен је рат; херцеговачки устаници ушли су у састав црногорске војске, која је формирана у бригаде и батаљоне. Дробњак је дао два

На слици: Пеко Павловић, Вуле Аџић, Лазар Сочица, Јоксим Кнежевић и Богдан Зимоњић *

* Слику за ову намјену уступио ми је Бошко Т. Кнежевић, као и неке историјске записе из овог времена. Захваљујем Бошку Т. Кнежевићу на помоћи и сарадњи.

У легенди (наслову) ове слике стоји записано: књаз Никола упућује Пека Павловића, Вула Аџића, Лазара Сочицу и Јоксима Кнежевића, војводи Богдану Зимоњићу у устанак у Херцеговини, 1875. године, док је на полеђини слике записано „да је ову слику сачувао и дао Мирашу Кнежевићу из Павиног Поља генерал-мајор Никица Кнежевић из Београда.

батаљона: Дробњачко-ускочки, од осам чета, под командом Грубана Церовића и Језерско-шарански, од шест чета, под командом Митра Ћоровића. Оба ова батаљона била су у саставу главног одјељења црногорске војске, које се звало Сјеверна војска и састојало се од тридесет батаљона. Под командом књаза Николе, војска је без тешкоћа продирала кроз Херцеговину све до Невесиња, освојивши на том простору сва турска утврђења и разоружавши им посаде, осим Билеће, гдје је био бројно јак и добро утврђен турски гарнизон (246).

Батаљони који су учествовали у Херцеговачком устанку нијесу били по броју исти. Најмањи батаљон могао је имати око 400 војника. Међу највећим батаљонима био је Дробњачки батаљон, који је бројио преко 1000 војника и њиме је командовао Грубан Церовић.*

Како је турску војску предводио искусни Мухтар-паша, и с једне и са друге стране предузимано је више тактичких и маневарских потеза да би се непријатељ заварао и обмануо (247).

Појачан с три табора низама који су дошли из Требиња и са хиљаду башибозука и двјеста Арнаута, Мухтар-паша је 13. јула изашао из Невесиња и упутио се у правцу Билеће. Мухтар-паша је заноћио у Билећи, а црногорска војска у Врбици код Вучјег Дола.

У току ноћи Мухтар-паша је извиђањем сазнао гдје се црногорска војска налази, па је своју снагу појачао са још два табора, која је узео од билећког гарнизона и у рану зору 16. јула изашао из Билеће са двадесет једним табором војске.

Црногорци су одмах похитали на Вучји До и на њему заузели положаје на којима су дочекали Турке. Ови су, међутим, тамо стигли раније, предухитрили су Црногорце, те заузели доминантни положај Ковчег, с кога су на Црногорце отворили топовску паљбу и тако је почео бој.

Црногорци су имали више услова да добију битку него Турци: црногорска војска је била много квалитетнија, покретнија и спретнија за борбу на овом терену од турске (248). У току једног и по сата пушчане и топовске паљбе Црногорци су вјешто опколили турске положаје, па извршили плаховит јуриш, у коме

* Неке податке из времена Херцеговачког устанка уступио ми је Илија Р. Церовић. Захваљујем му на помоћи и сарадњи.

су заузели главно турско упориште Ковчег и на њему заробили турске топове, што је унијело расуло у турску војску која је панично бјежала.

Црногроски батаљони су у повратку вукли заробљене топове, скупљали и доносили пушке и друго оружје, муницију, заставе и друге трофеје, спрему и ратни материјал, а доводили су заробљенике међу којима је био и Осман-паша, а заплијенили су и велику количину златног и сребрног новца. Све до једног марјаша предали су у државну касу. Вучји До је био прекривен мртвим Турцима, међу којима је био и Селим-паша, три пуковника, три потпуковника, два кајмакама и сто шездесет осам нижих официра. Унесен је и тешко рањени Мустај-паша, док је Мухтар-паша који је био лако рањен побјегао у Билећу.

Црногорски губици су били: седамдесет шест мртвих и сто тринаест рањених. Из Дробњачко-ускочког батаљона у том бојy је остао један број мртвих и рањених Дробњака и Ускока (249).

Русија је објавила рат тринаестог априла 1877. године Турској. Како јој Црна Гора не би правила сметње у обрачуну с Русијом, Турска је одлучила да је покори, па је у мају послала на њу војску са три стране (250).

Према овоме је и црногорска војска распоређена на три фронта. Њено највеће одјељење, под командом војводе Петра Вукотића, од осамнаест батаљона (251), међу којима је био и Дробњачко-ускочки (252), пошло је у сусрет Сулејман-паши да га сачека на Крсцу, на улазу из Гатачког поља у кланац Дугу.

Језерско-шарански батаљон, под командом Митра Ђоровића, налазио се у простору око Таре и требало је да осујети прелаз Турака на лијеву страну ове ријеке (253).

Дробњаци, Гачани и Пивљани су на Муратовици дочекали Рецеп-пашу, док је војвода Петар с осталом војском дочекао Сулејман-пашу на Крсцу. Обје су се битке одиграле истог дана, 23. маја. Рецеп-паша је на Муратовици био сузбијен, док на Крсцу Црногорци, и поред жестоког отпора, нијесу могли одољети надмоћнијој турској сили, већ су се повукли на Пресјек, претрпјевши губитке од петсто мртвих и рањених, али су и турски губици били велики. Војсци која је била на Муратовици наређено је да прекине борбу и да се и она повуче на Пресјек.

Сулејман-паша је наступао опрезно и лагано. Стигао је 1. јуна на Пресјек, одакле се ослабљена црногорска војска сутрадан, 2. јуна, послије мање борбе повукла.

Књаз Никола преузео је команду над цијелом војском. Он је с Планинице повукао војску у Острошки кланац у који је вјешто увукао Турке међу црногорске засједе.

Сулејман-пашине трупе су шестог јуна 1877. године почеле врло опрезно да улазе у Острошки кланац. Прво су улазили мањи одреди, који су стално испаљивали туне на простору пред собом и са бочних страна, како би изазвали Црногорце да им одговоре пуцњавом и тако открију своје положаје. Али благодарећи вјештој тактици Црногораца, то се није догодило.

Турци су потиснули Црнагорце и заузели манастир Острог, који су запалили 8. јуна; један дио црногорске војске прошао је Турцима иза леђа, довео их у панику, нанио им тешке губитке и заплијенио два топа. Они су били доведени у такав положај да нијесу могли ни назад ни напријед. Одлучили су да се пробију напријед, али је то пробијање, почев од уласка у Острошки кланац, трајало девет дана и за то вријеме Турци су прешли пут од само двадесет километара. Они су у Острошком кланцу оставили осам хиљада мртвих људи, а било је и девет хиљада рањених. Црногорски губици су били петсто четрдесет мртвих и хиљаду триста рањених. Црногорци су заплијенили четири топа, око седам хиљада пушака, око шест хиљада револвера, исто толико сабаља и јатагана и седам турских застава (256).

У каквом су се шкрипцу Турци налазили у Острошком кланцу и како је тај стратегијски положај био подесан за Црногорце, а неподесан за Турке, види се из описа те битке који је дао турски историчар Мукевит. Он овако описује Острошки кланац (257): „А што се тиче описа Острошког кланца, у Херцеговини нема му примјера у погледу висине и изванредно тешког пролаза. На његовим врховима, гледано одоздо, налазе се високе мјестимичне шуме, које једна другу заклањају, као и веома оштре хридине."

Послије бојева у Морачи и Острошком кланцу, Језерско-шарански батаљон вратио се на своје раније положаје изнад лијеве обале Таре. Двадесет шест батаљона црногорске војске, међу којима и Дробњачко-ускочки и оба пивска батаљона, блокирали су град Никшић и борили се да га освоје.

У августу Хафис-паша пође из Новог Пазара преко Сјенице, Бијелог Поља и Мојковца са дванаест батаљона низама, шест батаљона башибозука и три батерије, односно шеснаест

брдских топова, па прикупивши успутно још четири хиљаде башибозука, пређе Тару и избије на Синјајевину с намјером да преко Шаранаца, Језера и Дробњака притекне у помоћ опкољеном Никшићу. Насупрот овој војсци нашао се само Језерско-шарански батаљон, коме је дошло у помоћ четири стотине Васојевића.

Та војска је, под заједничком командом војводе Лазара Сочица, преко Крнова, Дробњака и Ивице, гдје им се прикључио и Језерско-шарански батаљон, пошла у Језера да се супротстави Хафис-пашиној војсци, која је у међувремену у Шаранцима и Језерима спалила све, док је народ са стоком пребјегао у ужи Дробњак. Тако харајући и палећи, Хафис-паша је дошао до Горње Буковице, гдје је сазнао за кретање црногорске војске од Никшића, па се вратио на подеснije положаје у простору Пашине воде, Вирка и Јаворја, гдје је сачекао црногорске батаљоне и ступио с њима у борбу, у којој је његова војска претрпјела велике губитке и повукла се у правцу Таре, пребацила преко ње и избјегла пораз.

Послије овога Дробњачко-ускочки батаљон и пивски батаљони пребацили су се у Дугу, гдје су учествовали у освајању турских тврђава (260), а Језерско-шарански батаљон је остао на ранијим положајима (261).

Примирје између Русије и Турске закључено је деветнаестог јануара 1878. године. Оно је обухватило и Црну Гору. Мјесец дана доцније Русија и Турска су закључиле Санстефански мир, који је 1. јула ревидиран на Берлинском конгресу. Тада је Тара одређена као граница између Црне Горе и Турске, па је цио Дробњак коначно ушао у састав црногорске државе.

У црногорско-турским ратовима Дробњаци су не само учествовали већ и имали важну улогу у ослободилачким борбама. Ове борбе донијеле су им многа страдања, одвођења виђенијих људи у таоце и заробљеништво, вјешања, паљевине и пустошења, али су на крају уродиле плодом и дефинитивним ослобођењем најприје црногорских граница најближих Ускоцима, а затим и највећег дијела ужег Дробњака. Разграничењем између Турске и Црне Горе 1858. године, Ускоци и Дробњак, изузев неколико села на западној страни Дробњака, припали су Црној Гори. Истина, Шаранци и Језерци остали су и даље у саставу Турске, али је то било готово формално, јер су ти дјелови Дробњака по свему припадали Црној Гори. Црногорски књажеви постављали су и њихове старјешине — Јоксима Кнежевића,

Погибија војводе Трипка Јаковића на Тари

Трипка Цаковића, Живка Шибалију, чија су упутства и наређења они беспоговорно извршавали. У ствари, Берлински конгрес 1878. године међународним актом констатовао је већ створено стање припадништва цијелог дурмиторског подручја Црној Гори. Тиме је завршена петовјековна владавина Турске дробњачким просторима, али и непрестана борба овог народа против турског освајача (касније је настављена до коначног ослобођења наших народа од страних завојевача).

Треба имати у виду битан утицај племенског живота у овим крајевима на начин организовања државних и војних установа. Отуда се и државно и војно законодавство заснивало на територијално-племенском принципу; у саставу племена Дробњак биле су четири капетаније: Дробњачка, Ускочка, Језерска и Шаранска; у оквиру војне организације била су три батаљона, јер су Језерска и Шаранска капетанија као малобројне давале само један батаљон. На челу капетанија били су племенски капетани, који су обављали све управне, извршне, финансијско-административне и судске послове.

На челу батаљона народне војске били су командири и њихови замјеници. Батаљони су се дијелили на чете, а чете на водове и десетине, у чему су територија и братственички односи имали одређену улогу при организовању војске у оквиру појединих батаљона. Сви дурмиторски батаљони улазили су у састав херцеговачке, односно касније дурмиторске бригаде. На челу бригаде стајали су истакнуте и познате војводе с подручја Дробњака и дурмиторског краја.

Овдје треба имати у виду да је Језерско-шарански батаљон у борбама од 1875. до 1878. године претрпио велике губитке, што мртвих што рањених устаника (262).

У ЈЕДАН СУЛТАНОВ ФЕРМАН

Устаничке акције које у вјековној борби народа Црне Горе и Дробњака нијесу престајале, на подручју Отоманске империје стварале су посебну слику о Црној Гори, којој је, након стицања независности 1878. године, припојен и Дробњак. Стални вјековни покрети и устаничке акције на подручју Дробњака и Црне Горе стварали су основ у погледима Велике порте за разлику овог подручја од других земаља којима је Велика порта господарила и владала, вршећи активно, формално, а у многим

подручјима и фактички власт на окупираним просторима. Вјероватно је такво стање ствари утицало на доношење фермана турског цара Селим Емир Хана објављеног у *Журналу Министарства народног просвештенија Србије за 1878. годину.* У том чувеном ферману турски цар Султан Селим Емир Хан свечано саопштава: „Ми Султан Селим Емир Хан, који влада од неба до земље, од истока до запада, обавјештавамо наше везире, паше, кадије у Босни, Херцеговини, Албанији и Македонији и провинције које се граниче са Црном Гором да Црногорци нису никада били поданици Високе Порте и наређујем да Црногорце лијепо примите на нашим границама; ми се надамо да ће и они на исти начин поступити са нашим поданицима".

ДРОБЊАК ПОСЛИЈЕ БЕРЛИНСКОГ КОНГРЕСА

На Берлинском конгресу 1878. године Црна Гора је проглашена за самосталну државу. Том приликом су одређене и границе Црне Горе у односу на турску територију. Црна Гора је послије Берлинског конгреса имала више неспоразума с Турцима око одређивања граница и то је трајало неколико година послије Берлинског конгреса, у ствари до коначног споразума о утврђивању граница Црне Горе (1880).

Године 1880. од Дробњачко-ускочког батаљона формирана су два: Дробњачки и Ускочки батаљон, који ће, заједно с Језерско-шаранским батаљоном, ући у састав Херцеговачке бригаде. Ови батаљони ће у борби против Аустро-угарске имати значајну улогу.

Како је тих година Херцеговина била у устанку против Турака, Црна Гора је помагала овај устанак, посебно преко пивског војводе Лазара Сочице, језерског капетана Живка Шибалије и шаранског капетана Митра Кнежевића.

Већ крајем 19. и почетком 20. вијека Црна Гора је предвиђала скори сукоб с Турцима, па је одржавала тијесне везе с пограничним српским селима на десној страни Таре — наоружавала их и припремала за устанак кад вријеме за устанак дође.

Под тим утицајем дошло је до побуне једног броја села из Прекотарја, тако да су Турци појачали своје војне ефективе против ових села, а она су се тада обратила за помоћ Вулу Кнежевићу, команданту Језерско-шаранског батаљона.

Дијелови Језерско-шаранског батаљона прешли су ријеку Тару и кренули у борбу против Турака. Борбе су настављене у

Бјелопољском кадилуку; у овим борбама било је много мртвих и рањених.

На интервенцију Турака и других европских сила, Црна Гора је обуставила операције своје војске и почела са Турском преговоре, а њихов резултат је био да се црногорска војска повуче на лијеву страну Таре.

У Првом балканском рату, 1912. године, сва три дробњачка батаљона била су у саставу Дурмиторске бригаде источног одреда, који је оперисао у правцу Санџака и Метохије и био је под командом бригадира сердара Јанка Вукотића.

У то вријеме, 25. септембра 1912. године, Црна Гора је објавила рат Турској, а већ сутрадан су отпочеле операције.

Језерско-шарански батаљон прешао је ријеку Тару и оперисао на терену Лима и Ћехотине, дижући тамошњи народ у борбу против Турака.

Дробњачки и Ускочки батаљон, у саставу Дурмиторске бригаде, учествовали су у заузимању Мојковца, Бијелог Поља и Берана.

Након што су Турској објавиле рат Србија, Грчка и Бугарска, Дурмиторска бригада учествовала је у освајању Рожаја, Пећи и Ђаковице, а тада се и састала са српском војском.

Нешто касније, Дробњачки и Ускочки батаљони учествовали су у великој бици на Бардањолу и заузимању Скадра.

Дробњачки батаљон је у Првом балканском рату имао већи број погинулих, умрлих и рањених војника.

И у Другом балканском рату Дробњачки и Ускочки батаљон учествовали су у борби против Турака, па су, у сарадњи с Моравском и Шумадијском дивизијом (1913), повели велике битке против Турака, али и против Бугара, које су разбили 22. јуна 1913. године.

У Другом балканском рату у Дробњачком, Језерско-шаранском и Ускочком батаљону било је што мртвих што рањених војника преко сто четрдесет.

У балканским ратовима посебно треба имати у виду борбе црногорске војске (у чијем су саставу биле и јединице дурмиторског одреда), у заузимању Скадра, те борбе на Бардањолу и Тарабошу од 7.2. до 31.3.1913. године, када црногорска војска и по наводима М. Екмечића „губи пуно људства у овим биткама". У ствари, црногорска војска је на овим подручјима располагала

Црногорска дивизија стиже на бојно поље.
На челу колоне је истакнути црногорски јунак-Дурмиторац,
потпуковник Мићан Јакић, носилац високих домаћих
и страних одликовања за војничке врлине, храброст
и успјешно командовање у балканским ратовима
и Првом свјетском рату.

јаким војним снагама, у којима „је било и 4500 добровољаца“, тако да ова чињеница показује у колико ј мјери Скадар био од значаја за стратегијске интересе Србије и Црне Горе. При свему томе треба имати у виду да је Аустрија имала највише политичких, економских и стратегијских интереса да подржава идеју о такозваној „Великој Албанији“ и прије, али и послије избијања балканских ратова.

У вези са остварењем одређених ратних операција, Србија и Црна Гора у октобру 1912. године потписале су војну конвенцију о заједничким акцијама након чега је Црна Гора прва отпочела нападе на овом подручју.

Да би предухитрила и осујетила освајање и задржавање Скадра, Аустрија је у оквиру својих ратних планова предузела неопходне мјере да се активности црногорске и српске војске онемогуће, као и да обезбиједи утицај на стварање тзв. „Велике Албаније“, што је посебно спроводила и заговарала њена дипломатија.

Тако је, на иницијативу Аустрије и Француске, у Лондону организована и отпочела конференција амбасадора о успостављању мира... На тој конференцији је одлучено да се формира независна држава Албанија, која је била призната 17.12.1912. године, када је и обустављен црногорски напад на Скадар; конференција у Лондону 23.2.1913. године одлучује да Скадар припадне Албанији.

На овакав исход скадарске епизоде (уз велике жртве црногорске војске) утицале су пријетње Аустроугарске да ће ући у рат уколико не престане опсада Скадра, те да ће извршити блокаду морске обале од Бара до ушћа Дрима. То је онемогућило балканске државе да заврше ратове како је било договорено ратним плановима.

Под пријетњом и притиском Аустрије, Силе су 27.4.1913. запријетиле и затражиле да црногорска војска напусти Скадар, или „може доћи до рата“. У оваквим условима и околностима Црногорци су прихватили овај ултиматум великих и моћних сила и напустили Скадар, у коме је црногорска војска (са биткама на Бардањолу и Тарабошу) имала велике губитке. Ова битка је оставила велику и трајну психолошку празнину у душама Црногораца, али и пјеснички и епски траг у историји црногорског народа.

Ослободилачки покрет словенског живља на Балкану почетком 20. вијека поприма све већи замах. Црна Гора, Србија, Грчка и Бугарска склапају савез 1912. године и тако отпочиње Први балкански рат против Турске. Источни одред црногорске војске, у коме су Дурмиторски, Ускочки, Језерско-шарански, Планинско-пивски и Жупско-пивски батаљони Дурмиторске бригаде, прелази Тару и ослобађа Мојковац, Бијело Поље, Беране, Пљевља, Плав, Рожаје, а затим улази у Пећ и Ђаковицу, одакле се усмјерава према Скадру, учествујући у великим борбама на Бардањолу. У борбама око Скадра, у којима је црногорска војска изгубила више хиљада војника, велике губитке имале су и јединице са подручја дурмиторског подручја. Послије дуже блокаде и тешких борби турски гарнизон у Скадру се предао и црногорска војска је ушла у Скадар.

И у Другом балканском рату црногорска војска је учествовала на страни Србије, а у Дечанском одреду, у коме је био и један број бораца са дурмиторског подручја, учествује у борбама против бугарских трупа на Рајчанском Виду и Великом Говедарнику.

Иако сасвим исцрпљена ратним напорима, Црна Гора је 1914. године ушла у Први свјетски рат, придружујући се Србији, којој је Аустрија објавила рат. У првој фази рата борци дурмиторског подручја, учествујући прво у саставу херцеговачког одреда црногорске војске, а потом санџачке војске, продиру преко Дрине и ослобађају Горажде и Фочу да би у другој фази рата, усљед нових ратних околности, били пребачени у подручје Мојковца, ради спречавања аустријских трупа да угрозе одступницу српској војсци.

Црна Гора је Аустроугарској објавила рат 6. августа 1914. године, када се Херцеговачки одред налазио на фронту дугом сто тридесет километара од Шћепан-поља до Грахова.

Дробњачки и Ускочки батаљони упућени су у Бањане а одатле на подручје Пиве, Херцеговине и Босне, гдје су учествовали у већем броју битака против аустроугарске војске на подручју Пљеваља, Чајнича, Горажда, Рогатице, Јахорине, Црног врха, Клека, Боровца, против бројно јачег и надмоћнијег непријатеља.

У октобру 1915. године почело је повлачење српске војске пред надмоћнијим непријатељем. Ово повлачење је штитила црногорска војска, у којој је била и Дурмиторска бригада.

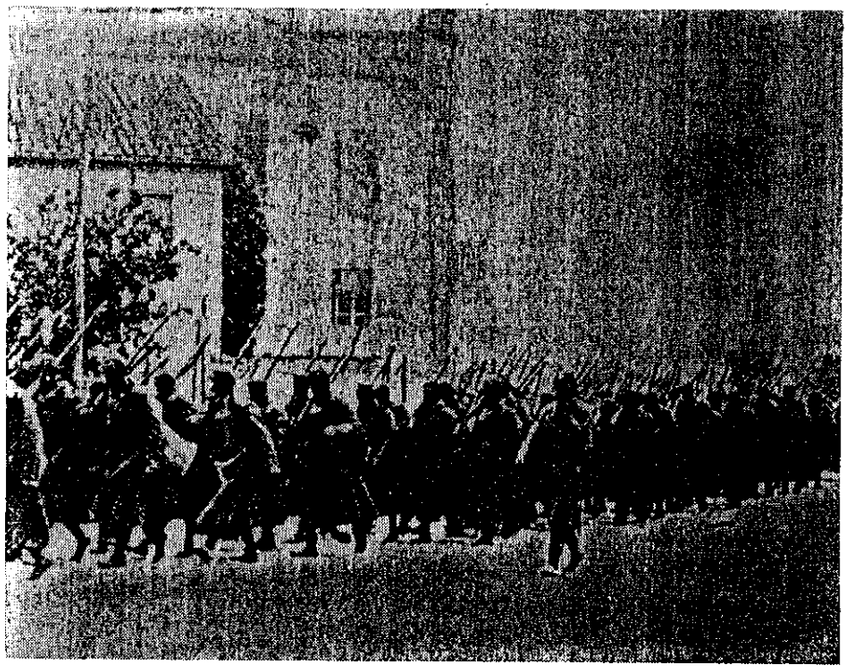

Улазак црногорске војске у Скадар

Језерско-шарански батаљон налазио се на лијевој обали ријеке Таре са задатком да спријечи непријатељски прелаз преко ријеке Таре. Тада су (децембар) Дробњачки и Ускочки батаљон сачињавали Дробњачко-ускочку бригаду.

Почетком 1916. године (6. и 7. јануара) дошло је до велике и чувене Мојковачке битке, која је одиграла значајну улогу при повлачењу српске војске пред јачим и надмоћнијим непријатељем.

ПОКРЕТИ ЦРНОГОРСКЕ ВОЈСКЕ И УВОД У МОЈКОВАЧКУ БИТКУ

Повлачењем српске војске пред надмоћнијим непријатељем отпочела је припрема и прегруписавање црногорске војске (у којој су се налазили и дурмиторски батаљони, Језерско-шарански, Ускочки и Дробњачки батаљон) за обезбјеђење заштите при повлачењу српске војске. Ови батаљони који су се од октобра 1915. године налазили на разним позицијама и положајима кренуће према Мојковцу и преузети по налогу Врховне команде врло значајну улогу у спровођењу оперативног плана Мојковачке битке.

Доктор Александар Драшковић у својој студији о Мојковачкој бици* даје историјску панораму битке на начин којим се могу пратити односи снага у самој бици, али и удео дијелова (чета батаљона бригада) Прве санџачке дивизије у остварењу овог значајног историјског задатка црногорске војске.

Драшковић у првом плану описује јединице које су учествовале у Мојковачкој бици, при чему наводи да се у саставу Прве санџачке дивизије, чији је командант био Петар Мартиновић, налазила и Ускочко-дробњачка бригада, чији је командант био Јован Жижић, а шеф штаба поручник Јефто Ружић; Ускочки батаљон имао је шест чета, његов командант био је Љубомир Јоков Полексић, док је Дробњачки батаљон имао седам чета, а његов командант био је капетан Никола Ружић.

Ускочко-дробњачка бригада је у Мојковачкој бици имала изузетно тешке и деликатне задатке, посебно њен Ускочки батаљон.

* Др. Драшковић: *Мојковачка битка*, Стручна књига, Београд, 1991.

Одлука сердара Јанка Вукотића од 6.01.1916. године дала је ближе одреднице о учешћу јединица у предстојећој бици и њиховој улози у остварењу оперативног плана Санџачке дивизије.

Не улазећи у ширину оперативног плана сердара Јанка Вукотића, а с обзиром на учешће дурмиторских батаљона на овом бојишту, аутор ће се у свом приказу бавити претежно улогом Ускочког и Дробњачког батаљона у Мојковачкој бици.

Према многим војним историчарима и стратезима, у овој „сложеној и неизвјесној операцији", најтежи и најделикатнији задатак припао је Ускочком батаљону. Задатак Ускочког батаљона је био да удари у лијеви бок непријатеља и то још за мрака (шест сати) у густој непрозирној шуми, по дубоком снијегу и оштром мразу. Ако се овоме дода и потпуна отвореност десног бока Ускочког батаљона према главној непријатељској позицији, онда и није тешко претпоставити с каквим се све „непредвидивим проблемима могао суочити њихов командант поручник Полексић".

У таквим условима дошло је до сукоба с непријатељским јединицама „и то по дубоком снијегу, који је и даље непрекидно засипао усред густог буковог омара, у још неозареној божићној ноћи".

Сусрет противника био је на „врло блиском одстојању, па је зато и дошло за тренутак до обостраног изненађења и збуњујућег застоја на обема странама".

У таквим условима, првим двјема четама Ускочког батаљона командант Полексић убацује и Тимарску чету, која уноси преокрет у бици и тако охрабрени приспјелом помоћи све три чете крећу „у силовит и незадржив јуриш". У таквој ратној ситуацији непријатељу су стално пристизале резервне снаге из позадине, док је командант Ускочког батаљона био лишен било какве резерве, с озбиром на то да је све „расположиво људство морао убацити у саму ватру битке", иако се и свјесно излагао опасности да буде нападнут са десног бока који је остао небрањен. Ускочки батаљон је иначе био изолован од својих снага, лишен артиљеријске подршке, дотура муниције, безбједног извлачења рањеника, а још је био и потпуно необавјештен о томе шта се збива на главном ратишту око Бојне њиве и Разврша. „Читавог дана без предаха трајало је ово сурово клање, по сњежним непрегледним и непроходним буковњацима" Гилиногора и Челиних Коса, између Ускочког батаљона и аус-

тријских снага генерала Шварца; тек при крају дана, напокон, лијевом крилу Ускочког батаљона успјело је да ухвати везу са Колашинским батаљоном на источним падинама Развршја. У смирај дана батаљону је успјело да се постепено сви свију према западу, док коначно није прикључен на развршју, пошто је већ била пала ноћ. У таквим условима батаљон се по наређењу команданта дивизије „под заштитом ноћи извукао према главном положају Колашинске бригаде у рејону Игришта и Мједеног гувна".

Тако је Ускочки батаљон у Мојковачкој бици 07.01.1916. године одиграо „једну од капиталних улога у констелацији борбених догађаја, и напора Прве Санџачке дивизије". Овај легендарни батаљон је у готово немогућим условима био потпуно изолован, ни од кога подржан, изложен сталној смртној опасности од тоталног уништења; у току читавог дана (7. јануара) привлачио је на себе ватру јаких противничких снага, чије је присуство на попришту пресудних догађаја могло да утиче и однесе превагу на сами исход битке.

Оно што неоспорно потврђује „неописиве напоре Ускочког батаљона јесу његове импресивне жртве, којима је платио свој ратни допринос борбеним прегнућима I Санџачке дивизије". Ускочки батаљон је у овој бици изгубио једну четвртину свог бројног стања, 49 погинулих и 46 рањених официра, подофицира и војника. Овдје је број погинулих премашио број рањених, што је риједак случај и представља „један ратни курiозум", који се у историји ратовања врло ријетко догађа.

У аналима и историјским записима 7. јануар 1916. године остаће вјероватно као најдраматичнији дан велике Мојковачке битке. Ово посебно ако се имају у виду борбе које су водили батаљони Дурмиторске бригаде на попришту Мојковачке битке. У ставри, тог дана је црногорска војска прешла у противнапад, који је „трајао целог дана". „Борбе су биле огорчене: поједине јединице изводиле су узастопне жестоке јурише. Неки положаји прелазили су више пута из руке у руку... И идућих дана све до десетог јануара борбе код Мојковца нису престајале. Губици ландштрумских трупа износили су тих дана око 700 војника, али су и црногорски губици били велики (на примјер Ускочки батаљон изгубио је 7. јануара око 34% бројног стања)." *

* Милан Зеленика: *Рат Србије и Црне Горе 1915,* Војноиздавачки завод „Војно дело", Београд, 1954, стр. 482.

Ни Дробњачки батаљон, ако се има у виду број погинулих и рањених, на мојковачком бојишту није био боље ратне среће. У изузетно тешким условима развоја Мојковачке битке, командант Колашинске бригаде обратио се команданту дивизије Мартиновићу, с предлогом да интервенише једном резервом — Дробњачким батаљоном што је Мартиновић одмах прихватио, али тако што је из батаљона изузео три чете и формирао мањи батаљон под командом поручника Јефта Ружића. „Остатак од четири чете је и даље остао с лијеве обале Таре, јер се командант дивизије није смио лишити резерве, макар она била и симболична."

Млади командант батаљона поручник Ружић са „око 200 људи" у свом батаљону, формираном од Ивичке, Комарске и Превишке чете, кренуо је према Бојној њиви, гдје се и очекивало учешће дробњачког батаљона управо на овој позицији. Како су јединице III регрутског батаљона до даљег биле „неспособне за било какав озбиљан напад", командант Ружић кренуо је ка Бојној њиви сам у напад. Терен је био тежак, са стрмим успоном, по снијегу, а на позицији „гдје се непријатељ већ осјећао господарем ситуације, пошто је већ био одбио два јуриша."

Имајући у виду обећање које је Ружић дао команданту дивизије Мартиновићу да ће његов батаљон освојити Бојну њиву, у невјероватно тешким условима, по цичи зими и великим снежним наметима и тешко проходним теренима, Дробњачки батаљон је из више јуриша и контрајуриша у скоро немогућим условима успио да освоји Бојну њиву; на тај начин је Дробњачки батаљон, „без икакве артиљеријске или митраљеске подршке, учинио капиталан допринос укупним одбранбеним напорима своје дивизије."

Дробњачки батаљон је у бици имао 14 погинулих и 24 рањених војника и старјешина. Рањена су 3 официра и 3 подофицира, што је укупно износило око 20% војног састава овог батаљона.

При свему овом треба поменути и аутентичне записе о Мојковачкој бици Јефта Ружића, начелника штаба Дурмиторске бригаде. Те списе је на научном симпозијуму поводом 80-годишњице Мојковачке битке 1915/1916. године одржаног у Подгорици од 10. до 14. 4. 1996. године, изнио Стеван Ј. Ружић имајући притом у виду Дробњачки батаљон у Мојковачкој бици, што је био и предмет излагања Стевана Ружића: „Дробњачки батаљон санџачке војске у Мојковачкој бици."*

* Стеван Ружић: Излагање на научном симпозијуму поводом 80-годишњице Мојковачке битке 1915/1916. године, одржаног у Подгорици у времену од 10. до 14. 4. 1996. године.

Иако аутор ове књиге нема намјеру да коментарише излагање С. Ружића на поменутом симпозијуму, треба рећи да се овдје ради о незаобилазном штиву написаном руком једног од најистакнутијих актера чувене Мојковачке битке, што ће, надам се, бити и предмет посебног коментара издавача *Збирке радова,* која се припрема и издаје у поводу знамените годишњице Мојковачке битке.

С обзиром на историјске записе и студијска истраживања о улози и значају велике Мојковачке битке, може се стећи објективан утисак да је Ускочко-дробњачка бригада часно извршила своју историјску задаћу у овој по много чему значајној историјској бици.

Њени батаљони — Ускочки и Дробњачки — у констелацији борбених догађаја Мојковачке битке имали су, може се са сигурношћу тврдити, одлучујући удио у освајању одређених ратних позиција и остваривању колосалног стратегијског плана I санџачке дивизије на овом ратном попришту.

Стално изложени опасности тоталног уништења, усљед потпуне изолованости од састава других јединица које су дјеловале на овом сектору и у условима циче зиме и дубоких снијегова, који су стално засипали терене ратних догађања, кроз врлетна беспућа и густе букове омаре, дјеловали су ускочки и дробњачки „Спартанци“ увијек за слободу „мријет навикнути“.

Отуда се у цијелој констелацији борбених дејстава може поћи од констатације да су остварени стратегијски и борбени задаци поменутих батаљона умногоме утицали „на одлучујућу превагу у исходу“ ове велике историјске битке.

Овдје смо укратко истакли активности и ратне операције дурмиторских батаљона, не улазећи шире у активности осталог дијела војске на просторима гдје се одиграла Мојковачка битка.

Нешто касније, послије ове велике и легендарне битке, која је дјеловала као заштитница при повлачењу српске војске према југу, донијета је наредба (22. јануара) о капитулацији, након чега је Црна Гора окупирана.

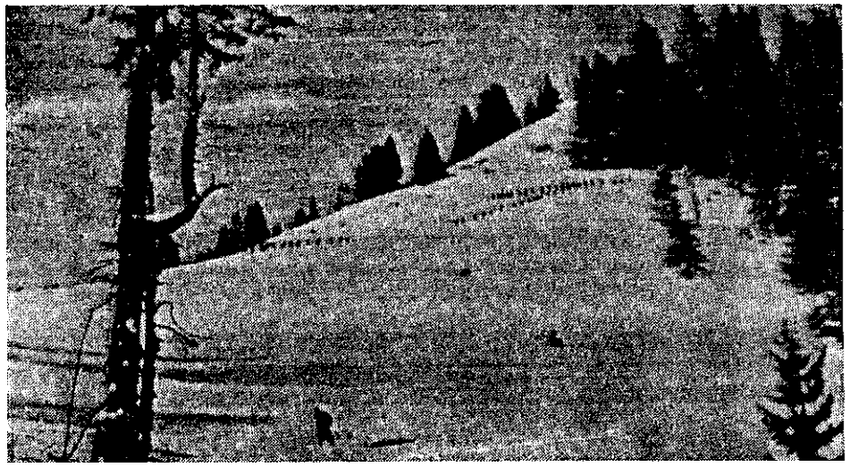

Драматично повлачење српске војске преко Чакора, 1915. године

АУСТРИЈСКА ОКУПАЦИЈА И КОМИТСКИ ПОКРЕТ У ЦРНОЈ ГОРИ

Први пут у петовјековној историји умукле су пушке црногорске, а народ је био принуђен да сакупља на гомилу своје оружје и баца га испред ногу швапских завојевача.

Али, то неће дуго потрајати...

И у условима нечувеног швапског терора многи су своје оружје скривали по таванима, или закопавали по јаругама, јер је у њима тињала нада да ће им се једног дана пружити прилика да крену у бој против мрског освајача. Та нада и жеља за слободом условила је и организовање Комитског покрета готово у свим дијеловима и окрузима Црне Горе.

Становништво је упозоравано да ће онај ко не преда оружје које посједује бити приведен пред војни суд. На основу пресуда пријеког суда објешени су сви Црногорци који су на било који начин пружали отпор швапској окупацији. Депортовани су и многи виђенији људи, а поједине области су расељене „одвођењем људи способних да носе оружје".

У овој малој земљи, која је у то вријеме имала једва 200.000 становника, окупатор је већ крајем 1916. године „држао преко 140 жандармеријских станица".

Од првих дана окупације аустријске власти су почеле да пуне затворе по црногорским градовима. Хајке и свакодневне потјере за комитима нијесу престајале, а тамо гдје аустријске власти нијесу успјеле да се домогну комита, одводили су у затвор као таоце невине грађане, тако да су већ првих дана окупације сви затвори у Црној Гори били пуни.

Сви они који се нијесу покоравали овим наредбама освајача дивљачки су мучени и убијани, или одвокени у логоре у Мађарску.

У овим логорима у Мађарској, најтеже су пролазили логораши у логору Нађмеђеру. Добијали су храну посљедње категорије и често су се разболијевали. „Болнице су се често пуниле и брзо празниле". Празнило их је гробље јадних логораша. У оваквим условима се масовно умирало; биле су то околности у којима се живјело стално на ивици смрти и вријеме кад су по оној народној „живи завидјели мртвима."

Бјекства из логора су била врло честа, али је, нажалост, било мало оних који су успјели да се домогну домовине. Тако су

покушали да побјегну племенски капетани са Дурмитора — Раде Кршикапа, мајор Спасоје Лазаревић и Радован Радовић, али је бјекство било врло брзо откривено и они су били похватани. У оваквим околностима је успио да побјегне комита Јово Бакић, захваљујући томе што је радио код неких мађарских сељака, тако да су му ови контакти и одређене околности омогућиле бјекство.

Међу ријетким логорашима који су успјели да побјегну био је и перјаник Јован Карацић са Дурмитора и његов саплеменик и пријатељ Видак Каљевић. Перјаник Јован Карацић био је у то вријеме момак снажне конструкције, који се само захваљујући чудном збиру околности успио домоћи Дурмитора и своје домовине. Интересантно је било ослушкивати драматична Јованова приповиједања, како су он и Видак бјежали из Мађарске према Дурмитору. Требало је прећи многе ријеке, прашуме пуне дивљих звјери, планине, насељена и ненасељена подручја — којима је господарила аустријска царска солдатеска, да би се, најзад, домогли Дурмитора и родне домовине. Јован је у томе успио прије свега захваљујући својој младалачкој снази која га није издавала ни у најтежим данима логорашког безнађа, док је сам Видак у овом бјекству ухваћен, да би у другом покушају бјекства успио да се домогне свог Дурмитора.

У тим данима аустријске окупације владала је незапамћена глад на подручју Дурмитора, тако да су се на Дурмитору, Сињајевини и другим планинама могле видјети колоне жена и дјеце како претражују земљу и траже коприву или другу траву да би се спасли од смрти и умирања. То је било вријеме када су многи у стравичном безнађу напуштали вјековна огњишта својих очева и дједова и одлазили према Србији и другим крајевима да би спасили голи живот своје фамилије.

При свему овоме треба имати у виду да су и у самом комитском покрету постојали разни облици борбе за престиж и утицај, што је стварало услове за честе племенске неслоге међу племеницима, па и међу племенима, као и кроз цијелу црногорску историју, и што је негативно утицало на комитски покрет и онемогућило му шири замах у Дробњаку, па и у Црној Гори. Али, уз ове, као и друге негативне конотације покрета, устаничке акције као да нијесу јењавале. У овом контексту Миле Кордић и Мијајло Ашанин (х) (Х) Миле Кордић, Мијајло Ашанин: *Комитски покрет у Црној Гори,* Нова књига, Београд, 1985. наводе и многа имена комитског покрета у дурмиторском подручју, као и њихове истакнуте четовође и ратнике, међу којима посебно

истичу: четовође Матију Јакића, Мира Крстајића, Бошка Бојовића и Јелену Шаулић, дјевојку која је комитовала са Бошком Бојовићем, те Војислава Пекића, Ђорђија Кршикапу, Вукосава Микића, Новака Ашанина и др.

Једна од ријетких жена, активних учесника комитског покрета у Црној Гори, била је и Јелена Шаулић (Бојовић). Јелена је комитовала до ослобођења земље, послије чега је за подвиге и храброст показану у комитском покрету у вријеме окупације одликована Карађорђевом звијездом са мачевима.

Отуда треба имати у виду да је Комитски покрет имао и посебне успјехе. Швапске постаје, жандармеријске станице и војни транспорти нигдје нијесу били сигурни. Комите су се појављивале свуда, а када их је војска тражила, нигдје их није било. Овај покрет је посебно имао успјеха на подручјима Дробњака, али и у крајевима у којима су ратовали комитски устаници из ових крајева. Чете дурмиторских комита, „под вођством Ђорђија Кршикапе и Бошка Бојовића", са око 80 бораца, прешле су преко планине Сињајевине и дошле у кањон ријеке Таре у општину Поља. Успјели су да разоружају жандармеријске станице у Пољима, Бистрици, Гојковићима и Добриловини. Из једног извјештаја жандармеријске станице у Жабљаку види се „да се читаво тамошње становништво налази у устанку и да је добро наоружано". Због тога су на подручје Дурмитора биле упућене јаке војне и специјалне аустријске јединице, па су неке комитске чете биле принуђене „да пређу у Босну на подручје Фоче." Имајући у виду слијед догађаја, како у својој књизи: *Комитски покрет у Црној Гори,* биљежи Миле Кордић, стравичан терор аустријског освајача утицао је на то да „у дурмиторском крају готово да није било фамилије из које неко није отишао у комите."

Комитске акције у Црној Гори биле су неповезане и недовољно организоване, без руководећег језгра са јасним програмом ових ослободилачких акција, што је све морало имати посљедице на укупну активност и ослободилачке циљеве овог покрета. Овај покрет (са ослободилачким циљевима и мотивом) спонтано се и појавио у Црној Гори и никад није имао јединствено вођство и јединствену организацију. У Комитском покрету уздигли су се до четовођа, хајдучких и комитских чета обични људи из народа, који су по правилу имали углед и утицај само или претежно у свом крају, што је свакако могло утицати на ширину замаха Комитског покрета. То може бити и разумљиво,

ако се имају у виду друштвене прилике и племенски принципи државе и војне организације у овим крајевима Црне Горе.*

Мора се посебно истаћи да због недостатака јаког руководећег тима или личности у самом покрету која би се ставила на чело покрета, са одређивањем његових јасних циљева и програма, сам покрет није ни могао рачунати на неке значајније и веће успјехе од оних које је иначе постигао.

У прво вријеме аустроугарске окупације, генерал Радомир Вешовић, који је једно вријеме био и министар војске Црне Горе, отпочео је да ради на припреми оружаног устанка у Црној Гори. С обзиром на углед који је имао у народу Вешовићу није било тешко да око себе окупи и задобије знатан број људи за ову акцију. Одласком генерала Вешовића у шуму и Комитски покрет у Црној Гори почео је да се шири. Вешовић се са својом групом комита, бјежећи од аустријских потјера, кретао по Васојевићима, Ровцима, Морачи, Сињајевини, Дробњаку... Треба имати у виду да је Вешовићева комитска група била врло пасивна и није долазиле у сукоб, а нити у додире са аустријским посадама или жандармеријским четама. С обзиром на ауторитет овог генерала, али и опасности које су могле произаћи из његовог утицаја на ширење Комитског покрета у Црној Гори, аустријске власти су предузеле све мјере да га онемогуће у овој намјери; у оквиру тих активности и генералова глава је уцијењена на 50.000 круна. Предузете су и друге мјере принуде за предају генерала Вешовића, при чему је био ангажован и већи број истакнутих сарадника аустријске власти од Цетиња до Васојевића. Под снажним притиском аустријских власти и многих људи и група из црногорских кругова, генерал Радомир Вешовић се предао аустроугарским властима са својом групом од око 20 комита, у којој је био и министар Раичевић.

Ова предаја генерала Вешовића и његова пасивност у току осамнаестомјесечног одметништва није се могла ничим правдати; у многим комитским четама Црне Горе њега су радо

*И Драго Баранин у својим записима (необјављени рукопис) помиње истакнуте комите са подручја Језера, посебно истичући Драга Ћосовића, истакнутог ратника и комитског четовођу, који је одржавао везе између Комитског покрета у Црној Гори и Комитског покрета у Србији. Баранин овдје посебно истиче и указује на харамбаше и велике ратнике Мића Глушчевића, Милију Баранина-Палију и Гаврила Шибалију, који су на овим просторима дуго стварали страх и трепет за непријатеља.

Јелена (Шаулић) Бојовић,
истакнути припадник комитског покрета Црне Горе,
цртеж рађен према фото-снимку Јелениног портрета

очекивали, јер је био и значајно име и позната војна личност. Његово укључивање у друге комитске чете Црне Горе дало би снажан замах Комитском покрету Црне Горе, али се генерал Вешовић те своје улоге и утицаја једноставно лишио и предао аустроугарским властима. Оно што је у свему овоме, с моралне, етичке и патриотске стране најнеприхватљивије је та чињеница да се сам генерал Вешовић прихватио најсрамније улоге која му је могла бити додијељена, да иде од града до града, од села до села и позива на предају своје дојучерашње другове комите.

„Ругали су му се иза леђа они што су му некад завидјели, замјерали су му очи у очи они који су га дотле цијенили." Прекорио га је Јован Ћетковић у Даниловграду; оштро му се наругао Матија Јакић, телефоном из Шавника; Ђорђије Кршикапа, исто тако телефоном, рекао му је да не може вјеровати да је то што чује заиста глас ђенерала Радомира Вешовића, „Сад вјерујем да си то ти", рекао је Кршикапа, „али би ми лакше било да с тобом мртвим разговарам. Зар ти не би љепше било да си људски погинуо, па да те ожали Црна Гора?... Што те пустише Васојевићи да се обрукаш, срам их било!..."*

Крстарећи тако Црном Гором, Вешовић је имао намјеру да растури и угуши Комитски покрет у Дробњацима. Знао је генерал да је четовођа, али и најутицајнија личност Комитског покрета на том подручју Матија Јакић, зато му се генерал и обратио с позивом да се преда аустроугарским властима, указујући му на неодрживост комитског покрета, и узалудност даљих жртава и борби комита Црне Горе против моћне аустроугарске монархије.

„Твоје је мјесто заузела комитска јунакиња Јелена Шаулић и нама твоји савјети не требају. Иди ти генерале куда си наумио, а ми свој пут знамо", кратко је генералу одговорио комитски четобаша Матија Јакић и тиме је међу њима разговор био завршен.

При свему овом, треба имати у виду и негативне конотације везане за Комитски покрет у Црној Гори (о чему је напријед било ријечи), посебно кад је ријеч о изолованим акцијама комита Црне Горе, извођеним без неопходно потребне координације устаничких акција и ближе сарадње међу комитским

* У прикупљању грађе о овој теми помоћ ми је пружио и Мирчета Петров Јакић из Подгорице. Захваљујем му на помоћи и сарадњи.

устаницима Црне Горе. Уз негативне конотације треба узети у обзир и чињеницу да нијесу били ријетки појединци, али и групе „комитских“ присташа, којима је основни мотив и за присуство у покрету нису биле устаничке борбе и ослободилачке акције против аустроугарске окупације, већ прије свега лична корист, отимачина и пљачка туђе имовине.

Не улазећи у детаље негативне стране Комитског покрета, у идеолошке, па и политичке мотиве њених носилаца, не могу се оспорити устанички и ослободилачки мотиви овог покрета у Црној Гори. Свјесни моралних и етичких принципа, који су били у бити ослободилачког Комитског покрета, његове вође и „устаничка матица“ успјешно су се обрачунавали, уклањали и ликвидирали носиоце свих тенденција које су носиле у себи опасност да компромитују сам покрет и његове ослободилачке мотиве и циљеве.

Услови ове аустроугарске окупације, праћене активним ослободилачким и устаничким акцијама Комитског покрета Црне Горе, представљали су драматичан период историје овог народа; окупатор је одузимао његову имовину и осиромашивао живот дробњачког становништва. Велики број људи с подручја Дробњака одведен је у затворе и концентрационе логоре; многи од њих тамо су и поумирали, а многима се траг за свагда затро и име угасило. Под таквим условима и околностима Црна Гора је ослобођена од аустроугарске окупације.

ДРОБЊАК И ДУРМИТОРСКИ КРАЈ У УСЛОВИМА ДРУГОГ СВЈЕТСКОГ РАТА

Други свјетски рат довео је до окупације Југославије и њене капитулације.

Народноослободилачка борба била је одговор на окупацију земље од фашистичке Њемачке и Италије. Она је организована у условима када је престала да постоји Југославија, њена армија, њени државни и привредни механизми.

Била је то борба којој је главни циљ био ослобођење земље од фашистичког завојевача и стварање услова за нормалан и демократски развој друштва на просторима бивше Југославије.

С таквим циљем је и вођена велика битка против фашистичких држава које су хтјеле да униште слободу, интегритет и

достојанство наших народа, и да им наметну свој фашистички поредак, који је тада притискивао скоро цијелу Европу.

У тој ослободилачкој борби (1941—1945) народ дурмиторског краја дао је велики допринос, претрпио велика страдања и дао велике жртве у многим биткама и бојевима вођеним широм Југославије.

Зборник радова *Дурмиторска партизанска република* истакао је и разрадио суштину Народноослободилачке борбе у дурмиторском крају, њене слободарске претпоставке, мјесто и улогу Дурмиторске партизанске републике у стратегији НОП-а, друштвено-економске и политичке претпоставке устанка у дурмиторском крају 1941. године, као и оперативно-стратегијски значај дурмиторског подручја у НОБ-у, те допринос дурмиторског подручја развоју устанка на ширем југословенском плану.

Значај дурмиторског подручја у току НОР-а био је умногоме „опредељен његовим геостратешким положајем“ и његовом позицијом и улогом у историјским покретима НОВ-а на релацији Србија — Црна Гора — Босна. У оваквим околностима јединице Дурмиторског одреда представљале су важно упориште за спровођење ратних планова НОВ-а у току ратне 1941—1943. године. У том периоду „Дурмиторска партизанска република“ била је средиште и главни стратегијски ослонац централне слободне територије у Југославији“* и обухватала је цијело дурмиторско подручје (Дробњак, Језера, Шаранце, Ускоке, Пиву), са јединственим војним руководством и политичким структурама власти. На овом подручју су доношене значајне и може се рећи судбоносне одлуке; ту је вршено формирање ратних јединица и њихово прегруписавање и усмјеравање у стратегијске покрете које су ратне прилике предвиђале.

Отуда се може тврдити, што произилази и из многих војних студија и научних расправа о току НОР-а 1941 - 1945. године, да је дурмиторски крај спадао у ред неколико стратегијски најзначајнијих подручја у Југославији. Ово посебно што су се на дурмиторском подручју одигравали значајни ратни догађаји и доносиле бројне историјске одлуке од животног значаја за даљи ток НОБ-а. На овом подручју Врховни штаб је донио историјску одлуку о продору НОВ-а у Западну Босну.

* Јован П. Жарковић: *Дурмиторско подручје ослонац народноослободилачког рата и револуције*, Војноиздавачки центар, Београд, 1987. године, стр. 8-9.

У мају и јуну приликом боравка Врховног штаба на подручју Дурмитора донијета је и одлука о увођењу официрских и подофицирских чинова, као и указ о произвођењу првих партизанских ратника у официрске чинове. На терену Пиве у селу Крушеву организован је први радиотелеграфски курс при ВШ, НОВ. У педесет три пивска села окупатор је спалио у току Пете офанзиве 1.200 домова, 14 школа и око 2.000 других објеката.

Овдје су се одиграле и завршне борбе у Четвртој непријатељској офанзиви, а непосредно затим је отпочела и Пета непријатељска офанзива. Али, снаге НОП-а и његова слободна територија најдуже су се и одржали и бранили управо на дурмиторском подручју. Можда је то био један од важних разлога што је Врховни штаб одлучио да се у мају 1943. године спусти на подручје Дурмитора прва савезничка (Британска) војна мисија, „акредитована" при Врховном штабу НОВЈ. На тај начин је и НОБ добила у међународном значају, што је био и акт повјерења у снагу и сигурност Народноослободилачког покрета, који је већ у то вријеме представљао значајан ослонац савезничким снагама на овом подручју.

Овдје не треба губити из вида ни чињеницу да су се готово све непријатељске офанзиве (осим Прве и Друге) дотицале дурмиторског подручја. Отуда су и најмасовнији злочини окупатора извршавани над народом овог краја. Дурмиторским предјелима је прошло око 170.000 непријатељских војника и око 63.000 бораца и рањеника НОВЈ. На планини и у кањонима дурмиторског краја изгинуло је око 600 рањеника и велики број бораца из свих крајева Југославије. Овдје се лијечило и око 7.500 рањеника и бораца НОВЈ. У оваквим ратним условима овај дурмиторски крај је имао преко 1.000 палих бораца и више од 1.500 жртава фашистичког терора (Пива 1.080 само у Петој офанзиви).

У оваквим ратним околностима треба имати у виду да је дурмиторски крај дао у току НОР-а и велики број политичких и војних кадрова, што се може најбоље видјети из студије Милије Станишића: *Руководећи кадрови НОБ у Црној Гори 1941 - 1945* — Историјски институт Црне Горе, Војноисторијски институт војске Југославије — Подгорица 1995. године.

Зато ћемо у овом контексту (као један вид учешћа народа дурмиторског краја у НОБ-у) поменути и проглашене народне хероје дурмиторског краја, као и проглашене генерале Војске Југославије који потичу са подручја „Дурмиторске партизанске Републике."

НАРОДНИ ХЕРОЈИ

(са подручја „Дурмиторске партизанске Републике"):

Грбовић Данило, Грбовић Јеврем, Дакић Радоје, Жугић Батрић, Жугић Комнен, Јакић Велимир, Јауковић Данило, Јелић Машо, Кнежевић Вук, Котлица Богдан, Крунић Марко, Остојић Јаков, Обрадовић Душан, Пејовић Василије, Церовић Комнен, Ћоровић Јован.

ГЕНЕРАЛИ ЈНА

(са подручја „Дурмиторске партизанске Републике"):

Кнежевић Живан, Јауковић Данило, Кнежевић Велимир, Пилетић Митар, Пекић Павле, Жижић Вељко, Перовић Бранко, Жугић Стојан, Жарковић Божо, Жарковић Видоје, Јакић Радоман, Никица Кнежевић, Струњаш Јосиф, Анђелић Михаило, Перишић Драгољуб, Бауцал Димитрије, Шаулић Мићо, Јауковић Ђорђе, Обрадовић Милорад, Обрадовић Саво, Обрадовић Бранко, Пиповић Драго, Јегдић Милован, Дуловић Нешко, Лаловић Трипко, Жугић Михаило, Чечовић Трипко.

ОБЛАСТ НАУКЕ, КУЛТУРЕ, УМЈЕТНОСТИ...

Овај дробњачки амбијент допуњују споменици из старе дробњачке културе и споменици из новијег периода Дробњака, цркве и манастири, који имају историјску вриједност, па су споменици културе стављени под заштиту државе. У том смислу на овом географском подручју треба поменути манастир Добриловину, који се налази у Шаранцима у кањону ријеке Таре; манастир Подмалинско* који се налази у близини Шавника на десној страни ријеке Буковице; манастир Бијелу који се налази на ријеци Бијелој; цркву у Петњици која је грађена у 13. вијеку, као и цркве у Жабљаку и Кршу, подигнуте поводом битке у Шаранцима 1862. године, и друге.

У уводном дијелу ове Монографије о Дробњаку, као што се види, обухваћени су битни елементи Дробњака, историјски

* Према предању, манастир Подмалинско грађен је за вријеме Немањића (13—14. вијек). У току свог дугог постојања, а цијенећи и народно предање о томе, овај манастир је економски добро стајао, а повремено је имао и бројно манастирско братство, али и само до дванаест калуђера. У једном периоду манастир је изградио свој мљековод, којим су са сточарских висоравни допремали млијеко у сам манастир. Мада су их на то силиле ратне прилике и друге околности, сам технолошки начин на који су манастирски оци ријешили овај довод млијека у манастир, свакако је интересантан и занимљив, и завређује пажњу, нарочито имајући у виду вријеме, услове и околности у којима је мљековод грађен... Иначе, многи историјски догађаји са овог подручја везани су за овај манастир. Тако у књизи „Стари српски записи и натписи I (600)" наш истакнути историчар Љубомир Стојановић наводи да је 8. августа 1559. године „многогрешни и недостојни раб божији Димитрије" завршио преписивање једног Јеванђеља у Манастиру Подмалинско". И како је он написао „в то време област је била у држештву великому Султан Сулиману".

догађаји и истакнуте историјске личности — учесници тих догађаја, као и основне карактеристике Дробњака; историјске, етничке, хидрогеографске и друге, које у битном формирају мозаик овог по много чему значајног подручја.

Ово подручје гледано у историјском контексту (до ових дана) давало је значајне личности, не само у области устаничких и ратничких збивања и догађаја на овим просторима, како би закључак читалац ове монографије могао у први мах извести, већ и у другим областима. У ствари, ово подручје је посебно у области науке, културе, књижевности, умјетности, сликарства и вајарства давало знатан број личности, које су црногорској и југословенској науци, култури... дале велики допринос.

Овдје ћемо поменути један број ових посленика, од којих је у овом контексту, у уводном дијелу ове монографије већ поменут један број.

Вук Караџић, поријеклом је из Петњице испод Дурмитора, „од кољена Караџића", што је у многим приликама с поносом истицао. Вук Караџић је велики реформатор српског језика и правописа и највеће име у области културе словенског југа. Вуково дјело је, по ријечима Љубе Стојановића од толиког значаја да „чини епоху у нашој књижевности". По раду који је обавио и утицају који је извршио Вук „нема премца у нашој културној историји", а својим огромним опусом реформског и књижевног стваралаштва, „замијенио је читаву Академију".

Самом азбуком установио је до генијалности јединствено рјешење са правописним начелом: „Пиши као што говориш, говори како је написано". Отуда Петар Матић у својој студији о Вуку даје и овакву оцјену: „Вуков је правопис узрастао у големо дрво, које се дотиче до небеса и разгранало од истока до запада. Да није било Вука, како каже Војислав Ђурић у својој студији о Вуку, не би било ни „потоњег развитка наше културе", развитка, „који још траје и који ће увијек док буде било нашег језика и наше крви почивати на Вуковим темељима".

Отуда и многе области српске културе почињу од Вука: Вук је издао прву *Збирку народних пјесма,* прву *Граматику српског језика,* први *Српски речник,* прва историјска и етнографска дјела...

У ствари, само велика Вукова енергија и неукротива интелектуална снага може свједочити како један човјек у свом вијеку може толико урадити. А урадио је све за свој народ у

незамисливо тешким условима, „онолико колико у другим народима под најбољим приликамаураде национални институти за сто година". Отуда је Вуково дјело имало велики утицај и на остале југословенске народе у развијању, учвршћењу и јачању културних и националних веза међу њима.

На позив црногорских владара, Вук је шест пута боравио у Црној Гори. Онако сакатог и хромог као да га је нека моћна носталгична рука вукла врлетној и ломној Црној Гори и његовој старој предачкој постојбини. Будући у сталном контакту са четири знаменита црногорска владара: владиком Петром I, Његошем, књазом Данилом и књазом Николом, са његовим вјерним сарадницима Вуком Поповићем и Вуком Врчевићем, са већином црногорских главара, као и са обичним људима Црне Горе и Боке, Вук је умногоме своје вријеме користио за сакупљање грађе о знаменитим црногорским догађајима и личностима Црне Горе, о њиховој народној поезији, причама, пјесама, пословицама, народним умотворинама... Користио их је при писању својих дјела; из ове грађе црпио је податке за двије своје књиге које је у то вријеме писао о Црној Гори и Црногорцима, а које су изазвале ванредну пажњу тадашње европске јавности. Сама појава овог знаменитог књижевника и реформатора на просторима Црне Горе имала је неријетко и политичке конотације које су мотивисали тадашњи владари Црне Горе и Србије, а у мисијама које су у то вријеме повјераване самоме Вуку; то је рађено у условима буђења националноослободилачке свијести и имало за циљ унапређење односа и зближавање двају народа у борби против Отоманске империје. У овом контексту треба посматрати и високо црногорско одликовање, којим је књаз Никола одликовао Вука у знак доприноса унапређењу односа и сарадње двају народа у борби против турског освајача.

У ствари, срећна је околност у томе што је Вук остварио ове сусрете и контакте са Црном Гором и старим предачким крајем, који су га својски примили у овај горштачки крај и дарежљиво му пружили своје умотворине, приче, пословице, пјесме, фолклор... а Вук је Европи, нашој и страној јавности, представио „ове слободарске ратнике, онда када им је то било најпотребније" и када је питање њихове правне самосталности било на дневном реду европске дипломатије, у вријеме када је Црна Гора постављала питање одређивања њених државних граница.

Петар II Петровић Његош,* владика црногорски, највећи је пјесник Словенског Југа, чији је *Горски вијенац* — епска поема с националном тематиком „одушевљавала генерације читалаца". Превођен је на више страних језика, међу којима на енглески, француски, руски, њемачки, италијански, шпански, грчки и др. Овај славни владика, владар и пјесник, аутор је и већег броја пјесничких драмских и прозних дјела, међу којима је и филозофски спјев *Луча Микрокозма*, затим *Свободијада, Лажни цар Шћепан мали, Огледало српско* и др.; Јован Цвијић, поријеклом је из села Врела испод Дурмитора, одакле су се његови преци одселили за Србију. Како истиче Андрија Лубурић у својој књизи *Дробњак*, сам Цвијић „био је поријеклом Дробњак и то своје дробњачко порекло је с поносом истицао". У свом истраживачком раду Цвијић је посебно интересовање показивао за племе Дробњак, „гдје се племенски, прошлост и поријекло породица дало пратити од најстаријих времена". Јован Цвијић је био професор Београдског универзитета, оснивач географских наука у Србији, оснивач Београдског друштва у Београду. Главно подручје Цвијићевог истраживања је било Балканско полуострво. Објавио је више од стотину научних дјела и студија на српскохрватском, њемачком, енглеском, француском, руском и другим језицима.

Јован Цвијић је био и предсједник Српске академије наука, почасни доктор многих иностраних универзитета и члан више академија и друштава у иностранству; Сима Милутиновић Сарајлија, по предању и неким записима поријеклом је из Дробњака из села Комарнице. Сима Милутиновић је био пјесник, приповједач, претеча српског романтизма, књижевник, путник и луталица, боем немирног духа, необичан у начину живота и опхођења. Писао је лирске пјесме, епове, драме, а бавио се и скупљањем народних пјесама; Милутиновић је био и историчар, а најзначајнија дјела из ове области су: *Историја Црне Горе* и

* Ристо Ковијанић у својој књизи *Црногорска племена у которским споменицима* (према которским документима) наводи да се Дробњаци на Дурмитору помињу још од четрнаестог вијека. У том контексту Ковијанић наводи да породица Петровићи-Његоши потичу од братства Хераковића, које је дробњачко братство. Ковијанић нам у овој књизи (стр. 172) открива „најстарије претке Његошеве, Ђурђа Богутова и његовог сина Херака, родоначелника његушких Хераковића, од којих и потичу Петровићи-Његоши."

Историја Србије од 1813. до 1815. године. Сима Милутиновић Сарајлија био је једно вријеме и учитељ Петра II Петровића Његоша, који је Милутиновића цијенио као књижевника. Сима Милутиновић Сарајлија остаје крупна појава у историји српске књижевности; Живојин Мишић, поријеклом је из села Тепаца испод Дурмитора, одакле су се његови преци преселили у Србију. Мишић је био најистакнутији војвода и војсковођа у балканским ратовима и Првом свјетском рату. Био је једно вријеме (1918-1921) и начелник Генерал-штаба. Све његове одлуке карактеришу се смјелошћу, одлучношћу и оптимизмом.

Војвода Живојин Мишић се посебно бавио тероријом — стратегијом и тактиком ратовања; био је једно вријеме и наставник „Стратегије" у Војној академији. Написао је и књигу *Стратегија*, а аутор је и великог броја стручних и научних расправа из области ратних вјештина, стратегије и тактике ратовања на балканским просторима; проф. др Ново Вуковић, доктор је књижевних наука и редован професор Универзитета; члан је Црногорске академије наука и умјетности; аутор је више књига међу којима: *Иза граница могућег, Приповиједање као опсесија, Огледи из књижевности, Приповијетке Стјепана Митрова Љубише, Увод у књижевност за дјецу и омладину...* и др. Аутор је и више десетина радова објављених у земљи и иностранству; члан је и предсједник жирија за Његошеву награду; члан је жирија за Љубишину награду; главни је и одговорни уредник часописа *Ријеч*; уредник је више књижевних издања и приређивач низа стручних, научних и популарних издања књижевних дјела; учесник је низа научних скупова у земљи и иностранству (САД, Француска, Пољска, Чехословачка); радио је и на Филозофском факултету у Нансију (Француска); носилац је више друштвених и државних признања и награда; проф. др Бранислав Остојић, докторирао је из обалсти филозофије на Београдском универзитету; члан је Црногорске академије наука и умјетности; радио је и држао предавања из области филозофије и српскохрватског језика на Универзитету у Лењинграду, а повремено и у САД на Колумбија универзитету у Њујорку, на Харварду и на Универзитету у Мичигену; објавио је и десетак књига из области књижевности, књижевног језика у Црној Гори, црногорске лексикографије и лексикологије и др.; објавио је и преко 200 научних и стручних радова у земљи и иностранству; писац је и првог правописа српског језика послије Вукова, а написао је и прву фонологију српскохрватског књижевног језика;

водећи је црногорски лингвиста и утемељивач ове научне гране у Црној Гори; проф. др Звонко Дамјановић, доктор је наука; одбранио је докторску тезу из области биологије на Природно-математичком факултету у Београду; развио је и увео у програм Београдског универзитета нови предмет *Биокибернетику* (што је први случај таквог предмета у програмима универзитета у свијету); Центар за мултидисциплинарне студије из ове области науке образован је на иницијативу Звонка Дамјановића, који је развио и координирао његов програм и био дугогодишњи директор овог центра; као истраживач нарочито се испољио на терену биљне неурофизиологије; посебни допринос науци је дао на подручју неурокибернетике, што га је повезало са врхунским научницима у разним свјетским центрима, чији је утицај овим посредством стално присутан на нашем универзитету, посебно у сфери научних истраживања (Скадарско језеро, Бока которска). Као истакнути научник ове области и научних резултата које је постигао у њој, Звонко Дамјановић је биран за члана Црногорске академије наука и умјетности, чији је редовни члан и предсједник Комисије Предсједништва за очување и развој животне средине; Станић Војислав, сликар, редовни је члан Црногорске академије наука и умјетности; излагао је на више самосталних изложби у земљи и иностранству; спада у ред највећих живих сликара на подручју Југославије; носилац је бројних друштвених и државних признања за велики допринос развоју сликарства на подручју Црне Горе и Југославије; Меша Селимовић,* велики је српски и југословенски писац и романсијер. У својој књизи *Сјећања* наводи да су његови Селимовићи поријеклом „од дробњачке породице Вујовић" и да историчар Шефик Пашић, који је испитивао податке о њиховој породици „пише о томе на основу докумената које је пронашао у архивским и породичним документима".

Његов роман *Дервиш и смрт* једно је од најзначајнијих дјела у послијератној књижевности Југославије. Написао је и романе: *Тврђаву, Туђа земља, Тишина* и др. Аутор је и више стручних и научних радова из области теорије књижевности. Добитник је и НИН-ове награде за књижевност; Борислав Пекић, један је од највећих и најплоднијих писаца са подручја Југославије. Најзначајнија су његова дјела из области прозе — романи: *Златно руно, Време чуда, Ходочашће Арсенија Његована, Беснило, Како упокојити вампира, Атлантис, I—II, Црвени и бели, I—IV,* и други. Борислав Пекић је писао и драме, хронике, бавио се есејистиком, журналистиком, писац је многобројних сценарија, радио-драма... Добитник је многих награда и признања, а носилац је и награде Удружења књижевника Београда, Горанове награде за дјело *Атлантида,* НИН-ове награде за дјело *Ходочашће Арсенија Његована,* Његошеве награде за роман *Златно руно* и др.; проф. др Бранко Мијовић, доктор је наука. Докторирао је из области економских наука на Правном факултету у Београду. Био је редован професор на Правном факултету у Београду. Радио је у Народној банци Југославије као генерални директор на пословима економских анализа и изучавања банкарског система; у Међународној банци за обнову и развој био је на дужности замјеника извршног директора Међународне банке. Написао је више књига и објавио више радова из области монетарне теорије и кредитне политике у земљи и иностранству, као што су: *Банкарски механизам као фактор понуде и тражње финансијских средстава; Економски односи у капитализму; Наш кредитни и монетарни систем; Новац и кредит; Кредитно-новчани систем; Камате као фактор тражње финансијских средстава; Монетарно-кредитна политика и циљеви економске политике; Кредитни систем у Југославији; Кредитна политика као фактор стабилности привреде,* и друге. Носилац је бројних признања, награда и одликовања, за научни и стручни допринос унапређењу правног, привредног, банкарског и финансијско-монетарног система; Милија Станић, књижевник. Филозофски факултет завршио је у Београду. Био је професор на високим школама и дугогодишњи сарадник на изради великог *Речника српскохрватског књижевног језика* у Институту за српски језик Српске академије наука и умјетности у Београду. Дуго је радио и као језички редактор у издањима Српске академије наука и уметности. Једно вријеме је био и члан Одбора за језик и књижевност Црногорске академије наука и умјетности. Написао је више књига из области језика, књижевности и друштвених наука, међу којима: *Постанак језика, Религија и наука кроз вјекове, Сава Немањић, Писци и њихова дјела,* као и капитално дјело у три тома *Ускочки говор,* са око педесет хиљада обрађених одредница. За овај рјечник Миро Вуксановић— књижевник, написао је: „Ускоци ће живјети у овом рјечнику и онда кад каквим случајем престану физички постојати на историјској позорници". Станић је аутор и више књига из обалсти јези-

* Меша Селимовић: *Сјећања*, Београдски издавачки завод, 1983, стр. 19.

ка, књижевности и друштвених наука. Обрадио је више одредница за *Југословенски лингвистички атлас* и *Општесловенски лингвистички атлас.* Милија Станић је превео и више романа са француског језика, а има и велики број необјављених стручних, научних и књижевних рукописа (језички радови, приповијетке, пјесме, романи, биљешке о животу и свијету, басне и др.). Учествовао је у већем броју домаћих и међународних симпозијума и конгреса из области славистике, језика и књижевности; Стојан Церовић, политичар, писац и публициста. Имао је сопствена мјерила за оцјену схватања, појава и односа у свом времену. Своје ставове и мисли посебно је истицао у свом независном недјељном листу *Слободна мисао.* Овај лист је служио интересима културног, економског и друштвеног развоја и напретка друштва у коме је Стојан живио и радио. У том својству сарађивао је са бројним часописима, ревијама и издавачким кућама. Написао је и неколико књига, међу којима и три збирке анегдота о личностима и догађајима из његовог времена, написао је и књигу *Црногорци о себи и животу,* а аутор је и многих чланака и студија објављених у часописима и ревијама с којима је сарађивао; сарађивао је и с већим бројем црногорских литерата и интелектуалаца, који су уносили здраву и снажну ријеч, служећи тако интересима овог народа. Окупивши око себе значајне интелектуалце Стојан је с њима кренуо у ударање темеља развоју туризма на Дурмитору, изграђујући (у акционарској форми) први хотел на Дурмитору (120 лежаја) коме је дао име „Дурмитор". Својом публикацијом *Дурмитор* „учинио је да Дурмитор преузме значајну улогу и мјесто, у тада познатој" туристичкој мрежи у нас.* Ова публикација је утицала на то да Дурмитор постане појам „у југословенском туризму... као најизразитији представник... у систему динарског горја". Био је и члан Антифашистичког вијећа народног ослобођења Југославије. Отуда се може рећи да Стојан Церовић спада у ред истакнутих дробњачких посленика, чије је име и дјело значајно уцртано у животне токове народа дробњачког краја; проф. Драган Карацић, академски сликар, члан је Црногорске академије наука и умјетности, спада међу најистакнутије ликовне ствараоце, који су се посљедњих деценија појавили и афирмисали како на овом простору Црне Горе, тако и на простору претходне и бивше

* Перо Крстајић: *Стојан Церовић — Живот и дјело,* Универзитетска ријеч, Никшић

Југославије; његов сликарски опус, значајна друштвена признања и награде, велика излагачка активност у земљи и иностранству чине га „незаобилазном кариком у ланцу највећих достигнућа у савременој црногорској умјетности"; излагао је више од 60 пута на разним манифестацијама у земљи и иностранству. Слике проф. Д. Карацића налазе се у колекцијама музеја и галерија (и приватним збиркама) у Београду, Подгорици, Паризу, Лондону, Москви, Копенхагену, Берну, Женеви, Ротердаму итд.; његове „слике одишу ведрином и складом, опчињавају обиљем свјетлости, устрептале су од лаких знакова—готово дишу. То је небо и ваздух прочишћено олујама. То је тло и биљке које се окрећу сунцу..." Отуда Карацић представља личност велике умјетничке вриједности и снажног ликовног замаха, тако да се слободно може рећи да је Драган Карацић у свом умјетничком опредјељењу најуниверзалнији, да је отишао најдаље у тежњи да локалном да значај „глобалног" — универзалног; Мијушко Шибалић, био је истакнути војни руководилац Југословенске армије, замјеник савезног јавног тужиоца, члан Савезног извршног већа и посланик Савезне народне скупштине у више сазива, судија Установг суда Југославије; био је и предсједник Извршног вијећа Црне Горе. Осим тога, Мијушко Шибалић је истакнути писац мемоарске грађе и историјских записа, посебно кратке ратне приче о људима и догађајима из свог времена и из дурмиторског краја; Дурковић Јакшић Љубомир, доктор је наука; докторирао је на Филозофском факултету у Београду на тему о Његошу као владици и црногорском владару. Аутор је више књига, расправа и студија. Објавио је и ове значајне научне радове: *Петар II Петровић Његош, Библиографија о Његошу, Србијанско—црногорска сарадња (1830-1851), Његошев лик, Његош и Ловћен, Југословенско пољска сарадња 1774-1918, Србија и Ватикан 1804-1918* и друге. Добитник је бројних друштвених признања за допринос и развој научне мисли у овим областима; Драгомир Остојић, доктор је наука, а докторирао је на тези „Утицај техничке опремљености на продуктивност рада у пиланама у Црној Гори". Активно је учествовао у низу пословних удружења шумарства, прераде дрвета, графичке индустрије, целулозе и папира на подручју Југославије. Објавио је више књига, научних и стручних радова из ових области; Павле Карацић, један је од највећих просвјетних и културних посленика на подручју дурмиторског краја. Готово цио радни вијек провео је као учитељ, наставник, инспектор (за општину Жабљак

и Пљевља), директор школа... почевши као учитељ од најзабитијих мјеста Језера, Шарана, Мале Црне Горе, до мјеста директора школа у Његобуђи и Жабљаку. У условима планинског беспућа, желећи да помогне својим просвјетарима по селима Дурмитора и Љубишње, чинећи то покаткад и уз ледене мразеве и мећаве. У једној таквој прилици задобио је смрзотине на ногама од чијих последица је прерано умро. На његовој сахрани многи говорници су рекли да је овај неуморни прегалац и просвјетар, у ствари, горио и изгорио радећи на овим пословима. Цио свој лични и породични живот подредио је стварању достојних услова за развој просвјете и културе на дурмиторском подручју, изградњи нове и угледне школе са савременим училима и опремом, то су били примјери не само угледних школа у Црној Гори већ је тиме створена и темељна основа за развој просвјете на овом простору. Као интелектуалац широких погледа дао је у овом времену значајан допринос општем развоју дурмиторског краја, због чега је и постао носилац највиших награда и признања за свој дугогодишњи рад, међу којима и највећих „Просветиних" научних признања за Црну Гору, Ордена Октоиха, Тринаестојулске награде и других признања и одликовања. П. Карацић је био и посланик Скупштине Црне Горе, као и члан Одбора за област просвјете и културе Црне Горе. Био је и савјетник Скупштине Црне Горе за област просвјете и културе. И поред свих обавеза и недаћа, које су ломиле његову снагу и душу, Павле се бавио и књижевним радом. Писац је романа и приповиједака велике литерарне вриједности, у којима се укрштају ратни догађаји, поетска запажања и драматични прикази људских судбина из ратних и послијератних дана. Поменимо само неке од његових романа: *Неспокојна планина, Звијезде су високо, Вјетар и јабланови, Кад чујеш звона, Кад умиру јабланови,* и други; Светозар Томић, хроничар и писац геоисторијских текстова о Дробњаку и породицама у Дробњаку; Никола Томић, писац значајне студије о Дробњаку, догађајима и личностима из историје Дробњака; Душан Баранин, књижевник са великим опусом романа историјског жанра, међу којима су и романи: *Њих троје, Гладни земље, Велики господар, Двојник, Смаил-ага Ченгић* и други. Душан Баранин је био један од најчитанијих књижевника, чија су дјела по правилу доживљавала више издања, радо су читана на подручјима села и града, јер су осветљавала и описивала значајан дио историје српског и црногорског народа; Новица Шаулић, сакупљач народних

приповиједака, пјесама и тужбалица; Владо Новосел, први академски сликар са подручја Дробњака; Перо Крстајић, правник је по струци и истакнути публициста, претежно са тематиком из историјског жанра. Написао је и објавио више књига, међу којима и *Дурмиторско подручје у НОБ (1941-1945), Монографију Стојан Церовић* и др. Био је и вијећник АВНОЈ-а, а послије рата активни посленик у области управе и правосуђа. Једно вријеме је био и адвокат у Београду; Вукоман Цаковић, књижевник, писац приповиједака, прича, портрета познатих личности, сакупљач народних пјесама, црногорских народних тужбалица, народних пословица и других народних умотворина; сарађивао је са Српском академијом наука и Црногорском академијом наука; био је професор универзитета и бавио се наставничком дјелатношћу; аутор је већег броја дјела из назначених области; др Милутин Вуковић, један је од ријетких представника наше земље у међународној Портмановој фондацији, а аутор је више научних и стручних радова из области медицине; ... проф др Лазар Карацић, доктор је наука и аутор више научних и стручних радова из области математике и техничких наука. Био је и члан истакнутих научних установа у појединим европским државама и, као један од ријетких наших научника из ове области, носилац је више њихових научних и других признања; Вук Церовић, књижевник, писац више књижевних дјела са мотивима и садржајима из подручја дурмиторског краја и Црне Горе; Трипко Жугић, истакнути правник, адвокат, писац значајних публикација из области права; Јосиф Маловић, истакнути правник, писац већег броја научних и стручних студија из области теорије права; Милан Вујачић, књижевник, хроничар и писац значајних историјских публикација из области племенског живот анарода дурмиторског краја; Милош Шаулић, истакнути правник, припадао је генерацији најстаријих правника Црне Горе — био је једно вријеме и министар правде Црне Горе, Милован Цаковић, један од најистакнутијих правника свог времена — припадао је генерацији најстаријих правника Црне Горе, посједовао високо правно и стручно образовање, обављао значајне државне функције између два свјетска рата; Гаврило Ј. Церовић, правник — бавио се и публицистиком из области правних и просвјетних проблема Црне Горе, био министар просвјете и потпредсједник Скупштине Црне Горе (1913-1914); Ђуро Церовић, сенатор Црне Горе и један од најактивнијих чланова овог државног органа, који је у то вријеме бројао шеснаест чланова; Богдан Мемедовић, правник —

припадао је генерацији првих правника Црне Горе, бавио се новинарством и публицистиком, написао је своја сјећања о Херцеговачком устанку: *Усташки бојеви 1875-1877. године,* у коме је и сам учествовао; проф. др Милинко Остојић, аутор је више научних и стручних радова из области технологије и техничких наука; Гавро Церовић, највећи дио свог радног вијека провео је у дипломатији. У дипломатију је ушао као први секретар, а свој радни вијек је завршио као именовани амбасадор и помоћник савезног секретара за иностране послове СФРЈ. Током свог рада у дипломатској служби радио је на питањима међународних економских односа и привредне сарадње Југославије са иностранством. Учествовао је на бројним међународним конференцијама, скуповима и састанцима; као и у преговорима о економској сарадњи Југославије са појединим земљама и интеграционим групацијама. За вријеме службовања у иностранству био је савјетник Амбасаде у Швајцарској, опуномоћени министар за економске односе у Француској и амбасадор — шеф сталне мисије СФРЈ при ОЕЦД у Паризу. У оквиру Конзорцијума економских инсентитута Југославије, радећи на реализацији пројекта *Југославија у свјетској привреди,* био је предсједник Програмске комисије. У часописима и стручној литератури објавио је већи број чланака и студија, а посебно о европским интеграционим групацијама и земљама у развоју, као и сарадњи Југославије са њима. У настојању да помогне свом крају, иницирао је израду научне студије и пилот-пројекта „Програм интегралног развоја Дурмиторског подручја", а приликом формирања Центра за развој дурмиторског подручја д.д., који ради на реализацији тог пројекта, изабран је за предсједника Савјета Центра. За заслуге у раду и допринос сарадњи Југославије са иностранством одликован је са више домаћих и иностраних одликовања — Орденом рада са црвеном заставом, Орденом братства и јединства првога реда, Орденом заслуга за народ са сребрном звијездом, као и Орденом официра легије часати Француске и високим одликовањима Холандије, Белгије и Италије; Томић Војислав, један је од најистакнутијих посленика у области привредног, банкарског и финансијског система у нас. У почетку је радио на руководећим пословима у привреди, а затим је био директор за финансије Фонда Федерације за кредитирање бржег развоја привредно недовољно развијених република и аутономних покрајина. У Народној банци Југославије био је директор послова за зајмове. Та организација се нешто касније фузионисала са

трезорима Народне банке Југославије, када Томић преузима функцију генералног директора трезора НБЈ. Ова функција представља јединствено мјесто у организацији државних послова Федерације и сматра се једним од кључних послова у надлежности државе, који обезбеђује сигурност банкарско-финансијског система и привредног развоја земље. И код нас и у свијету ова функција је имала атрибуте једне од најзначајнијих у овој области, а у персоналном смислу је захтијевала велику стручност, етичност и моралност у обезбјеђивању и извршавању послова из ове надлежности. На функцији генералног директора трезора НБЈ, гдје и сада ради, Томић се налази више од десет година. У том својству је био члан више комисија и радних тијела у органима федерације — за питања домаћих и страних зајмова и кредита, посебно у комисијама и радним тијелима за израду прописа из области привредног, банкарског и финансијског система. В. Томић је иначе носилац бројних државних и друштвених признања за допринос у развоју послова из обалсти банкарског, привредног и финансијског система у нас; проф. др Милица Пејановић-Ђуришић, дипломирала је на Електротехничком факултету — Одсјек електкронике у Подгорици. Доктор је наука; докторирала је на Електро-техничком факултету у Београду на тему: „Анализа перфоманси дигиталних мобилних радио-система". Аутор је већег броја научних и стручних радова из области електронике; а посебно из области телекомуникације. Професор је Електро-техничког факултета у Подгорици и активан чинилац у извршавању програма и послова Електротехничког факултета и Универзитета Црне Горе у Подгорици. Милица Пејановић је иначе један од најистакнутијих друштвених радника на пословима у органима Републике Црне Горе, а носилац је и бројних награда и признања за свој изванредан допринос развоју и унапређењу послова из области науке, културе, просвјете и умјетности на подручју Црне Горе; Будимир Лазовић, доктор је наука, а докторирао је на Економском факултету у Београду на тези међународних економских односа. Дуже времена је радио на истакнутим друштвено-економским положајима у органима и организацијама СФРЈ; био је и шеф кабинета предсједника Скупштине СФРЈ; једно вријеме је радио и као савјетник Скупштине СФРЈ за економске односе са иностранством, а након тога је именован за изванредног и опуномоћеног амбасадора — шефа Сталне мисије СФРЈ при СЕВ-у у Москви; сада се налази на дужности

амбасадора у Савезном министарству иностраних послова; био је и члан Предсједништва заједнице југословенских универзитета, члан Савезног савјета за образовање и културу, члан Предсједништва Туристичког савеза Југославије и др.

Активно је радио и учествовао у више домаћих и међународних скупова и трибина; аутор је великог броја чланака, реферата и студија, посебно из области међународних економских односа; носилац је више државних и друштвених признања за свој допринос у пословима које је са успјехом обављао; Петрашин Касалица, један је од најистакнутијих економиста са подручја Дурмитора и Црне Горе; био је на разним руководећим дужностима у предузећима: Жељезара „Борис Кидрич" у Никшићу, Грађевинском предузећу „Црна Гора", у Инвест-банци, централа Титоград, у Извршном вијећу Црне Горе, у републичком Секретаријату за привреду Црне Горе прво као помоћник секретара, а затим и члан Извршног вијећа Црне Горе, на дужности републичког секретара за привреду; био је и директор Завода за истраживање и развој — Титоград, а сада ради на пословима генералног директора јавног предузећа „Лука Бар" у Бару. Члан је и Савјета гувернера Народне банке Југославије у Београду; Петрашин Касалица је у овим пословима од рачуноводства, комерцијалних дјелатности, инвестиционих послова, послова дугорочног кредитирања (посебно у области црне металургије, металног и енергетског комплекса), савјетника за економске послове Скупштине Црне Горе, руковођења привредним пословима у Секретаријату за привреду Црне Горе, те у пословима развоја, истраживања и руковођења великим привредним системима, својим научним и стручним радом дао значајан допринос развоју ових послова и привредних дјелатности у којима је радио и успјешно руководио. Аутор је већег броја научних и стручна радова из ових области; носилац је више државних и друштвених признања за рад и допринос развоју и унапређењу привреде у нас; Мирчета Чворовић, амбасадор и опуномоћени министар у Савезном секретаријату за иностране послове. Био је на дужности амбасадора у иностранству и један од истакнутих руководећих радника овог секретаријата. Био је и начелник управе за међународне организације и једно вријеме шеф наше Сталне мисије у Женеви. Остваривао је значајне контакте и сарадњу са службама, установама, економским и политичким организацијама Уједињених нација, као и са организацијама Покрета несврстаних земаља, када је наша земља имала једну од

водећих улога у овом покрету; говорио је више страних језика; био је врло комуникативан и важно је као један од елитних дипломата у служби СФРЈ. Објавио је више радова из области међународних односа и улоге наше земље у тим односима; Светомир Јакић, био је опуномоћени министар Савезног секретаријата за иностране послове; дугогодишњи је дипломата, са значајним и одговорним функцијама у овом секретаријату и нашим амбасадама у иностранству, гдје је вршио одговорне дужности, међу којима: савјетника за политичка питања, министра-савјетника, отправника послова, специјалног савјетника савезног министра за иностране послове; био је и аташе за штампу и културу. Јакић спада у ред наших дипломата од каријере. Цио свој радни вијек провео је у раду у дипломатској служби наше земље, успјешно обављајући задатке и послове који су му повјеравани током дуге дипломатске каријере. За свој дугогодишњи рад у дипломатској служби Јакић је примио већи број домаћих и страних одликовања, међу којима Медаљу Жукова за храброст-поводом педесетогодишњице побједе над фашизмом, Орден за храброст, Орден братства и јединства, два ордена заслуга за народ, Орден рада са златним вијенцем и друга; Ђорђе Миљевић, истакнути је посленик из области архитектуре, посебно за подручје просторног, урбаног и еколошког планирања и архитектонског пројектовања. Био је директор Завода за урбанизам Црне Горе, директор Завода за урбанизам и комуналне послове Србије, секретар Савјета за човјекову средину и просторно уређење Савезног извршног већа, предсједник Друштва архитеката Црне Горе и стални члан (са југословенске стране) групе за урбана питања ОЕЦД у Паризу. Био је и аутор више просторних, генералних и детаљних урбанистичких планова, посебно на подручју Црне Горе (Бар, Улцињ, Никшић, Жабљак). Аутор је бројних студијских радова везаних за дурмиторски крај, као нпр.: Валоризације и уређења простора НП „Дурмитор", „Програма заштите и уређења НП 'Дурмитор'", „Неких аспеката методолошког приступа планирању НП „Дурмитор"", реферата на IV савјетовању о националним парковима Југославије, на који су афирмативно позивани експерти Уједињених нација, задужени за област туризма и екологије. Аутор је и студије „Природни пејзажи Дурмитора". Учествовао је на бројним стручним и научним скуповима у земљи и иностранству; био је шеф југословенске делегације експерата за припрему конвенције о еколошкој заштити Балкана,

као и на међународном симпозијуму о интегрисаном просторном, економском, социјалном и еколошком планирању Европске економске комисије УН у Бергену. Носилац је и бројних одликовања и друштвенихпризнања за допринос и развој области у којима је радио и учествовао. Једна значајна одредница Ликовне енциклопедије Југославије (*Ликовна енциклопедија Југославије* — Југословенски лексикографски завод, Загреб, 1987. године). посвећена је имену и стваралаштву Ђорђа Мињевића; Јосиф Јауковић, један је од истакнутих посленика из области привреде, финансија и банкарства Црне Горе. Професор је на Економском факултету и доктор наука. Докторирао је на тези из области економије. Био је гувернер Народне банке Црне Горе, члан и предсједник већег броја републичких и савезних одбора и комисија из области привреде, финансија и банкарског система. Дуже вријеме је био професор и декан Економског факултета у Подгорици, а био је и носилац многих важних функција на овом факултету. Јауковић је аутор већег броја књига, научних студија и других публикација из области привреде, финансија и банкарства. Учествовао је на већем броју научних и студијских скупова и симпозијума с темом из ових области. Један је од значајних посленика у програмирању и реализацији већег броја инфраструктурних објеката Црне Горе, посебно оних с подручја Дурмитора. Носилац је и бројних награда и признања за успјешан рад и допринос у развоју послова којима се бавио; Томислав-Толе Карацић, истакнути је посленик из области економије, привреде, културе, као и из области руковођења спортом, у највећим органима спорта, на подручју Војводине, Србије и Југославије. Један је од најистакнутијих привредника на подручју Србије. Посебно је успјешно руководио највећим привредним системима на подручју Војводине и по том основу био укључен у дужем временском периоду у значајне послове развоја привредних система Војводине, Србије и Југославије. Отуда сада и обавља функцију члана Управног одбора Привредне коморе Србије. Био је и предсједник Извршног одбора Фонда Југославије за увоз-извоз пољопривредних и прехрамбених производа, органа у коме су се доносиле одлуке и креирали најзначајнији инструменти, везани за увоз и извоз ових прозвода. У том својству био је и предсједник већег броја комисија, привредних и коморских тијела у којима се креирала област производње, промета, увоза-извоза и укупних економских односа са иностранством за ову област производње; истакнути је културни посленик и донатор за

издавање многих књижевних и стручних дјела са подручје Црне Горе и Југославије; истакнути је посленик и један од водећих личности спорта на подручју Војводине, Србије и Југославије. Сада је потпредсједник Фудбалског савеза Југославије. Уз то је и истакнути приватни посленик, с развијеном мрежом послова на подручју Југославије; има и своја представништва и организовану мрежу за обављање ових послова у иностранству за подручје Мађарске, Бугарске и Русије. Љубомир Перишић, истакнути је после ник у области привреде и банкарског система, гдје је обављао значајне функције на овим пословима у Црној Гори и Југославији; био је и замјеник гувернера Народне банке Црне Горе, савјетник и генерални директор Народне банке Југославије. Обављајући ове послове у Црној Гори и Федерацији, био је укључен у реализацију већег броја послова из области привреде, посебно Црне Горе, њене електропривреде, обојене металургије, металнопрерађивачке индустрије, дрвне индустрије, саобраћаја и аграрног комплекса; аутор је више радова из области привреде, платног промета и банкарства; Миливоје Лаушевић, истакнути је посленик у области привреде Републике Црне Горе и Федерације; у том смислу обављао је и истакнуте функције у области управе у привреди, а посебно њеног планског развоја; био је и директор Републичког завода за планирање; бавио се и проблемом развоја неразвијених крајева, посебно проблемима неразвијених република и покрајина; отуда је и био укључен у савезне органе и комисије, дајући значајан допринос обликовању концепта развоја неразвијених; био је и посланик Савезне скупштине, а сад ради на дужности помоћника генералног директора Савезних робних резерви; аутор је више радова из области привреде, саобраћаја и проблема неразвијених подручја; Драгиша Шљиванчанин, инжењер је агрономије и истакнути посленик у области привреде, посебно пољопривредног комплекса; у оквиру овог пољопривредно-прехрамбеног комплекса Шљиванчанин је обављао значајне функције на подручју Војводине, Србије и Југославије; био је и директор „Агрозаједнице", пословних организација агроиндустријског комплекса Југославије. Као истакнути привредник, посебно у оквиру аграрног комплекса Југославије, Драгиша Шљиванчанин се сада налази на врло одговорној дужности предсједника Задружног савеза Југославије; радећи на овим пословима, Шљиванчанин је одржавао врло корисне односе пословне сарадње и помоћи родном крају, посебно у области пољопривреде и развоју села; у име Задружног савеза Југославије

учествовао је на разним симпозијумима и конгресима међународних задружних асоцијација; члан је и централног извршног органа ове међународне задружне асоцијације; објавио је више стручних радова из области привреде, задругарства и села, посебно радова везаних за проблеме села у брдско-планинским подручјима; проф. др Томислав Жугић, магистрирао је 1973. године, а докторску тезу је одбранио у Кракову 1978. године. Радио је у Основној школу у Жабљаку и у Учитељској школи у Никшићу. Од 1987. године редовни је професор Наставничког (Филозофског) факултета у Никшићу. У току читавог предавачког рада, проф. Жугић се бавио и бави научно-истраживачким радом, углавном најновијом историјском тематиком. Као шеф Одсјека за историју, а потом као продекан и декан Наставничког факултета у Никшићу, ангажовао је истакнуте предаваче за специјалистичке теме и курсеве и на тај начин су студенти имали прилику да чују универзитетске професоре и истакнуте научнике из наше земље и иностранства. Био је посланик Скупштине Црне Горе; предсједник Савјета за издавање уџбеника Црне Горе; члан Одбора за кадрове Привредне комјоре Црне Горе; предсједник Друштва историчара Црне Горе; предсједник Културно-просвјетне заједнице Црне Горе; члан државне Комисије за геноцид. Жугић је добитник више одликовања, награда и друштвених признања. И на плану научно-истраживачке дјелатности, проф. Жугић је дао значајан допринос. Његови радови се односе на проблематику из историје Црне Горе, питања из историје Југославије, међународног радничког покрета и педагошке теорије и праксе. Најзначајнији његов научни рад је књига *Југословени у Аушвицу 1941-1945* објављена у Институту за савремену историју, Београд 1989. Научна критика је високо оцијенила књигу, као веома значајан допринос свестраном изучавању фашистичког геноцида у Другом свјетском рату; Миро Вуксановић, истакнути је књижевник и писац значајних дјела из области прозе и поезије, међу којима су и књиге: *Клетва Пека Перкова, Лаза Костић у Сомбору, Горске очи, Немушти језик, Вучји трагови Градишта, Ликови Милана Коњовића, Морачник, Далеко било* и друге. Вуксановић је писац изузетне казивачке снаге; његове књиге прозе и поезије доживјеле су високе оцјене југословенске књижевне критике, а из њих је узето више хиљада ријечи за Рјечник српског језика САНУ. Миро Вуксановић је заступљен и у већем броју лексикографских кућа у свијету, међу којима су и: Ко је ко у свету 1996. — излази у САД; Лексикон

међународног маркетинга књига — излази у САД; Свет знања 1997 — излази у Лондону; Успешни људи света 1997. — излази у Кембрицу; Ко је ко на Балкану; Ко је ко у Европи — излази у Лондону; Европски свет књиге — излази у Кембрицу; Ко је ко у Србији — излази у Београду. Носилац је већег броја државних и друштвених одликовања, награда и високих признања за допринос и развој послова на којима је радио; Милан Ракочевић, књижевник, доктор је наука. Докторирао је на теми о *Његошевој етици чојства;* написао је више књига из области прозе и поезије, као нпр.: *Миња Радовић или смрт Хасан-бега, Милан и Вера, Црногорски прометеј, Његошева етика чојства* и друге. Носилац је више друштвених признања и награда за допринос у области књижевне и литерарне дјелатности; проф. др Александар Саша Карапић, истакнути је посленик у области медицинских наука, посебно из области хирургије, у којој је својим стручним и научним радовима дао велики допринос њеном развоју и унапређењу; проф. др Радован В. Пејановић, доктор је наука, а докторирао је из области филозофије. Редовни је професор Пољопривредног факултета у Новом Саду. Пејановић је и један од руководилаца постдипломске наставе на смјеру Економика пољопривреде.

У оквиру научног и стручног рада Р. Пејановић је до сада објавио преко 150 радова (научних радова, књига, монографија, стручних радова, осврта, приказа). Аутор је универзитетског уџбеника *Основи економије,* као и књиге *Економија и аграр.* Руководио је многим научно-истраживачким пројектима, подпројектима, темама. Учествовао је на многим научним и стручним скуповима у земљи и иностранству. Дугогодишњи је главни и одговорни уредник часописа *Агроекономика.*

Професор Радован Пејановић је био и директор Института за економику пољопривреде и социологију села, био је члан Савета Универзитета у Новом Саду, те члан Савета Правног и Пољопривредног факултета у Новом Саду. Сада је потпредсједник Савета Пољопривредног факултета у Новом Саду. Пејановић је члан експертског тима за увођење ИСО 14.001 (Систем еколошког менаџмента) Британског института за стандарде (Britisch standards institution — BSI). Носилац је већег броја државних и друштвених признања за допринос у унапређењу послова аграра и економије; Велимир Шљиванчанин, истакнути је посленик у области привреде, банкарства и финансија. Радио је на пословима плана и анализе пословања у приврe-

ди и у банци на пословима кредитирања развојних програма. Од 1968. године радио је у државним органима као помоћник републичког и савезног секретара за финансије, а затим у два мандата биран је за члана Извршног вијећа СР Црне Горе на функцији републичког министра за финансије. У овом периоду радио је на пословима систгема финансирања функција државе, система развоја и финансирања друштвене репродукције, монетарног и кредитног система, пореског и буџетског система, система социјалне заштите и развоја друштвених дјелатности. Истовремено, био је биран за члана Савезног комитета за питања бораца, Међурепубличког комитета за финансије и других органа републичке и савезне владе. Био је и посланик у Скупштини Југославије, када је обављао функцију предсједника Административне комисије и Одбора за Буџет Федерације; проф. др Млађен Шљиванчанин, професор је на Економском факултету у Подгорици. Доктор је економских наука — специјалиста за финансијско-монетарну научну област. Предаје предмете „Монетарна економија“ и „Банкарски менаџмент“, а раније је предавао и предмет „Фискална економија“. Бави се првенствено педагошким радом, а запажено је његово учешће у многим научно-истраживачким пројектима и консалтинг услугама, као и на научним скуповима економиста. Обављао је многе дужности волонтерски и професионално; сада је на дужности декана Економског факултета у Подгорици. Објавио је више научних и стручних радова у земљи и иностранству; Драгољуб Јакић је истакнути посленик у области руковођења привредом и друштвеним дјелатностима. Био је дугогодишњи директор Шумско-индустријског предузећа у Жабљаку; из два мандата биран је за предсједника општине Шавник; био је дугогодишњи посланик у Скупштини Црне Горе, а затим и посланик Вијећа република и покрајина Скупштине СФРЈ. У два мандата био је предсједавајући црногорске делегације и члан Одбора за финансије Савезне скупштине; затим је биран и у Савезно вијеће СФР Југославије; у том мандату био је и предсједник Одбора за рад и социјалну политику; био је више пута предсједник појединих скупштинских одбора у Скупштини Црне Горе, као и члан управног одбора Привредне коморе Црне Горе; учествовао је као члан у више скупштинских и државних делегација, које су у име СФРЈ путовале у иностранство у циљу обављања одређених међудржавних послова из надлежности Савезне Скупштине; Драгољуб Јакић је иначе носилац већег броја државних и

друштвених признања за допринос у области привреде, државних и друштвених служби; Слободан Благојевић, доктор је права, а докторирао је из обалсти Уставног права и Теорије државе и права; био је савјетник Уставног суда Југославије, професор и декан Правног факултета у Подгорици; члан Савезног правног савјета; предсједник Удружења универзитетских наставника и научних радника Црне Горе, предсједник Савеза удружења универзитетских наставника и других научних радника Југославије; предсједник Уставног суда Црне Горе; судија Уставног суда Југославије; предсједник Југословенског удружења за теорију, филозофију и социологију права; објавио је преко 120 научних радова, међу којима и шест књига из назначених области; Рајко Стијеповић, један је од истакнутих правних и привредних посленика на подручју дурмиторског краја. Највећи дио свог радног вијека посветио је пословима правосуђа, управе, привреде, као и пословима у успјешном руковођењу органима власти у овој општини. Био је предсједник Општинског суда, као и дугогодишњи предсједник општине Жабљак. Многи објекти везани за обалст туристичке привреде, као и значајан дио објеката из области инфраструктуре општине (примјер електро-далековод, неки туристички објекти, системи водоинсталација), створили су основе за развој туризма на овом подручју. Остварио је и значајну сарадњу и контакте са другим општинама на подручју Дурмитора, у циљу заједничког планирања програма који су били значајни за развој овог региона. За ово вријеме су урађене студије, програми и пројекти даљег развоја општине Жабљак, а урађен је и генерални урбанистички план, који с малим модификацијама чини важну основу за развој ове општине. Био је и дугогодишњи посланик Скупштине Црне Горе и предсједник Одбора за правосуђе. Из два мандата био је и генерални секретар Скупштине Црне Горе. Рајко Стијеповић је био и члан више комисија и одбора у Републичкој и Савезној Скупштини. Био је и учесник у организовању разних савјетовања и научних скупова из области права, привреде и развоја овог краја; Млађен Ћурић, доктор је наука и професор Универзитета у Београду. Директор је Института за метеорологију и члан Извршног комитета међународне комисије за физику облака. Ћурић је и национални кореспондент за метеорологију у међународној научној асоцијацији за геодезију и геофизику и врстан познавалац физике облака. Аутор је већег броја стручних и научних радова из области метеорологије, геологије и геофизике. Учесник је на

већем броју домаћих и иностраних симпозијума за ову област, а носилац је и низа државних и друштвених признања за допринос у научним достигнућима за област метеорологије, геологије и геофизике; Бориша Карацић, офтомолог, један је од водећих посленика из ове области медицине; још као млад љекар завршио је специјалистички испит из области офтомологије, на Марсељском универзитету у Француској; аутор је преко тридесет научних и стручних радова из области медицине и спада у ред оних посленика медицине-офтомологије, који су утемељењу и развоју ове области медицине дали значајан допринос. Отуда је и доктор Бориша Карацић познати учесник многих домаћих и међународних симпозијума и контреса из ове области, са запаженим научним и стручним радовима, који обогаћују и унапређују практични научни и стручни рад из ове области; члан је и Предсједништва офтомолога Војводине, Србије и Југославије; др Војислав Кнежевић, истакнути је посленик из области привреде и економских наука. Био је, поред осталог, консултант у међународној организације ОЕЦД у Паризу, предсједник Привредне коморе Црне Горе, генерални директор Савезног завода за друштвено планирање, замјеник савезног министра за привреду, специјални савјетник предсједника Савезне владе... Аутор је више научних и стручних радова из области привредног развоја и економске политике, као и неколико студија о земљама у развоју и учесник на више домаћих и међународних симпозијума и сусрета из области привреде и међународних економских односа. Војо Кнежевић је дао и значајан допринос у реализацији пројекта интегралног развоја дурмиторског подручја, а члан је и Савјета за развој и реализацију овог пројекта...;

Носилац је и бројних награда и друштвених признања за изванредан допринос развоју и унапређењу послова којима се бавио у оквиру својих надлежности; Драган Карацић, доктор је наука, докторирао је на Шумарском факултету у Београду на тези: „Проучавање биоекологије Dothistroma pini Hulbari — проузроковача осипања четине црног бора“; осим на матичном предмету Шумска фитопатологија, сада држи наставу и на предмету „Болести украсних биљака“ (на Одсјеку за пејзажну архитектуру); Карацић се посебно бави проблемом микоза, тј. болести проузроковане гљивама у четинарским шумама и могућностима њиховог сузбијања и заштите шуме; на Шумарском факултету био је шеф Катедре за заштиту шума, дрвета и украсног биља; био је и члан редакцијског одбора часописа

„Заштита биља“; члан је Друштва за заштиту биља Југославије, Фитопатолошког друштва, Друштва еколога Југославије; члан је и већег броја међународних организација које се баве заштитом шума и биља; објавио је већи број књига из области шумарства и заштите биља, као и већи број научних и стручних радова из ове области; објавио је више од 130 научних и стручних радова у земљи и иностранству; добитник је низа друштвнеих признања за успјешан рад у овој области; Лазар Шаулић, истакнути је привредни посленик; руководио је сложеним привредним системима, међу којима и Металуршким комбинатом „Радоје Дакић“ у Титограду; био је дугогодишњи посланик Скупштине Црне Горе, члан и предсједник њених одбора и комисија, посебно оних који су у својој надлежности имали привредне послове; био је дугогодишњи предсједник Привредне коморе Црне Горе, члан и учесник многих привредних асоцијација на подручју и у органима СФРЈ, који су се бавили пословима привреде; био је у дужем периоду посланик Савезне скупштине и један од оних посланика у одборима, комисијама и другим радним тијелима који су се бавили претежно привредним проблемима, у чему је, као истакнути привредник, доприносио сагледавању и развоју ових послова; добитник је и носилац већег броја награда, одликовања и друштвених признања за предани рад на пословима које је обављао; Весна Перовић, истакнути је посленик из области економских наука; радила је студијске програме из области економије на Колумбија Универзитету у САД, гдје је и магистрирала. Ови радови представљају нове облике у пословима развоја и примјене економске мисли (економетрија) који се разрађују и ближе проучавају на Економском факултету у Подгорици у коме Весна Перовић и ради; проф. др Тихомир Касалица, доктор је наука. Докторирао је из области биолошких наука-подручје агрономије. Бави се научним и истраживачким радом. Објавио је више научних и стручних истраживања у земљи, а до сада око осамдесет научних и стручних радова у земљи и иностранству. Објавио је и више студијских научних и стручних истраживања у више земаља у иностранству: Румунији, Бугарској, Грчкој, Мађарској, Пољској, Чехословачкој, Њемачкој, Русији, Канади... Учествовао је у изради више значајних пројеката из области агроиндустријског система у иностранству: Ангола, Перу, Мексико, Русија... Носилац је више друштвених и државних признања и награда за допринос развоју науке и производње, посебно у области агроиндустријског комплекса;

Радмила Радоман-Војиновић, доктор је наука. Докторирала је у Београду из области економије на теми: „Репродукција инфлације на пословање предузећа". Објавила је више научних и стручних радова из области рачуноводствене и финансијске проблематике предузећа. Сада ради као професор Економског факултета у Подгорици гдје предаје финансијски менаџмент. Бирана је у више друштвених и политичких форума у органима Црне Горе и Југославије. На Економском факултету у Подгорици обављала је и дужност продекана и радила на другим пословима у органима Факултета; Марија Богдановић, рођ. Каљевић, доктор је наука, докторирала је на Филозофском факултету у Београду на тему: „Квантитативни приступ у социологији".

Редовни је професор на Филозофском факултету. Осим на редовним, предаје и на постдипломским студијама на Одјељењу за социологију, као и на интердисциплинарном смјеру Социо-културна антропологија.

Поред бављења методологијом (у њеној квантитативној и квалитативној димензији) бавила се и проучавањима јавног мњења, развојем југословенске социологије, друштвене структуре — посебно друштвеним неједнакостима и вертикалном друштвеном покретљивошћу, теоријским и методолошким питањима друштвеног развоја.

Предавала је на низу југословенских универзитета (у Љубљани, Нишу, Приштини, Никшићу) и на више страних (УСА): The George Washington University, Wash. D.C.; The Central Connecticut State University, New Britain; The University of Connecticut, Storrs; The University of Washington, Seattle. Студијске боравке проводила је на европским универзитетима (Келн, Амстердам, Лондон).

Са рефератима је учествовала у раду међународних социолошких конгреса (Упсала, 1978; Дубровник, 1982, 1988, 1991; Њу Делхи, 1986; Мадрид, 1990; Будимпешта, 1991, 1995; Београд, 1992, Билефелд, 1994;), као и у раду домаћих социолошких скупова.

Била је управник Одјељења за социологију, управник института за социологију Филозофског факултета гдје и даље обавља функцију руководиоца пројекта: „Развој социолошке теорије и методологије", „Србија у упоредној перспективи — 1996-2000.", „Социолошка енциклопедија".

Предсједник је Етичког комитета Социолошког друштва Србије, члан домаћих и међународних социолошких удружења (ЈУС, СДС, ИСА, ЕСА и одговарајућих истраживачких комитета).

За декана Филозофског факултета Марија Богдановић је изабрана у јуну 1996. године. Аутор је преко 70 научних и стручних радова објављених у земљи и иностранству. Носилац је и већег броја награда и друштвених признања за значајан допринос научном и стручном раду на пословима Београдског универзитета; проф. др Драгиша Поповић, доктор је наука, а докторирао је из области судске медицине. Стручним радом из области медицине бави се већ 30 година. Написао је више универзитетских уџбеника из области судске медицине. Написао је и основне уџбенике судске медицине за студенте стоматологије и права. Своје научне и стручне радове излагао је на више од 30 стручних и научних скупова у земљи и иностранству. Публиковао је преко 90 радова, од чега 35 у иностранству. Као универзитетски професор дао је значајан допринос развоју Медицинског и Правног факултета, као и Универзитета у Новом Саду. Био је више пута продекан Факултета и проректор Универзитета у Новом Саду. Учесник је бројних струковних удружења у Војводини, Србији и Југославији, а носилац је и добитник бројних државних и друштвених признања за допринос развоју медицине у овим подручјима; Тадија Поповић, пјесник, књижевник, публициста; објавио је више књига из области поезије и прозе, са претежним мотивима из дурмиторског краја; међу овим дјелима су и *Земаљска слобода, Трагови, Време песме, Одбрана цвећа, Излазак сунца* и друге. Сарађивао је у *Књижевним новинама, Младости, Савременику, Видицима* и другим ревијама и публикацијама које излазе на подручју Југославије; Миле Стијеповић, истакнути је посленик у области туризма, угоститељства и трговине; био је дугогодишњи руководилац туристичко-трговинских предузећа на подручју бившег дурмиторског среза и општине Жабљак; био је и посланик републичке Скупштине Црне Горе, у којој је радио у одборима за заштиту човјекове средине и у Одбору за привреду; био је дугогодишњи члан и предсједник Туристичког савеза Црне Горе и члан Туристичког савеза Југославије, као и предсједник Комисије за туризам и привреду; био је и члан и предсједник Одбора за туристичку привреду Црне Горе, те члан Управног одбора Привредне коморе Црне Горе; Миле Стијеповић је и

дугогодишњи директор Националног парка „Дурмитор“, основаног 1980. године; у том својству имао је значајну улогу у организацији послова око пријема и уписа Националног парка „Дурмитор“ у Свјетску привредну баштину, био је активно ангажован у пословима одлучивања на том плану и својим непосредним учешћем дао значајан допринос регистрацији и упису Дурмитора у Свјетску природну баштину; др Жарко Микић, један је од најистакнутијих медицинских посленика с овог подручја, који је својим научним и стручним радом дао значајан допринос медицинској науци; др Јаков Зарубица, један је од најистакнутијих љекара и први доктор медицине с овог подручја — у плејади великих посленика медицине остаће у записима и хроникама из времена у коме је живио и радио име и дјело овог великог љекара-хирурга и хуманисте; проф. др Илија Вуковић, аутор већег броја научних и стручних радова — члан европског интернационалног друштва за клиничку имунологију и свјетског интернационалног друштва за педијатријску онкологију, објавио је око 350 научних и стручних радова у домаћим и страним публикацијама; аутор је више књига из боласти медицине, посебно педијатрије; др Момир Дамјановић, истакнути љекар и хуманиста, који је својим научним и стручним радом дао значајан допринос развоју медицине на подручју Дурмитора, па и шире; др Радош Вилотијевић, један је од истакнутијих љекара с овог подручја, који је својим научним и стручним радом дао значајан допринос развоју медицине на подручју Дробњака, па и шире; др Радош Поповић, љекар, хуманиста, велики стручњак за област интерне медицине, важио је за „амбасадора“ Црне Горе у Београду, за болеснике и здравство с овог подручја; др Стојан Шљиванчанин, љекар и хуманиста, великих организационих способности, утемељивач модерне медицине у општини Жабљак; др Митар Пилетић, аутор већег броја научних и стручних радова из области ратне санитетске службе, организације болница и збрињавања рањеника у ратним условима; проф. др Милутин Кандић, аутор већег броја научних и стручних радова из области стоматологије; др Светомир Јауковић, аутор више радова из области организације здравствене службе и више научних и стручних радова из области медицине; проф. др Радомир Рале Милашиновић, аутор више научних и стручних радова; проф. др Милисав Лаловић, аутор више научних и стручних радова; др Глигорије Лека Полескић, аутор више научних и стручних радова; проф. др Светомир Стожинић, аутор више научних и стручних радова;

Љубомир Зуковић, ккњижевник-тумач народне књижевности и трагач за њеним ауторима; Мићо Благојевић, сликар и вајар по мотивима и легендама о људима и догађајима из дурмиторског краја; Миленко Пајовић, књижевник и врло истакнути сатиричар; Тодор Тошо Срдановић, публициста-писац који користи мотиве и легенде, људе и догађаје из дурмиторског краја; Ранко Крстајић, писац и сликар фантастике и приповијетке, чији садржаји преобликују стварност, аутор је и антологије светске фантастике; проф. др Радоје Остојић, аутор више научних и стручних радова; проф. др Милутин Остојић, аутор више научних и стручних радова; проф. др Милан Крсмановић, аутор више студија из области социологије, етничке и културолошке науке, бави се и књижевношћу и аутор је једне збирке пјесама; проф. др Момо Зековић, социолог, аутор више научних и стручних радова из области социологије; Милутин Мима Карацић, истакнути је посленик драмске, позоришне и филмске сцене; зналачки извођеним улогама ужива углед популарног глумца и стваоца овог умјетничког жанра; Жарко Лаушевић, истакнути је посленик драмске, позоришне и филмске сцене у нас; доктор Душан Раонић, аутор више научних и стручних радова; проф. др Мираш Дедеић, аутор више научних и стручних радова из области филозофије и теолошких наука; Соња Јауковић, истакнути умјетник у области драмске и позоришне сцене; проф. др Благоје Церовић, аутор више научних и стручних радова; проф. др Божидар Крстајић, аутор већег броја научних и стручних радова, др Новак Крстајић, аутор већег броја научних и стручних радова из области шумарства; др Радоња Зековић, аутор већег броја радова из области медицине; Млађен Цаковић, књижевник; др Богдан Лаушевић, аутор већег броја научних и стручних радова, Божо Шибалић, писац драмских текстова, филмских и телевизијских сценарија, проф. др Гаврило Вуковић, писац већег броја научних и стручних радова из области математике и физике; др Рашко Јауковић, аутор више научних и стручних радова, из области економских односа с иностранством; проф. др Бошко Ђурђић, аутор већег броја научних и стручних радова из области економије; Милан Карацић, истакнути редитель филмске и позоришне сцене; Драго Маловић, истакнути умјетник филмске и позоришне сцене; Вук Бојовић, сликар и вајар мотива и ликова из дурмиторског краја; Рајко Цаковић, књижевник, разнородан стваралачки опус — има поезију богату мотивима и детаљима из дурмиторског краја; Миодраг Карацић, књижевник-писац

књига из области драмског и позоришног стваралаштва; доктор Ана Карацић, један је од медицинских посленика Медицинског факултета у Београду, која је својим стручним и научним радовима на домаћим и међународним сусретима кардиолога дала одређени допринос упознавању ове области науке у нашој земљи; проф. др Слободан Касалица, докторирао је из области географије на Београдском универзитету; бави се питањима географских основа туризма, посебно предмета регионалне и туристичке географије; написао је више књига и преко 80 научних и стручних радова из области туризма, рељефа Црне Горе и њених туристичких вриједности, туристичке и регионалне географије, објављених у земљи и иностранству. Активан је учесник у руководећим органима географских друштава Црне Горе, Србије и Југославије; Булатовић Божидар Бобо, један је од најистакнутијих правних посленика Црне Горе; радио је у органима Републике и Федерације на пословима управе, правосуђа, законодавства; био је посланик Скупштине Црне Горе; био је предсједник одбора за унутрашњу политику и политички систем Скупштине Црне Горе; био је начелник службе државне бјезбедности; био је секретар унутрашњих послова Црне Горе; био је републички правобранилац самоуправљања Црне Горе; био је судија Уставног суда Југославије. Булатовић је аутор већег броја стручних и научних студија из управне, уставне и законодавне области; носилац је већег броја одликовања, државних и друштвених признања за допринос и унапређење послова на којима је радио; проф. др Саво Лаушевић, доктор је филозофије, докторирао је на Београдском универзитету; бави се облашћу естетике, социологије и савремене филозофије; објавио је преко 30 научних и стручних радова, студија, књига и чланака у земљи и иностранству; носилац је многих активности из области филозофије; био је и предсједник Филозофског друштва Црне Горе и Југославије; проф. др Драгомир Вујачић, доктор је наука, докторирао је из области хидрографије на Филозофском факултету у Београду; био је дугогодишњи стручни сарадник-савјетник Академије науке БиХ; објавио је преко 150 стручних и научних радова, студија и књига из обалсти хидрографије, ономастике, дијалектологије, лексикологије, фонетске обраде особина говора на подручју Босне, фонолошке описе словеначког, српскохрватског и македонског говора, бави се и рјечником ијекавизама на нашим просторима, и односом Вукова језика према дробњачком говору и др.; проф. др. Војислав Бојовић, доктор је

наука; докторирао је из области књижевности; професор је универзитета; објавио је већи број књига, научних и стручних радова и расправа из области књижевности; проф. др Јован Бојовић, доктор је наука; био је дугогодишњи директор Историјског института Црне Горе у Подгорици; објавио је већи број књига из области историје и књижевности и преко 300 чланака у часописној периодици; аутор је и више од 100 енциклопедијских јединица, значајних научних и стручних радова; учесник је бројних симпозијума и међународних конгреса са научним и стручним прилозима из књижевности и савремене историје; проф. др Перко Војиновић, доктор је наука; професор је универзитета; објавио је више научних и стручних радова из обалсти књижевности и историје; посебно је обрађивао *Црногорску интелигенцију* и политику и националну мисао црногорске интелигенције у времену између 1918-1941. године; аутор је више научних и стручних радова из области књижевности и савремене историје; проф. др Сава Стевовић, професор је Филозофског факултета; сарадник је бројних научних установа, стручних и научних публикација; аутор је већег броја научних и стручних публикација из области књижевности и филозофије; Радан Дурковић, доктор је наука, а докторирао је на Машинском факултету у Београду на тези под насловом: *Динамичко понашање хидротехничких система (кретање самоходних машина точкаша).* Професор је Техничког факултета у Подгорици за предмете у грађевинарству и рударству. Учесник је бројних научних и стручних домаћих и међународних скупова за ову област науке. Објавио је већи број научних и стручних радова у земљи и иностранству; Ђорђије Јауковић, доктор је наука, цио радни вијек је провео на служби у ЈНА. Био је и редован професор Машинског факултета у Београду. Радио је на Вишој ваздухопловној академији на пословима ракетних мотора и конструкција авионских мотора. Биран је за дописног, а затим за редовног члана Међународне астронаутичке академије у Паризу. Објавио је више чланака, научних и стручних публикација из области авионских млазних мотора и ракетних система, а написао је и више уџбеника за потребе наставе у ЈНА; Михаило Јауковић, доктор је наука; докторирао је из области организације производње и управљања у процесној индустрији. Објавио је већи број монографија и уџбеника из области организације и развоја ових система, 38 научних и стручних радова у земљи и иностранству. Радио је и на већем броју научноистраживачких

пројеката и студија из ове области; Ђорђије Остојић, истакнути је публициста из области историје, географије и културе, посебно за дурмиторско подручје. Објавио је преко 130 стручних и научних радова; међу којима посебно помињемо: *Модернизацију наставе у структури часова географије, Елемент филма у настави географије, Дробњак - живот и обичаји* и др. Објавио је и значајан број радова из обалсти етнографије, антропогеографије, топонимије дурмиторског краја и др. Учесник је већег броја научних и стручних симпозијума, савјетовања и конгреса у земљи и иностранству. Носилац је и бројних друштвених признања за допринос развоју ових области; Зоран Церовић, доктор је наука, докторирао је из области биологије; један је од најистакнутијих научника у овој области; убрајају га у листу „међу 100 најугледнијих научника у свијету". У овом контексту Зоран Церовић се помиње као научник из Југославије „највише цитиран у свјетској литератури у домену физике, биологије и медицине; листа од сто највише цитираних научника у свијету направљена је према „индексу научних цитата (СЦЈ) који води овлашћена иностранa институција; у том списку на 67. мјесту се налази име Зорана Церовића (биологија); Данило Радојевић, књижевник. Докторирао је из хуманистичких наука. Објавио је *Београд и његове улице, Студије о Његошу, Осјен* — пјесме, антологију *Црногорска револуционарна поезија, Црногорску литературу и традицију, Дукљанске хоризонте.* Приредио је критичко издање Антологије црногорских тужбалица Вука Врчевића — *Тужбалице;* Исак Калпачина, књижевник, до сада је објавио шест књига умјетничке прозе (*Божје огњиште, Борје, Глогово, Побратими, Сломоврат, Под млинским каменом),* двије књиге из области теорије и методике наставе књижевности (*Говорне вјежбе* и *Варијације знака и звука),* драму Побратими и читанку за VIII разред основне школе (*Вјечност ријечи).* Састављач је два антологијска избора из домаће књижевности. Заступљен је у више избора и антологија (*Антологија црногорске кратке приче 1944-1984, Антологија црногорске приповијетке*). Превођен је на бугарски, мађарски, румунски, француски и руски језик.

Добитник је више награда, међу којима су награде: „Блажо Шћепановић", „Просветног прегледа", „Побједе", и „Одзива", те награде „Исак Самоковиља", а добитник је и државне награде Републике Црне Горе *Октоих.* Био је и главни и одговорни уредник часописа *Мостови.* Биран је за предсједника Удружења књижевника Црне Горе и за члана Предсједништва

Савеза књижевника Југославије. Више година је био наставник и професор српскохрватског језика и школски надзорник. Сада је директор Гимназије у Пљевљима; Илија Вуковић, доктор је наука. Докторирао је из области политичких наука. Био је редован професор Београдског универзитета. Аутор је већег броја књига: *Основи марксизма, Друштвено-политички систем СФРЈ, Странпутице Хајрудина Хоџе, Аутономаштво и сепаратизам на Косову* и других. Био је републички и савезни посланик, као и секретар Савезног одбора СУБНОР-а Југославије. Аутор је више студија, есеја, научних и стручних радова из области филозофије, социологије, политикологије и историје. Носилац је више друштвених признања за рад и допринос на пословима којим се бавио; Војислав Шећковић, војни теоретичар и високи војни руководилац. Објавио је седам књига из области војне доктрине, као и 170 библиографских јединица; добитник је и највећих војних награда и признања — посебно за синопсис, сценарио и филм из области војне проблематике; Лазар Раонић, истакнути је правник, посебно у области Кривичног права. Дуже вријеме је радио у правосуђу Црне Горе, гдје је био предсједник Среског суда у Жабљаку и замјеник републичког јавног тужиоца Црне Горе. Једно вријеме је радио на пословима замјеника савезног јавног тужиоца за област кривично-правне заштите; био је и предсједник Комисије за научни рад и издавачку дјелатност Удружења правника Југославије, предсједник Удружења за кривично право и криминологију Југославије, судија и замјеник предсједника Савезног суда. Учествовао је и на конгресима и међународним скуповима за међународно хуманитарно право; један је од редактора Кривичног законика Југославије. Аутор је више научних и стручних расправа и студија за област кривично-правне заштите. Учествовао је на више домаћих и међународних савјетовања, семинара и симпозијума, са рефератима из области кривично-правне заштите у нашем правном систему; др Марија Ђерковић-Дацић, истакнути је медицински посленик са врло значајним доприносом развоју здравствене службе у дурмиторском подручју, нарочито у поратном периоду. Била је и управник болнице у Жабљаку и болнице у Пљевљима. Радила је и у најужем тиму медицинских стручњака при Генерал-штабу ЈНА у Београду. Настављајући своју успјешну медицинску активност, посебно у области педијатрије, доктора Ђерковић је радила у више медицинских установа Медицинског факултета у Београду. Аутор је већег броја научних и стручних радова из

области медицинске струке; др Слободан Ђерковић, истакнути је посленик медицинске струке, посебно за област рендгенологије. Радио је једно вријеме и као управник болнице у Жабљаку, гдје је дуже вријеме био присутан његов изванредни радни допринос унапређењу и развоју ове службе у Жабљаку и на дурмиторском подручју. Пуковник је ЈНА и већи дио своје радне активности проводи на раду у армији. Већ дуже вријеме ради у својству начелника Војномедицинске академије у Подгорици. Аутор је већег броја стручних и научних радова и студија из области медицине; Вуле Кнежевић, родио се 1867. године у Шаранцима — селу Руданцима. Писмености се учио код својих ујака, попа Новице и брата му Ђурка Жугића. Године 1886. ступио је у „официрску школу" („пјешаци"), а 1896. постао официр, 1902. племенски капетан, 1904. командир (мајор) и командант Шаранско-језерског батаљона. У Балканском рату командовао је Шаранско-језерским батаљоном, а у Првом свјетском рату дурмиторском, па пљеваљском бригадом. Умро је 1938. године.

Написао је књигу *Племе Шаранци,* Београд, 1961. године 1928. у „Просвети" Сарајево објавио је *Збирку народних — гусларских пјесама* о бојевима са Турцима и догађајима у периоду 1852 - 1880. године. Носилац је и већег броја високих војних одликовања из земље и иностранства; проф. др Божидар Бојовић, докторирао је из области педијатрије и дао велики допринос у отклањању и лијечењу шећерне болести; аутор је већег броја научних и стручних радова из области медицине; има репутацију истакнутог медицинског посленика на подручју Црне Горе гдје ради, али и шире; др Вук Каљевић, офтомолог, један је од водећих посленика из ове области медицине; са преко четрдесет научних и стручних радова из области медицине, улази у ред истакнутих југословенских посленика; тиме је остварио и значајан квалитет унапређења ове области медицине и на ширем југословенском плану; члан је Предсједништва офтомолога Југославије; Марко Пајовић, доктор је наука; докторирао је на Рударско-геолошком факултету у Београду на теми из области геологије; бави се научно-истраживачким радом из области геологије и рударства, посебно за подручје Црне Горе (Ускоци, Брсково, Шупља Стијена, Рудници боксита). Сарађивао је и са одређеним органима Уједињених нација за област рударско-геолошког истраживања за подручје Црне Горе; учесник је бројних домаћих и међународних семинара и симпозијума из ове области. Носилац је и одређених награда и признања за допри-

нос и развој у области рударско-геолошког истраживања на подручју Црне Горе; Богдан Кнежевић, војни руководилац и публициста у области војне доктрине. Објавио је више књига, студија и чланака из области војне публицистике (око 240 радова). Основни правци ове публицистичке активности су везани за: *Васпитање и образовање у ЈНА, Културни развој села и народна одбрана, Међусобна условљеност обуке и борбеног морала, Културно-умјетничко дјеловање и општенародна одбрана, Припреме општина за рад у ратним условима, Ратни распоред и ратни задаци, Основни чиниоци моралне снаге општенародне одбране, Школа и наука у служби оружаних снага државе, Васпитање на борбеним традицијама нашег народа* и др.; проф. др Митар Чворовић, докторирао је на Грађевинском факултету у Београду и тиме стекао звање доктора техничких наука за област геодезије. У исто вријеме је и једини научник са овим звањем у Црној Гори. Сада ради као професор Грађевинског факултета у Подгорици, за предмет геодезије. Био је продекан и декан овог факултета једанаест година. Објавио је више научних и стручних радова у земљи и иностранству. Специјалиста је за једну област геодезије, која је везана за мјерење деформација грађевинских објеката. Носилац је више научних и стручних признања за доприносе у овој области науке; Велиша Ненезић, доктор је наука. Докторирао је на питањима из области економије. Објавио је више научних и стручних радова из области економике, туризма, инвестиција и развоја. Говори више страних језика. Истакнути је посленик у области руковођења туристичком привредом, посебно радећи на пословима инвестиционих радова од значаја за туризам Црне Горе и Југославије. Носилац је више награда и признања за допринос у овој области дјеловања; Милан Касалица, један је од најистакнутијих привредника са дурмиторског подручја, посебно у области грађевинарства. Бави се пројектовањем, надзором, високом и ниском градњом и пословима инжињеринга, које обавља на подручју цијеле Југославије. На том плану пројектовао је и изградио више инфраструктурних објеката на подручју Дурмитора, посебно на подручју општине Жабљак. У домену његовог пословања је и изградња стамбених, пословних и индустријских објеката намијењених за тржиште, а оспособљен је и за изградњу објеката широке намјене по поруџбини. Касалица се бави и пословима електросмозе, са елементима спољно-трговинског промета, тако да у иностранству има своје пословне огранке, који организују извођење радова ниске и

високе градње практично од послова пројектовања до завршетка укупно уговорених инжињеринг радова. Касалица је познат и по томе што помаже и спонзорише многе акције и активности на дурмиторском подручју; Анђелко Штруц-Тепчанин, књижевник, са претежним опусом свог књижевног стваралаштва окренутог завичају — дурмиторском крају из кога је Анђелко и потекао. Скоро четири деценије Штруц његује изворну лексику свога завичаја. На тај начин својим књигама (досад је објавио девет) отима од заборава сурову драматику дурмиторског краја, скрећући пажњу на један недовољно познат миље о људима и догађајима са овог подручја; Радоје Радојевић, књижевник и публициста. Објављивао је полемике, осврте, приказе и студије у више листова и часописа. Објавио је књигу *Токовима црногорске књижевности.* Приредио је за штампу антологију црногорских легенди *Вилина гора,* антологију црногорских бајки *Ватра самотвора,* антологију црногорских басни *Кад је све зборило* и антологију црногорских прича *Потопно вријеме.*

Библиографија: Никола Рацковић, Радоје Радојевић (1922-1978), *Стварање*, бр. 2, 1985; Љиљана Шљиванчанин, ликовни умјетник-сликар, члан је Удружења ликовних умјетника Црне Горе, дипломирала је на Факултету ликовних умјетности у Цетињу, а магистрирала на Факултету ликовних умјетности у Београду; сада ради на пословима сликарства на Факултету ликовних умјетности у Цетињу; иначе, Љиљана Шљиванчанин је имала више заједничких и самосталних изложби својих сликарских радова у више мјеста на подручју Југославије, од којих треба посебно истаћи самосталну изложбу у Међународном прес-центру у Београду 1995, самосталну изложбу у салону Факултета ликовних умјетности у Београду 1996. године и друге. Љиљана Шљиванчанин је носилац и одређених награда и признања за успјешан рад на пословима ликовне умјетности и сликарства; Јелисавка (Вукоманова) Џаковић, књижевник, публициста, писац мемоарске грађе, чије књиге, књижевни радови, мемоарска грађа и књижевно-уређивачка дјелатност представљају значајан прилог и допринос упознавању једног значајног периода о људима и догађајима из ратних и поратних дана нашег времена; Славица Кнежевић Једлински, драмска умјетница, члан је Савеза драмских уметника Југославије; дуже вријеме радила је у Југословенском драмском позоришту, а затим у Нишком позоришту; носилац је више значајних улога у драмским остварењима ових позоришта; добитник је и награда и друштвених признања за успјешно остварење појединих улога из драмских сцена ових позоришних кућа; Мирчета Даниловић, доктор је наука и редовни професор Филозофског факултета у Никшићу; био је декан техничког факултета, директор Института за педагошка истраживања и шеф Педагошко-психолошке катедре у Београду; члан је Одбора за филозофију и социологију при црногорској Академији наука; написао је већи број књига, научних и стручних радова, посебно из области кибернетике, психологије, информатике, савремене образовне технологије, педагогије... Учествовао је на многим домаћим и међународним конгресима, симпозијумима и савјетовањима. Носилац је више признања и награда за свој успјешан рад у овој области стручне и научне активности; Михаило Касалица, доктор је наука; редовни је професор на Економском факултету у Подгорици, аутор је већег броја књига-универзитетских уџбеника, научних и стручних радова из области кибернетике, друштвених модела и техничког прогреса, теорије система и др. Учесник је већег броја симпозијума и расправа у домаћој и међународној организацији; аутор је више од 50 научних и стручних радова из ових области; Никола Мемедовић, доктор је наука. Докторирао је из кривично-правне области на Правном факултету у Београду. Бави се научно-теоријским радом из своје кривично-правне струке и шире из области правосуђа. Објавио је више научних и стручних радова у земљи и иностранству. Учесник је многих научних и стручних семинара и симпозијума из ове области, а члан је и Управног одбора Југословенског удружења за криминологију и кривично право. Као коаутор са доктором Ђорђем Лопичићем написао је и *Библиографију кривичног права Југославије 1851-1975,* која је без сумње међу најзначајнијим дјелима наше библиографске књижевности. Ова књига је доспјела и у оквире међународне размјене научних публикација у све значајније библиотеке свијета, са којима је остварена размјена; Новица Бојовић, истакнути је писац за област научне и стручне литературе. Учествовао је на више научних скупова и симпозијума из области културе и просвјете. Носилац је и београдске Октобарске награде „Доситеј", која му је додијељена за изванредан допринос у пословима унапређења просвјете и културе на подручју Београда; Бошко Вујачић, дипломирани инжињер технолог; најистакнутији је умјетнички посленик за област извођења народне поезије (десетерац). Побједник је на многим југословенским фестивалима из овог пјевачког жанра; носилац је и највећих југословенских признања за ову област умјетности; Б.

Вујачић је и учесник у извођењу значајних сценских приказа у нашим филмовима (*Мојковачка битка, Горски вијенац* и многи други), чиме је дао допринос оживљавању и освјетљавању догађаја из историје Дробњака и Црне Горе; Јелена Шаулић, велики је посленик у области културе, посебно музеологије; бавећи се брижљиво овим пословима, била је дуже вријеме управник Вуковог и Доситејевог музеја у Београду; објавила је више књига из области књижевности, међу којима; *Вук и породица, Лирска поезија у Црној Гори* и др. Говори више страних језика; аутор је више научних и стручних студија објављених у земљи и иностранству; Дамјан Шећковић, докторирао је из области права; професор је на Правном факултету у Подгорици; објавио је више књига и универзитетских уџбеника из области права и економије, као и преко 100 студија, научних и стручних радова у земљи и иностранству; Војислав Новосел, доктор је биологије; бави се биолошком и медицинском облашћу, а посебно истраживањима у области генетике; објавио је 26 научних и стручних радова из области генетике; учесник је већег броја међународних симпозијума за област биологије и генетике; Јован Новосел, доктор је медицинских наука; докторирао је из области кардиологије; објавио је више књига, научних и стручних радова из области кардиологије; у својим научним истраживањима посебно се бавио облашћу која се тиче особености артеријске хипертензије и кардиолошких обољења код становника на већим надморским висинама у Црној Гори; аутор је преко 40 научних и стручних радова, објављених у научној и стручној периодици у земљи и иностранству; Милика Павловић, књижевник, пјесник, аутор је већег броја збирки из области поезије; спада у ред истакнутијих пјесника Црне Горе, са претежним мотивима из завичајног краја и Црне Горе; аутор је и већег броја студија из области поезије и књижевности; Љубомир Кнежевић, професор и књижевник. Објавио је више књига из области поезије, а посебно се бави дјечијом поезијом. Сарађивао је са више књижевних установа, ревија, часописа и других гласила која се баве поезијом. Носилац је више државних и друштвених признања и награда за допринос и књижевност. Његове пјесме и књиге превођене су на више страних језика; Блажо М. Кнежевић, професор и књижевник. Објавио је више књига и пјесама у разним часописима и ревијама на подручју Црне Горе и Босне и Херцеговине. За роман *Јужна страна свијета* добио је посебну награду „Миодраг Булатовић". Носилац је и других награда и друштвених признања

за допринос у области поезије и књижевности; др Боривоје Т. Поповић, докторирао је на Ветеринарском факултету у Београду и један је од истакнутих посленика у овој области; радио је на пословима инспекције и контроле ветеринарске струке на подручју Републике Црне Горе и Југославије; носилац је низа друштвених и државних признања за успјешан рад у овој области; аутор је више научних и стручних радова објављених у земљи и иностранству; Мирчета-Миро Булић, књижевник, пјесник, друштвени радник. Био је одборник среза дурмиторског, предсједник општине Жабљак, посланик Скупштине Црне Горе; био је члан и предсједник више одбора и комисија Скупштине Црне Горе; истакнути је просвјетни радник; бави се књижевношћу, посебно поезијом, са претежним мотивима из дурмиторског краја. Цио свој радни вијек провео је на подручју Дурмитора. Носилац је више заслужених награда и признања за књижевни и друштвени рад који је са успјехом обављао; Љубомир-Љубо Кнежевић, био је публициста, првенствено у стручној и педагошкој литератури, а и новинарству и информатици; био је и дугогодишњи директор Бјелопољске гимназије и посланик у Скупштини Црне Горе, те члан Предсједништва Заједнице гимназија бивше СФРЈ и предсједник Скупштине заједнице образовања Црне Горе. Учествовао је на бројним симпозијумима републичког и савезног значаја у сфери образовања и културе. Службовао је у руководећим органима Савезног извршног већа у Београду. Носилац је више ратних и радних одликовања и признања; Радован Бећировић, истакнути писац десетерачке поезије, с мотивима везаним претежно за историјске догађаје; Нешо Жугић, књижевник-пјесник; др Властимир Крстајић, писац више публикација из области медицине; др Томислав Томић, аутор студије о љекарима и здравству у дурмиторском крају и више научних и стручних радова; Момчило Параушић, књижевник-пјесник, са претежним мотивима из дурмиторског краја; проф. др Јоко Станић, аутор више научних и стручних радова; проф. др Новак Јауковић, аутор више научних и стручних радова; проф. др Милун Марић, аутор више научних и стручних радова из области књижевности; проф. др Маријан Миљић, књижевник, аутор више научних и стручних радова из области књижевности; проф. др Влатка Крсмановић, аутор више научних и стручних радова из области комуникације.

Више историчара, хроничара и посленика јавне ријечи бавило се питањима интелигенције људи на подручју Црне Горе, посебно на подручју Дурмитора, и њиховим утицајем на развој

науке, културе и друштва на овим подручјима, па и шире. Овдје посебно мислим на историчара Милију Станишића и проф. Перка Војиновића, и на њихов допринос у сагледавању интелигенције, културе, личности и догађаја у дурмиторском крају у периоду између два рата и у току Другог свјетског рата.

Овдје посленике из области науке, културе, књижевности, умјетности... посебно помињемо да бисмо и на овај начин указали да је ово подручје у дужем временском периоду (од око два вијека) одржавало уз тешке ратне и устаничке дане одређени континуитет рада и дјеловања на подручју науке, културе, умјетности... мада ће у оквиру породичног дијела ове монографије бити ријечи о истакнутијим појединцима (па и овим које овдје помињемо), уз битне карактеристике посленика који потичу са дробњачког подручја.

Овдје су унијети само кратки подаци о једном броју ових посленика, до којих се дошло у току рада на II издању монографије, мада је извјесно да до предаје рукописа у штампу нијесмо обухватили све оне који би морали бити поменути у овој прилици.

Посебно напомињемо да о једном броју културних посленика, које смо поменули нијесмо имали детаљнијих података, иако смо за њима трагали; зато жалимо и вјерујемо да ће њихово истицање (па и са краћим подацима) утицати на то да се о њима у другој прилици дају ближи и одговарајући подаци.

Отуда је важно у овом контексту напоменути да су Вук Караџић и Јован Цвијић с поносом истицали своје дробњачко поријекло и својим именом и дјелом значајно допринијели научној и историјској спознаји Дробњака, знаменитог краја њихове предачке постојбине.

На тај начин остављен је и завјет потомцима да крену њиховим путем. И кренули су. Из овог, мада кратког и непотпуног прегледа (нарочито у погледу ближих података појединих имена), заиста је импресивно видјети и на овај начин окупити на једном мјесту овако свестрану научну и интелектуалну снагу једног краја, у којој су практично заступљене све области друштвеног живота: наука, култура, умјетност, медицина, техника, економија, филозофија, привреда, право, дипломатија, што ствара изванредан утисак о креативној и духовној снази људи поникли са овог подручја, утканих и укључених у све послове научног, културног и друштвеног развоја једне широке области друштвеног дјеловања.

„Човјек увек дугује себе свом завичају“, рекао је наш велики књижевник и нобеловац Иво Андрић, као да је при овом мислио на своје славне претходнике Вука Караџића и Јована Цвијића и њихово интересовање „за свој завичај“.

А Вуков и Цвијићев завичај, њихова предачка постојбина, дала је позамашан број значајних и истакнутих имена, сљедбеника и настављача њиховог дјела.

Њима, које у овом контексту помињем, пада на „терет“ овај Андрићев „дуг завичају“. Неки од њих (гледајући то у историјском поимању), овај „дуг завичају“ су часно извршили, остављајући својим истакнутим потомцима да крену њиховим путем.

У наредном дијелу приказаћемо неколико илустрација из области културе, умјетности... као и један број графика, цртежа и фотоснимака појединих посленика из области науке, културе, умјетности, до којих се дошло у току припрема материјала за друго издање књиге о Дробњаку.

НАПОМЕНЕ
О КОРИШЋЕНОЈ ЛИТЕРАТУРИ ЗА I ДИО КЊИГЕ

(1) Константин Јиречек, *Историја Срба*, књ. II, Београд, 1929, 51.

(2) Др Јован Ердељановић, *Стара Црна Гора,* Београд, 1916, 179.

(3) К. Јиречек, *Историја Срба,* књ. I, 77.

(4) *Историја Црне Горе*, књ. II, том 1, 105, 476.

(9) *Историја Црне Горе*, књ. II, 356.

(11) Томислав Жугић, *Дурмиторски зборник,* одјељак: Дурмиторски крај у преписци Вука Караџића и Вука Поповића, 271.

(12) Павле Ивић, *О Вуковом речнику* из 1818. године, Београд 1964, 79.

(13) Павле Ивић, *Српски народ и његов језик*, СКЗ, Београд, 325.

(14) Петар Шобајић, *Улога динарских племена у Првом српском устанку*, 91.

(15) Светозар Томић, *Црна Гора и њена племена*, 7.

(16) Мијушко Шибалић, *Устанак у Дробњаку 1805,* 13. и 14.

(17) С. Томић, *Списак фермана и повеља породице Дробњаковић из Рисна*, 1938.

(18) Мијушко Шибалић: *Исто* 13.

(21) Др Ј. Вукмировић, *Племенско уређење у Црној Гори*, 277.

(23) *Васојевићки законик*, Београд 1929, 2, 10.

(24) Петар Шобајић, *Бјелопавлићи и Пјешивци*, Београд (1923, 253, 254, 258, 159.

(26) Др Ј. Вукомановић, *Племенско уређење у Црној Гори*, 267, 271, 274.

(27) К. Јиречек, *Нав. дјело*, 42

(29) Светозар Томић, *Смрт Смаил-аге Ченгића*, 234.

(30) Др И. Јелић, *Васојевићки законик* од 12. тачака, 5, 26 и 78.

(31) Валтазар Богишић, *Судски поступак у Црној Гори*, 78, 79.

(32) С. Томић, *Црна Гора и њена племена*, 7, 8.

(34) Г. Геземан, *Својство и јунаштво старих Црногораца*, Цетиње 1968, 58, 59.

(36) В. Влаховић, *Међуплеменски односи у брдима*, записи XXII, 124, 125.

(37) Љ. Богетић, *О установи станка у Црној Гори*, записи XXII, 279.

(38) Г. Станојевић, *Из историје Црне Горе*, Историјски запис, 15, 364, 366, 371, 373.

(40) Др П. Стојановић, *Историјски запис*, 15, 364, 366.

(41) Др П. Стојановић, *Историјски записи* XXXIII, 11, 13, 18, 19, 22, 29.

(43) *Историја Црне Горе*, књ. III, том 1, 104.

(45) С. Томић, *Дробњак*, 1902. г. стр. 402, 411, 421, 453, 455.

(50) К. Јиречек, *Нав. дјело*, 76, 87.

(53) Јован Бојовић, *Забелешке Валтазара Богишића о дурмиторском крају*, 258, 264.

(55) Др О. Благојевић, *Пива*, Београд 1871, 119.

(56) Вукашин Пешић, Основне одлике старих Дурмитораца, *Дурмиторски зборник*, 169-176.

(57) В. Дворниковић, *Карактерологија Југословена*, Београд 1939, 70.

(62) *Историја Црне Горе*, књ. II, 494.

(63) *Историја Црне Горе* књ. III, 104.

(64) А. Лубурић, *Дробњак*, Београд 1930, 1—8.

(65) Н. Томић, *Дробњак*, рукопис 16.

(66) Т. Срдановић, Легенде и предања о дурмиторском крају, *Дурмиторски зборник*, 157, 261.

(67) Вук Караџић, Српске народне пјесме, књига 4, Београд 1932, 397.

(68) Ф. Шишић, *Љетопис попа Дукљанина*, Београд, 1928, 105, 327.

(70) Историја Црне Горе, 1967, 303.

(71) Б. Ђурђев, Подаци о Дробњацима, историјски запис 1927, 151—159.

(72) Марица Маловић-Ђукић, *Комарница жупа и нахија у средњем вијеку, Дурмиторски зборник*, 185-189.

(73) К. Јиречек, *Историја Срба*, књ. III, 56, 77.

(75) Б. Миличић, *Прилог проучавању историје дурмиторског краја* — историјски записи 27, 355.

(77) С. Томић, *Нав. дјело*, 478—479.

(80) С. Томић, *Нав. дјело*, 306.

(81) М. Зарић, *Стећци у Бијелој и око ње — Историјски записи*, III, 163—167.

(84) Б. Ђурђев, *Постанак и развој црногорских и херцеговачких племена*, 77.

(86) *Историјски записи* књ. 29 151—159.

(87) Мијушко Шибалић, *Нав. дјело*, 10.

(88) А. Лубурић, *Нав. дјело*, 43—44.

(89) П. Шибалић, *Оногошт*, 1938, 26.

(92) А. Лубурић, *Нав. дјело*, 8, 16, 18.

(93) А. Лубурић, *Нав. дјело*, 19, 26, 48-53, 68-77.

(95) А. Лубурић, *Нав. дјело*, 18.

(99) Н. Томић, *Нав. дјело*, 58.

(101) А. Лубурић, *Нав дјело*, 44, 45.

(103) Хисторија Дробњаковића, документ 2, *Гласник Земаљског музеја*, 1908.

(104) К. Јиричек, *Историја Срба*, 320.

(105) *Историја Црногораца*, књ. II, 205, 279.

(107) С. Томић, *Бањани*, Београд 1949, 306.

(108) М. Шибалић, *Нав. дјело*, 25—26.

(109) О. Благојевић, *Пива*, 103, 124, 125.

(109/1)В. Ћоровић, *Историја Срба*, 198, 199.
(110) Документи за историју Црне Горе — историјски записи, 125.
(112) В. Ћоровић, *Историја Југославије*, Београд 1933, 344, 345.
(115) Г. Стојановић, *Историјски записи* 15, 402.
(116) *Историја Црне Горе*, III том. 146.
(117) С. Томић, *Нав. дјело*, 452.
(120) С. Томић, *Нав. дјело*, 452.
(123) С. Мијушковић, *Историјски записи*, X, 8, 9, 71
(125) Историја Црне Горе, *Нав. дјело*, 193, 197, 198.
(126) С. Томић, *Списак фермана породице Дробњаковић у Рисну*, 22, 23.
(127) Историја *Црне Горе*, књ. 176.
(129) Љ. Стојановић, *Историјски записи*, бр. 3674, 5742, 7510, 7343.
(131) *Историја Црне Горе*, III, том. 239.
(133) Т. Срдановић, *Нав. дјело*, 157.
(135) А. Лубурић, *Нав. дјело*, 159
(136) А. Лубурић, *Нав. дјело* 25, 26, 74, 157, 159—161.
(140) Д. Вуксан, *Посланице Петра* I, Цетиње 1935, 42.
(141) С. Вуксан, *Црна Гора у 1804, г., записи, XXII*, 193.
(142) *Записи* књ. 15, 294.
(143) М. Вујачић, *Постанак племена Ускоци у Црној Гори*, Глас САНУ 1971, 308.
(144) С. Томић, *Смрт Смаил-аге Ченгића*, 243, 244.
(145) Д. Вуксан, *Црна Гора у 1804. Записи XXIII*, 194.
(146) А. Аличић, *Устанак у Дробњаку 1805*, 61.
(148) А. Лубурић, *Нав. дјело*, 30, 31.
(149) М. Шибалић, *Нав. дјело*, 48.
(151) А. Лубурић, *Нав. дјело*, 221.
(154) Д. Вуксан, *Записи XIX*, 273, 274.
(158) *Записи* 15 — 298, 299, 358, 359.
(160) М. Шибалић, *Нав. дјело*, 50-52.
(161) А. Лубурић, *Поријекло и прошлост породице Петровић*, књ. I, Београд 1940, 23.

(162) *Записи*, књ. I, 110.
(163) Ј. Јовановић, *Црногорско-српски односи у I српском устанку*, историјски записи, књ. IX, 342.
(164) Поп Милутин Церовић, *Кратка повесница породице Церовић* (рукопис), 26.
(167) М. Шибалић, *Нав. дјело*, 58, 60.
(168) Л. Ранке, *Српска револуција*, 110.
(170) С. Томић, *Смрт Смаил-аге Ченгића*, 246.
(173) Д. Вуксан, *Нав. дјело*, 326, 327.
(174) *Посланице Петра I, Нав. дјело*, 81, 82, 83, 84.
(176) Д. Вуксан, *Нав. дјело*, 325—328.
(177) Ј. Јовановић, *Нав. дјело*, 343, 355, 356, 357.
(179) Вук Караџић, *Српске народне пјесме* књ. 18, Београд 1936, 39.
(181) Д. Вуксан, *Записи*, 24, 272.
(183) Д. Вуксан, *Петар I Петровић-Његош*, Цетиње 1951, 183.
(184) М. Вујачић, *Нав. дјело*, 317-318.
(186) Б. Павићевић, *Историјски записи* 25, 546.
(187) М. Вујачић, *Нав. дјело*, 315—316.
(188) С. Томић, *Смрт Смаил-аге Ченгића*, 250.
(189) М. Вујачић, *Нав. дјело* 319.
(191) Х. Капицић, *Историјски записи* 8, стр. 69, 71, 72.
(192) Вук Караџић, *Нав. дјело* 394.
(193) С. Томић, *Нав. дјело*, 255, 257.
(194) Л. Лондровић, Новица Церовић и три господара, *Побједа* 12. X 1976. до 26. I 1977. године.
(198) С. Томић, *Нав. дјело*, 257, 258.
(199) Давид Богдановић, *Смрт Смаил-аге Ченгића*, ЈАЗУ, Загреб 1924, 16-26.
(201) С. Томић, *Нав. дјело*, 259, 261, 262, 263, 264, 265.
(204) Д. Богдановић, *Нав. дјело*, 16-26.
(205) С. Томић, *Нав. дјело*, 265, 266.
(206) С. Томић, *Нав. дјело*, 268, 272.
(207) М. Вујачић, *Нав. дјело*, 320.
(208) Х. Капицић, *Нав. дјело*, 77-79.

(211) *Историјски записи* 6, 289, 290.
(212) *Записи*, књ. 15, 33, 34.
(213) А. Лубурић, *Нав. дјело*, 41.
(215) А. Лубурић, *Нав. дјело*, 41.
(216) Д. Вуксан, *Записи* 17, 70, 71.
(217) О. Благојевић, *Нав. дјело*, 180.
(218) Вуле Кнежевић, *Племе Шаранци*, 88, 89.
(219) О. Благојевић, *Нав. дјело*, 180.
(220) М. Вујачић, *Нав. дјело*, 332, 334, 335.
(221) Р. Јовановић, *Разграничење Црне Горе и Турске*, историјски запис XXIII, 234, 277, 455.
(222) Р. Јовановић, *Нав. дјело*, 415, 421, 427, 428.
(223) О. Благојевић, *Нав. дјело*, 184, 226, 231.
(224) М. Вујачић, *Нав. дјело*, 337.
(225) В. Кнежевић, *Нав. дјело*, 93-95.
(226) О. Благојевић, *Нав. дјело*, 185.
(227) *Историјски записи* XIX, 5—13.
(229) М. Шибалић, *Нав. дјело*, 21.
(230) В. Кнежевић, *Нав. дјело*, 98—106.
(231) И. Т. Томић — *Дробњак*, Лист Црногораца — Цетиње 1896. г.
(232) Вукова преписка: књига 7, 357, 414, 421.
(233) Н. Дучић, *Књижевни радови* III, 36
(234) О. Благојевић, *Нав. дјело*, 194.
(235) Н. Петровић — Његош, *Мемоари*, 94, 95.
(236) О. Благојевић, *Нав. дјело*, 203, 207.
(237) Н. Петровић—Његош, *Нав. дјело*, 190, 228, 329.
(238) Д. Вуксан, *Записи*, 15, 4, 5.
(239) В. Кнежевић, *Нав. дјело*, 114, 115.
(240) О. Благојевић, *Нав. дјело*, 227.
(241) В. Кнежевић, *Нав. дјело*, 116, 117.
(242) О. Благојевић, *Нав. дјело*, 235.
(243) С. Томић, *Пива и Пивљани*, Етнографски зборник, Београд 1949, 408.

(244) М. Вукчевић, *Црна Гора и Херцеговина*, Цетиње 1950, 184.
(245) О. Благојевић, *Нав. дјело*, 238.
(246) Н. Петровић—Његош, *Нав. дјело*, 371, 372.
(247) Р. Ратковић, *Битка на Вучјем Долу*, Побједа 3. III до 8. IX 1974.
(248) Г. Вучковић, *Рат Црне Горе с Турском*, Цетиње 1929, 19, 20, 27.
(249) Р. Ратковић, *Нав. дјело*, 6 и 8.
(250) Н. Петровић—Његош, *Нав. дјело*, 437.
(251) Н. Петровић—Његош, *Нав. дјело*, 438.
(252) О. Благојевић, *Нав. дјело*, 268—269.
(253) Н. Петровић—Његош, *Нав. дјело*, 452.
(256) О. Благојевић, *Нав. дјело*, 247—276.
(257) Х. Хаџибеговић, *Историјски записи*, 197.
(260) О. Благојевић, *Нав. дјело*, 28.
(261) Д. Вуксан, *Записи* 16, 126.
(262) Ж. Шћепановић, *Историјски записи* XXXI, 92.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

I ДИО

Васојевићки законик, Београд, 1927. год.; Светозар Томић: Црна Гора и њена племена, Београд 1902; Павле Ивић: О Вуковом речнику из 1818. године, Београд 1964. године; Петар Шобајић: Улога динарских племена у Првом српском устанку — Историјски извори Цетиње 1948. године; Мијушко Шибалић: Устанак у Дробњаку 1805. године Београд 1986. године; Др Јован Вукомановић: Племенско уређење у Црној Гори, историјски извори Цетиње 1948. године; Др Јован Ердељановић: Стара Црна Гора, Београд 1926. године; К. Јиричек: Историја Срба, Београд 1928. године; Петар Шобајић: Бјелопавлићи и Пјешивци, Београд 1923. године; Благојевић Обрен: Пива, Београд 1971. године; Вук Караџић, Српске народне пјесме, Београд 1932. године; Ф. Шишић: Љетопис попа Дукљанина, Београд 1928. године; Светозар Томић: Бањани, Београд 1949. године; А. Лубурић: Дробњак, Београд 1930. године; Н. Дучић: Књижевни радови, књига 3—6, Београд 1932. године; Вл. Ћоровић: Историја Срба, Београд 1979. године; Евлија Челебија: Путописи Сарајево 1957; Дурмиторски зборник — На извору Вуковог језика, више аутора, Ј. Бојовић, М. Маловић — Ђукић, Т. Жугић, Т. Добрашиновић, Б. Пешић, Н. Вуковић, К. Спасић, Т. Срдановић — Издање историјског института Титоград 1991. године; Вуков Ковчежић: више аутора, књига 7—13, Београд, 1975. године;

Срезњевски: Вук Караџић, Београд 1987. године. Д. Вуксан: Посланице Петра I Петровића Његоша, Цетиње 1935. године; М. Вујичић: Постанак племена Ускоци, Београд 1971. године; А. Лубурић, Порекло и прошлост породице Петровић,

Београд 1940. године; Поп М. Церовић: Кратка повесница породице Церовић (рукопис); Вук Караџић: НСП, Београд 1936. године; Л. Лондровић: Новица Церовић и три господара — Побједа 1976/77; Давид Богдановић: Смрт Смаил-аге Ченгића — Југословенска академија знаности и умјетности, Загреб 1924. године; Вуле Кнежевић: Племе Шаранци, Београд 1961. године; М. Вукчевић: Црна Гора и Херцеговина — Цетиње 1950. године; Р. Ратковић: Битка на Вучјем долу, Побједа 1974. године; Гавро Вуковић: Рат Црне Горе и Турске, Цетиње 1927. године; Љуба Стојановић: Вукова преписка књига 1—7 (Београд 1907—1913), Љуба Стојановић: Живот и рад Вука Стефановића Караџића, Београд 1924. године; Миодраг Поповић: Вук Караџић, Београд 1964. године; Голуб Добрашиновић: Сусрети с Вуком, Нови Сад 1964. године; Вук Караџић: Српски речник, Београд 1966. године; Светозар Томић: Племе Дробњак, Београд 1902. године; Никола Томић: Племе Дробњак — Калифорнија (рукопис 1980. године), Вук Караџић: Српске народне пјесме, Београд 1902. године; Вук Караџић: О Црној Гори, Београд 1972. године; Вук Караџић: Црна Гора и Бока, Београд 1953. године; Вук Караџић: Сабрана дјела (историјски списи), Београд 1969. године; Вук Караџић и Црна Гора, више аутора: Титоград 1987. године; В. Поповић: Которска писма, Београд, 1964. године; Милан Вујачић: Двије разуре Требјешана, Београд 1971. године; Аница Шаулић: Новица Церовић, Београд 1959. године; Душан Вуксан: Црна Гора у 1804. и 1805. години, Историјски записи, Цетиње 1948. године; Г. Вуковић: Рат Црне Горе са Турцима, Цетиње 1929. године; Петар Петровић Његош: Огледало српско, Београд, 1961. године; Вук Караџић: Кнез Данило Петровић о Црној Гори, Цетиње, 1939. године; Л. Ранке: Српска револуција, Београд, 1965. године; С. Вуксан: Пипери и Дробњаци, Историјски извори 1948. године; Р. Јовановић: Разграничење Црне Горе и Турске, историјски извори, Цетиње 1948. године; Никола Петровић Његош: Мемоари, Цетиње, 1969. године; Светозар Томић: Црна Гора и њена племена, Београд 1928. године; Светозар Томић: Смрт Смаил-аге Ченгића, Београд 1940. године; Светозар Томић: Бањани, 1949. године; Светозар Томић: Пива и Пивљани, Београд, 1949. године; В. Влаховић: Међуплеменски односи у брдима, историјски извори, Цетиње 1948. године; Г. Станојевић: Историјски записи о Морејском рату — историјски извори, Цетиње, 1949. године; Бранислав Ђурђев: Подаци о Дробњацима, историјски извори, Цетиње, 1948. године; Владимир Ћоровић:

Историја Југославије, Београд, 1933. године; Предраг Ковачевић: Бокељски устанак 1869/70, САНУ Београд 1970; Сава Накићеновић: Бока — САНУ, Београд, 1970; П. А. Ровињски: Црна Гора у прошлости и садашњости, Цетиње, 1993, (прво издање Сент Петерсбург, 1888. године); Јефто Миловић: Петар II Петровић Његош у свом времену НИО, Универзитетска ријеч Никшић, 1985. године; Михаило Лалић: Гледајући доље низ друмове, Београд 1975. године; Фердо Шишић: Смрт Смаил-аге Ченгића, Загреб, 1908. године; Душан Баранин: Смрт Смаил-аге Ченгића, Београд 1966. године; Глигорије Божовић: Крајина Лазара Сочице, Апостроф, Београд 1996. године; Рајко Раосављевић: Морача, Ровца, Колашин, Стручна књига, Београд 1990. године; Виола де Санијер: Историјско путовање у Црну Гору, Цетиње 1994. године; Милош Тодоровић: Владари Србије и Црне Горе, Просвета, Београд 1989. године; Гавро Вуковић: Мемоари-Обод Цетиње, Побједа, Подгорица 1984. године; Дурмиторска партизанска република — Научни скуп, августа 1977. године, Титоград 1979. године — више аутора: Мијушко Шибалић, Димо Вујовић, Перо Морача, Јован Бојовић, Радоје Пајовић, Зоран Лакић, Будимир Миличић, Мирољуб Васић, Вељко Зековић, Радован Вукановић, Бранко Перовић, Радован Војиновић, Момчило Полексић, Милија Станишић, Дара Крстајић-Благојевић, Перо Крстајић, Живан Кнежевић, Обрен Благојевић, Јанко Тадић, Саво Скоко, Венцеслав Глишић, Веселин Ђуретић, Михаило Апостолски, Миле Тодоровски, Мишо Лековић, Богдан Гледовић, Обрад Бјелица, Петар Ковачевић, Тодор Срдановић, Душан Живковић, Гојко Жарковић, Митар Пилетић, Ђуро Мештеровић, Илија Костић, Миомир Дашић, Крсто Попивода, Милика Павловић, Вељко Ковачевић, Ђуро Вујовић, Милорад Зарубица, Љубо Жарковић, Слободан Нешовић, Новица Бојовић, Томислав Жугић, Чедомир Пејовић, Миливоје Лаушевић...; Никола Стијеповић: Херцеговачко-бокељски устанак, Војно дело, Београд, 1963. године; Петар Петровић Његош: Огледало српско, Цетиње 1951. године; М. Слијепчевић: Прилог историји Пиве, Београд, 1976. године; Данкан Вилсон: Живот и време Вука Ст. Караџића; Стеван Димитријевић: Грађа за Српску историју (необјављен рукопис); Обрен Благојевић: „Дурмитор“ — Стручна књига — књ. X, Београд 1996. године; Душан Баранин: Смрт Смаил-аге Ченгића — изд. Српска књижевна задруга, Београд 1976. године; Борислав Милојевић: Јадар и Рађевина — Антрополошка

истраживања, издање САНУ Београд 1913. године; др Миленко Филиповић: Белешке о народном животу и обичајима на Гласинцу, издавач Гласник Земаљског музеја Сарајево, 1955. године; Љубомир Павловић: Колубара и Подгорина, изд. Напред, Ваљево 1991. године; Ђоко Миљевић: Природни пејзажи Дурмитора и природа Националног парка „Дурмитор", издавач: Географски факултет Београд, 1996. године; Глигорије Божовић: Крајина Лазара Сочице, изд. Апостроф, Београд 1996. године: Ђорђије Остојић: Дробњак — народни живот и обичаји, Пљевља 1996. године; Милорад Екмечић: Стварање Југославије 1790—1918, Просвета 1980. године; Ахмет Алачић, Поименични попис Санџака—Вилајета Херцеговине, Сарајево 1985. године; Радослав Ротковић: Саздање, Цетиње, Извори и Легенде, Титоград, 1984. године: Борислав Ратковић: Србија и Црна Гора у балканским ратовима, БИГЗ, Београд 1972. године; Британски путници о нашим крајевима у 19. вијеку, Нови Сад, Матица српска 1993. године; Владимир Стојанчевић: Вук Караџић и његово доба, Београд 1988. године: Вукоман Шалипуровић: Раоничка буна, Заједница образовања Прибој, 1970. године: Ликовна енциклопедија Југославије, Лексикографски завод М. Крлежа, Загреб 1987. године: Павле Мијовић и Мирко Ковачевић: Градови и утврђења у Црној Гори, Археолошки институт Београд и музеји Улцињ—Бар 1975. године: Симо Ћирковић: Херцег Стефан Вукчић, Косача—Београд 1964. године: Вукови записи — Српска књижевна задруга, Београд, 1964. године; Константин Јиричек: Зборник радова, издавач Научно дело — Београд 1959. године; Миленко Филиповић: Гласинац—Антрополошко—етнолошка расправа, издавач САНУ Београд, 1950. године; Прокопије Чокорило: Летопис, Веселин Маслеша, Сарајево 1976. године; Никица Кнежевић: Ослобођење Пљеваља 1912. — Пљевља 1972. године; Милан Зеленика: Рат Србије и Црне Горе 1915. Војноиздавачки завод, Београд 1954. године; Борислав Ратковић: Србија и Црна Гора у балканским ратовима 1912—1913, Београдски издавачки завод, Београд, 1972. године; Александар Драшковић: Мојковачка битка, издавач Стручна књига, Београд 1991. године.

ИМЕНИЧНИ РЕГИСТАР*

I дио

А

Абазовићи 46, 53, 163
Абазовић Дракула 163
Абазовић Дрекало 163
Абазовић Мирчета 163
Абазовић Павле 164, 165, 181
Абазовић Симо 163
Авди Љуца 216
Алајбеговић Ибрахим 294
Алексић Мирко 9, 39, 83, 253, 283
Аличић Ахмет 203, 454
Алтомановић Никола 173
Андесилићи44, 53
Анђелићи 53
Анђелић Михаило 363
Архимандрит Дожић 305
Ацић Вуле 291, 306
Ахмет Баук 268
Ацић Дрека 306
Апостолски Михаило 461
Ашанин Мијајло 352
Ашанин Михаило 352
Ашанин Новак 353

Б

Бадњари 53
Бадњар Батрић 177
Бајазит (цар Турски) 156
Бакић Јово 352
Балотић Илија 181, 183
Баранин Драго 354
Баранин Душан 374, 461
Баранин (Палија) Милија 354
Баранин Михаило 119
Бауцал Димитрије 363
Башовићи 46
Башовић Милутин 253
Баштићи 50
Беговићи 46
Бећировић Радован 401

* Овај Именични регистар односи се само на I дио ове Монографије.

Бјелица Обрад 461
Благојевић Мићо 21, 197, 213, 219, 391
Благојевић-Крстајић Дара 461
Благојевић Обрен 150, 452, 461
Благојевић Слободан 385
Богићевић Анте 43, 52, 83
Богдановићи 50
Богдановић Давид 254, 280
Богдановић Марија 388
Богишић Валтезар 67, 452
Божовић Глигорије 286
Болица Иван 181, 183
Бољевић Алипаша 188
Бојовићи 46
Бојовић Бошко 353
Бојовић Божидар 396
Бојовић Вук 391
Бојовић Војислав 392
Бојовић Јован 115, 393
Бојовић Новица 399, 461
Брајо Јован 299
Бранковићи 51
Бркићи 51
Булатовић Божидар Бобо 392
Булић Мирчета Миро 401

В

Васић Мирољуб 461
Вемићи 46
Вешовић Радомир 354
Вилотијевићи 53
Вилотијевић Радојица 253, 287
Вилотијевић Радош
Војиновићи 44, 53
Војиновић Војислав 173
Војиновић Перко 118, 392, 402
Војиновић Радован 461
Војиновић Радмила Раца 388
Врачевић Вук 367
Вујачић Бошко 399
Вујачић Драгомир 392
Вујачић Милан 357
Вујић Јоаким 51
Вујичићи 53
Вујичић Петар 237
Вукмировићи 7, 451
Вујовићи 53, 370
Вујовић Ђуро 461
Вујовић Димо 461
Вукановић Радован 461
Вуковићи 44, 53
Вуковић Гаврило 391
Вуковић Гавро 460, 461
Вуковић Илија 395
Вуковић Илија (др мед.) 390
Вуковић Милутин 375
Вуковић Миљан 293
Вуковић Ново 369, 459
Вукотић Јанко 322, 333
Вукотић Петар 310
Вуксановић Данило 233, 263
Вуксановић Миро 371
Вуксановић Машо 254
Вулетићи 50
Вучић Стјепан Косача 173, 178
Вукшић Влатко 135
Вукчић Хрвоје 151

Г

Гагићи 237
Гагић Јеремије 237
Гаговић Арсеније 202, 203
Головић Митар 221, 253, 267
Глишић Вјенцеслав 461
Гледовић Богдан 461
Гломазић Сићо 116
Глушчевић Јован 300
Глушчевић Мићо 299
Гогићи 44
Головићи 53
Головић Бранко 280
Годијељ Мијо 92, 103, 202
Голубовићи 49, 51
Грбовићи 44, 53
Грбовић Данило 365
Грбовић Јеврем 363
Грдан (војвода никшићки) 174
Гркићи Гујићи 46, 53
Гундулићи 153

Д

Дајовићи 46
Дакић Милиша 157
Дакић Радоје 363
Даниловићи 53
Даниловић Мирчета 399
Данкан Вилсон 461
Дамјановић Звонко 370
Дамјановић Момир 390
Дамјановић Петроније 204, 217
Дацићи 53
Дашић Миомир 461
Дедеићи 53
Дедеић Мираш 391
Делићи 44, 53
Дервиш паша 177, 175
Димитријевић Стеван 203
Добрашиновић Голуб 459
Добривојевићи 52
Добриловићи 221
Долгоруки (руски конзул) 199
Драчићи 52
Драгојевићи 52
Драшковић Александар 332, 462
Дрнда Аркан 294
Дрнда Асанбег 299
Дробњаци 44
Дрбњаковићи 83, 304
Дуловић Нешо 363
Дурковић Љубомир 373
Дурковић Радан 393
Дучић Нићифор 80, 159, 172

Ђ

Ђедовић Јанко 279
Ђерковић Марија 395
Ђерковић Слободан 369
Ђерковићи 53
Ђурђићи 44, 53, 253
Ђукановић Илија 291
Ђуковићи 50
Ђуретић Веселин 461
Ђурђић Бошко 391
Ђурићи 52
Ђурјановићи 163
Ђурић Војислав 366
Ђурђев Бранислав 157, 158, 453

Е

Екмечић Милорад 322, 462
Ердељановић Јован 451, 459

Ж

Жарковић Видоје 363
Жарковић Божо 363
Жарковић Гојко 461
Жарковић Јован 361
Жарковић Љубо 461
Живковић Душан 461

Жижић Вељко 363
Жижић Јован 332
Жугићи 44, 53
Жугић Батрић 363
Жугић Владимир 253
Жугић Димитрије 253, 276
Жугић Комнен 363
Жугић Лука 253
Жугић Михаило 363
Жугић Нешо 401
Жугић Стојан 363
Жугић Томислав 382, 461
Жугић Трипко 375
Жугић Филип 253, 275

З

Заим Ацибег 216
Зајаци 44
Зарубице 44, 53
Зарубица Јаков 390
Зарубица Милан 276
Зарубица Милорад 461
Зекићи 50, 299
Зекић Бећко 299
Зековићи 461
Зековић Вељко 461
Зековић Љубомир 391
Зимоњић Богдан 307
Зековић Момо 391
Зековић Радоња 391
Зечевићи 46
Зеленика Милан 334
Зорановићи 46
Зорићи 46
Зуковићи 53

И

Илићи 50, 304
Ивелић Марко 202, 203
Ивић Павле 43, 451
Исмаил паша (херцеговачки везир) 290

J

Јакићи 53
Јакић Драгољуб 384
Јакић Велимир 363
Јакић Матије 353, 359
Јакић Миљан 323
Јакић Мирчета 359
Јакић Окица 253, 275, 276
Јакић Радоман 363
Јакић Светозар 379
Јакшић Спасоје 253
Јањићи 53
Јанковићи 44, 46
Јауковићи 53
Јауковић Данило 363
Јауковић Ђорђије 363, 393
Јауковић Јоксим 247
Јауковић Јосип 380
Јауковић Михаило Кајо 393
Јауковић Новак 401
Јауковић Светомир 390
Јауковић Соња 391
Јауковић Рашко 391
Јегдићи 53
Јегдић Милован 363
Јелић Машо 363
Јефтићи 51
Јиричек Константин 65, 135, 155, 159, 172, 179
Јовановићи 51, 455, 456
Јовићи 52
Јовичићи 52
Јововић Лука 291
Јушковић Матија 229

К

Калуђеровићи 170
Калуђеровић Иван 170
Кољевићи 36, 52
Кољевић Видак 352
Кољевић Вук 396
Кољуше 51
Калпачина Исак 394
Кандићи 53
Кандић Милутин 390
Кантакузен (цар) 180
Капицић Хамдија 455
Карађорђе 8, 43, 45, 201, 202, 205, 221, 230
Карацићи 43, 44, 46
Карацић Александар 383
Карацић Ана 392
Карацић Бориша 386
Карацић Василије (Шујо) 83, 221, 251
Карацић Вук 44, 75, 261, 366
Карацић Ј. Драган
Карацић М. Драган 372, 386
Карацић Јован 119, 352
Карацић Јоко 45, 188, 191, 195
Карацић Милутинов Јоко 196
Карацић Лазар 375
Карацић Крсто 41
Карацић Милан 391
Карацић Милутин Мима 391
Карацић Миодраг 391
Карацић Митар (војвода) 196, 197, 199
Карацић Митар 276, 284
Карацић Павле 373
Карацић Стојан-Војвода 66, 204, 225
Карацић Томислав-Толе 380
Касалице 53, 392
Касалица Милан 397
Касалица Михаило 399
Касалица Слободан 392
Касалица Петрашин 378
Касалица Тихомир 387
Катарина II (Руска царица) 199
Косовчићи 160
Косовчић Грлица 160
Косовчић Ђурица 160
Косовчић Ђурјан 160
Косовчић Живко 160
Косовчић Јоко 160
Косовчић Лапац 160
Косовчић Орлибан 160
Кнежевићи 44, 53
Кнежевић Вук 363
Кнежевић Вуле 294, 321, 396
Кнежевић Блажо 400
Кнежевић Бошко 307
Кнежевић Богдан 397
Кнежевић Велимир 363
Кнежевић Војислав 386
Кнежевић Живан 363, 461
Кнежевић Јоксим 87, 290, 291
Кнежевић Љубомир 400
Кнежевић Љубо 349, 401
Кнежевић Милан 306
Кнежевић Митар 265, 304, 321
Кнежевић Никица 307, 363
Кнежевић Раде 399
Кнежевић Славица 398
Ковачевићи 46, 49, 50, 53
Ковачевић Мирко 178
Ковачевић Вељко 461
Ковачевић Петар 461
Ковачевић Петко 294
Ковачевић Предраг 304
Ковачевић Чедо 30
Ковијанић Димитрије 276, 279
Ковијанић Ристо 368
Којић Петар 280
Кордић Миле 352

Котлица Богдан 363
Котлица Мијат 46, 83
Краљевић Марко 84
Кричи 172
Крунић Марко 363
Кричковићи 158, 172
Крлежа Мирослав 462
Крсмановићи 53
Крсмановић Влатка 401
Крсмановић Милан 16, 391
Крстајићи 50, 53
Крстајић Божидар 391
Крстајић Властимир 401
Крстајић Новак 391
Крстајић Перо 372, 374
Крстајић Ранко 391
Кршикапа Батрић 230
Кршикапа Ђорђије 353, 359
Кршикапа Петар 9, 83, 253, 442
Кршикапа Раде 352
Косорићи 46, 50, 52, 83, 92
Косорић Анђа 81, 92, 169
Косорић Бориша 164
Косорић Десимир 164
Косорић Дракула 164
Косорић Илија 9, 81, 167, 184
Косорић Милија 164,253
Косорић Михаило 164, 221
Косорић Мирко 164
Косорић Симеон 164
Косорић Стеван 164
Косорић Оташ 169
Косорић Лијовић Илија 169, 188
Кујунцићи 46
Курепић 9

Л

Лакић Зоран 461
Лалић Михаило 461
Лазовићи 304
Лазовић Тодор 304
Лаловићи 44
Лаловић Милисав 390
Лаловић Трипко 363
Лазаревићи 53
Лазаревић Спасоје 352
Лазовић Будимир 377
Лековићи 35
Лековић Мишо 461
Лаушевићи 46
Лаушевић Богдан 391
Лаушевић Жарко 381
Лаушевић Миливоје Боро 381, 461
Лаушевић Саво 392
Лопушина Вук 9, 83, 161, 200
Лубурић Андрија 12, 45, 93, 153

М

Мажуранић Иван 445
Малешевићи
Малештани 49, 50
Маловићи46, 459
Маловић Драго 391
Маловић Ђоко 221, 247, 252
Маловић Јосиф 375
Макарије (игуман Пивског манастира) 262
Максимовић Војислав 301
Маријић 52
Маринковићи 51
Марићи 46
Марић Милун 401
Марковићи 52
Мандићи 12, 16, 50
Мандић Милеша 169
Манојловићи 53
Мартиновић Петар 332, 341
Матаруге 159, 172
Матељевићи 49
Матијевићи 52
Матићи 52
Матић Петар 366
Мијаиловићи 49
Махмут паша Бушатлија 242
Мијашевићи 52
Мијатовић Илија 254
Мијовић Бранко 371
Мијовић Павле 178
Мијовић Симеун 253
Микић Вукосав 353
Микић Жарко 390
Милићи 49
Милићевићи 49, 53
Миличић Будимир 461
Милашиновић Радомир 390
Миљанић Ђоко 291
Миловановић Младен 43, 229
Миловић Јефто 461
Миловић Саво 304
Милошевићи 46
Милојевић Боривоје 52, 461
Милутиновић Симо Сарајлија 83, 368
Милешевићи 12, 293
Миљић Маријан 401
Минићи 44
Миљевина паша 65
Мињевић Ђоко 379, 462
Миралеј паша 294
Мирковићи 46
Мицановић Куртага 299
Мишићи 27, 36, 50, 52
Мишић Живојин 27, 36, 83, 369
Меденица Милета 254
Мемедовићи 46, 53
Мемедовић Богдан 375
Мемедовић Мићо 253, 276
Мемедовић Никола 399
Мехмед освајач 157
Мехмед паша Соколовић262
Мештеровић Ђуро 461
Момчило војвода 81, 84,92, 134
Морача Перо 461
Мратишићи 50, 52
Мурат (турски цар) 174
Муратовић Сулејман 184
Мухтат паша 309, 310
Мусић Стефан 160
Мустаф паша (босански везир) 215, 216
Мушовић Осман 232
Мушовић Хамза 299

Н

Накићеновић Саво305
Николићи 49
Николић Душан 239
Николић Јован 291
Никшић Грдан 174
Недићи 46
Ненадовићи 229
Ненадовић Јаков 229
Ненезић Велиша 397
Немањићи 67, 144, 151, 152, 155, 173
Немањић Душан 67, 152, 173
Немањић Сава 84
Немањић Стефан Урош 151, 171
Нешковићи 44
Нешовић Слободан 461
Новаковићи 53
Новаковић Стојан
Новљани 170, 172
Новосели 46, 53

Новосел Милић 46
Новосел Војо 400
Новосел Владо 375
Новосел Јован 400

О

Обрадовићи 46, 53
Обилић Милош 287
Обрадовић Бранко 363
Обрадовић Душан 363
Обрадовић Милорад 363
Обрадовић Сава 363
Обреновићи 229
Обреновић Милан 229
Обреновић Милош 209, 229, 235
Обреновић Михаило 211
Одовићи 247
Омакаловићи 163
Омакаловић Ђурица 163
Омакаловић Ђурђан 163
Омер паша Латас 293, 294
Осман паша 310
Остојићи 369
Остојић Бранислав 369
Остојић Драгомир 373
Остојић Ђорђије 79, 92, 394
Остојић Јаков 363
Остојић Милинко 375
Остојић Милутин 391
Остојић Радоје 391

П

Павловићи 50, 151, 289
Павловић Љубомир 48, 462
Павловић Милика 400, 461
Павловић Пеко 307
Пајићи 46
Пајовић Миленко 391
Пајовић Марко 396
Пајовић Радоје 461
Пантић Д. Ж. 130
Пантовићи 46
Параушићи 46
Параушић Момчило 401
Пауновићи 52
Пејићи 50
Пејановићи 46, 53
Пејановић Момир 183
Пејановић Василије 53
Пејановић-Ђуришић Милица 377
Пејановић Радован 383
Пејовић Чедомир 461
Пејовић Василије 363
Пекић Борислав 370
Пекић Војислав 353
Пекић Павле 363
Пекић Радуле 276, 279
Перишић Драгољуб 363
Перишић Љубомир 381
Пековићи 53
Перовићи 44, 51
Перовић Бранко 363, 461
Перовић Весна 387
Петровићи 238
Петровић Вељко 87, 207
Петроније игуман 217
Петровић Данило 289, 290
Петровић Јоко 238, 283
Петровић Мирко 87
Петровић Никола I 87, 305, 311
Петровић Стеван 238, 283
Петровић Петар I Његош 189, 201, 203
Петар Велики (руски цар) 188
Петровић Петар II Његош 7

Петрушићи 44, 46
Пешић Вукашин 73, 452
Пилетић Митар363, 390
Пиповић Драго 363
Платошићи 135
Поданићи Мотике 46
Полексићи 53
Полексић Љубомир 332
Полексић Глигорије 390
Полексић Момчило 461
Попадићи 44
Поп Дукљанин 7, 80, 131
Попивода Крсто 461
Поповићи 51, 53
Поповић Боривоје 401
Поповић Вук 284, 292
Поповић Драгиша 389
Поповић Миодраг 460
Поповић Никола 156
Поповић Радош 390
Поповић Тадија 389
Пријездићи 49

Р

Радовановићи 52
Радовићи 49
Радовић Мина 254
Радовић Обрен 306
Радојевић Данило 394
Радојевић Димитрије 254
Радојевић Радоје 398
Радовић Дмитар 254
Радовић Радован 352
Радојчић З. 305
Радоњић Аксентије 201
Радоњићи 46
Радосављевићи 44
Раис паша 199, 290
Рајичевићи 44, 354
Ракочевић Милан 383
Ракочевић Ђуро 254
Ранке Леополд 230, 455
Раонићи 44, 53
Раонић Душан 391 395
Раонић Лазар 395
Раосављевић Рајко 461
Расулбеговић Хасан 248, 288
Ротковић Радослав 157, 462
Рашовићи 50
Реџеп паша 185, 188, 310
Ризванбеговић Замбег 184, 237, 238
Робовић Иван 299
Ровињски 125, 145, 176
Ружић Јефто 332
Ружић Никола 332
Ружић Стеван 335

С

Савићи 52
Самарџићи 53
Самарџић Ђорђије 305
Самоуковићи 51
Саниер де Виола 461
Санџак бег (Херцеговачки) 182
Селим паша
Селимовићи 8, 83
Селимовић Меша 370
Секунов Димитрије 299
Селмановићи 8, 134, 187, 222, 237, 229
Селмановић Мустај паша 83, 188
Скоко Саво 461
Селим паша
Скопљак паша 8, 65, 113, 216, 218, 221
Сератлићи 53

Сератлић Вјеко 279
Сијерић Синан паша 216
Симићи 49
Симовићи 50
Сјекићи 299
Соленса Лоренс 199
Сочица Лазар 304, 307, 312
Спасићи 50
Спасић Крунослав 459
Спасојевићи 46
Спасојевић Цвијо 45
Срдановићи 46, 453
Срезњевски 459
Срдановић Илија 273
Срдановић Милија 276, 279
Срдановић Теодор 391
Станићи 176
Станић Војо 370
Станић Јоко 401
Станић Милија 371
Станковићи 50, 53
Станојевићи 156, 452
Стевовић Сава 393
Станиша војвода 170
Станишић Милија 362, 402, 461
Стијеповићи 53
Стијеповић Миле 389
Стијеповић Рајко 385
Стијеповић Никола 305, 461
Стојановићи 46, 51, 451
Стојановић Љубомир 48, 365
Стојановић Миленко 47
Сточевић Али паша 287
Струњаши 176
Струњаш Драгутин 215
Струњаш Ристан 215
Струњаш Јосип 363
Стругар Владо 291
Стожинић Светомир 390
Суботићи 51
Сулејамн паша Скопљак 183, 204, 310
Султан Селим Емир Хан 320
Сухреб Мехмед паша 182

Т

Тадић Јанко 461
Тановић Мујо 280
Твртко (босански бан) 169, 173
Текићи 52
Терић Симо Токалија 221, 229
Тодоровић Милош 21, 461
Тодоровић Миле 461
Томићи 44, 46, 51, 187
Томић Војислав 376
Томић Балотић Илија 181, 183
Томић Марко 187, 202
Томић И. Т. 294
Томић Милан 276
Томић Милић 279, 287
Томић Милован 291
Томић Никола 93, 374
Томић Шћепан Хамза 253
Томић Светозар 65, 92, 93, 172, 374
Томић Симонида 288
Томић Тешо 288
Томић Томислав 401
Туранбеговић Заим 231

Ћ

Ћетковић Јован 359
Ћирићи 53
Ћирковић Симо 178, 462
Ћетковићи 53
Ћоровић Владимир 180, 303, 454
Ћоровић Јован 363
Ћоровић Љубица 176
Ћоровић Митар 309, 310
Ћосовићи 53
Ћосовић Драго 354
Ћуприлић паша 65, 195
Ћурић Млађен 385

Ф

Филиповић Миленко 45, 462
Фонтан Карло 202
Франческо Болица 181, 183

Х

Хафис паша 65, 312
Хаџибеговић Х. 457
Хаџиосмановићи 158
Херцег Стјепан 173, 179
Хранићи 151
Хранић Сандаљ 173, 179
Хребљановић Лазар 169, 173
Хусрет Бег 8, 83, 130, 174

Ц

Цвијић Јован 6, 25, 36, 45, 48, 76, 368
Церовићи 44, 46, 215
Церовић Благоје 391
Церовић Богдан 119
Церовић Вук 375
Церовић Ј. Гаврило 375
Церовић Гавро 63, 376
Церовић Грубан 305, 309
Церовић Ђуро 375
Церовић Зоран 394
Церовић Јанко 215
Церовић Комнен 363
Церовић Милутин 92, 202, 203
Церовић Мушо 287
Церовић Новица 63, 83, 223
Церовић Секула 7, 170
Церовић Стојан 372
Црногорчевићи 46
Црнојевићи 84, 156
Црнојевић Иван 84

Ч

Чворовићи 53
Чворовић Мирчета 378
Чворовић Митар 397
Челебић Евлија 80, 182, 459
Черкез паша 306
Ченгићи 65
Ченгић Смаил-ага 83, 237, 239
Ченгић Зулфкар 201, 232, 235
Ченгић Рустем 260
Чечовић Трипко 303, 462
Чокорило Прокопије 363
Чупић Пејо 252, 253

Џ

Џаковићи 53
Џаковић Милован 375
Џаковић Млађен 391
Џаковић Вукоман 91, 92, 375
Џаковић Јелисавка 398
Џаковић Рајко 391
Џаковић Трипко 87, 290, 305, 306
Џелалудин паша 235
Џуџићи 49

Ш

Шаулићи 387
Шаулић Аница 460
Шаулић Јелена 400
Шаулић Ђока 294
Шаулић (Бојовић) Јелена 69, 87, 353
Шаулић Лазар 387
Шаулић Милош 375
Шаулић Мићо 363
Шаулић Новица 92, 374
Шеић Рецеп паша 8, 83, 187
Шећеровић Јефто 218
Шећковић Војислав 395
Шећковић Дамјан 400
Шестићи 51
Шефкет паша 306
Шибалићи 46, 53, 230
Шибалић Божо 391
Шибалић Гаврило 45, 202, 221
Шибалић Живко 249, 321
Шибалић Јован 221, 231
Шибалић Мијушко373, 456
Шипчићи 53
Шишић Фердо 453
Шљиванчани 53
Шљиванчанин Велимир 383
Шљиванчанин Драгиша 381
Шљиванчанин Љиљана 398
Шљиванчанин Млађен 384
Шљиванчанин Стојан 390
Шобајић Петар 451
Шобићи 46
Штруц Анђелко 398
Шушићи 46, 53

ДРУГИ ДИО

ПОРОДИЦЕ У ДРОБЊАКУ И ЊИХОВО ПОРИЈЕКЛО

/ДРОБЊАК, ЈЕЗЕРА, УСКОЦИ И ШАРАНЦИ/

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Сигурно ће се неко упитати шта ме је навело да у овако кратком временском размаку од изласка прве књиге радим на припреми другог издања књиге ДРОБЊАК, ПОРОДИЦЕ У ДРОБЊАКУ И ЊИХОВО ПОРИЈЕКЛО.

Одмах након изласка из штампе првог издања наведене књиге, дало се уочити да она има доста грешака и пропуста који се односе на поједина братства. Правописне грешке су уочљиве, али оне друге суштинске, које су и те како важне, морају се отклонити на сасвим други комплекснији начин, уз студиознији прилаз овој тематици.

Било је доста приговора и добронамјерних и оних других да нијесам реално прилазио обради појединих братстава, као и да сам о некима дао више, а о некима мање података. То је истина, али шта је разлог за то? Приликом припреме за прво издање обратили смо се путем штампе, истакли да се ради на припреми издања ове књиге и замолницом тражили да они који имају неке писане документе везане за ову тематику (објављене у публикацијама или породичне монографије) уступе их на коришћење. Било је оних који су се одазвали и доставили тражене податке, али већи број се није одазвао у пружању тражених података, иако сам се многима и лично обраћао. Такви су данас најнезадовољнији и изражавају негодовање што је о њима мало написано. Неки су изјавили да о свом поријеклу не знају много и да ће им бити драго да о њему сазнају нешто више овим путем.

У првом издању поменуо сам неке комите који су припадали комитском покрету 1916—1918. године. Овим другим издањем покушао сам да на основу писаних докумената обухватим све комите који су у поменутом периоду комитовали. Свјестан сам да ће и овдје бити пропуста, али намјера ми је била да никог не изоставим. Такође, у овом другом издању трудио сам

се да унесем имена погинулих Дробњака (шири појам) из првих ратова па до Другог свјетског рата. И поред најбоље воље да унесем што више имена истакнутих бораца из првих ратова, свјестан сам да ће и овдје бити пропуста, јер нијесам располагао потребном документацијом које, нажалост, и нема.

У првом издању приликом истицања бораца из НОР-а 1941—1945. направио сам пропусте, јер сам неке борце поменуо, а неке не, па се на тај начин створила погрешна слика о мање и више заслужним. У овом издању сам те пропусте покушао отклонити.

У првом издању нијесам обухватио породице које живе у Крњој Јели, јер сам сматрао да су те породице поријеклом из Доње и Горње Мораче обрађене у монографији дотичних племена. Но, прихватио сам добронамјерне сугестије Крњојељана да они живе на старој дробњачкој територији и да административно припадају Шавнику, па сам у другом издању обрадио иста братства.

Прво издање ове књиге изашло је у малом тиражу и није дистрибуирано у многим мјестима гдје живе исељене породице из Дробњака. Наиме, много људи се обраћа путем телефона или писама, интересујући се гдје могу доћи до ове књиге, што је такође један од разлога да се приступи припреми за друго издање. Цијеле области су остале непокривене овом књигом, као што су јабланички крај у југоисточној Србији, затим златиборски, ужички, лознички, ваљевски и романијски крај — Гласинац и Соколац, као и Војводина, гдје је велики број породица са овог подручја колонизиран послије Другог свјетског рата 1945. године.

Надам се да ће, уз допуне, књига задовољити укусе већине читалаца. Овако обрађена требало би да послужи као добра основа за будуће истраживаче, посебно оне који ће се бавити тематиком исељавања породица из Дробњака у друге крајеве.

АУТОР

БРАТСТВА У ДРОБЊАКУ

Данашња братства у Дробњаку сврстаћемо у пет група према времену досељавања, исељавања и нестајања-изумирања:

СТАРИНЦЕ,
НОВЉАНЕ,
УСЕЉЕНИКЕ међу Старинце и Новљане,
УСКОКЕ (Шаранце и Ускоке), и
ИЗУМРЛЕ и ИСЕЉЕНЕ породице из Дробњака.

О свакој групацији говорићемо посебно.

I СТАРИНЦИ

Старинци или старосједиоци су она дробњачка братства која су се у Дробњак доселила прије 16. вијека. Из једног турског документа из 1477. године (*Историјски записи,* књига 29), који се односи на Херцеговачки санџак, да се видјети да је у Дробњаку било 636 домова, што чини добру насељеност.

Ову групу братстава у Дробњаку сачињавали су: МАНДИЋИ, КУЈУНЏИЋИ, МИЛАШИНОВИЋИ, ВУКОВИЋИ, ПЕРОВИЋИ, ЏУКИЋИ, БАТИЗИЋИ и друга старосједилачка братства у Дробњаку. О овим братствима говорићемо посебно.

МАНДИЋИ

Мандићи су, с осталим братствима, дошли у ове крајеве приликом њиховог досељавања, прво у Босну, у околину Травника, а одатле у Бањане, гдје су привремено боравили с осталим родовима Новљана. Из Бањана су прешли у дробњачко село Придворицу. Традиција казује да су били врло бројни и да су населили пространо земљиште, које је обухватало простор од дробњачког села Пошћења, па све до Петрове цркве у Никшићу. Даље се казује да су у Никшићком пољу имали 450 рала земље оранице, да су држали пола Лукова и да су, послије освајања Језера од Крича, добили врло пространо земљиште око Пирликтора све до прелаза на Тари, према Леверима.

Мандићи су се раније презивали Милешевићи. Ово се може видјети у једном сачуваном документу на италијанском језику. Овај документ — ферман (Св. Томић: *Списак фермана и повеља породице Дробњаковић из Рисна,* Београд 1938) издао је султан Мурат III (1574-1595) Милошу Милешевићу и он гласи:

„Први ферман био је потписан од султана Мурата Отмановића у Цариграду 16. августа 1542. године. Он позва к себи капетана Милоша Милешевића из Дробњака, из мјеста званог Придворица, и тај капетан показа своје повеље издате од српског кнеза Лазара, који доказује вјерност коју је фамилија Милешевић увијек испољавала кнезу Лазару и како је пролила своју крв за вјерност и оданост поданика своме суверену. Стога својом превеликом добротом цар Мурат Отмановић одобри и потврди повеље капетана Милоша Милешевића Дробњака и даде му један поклон, а за његове заслуге и вјерност издаде ферман на који стави свој печат. Прво дајем повластицу капетану Милошу Милешевићу да не плаћа никакву дажбину на земље чије су границе означене у његовим повељама. Уз то дајем повластицу горе поменутом капетану да не плаћа никакву дажбину ни на један свој трговачки посао, како он, тако и његови насљедници и потомство за увијек, амин. Појединачно ослобођен је дажбине на сир, вуну, говеда, овце, жито, масло и на остале трговачке послове и производе који се производе у царевој земљи. Даље га овлашћујем да он, капетан Милош Милешевић, буде старјешина над дванаест дробњачких кнезова и даровах му у знак наклоности и признања једну позлаћену сребрну сабљу, да му служи као свједочанство његове вјерности и службе указане своме суверену."

Овај документ-ферман преведен је с турског на српски језик, а са српског на италијански. Приликом превођења с турског на српски језик преводилац је погрешно протумачио и превео турску годину у хришћанску, па је према томе ферман писан 1542. године, што је немогуће јер је у то вријеме на турском престолу био султан Сулејман I, а како смо видјели у документу пише да га је издао султан Мурат III, који је владао у периоду од 1574. до 1595. године.

Из једне друге повеље види се да је дробњачки капетан Симеон Мандић-Милешевић, у заједници са дробњачким кнежевима Јованом Николићем, Николом Балотићем, Стеваном Косорићем и три стотине других Дробњака војевао у војсци босанског везира Кукавице против Црногораца и том приликом су разорили Чево и присилили Црногорце да плаћају харач. У овим борбама се нарочито истицао капетан Мандић, а за своје заслуге од везира је добио на дар копоран од финог сукна црвене боје, постављен лисичином и један златни прстен са драгим каменом и монограмом.

Породично предање помиње кнеза Дракула Мандића, који је имао шест синова: Андријаша, Гојка, Бојка, Лаза, Илију и Јоксима. Предање даље казује да је неки паша из Пљеваља дошао у Дробњак код кнеза Дракула на конак, с намјером да купи харач по племену. Паша опази кћер кнежеву, која је била врло лијепа, и затражи да му буде наложница у конаку. Кнез окупи Дробњаке и они побише пашу и Турке. Бојећи се турске освете, кнез са својом породицом побјеже у Брда и насели се у село Загреду при планини Гарчу. Један момак Брђанин испроси у кнеза кћер Милицу. Неки Пјешивац „натури" се овом Брђанину да му преотме ђевојку и из зависти га убије, а кнежев син Бојко из освете убије Пјешивца, па је кнез с породицом морао опет да бјежи преко Црне Горе. Стигну у Леденице више Рисна и ту се задрже неко вријеме, гдје је кнез Дракула преминуо. Послије тога синови му се раселе на разне стране — Бојко оде у Грбаљ и од њега су тамошњи Бојковићи; Гојко оде у Мокрине и од њега су Херцегновски Гојковићи; Лазови и Илијини потомци се настане стално на Леденицама, и од њих су тамошњи Лазовићи и Илићи, а Андријаш оде у Зупце, па у Грахово, и од њега су тамошњи Андријашевићи. Најмлађи кнежев син Јоксим налазио се код оваца у Дурмитору када се све ово дешавало. Вративши се са стоком у Придворицу није затекао ни оца ни браћу код куће; почео је да плаче и јауче, због чега га прозваше Јаук, а његове потомке Јауковићи.

Посљедњи дробњачки капетан из братства Мандића био је Јован. Био је у завади са Божом Лаовићем, који удари Јовану на овце у планини Ивици, посијече му старог оца и два млађа брата, а овце му заплијени, те се Јован због тога пресели у Рисан у другој половини 17. вијека. Послије неког времена Јованов стриц Јоксим-Јаук је сазнао да ће Божо Лаовић доћи у Дробњак, па поручи синовцу Јовану у Рисан да дође и да свети оца и браћу. Јован са својом четом стигне у Ивицу, ту сачека Божа, посјече га и врати се у Рисан, гдје се био стално настанио. Од њега су тамошњи Дробњаковићи.

Предање казује да су Мандићи били врло бројни и богати, да је из њихова братства излазило по седамдесет коњаника с мачевима и учествовало на племенском збору на Беришиној луци. Ово се да видјети и из сачуваних докумената-фермана којима је султан давао Мандићима велике комплексе земљишта и разне друге привилегије.

Од братства Мандића има велики број исељених породица у разним крајевима. Зна се за Лазовиће и Илиће у

Лединицама више Рисна, Бојковиће у Грбљу, Дробњаковиће у Рисну, Гојковиће у Херцег Новом, Кешељевиће и Андријашевиће у Грахову, Бојате у Пиви и Босни, Мићовиће у Бањанима, Леовце у Затарју, Бавчиће у селу Бавчићима, Стеванчевиће на Челебићима и ишчезло братство Терзиће.

О свим овим братствима говорићемо посебно.

ЈАУКОВИЋИ

(живе у Придворици, Вукодолу, Горњој Буковици и Скочком Омару)

Воде поријекло од Јоксима Мандића, који је имао надимак Јаук. Јоксим је био најмлађи син кнеза Дракула Мандића, који се са осталих пет синова одселио у Леденице више Рисна, одакле су се раселили на разне стране (како је наведено у уводном дијелу о Мандићима). Приликом сеобе кнеза Дракула, Јоксим се налазио са овцама у планини, па када је сазнао да су му се отац и браћа одселили, а њега оставили на имању у Придворици, он је од туге плакао и јаукао, па га назваше „Јаук", а потомке Јауковићи. Нема података колико је Јоксим-Јаук имао синова, нити како су се звали, али се зна да му се унук звао Јоксим и да је имао три сина: Милића, Павла и Саву. Милић се одселио у село Бавчиће, у Затарје, и од њега су тамошњи БАВЧИЋИ, а од Павла и Сава потичу сви данашњи Јауковићи који живе у Дробњаку. Павле је имао синове Живка, Јоксима и Стојана, а Сава Ђорђија, Максима и Јована.

Бојо Јауковић одселио се у Пиву код Кнежевића на Пивску планину, гдје се оженио и настанио да ту стално живи. Потомци се по њему прозваше БОЈАТИ, а тако се назва и село у коме живе. Бојата има одсељених у Босну.

Један од братственика, коме не знају име, одселио се у Леово Брдо под Љубишњом и по мјесту насељења његови се потомци прозваше ЛЕОВЦИ. Он је имао синове Илију, Стевана и још двојицу чија имена не знамо. Стеван се преселио на Челебиће и од њега су тамошњи СТЕВАНОВИЋИ, а Илија се одселио негдје у Босну.

Од братства Леовац био је чувени хајдук и четовођа у Херцеговачком устанку Маринко Леовац. Леовци славе Јеремијевдан.

Ово братство је дало доста познатих људи и јунака, који су се истицали својим јунаштвом у свим ратовима Дробњака про-

тив својих непријатеља. Живко Павлов је посјекао Сулејман-бега Сијерчића у Комарници, приликом напада паше Миљевине на Дробњак 1812. године. Живков брат Јоксим истакао се као добар јунак. Покушао је да убије Смаил-агу Ченгића, приликом његове посјете Шаранцима, али је ова његова намјера осујећена, Смаил-ага га је ухватио и погубио 1834. године, на десној обали ријеке Таре у Леверима, гдје му се и данас налази гроб. Милија Живков био је сеоски кнез и врло угледан човјек у братству и племену. Њега је Смаил-ага узео за таоца с осталим Дробњацима и одвео у Мостар, када је 1840. године полазио у Дробњак да купи харач. Чим се у Мостару сазнало да је Смаил-ага погинуо, Турци све таоце у Мостару отроваше, а међу њима и кнеза Милију Живкова.

У Херцеговачком устанку, у борбама на Муратовици 1877. године, погинуо је Јевто. У балканским ратовима истакао се артиљеријски поручник Лука, који је командовао артиљеријом приликом ослобођења Пљеваља 1912. године.

И у НОР-у 1941-1945. године, као и у ранијим ратовима, ово братство је дало доста истакнутих бораца и родољуба који су својим активним учешћем у четворогодишњем рату дали велики допринос побједи над непријатељем.

Данило Новаков био је неустрашиви јунак, прослављени командант, првоборац и носилац Споменице 1941, народни херој и генерал ЈНА. Његовог оца Новака Симова, деведесетогодишњака, ратника из ранијих ратова, непријатељ је стријељао у Пљевљима 1944. године. Исту судбину доживио је и Милић Филипов, који је са својом породицом активно учествовао у рату од првих ратних дана. Њега је непријатељ ухватио и повео на Мљетичак гдје га је стријељао 1942. године и то на мјесту гдје су Дробњаци 1840. године убили Смаил-агу Ченгића, као да су овим чином жељели извршити Смаил-агину освету. Његови синови Драго, борац Четврте црногорске пролетерске бригаде од првог дана њеног оснивања, јуначки гине у Босни код Бугојна 1942. године, а Мићун је био један од организатора устанка у шавничком крају, истакнути командант и политички комесар, првоборац и носилац Партизанске споменице 1941. У поратном периоду био је функционер у Федерацији. Вељо Филипов је један од најистакнутијих људи у овом братству и дробњачком племену. Његов син Ђуро је учесник НОР-а у коме се налазио на дужности комесара батаљона крајем рата, а млади Гајо Вељов био је борац у Четвртој црногорској пролетерској бригади од 1943. године.

Војин Крстов, истакнути револуционар у предратном и ратном периоду, члан најужег Партијског руководства за Шавнички срез, ухваћен је и стријељан од стране непријатеља крајем 1942. године, а његов брат Јован погинуо је у Пљеваљској бици првог децембра 1941. године као истакнути борац. Димитријеви синови инж. Лазар, врсни грађевински стручњак, борац НОР-а од првог дана, стријељан је 1942. године, на мосту на Тари, јер је извршио задатак Главног штаба НОВ-а, рушећи мост на Тари, како би спријечио прелазак непријатеља с механизацијом и тешким наоружањем на слободну територију дурмиторског подручја. Војин Димитријев, борац НОР-а од првих устаничких дана, у току рата налазио се на истакнутим политичким функцијама, од комесара чете, батаљона, бригаде и члана политодјела Ратне морнарице. Носилац је партизанске споменице 1941. године. Др Светомир Димитријев, активиста у напредном предратном студентском покрету, заробљен у априлском рату, налазио се у италијанским казаматима до капитулације 1943. године, када се прикључује јединицама НОВ-а, у којима обавља дужност референта санитета бригаде и начелника санитетског одјељења корпуса. Момчило Димитријев рано се укључује у напредни студентски покрет, а од првог дана у 13. јулски устанак. Заробљен је 1942. године и налазио се у затвору пола године, а 1943. године приступа јединицама НОВ-а у којима обавља дужност референта санитета батаљона, бригаде. Крајем рата је био хемијски аналитичар у лабораторији Маршалата. Круна Димитријева је била права партизанска мајка и ослонац илегалцима.

Анђа Радосављева, мајка истакнутих бораца Батрића, Томаша и Милорада, била је познати активиста и борац и члан Партијског актива у селу, а њен син Батрић, предратни комуниста, у току рата налазио се на дужности комесара чете, интенданта батаљона и помоћника интенданта бригаде. Носилац је Споменице 1941. године. Томаш Радосављев, борац од првих устаничких дана, погинуо је у Босни 1944. године. Милка Рашова, удата Поповић, такође је борац од првих устаничких дана. Налазила се у строју Четврте црногорске пролетерске бригаде од првих дана. У свим борбама се истицала као један од најхрабријих бораца. Налазила се на дужности политичког комесара батаљона у инфективној болници. Носилац је Споменице 1941. године.

Миливоје Радованов, стари ратник, прикључио се првих устаничких дана Народноослободилачке војске и јуначки погинуо у чувеној бици на Пљевљима 1. децембра 1941. године у педесет четвртој години живота. Миливојеви синови Радован-Рашко и Јосиф активно су учествовали у НОР-у. Рашко је био на дужности секретара начелника Врховног штаба, а од 1945. прешао је на рад у ЦК КПЈ.

Ђоко, син познатог правника и адвоката Радула, генерал ЈНА, истакнути војни стручњак и руководилац у области војних техничких наука, прави је насљедник својих славних предака. Спасо Павлов, предратни техничар, у току рата затваран је од стране непријатеља. Крајем рата налазио се на дужности секретара НОО Чачак. И Момир Милосављев заслужује да се његово име нађе у овој књизи, јер је током цијелог рата показао велики патриотизам и као прави родољуб у најтежим данима ратних страдања помагао партизански покрет. На то му се било теже одлучити, јер је његов брат Станиша због других схватања прешао на страну четничког покрета.

Осим до сада наведених у току НОР-а 1941-1945. године, из овог братства погинули су Дуња Ђокова и Новица Обрадов, Ксенија супруга Драга Милићева родом од Зимоњића, погинула је на Сремском фронту 1944, а Светомирова супруга Зора, у Госпићу 1944. године.

Неке породице су се иселиле из Придворице у Горњу Буковицу, Скочки Омар и Вукодо, на своје бивше катуне.

Славе Аранђеловдан, а прислужују Ђурђевдан.

ЈАКШИЋИ

(живе у Пошћенском Крају)

Воде поријекло од попа Јакше Мандића. Он је имао три сина: Данила, Максима и Радоја. Максим је био кнез и он се помиње у породичној историји Дробњаковића. Имао је кћер Саву, која је била удата за Николу Михајлова Драгићевића Требјешанина, а он се са другим Требјешанима одселио у Русију 1804. године (казивање старих Требјешана). Око 1770. године Јакшини синови преселе се из Придворице на Језера. У селу Палеж, данас селу у близини Жабљака, сагради велику кулу у којој су живјели у заједници све док им је Турци нијесу спалили и разорили; синови се тада растуре по Језерима. У Придворици су оставили трага у топониму „Јакшића зидине".

Кнез Симо Јакшић живо је почетком 19. вијека у Јунча Долу. Сад презиме Јакшић носи само једна породица у

Дробњаку, која живи у Пошћенском Крају, а она води поријекло од Радоја, сина попа Јакше. Остали Радојеви потомци узели су нова презимена, која имају и данас — Дурковићи, Даниловићи, Шаулићи и Остојићи.

Славе Аранђеловдан, а прислужују Ђурђевдан.

ДУРКОВИЋИ

(живе у Врелима и Јунча Долу)

Дурковићи воде поријекло од Алексе, сина кнеза Максима Јакшића, који је имао надимак „Дурко". Овај надимак је добио, према породичном предању, када је Алекса једном приликом ударио обијесног Турчина, на шта му је овај рекао ДУР, што на турском значи СТАНИ. Од тада Алексу назваше ДУРКО. Максим Јакшић је, осим сина Алексе, имао и Обрена, који је био кнез. Обрен Максимов има синове Риста и Милоша. И Ристо је био кнез и непомирљиви борац против Турака. Живио је у Ковачевом пољу, у мјесту Невиђен. Погинуо је на Тари — Турци су га убили на превару. Јакшићи тада у знак одмазде запале мост на Левер Тари. Остали су му синови Коста и Окица. Њих Алекса-Дурко, њихов стриц, узме к себи и подигне их. Они из захвалности према стрицу Дурку узеше презиме Дурковићи. Коста Ристов је имао Риста, Јакова и Ђорђија, а Окица је имао Риста, који је 1905. године отишао на рад у Америку, гдје је погинуо у једном руднику 1908. године, не оставивши потомство. Милош Обренов Јакшић одселио се у Србију и од њега потичу Јакшићи у Србији, који се тако и данас презивају.

Алекса-Дурко Максимов Јакшић био је имућан и доживио је 115 година живота. За њега се прича да је катун Алишница у Дурмитору добио по њему име. Имао је три сина: Пера, Саву и Јована. Перо је имао Николу, Рада и Милана који је погинуо на Бобову 1875. године, те Живка и Матију. Сава Дурков је имао пет синова: Милутина, Мирка, Марка, Милинка и Видака. Милутин и Мирко одселили су у Гајтан 1888. године. Трећи син Дурков, Јован, имао је Андрију и Петра. Од Петра нема мушких потомака.

Ово братство је дало доста паметних и истакнутих људи, од којих треба истаћи доктора Љубомира-Љуба, познатог научног радника и аутора историјских дјела из старе историје, и његовог старијег брата Миливоја, истакнутог борца НОР-а и предратног члана Партије, који је јуначки погинуо у борби против непријатеља 1942. године. И Милован Радосављев је био истакнути родољуб, који је са својом породицом активно помагао НОП. Радивоје Тојов је као истакнути родољуб учествовао као делегат на ЗАВНО Црне Горе у Колашину 1943. године.

У НОР-у из овог братства су своје животе положили у борбама за слободу против непријатеља, поред поменутог Миливоја Радосављевог, и Милутин Ристов, Мирчета Божов, Радосав Милованов, Радован Милосављев, сви на Пљевљима у чувеној бици 1. децембра 1941. године, а Милић Божов на Синјајевини 1943. године.

Славе Аранђеловдан, а прислужују Ђурђевдан.

ДАНИЛОВИЋИ

(у Јунча Долу и Зарудиновачи)

Воде поријекло од Данила, сина попа Јакше. Данило се по Јакши презивао Јакшић, а његови потомци се по њему прозваше Даниловићи. Данило је имао три сина: Митра, Лаза-Кречка и Луку-Крека.

Данилов, Лука-Креко, имао је синове: Секулу, Данила, званог Малин и Ивана, који је млад нестао. Данило-Малин је погинуо на Бобову 1875. године и остао му је син Милан. Секула Лукин се утопио у Тари приликом прелаза, а остали су му синови Сава-Миле и Видоје. Сава-Миле Секулов је имао Милосава који је умро у логору Нађмеђер у Мађарској 1917. године, а остао му је син Лука који је погинуо у НОР-у 1944. године, као командант батаљона.

Митар Данилов је имао шест синова: Павла, Милована, Андрију, Луку, Саву-Пурена и Шћепана од кога нема потомства. Павле Митров је погинуо у борби против Турака 1875. године и остао му је син Ристо. Он је имао Радосава-Рада, који је млад умро, те Павла и Радована, који су погинули у Првом свјетском рату. Милован Митров је имао два сина — Васа и Марка. Васо Милованов има синове Божа и Милуна, а брат му Марко Јакова и Ђорђија. Милован Јаковљев је био истакнути борац од првих устаничких дана и комесар Дурмиторског НОП одреда на дан формирања. Ухваћен је од стране непријатеља 1942. и стријељан у Колашину 1943. године и од њега нема потомства.

Андрија Митров, звани Чарко, имао је синове Јована-Јокана и Димитрија од кога нема потомства. Јокан има Живка и Милоша.

Сава Митров звани Пурен, имао је три сина: Крста, Арсенија-Шуша и Видака. Крсто Пуренов има Вукашина, Јула и Милисава који има сина Обрада, истакнутог борца НОР-а и носиоца Споменице 1941. године. Шушо Пуренов има синове Милана, Гојка и Милутина, који је био учесник Првог и Другог свјетског рата. У НОР-у се истакао као добар борац и активиста. Крајем рата је био командант мјеста Чајнича, Гораждa и Рогатице. Имао је сина Гојка, јединца, који је погинуо у НОР-у и од кога нема потомства. Видак Пуренов има четири сина: Душана, Николу, Милована и Милоша-Мила.

Лазо-Кречко Данилов имао је три сина: Симеуна-Шора, Мика и Миливоја-Миша, који је одселио у Потковач. Од Симеуна Кречковог су Лазар-Пиле, Димитрије-Мишко (погинуо у Првом свјетском рату 1914.) и Драгић. Од Лазара-Пила је Симеун, од Димитрија Светозар и Милета, који је млад умро и није оставио потомство, а од Драгића је Нељко који живи на Цетињу и презива се Јакшић.

Мико Кречков је погинуо у Првом свјетском рату. Остао му је син Сава а Сави Блажо. Миливоје Кречков који је одселио у Потковач има сина Марка.

Јуле Крстов је интерниран у заробљенички логор Нађмеђер у Мађарској, гдје је и умро 1917. године не оставивши потомство. Од Вукашина Крстова нема мушких потомака.

Братственици из овог братства су и у НОР-у, као и у претходним ратовима, масовно и активно учествовали, дајући своје животе за слободу у борбама против непријатеља. У времену од 1941-1945. године, поред већ наведених у претходном излагању, своје животе су положили Владимир и Мара Јаковљеви и Радош Ђорђијев. Анђелија Ђорђијева је била истакнути борац од првих устаничких дана и носилац је Споменице 1941. Јован Милов је био правник и активиста у предратном и ратном периоду, а био је и стари члан Партије. Млади Спасоје Радов, борац од 1941. године, крајем рата био је комесар батаљона. Раде Ристов, борац из првих ратова, познати родољуб у току НОР-а, био је делегат на ЗАВНО Црне Горе одржаном у Колашину 1943. године.

У Комитском покрету 1916-1918. године учествовали су Милован Видаков, Иван Миланов и Јован Андријин.

Славе Аранђеловдан, а прислужују Ђурђевдан.

ШАУЛИЋИ

(живе у Јунча Долу)

Шаулићи воде поријекло од кнеза Сима Јакшића, који је био ожењен Јованом, удовицом Јована Шибалије, а она је била родом од Кулића из Пиве. С њом је Симо имао четири сина: Спасоја-Шаулу, Новака, Мића и попа Саву. Спасоје звани Шаула Јакшић, нарочито се истакао као јунак у Вукаловићевом устанку 1857-1862. године. Погинуо је у бици на Муратовици 1861. године. Остала су му четири сина: поп Перко, Мирко, Беле и Лазар. Они су узели презиме по Шаули Шаулићи, као и његови синовци, Новакови синови.

Поп Перко Шаулин имао је сина Новицу, који је завршио правни факултет — био је судија, адвокат и народни посланик. Познат је по прикупљању народних умотворина, тужбалица, народних пјесама и приповиједака. Објављене су му књиге *Мисли* и *Црна Гора*. Мирко Шаулин је имао синове: попа Станка, Влајка, Сима и Јована. Влајко је био дугогодишњи учитељ и угледни домаћин у породици Шаулаић, аутор је познате пјесме *Дурмиторе, Дурмиторе, висока планино,* коју је испјевао у заробљеничком логору у Мађарској, гдје се налазио као заробљеник. Беле Шаулин има Триша, а Лазар нема потомака.

Новак Симов Јакшић, брат Шаулин, имао је синове Ђоку, Радоја, Неша и Илију. Ђока је био официр и добар јунак. Истакао се у бици на Шаранцима 1862. и у Невесињском устанку 1875. године. Имао је три сина: Милана, Милоша и Уроша. Милан је био писар код капетана Живка Шибалије. Погинуо је врло млад, у шеснаестој години; а убио га је плаћени убица Гомилан из Затарја, кога је потплатио пљеваљски паша да убије капетана Шибалију ради освете због сина кога је Живко посјекао у Шаранској бици 1862. године. Милош Ђокин је био истакнути правник и борац за уставна права у Црној Гори, а Урош језерски капетан, који се истицао као паметан и способан човјек.

Радоје Новаков, брат Ђокин, имао је пет синова: Јеврема, Михајила-Мицу, Бранка, Крста и Мила. Ненад Новаков имао је Новака и Душана, а Илија Новаков Михајила и још једнога коме не знају име, а одселио је у Америку.

Ово познато братство је кроз вјекове давало племену истакнуте људе, ратнике и интелектуалце. У Комитском покрету 1916-1918. године активно су учествовали поп Станко и Јелена која се удала за истакнутог комитског четовођу Бошка Бојовића.

Поред до сада поменутих учесника у НОР-у 1941-1945. године, из овог братства у НОР-у су учествовали млађани Мирко-Миле Влајков; са шеснаест година гине у чувеној Пљеваљској бици 1. децембра 1941. године; у истој бици је учествовала и његова сестра Драгица, која је од најранијих дана била активна скојевка, а касније и члан Партије; била је борац партизанских јединица у којима је обављала дужност референта санитета батаљона, а касније и бригаде.

Од млађих генерација истакао се Милорад-Мићо, генерал ЈНА, и његов старији брат Лазар, привредник и активиста у Републици и Федерацији.

Славе Аранђеловдан, а прислужују Ђурђевдан.

ОСТОЈИЋИ

(у Врелима, Шумановцу, Јунча Долу и Зарудиновачи)

Постоје двије верзије у овом братству о поријеклу Остојића. По једној они су од одиве Јакшића, која је била удата негдје у Бјелопавлићима, гдје је рано остала удовица, па са својим малољетним сином који се звао Остоја, ваљда по томе што је остао послије очеве смрти, дође у род у Придворицу код Јакшића, гдје Остоја одраста, а његове потомке по њему прозваше Остојићи. По другој верзији, коју заступају неки из овог братства, Остојићи воде поријекло од Митра Јакшића који је имао надимак Остоја и у почетку су живјели у Придворици, одакле се Митар, звани Остоја, са синовима попа Јакше Мандића, преселио на Језера средином 18. вијека. Митрови потомци, по његовом надимку Остоја, узеше презиме Остојићи.

Митар-Остоја је био снажан човјек, а растом и љепотом се истицао на свим скуповима. Учествовао је у Карађорђевом устанку, у коме је био познат по јунаштву. Имао је пет синова: Рада, Милоша, Јована (од кога нема потомства, јер је млад умро), Јоксима и Јанка.

Раде Остојин има сина Јована, званог Рамо; Милош Павла и Стојана, који је погинуо у Краљевој гори, а остао му је син Малин. Јоксим Митров има сина Стевана, а његов најмлађи брат Јанко има Мијаила који је задржао презиме Јакшић.

Јован-Рамо Радов имао је три сина: Новицу, Михаила и Рада, који је погинуо на Бобову 1875. године. У Павла Милошева је било пет синова: Перко, Мићо (од њега нема мушких потомака), Гајо, Васо и Новица, оба погинули на Бобову

1875. године. Стеван Јоксимов има Митра, Милутина и Јоксима. Мијаило Јанков је имао четири сина: Тома, Пера, Бошка и Јова. Од њих није остало потомство, осим од Јова који има сина Станка и он се презива Јакшић.

Новица Јованов-Рамов је имао сина Мирка, који је млад умро и од њега нема потомства. Михаило Јованов има четири сина: Рада, Радула, Новака и Петра. Синови Перка Павлова су Бела, Благо, Јевто, Јован и Симо, а Гајо Павлов је одселио у Србију и нема мушких потомака. Малин Стојанов има синове: Станка, Спасоја, Милана, Сава и Милована, који је као комита погинуо од Чичића у Шаранцима. Митар, Стеванов син, има два сина Луку и Риста, а његов брат Милун има: Илију, Војина, Милику, Милету, Мирка, Млађена и Сава. Јоксим Стеванов има три сина Јована-официра, Стевана и Миливоја.

Милутин Стеванов је био истакнути јунак у Вукаловићевом устанку 1857-1862. године. Од његових синова Илије, Војина, Милике и Милете-Лала нема потомства, док од Мирка има официр Јаков, Милета, Живко, Душан, Петар, Илија и Урош. Јаков је носилац златне Обилића медаље.

Раде-Ђубад, Михаилов син, носилац је сребрне Обилића медаље. Доживио је дубоку старост и био је добар познавалац породичне традиције. Гавро Млађенов је био врло угледни братственик и као такав био је и предсједник Општине.

У току аустроугарске окупације за вријеме Првог свјетског рата, у логору Нађмеђер у Мађарској били су заточени: браћа Живко, Јаков и Илија Миркови; Јагош Станков и Марко Симов (оба умрли у логору).

Послије Првог свјетског рата у Метохију се одселио Јован Симов са породицом, а Јаков Мирков у Пљевља.

Благо Перков је отишао на рад у Америку 1907. године и тамо је умро не оставивши потомство. Браћа Перо, Бошко и Томо Станкови су отишли на рад у Америку, гдје је Томо остао, а Перо и Бошко су се вратили, Перо се населио код Београда, а Бошко у околини Ужица. И један и други немају мушких потомака и задржали су презиме Јакшић.

У НОР-у ово братство је дало доста младих братственика који су своје животе положили на олтар слободе у борби против непријатеља: Миливоје Радов, Павле Станков, Бранко Миланов, Богдан Спасојев, Вељко Милованов, Милинко Раданов, Милан Миливојев, сви на Пљевљима у чувеној Пљеваљској бици 1. децембра 1941. године, Војислав Живков на Колашину 1942. и Милорад Јованов из Врела на Горажду 1945. године.

Јоксим Стеванов, напредни омладинац и скојевац у предратном периоду, а у току рата истакнути и храбри борац и старјешина, био је на политичким функцијама — од комесара вода, чете до политичког комесара батаљона.

Милисав Миливојев, истакнути родољуб у НОП-у, који је свим својим бићем био на страни НОП-а, због чега је прогањан од стране непријатеља.

Славе Аранђеловдан, а прислужују Ђурђевдан.

ПАРАУШИЋИ

(живе у Скоку)

Параушићи су огранак Мандића и прије садашњег презимена су се презивали Вуковић. Не знају када су се одвојили од братства Мандића, а садашње презиме су добили, како се прича, по једном свом претку који је парио смрзнуте уши. Средином 18. вијека закрве се са Делићима, који им убише једног братственика Параушића, а они из освете, уз помоћ никшићких Турака, убише три Делића, због чега су неки од њих одселили у Босну, на Гласинац, и у Србију.

Из овог братства, у НОР-у у борбама против непријатеља погинули су малољетна Анка Милићева на Сутјесци 1943. и Рашо Ђуров у Босни 1944. године.

Славе Аранђеловдан, а прислужују Ђурђевдан.

ДЕЛИЋИ

(у Комарници и Вукодолу)

Према њиховим казивањима, они су огранак Мандића од којих су се давно одвојили. Садашње презиме су вјероватно добили по неком свом претку који је служио у турској војсци, званој делије, јер се зна да су Дробњаци једно вријеме давали по неколико војника који су служили ову војску.

Делићи су живјели у Скоку, гдје су оставили трага у називу „Делића до". Средином 18. вијека заваде се с Параушићима, својим даљњим братственицима и комшијама, падне и крв, па се зато преселе у село Прошћење, у околини Мојковца, гдје и сада живе. Почетком 19. вијека Мијат Делић и синовац му Милутин доселе се из Прошћења у Комарницу код Крстајића. Мијат је имао синове Митра и Милована.

Средином друге половине 19. вијека неки од њих су се иселили у Вукодо, на дотадашња катуништа, гдје и сада живе.

Милош Милосављев, младић из Вукодола, као борац и припадник НОВ-а погинуо је на Сутјесци 1943. године, а његов брат Уорш такође је био активни учесник у НОР-у од 1941-1945. године. Тада се налазио на врло одговорним функцијама у јединицама НОВ-а.

Славе Аранђеловдан, а прислужују Ђурђевдан.

КУЈУНЏИЋИ

(живе на Превишу и у Горњој Буковици)

Кујунџићи су огранак братства Лазаревића, а садашње презиме су добили по Гашу Лазаревићу-Кујунџији. Лазаревићи су се разгранали, поред Кујунџића, и на Гркојевиће и Радовановиће. Од ових Лазаревића је и поп Лука Лазаревић, војвода из Првог српског устанка. Преци Луке Лазаревића давно су се одселили из Дробњака у мачвански крај и населили се у Свилеуви код Шапца.

Гашо Лазаревић-Кујунџић имао је синове Манојла и Андрију. Андрија је имао синове Арсенија, Илију и попа Атанасија. Илија је имао Теодора, Гаврила и Филипа; Теодор Луку, а Лука Ђурицу, Јована и Пиња. Пињо се одселио у Ужице и његови се потомци прозову Лучићи.

Арсеније Андријин имао је сина Јована, који је био поп, угледан домаћин и племеник и добар јунак. Њега је 1806. године одвео у таоце Сулејман-паша Скопљак, у Јајце, одакле је овај побјегао. Поп Јован је имао синове Моја и попа Арсенија. Мојо је имао синове Сава и Василија. Попа Арсенија је нехотице убио Савикан Мемедовић, па је, на интервенцију владике Петра I, дошло до помирења између Мемедовића и Кујунџића. Поп Арсеније је имао синове Михаила и Андрију; оба су били попови. Михаило није имао потомства, а иза Андрије је остала жена Ружа са два сина, Стеваном и Јованом, који се по мајци Ружи прозову Ружићи. Кујунџића има на Косову у мјесту Србици, гдје су се 1922. године доселили Миро Мијатов и Матије и Сава Ђуричини.

Ово братство је племену давало истакнуте људе који су се истицали у многим бојевима што су их Дробњаци водили. У НОР-у од овог братства се истакао Бранко Миров, који је припадао напредном студентском покрету на Правном факултету у

Београду и био је члан Партије. Погинуо је 1944. године код Рогатице на дужности замјеника политичког комесара батаљона.

Огранци овог братства су Ружићи, Шећеровићи и Костићи.

Славе Аранђеловдан, а прислужују Ђурђевдан.

РУЖИЋИ

(живе на Превишу)

Ружићи воде поријекло од попа Андрије Кујунџића који је био ожењен Ружом од братства Јакића, с којом је имао два сина Стева и Јована. Они се послије преране очеве смрти, по мајци, прозваше Ружићи. Ружа је била угледна и паметна жена. Њен син Стево се пресели у Ужице. Јован се истакао у Вукаловићевом и Невесињском устанку. Био је командант Дробњачког батаљона; имао је сина Арсенија, а овај Јевта који су се истакли у балканским и Првом свјетском рату. Никола Ружић је командовао Дробњачким батаљоном у Првом свјетском рату, а посебно се истакао у чувеној Мојковачкој бици 1916. године. Његов син Војин погинуо је у Пљеваљској бици 1. децембра 1941. године. Потпоручник Иван се истакао у Мојковачкој бици, а у првим устаничким данима НОР-а био је на страни и у редовима НОВ-а. На синјајевинском сектору је командовао батаљоном, када је у тешким тренуцима по партизанске снаге, из само њему познатих разлога, напустио партизане и прешао код четника Павла Ђуришића, гдје је касније био и командант бригаде. Нестао је у вихору рата у завршним операцијама за ослобођење наше земље.

Ово релативно мало братство по бројности давало је племену истакнуте војне старјешине.

Славе Аранђеловдан, а прислужују Ђурђевдан.

ШЕЋЕРОВИЋИ

(живе у Пљевљима)

Они су огранак Кујунџића, а презиме Шећеровић добили су по Јевту, потомку Манојла Гашова. За њега се зна да је годинама хајдуковао и да је од Карађорђа донио писмо владици Петру I на Цетиње и неколико јабука. Прича се да је тада владика Петар, читајући писмо, рекао: „Ове су ми јабуке слатке

као шећер, а ти си ми, Јевто, слађи од шећера". По овоме га прозову Шећером, а потомке Шећеровићима. Око 1820. године помири се с Турцима и одсели у Пљевља.

Славе Аранђеловдан, а прислужују Ђурђевдан.

КОСТИЋИ

(живе у Београду и Никшићу)

Костићи су од Косте Кујунџића, званог Коста Брко. Коста је био син Томе Антонијева. Одселио се у Пљевља, гдје се бавио трговином. Имао је синове Риста, Јака и Пера. Од Риста и Јака није остало потомства, а Перови потомци живе у Никшићу и Београду.

Славе Аранђеловдан.

ВУКОВИЋИ

(живе на Добрим селима и Меруљи)

Вуковићи су од давнина живјели на Добрим селима, и они су једна од оних пет породица које су прве зазимиле у Дробњаку и стално се ту населиле. Знају да су се доселили из Бањана. О даљој старини мало се зна. Средином 18. вијека било их је петорица браће. Тада ударе морачки хајдуци, посијеку сву петорицу, а стоку им заплијене. Остане пет удовица са једним мушким дјететом, коме је било име Милета. Знају за имена предака прије Милете, а то су Панто и Вук. Вјероватно је да су имали још неког претка који је имао име Вук, или више њих с обзиром на то да братство са овим презименом датира много прије Вука, оца Мијатова. У прилог овоме иде тврдња да су се побочно разродили толико да не могу да одреде степен међусобног сродства. Један огранак ове породице налази се на Гласинцу и не знају у ком се степену одвојио нити коме су најближи.

Пошто је Милета Мијатов одрастао, оженили су га и он је имао два сина: Мијата и Јована. Кад су основали породице, Јован и Мијат су живјели у задрузи од шездесет и четири члана. Јован је био глава породице и сматрао се једним од најимућнијих домаћина у Дробњаку.

За успјешно газдовање и вођење домаћинства књаз га је одликовао. Плаћао је највећи порез у Црној Гори и због тога је имао привилегију да лично носи порез на Цетиње и предаје га

књазу. Приликом једног таквог пута умро је на Цетињу и сахрањен је код Влашке цркве. Јован је имао пет синова, од којих су двојица Јаков и Раде и један дио потомака од Јованова сина Новице, као и дио огранка који се на уже зове Јешић. Остали су да живе стално у Меруљи на мјесту гдје су им били катуни. Јованов син Раде био је један од најхрабријих Вуковића, а нарочито се јунаштвом истакао у бици на Вучјем долу, због чега је и одликован Челичним крстом, који је добио и Игњат Полексић. Радов син Мина командовао је једном јединицом у Првом свјетском рату.

У Комитском покрету су учествовали Божо и Урош.

У НОР-у из овог братства истакли су се Радојица-Риле, један од најхрабријих бораца у партизанским јединицама (носилац Партизанске споменице 1941.), те Милутин и Драго Божови, затим учитељ Јован, прави родољуб, кога су Италијани стријељали у Пљевљима 1942. године, Видоје Зеков, Драгиша Ђорђијев и Вуксан Павлов. Сва тројица су погинула на Пљевљима 1941. године. Млађани Јово Јованов погинуо је на Сјеници 1944. године, а Даница, удата Ненезић, била је борац у НОП-у од 1941. и Зорка Урошева, удата Жунић носилац је Партизанске споменице 1941.

Поред оних који су одселили на Гласинац веома давно, има их одсељених у Потпеће код Пљеваља, гдје је одселио Теодор Јоков. Теодор је погинуо 1943. године на Сутјесци.

Славе Аранђеловдан, а прислужују Ђурђевдан.

ПЕРОВИЋИ

(живе у Тушињи)

Њихово старо презиме је Курепи, а одскора се презивају Перовићи. Постоје топоними који подсјећају на ово старо братство: код Боана, на ријеци Буковици, један стари мост носи назив Курепски мост, а у непосредној околини једно мјесто се зове Курепске баре. Они не знају по чему су се прозвали Курепи, исто тако не знају са сигурношћу своје поријекло. Једни, мисле да су из Куча, а други да им је старина из Корјенића. Међутим, сви се слажу да је ова породица нађена у Дробњаку приликом досељења у ове крајеве. Сви садашњи Перовићи су од Драгића Курепа, кога је посјекао Смаил-ага Ченгић 1830. године (*Дробњаци,* А. Лубурић).

Братства која су се одвојила од Перовића су Дајовићи, Веселићи, Адамовићи, Шабовићи, Јањушевићи-Јањуши и Раковићи.

Мијат Перовић из Тушине стријељан је у НОР-у од стране непријатеља као припадник НОП-а.

Славе Мратиђдан.

ДАЈОВИЋИ

(живе у Подгори, Никшићу, у Глисници код Пљеваља и по Србији)

Сви Дајовићи су од Даја Курепа, по коме су се и прозвали Дајовићи. Живјели су у Тушињи, што се да видјети по топонимима: Баре Дајовића и Дајовића зидине. Има их одсељених у Глисницу код Пљеваља, одакле се Петар 1875. године преселио у Подгору код Жабљака, гдје и данас живе. Средином 19. вијека у Тушињи су биле само двије куће Дајовића, и то Маркова и Милинкова, па су се онда и ове двије породице одселиле у Србију. Од тада је нестало овог братства у Тушињи.

Славе Мратиђдан.

ВЕСЕЛИЋИ

Веселићи воде поријекло од Курепа из Тушиње, гдје су и живјели, а одатле су се преселили у село Селац код манастира Довоље на десној обали ријеке Таре. Док су живјели у Селцу, од њих су се одвојили огранци ЈАЊУШИ-ЈАЊУШЕВИЋИ и АДАМОВИЋИ. Први су се одселили у Бабине, а други у Грнчарево. Ту се у њихову околину досели један дио Веселића, а дио који је остао у Селцу помре од куге. Једино је остао у животу Мијајло Божов, који се из Селца пресели у Потпеће; ту се настанио и добио надимак Шабо, јер се ругао некој були која је кукала за умрлим братом Шабом, по чему га прозову Шабом, а његове потомке Шабовићи. Мијајло-Шабо је имао синове Новака, Милоша и Ђорђија. Новак и Милош немају потомака, а Ђорђијев син Панто се преселио у Никшић 1878. године и од њега су тамошњи Шабовићи.

Славе Мратиђдан.

РАКОВИЋИ

(живе у Бистрици код Мојковца)

Раковићи из села Бистрице код Мојковца воде поријекло од Рака Курепа, који је живио у Тушињи. Његови потомци су по њему добили презиме Раковићи. Одселили су се у Бистрицу код Мојковца.

ЦУКИЋИ

(живе у Кутњој Њиви)

Спадају међу прве породице које су се стално настаниле у Дробњаку, прије осталих новљанских породица. Прво сус е населиле у селу Пошћењу, у мјесту Цуков До, који је по њима добио овај назив. Почетком 18. вијека бројнији Карацићи истисну их из Цукова Дола, па се они преселе на Дужи. Ни ту нијесу дуго боравили, јер су их бројни Ђурјановићи потиснули и они се стално настане на Кутњој Њиви. Не знају по чему су добили садашње презиме, нити како су се раније презивали. Никада нијесу били бројни.

Славе Аранђеловдан.

РАКЕТИЋИ

(живе у Добрим Селима)

Воде поријекло из Бањана, одакле су се међу првим породицама уселили у Дробњак. Старо им је презиме Владојевићи, а према њиховом казивању презиме су донијели из Бањана. Крајем 18. вијека била је само једна кућа Трифка Владојевића, кога је напао ускочки харамбаша Бећир Кљајић из Љевишта, са својом четом, заплијенили су му стоку, а њега убили. Остане му жена Ракита, удовица са малољетним синовима Живком и Јованом, који се по мајци Ракити прозову Ракетићи. Има их одсељених у Никшић и Колашин.

Од овог братства у НОР-у 1941-1945. године погинули су Нељељко на Пљевљима 1941. године и Миладин на Книну 1942. године.

Славе зимски Јовањдан.

БАТИЗИЈЕ - БАТИЗИЋИ

(живе у Пошћенском Крају)

Зна се да су Батизије међу најстаријим породицама које су населиле Дробњак и да су дошли из Босне, највјероватније из околине Травника са осталим Новљанима, послије пада Босне под Турску 1463. Њихова породична традиција зна да су се раније презивали Јовчетићи, а касније су добили презиме Батизије. По чему су добили то презиме, није им познато. Најприје су се населили у селу Пошћењу, одакле су прешли на Струг, гдје су живјели неко вријеме. Из Струга су се вратили међу Пошћењане и настанили стално на своје катуне у Пошћенском Крају.

Знају имена својих најстаријих предака: Ивана и Саве. Од Саве није остало потомства, а Иван је имао три сина: Новицу-Нока, Јована-Пуја и Милосава. Од Јована-Пуја су Станиша и Милован, а од Новице Блажо који је имао синове Миладина, Тривуна и Вујадина. Тривун и Вујадин су рано умрли не оставивши потомство. Миладинови синови су Радомир-Рајко, Љубомир и Чедомир-Чедо. Чедо је био истакнути борац НОР-а од првих устаничких дана. Јуначки је погинуо на Купресу 1942. године и од њега нема потомства. Његов брат Љубомир био је учесник НОР-а, преживио је рат и млад умро не оставивши потомство.

Станиша Јованов је имао сина Јеврема, учесника НОР-а и носиоца Ордена за храброст. Он се са својом породицом 1958. године преселио у Пљевља. Његови потомци и даље одржавају имање у Пошћенском Крају.

Од Милована Јованова је Јован учесник НОР-а и п.пуковник ЈНА.

Милосав Иванов је имао синове: Јагоша, Миљана, Ђорђија, Божа и Саву. Од Божа и Саве нема потомства. Од Јагоша Милосављева су Томо, Душан и Ђуро. Ни од њих није остало потомства. Ђуро Јагошев је био истакнути борац НОР-а од првих ратних дана. Погинуо је 1942. године. Миљан Милосављев има Радивоја, од кога нема потомства, и Радоша који је био припадник НОП-а. Умро је послије рата од ратних посљедица.

Ђорђије Милосављев се са синовима: Радом, учесником Мојковачке битке, Кићуном, учесником НОР-а, Вуком и Милисавом, послије Првог свјетског рата одселио у Павино Поље.

Славе Савиндан, а прислужују Ђурђевдан.

КАСАЛИЦЕ

(живе у Комарници и Вирку)

Зна се да ова породица потиче из Херцеговине, од братства Касавица, које је живјело у мјесту Лазарићи код Гацка. На дан светог Трипуна, њихову крсну славу, бану и два Турчина као незвани гости. Пошто су се Турци понапили, почеше остале госте-званице малтретирати и домаћинима угасише крсну славску свијећу. Ово је била највећа увреда за домаћине, па два брата Касавица побише Турке, након чега са својим породицама побјегоше у Дробњак и дођоше у село Комарницу код братства Томовића. Вјероватно су са њима били у неком сродству. Насељењем у Комарници, да би заварали траг турским потјерама, промијенише презиме и узеше ново Касалице, а за крсну славу узеше Никољдан. То је била крсна слава њихових добротвора Томовића код којих су нашли уточиште.

Имена ове двојице који су се уселили у Дробњак су Тодор и Јован. Од потомака знају имена Мату и Петру. Од ове двојице потичу све Касалице. Њихово пресељење одиграло се у другој половини 18. вијека.

Малобројна братства, а посебно она која су се усељавала међу стара бројнија братства, обично су била у њиховој сјенци и нијесу могла доћи до изражаја. Из овог братства је примјер Рада Касалице, који је 1812. године убио Кица Барјактара. Ово убиство је оспоравано од стране других породица, које су га приписивале себи. Код њих и данас живи предање везано за овај догађај. Наиме, негдје с јесени 1812. године пронесе се вијест да од Никшића долази силна турска војска и да се народ склања у збјегове. Комарани се склонише у греде и пећине поврх села. Међу народом се налазио и Раде Касалица, звани „Бумбарак". Имао је пушку „шишану" са једним метком. Турска се војска кретала путем кроз Комарницу идући у Пиву. Раде је тада са велике удаљености гађао Кица Барјактара који је јахао на бијесном коњу и од прве га је погодио. Кицо је остао мртав. Ту га сахранише и данас му се познаје гроб на том мјесту.

Послије овог убиства Раде са својом породицом бјежи у Србију и настањује се у близини Врњачке Бање, гдје и данас живи његово потомство. Чедо, Радов потомак, од 1947. године живи у Љењинграду, пуковник је Совјетске армије, љекар кардиолог и познати стручњак у области медицине.

Касалица има исељених у Ибарски Колашин, на Косову, у Србији и Румунији.

Угледни братственик и истакнути јунак Дамјан је од књаза Данила добио барјак за показано јунаштво у борбама против Турака на Ограђеници. Након Дамјана, барјак је припао његовом синовцу Мирку, који је са барјаком у руци учествовао у многим борбама против Турака. Ово братство, осим барјактара, имало је и старјешина на дужности замјеника командира чете — Мила Драгићева, те Јоја Миркова на дужности замјеника командира батерије и Нећељка Спасојева на положају командира вода.

У бици на Вучјем долу 1876. године учествовало је шест Касалица са барјактаром Мирком. За показану храброст Мирко је одликован Орденом крста другог реда.

Од Мирка барјак преузима син Милинко, а након Милинкове смрти барјак припада његовом млађем брату Милошу. Милош са барјаком учествује у балканским ратовима. На Скадру је био рањен, а барјак је преузео рођак Нећељко који га је носио у Првом свјетском рату. У борбама око Скадра учествовало је осам Касалица, а међу њима и стари Живко, отац Нећељков, који је био рањен и од рана умро у подгоричкој болници. У борбама на Брегалници погинуо је Мимо Јоков.

Томо Јоков одлази на рад у Америку гдје ради у рудницима Аљаске у врло тешким условима. Томо ступа у синдикат рудара и постаје њихов предсједник, борећи се за радничка права. Када су избили балкански ратови, Томо се враћа у домовину и као добровољац учествује у ратовима од Скадра до Брегалнице.

У НОР-у 1941-1945. године из овог братства погинули су Мијо Милисављев из Вирка на Пљевљима 1941. године и Радош из Комарнице, на Матешеву 1944. године, а од осталих припадника јединица НОВ-а из рата је изашло десет старјешина — од командира вода до командира чете. Касније су они напредовали, усавршавали се и производили се у више чинове и заузимали командне положаје у ЈНА и до команданта бригаде.

У овом братству има доста школованих људи свих профила, који се у оквиру својих дјелатности истичу и постижу врло запажене резултате. О њима је било ријечи у посебном поглављу на почетку ове књиге.

У Вирак су се почели исељавати из Комарнице на своје катуне.

Славе Никољдан, а прислужују Ђурђевдан.

МИЛУТИНОВИЋИ

За Милутиновиће се зна да су најстарији становници села Комарнице, а можда и цијелог Дробњака. Убрајају се у оне породице које су прве дошле у Дробњак и у њему се прве настаниле. Приповиједа се да су старином из Босне, гдје су живјели у околини Травника, одакле су, послије пада босне под Турке 1463. године, прешли у Бањане, а из Бањана у Дробњак. Сада се нико у Дробњаку не презива овим презименом, већ су се разгранали на Вуковиће и Никитовиће. Поуздано се зна да је од овог братства био и чувени војвода Анта Богићевић (Б. Милојевић-Рађевина и Јадар), који је живио у лозничком крају. Не зна се да ли су Богићевићи ово презиме у лознички крај донијели из Дробњака, или су га тамо добили.

ВУКОВИЋИ ; МОТИКЕ

(живе у Мотичком Гају)

Воде поријекло од Вука Милутиновића, по коме су и добили презиме Вуковић. Вук је живио у другој половини 16. вијека, што се може видјети из њихове породичне читуље у којој су уписана тридесет четири мушка и двадесет осам женских имена умрлих до 1839. године (А. Лубурић: *Дробњаци* - Београд 1930). Вук је имао синове Сима и Спасоја; Спасоје Сима, а Симо Митра, Рада и Милића. Симо се родио крајем 17. вијека и од њега потичу сви данашњи Вуковићи — Мотике. Вуковићи имају надимак Мотике, а добили су га по Томи Вуковићу, који је, бранећи своју стоку, коју су турске харачлије биле потјерале, мотиком која му се нашла у руци убио једног Тоску, турског харачлију.

Породична традиција казује да је Спасоје Вуковић купио Подинча долину на Језерима од неког Џам-бега Купусичића из Срема, за коју је дао дванаест и по ока пара, и то пола злата, а пола сребра. Тапију о овом купљеном имању понијели су са собом исељени Вуковићи у Босну. За Спасоја се још прича да је начинио први млин на Млинском потоку, који су Турци хтјели да сруше јер није имао одобрење за његово подизање, а он је Турке протјерао и одбранио млин од рушења. Послије овог догађаја отишао је босанском везиру у Травник и од њега добио одобрење да користи подигнути млин.

Митар Симов је имао синове: Максима, Марка и Васа; Раде је имао Алексу, а Милић Алексу и Спасоја.

Милић Симов је рођен око 1730. године и живио је сто двадесет седам година, што значи да је умро 1857. године. Милић је био чувени јунак, необично развијен, изузетне снаге. Био је одличан приповједач и памтиша о дробњачким старинама. Он је казивао да је у његово вријеме Дробњак горио седам пута, а прије њега четири пута. Милић се са својим синовима иселио уиз Комарнице на имање у Језерима.

Ова породица давала је изузетно снажне и крупне људе, који су доживљавали дубоку старост — често и више од сто година. У Дробњаку живи предање да је једна баба, родом из овог братства, која је имала преко сто година, казивала о међи између Дробњака и Пиве у масиву Дурмитор на мјесту Пријеспа. Око ове међе често су се крвили Пивљани и Дробњаци и доста је глава пало све док баба Мотичка није поставила међу, уз заклетву да је ту права међа. Тада су престала спорења око овог дијела пасишта.

Од овог братства има доста исељеника у разним крајевима. Највише их је одсељених у Босну, на Гласинац и његову околину. Неки се презивају Вуковићи, а неки Мотике.

Мирковићи у Глисници код Пљеваља су поријеклом од Вуковића-Мотика из Језера.

Славе Трипуњдан.

НИКИТОВИЋИ

(у Комарници, Вирку, М. Гају и Барама Жугића)

Воде поријекло од Никите Милутиновића, по коме се његови потомци прозваше Никитовићи. Никита је живио у 18. вијеку, а његови су се потомци, осим Никитовић, презивали још Гојковићи, Митровићи, Бабићи и Ивковићи, све до друге половине 19. вијека, када су се заједнички договорили да се сви презивају својим старим презименом — Никитовићи. Ово братство дало је истакнуте јунаке, као што су: кнез Обрен, који је погинуо 1812. године у борбама против паше Миљевине, затим Драгу, храброг браниоца манастира Острог у рату против Турске 1852-1853. године, затим Јевта, који се јуначки супротставио комитским пљачкашима, када је и сам јуначки погинуо у окршају с њима. И Јевтови синови били су истакнути борци од првих дана НОР-а. Милован је погинуо на Пољима Колашинским 1942, Михаило на Стабнима 1942. године, а трећи Јевтов син Милан преживио је рат и носилац је Споменице 1941. године.

Обрен Никитовић, учесник првих ратова и Комитског покрета, као осамдесетогодишњак, са сином Илијом. Био је у логору у Земуну у току НОР-а. Јово Комненов, учесник првих ратова, као шездесетогодишњак са малољетним четрнаестогодишњим сином Комненом, налазио се у заробљеничком логору у Земуну у току НОР-а, а његови синови, чувени пушкомитраљесци учесници НОР-а од првих ратних дана, погинули су на Синјајевини — Видоје 1942, а Љубо на Сремском фронту 1944. године.

Радован Лазарев, истакнути борац НОР-а од првих устаничких дана, осим разних руководећих функција, налазио се и на дужности начелника штаба Четврте црногорске пролетерске бригаде. Носилац је Споменице 1941. године. Миленко Лазарев је био борац НОР-а од привх устаничких дана, а носилац је Споменице 1941. године.

Ђорђије-Миро Божов је истакнути борац НОР-а од првих устаничких дана. Од формирања Четврте црногорске пролетерске бригаде налази се у њеном строју, а касније у крајишким и далматинским јединицама. Он је 1944. године био командант Четвртог батаљона у 12. далматинској бригади. Носилац је Споменице 1941. Олга, супруга Радованова, рођена Грујић, из Мушовића Ријеке, била је борац НОР-а 1941-1945. године. Носилац је Споменице 1941. Велика - Веша, изузетна старица и родољуб, била је предана свим својим бићем циљевима НОП-а. Умрла је у деведесетој години.

У току НОР-а 1941-1945. године, своје животе на олтар слободе положили су: Гојко Павлов, као командир чете, на Синјајевини 1942, Лазар Павлов у Комарници 1942, Војин Мићин у Босни 1943, Душан Радов на Сутјесци 1943, Божо Ђокин на Сутјесци 1943, Павле Гојков на Синјајевини 1943. и Вукашин Радулов на Биочу 1944. године. И синови Рада-Зека Никитовића из Жабљака били су активни борци НОР-а, а Зеко је стријељан од стране непријатеља у току рата на Жабљаку.

Никитовића има исељених у Сливље код Невесиња и у Србију.

Славе Трипуњдан.

КАВЕЦИЋИ

(живе у Комарници и Јаворју)

Воде поријекло од Ристa Никитовића, који је био познати кавецијa, па се по њему његови потомци прозову Кавецићи. Сви

су живјели у Комарници, одакле су се браћа Јован и Радоје иселили у Јаворје, на своја катуништа. Раде је погинуо на Језерима 1877. године.

Славе Трипуњдан.

ЗЛАТНОПОЈАСОВИЋИ

Златнопојасовићи су се међу првим братствима из Бањана доселили у Дробњак у село Загуљ. Загуљ се налазио у близини дробњачког села Мљетичак. Ово село су Турци спалили послије погибије Смаил-аге Ченгића 1840. године и није се обнављало све до прије неколико година (самдесетих година 20. вијека). У једном запису из 1694. године пише да је неки Василије, родом из дробњачког села Загуљ, поклонио неку књигу цркви Светог Арханђела. (Љ. Стојановић: *Записи,* бр. 5717).

Већ одавно нема у Дробњаку овог презимена, него су се разгранали на Јововиће, Гргуревиће, Ђериће и Гркиће.

ЈОВОВИЋИ

Јововићи су од Јова Златнопојасовића, који су се крајем 18. вијека одселили у Србију и Босну, а у Загуљу је остао њихов огранак Шушићи.

ШУШИЋИ

(живе на Мљетичку, и Доњој и Горњој Буковици)

Шушићи воде поријекло од Јововића и живјели су у селу Загуљ све до 1840. године, када су се послије разура од стране Турака, који су светили Смаил-агу Ченгића, одселили у Горњу и Доњу Буковицу. Неки од њих одселили су се код пријатеља и познаника у Морачу, Шаранце, Босну и Србију. Тек 1843. године добијен је ферман од султана „да се одбјегла раја“ може вратити на своја ранија станишта. Они који су се вратили градили су куће у околини Загуља, најчешће по Мљетичку.

Не зна се када су и по чему Шушићи добили садашње презиме, али се зна да је ово презиме веома старо. Почели су се рано исељавати у разне крајеве. Једни су селили у Србију, други у Босну и даље на запад до Книна и Крајине.

Око 1805. године у Србију су одселила три брата: Милојак у околину Чачка, а друга двојица, чија се имена не

знају, насељавају се у Гучу и у околину Краљева. Јоксим и Раде су се око 1820. године из Загуља одселили на Гласинац. Шушићи се у Љубињу и код Љубиња, Требињу, Коњицу и Херцег Новом сматрају потомцима неког далеког претка који се у ове крајеве давно доселио из Црне ГОре.

У околину Зворника су средином 18. вијека, према казивању њихових потомака, бјежећи од Турака, дошла три брата Шушића: Остоја, Павле и Михаило.

Јанко Шушић, избјеглица из околине Книна, казује да је до 1993. године било више од тридесет домова, а према предању тамо су се доселили прије 300 година „из неког села код Жабљака".

Зна се да је Али-паша Ризванбеговић узео један број талаца 1843. године и заточио их у Мостару, помоћу којих би држао у покорности Дробњаке, да се не би светили због разуре која им је учињена 1840. године свећи смрт Смаил-агину. Међу таоцима се налазио Петар Шушић који је био писмен и знао је турски језик, па га због тога Паша узме за преводиоца. Петар би у прилици да сазна да Паша припрема и намјерава да убије Његоша (Историјски институт Српске академије наука, књига 6, посебно издање, стр. 56. и 57, 1957) О томе пише за Петра: „Шушић је ријешио да то Његошу јави... Због овога је Паша наредио да се Петар Шушић окује... Неки Србин успије да га пусти из затвора и омогући му да побјегне у Црну Гору. Паша је ухватио његова два брата... Петар Шушић узме 21. априла пасош и крене у кнежевину Србију... Према Његошевом рапорту, Његош је да Шушић оде из Црне Горе". О Петровој судбини и судбини његове браће не зна се ништа.

Лазар Николин је 1921. године одселио из Доње Буковице у село Маоче код Пљеваља. Имао је два сина Радоша и Николу. Јоксим Миладинов се 1929. године одселио у Гранчарево код Бијелог Поља. Имао је четири сина, два су умрла и остала без потомства, а Радован и Божидар су се касније преселили у Бијело Поље.

Милосав Новичин је 1929. године одселио у Метохију на имање које је добио. Његови потомци су живјели у Метохији све до почетка Другог свјетског рата.

Шушићи су активно учествовали у свим ратовима, које су Дробњаци водили против непријатеља.

Митар Бошков се као добровољац вратио из Америке и учествовао у свим ратовима: 1912, 1913, Првом и Другом свјетском рату. Одликован је Обилића медаљом за храброст. Јоксим Миладинов је учесник битака на Бардањолу, Брегалници, Дрини, Гласинцу и Мојковцу.

У НОР-у 1941-1945. године ово братство је дало доста бораца и родољуба. Од њих треба истаћи оне који су своје животе положили на олтар слободе: Филипа Михаилова на Кучима 1942. године, Велимира Спасојева на Чајничу 1944. и истакнутог борца и илегалца Данила Павлова, који под неразјашњеним околностима заврши свој млади живот у тек ослобођеном Сарајеву 1945. године. У овом братству није било случајева сарадника с непријатељем, већ су као прави патриоти и родољуби сарађивали са НОП-ом.

Рада Дамјанова су четници батинали због његове сарадње са припадницима НОВ-а, захтијевајући од њега да каже гдје се крије Данило Павлов Шушић са својим сарадницима. Ипак, Раде је и након силних батина остао непоколебљив, батине је стоички поднио, а базе герилаца није одао.

Ђорђије и Војислав Митрови, Драгић и Радосав Јованови и Урош Нићифоров били су активни и истакнути борци НОР-а и виши официри ЈНА.

Податке о Шушићима користио сам из писаног материјала о овом братству које је написао Никола Шушић из Загуља. Никола је био активни омладинац, бригадир у многим радним акцијама, просвјетни радник, секретар ОКСК у Шавнику, предсједник СО Шавник и посланик у Скупштини Црне Горе, а данас је пензионер и живи у свом Загуљу.

Славе Малу Госпођу, а прослужују Ђурђевдан.

ГРГУРЕВИЋИ

Гргуревићи су од Гргура Златнопојасовића, који су по њему добили презиме. Овим презименом се нико у Дробњаку до сада не презива, јер су се разгранали на Кекере, Шљиванчане и Змајевиће.

ШЉИВАНЧАНИ

(живе у Шљиванску и његовим засеоцима)

Они су од Гргуревића који су се раније презивали Златнопојасевићи и некад су живјели у дробњачком селу Загуљ, одакле су се једне зле зиме, средином 18. вијека, доселили у

кањон ријеке Таре, на његову лијеву страну у Шљиванско, по чему су и добили презиме Шљиванчанин. У Шљиванску су их затекли и Шаранци, који су се одмах за њима доселили у те крајеве из Плане код Колашина. Били су бројни и врло ратоборни и стално су се тукли са пљеваљским Турцима.

Године 1801. Сулејман-паша Скопљак удари на Дробњак и попали га; пљеваљски Ибрахим-паша Селмановић позове осам Шљиванчана на вјеру код њега у Пљевља, гдје их све објеси у селу Оџаку о једну липу. Од њих остану Станко и два Рада, од којих се један звао Калчо.

Калчо и Станко су се одметнули и почели четовати по Затарју и Босни светећи своју браћу и рођаке. Прича се да су, светећи своје рођаке по Босни, на једно дрво објесили двадесет седам Турака. Турцима дозлогрди њихово четовање, те дигоше војску 1806. године, опколе их у мјесту Оградама код Крша у Шаранцима, Станка посијеку, а Калча заробе и одведу у Мостар. У Мостару га осуде на робију и поведу у Видин на издржавање казне. Када су прелазили Неретву, он се отргне, с моста скочи у ријеку и утопи се. Од Калча није остало мушких насљедника, већ само кћерке. Од Рада су сви данашњи Шљиванчани и њихови огранци који су се временом од њих одвајали и узимали засебна презимена: Змајевићи, Булићи, Јегдићи и Вукићевићи.

Због своје бројности ово братство је у оквиру Језерско-шаранског батаљона давало свој вод, којим је у првим ратовима командовао Миљо, син Милана Симова. У Херцеговачком устанку истакао се Грујица који је погинуо на Видрама 1879. године.

У Комитском покрету 1916-1918. године комитовали су Милета, Божо и Милосав. Милосав је погинуо 1918. године у Ускоцима у сукобима са швапском потјерном јединицом.

У овом бројном братству је било увијек истакнутих људи, ратника и домаћина, као што су Тома и Миладин Радовановић, затим Ђоко Јованов, врло угледни племеник, и његов брат Мирко, храбри ратник који се истакао као артиљерац. Радосав и Перко, Миладинови синови, били су угледни братственици, а Перко се поред ратничких способности, истакао и као добар приповједач.

Новица Јованов је због великог угледа у племену биран за предсједника шаранске општине у предратном периоду. Припадник је НОП-а у коме је био велики активиста. Његов малољетни син Владо гине као активни борац НОР-а на

Пештеру 1944. године. Мирко Гајов био је учесник НОР-а и активиста у Народној власти и у СУБНОР-у, а његов млађи брат Милован истакнути борац НОР-а 1941-1945. године, те старјешина у јединицама током рата и п.пуковник ЈНА. Треба истаћи примјер Радосава Милошева Шљиванчанина, потомка Вукића (од Вукића воде поријекло Вукићевићи), угледног братственика и племеника, имућног домаћина, припадника НОП-а, који је због своје патриотске оданости циљевима НОБ-а стријељан на Жабљаку 1942. године од стране непријатеља.

Осим до сада поменутих у НОР-у, своје животе су дали за слободу: Милован Мирков у Никшићу 1944, Миливоје Пиљенов у Бијелом Пољу 1944. и Милош Савићев на Сремском фронту 1945. године.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Малу Госпођу.

ЗМАЈЕВИЋИ

Змајевићи су од Илије, сина Станка Шљиванчанина, који је погинуо у борби с Турцима на Оградама код Крша. Илија по очевој смрти остане у колијевци и мајка га склони у једну пећину у кањону Таре; његове потомке прозову Змајевићи, јер је он, као змај, живио у пећини. Илијина мајка се преудала за неког Алапа у Врбови Луг код Пљеваља, гдје је Илија одрастао и оженио се. Одатле он, средином 19. вијека, прећи у Шљиванско код својих рођака да живи.

Илија је имао девет синова: Грујицу, Радивоја, Васиља, Милету, Михаила, Новака, Сима, Милинка и Пера. Негдје око 1872. године заваде се са Бојовићима и Радивоје Илијин, заједно са Нећељком Кекером, убије старог стотинаша Муја Бојовића, због чега су морали да бјеже преко Таре и настане се на Косаници. Одмах потом се и ту разуре и поново побјегну у Шаранце.

У устанку 1875. године учествовали су сви Илијини синови. Перо гине 1876. године у Оџаку, а Михаило на Видрама. Послије 1878. године, у околину Ужица су одселили: Милета, Милинко, Симо и Новак, гдје и данас живе њихови потомци. Грујичини синови Вуксан и Вукајло су одселили у околину Никшића у Рубеже, гдје и данас живе њихови потомци. Има их и у Оџаку код Пљеваља. На Пећину су се вратили Радивоје и Васиљ. Од Радивоја су Маринко и Владо, а Васиљ има сина Бошка. Васиља су Турци убили 1906. године на Пећини. Одмах послије овог догађаја Владо одлази у Америку, гдје остаје до

1912. године, када се враћа и учествује са својим братом Маринком у саставу црногорске војске у балканским и Првом свјетском рату. Владо одлази у ропство 1916. године у Мађарску, одакле бјежи и прикључује се Комитском покрету у коме се истиче као чувени четовођа. Опколили су га са четом половином јуна 1918. године у Црвеној Локви, гдје му је погинуло седам другова комита, а он тешко рањен успије да се пробије из обруча, пређе на лијеву обалу ријеке Таре и да се склони у једну пећину како би лијечио ране. У пећини га неко убије, а тијело му баци да се никад не нађе.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Малу Госпођу.

ВУКИЋЕВИЋИ

(живе у Кршу, Његовуђи и Студенцима)

Воде поријекло од Вукића Шљиванчанина по коме се његови потомци прозваше Вукићевићи. Живјели су у Шљиванску до краја 19. вијека, када се преселише на Крш. Са Крша се неки одселише у Студенца, а неки пређоше да живе на Његовуђу.

Мијат Вукићевић из Крша је стари ратник из првих ратова и носилац Обилића медаље.

У НОР-у 1941-1945. године погинули су: Блажо Петров у борбама које су вођене у Пиперима против непријатеља 1944. и Владо Милованов на Колашину 1944. године.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Малу Госпођу.

БУЛИЋИ

(живе у Кршу и Округлици)

Булићи су потомци Саве Шљиванчанина, који је био ожењен Милицом, родом од Барана са Питомина. Она је имала надимак „Була". Сава рано погине у сукобу са Турцима, а остане му малољетни син Лазар кога по мајци Були прозваше Булић. Лазар је имао пет синова: Павла, Мила, Радоја, Гарана и Радула.

При крају 19. вијека иселе се из Шљиванска на Крш, а у новије вријеме неки од њих пређу да живе у Округлицу на своје катуне.

У НОР-у су се истакли Душан Радулов, борац од 1941. године, комесар батаљона у јединицама НОВ-а; Раде Радојев, омладински активиста и члан СКОЈ-а у току НОР-а, Мирчета

Ивов, истакнути омладинац и скојевац у току рата, а послије рата активиста у Народном одбору и Партији. Био је секретар ОКСК и предсједник општине, те делегат у Скупштини Републике Црне Горе.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Малу Госпођу.

ЈЕГДИЋИ

(живе у Шљиванску и Његовуђи)

Они су огранак Шљиваначана, а презиме су добили по удовици Јегди, тако што њене синове по њој прозваше Јегдићи. Неки од њих се иселише на Његовуђе, гдје и данас живе. Они нијесу бројно братство, јер се нијесу пуно тражили.

Симо Миков је био активни борац НОР-а; погинуо је у борбама које су вођене за ослобођење Сарајева 1944. године.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Малу Госпођу.

КЕКЕРИ

(живе у Округлици)

Кекери воде поријекло од Гргуровића, који су огранак Златнопојасовића. Не знају по коме су добили ово презиме. Живјели су у Загуљу, одакле су се, у другој половини 18. вијека, преселили код својих рођака Шљиванчана у Шљиванско.

Од њих је познат Нећелко, који је заједно са Радивојем Илијиним Змајевићем убио старог стотинаша Муја Бојовића, Нећелко је био учесник у Херцеговачком устанку, па је у борбама које су вођене око Колашина у времену између 1875-1878. године и погинуо.

Из Шљиванска су се преселили на своја катуништа у Округлицу, гдје и данас живе.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Малу Госпођу.

ЂЕРИЋИ

До средине 18. вијека у Загуљу је живјела породица Ђерић, која је била огранак Златнопојасовића. Оставили су трага у називима мјеста: Ђерића главица у Загуљу и на Синјајевини-Ђерићи долови. Иселили су се у Босну, у околину Гласинца, гдје њихови потомци и данас живе.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Малу Госпођу.

ГРКИЋИ

Гркићи су огранак Златнопојасовића, који су до средине 18. вијека, живјелу у Загуљу, одакле су се одселили на Гласинац.

Славили су Ђурђевдан а прислуживали Малу Госпођу.

СРБЉАНОВИЋИ

Србљановићи су од најстаријих времена живјели у Дробњаку, у селу Зукви, гдје су се из Бањана доселили нешто прије осталих Новљана од којих воде поријекло. Предање казује да су презиме Србљановићи донијели у Дробњак и по томе се види да су старо братство. Предање даље казује да је неки њихов предак био војник код краља Вукашина и да је за нарочите заслуге добио земљиште које је било ограничено и уписано у Повељи дуго чуваној у њиховој породици. И данас се памте њихове границе. Оне су почињале од ријеке Буковице уз село Тимар, на тимарску цркву, затим линијом Исправљени камен у Тимарском пољу — Сува смрча — Суво поље — Сама јела — Ждријело у Смољану — преко Смољана до на помол Зминице; одатле граница савија према југу и иде на Шљеме — Кадино брдо — Модри рт у Ивици — Црвено прло више Залучи — Ковиоц, а онда потоком у ријеку Буковицу. Ово земљиште је веома пространо и осим Србљановићима припадало је и њиховим огранцима, који су се временом од њих одвајали и мијењали презиме.

Предање које казује да су били везани с краљем Вукашином, има основа, јер се зна да је краљ Вукашин, у заједници са Балшићима који су тада владали Зетом, склопио савез против Николе Алтомановића. Он је у то вријеме владао овим областима, па је вјероватно да је и са Србљановићима склопио савез да се заједнички боре против Алтомановића.

Од Србљановића су се, према породичном предању, веома давно одвојили Томићи и Савићи, од којих су се, такође врло давно, одвојили Струњаши. И Томићи и Струњаши живе у Тимару и Боровцу. Огранци Србљановића су Сарићи, Поповићи, Раонићи и Богосављевићи.

Србљановића има исељених у Славонију, код Даља, а има их и у Затарју, у селу Бучју код Прибоја, гдје су задржали своје презиме Србљановић и узели ново презиме Дробњаци, по племену од кога воде своје поријекло.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Пантелијевдан.

ТОМИЋИ

(живе у Тимару и Боровцу)

Кад је ријеч о Србљановићима, речено је да су се разгранали на Томиће и Савиће, од којих су се врло давно одвојили Струњаши. Огранци Србљановића су још Сарићи, Поповићи, Раонићи и Богисављевићи. Све оно што је претходно речено о Србљановићима, односи се и на Томиће, који представљају стуб овог старог братства у Дробњаку, а оно је, према предању, живјело на овим просторима прије Косова, тако да су према томе Томићи учествовали и у Косовској бици.

Негдје око 1732. године владала је у Дробњаку тешка болест куга, од које је помрло много становништва, па је и братство Томић било тако рећи уништено, осим једног старца који се звао Тома. Њега племеници наговоре да се ожени и он доби два сина: Голуба и једнога којему се не зна име, али се зна да је имао три сина: Спасоја, Сима и Обрена, од којих су сви данашњи Томићи у Тимару и Боровцу. Дијеле се, на уже, на пет огранака. Од Голуба је огранак Рамовићи, од којих је био најпознатији Раде-официр. Погинуо је на Вележу 1876. године. Са њим су погинули још Новица и Радоња-Зеко. Од Сима потичу Мињевићи, који живе у Љешници код Бијелог Поља и Мојковцу. Томићи живе у Рјечинама код Колашина, а по неким сазнањима Шекуларци у Шекулару код Берана, који узеше презиме по мјесту насељења. Од Спасоја је огранак Филиповићи, од којих више нико не живи у Тимару, већ су се одселили у Никшић и Бачко Добро Поље у Војводини. Од њих су били познати Крсто и Спасоје. Од Крста је остала само једна кћерка, удата у Влаховиће, а њен је син академик Петар Влаховић. Спасоје је био изузетно храбар. У једној свађи убио је неке Чуровиће из Тушиње, због чега је био осуђен. Послије издржане казне њега Чуровићи убише из освете. Познати су били Филип, Милован и Млађен. Филипови потомци су колонизирани у Војводину-Бачко Добро Поље. Млађен је био један од најугледнијих Томића, живио је у Никшићу, гдје се бавио трговином. Имао је четири сина, од којих нико не живи у Тимару. Од Обрена су Тојовићи и Синђићи на уже. Из огранка Синђић зна се за Радоњу који је погинуо у Сировцу у борби са Турцима 1840. године. Радоња је имао сина Обрена, а Обрен Новицу и Радоњу-Зека. Обојица су били познати јунаци који су погинули на Вележу заједно са рођаком Радом. Њима је подигнут споменик на Гребку код

Невесиња. Од Новице су остала три сина: Обрен-Мидо, десетар у Тимарској чети, који је заједно са рођаком Нећељком погинуо на Мојковцу 1916. године, а остала су му два сина Васо и Милисав. Васо је био истакнути братственик и племеник, учесник Острошке скупштине и НОР-а од првих устаничких дана. Када је умирао, рече: „Жао ми је што морам да умрем у кревету, а не негдје на бојишту гдје су ми стари умирали". Милисав Мидов је био капетан бивше Југословенске војске, а умро је послије рата. Други Новичин син Миливоје, официр Црногорске војске, био је командир Тимарске чете у Ускочком батаљону, којом је командовао у балканским и Првом свјетском рату. Истакао се храброшћу коју је показао у борбама на Гласинцу и Мојковцу и због тога је одликован Златном медаљом за ревност, Даниловим крстом петог степена и сребрном Медаљом краља Александра. Учесник је 13-јулског устанка и Пљеваљске битке у којој је био командир чете. Трећи Новичин син Јојо имао је сина Миљана, геометра, који је живио у Никшићу.

Радоња-Зеко Обренов је имао сина Пурка, а Пурко Лазара и Алексу. Лазар је са оцем Пурком погинуо на Скадру, а Алекса као учесник Мојковачке битке рањен на Божић 1916. године.

Међу Томовићима треба истаћи официра Стојана, угледног домаћина и братственика. Многи његови потомци су изгинули у ратовима у којима су учествовали. Од њих се велики дио одселио у разна мјеста широм земље. Неколицина Томића су рањена у Мојковачкој бици у којој су се истакли својом храброшћу: Радосав, Митар, Божо, Микаило, Алекса и Јевто.

У НОР-у 1941-1945. године ово братство је дало велики број бораца и старјешина који су ратовали на многим бојиштима широм наше земље и остављали своје животе у борбама против непријатеља. Арсеније Владимиров, Милан Миланов и Нико Мрдов су погинули на Пљевљима 1941, Грујица на Ливну 1942, Војислав у Морачи 1943, Вуко на Синјајевини 1943, Иво на (Ивангради) Беранама 1944, Јелена на Бијелом Пољу 1944. године.

Митрови синови: Гојко, професор, погинуо је на Сутјесци 1943. године као политички комесар батаљона, и Вељко, правник, налазио се на врло одговорним дужностима током НОР-а, од командира чете, команданта батаљона, команданта мјеста, начелника Обавјештајног центра дивизије до шефа мобилизацијског Одсјека команде града Београда. Носилац је Споменице 1941. године.

Томићи су се исељавали још од давних времена у разне крајеве. Има их на планини Јелици код Чачка, гдје су дошли почетком 19. вијека. Росићи и Томићи код Рогатице потичу од Томића из Тимара, а они у Горњој Шаторњи и Витковцу код Краљева, као и они у Бајиној Башти воде поријекло од ових Томића.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Пантелијевдан.

МИЊЕВИЋИ

Мињевићи су огранак Томића из Тимара, од којих су се одвојили почетком 18. вијека. Браћа Лакић, Нећељко-Миљо, Гаврило, Величко и Јанко, са сестром Зорком, због убиства неког комшије, побјегну у Горњу Морачу код кумова Дуловића. Касније се измире са породицом којој су дуговали крв, давши им на име крварине своје посједе у Зечјем долу. Из Горње Мораче се преселе у Горњу Штитарицу, гдје су стекли велико имање. Ту се сукобе са Шаранцима, који су их напали са Ђуком Шаранцем на челу. У овом сукобу изгину браћа Јанко, Лакић и Величко, а од стране нападача Шаранаца погине им предводник Ђуко.

Браћа, Нећељко - Миљо и Гаврило преселе се из Горње у Доњу Штитарицу, гдје убрзо дођу у сукоб са колашинским Турцима, па се и одатле раселе. Миљови синови Јован и Ђорђије пређу у село Сиге код Мојковца и ту се по надимку свога оца Миња прозваше Мињевићи, како се и данас презивају њихови потомци. Гаврилови синови Божо и Перо пређу у село Рјечине под Бјеласицом код Колашина, гдје и данас живе и презивају се Томићи.

Јован Миљов у Сигама је рано умро, а остали су му синови Милутин, Видак и Никола. Одгојио их је и подигао стриц Ђорђије који није имао дјеце. Најстарији син Јованов Милутин, вриједан и бунтован, још довољно недорастао момак, чувајући овце, једног дана уби озлоглашеног силецију и харачлију из Пљеваља Смаја Кујова Мицановића код Рељина камена на путу према Пљевљима, у тренутку када је Баричанима плијенио овце. Због овог убиства осуђен је на вјечиту робију. Милутин успије некако да побјегне из затвора и дође у Речине код рођака, гдје је окупио породицу из Сига.

У борбама за ослобођење Поља Колашинских од Турака, у којима је учествовао и истакао се, Милутин је постао командир Подбићко-Бјелојевићке чете, добио високо одликовање и имање

у Подбишћу и то у засеоку званом Мудро Село, по његовој жени Аници - Неки, сестри Сима Терића, коју су мјештани Подбишћа, због њене бистрине и мудрости називали „мудра Нека“. Осим Милутина, имања у Подбишћу добију и његова браћа Видак са синовима Милијом, Миром и Секулом и други брат Никола са синовима Петром и Прешиом. Милија Видаков је погинуо у Првом свјетском рату на Челебићима 1914. године као топџија. Миро Видаков је био угледни трговац и предсједник општине Мојковац у предратном периоду.

Милутинови синови, Милован и Михаило, били су учесници балканских и Првог свјетског рата. Истицали су се као угледни домаћини. Једно вријеме су били на раду у Америци, одакле су се вратили са нешто уштеђевине која им је омогућавала скромније живљење за оне прилике. Били су писмени. Михаило је оставио запис о поријеклу породице Томић-Миљевић који ми је дао наш познати инж. архитекта Ђоко Миљевић из Београда, потомак овог братства.

Послије Првог свјетског рата сви Миљевићи су се иселили из Подбишћа у Љешницу код Бијелог Поља, осим Секула, који је остао да живи у Мојковцу. У Подбишћу су остали топоними који подсјећају на Миљевиће, као што су Миљевића газ (на Тари) и Миљевића крш.

Славе Ђурђевдан.

СТРУЊАШИ

(живе у Тимару)

Огранак су братства Србљановића, а воде поријекло од Саве Србљановића, Томина брата, од кога су тимарски Томићи. Савини потомци се по њему прозваше Савићи. Презиме Струњаши су добили по неком свом претку који је, како се прича, носио „струњаву торбицу”. Постоји више верзија о овом називу, али је свака везана за појам „струњав”, што значи саткан од вуне мијешане са кострети да би дуже трајала.

Када су се из Бањана доселили у ове крајеве, Савићи (преци Струњаша) населили су се на границама Дробњака и били најистуренији према Кричима, који су тада у свом посједу држали Језера и Синјајевину. Предио који су Савићи населили обухватао је лијеву обалу ријеке Буковице са селима Тимар и Боровац. Касније, када су Кричи протјерани с ових простора на десну обалу ријеке Таре, Савићи су запосјели пространо земљиште,

односно онолико колико им је било потребно. А. Лубурић у својој књизи *Дробњаци* — племе у Херцеговини, казује да су Тимарски Струњаши имали у Шаранцима у свом посједу, Његовуђу, Зауглину, Ђедово поље, Студенца и Тодоровића бару. Временом су се ови њихови посједи смањивали доласком Шаранаца, који су притискивали њихову земљу нешто силом, а нешто куповином. Ипак, све до почетка 20. вијека у њиховом власништву налазио се предио од ријеке Буковице до Стражице, Одраг поља, Сувог поља и Драгошевца. Ова мјеста чине данас границу са Шаранцима.

Најдаљи предак Струњаша, чије се име зна, јесте Ристан, који је погинуо 1805. године у Пирном Долу на Пивској планини, у борби с војском Сулејман-паше Скопљака. Ристан је имао четири сина: Марка, Јанка, Јоксима и Максима и синовце Јована и Нешка. Од Јанка, Јоксима и Максима није остало насљедника.

У породичном предању се зна да су Турци погубили три брата Струњаша на путу од Потпећа према Тари. Њих је Симо Марков осветио тако што је побио десет чланова породице Раповић у селу Кутуши код Косанице.

По разури 1813. године, сви се Струњаши иселе с овог подручја: Марко са својом породицом одсели се у Потпеће, а браћа Јован и Нешко пут Србије. Нешко се задржи у Прошћењу, код пријатеља Смоловића, с намјером да се ту стално настани. Нешков син Павић у једној свађи убије Турчина и породица пође кришом пут Тимара, па преко Синјајевине, а Турци их сустигну и побију, осим бабе Јевросиме, која је успјела да склони своја два унука Добрицу и Новицу у Морачу, код Милете Дуловића, њиховог ујака. Кад су одрасли, вратили су се на своје имање у Тимар. Јован на путу кроз Србију дође у Криву Реку код Чајетине, ту се настани и од њега су тамошњи Струњашевићи.

Струњаши су били познати ратници који су активно учествовали у свим бојевима и ратовима вођеним у њихово вријеме. У балканским и Првом свјетском рату учествује као водник Нећељко који јуначки гине у Мојковачкој бици 1916. године. Јаков је погинуо у Херцеговачком устанку 1877. године у борбама које су вођене за ослобођење Бара.

У НОР-у 1941-1945. године из овог братства су своје животе положили у борбама за слободу против непријатеља: Момчило Вукосављев на Пољима Колашинским 1942, Радомир Милутинов на Вилића Гувну 1943, Љубомир Милутинов на Беранама 1944, Павић Нећељков на Вјетренику 1944, Блажо

Радов на Вјетренику 1944. и Бранко Милошев у Ракити код Бијелог Поља. Стари ратник Миливоје Марков из Потпећа погинуо је 1942. године од стране непријатеља. Његови синови су били Јосиф, борац од првих устаничких дана, замјеник комесара Пете санџачке бригаде на дан формирања и генерал ЈНА, и млађи Момир, такође борац од првих устаничких дана у јединицама НОВ-а (носилац Споменице 1941. године). Војислав Савов из Боровца био је борац у јединицама НОВ-а у којима се налазио на дужностима водног делегата, омладинског руководиоца батаљона и политичког комесара Ауто-школе Г.Ш. Србије крајем рата.

Огранак Струњаша су Усовићи, који су се од њих давно одвојили.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Пантелијевдан.

УСОВИЋИ

(живе на Слатини и Врелима)

Усовићи су огранак Струњаша који воде поријекло од Савића, а даље од Србљановића. Не зна се када су се ни како одвојили од Струњаша, нити по чему су добили презиме Усовићи. Живјели су у Тимару, одакле се Јован, у првој половини 19. вијека, пресели у Врела, село на Језерима код Пирликтора, код своје ујчевине Даниловића, а мало касније његов рођак Милић пресели се из Тимара на Салтину. Ово братство се слабо тражило, тако да их никада није било више од двије-три куће.

У Првом свјетском рату учествовао је Ћетко, који је погинуо на Мојковцу 1916. године, а Вељко Ђорђијев из Врела, као учесник НОР-а погинуо је на Пашиној Води 1944. године.

ПОПОВИЋИ

(живе у Тимару)

Они су огранак Србљановића од којих су се давно одвојили. Презиме су добили по неком попу, а како се звао — не зна се. Имали су стари надимак „Кокури". Познато је да је ово била стара поповска породица и да је дала више попова, али се зна само за Луку, који је био и посљедњи поп из овог братства.

Браћа Вуксан и Вујош су се седамдесетих година 20. вијека одселили у Мојковац.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Пантелијевдан.

САРИЋИ

Сарићи су огранак Србљановића од којих су се давно одвојили. Зна се да су се раније презивали Милићи и да су живјели у селу Зукви. Презиме Сарићи добили су по баби Сари, која је била родом од Гаговића, са Безује из Пиве, а удата за Зарију Милића, који је једно вријеме живио на Безују, гдје се и оженио Саром. Имао је синове Илију, Милинка и Живка. Кад је турска војска у октобриу 1840. године ударила на Дробњак, светећи Смаил-агу Ченгића, ухвате Зарију, поведу у Мостар и тамо га објесе.

Живјели су у Боровцу и Зукви, али су се у новије вријеме раселили. Неки од њих живе у Никшићу.

Славе Ђурђевдан.

РАОНИЋИ

Раонићи су огранак Србљановића и воде поријекло од Раоне Србљановића, по коме су и добили презиме Раонића. Предање казује да су била три брата: Тома, Сава и Раона Србљановић. Од Томе су Томићи, од Саве-Савићи (Струњаши) и од Раоне Раонићи. Живјели су на Слатини, гдје су оставили трага у топониму „Раонића крај" и вјероватно је припадао њима, јер је то некада била дробњачка територија. У 19. вијеку су се иселили у Затарје и Србију.

БОГИСАВЉЕВИЋИ

Воде поријекло од Србљановића, а по коме су добили презиме Богисављевићи, није нам познато. Од Србљановића су се давно одвојили. Живјели су у селу Зукви. Када су Турци погубили дробњачког војводу Илију Косорића — Лијовића на Језерима, Богисављевићи су, с Илијином женом Анђелијом и њеним малољетним синчићем, ускочлили у Куче, бојећи се турске освете. Претпоставља се да су били у роду с Кучима, отуда и оправдање њиховог одласка у Куче.

Не зна се да су се враћали на своју старевину и тако су нестали у Дробњаку почетком 18. вијека.

ПЕДОВИЋИ

(живе на Годијељима)

Зна се сигурно да су једно од најстаријих дробњачких братстава и претпоставља се да су у сродству с Тешовићима, као и да им је заједнички предак. Овој претпоставци иде у прилог и то што славе исту крсну славу и што су им земље биле заједничке. Нијесу никада били бројни у Дробњаку. У 18. вијеку сви су се били иселили у Затарје, па се један од њих вратио на старевину око 1840. године, гдје његови потомци и данас живе.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Томиндан.

ТЕШОВИЋИ

(живе на Годијељима)

Тешовићи су од давнина живјели на Годијељима, гдје су се раније презивали Јованчевићима, а садашње презиме су добили по Тешу Јованчевићу. Казују да су род с Педовићима, који такође живе на Годијељима и с којима су им посједи заједнички. Има их исељених у Босну и Србију, а има и једна кућа у Никшићу.

У Годијељима их је увијек било само по једна кућа.

Вељко Тешовић са Годијеља, као припадник јединица НОВ-а, погинуо је код Никшића 1944. године.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Томиндан.

МОЉЕВИЋИ

Мољевићи воде поријекло од Вуковића са Добрих Села, одакле су се давно иселили у Босну и у Кремна у златиборски крај. Оставили су трага у називима Мољевића њиве и Мољевића куће.

ЂУРИШИЋИ

(живе у Тушињи)

Представљају једно од најстаријих дробњачких братстава и не знају које су презиме донијели приликом досељења у Дробњак, нити од када се презивају садашњим презименом. Према насељењу у околини Боана и насељеном земљишту, претпоставља се да су били бројни.

Ђуришићи на Боану, Петровићи на Луци у Шаранцима, Вукојевићи у Тушињи, Васовићи у Пољима код Мојковца и Саравеље, које су некад давно иселиле, потичу од заједничког претка. Не зна се када су се раздвојили, али се претпоставља да је то било веома давно.

Крајем 18. вијека била је само једна кућа Ђуришића и то Нешкова, јер су се остали расељили. Нешко је имао синове Тома, Вучка и Стевана.

Од Ђуришића су Дробњаци који живе у Врбици код Пљеваља.

У НОР-у, као припадник јединица НОВ-а, од братства је погинуо Бранко Лучин из Тушиње на Пољима Колашинским 1942. године.

Славе Ђурђевдан, раније су прислуживали Аранђеловдан.

ПЕРОВИЋИ

(живе у Луци Перовића)

Воде поријекло са Боана и они су од заједничког претка са Ђуришићима. Не знају када су се расељили, али у породичном предању се зна да су данашњи Перовићи од једног посмрчета Кока Перовића, који је био сеоски кнез и угледан домаћин. Кнеза Кока је погубио Делибаша 1820. године. Послије његове погибије сви Перовићи се расеље. Кнежева снага Станојка преуда се за Драга Маркова Кнежевића у Шаранце и роди сина Јована — Зека послије кратког времена. Кнежевићи га подигну и ожене и он је имао синове Милету, Ђорђија, Новицу и Јова. У околини Боана, одакле су иселили, оставили су трага у називу „Перовића баре". Нијесу у сродству са Перовићима — Курепима из Тушиње.

Из овог братства је активно учествовао у НОР-у 1941-1945. године Бранко Милетин, један од организатора устанка у Шаранцима. У току рата обављао је врло одговорне дужности: од замјеника комесара и командира чете, комесара батаљона, до команданта Сектора, руководиоца политодјела бригаде и дивизије, политичког комесара дивизије, начелника Персоналног одјељења националног комитета ДФЈ. Носилац је Партизанске споменице 1941. године и генерал ЈНА. И Илија Милетин је од првих дана активно учествовао у НОР-у и због тога је стријељан од стране непријатеља на Жабљаку у јуну 1942. године. Душан Милетин је био борац НОР-а од првих устаничких дана,

а погинуо је на Пљевљима 1944. године. И Јанко је био активни припадник јединица НОВ-а и истакнути родољуб.

Славе Ђурђевдан, раније су прослуживали Аранђеловдан.

ВУКОЈЕВИЋИ

Истог су поријекла са Ђуришићима, али се не зна када су се разбратствили и прозвали садашњим презименом. У 18. вијеку били су бројни, а онда су се сви, из непознатих разлога, иселили у село Стричину код Мојковца. Из Стричине се Радојица, 1867. године, доселио у Тушињу на своју старевину. Радојица је имао синове Вулету, Петра и Новицу. Петар и Павле Вулетин се почетком 20. вијека одселише у Поља код Мојковца, а у Тушињи остане Новица са сином Вуком.

Новица је као учесник балканских и Првог свјетског рата погинуо на Мојковцу 1916. године.

Славе Ђурђевдан, раније су прослуживали Аранђеловдан.

ВАСОВИЋИ

Васовићи који живе у Пољима код Мојковца воде поријекло из Тушиње, из Дробњака и потичу од заједничког претка са Ђуришићима и Вукојевићима. Из Дробњака су се иселили у 19. вијеку.

Славе Ђурђевдан.

САРАВЕЉЕ

Саравеље су некада давно живјели у Дробњаку, у селу Тушињи, и истог су поријекла са Ђуришићима и Вукојевићима. Не зна се када су се од њих раздвојили, нити по чему су добили презиме Саравеље. Игуман манастира Подмалинско је 1785. године био један Саравеља. Од овог братства био је чувен Новак Саравеља, кога је скадарски везир Махмут-паша поставио за дробњачког војводу на мјесто Рада Церовића, кога је Паша посјекао. Мијат Котлица, сестрић Рада Церовића, дигне чету хајдука, посијече Новака и Стевана, а фамилије им прегна преко Таре. Ову освету Мијат је извршио, јер се причало да су Саравеље помогли паши Бушатлији да посијече војводу Рада Церовића, а сумња је била тим већа што је Новак замијенио Рада у војводству.

Славили су Ђурђевдан док су живјели у Дробњаку.

ВУЋИЋИ

(живе у Горњој Бијелој)

Према предању које живи у њиховој породици, Вућићи су се веома давно доселили из Бијеле код Новог, из Боке, па се мјесто које населише у Дробњаку, по мјесту из кога се доселише, назва Бијела. Породична традиција казује да су били богати и бројни и да су живјели у великој задрузи. Једне сњегопадне зиме све их затрпа усов, сем малог Јанка, кога мајка некако спасе. Кад је Јанко одрастао, постао је сеоски кнез. Имао је сина Драгоја, који се „прегонио“ са Шћепановићима око кнежевства. Године 1807. посјекао га је Мехмед-паша Селмановић у Пљевљима због ратовања против Турака. Од Драгоја остану синови Марко и Мирко. У једној свађи Марко убије кнеза Стоја Шћепановића, због чега са својим братом Мирком ускочи у Ровца. Одатле су четовали, плијенећи Бијељанима стоку. Због тога су се помирили са Шћепановићима и повратили на старевину. Од Марка није остало порода, а од Мирка су остали Лука и Јован. Лука се одселио у село Лијешће код Рогатице, а његови потомци по њему се прозвали ЛУЧИЋИ. Јован је имао синове Нећелка, Симеуна и Милана. Знају да од њих има исељених у Мостар и Нови Пазар, али се о њима не зна ништа. Од овог братства био је познат чувени гуслар Танасије.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Никољдан.

МИЛАШИНОВИЋИ

(живе у Превишу и Горњој Буковици)

Милашиновићи спадају у најстарија дробњачка братства и то она која су се прије осталих Новљана, доселила у Дробњак из Бањана. Они о својој прошлости мало знају. Када су Дробњаци освојили Језера од Крича и међу собом их подијелили, предање казује да је остала неподијељена Пољана под Дурмитором. Тада сви донесу одлуку да она припадне оном селу чији становник први осване на њој и наложи ватру. Један Милашиновић први освану на Пољани, наложи ватру и Пољана припадне селу Превиш.

Они мисле да су презиме Милашиновић донијели из Бањана, а имају приименак Плетивине још од давнина, а не знају по коме им је дат.

У другој половини 18. вијека ово братство је било спало на само једну кућу — Милошеву. Милош је имао четири сина:

Јована, Тривка, Милију и Ђурена. Јован Милошев има Милутина, Милована и Ђурицу. Од Тривка није остало потомства. Милија Јованов има Зелена и Рака, а Ђурен Теодора и Тому, који се по Ђурену на уже зову Ђурени.

Све до 1862. године живјели су на Превишу, а тада Јованови синови Милован и Милутин и Теодор Ђуренов иселише у Горњу Буковицу на дотадашње катуне, гдје и данас живе њихови потомци.

Милашиновића има исељених у Сарајево и Колашин.

У НОР-у су из овог братства учествовали као активни борци Пејка и Раде Васиљев из Горње Буковице, а своје животе су положили у борбама против непријатеља Никола Милосављев, у чувеној Пљеваљској бици 1. децембра 1941. године, Радован Васиљев, борац 5. батаљона у Четвртој црногорској пролетерској бригади на Зеленгори 5. јуна 1943. године и Милорад са Превиша на Вјетренику 1944. године.

Славе Аранђеловдан, а прислужују Ђурђевдан.

II НОВЉАНИ

Предање о Новљанима казује да је то највеће и најбројније српско племе које је организовано дошло на Балканско полуострво, приликом досељавања Словена из старе постојбине. Прво су се населили на територији Босне, око Новог и Травника. Има мишљења да су по Новом добили назив Новљани. Предање даље казује да су се с ових простора помјерали на југ и југоисток и населили херцеговачку област Бањане.

Са осталим српским племенима, Новљани су потиснули старосједилачко становништво с ових простор а према Тари и Морачи и притиснули њихове предјеле, који су били пространи, а захватали су Бањане, дио Корјенића, Никшићких рудина, Никшићког поља, Дробњак, дио Пиве и Горње Мораче.

Запосједање овако пространих територија указује на то да су Новљани били бројно племе. Они се тада почну раздвајати. Мањи дио остане у Бањанима и задржи за своје катуне дио Пиве између ријеке Комарнице и Пиве, а на сјеверу до планине Милогоре и ријеке Сушице, као и масив Дурмитора са ограницима.

Дио Новљана, који су остали у Бањанима, прозову се Бањани по, како предање казује, неком Бану. Од ових Бањана у Бањанима нема сада никога, а умјесто њих дошле су нове породице.

Од бањских Новљана у Пиви данас живи највећи дио пивских породица, које потичу од браће Руђа и Бранила Лужница. У Пиви и данас знају која су братства Руђићи, а која Браниловићи.

Много бројнији дио Новљана преселио се у Дробњак и заузео пространо земљиште које је обухватало предио од града

Оногошта до ријеке Таре, на сјеверу, и од данашње границе с Пивом до села Граница и Милошевине у Горњој Морачи.

У Дробњаку и данас живи традиција о томе које су породице поријеклом Новљани, а које су усељене међу њих. У наредном излагању биће обухваћене и обрађене породице за које се зна да су поријеклом од Новљана.

КОСОВЧИЋИ

Ово је најбројније дробњачко братство које се доселило почетком 16. вијека из села Погане из Никшићких рудина у дробњачко село Пошћење. Оно се налази у средишту племена Дробњак и једно је од најљепших дробњачких села. На челу овог бројног братства налазио се војвода Хлапац, који је, према вјеровању, био ожењен са Косова, па су његову жену звали Косовка; сина Страхињу, по мајци Косовки, звали су Косовчић, а потомке Косовчићи. Страхиња је имао сина Орлибана, који је био, према предању, дробњачки војвода, а живио је у другој половини 16. вијека, када је била обнова Морачког манастира. Даље, предање казује да је Орлибан подигао манастир Јеловац, чији се остаци налазе између села Пошћења и Дужи. Предио између Пошћенских језера назива се Бановина и на њему се виде остаци неке старе грађевине, за коју се вјерује да су остаци куле Орлибана. Сада се на овом простору налази Пошћенска црква. Орлибана су скраћено звали Бан, а по оцу Страхињи и Страхињић. Народна машта иде још и даље, па га везује за Страхињића Бана из малене Бањске поред Косова.

Војвода Орлибан имао је синове Ђурјана и Јока. Ђурјан је, према предању, био дробњачки војвода и наочит и угледан човјек. Јоко, звани Омакало, био је, сушта супротност своме брату Ђурјану — ружан и нечемуран. Према предању, био је ожењен Грлицом, удовицом сјеничког војводе Стевана Мусића. Ово не може бити тачно, јер се зна да је војвода Стеван Мусић живио у другој половини 14. вијека и то у предјелу Копаоника, а Јоко Косовчић у другој половини 16. вијека (К. Јиречек: *Историја Срба,* II књига, 1952).

Јоко је имао синове Вучура и Новицу. Вучур је имао надимак Абаз и од њега су Абазовићи. Новица је имао надимак Грбо и његови потомци се прозову Грбовићи.

Синови војводе Ђурјана су Вукмир, чији се потомци по њему прозову Вукмировићи, те Данчула, од кога су Данчуловићи, и Милан, од кога су Барци и Барани. (А. Лубурић: *Дробњаци,* Београд 1930).

Браћа Ђурјан и Јоко се међу собом подијеле тако што Ђурјан добије село Дужи с околином, а Јоко село Пошћење.

Сада ћемо говорити о сваком огранку Косовчића посебно.

ПОШЋЕЊАНИ - ОМАКАЛОВИЋИ

АБАЗОВИЋИ

(живе у Пошћењу и Пошћенском Крају)

Презиме су добили по Вучуру Косовчићу, који је имао надимак „Абаз", јер је од султана за учињене услуге добио на дар сукно-"абу" и читлуке у Херцеговини, у селу Самобору код Гацка. На ово имање се одселио његов син Марко са својим синовима, од којих су настале породице: Слијепчевићи, Старовићи, Давидовићи и Поповићи. Ове породице и данас живе у селу Самобору.

Предање зна за Дракула Абазовића, који је био прво кнез, а послије племенски војвода. За вријеме његовог војводовања биле су честе борбе са Турцима, а најзнаменитија се одиграла на Петровдан 1541. године на Мокром, гдје је погинуо босански везир Хусреф-бег (др Сафет-бег Башагић: *Кратка упута у прошлост БиХ од 1463-1850. године* — Сарајево 1900).

Војвода Симо Абазовић наслиједио је Дракула, али се није прославио као војвода и кратко је војводовао, јер су га Дробњаци, како предање казује, линчовали због осионог понашања.

Мирчета Абазовић наслиједио је војводу Сима; он је био ратоборан и стално се тукао с Турцима. Њега је посјекао Мехмед-паша Соколовић, у Вишеграду због тога што није хтио да донесе прилог за изградњу моста на Дрини. Одсјечену главу му је поставио као прави „курбан" на новоподигнутом мосту. Његов коњ Крхат, који је био здувљив, ограбио је војводину главу зубима и с њоме побјегао у Дробњак, гдје је од жалости за господаром и од великог умора напречац цркао. Крхата сахране, а мјесто гдје је сахрањен названо је Кратовац.

Мирчету је наслиједио његов син Дрекало, који је осветио Мирчетину смрт погубивши Херад-пашу на Кратовцу, а нешто касније са Дробњацима поразио и војску којом је командовао Узрен-бег Зотовић на Језерима.

Један од најпознатијих војвода из овог братства је Павле Абазовић, за кога се прича да је био изузетно храбар и необичне љепоте. И он је стално ратовао с Турцима, а погинуо је у једној бици која се одиграла у селу Смријечну у Пиви (др Обрен Благојевић: *Пива* — Београд 1971). Прича се да су му Турци посјекли главу и однијели у Мостар, као и да је била тешка девет ока.

Од војводе Павла остало је пет синова: Војин, Марко, Митар, Богић и Андрија. Од ових пет Павлових синова воде поријекло, поред Абазовића, и породице Алексићи, Башовићи, Војиновићи, Радуловићи, Кочовићи, Симуновићи, Дуковићи, Головићи, Пушеље, Ковијанићи и Сандићи.

У Херцеговачком устанку 1875-1878. године погинуо је Милић Абазовић у борбама вођеним на Гласовитој 1875. године, а у НОР-у у бици на Пљевљима 1. децембра 1941. године Владимир Малишин.

Братство Абазовића, које је задржало старо презиме, живи на Пошћењу и у Пошћенском Крају, гдје су се Мимо и Јанко иселили на своје дотадашње катуне. Има их одсељених на Гласинац и такође се презивају Абазовићи.

Славе Савиндан, а прислуживали су некад Ђурђевдан.

АЛЕКСИЋИ

(живе на Пошћењу и Пошћенском Крају)

Воде поријекло од Алексе Абазовића, унука војводе Павла. Алекса је имао синове Остоју и Мијаила. Остоја је био кнез села Пошћења. Посјекао га је у Комарници Мујо Мали — Груда, из Никшића. Након тога, Дробњаци су упутили жалбу травничком везиру и послали је по Остојину сину Станиши у Травник. Везир га пошаље у Пљевља Мустај-паши. Станиша ни у Пљевљима није нашао заштиту, па кад се вратио у Дробњак, сакупио је чету од својих братственика и одметнуо се, сијекући Турке на сваком кораку и светећи тако свог оца Остоју. Посјекао је крвника Муја Малог - Груду на Брезнима. Послије овог догађаја Станиша се прогласио дробњачким војводом. Као дробњачки војвода помагао је, са Дробњацима, босанском везиру да умире побуњене Турке у Колашину.

С Никшићанима је стално ратовао, па су се жалили Махмут-паши Бушатлији у Скадру. Паша га позове у Скадар да дође на договор. Поносни Дробњак Станиша, са групом од

дванаест другова у пратњи, пође у Скадар, а паша га лијепо прими. Видјевши га, задивио се његовој љепоти и јуначком разговору, опростивши му све зулуме које је чинио Турцима, а војводство му је потврдио. Договоре се да му Станиша са Дробњацима помогне да отцијепи Херцеговину од травничког везира и да се припоје Скадру. Када се Станиша вратио у Дробњак, везир је добио извјештај да је Станиша непоуздан и да се на његову ријеч не може ослонити. Зато је послао своје људе који су убили Станишу 1785. године у Буковичкој гори.

Станишину погибију Светозар Томић описује овако:

„У то вријеме Дробњак је био неколико година под Скадром и Махмут-паша Бушатлија искористи то време и постави Станишу Алексића Абазовића из села Пошћења за војводу Дробњацима. Дробњаци нијесу Станишу слушали, сматрали су га за турског човека и да им је наметнут. Станиша је то осећао и, после неких седам година свога војводовања, врати се са племеном Травничком везиру. То Махмут-пашу ражљути и пошаље своје људе Арбанасе Миридите — Цимириоте, да убију Станишу. Ови дођу у Дробњак, сретну Станишу у Броду Вемића у Горњој Буковици и на превару га убију 1785. На месту Станишине погибије племеници поставе велики бео мрамор. Ове Миридите предводио је Васо Брацока (Васо Брацановић Куч Арбанас)".

Од војводе Станише остане синчић од три године, а звао се Јован. Њега однесу у манастир Тројицу код Пљеваља. Тамо је и одрастао, а касније се преселио у Нову Варош, гдје се његови потомци по њему прозваше Јовановићи. Потомака војводе Станише нема у Дробњаку.

Данашњи Алексићи у Дробњаку воде поријекло од Мијаила, стрица Станишина, и они живе у Пошћењу и Пошћенском Крају.

Нећељко Милисављев из Пошћенског Краја је учесник НОП-а и борац Седме омладинске бригаде „Будо Томовић" од њеног оснивања. У њој је био замјеник командира и командир чете. На тој дужности је погинуо код Бијелог Поља 1. децембра 1944. године.

Алексића са Пошћења има одсељених у Босну.

Славе Савиндан, а прислужују Ђурђевдан.

БАШОВИЋИ

(живе на Пошћењу)

Башовићи су огранак Абазовића, а садашње презиме су добили по Башу, сину Војина Савина. Сава је био унук Војина Абазовића, сина Павлова. Башо је живио у другој половини 18. вијека и имао је синове Максима и Саву. Од Максима није остало потомство, а Сава је имао сина Милутина, који је био сеоски кнез. Учествовао је у Вукаловићевом устанку у коме се истакао својим јунаштвом и добио сердарску титулу. Милутин је био ожењен сестром војводе Божа Петровића, с којом је имао два сина — Војина и Ђорђија. Ђорђије га је наслиједио у сердарству.

Живе на Пошћењу.

Славе Савиндан, а прислужују Ђурђевдан.

ВОЈИНОВИЋИ

(живе на Пошћењу)

Воде поријекло од Војина Абазовића сина војводе Павла. Под овим презименом само се једна кућа у Пошћењу презива Војиновић, по Војину, а остали његови потомци су узели презимена по његовим синовима, унуцима и праунуцима.

Славе Савиндан, а прислужују Ђурђевдан.

РАДУЛОВИЋИ

(живе на Пошћењу и Пошћенском Крају)

Радуловићи воде поријекло од Радула Војиновића, праунука Војина Абазовића, а сина војводе Павла. Радуле је рођен око 1800. године, а имао је синове: Живка, Андрију и Милића. Живе на Пошћењу, одакле се Видоје иселио у Пошћенски Крај, гдје и данас живе његови потомци.

Карови синови Мирко и Душан су у НОР-у били активни борци. Мирко гине на Пољима Колашинским 1942., а Душан код Даниловграда 1944. године у борбама против непријатеља. И њихов брат Саво био је активни борац НОП-а од 1941., а од априла 1943. године био је борац Петог батаљона Четврте црногорске пролетерске бригаде. Момо Вељков је познати привредник и активиста. Био је предсједник општине Шавник.

Славе Савиндан, а прислужују Ђурђевдан.

КОЧОВИЋИ

(живе у Пошћенском Крају)

Воде поријекло од Ђура Абазовића, који је имао надимак „Кочо“, по чему су се и прозвали Кочовићи. Кочо је син Шћепанов, Шћепан Гаврилов, а Гаврило је праунук Марка Абазовића, сина војводе Павла. Кочо је био познати хајдук, па је опјеван и у народним пјесмама. У завади између породица Караџића и Абазовића Ђуро, звани Кочо, убија Васиља Караџића. Остоја Церовић, Васиљев кум, зарекне се да ће осветити кума и Коча убити. Кочо за ово сазна и изађе пред сватове који су пролазили преко Пошћења, у којима је био и Остоја Церовић, и из џефердара рани Остоју, а Филип Поповић из свог џефердара убије Коча. Кочов брат Милован сачека сватове не би ли осветио брата, али Остоја Церовић убије Милована. Од Коча су остала два сина — Лазар и Маринко. Кочов унук Раде 1870. године преселио се у Пошћенски Крај на своја ранија катуништа.

Милан Душанов, борац Петог батаљона Четврте црногорске пролетерске бригаде, погинуо је 15. јуна 1943. године код Мрежица, у борби против непријатеља. Милован Вулов, учесник НОП-а од 1941. године, погинуо је у Шеховићима у јулу 1943. године, а Милованов син Милош из Кичева код Павиног Поља погинуо је код Миљевине у јуну 1943. године.

Славе Савиндан, а прислужују Ђурђевдан.

СИМУНОВИЋИ

(живе на Пошћењу и Пошћенском Крају)

Воде поријекло од Симуна Абазовића, сина Гаврилова. Гаврило је био син Димитријев. Потомци су Марка Абазовића, сина војводе Павла. Симун је имао синове Божа и Гаврила који су се око 1870. године иселили на своје катуне у Пошћенском Крају.

У НОР-у из овог братства погинули су у борбама против непријатеља Милорад Андријин код Колашина 1944. године и Тонка Тадијина у Кучима 1944. године.

Славе Савиндан, а прислужују Ђурђевдан.

ДУКОВИЋИ

(живе на Пошћењу и Пошћенском Крају)

Воде поријекло од Дука, праунука Марка Абазовића, сина војводе Павла. Дуко је рођен крајем 18. вијека и имао је синове Ђорђија, Боја, Милана и Новицу. Живјели су на Пошћењу, а одатле се, средином друге половине 19. вијека, иселе Милан и синовац му Пурен у своје катуне у Пошћенски Крај.

Радош Радивојев је био у НОР-у од првих устаничких дана, а као борац Прве пролетерске бригаде јуначки гине код Калиновика 1943. године. Његов брат Радосав био је борац Петог батаљона Четврте црногорске пролетерске бригаде од њеног оснивања, у чијим редовима је храбро погинуо на Ливну 1942. године. Вукола Савин је био у НОП-у од 1941. године, као борац и командир чете у пролетерским бригадама. Носилац је Партизанске споменице 1941.

Славе Савиндан, а прислужују Ђурђевдан.

ГОЛОВИЋИ

(живе на Пошћењу)

Головићи су огранак Абазовића и воде поријекло од Митра, сина војводе Павла Абазовића. Презиме Головићи добили су по Обрену Лазареву, који је био познати хајдук. У неком сукобу с Турцима, у околини Гораждa, гдје је хајдуковао, изгине му цијело друштво, а њега Турци заробе. Он некако успије да побјегне и дође у Дробњак го и бос. Због оваквог његовог изгледа назову га „Голе", а његове потомке Головићи. Истицао се у свим бојевима које су Дробњаци водили у његово доба против Турака, а нарочито против Сулејман-паше Скопљака 1805. године, када је Скопљак попалио Дробњак; Обрен је тада заробљен и осуђен на смрт вјешањем. Међутим, конопац се прекине при вјешању, а онда Осман Шаиновић из Фоче измоли од паше откуп за Обрена у износу од четири хиљаде гроша.

Обрен је имао синове: попа Митра, Милинка и Марка. Поп Митар се истакао у борбама против Турака, а нарочито 1812. године против паше Миљевине, коме су дуго давали отпор. На крају су морали да бјеже у Србију код Јована Мићића. Активно је учествовао у припремама за убиство Смаил-аге Ченгића. Кад је Смаил-ага за ово дознао наредио је да попа Митра батинају. Митар је имао сина Јована, који је такође био

поп и врло бистар и духовит човјек. Убрајао се међу најбоље познаваоце племенске историје. О њему је сачувано доста анегдота. Овдје треба истаћи Радована Головића, једног од значајних ликова радничког покрета у предратном периоду.

И потомци старих Головића ишли су стопама својих славних предака. У НОР-у, 1941-1945. године, братственици Головићи дали су велики допринос побједи над непријатељем у ослобођењу наше земље својим активним учешћем у јединицама НОВ-а. Прото Мирчета Јованов са својом породицом опредијелио се, од првих устаничких дана, за НОП у коме су активно учествовали. Мирчета је прогањан и затваран од стране непријатеља. Да би га понизио, непријатељ му је ставио звоно око врата и тако га водио кроз Никшић, а он је поносно корачао уздигнуте главе говорећи: „Часније ми је и звоно носити но са вама у издајничком колу бити". Погинуо је на Сутјесци 1943. године, а син му Момо и кћерка Зора, истакнути борци од првих устаничких дана, рањени су на Сутјесци. Преживјели су ратне страхоте, Момо, командант батаљона, и његова сестра Зора су носиоци Споменице 1941. И Бошко — Буба, њихов млађи брат, био је борац у НОП-у од првих устаничких дана. Преживио је ратне страхоте, а након ослобођења био је истакнути привредник и активиста у друштвено-политичким организацијама.

Чедо Миликин, борац од првих устаничких дана, погинуо је на Сињајевини 1942. године као комесар батаљона. Његов брат Батрић био је истакнути омладински активиста у омладинској чети и у Седмој омладинској бригади, а брат Љубо илегалац на терену и позадински радник у народној власти.

Олга Ђурова, припадник НОП-а од 1941. године, била је истакнути политички радник на подручју Никшића и у дурмиторском крају. Налазила се у Петом батаљону Четврте црногорске пролетерске бригаде од њеног оснивања, у којој је обављала дужност руководиоца СКОЈ-а, а затим је била активиста у кордунашким јединицама. Била је инструктор ЦКСКОЈ-а; погинула је 1945. код Сушака. Миленко Ђоков је припадник НОП-а од 1941. године, борац Петог батаљона у Четвртој црногорској пролетерској бригади, а погинуо је код Улога 1943. године. Брат и сестра Стојан и Милка Заријеви били су истакнути омладинци и борци у Четвртој црногорској пролетерској и Седмој омладинској бригади, а њихов отац Зарије био је припадник НОП-а од 1941. године; погинуо је на Сињајевини 1942. године.

Петар Мирков је био позадински радник у народној власти и илегалац на терену. Приликом повратка јединица НОВ-а из Босне Петар им је пошао у сусрет и том приликом погинуо на Дубровску.

Головића има данас у многим мјестима широм наше земље, гдје су отишли ради запослења и из економских разлога.

Славе Савиндан, а прислужују Ђурђевдан.

КОВИЈАНИЋИ

(живе на Пошћењу)

Ковијанићи воде поријекло од Богића Абазовића, сина војводе Павла. Богић је имао сина, попа Марка, чији је син Драшко био сеоски кнез. Учествовао је у убиству босанских шехова 1718. године, па је због тога морао да бјежи у Пипере, а његова снаха, која је била удата за сина му Васиља, Ковијана, пође са својим најмлађим сином Богићем у род код Вуковића, на Добрим Селима. Пошто Богић одрасте, он се врати на Пошћење, на очевину, гдје његове синове, по мајци му Ковијани, прозову Ковијанићи. Од овог братства средином 19. вијека истакли су се кнез Драшко и брат му Димитрије. Димитрије је био међу најбољим дробњачким нишанџијама. Он је, са још двојицом, био постављен код Смаил-агина шатора на Мљетичку, са задатком да пуцају у Смаил-агу и да га убију. Тако је и било: једна од ове три пушке га је убила. Димитрије је био познати хајдук, који је ускочио у Морачу и у хајдуковању је и погинуо. Кнеза Драшка Турци су повели у Никшић као таоца и тамо га уморили.

Димитрије Миливојев, официр у војсци бивше Југославије, у току НОР-а 1941-1945. године био је истакнути активиста и борац НОВ-а. Налазио се на дужности команданта ваздухопловне базе и ваздухопловног транспорта пука. Његов млађи брат Бошко, припадник НОП-а од 1941. године, погинуо је на Сутјесци јуна 1943. године. И њихов старији брат Томаш припадник је НОП-а од 9141. године. Био је борац Петог батаљона Четврте црногорске пролетерске бригаде од њеног оснивања; вратио се из Босне на терен, гдје је ухваћен од стране непријатеља и стријељан у Колашину 1942. године. Драго Миливојев је такође био истакнути борац НОП-а и капетан бојног брода.

Славе Савиндан, а прислужују Ђурђевдан.

ПУШЕЉЕ

(живе на Пошћењу)

Пушеље потичу од Васиља Абазовића, од чијег су сина Богића Ковијанићи, како је већ наведено у одјељку о Ковијанићима. Васиљ је, послије погибије шехова, са својим оцем Драшком, који је био пошћенски кнез, побјегао у Пипере, у село Црнце, одакле се, по очевој смрти, одселио у Високо код Ужица, гдје му се потомци прозваше ЖУНИЋИ чији су огранак Пушеље. Почетком 19. вијека у Високом је живио Милосав Пушеља са синовима: Вулом, Марком, Лазом и Василијем. Они су дошли у сукоб с неким комшијама, пролила се крв, па су морали да се иселе из Високог и дођу у Ускоке код Димитрија Ковијанића. Ту се заваде са Кршикапама. Петар Кршикапа убије Марка Пушељу, а Маркова браћа ускоче у Морачу и из освете убију Зека Кршикапу, Петрова сина. Послије овога Вуле Пушеља се настани у Морачи, а његова браћа Лазо и Василије на Пошћењу, на својој старевини, гдје и данас живе њихови потомци.

У току НОР-а 1941-1945. године Пушеље су активно учествовали и дали велики допринос побједи над непријатељем. Милован Павлов је био у НОП-у од 1941. године, активиста у народној власти на терену, а од априла 1943. борац у бригади, у којој је погинуо на Сутјесци у јуну 1943. године. Милованов брат Драго је припадник НОВ-а од првих устаничких дана 1941. године, био је на дужностима командира вода, комесара чете и батаљона. И трећи Павлов син Радован је био активиста и симпатизер НОП-а од првих ратних дана до краја рата.

Мијат Петров је био припадник ратних јединица од почетка рата; погинуо је на Мештревцу 1944. године, а његов млађи брат Гојко био је борац Дурмиторског партизанског одреда, а од децембра 1943. године борац Седме омладинске црногорске бригаде „Будо Томовић".

Славе Савиндан.

САНДИЋИ

(живе на Малинску)

Сандићи су огранак Абазовића и далеки су потомци Марка Абазовића, сина војводе Павла. Презиме Сандићи добили су по некој удовици Санди. До средине 19. вијека становали су

на Пошћењу, када су морали да бјеже у Пљевља, због убиства Нешка Церовића. Ту су их Турци населили. У Пљевљима су живјели Митар и Јакша. Они су у Пљевљима убили неког турског зулумћара и поново побјегли, али овог пута у Ускоке, у село Малинско, гдје су се и настанили. Од Митра није остало потомства, а данашњи Сандићи су од Јакше. Док су живјели на Пошћењу, издизали су се на катуне у Пошћенском Крају и Врточ Пољу, гдје су оставили трага у називима Сандића бара у Пошћенском Крају и Сандића цијепац у Врточ Пољу.

У Комитском покрету 1916-1918. године, истакао се као комита Мишо Сандић са Малинска, а у НОР-у у Петом батаљону Четврте црногорске пролетерске бригаде био је Обрен Којов од октобра 1943. године.

Славе Савиндан.

ГРБОВИЋИ

(на Пошћењу, Пошћенском Крају и Мотичком Гају)

Грбовићи су од Новице, сина Јока Косовчића — Омакал. Новица је имао надимак „Грбо“, па његове потомке по њему прозваше Грбовићи. Они су се давно разгранали на Вуковиће-Маслокапе, Кадиће, Перишиће, Одовиће и Ђоровиће.

Сви данашњи Грбовићи су од Сима и Станише, званог Станко. Симови потомци живе у Мотичком Гају и имају надимак Роговићи, док Станишини потомци живе на Пошћењу, Пошћенском Крају и Мотичком Гају.

У овом братству било је више сеоских кнежева и угледних људи. Био је познат кнез Периша, који је живио у првој половини 19. вијека. Њега је Сулејман-паша Скопљак 1805. године одвео као таоца у Травник, одакле се спасао бјекством. Када је 1820. године за босанског везира дошао Џелал-паша, почео је смицати самовољне турске великаше по Босни и Херцеговини. Њему тада Дробњаци пошаљу тужбу на Саид-пашу Селмановића из Пљеваља, по кнезовима Периши Грбовићу и Периши Мандићу са Дужи. Везир их лијепо дочека, Саид-пашу смакне, а њих задржи да му калаузе војсци, са којом је намјеравао да иде на Морачу да би је умирио и покорио. Они му тада представе да су Морачани малобројни и слаби и да на њих не шаље велику војску, у чему су донекле и успјели.

Симо Грбовић - Роговић је имао два сина - Радојицу и Ристa. Од Радојице Симова су: Лазар, Симо, Максим и Новица.

Лазар, Максим и Новица немају потомства, а од Сима Радојичина су Димитрије и Павле. Од Димитрија Симова су Новица, Симо и Лазар. Од Новице и Сима нема мушких потомака, а од Лазара имају три сина.

Павле Симов (брат Димитријев) има три сина: Максима, Микаила и Влада и од њих има потомство. Гојко, Максимов син, као млад омладинац, учествује у НОР-у и гине на Сутјесци 1943. године.

Ристо Симов има три сина: Милића-Мила (одселио у јабланички крај 1889. године), Петра и Василија. Василије је био калуђер у манастиру Добриловини и имао је монашко име Вићентије. У току швапске окупације није дозволио швапској војсци да коначи у манастиру, па су га Швабе убиле.

Петар Ристов има сина Милију, а Милија има четворицу: Перка, Радоша, Риста и Илију. Од Перка, Радоша и Риста нема потомака, а од Илије има шест синова.

Станиша — Станко Грбовић имао је синове Трина и Јована. Трино има четири сина: Ђурицу, Спасоја, Ћетка и Милосава, а Јован Станишин: Трипка, Радосава и Сава.

Ђурица Тринов је имао Секула, Милисава, Милуна и Ђурицу, који је млад умро. Спасоје Тринов има Грујицу, а овај Спасоја, Миљана, Миладина и Радована. Милосав Тринов има три сина: Луку, Симеуна и Живка. Од Луке су Мимо и Милосав, од Симеуна Новица, Владимир, Божо, Јагош, Радуле, Раде и Бошко, а од Живка је Милован. Ћетко Тринов имао је сина Милоша, а Милош Милику, Ђорђија, Кића и Михаила.

Јован Станишин је имао три сина: Трипка, Радосава и Сава. Трипко Јованов има Ивана и Јована, Радосав Дамјана, из првог брака, и четворицу из другог брака, а Сава има Пероша, Антонија и Нећелка.

Грбовићи су бројно и једно од најстаријих дробњачких братстава. Давали су у том дугом периоду доста истакнутих људи јунака. Поред већ поменутих Лазара и Максима Роговића и кнеза Перише, и Бјелак са Пошћења заслужује да се помене, јер је погинуо као ратник у Херцеговачком устанку 1876. године, на Глухој смокви.

У НОР-у 1941-1945. године масовно су учествовали у свим борбама које су вођене против непријатеља; показали су изузетну храброст, не жалећи своје животе.

Миљан Милисављев, правник, истакнути дробњачки делија, гине у Пљеваљској бици 1. децембра 1941. године, не оставив-

ши потомство. Јеврем Милосављев, учитељ борац од првих устаничких дана, на челу чете у Петом батаљону Четврте црногорске пролетерске бригаде, гине херојском смрћу код Кладња 1943. године. Миљан је народни херој. Душан и Марко Ђорђијеви, од првих ратних дана су у јединицама НОП-а; гину: Душан на Синјајевини 1942, а млади Марко на Колашину 1944. године. И Светозар Јагошев положи свој живот у борбама на Пољима Колашинским 1942, а Љубо Милованов оконча свој животни пут на Матешеву 1942. Остала су му малољетна дјечица. Нељелко Милосављев погинуо је 1943. у свом родном крају. Драгомир Иванов, борац Прве пролетерске бригаде, погибе на Устиколини 1943. године, не оставивши потомство, а његов брат Радомир-Ракун, неустрашиви пушкомитраљезац и командир чете у Петом батаљону Четврте црногорске пролетерске бригаде, носилац је Партизанске споменице 1941. Драгутин Радованов са својом браћом Данилом и Милутином од првих устаничких дана ступише у строј храбрих. Драгутин погибе у Босанском Грахову 1942. као борац Четврте црногорске пролетерске бригаде, а Милутин, истакнути борац Првог батаљона Прве пролетерске бригаде, преживје рат као тешки инвалид; носилац је Партизанске споменице 1941. Данило је био у Четвртој црногорској пролетерској бригади, пушкомитраљезац и комесар чете, преживио је рат, рањаван је више пута, а носилац је Партизанске споменице 1941. и народни херој. Њихови родитељи Радован и Мира и малољетни брат Томо, прогоњени, малтретирани, затварани, пребијани, истински су родољуби. Радован је подлегао од посљедица тешких батинања. Видосава Нељелкова била је у НОП-у од првих устаничких дана, у Четвртој црногорској пролетерској бригади од њеног оснивања (РВИ и носилац Партизанске споменице 1941). Трипко Јагошев је био борац Седме омладинске бригаде од њеног оснивања, а браћа Вељко и Бранко са Пошћења укључише се у јединице НОВ-а. Мимо Лукин са својим синовима стаде на страну НОП-а, био је угледни домаћин и бистар братственик, познат као врло домишљат.

Од овог братства су се почеле рано исељавати поједине породице, најчешће у Србију, у ваљевски крај, од којих су били познати кнезови у Првом српском устанку Симо и Никола; има их исељених у Медвеђу, испод Радан планине, у Прокупљу, Чачку, Краљеву, Сјеници и Пријепољу. У новије вријеме, а нарочито у доба колонизације 1945. године, иселили су се у

Бачко Добро Поље, Врбас, Сивац, Кулу и друга мјеста. Поред ових набројаних, има их у разним крајевима наше земље у која су одлазили ради запослења.

Средином 19. вијека почну се исељавати са Пошћења у Мотички Гај и Пошћенски Крај, на своје бивше катуне.

Славе Савиндан, а прислуживлаи су Ђурђевдан.

ВУКОВИЋИ

(живе на Пошћењу и Пошћенском Крају)

Презиме Вуковићи добили су по Вуку Грбовићу, који је живио у 17. вијеку. Имају надимак Маслокапе. У манастиру Јеловац били су калуђери Саватије, Михајило и Данило. Саватија и Михајила повео је Сулејман-паша Скопљак 1806. године као таоце у Босну. Средином друге половине 19. вијека неки се од њих иселе у Пошћенски Крај.

Славе Савиндан, а прислуживали су Ђурђевдан.

ЋОРОВИЋИ

(живе на Пошћењу и Врточ Пољу)

Ћоровићи воде поријекло од Марка Пајова Грбовића, који је био ћорав и звали су га Ћоро, па његове потомке прозваше Ћоровићима. Ово по броју мало братство дало је доста истакнутих људи јунака у НОР-у 1941-1945. године. Једна од најсвјетлијих фигура из Дурмиторског краја је Јован Димитријев, политички секретар Среског комитета за шавнички срез. На тој дужности је и херојски погинуо 16. децембра 1942. године, подметнувши бомбу испод себе, да не би жив пао у руке непријатељу; Јован је народни херој. Његова супруга Радмила, истакнути активиста и политички радник, ухваћена је од стране непријатеља, затворена и стријељана у Колашину 1943. године. И Јованов млађи брат Војин је истакнути борац од првих устаничких дана, био је командир чете, замјеник команданта батаљона и начелник штаба бригаде. Крајем ратних операција налазио се на дужности помоћника начелника штаба дивизије и помоћника начелника оперативног одјељења у штабу армије. Војислав Јоков, припадник НОП-а од 1941. године, у црногорским јединицама био је делегат вода и замјеник комесара чете, а у македонским јединицама замјеник комесара батаљона.

И Миланко Радулов са Пошћења, припадник НОП-а од 1941. године, био је борац Дурмиторског НОПО, а од октобра 1943. године у Четвртој црногорској пролетерској бригади. Гојко Николин и Чедомир Мишуров погинули су на Пљевљима 1. децембра 1941. године. Томица Пуренов истакнути активиста и велики родољуб, био је ослонац НОП-а, а погинуо је у Вранешу 1942. године. Сава Драгићев и Богдан Радошев били су борци од првих устаничких дана. Сава је погинуо на Синјајевини 1942, а Богдан на Сутјесци 1943. године.

Ћоровића има исељених у многим мјестима наше земље, гдје су одлазили, најчешће, ради запослења.

Славе Савиндан, а прислуживали су Ђурђевдан.

ОДОВИЋИ

(живе на Пошћењу и Врточ Пољу)

Воде поријекло од Ода Савина Грбовића, који је живио крајем 18. вијека. Одо је био чувени јунак који се одликовао у многим бојевима са Турцима. Почетком 20. вијека прећу да живе у Врточ Поље. Светозар Ананијев са Пошћења био је у НОП-у од 1941. године, борац Дурмиторског НОПО, а у Четвртој црногорској пролетерској бригади од њеног оснивања. Погинуо у јуну 1943. године на Мратињу. Душан Милованов погинуо је на Пољима Колашинским, као припадник НОП-а од 1941. године.

Славе Савиндан, а прислуживали су Ђурђевдан.

ПЕРИШИЋИ

(живе на Пошћењу и Врточ Пољу)

Воде поријекло од кнеза Перише Грбовића. Периша је био кнез села Пошћења — рођен је око 1780. године. Године 1820. ишао је код босанског везира у Травник да се жали на Пљевљаке Селмановиће, на њихово осионо понашање. Он је везиру дао нетачне податке о бројној снази Ускока, Морачана и Ровчана, па је везир послао слабију војску на ова племена, коју су они лако поразили. До почетка 20. вијека сви су живјели на Пошћењу, а тада се једни почну исељавати у Врточ Поље, на своје катуне.

Доривоје Савов из Врточ Поља погинуо је у бици на Пљевљима 1941. године. А Радош — Поп Мићунов, борац Седме

омладинске бригаде од њеног оснивања, налазио се на дужности интенданта бригаде. Он је рањаван и ратни је војни инвалид.

Славе Савиндан, а прислуживали су Ђурђевдан.

КАДИЋИ

(живе на Пошћењу)

Огранак су Грбовића, а презиме Кадић добили су по неком далеком претку који је имао надимак „Кадија“. Никада нијесу били бројни, већ их је било највише једна-двије куће.

У комитском покрету Миладин је учествовао као комита. Погинуо је 1918. године.

Славе Савиндан, а прислужују Ђурђевдан.

ДУЖАНИ ЂУРЈАНОВИЋИ

Када су се браћа Јоко, звани Омакало, и Ђурјан Косовчићи подијелили, Јоко је на дио добио Пошћење, а Ђурјан Дужи са околином.

Војвода Ђурјан имао је синове: Вукмира, Данчула, Милана и још двојицу којима се не знају имена, али се зна да су се иселили из Дробњака у Босну.

Од Ђурјановог сина Вукмира су Вукмировићи, који су се разгранали на Мемедовиће, Ћеранiће и Пејовиће.

Од Данчула су Данчуловићи, а од њих воде поријекло Маловићи, Машићи, Мандићи и Вилотијевићи.

Од Милана су Барци и Барани.

ВУКМИРОВИЋИ

Вукмировићи су од Вукмира, сина војводе Ђурјана Косовчића. Предање казује да се овим презименом у Дробњаку презивао Зиндо Вукмировић, који се налазио у чети Баја Пивљанина; када је престао четовати, вратио се на Дужи, гдје се настанио. Од Зинда Вукмировића су ЗИНДОВИЋИ, од којих је био познат Илија као дробњачки војвода. Сада се овим презименом у Дробњаку нико не презива, али у Пољима код Мојковца постоји братство са овим презименом. Не зна се да ли су у каквој вези с несталим Зиндовићима из Дробњака. Поред Зиндовића, потомци Вукмировића су Мемедовићи, Пејовићи и Ћеранићи.

МЕМЕДОВИЋИ

(живе на Дужима)

Воде поријекло од војводе Илије Зиндовића. Илија је био син Зинда Вукмировића Ђурјановића, који је живио на Дужима. Војвода Илија је имао надимак „Мемед", по чему се његови потомци прозову Мемедовићи.

Ево како предање казује по чему су добили презиме Мемедовић: Зиндо Вукмировић био је у чети Баја Пивљанина и Турцима је чинио велике зулуме. Турци му заробе три синовца и одведу у Травник. Зиндо пође у Травник код везира, да измоли синовце, али му везир дâ да једног одабере и да га води са собом кући, под условом да се окани четовања; Зиндо на то пристане и одабере најмлађег синовца Илију, кога ожени код Копривица из Бањана, па се стално настане на Дужима у Дробњаку. Док је Илија боравио у Травнику, прича се да су га турчили и да су му дали име Мемед, па му потомке по томе прозову Мемедовићи.

Илија је имао синове Тома и Ристивоја, Томо Јока и Стевана, а Ристивоје Шћепана, Вука и Петра. Јоко и Стеван су имали мушке потомке, и то по два сина, док Ристивојеви синови Вук и Петар нијесу имали потомства, јер су млади погинули у бојевима с Турцима. Шћепан Ристивојев имао је синове Вукосава и Милутина. Милутин-Мића Шћепанов имао је Драгића, Милана и Баћа, а Вукосав Шћепанов Спасоја, Шћепана, Благоја, Петра и Риста.

Од Спасоја су, даље, потомци Јоксим и Богдан (Дробњак), од Шћепана Нећељко, Јован и Никола, а од Јована Драгољуб, Богољуб и Никола.

Познати су били Станко и Илија Мемедовићи, који су били потписници резолуције о борбама против Турака, коју су никшићки, дробњачки и граховски главари донијели на једном скупу одржаном на Грахову 18. јуна 1695. године (Славко Мијушковић: *Племе Никшићи у Морејском рату* — Историјски записи X).

Мемедовићи су познати у племену као добри људи и јунаци. По томе се истакао Симеун Јоков, који је 1806. године с осталим Дробњацима одведен у Јајце као талац, одакле је успио да побјегне. Погинуо је 1812. године, приликом напада паше Миљевине на Дробњак. У овим борбама против паше Миљевине нарочито се истакао Кариман Арсеније Мемедовић, који је посјекао чувеног турског јунака Хица Барјактара, а Турци тада посјекоше старог Митра Стеванова Мемедовића. У ратовима који су вођени у времену од 1852. до 1862. године истакли су се Перко и Милован Мемедовић.

Ћерка Јока Томова Мемедовића, Анђа била је удата за војводу Стојана Карапића и родила му сина Василија — Шуја, који је био чувени јунак и дробњачки војвода.

Милутин — Мића Мемедовић активно је учествовао у убиству Смаил-аге Ченгића на Мљетичку 1840. године.

Једна од најзначајнијих личности из овог братства и из Дробњака из овог периода је Богдан Мемедовић-Дробњак. Рођен је 1849. године у селу Дужима. Он је први Црногорац који је завршио права. Активно се укључио у Херцеговачки устанак 1875. Радио је у штабу војводе Лазара Сочице, али је учествовао и у оружаним акцијама, у којима се истицао личном храброшћу. Водио је ратни дневник, у коме је биљежио све догађаје везане за овај период. Овај дневник налазио се код публицисте Исаила Томића, одакле је предат Цетињском архиву. Године 1934. Душан Вуксан је неоштећени дио дневника приредио за штампу и издао под називом: *Усташки бојеви 1875-1877.* Богдан се налазио на двору књаза Николе као његов савјетник, а заузимао је и положај судије у Никшићу. Био је потом и окружни капетан у Колашину, гдје је 1892. године завршио свој живот под нејасним околностима.

Академик Обрен Благојевић је у свом дјелу *Пива* — Београд 1971. године, изнио више података о личности овог врсног и угледног интелектуалца. Гаврило Мемедовић погинуо је на Љесковом дубу 1876. године.

Јован Мемедовић био је капетан и погранични комесар на Жабљаку 1906. године. Његова породица била је на страни НОП-а 1941-1945. године.

Глигорије Мемедовић, свештеник са Дужи, био је вјерски референт у среском НО у Шавнику крајем НОР-а.

Алекса Јовов, припадник НОП-а од 1941. године, погинуо је код Андријевице 1944. године. Каро Мемедовић, борац НОР-а од 1941. године, погинуо је на Пољима Колашинским 1942. године, а његов братственик Алексије гине на Бијову Гробу 1944. године. Живко Стеванов је борац од 1941. године у јединицама Дурмиторског НОПО и у Четвртој црногорској пролетерској бригади. Анто Мемедовић је са својом породицом био на страни НОП-а, а његови синови Бошко и Миливоје били су активни борци НОР-а.

Др Никола, Јованов син, познати и угледни интелектуалац, дао је податке о породици Мемедовић.

Мемедовића има исељених у многим мјестима широм наше земље.

Славе Савиндан.

ПЕЈОВИЋИ

Пејовићи воде поријекло од Вукмира, сина војводе Ђурјана, а презивали су се Вукмировићи до пред крај 17. вијека; тада се почну презивати Грдановићи, по Гргуру Вукмировићу који је имао надимак „Грдан". За њега се зна да је 1660. године ишао у Травник с војводом Илијом Косорићем код босанског везира. Гршо Грдановић се истакао као јунак у другој половини 18. вијека. Сви се Грдановићи иселе из Дробњака у Босну, сем Пеја Ћиракова, који се родио 1770. године. Имао је синове Николу и Мину, који се по њему прозову Пејовићи. Сад од овог братства нико не живи у Дробњаку.

ЋЕРАНИЋИ

(живе на Дужима и Дубровску)

Воде поријекло од Вукмира, сина војводе Ђурјана. Раније су се презивали Поповићи, по неком свом претку који је био поп. Садашње презиме добили су по Ћерани, која је рано остала удовица и била је удата за Глигора Поповића. Њени потомци се по њој прозову Ћеранићи. Остали Поповићи се иселе почетком 19. вијека (не зна се куд).

Ћирак Ћеранић се преселио са Дужи на Дубровско. Он је имао синове Марка, Стевана, Ристa и Ћирака.

Милутин - Милан Ћеранић са Дубровска је међу првима учествовао у Херцеговачком устанку, у саставу Пивљана, гдје је и погинуо на Сељковцу 1875. године.

Петар Јованов је са својом породицом активно учествовао у НОР-у 1941-1945. године. Петар је учесник у борбеним јединицама НОВ-а од првих устаничких дана, а од пролећа 1943. године био је у саставу Петог батаљона Четврте црногорске пролетерске бригаде. Његов син Јово био је припадник НОП-а од 1941. у Дурмиторском НОПО, а од априла 1943. у јединицама Четврте црногорске пролетерске бригаде, па у Првој српској бригади на дужности командира чете и замјеника команданта

батаљона. Петрова ћерка Зорка, удата Чуровић, активни је борац од 1941. године у Четвртој црногорској пролетерској бригади од њеног оснивања; носилац је Партизанске споменице 1941. године. Радивоје и Војислав Петрови су активни борци Петог батаљона Четврте црногорске пролетерске бригаде, оба РВИ. И Стеван Ћеранић са Дужи је био припадник НОП-а од 1941. године, а погинуо је на Морачи 1942. године.

Ћеранића има у многим мјестима у нашој земљи, гдје су одлазили најчешће ради запослења.

Славе Савиндан.

ДАНЧУЛОВИЋИ

Данчуловићи су од Данчула, сина војводе Ђурјана Косовчића. Овим се презименом сада нико не презива у Дробњаку, него су се разгранали на Гргуревиће, Вилотијевиће, Павићевиће, Славујевиће, Мандиће, Машиће и Маловиће.

ГРГУРОВИЋИ

Гргуровићи су се прозвали по Гргуру Данчуловићу. Сада се нико у Дробњаку не презива овим презименом, већ су се разгранали на Вилотијевиће и Павићевиће.

ВИЛОТИЈЕВИЋИ

(живе на Дужима)

Вилотијевићи су се раније презивали Гргуровићи, а још раније Данчуловићи, по Данчулу, сину војводе Ђурјана. Данашњи Вилотијевићи су од Вилотија Гргуровића, који је живио у 18. вијеку. Вилотије је имао брата Павића, од кога су Павићевићи. Данашњи Вилотијевићи су од Вилотијевих синова Реца, Саве, Кика, Радојице и Пеја. Радојица је био познати јунак. Почетком 20. вијека био је познат Мрдак Вилотијевић, као добар домаћин и јунак. Погинуо је на Мојковцу 1916. године. Мрдаков син, др Радош, припадник НОП-а од 1941. године, налазио се на дужностима референта санитета бригаде, референта и управника дивизијске болнице. Носилац је Партизанске споменице 1941. године. И Радошева супруга Милка била је борац Четврте црногорске пролетерске бригаде. Филип, Вукола и Радојица положили су своје животе у НОР-у. Филип је подлегао ранама у Италији 1943.

године, Вукола у Студеној 1943. и Радојица код Андријевице 1944. године. И Гојко Лакићев је ступио у бригаду из Дурмиторског одреда у којој је рањаван на бојиштима у Босни (РВИ). Благота Вилотијевић заробљен и интерниран у Грчку, одакле се прикључио партизанским јединицама.

Вилотијевића има у разним мјестима наше земље.

Славе Савиндан.

ПАВИЋЕВИЋИ

(живе на Дужима)

Воде поријекло од Павића Гргуровића, који је имао брата Вилотија, од кога су Вилотијевићи. Они су од Данчула, сина војводе Ђурјана. У Дробњаку су познати под надимком Бендерађи, а не зна се по чему су добили овај надимак.

Шћепан Павићевић је погинуо у НОР-у у борбама за ослобођење Београда 1944. године.

Славе Савиндан.

СЛАВУЈЕВИЋИ

Славујевићи воде поријекло од Данчула, сина војводе Ђурјана. Сада се нико у Дробњаку не презива овим презименом, него су се разгранали на Мандиће, Маловиће и Машиће.

МАНДИЋИ

(живе на Дужима)

Мандићи су се раније презивали Славујевићи, а још раније Данчуловићи, по Данчулу, сину војводе Ђурјана. Презиме Мандић добили су по удовици Манди, која је била удата за неког Славујевића.

Од овог братства је био позант кнез Периша Мандић, који је са кнезом Перишом Грбовићем са Пошћења отишао босанском везиру Џелал-паши у Травник, када су га преварили да пошаље малу војску на Ускоке, Морачу и Ровца.

Видоје Мандић са Дужи је погинуо на Биочу 1944. године, у борбама против непријатеља, као припадник НОП-а.

Славе Савиндан.

МАШИЋИ

(живе на Дужима)

Машићи су огранак Славујевића, а раније су се презивали Данчуловићи, по Данчулу, сину војводе Ђурјана. Презиме Машићи су добили по некој удовици Маши. Не зна се како је било име њеном мужу, нити када је живио.

Крсто Марков, истакнути борац из балканских и Првог свјетског рата, и у НОР-у је активно учествовао са својом породицом. Његови синови Марко и Божидар, као активни борци НОР-а гину: Марко на Даниловграду 1944, а Божидар у Студеној 1943. године. И Савка Крстова је била борац Другог ударног корпуса, а умрла је од посљедица рата 1944. године. Ђурко Вукашинов, борац од првих устаничких дана, а у Петом батаљону Четврте црногорске пролетерске бригаде од њеног оснивања, погинуо је код Ливна 1942. године. И Миљан Вукашинов, Ђурков старији брат, истакнути је припадник НОП-а и активиста у предратном периоду. Непријатељ га је ухватио и стријељао на Матешеву 1943. године.

Митар Новичин, јединац у родитеља, припадник НОП-а од 1941. године, погинуо је на Пољима Колашинским 1942. године.

Лука Машић, велики родољуб у предратном и ратном периоду, ухапшен је од стране непријатеља. Налазио се у грчким логорима, одакле се бјекством прикључио грчким партизанима.

Машића има одсељених у Босну, у Бачко Добро Поље и у друга мјеста у нашој земљи.

Славе Савиндан.

МАЛОВИЋИ

(живе на Дужима и Дубровску)

Презиме Маловић добили су по Малу Славујевићу. Раније су се презивали Данчуловићи, по Данчулу, сину војводе Ђурјана. Мало је рођен око 1700. године и имао је сина Јакова, а Јаков Лаза и Ђока. Лазо се одселио на Гласинац у Босну. Јаковљева жена Гроздана била је сестра чувеног хајдука Вука Лопушине из Ускока. Јаков је био сеоски кнез и бавио се трговином и тако се обогатио. Ђоко Јаковљев родио се 1758. године. Он се истакао у многим бојевима које су Дробњаци водили с Турцима, а нарочито у Пирном Долу у Пиви 1805. године, гдје је посјекао

неколико турских глава. Пошто је у овој бици дробњачка војска поражена, морао је бјежати у Морачу, а идуће године у Србију, код Карађорђа, гдје је учествовао у неким бојевима које су устаници водили по Србији. Нарочито се истакао приликом ослобађања Ужица. Послије извјесног времена враћа се поново у Дробњак и наставља борбу против Турака. Истакао се у борби против паше Миљевине 1812. године. Турци су му два пута заробљавали фамилију и он је уз велике напоре морао да је откупљује. Послије извјесног времена помири се с Турцима, постане Обер кнез дробњачки и јако се обогати бавећи се трговином. Познато је његово лично пријатељство са Смаил-агом Ченгићем, коме је помогао да купи Дробњак од пљеваљских Селмановића 1830. године. Није учествовао у завјери и убиству Смаил-аге Ченгића због личног пријатељства и што је хтио да сачува Дробњак и дробњачко становништво од турских освета и разарања. За овакво његово понашање није наишао на разумијевање, па су га неки актери прогласили за издајника; чак му је и имовина опљачкана. И у народним пјесмама је опјеван у негативном свјетлу. Касније су га историчари рехабилитовали и дали му заслужено мјесто у историји, а краљ Никола посветио му је стихове.

Ђоко је имао синове Бела, Новицу, Јакова и Станка. Новица је био капетан Дужи и околних села. Погинуо је у борби с Турцима у Пиви 1858. године. Њега је замијенио синовац Мико, који је командовао Дробњацима у Херцеговачком устанку 1875-1878. године.

Спасоје Маловић је био угледна личност у братству и племену, па је као такав био перјаник код књаза Николе.

Као и у ранијим ратовима, у којима су се братственици из овог познатог братства истицали, тако су, настављајући традицију својих предака, и у НОР-у својим масовним учешћем дали велики допринос побједе Народноослободилачке војске над непријатељем.

Једна од најистакнутијих личности у предратном и ратном периоду дурмиторског краја је Јосиф Божов, правник. Он је од првих устаничких дана у јединицама НОВ-а јуришао као борац и командир чете у црногорским јединицама на непријатељска упоришта. Током рата налазио се на одговорним функцијама, а послије рата у органима Федерације (РВИ, носилац Партизанске споменице 1941. године). Његова супруга Анђа, родом од Пејановића са Годијеља, била је велики активиста у току рата.

Подлегла је ратним страхотама 1944. године. Јосифов млађи брат Јевто-Муса, млади академац, гине у Пљеваљској бици 1941. године на челу вода којим је командовао. Војин Савов, командир герилског одреда са Дужи, погинуо је као прва жртва приликом ослобођења Шавника 22. јуна 1941. године. Ђоко Владисављев, борац у НОП-у од 1941. године, у почетку у Дурмиторском одреду, а касније у јединицама бригаде гдје је рањаван. И Бошко Савов је био припадник НОП-а од 1941. године, у почетку у јединицама Дурмиторског одреда, а касније борац Шесте и Седме црногорске бригаде (РВИ). Осим поменутих, своје животе су у борбама за слободу дали и Миле у Шавнику 1941; Петар у Грчкој 1943; Ђуро у Студеној 1943; и Ђоко на Бијовом Гробу 1944. године; Зеко Маловић, велики активиста у предратном периоду и активиста од 1941. године, осуђиван.

Почетком 20. вијека преселио се са Дужи на Дубровско, Лука Новичин, и од њега су Маловићи на Дубровску.

Славе Савиндан.

БАРЦИ И БАРАНИ

(живе у Тушињи и на Питоминама)

Барани и Барци према А. Лубурићу воде поријекло од Милана, сина војводе Ђурјана, који се са Пошћења преселио на Тушињске Баре па његови потомци, по мјесту насељења, узеше презиме Барци. О својим даљим прецима мало или скоро ништа не знају. Пошто су живјели у истуреном дијелу Дробњака, према колашинској територији, често су их нападали колашински Турци, од којих су гинули и бивали пљачкани. Због тога су морали да се исељавају у друге крајеве.

Драго и Саво Баранин се не слажу са овом верзијом у оном дијелу од кога потичу. Они кажу да Барци воде поријекло од Јока — Омакала са Пошћења и то од братства Абазовића. Они даље казују да се са Пошћења на Баре Тушињске преселио Наод Абазовић са синовима Тодором, Василијем и Миланом и да су узели презиме Барци по Барама у које су уселили. Од Тодора су Барци у Глисници код Пљеваља, који су једно вријеме живјели у Битинама код Косанице. Од Милана су Барци у Тушињи и у селу Власову код Пролом Бање и Барани на Питоминама. Милан је имао четири сина: Милију-Палију, Милована, Милутина и Ћира, односно Милија; Милутин и Ћиро се доселе у село Питомине код Жабљака, а Милован се насели

у Тушињу. Треба напоменути да су сва четири брата једно вријеме живјели у Тимару, одакле је услиједило њихово расељавање. Барци досељени на Питомине, промијенише презиме у Баранин, да би заварали траг ради неке крвне освете. Даље, они наводе да је ово пресељење било 1910. године. Ова година њиховог пресељења не може се узети као тачна, кад се зна да су они приликом досељења на Питомине нашли породице Шибалиће, Новоселе, Шамшале и Мацане који су и први населили Питомине, већ се, према неким вјеродостојним казивањима и документима које посједују наведене породице, година њиховог досељавања морала помјерити уназад. Постоји податак да су Мацани доселили 1822. године.

Милија-Палија је имао синове Марка, Драга и Милију (родио се послије очеве смрти, па му је име поновљено). Милутин Миланов има Ђоку и Лазара, а Ђиро Радована, који је погинуо у хајдуцима, и Јована. Јован има Новака званог Пурен и Милоша званог Микаш. Радосав Пуренов је био учесник балканских и Првог свјетског рата и налазио се у Комитском покрету. Убијен је од стране непријатеља 1943. године. Његов син Гојко, ђак, погинуо је као борац Језерско-шаранског батаљона у бици на Пљевљима 1. децембра 1941. године. Милован Микашев налазио се у заробљеништву за вријеме аустроугарске окупације 1916-1918. године. Милован је био активиста у НОП-у, а његов млађи брат Вељко, истакнути борац НОР-а од првих устаничких дана и борац Петог батаљона у Четвртој црногорској бригади. Погинуо је 1944. године у борбама против непријатеља.

Лазар, Милутинов син, са синовима Миливојем, Милинком и Божом одселио се око 1880. године у јабланички крај у југоисточну Србију, одакле се Лазар сам враћа на Питомине и поново се жени. У другом браку је имао сина Петра. Петров син Лазар-Лако, као припадник јединица НОП-а, погинуо је на Сутјесци 1943. године.

Душан Миланов Баранин је најпознатији књижевник кад је ријеч о историјским романима и као такав се уврстио у плејаду наших истакнутих књижевника.

Комнен Барац, познати стручњак из обалсти медицинских наука, типични је представник овог братства, које је дало велики број истакнутих стручњака у разним областима.

Даринка Милошева Барац, из Тушиње, припадник НОП-а од првих устаничких дана, у почетку је била борац у Дурмиторском омладинском ударном батаљону, а касније је ступила у строј Прве пролетерске бригаде.

Бараца и Барана има исељених у разне крајеве наше земље.

Славе Савиндан.

КОСОРИЋИ

Ово је једно од најзнаменитијих дробњачких братстава са дугом традицијом о појединим личностима, од њиховог досељења у ове крајеве. Према породичној традицији, презиме Косорић је врло старо и они су га донијели кад су населили ове крајеве. Припадају племену Новљана, као и Церовићи и Вуловићи, за које предање казује да су од три рођена брата. Приликом насељавања дробњачке територије од стране Новљана, Косорићи су се населили на једној тераси која се налази на десној обали ријеке Буковице, при планини Ивици. Мјесто које су запосјели звало се прије њиховог насељења Пољана, а касније се по овом братству назва Косорићи.

На челу братства се приликом насељења у Дробњак налазио Симеун Косорић, који је био кнез и врло угледан братственик. Предање казује да је приликом мирења Новљана и Крича он дао своју кћер за жену сину кричког војводе Калоке. Након три године син кричког војводе, зет Косорића, пође са женом и синчићем у првиче на Косориће. Њега испред племена Новљана дочека, у Буковичкој гори, стари ослијепели војвода Лапац Косовчић, и приликом сусрета на превару га убије. Његова жена је са синчићем побјегла у род Косориће, гдје је остала да живи, подигла је свог сина и оженила га. Његови потомци су се презивали ГУСКЕ и донедавно (1875) живјели у Дробњаку.

Послије смрти Лапца Косовчића, дробњачки војвода је постао Симеун Косорић. Предање помиње другог војводу, Десимира-Десу Косорића — по њему се у Превишу зову мјеста Мала и Велика Десимирица, Десино Селиште. Његови потомци су се на уже звали Десимировићи.

Војвода Дракуле био је Десимиров син и замијенио га је у војводству. Предање зна и за војводу Мирка Косорића, који је наслиједио војводу Дракулу. Даље се казује за војводу Стевана Косорића, који се помиње у једном документу породичне историје дробњачких старинаца Мандића. У овом документу он се помиње као кнез. Породична традиција зна за војводу Боришу Косорића, за кога се приповиједа да је био силан јунак и да је често ратовао с Турцима. Такође се прича да је ишао у Цариград код султана, од кога је добио ферман којим су му дате многе повластице.

Боришу је наслиједио војвода Илија Косорић; он је један од најчувенијих и најомиљенијих дробњачких војвода. Илија је имао браћу Мину и Милоша, који су погинули у борби с колашинским Турцима приликом њиховог напада на Тушињу. Војвода Илија погинуо је у Никшићу 1702. године, а наслиједио га је на мјесту војводе његов син Оташ, који је осветио свога оца Илију, убивши пашу Махмудбеговића. Ни војвода Оташ није дуго војводовао. Погинуо је на Равном у Пиви и том приликом је посјекао требињског пашу, али је и сам погинуо од руке бега Љубовића. Турска војска је ту била потпуно разбијена и поражена.

Војвода Илија Косорић је, осим Оташа, имао и синове Шћепана и Петра, који су 1703. године, с осталим Дробњацима, бацили под гомилу Рецеп-пашу Шеића и његовог брата Хајдук-хоџу на Косорићима. Та гомила и данас постоји и зове се Пашина гомила.

Након смрти војводе Оташа, за дробњачког војводу дошао је његов даљи рођак Илија Косорић — Лијовић. Он је био ратоборан и непокоран. Посјекао га је пљеваљски Мустај - паша Селмановић на Пашиној води у Језерима. Паша тада нареди да му доведу војводину жену Анђу са Косорића да му буде наложница, што Турци и ураде; доведу му војводину жену Анђу, а она током ноћи убије пашу и тако освети свога мужа, па побјегне под окриљем ноћи у Косориће, узме малољетне синове и оде у свој род Дрекаловиће у Куче.

Погибијом војводе Илије Косорића - Лијовића престало је дробњачко војводство у овој породици, која је кроз вјекове давала војводе и виђене људе племену, који су гинули у сталним борбама с Турцима.

Од овог братства истакао се Теодор, који је био потомак Мине, брата војводе Илије, по коме се на уже презивао Минић. Истицао се у борбама које су вођене у другој половини 18. вијека, између босанског и скадарског везира, око превласти над Зетом и Херцеговином. Он је као дробњачки барјактар помагао босанског везира, због чега му се осветио скадарски Махмут-паша Бушатлија, убивши га посредством неког Ждребичића из Спужа.

Косорићи су давали и свештенике, као нпр. попа Василија и његовог сина попа Милију, који је имао синове: кнеза Мијаила, попа Стевана и Срдана. Сва тројица су се истицала у борбама с Турцима, које су вођене крајем 18. и почетком 19. вијека, када

су они и живјели. Мијаила је објесио Сулејман-паша Скопљак 1806. године на Пушини. Срдана су посјекли никшићки Турци на Журимовима. Срданови се потомци по њему прозову Срдановићи. Попа Стевана су Турци посјекли 1806. године у Пљевљима.

Поп Лазо Косорић одселио се 1807. године у околину Горажда, а његов брат Стојан у околину Рогатице. Од њих су тамошњи Косорићи.

Поп Сава Косорић се са својом браћом одселио на Гласинац 1812. године. Тамо данас живе његови потомци у селу Читлуцима.

Данас се нико у Дробњаку не презива Косорић, већ су се разгранали на Срдановиће, Недиће и Стојановиће.

СРДАНОВИЋИ

(живе на Косорићима и Доњој Буковици)

Срдановићи су огранак Косорића, а садашње презиме су добили по Срдану Косорићу, сину попа Милије, који је погинуо на Журимовима 1806. године. Срдан је имао синове Милију, који је био кнез, Милутина и Петра. Милија је био добар јунак; учествовао је у убиству Смаил-аге Ченгића, командујући једним дијелом војске. Године 1853. заточили су га Турци у Мостару, а брата Петра су из освете убили Морачани 1839. године у Буковичкој гори.

Павле Срдановић, наредник црногорске војске, учесник балканских и Првог свјетског рата, налазио се у Комитском покрету 1916-1918. године. И у НОР-у 1941-1945. био је истакнути учесник и активиста.

Мирко Срдановић је са својим сином објешен у Бару за вријеме аустроугарске окупације.

Срдановићи су, као и њихови преци у првим ратовима, дали велики допринос и у НОР-у 1941-1945. године. Они су од првих устаничких дана масовно учествовали у многим јединицама НОВ-а широм наше земље. Алекса Мирков гине на Пљевљима 1. децембра 1941. године у крвавој Пљеваљској бици. Илију са Косорића непријатељ је стријељао на Жабљаку 1942. године, а његова сестра Солумија погинула је на Бугојну 1942. године као борац Четврте црногорске пролетерске бригаде. И Јагош Живков, борац од првих устаничких дана, гине на Миљевини 1943. године као борац Прве пролетерске бригаде. У строју ове прослављене бригаде налазили су се Божидар Милутинов и Теодор - Тоша Савов, који су као борци Дурмиторског омладинског ударног

батаљона ступили у ову пролетерску јединицу. Обојица су носиоци Партизанске споменице 1941. године. Војин Живков је био у НОП-у од 1941. године, у Петом батаљону Четврте црногорске пролетерске бригаде од њеног оснивања, а од оснивања Седме омладинске црногорске бригаде био је командант батаљона, а касније командант Четврте Српске бригаде КНОЈ. Носилац је Партизанске споменице 1941. године. Лазар Трипков са Косорића био је у НОП-у од 1941. године у Петом батаљону Четврте црногорске пролетерске бригаде од њеног оснивања, а касније у пратећем батаљону ВШ. Носилац је Партизанске споменице 1941. Крсман Срдановић је био у НОП-у од 1943. године; погинуо је на Јабуци код Фоче 1943. године, у саставу Трећег батаљона Четврте црногорске бригаде. Урош Живков са Косорића, по угледу на своју старију браћу, ступа у Седму омладинску црногорску бригаду на дан њеног оснивања (РВИ). Љубица, Божидарова супруга, родом је од Гардашевића. Била је борац Четврте црногорске пролетерске бригаде од њеног оснивања. Носилац је Партизанске споменице 1941. године. Милан Мићин из Буковице је био припадник НОП-а од устаничких дана, борац Седме омладинске бригаде од њеног оснивања (РВИ). Стари ратник и угледни племеник и родољуб Живко заслужује да се његово име нађе међу братственицима.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Никољдан.

НЕДИЋИ

(живе у Доњој Буковици)

Воде поријекло од Неде, удовице попа Стевана Косорића, кога су Турци посјекли 1806. године у Пљевљима. Стеван је имао синове Саву и Николу, који се по мајци Неди прозваше Недићи. Они се средином 19. вијека преселише у Доњу Буковицу, на мјесто гдје су им биле зимске стаје. И данас живе у Буковици.

Милорад Недић из Буковице, као припадник НОВ-а, погинуо је 1944. године у Санџаку.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Никољдан.

СТОЈАНОВИЋИ

(живе на Косорићима и Доњој Буковици)

Они су огранак Косорића и то оних који су имали надимак Лијовићи, потомци су војводе Илије Косорића — Лијовића,

који је погинуо на Пашиној Води, на Језерима, 1705. године. Стојановићи су се прозвали на Стојану, који је имао синове Марка, Мика и Илију.

Јован Ј. Стојановић из Косорића, погинуо је као припадник јединица НОП-а на Мештревцу 1944. године, а његов рођак Марко из Буковице, погинуо је код Томашева 1944. године. Светозар Јованов из Косорића, налазио се у Седмој омладинској бригади као борац (РВИ).

Славе Ђурђевдан, а прислужују Никољдан.

ЦЕРОВИЋИ

(живе у Тушињи)

Међу првим новљанским породицама које су се населиле у Дробњаку су и Церовићи, који су дошли из села Церовице из Никшићких рудина. Предање казује да су они с Косорићима и Вуловићима поријеклом од три рођена брата и да су им презимена веома стара, као и да су сва три братства донијела презимена којима се и данас презивају.

Церовићи су прво населили село Боровац. Оно је било најистуреније према Кричима, који су живјели у долини Таре, а по Синјајевини и Језерима имали своја пасишта и катуне. Касније су из Боровца прешли у Тушињу, гдје и данас живе. Зна се и то да је ово братство било једно од најбројнијих у вријеме насељавања Дробњака.

Први Церовић о коме се нешто зна је Секуле, који је живио у другој половини 17. вијека. Учествовао је, као дробњачки представник, заједно са Николом Балотићем, на саобру одржаном у манастиру Морачи 1608. године (С. Томић: *Постанак и организација племена Дробњак* — рукопис).

Породична традиција зна за војводу Сима Церовића, који је живио у 17. вијеку. Симо је имао сина Ђура, а Ђуро Милована. Милован се одселио у Србију, у околину Крагујевца. Тамо је имао сина Младена, чувеног војводу из Карађорђевог устанка и предсједника Правитељствујушћег совјета. (С. Томић: *Дробњак* — Етнографски зборник, IV - Београд, 1902). Младен се по оцу Милована прозове Миловановић. У Тушињи се и данас препознају остаци Милованове куће који се зову „Милованова зидина".

Војвода Симо имао је брата Новака, а овај сина Николу, који је био кнез. Њега су звали Николица, вјероватно због малог

раста. Познат је као паметан, племенит и помирљив човјек. Прича се да је ишао у Цариград више пута и да је код султана успио да издејствује неке повластице за племе Дробњак — да скине „бишћанију“ и „ћевш“. Народно предање му замјера што није од Турака отео хајдука Лазара Пецирепа када су га Турци спроводили преко Дробњака у Травник. У народу се казује да је Лазар, кад је видио да га неће ослободити из турских руку, проклео Дробњаке говорећи да их убију три рђе: да им не роди жито, да им покрепа мал (стока) и да им удари болест у племе. Предање даље казује да се ова Лазарева клетва обистинила: те године је у Дробњаку била таква суша да није ништа родило, мал им је без хране покрепао, а завладала је и нека тешка болест од које је много народа помрло.

Зна се да су сви данашњи Церовићи у Дробњаку од кнеза Николице Церовића. Николица је имао синове војводу Рада, попа Марка, Станка, Васа и Илију.

Станко је погинуо на Брљеву у Пиви 1774. године, у борби с Реиз-пашом. Војвода Раде није дуго војводовао — убио га је Махмут-паша Бушатлија због тога што му није био вјеран. Тада му је погинуо и брат Марко, који је био поп; био је велики јунак, а опјеван је у народним пјесмама. Од њега је остала само кћер Стана. Она се удала за Максима Глигоријева Требјешанина, који се, са осталим Требјешанима, одселио у Русију 1804. године.

Од војводе Рада остали су синови: поп Милутин, Симо, Јован и Лазар. Лазар се налазио у војсци босанског везира, која је опсједала Скадар у другој половини 18. вијека и тада је командовао једним одредом Дробњака. Имао је синове Нешка и Секула. Секуле Лазарев је био познати јунак и један од завјереника и истакнутих учесника у убиству Смаил-аге Ченгића. Имао је два сина — Милутина и Димитрија. Милутин је имао девет синова, од којих је Мијат као добровољац дошао из Америке да учествује у балканским и Првом свјетском рату, док је најмлађи син Окица учествовао у Првом свјетском рату и у НОР-у 1941-1945. године од првих устаничких дана. Носилац је Партизанске споменице 1941. године. Димитрије Милутинов је погинуо у борби са Турцима. Остао му је син Милић, звани Синан, чији је син Ђорђије био предсједник Ускочке општине и предсједник Среског народноослободилачког одбора за шавнички срез крајем рата.

Нешков син Грубан, истакнути јунак из многих ратова, био је прво командир, а затим командант Дробњачког батаљона 1876-1878. године. Он је био и дробњачки племенски капетан.

Јован Радов је био сеоски кнез. Погинуо је у једном сукобу с Пиперима 1802. године, када су ови покушали да им плијене стоку. О овом догађају је спјевана народна пјесма.

Милутин Радов учио је школу за попа у Мостару. Прича се да је тамо провео дванаест година. Био је паметан и храбар. Активно је учествовао у свим борбама које су Дробњаци водили у његово доба с Турцима. Послије пораза Дробњака у Пирном Долу, у Пиви, 1805. године и погибије дробњачког војводе Стојана Караџића, прото Милутин је, под утицајем владике Петра I, стао на чело дијела Дробњака који је привидно пристао на покорност Турцима. Одласком паше Скопљака из Дробњака, почетком 1806. године, поп Милутин организује дробњачке чете да нападају Турке, а Турцима је говорио да то раде Ускоци. У прољеће 1807. године домами га пљеваљски Хаџи Мехмед-паша Селмановић у Пљевља и посијече.

Поп Милутин био је ожењен Видосавом, кћерком Ћира Стијеповића из Комарнице. С њом је имао сина Новицу, који је рођен 1806. године. Рано је остао без родитеља, па су га подизали стричеви. Завршио је манастирску школу, у манастиру Светог Луке у Жупи, код попа Панта Ћука. Постао је кнез села Тушиње у осамнаестој години. Био је рањен од једног Бојића из Мораче, због освете. Касније су се Бојићи и Церовићи измирили.

Новица је био главни организатор убиства Смаил-аге Ченгића, 23. септембра 1840. године на Мљетичку. Због ових заслуга владика Раде га је поставио за сенатора. Приликом битке код Борове главе, 26. октобра 1840. године, кад су Турци с великом војском светили Смаил-агу, дробњачка војска је поражена, Дробњак попаљен, опљачкан и разорен; Новица је као главнокомандујући дробњачке војске морао одступати у Морачу, гдје је једно вријеме и живио. Био је радо виђен гост на Цетињу, па је с Његошем често путовао у разне мисије које су тада предузимане. Пратио је владику Рада на његовом првом путовању у Италију. Послије смрти владике Рада, Новица је био у оној групи црногорских главара који су прогласили Пера Томова, брата владике Рада, за владара Црне Горе (Ристо Драгићевић: *Црна Гора крајем 1851*, Историјски записи, књ. XIV).

Новица је учествовао у борбама које су вођене 1852-1853. године у Жупи и Бјелопавлићима. Налази се међу опсађеним Црногорцима у манастиру Острог, одакле је пружен херојски отпор бројној турској војсци, док им није стигла у помоћ црногорска војска и избавила их из опсађеног манастира.

У Вукаловићевом устанку (1857-1862) подигао је Дробњак на оружје и протјерао турске посаде из Дробњака 1857. године; исте године је заједно с васојевићким војводом Миљаном Вуковим заузео Колашин. У бици на Муратовици, у Пиви, која се одиграла 9. и 10. октобра 1861. године, налазио се на челу дробњачке војске. У овој бици тешко је поражена Омер-пашина војска. У децембру 1861. године у бици с Турцима на Равноме командује Дробњацима и у овом бој страховито порази Турке (др Обрен Благојевић: *Пива* — Београд, 1971).

Године 1894. радио је у комисији (са Валтазаром Богишићем) на изради Општег имовинског законика (Ђоко Пејовић: *Из преписке В. Богишића о припреми другог издања Општег имовинског законика* — Историјски записи, књ. XVII).

Новица се женио два пута. Прва жена Госпава, била је родом од Тодоровића из Шипачна, а друга, Ружа Меденица из Мораче. Из ова два брака имао је осам синова: прота Милутина, војводу Ђура, Станка, Марка, Перишу, Рада, Михајила и Јеврема.

Прото Милутин истакао се у Херцеговачком устанку 1875/76-1878. године. Имао је синове прота Митра, Гаврила, који је био велики жупан, и Петра. У Херцеговачком устанку су се још истакли: Јово — погинуо приликом ослобођења Никшића од Турака 1877. године; Сава — погинуо на Смријечну 1877. и Нико — погинуо у борбама за ослобођење Бара 1877. године.

Новичин син Ђуро био је војвода, па сенатор и министар финансија у црногорској влади. Имао је синове Мила (био дворски маршал), Пера и Алексу.

Учествовали су у балканским и Првом свјетском рату и у бици на Мојковцу рањени: Милосав, командир чете, Митар, десетар, Миливоје, Марко и Ђорђије.

Стојан Митров је личност којој припада челно мјесто међу истакнутим личностима НОБ-а. Он није био члан Партије, али његово опредјељење за НОП је био путоказ за многе да се опредијеле, приступе покрету и крену у партизанске јединице. Био је предсједник акционарског друштва за изградњу хотела „Дурмитор" на Жабљаку и може се сматрати пиониром развоја жабљачког туризма. Учесник је конференције родољуба која је одржана на Тјентишту 1942. године. Био је вијећник Првог заседања АВНОЈ-а у Бихаћу, одржаном новембра 1942. године. Завршио је свој животни пут у Четвртој непријатељској офанзиви код Калиновика 1943. године.

Мато Мирков је у НОП-у од првих устаничких дана. Налазио се на дужности партијског секретара у ускочком крају

у најтежим данима рата 1941-1942. године. Остао је на терену као илегалац који је преживио све ратне страхоте до своје погибије код Мојковца 1944. године.

Драгиша Радов — поп, учесник НОП-а од првих ратних дана и истакнути активиста, ухваћен је од стране непријатеља, спроведен у злогласни затвор у Колашин, одакле је са осталим родољубима доведен на Боан и стријељан августа 1942. године. Његов отац Раде Станков је био велики родољуб и активиста у НОП-у.

Анђа Јанкова и Јован Радивојев, борци Дурмиторског омладинског батаљона, стали су у строј Првог батаљона Прве пролетерске бригаде, која је проносила славу јуначких побједа широм наше земље. И Росанда Радивојева је активни припадник НОП-а од 1941. године. Погинула је на Сутјесци 1943. године. Миле Николин тек дорастао за пушку, али још неискусан, са непуних 17 година, окончао је свој кратки животни пут на Пољима Колашинским 1942. године, а његова старија сестра Мара, удата за Миливоја Дурковића са Жабљака, доживјела је све ратне страхоте. Прогоњена је са својом тек рођеном кћерком од стране непријатеља.

Драгомир-Драги Миланов био је у НОП-у од 1941. године, најприје у Дурмиторском НОПО; од оснивања Четврте црногорске пролетерске бригаде у њеном строју, а касније командант батаљона у Четвртој дивизији КНОЈ. Он је ратни војни инвалид и носилац Партизанске споменице 1941. Милосава Радова била је у НОП-у од првих устаничких дана, а од оснивања Четврте црногорске пролетерске бригаде у њеном строју; она је ратни војни инвалид и носилац Партизанске споменице 1941. Анка Јованова од првих ратних дана се прикључила НОП-у као активна и храбра омладинка. Погинула је на Шћиту 1942. године у строју Прве пролетерске бригаде. Раде Савов био је у НОП-у од 1941. године, прво у Четвртој црногорској пролетерској бригади, затим у Шестој црногорској, а касније у Приморској оперативној групи. Носилац је Партизанске споменице 1941.

Комнен Радивојев, припадник напредног студентског покрета у предратном периоду, један је од организатора устанка у пљеваљском крају. Налазио се у санџачким јединицама. Носилац је Партизанске споменице 1941. и народни херој Југославије. Гиго Церовић из Никшића један је од најхрабријих илегалаца и диверзаната на територији Никшића.

Војислав-Војо Перов био је у НОП-у од 1941. године, активни је учесник 13-јулског устанка, а у бригади је од 1943. када и гине у јуну на Зеленгори. Војислава Александрова из Пљеваља рат је затекао у Београду, одакле је крајем 1941. године стигао у Прокупље, гдје организовано ради за НОП. Био је начелник штаба и замјеник команданта бригаде, а касније командант артиљерије Друге армије.

Даринка-Дара Миланова је припадник НОП-а од 1941. године у Четвртој црногорској бригади у интендантури Петог батаљона, а у Седмој омладинској бригади референт санитета батаљона (РВИ и носилац Партизанске споменице 1941. године). Даринка је удата Анђелић.

Радосав Вукашинов је био истакнути патриота и припадник НОП-а са својом породицом. Погинуо је у Тушињи 1943. године. Драгица Радосављева је била припадник НОП-а од 1941. године, активиста на терену и руководилац СКОЈ-а, а од маја 1943. године борац у Четвртој црногорској пролетерској бригади.

Саво Милосављев је био припадник НОП-а од 1941, а од априла 1943. у интендантури бригаде. Погинуо је у Забрђу, под Јахорином, јуна 1943. године. Томислав Радосављев се с непуних 14 година прикључио бригади у којој је погинуо у јуну 1943. године у Мрежицама код Фоче. Момир Милошев, истакнути скојевац, у бригади је био пушкомитраљезац од 1943. године, а погинуо је код Бродарева 1943. године. Јован Јаковљев, припадник НОП-а од 1941. године, од априла 1943. године био је борац у бригади, а погинуо је у јуну 1943. године на Вучеву. Милош Радов, борац у бригади од априла 1943. године, погинуо је у Загарчу код Даниловграда, јануара 1944. године. И Драгиња Миркова и њен брат Мато били су припадници јединица НОП-а. Она је била велики активиста на терену. Погинула је у Тушињи 1944. године. Миливоје Вулов био је припадник НОП-а од 1941. године, а у саставу бригаде од априла 1943. године. Љубица Радосављева је такође била у НОП-у од 1941., а од априла 1943. борац у бригади. У редовима јединица НОВ-а из овог братства су били: Стануша Миланова, Станица Јефтова, Обрад Миливојев, Миленка Миркова, Љубица Савова, Јованка Савова, Јелена Миркова, Илија Радов, припадник НОП-а од 1941. године, борац Четврте и Седме бригаде, Рајко Николин, борац Седме омладинске бригаде од њеног оснивања, Радомир Новаков, борац Седме бригаде од њеног оснивања, а Максим

Миливојев је био у строју Седме бригаде од њеног оснивања, у којој је рањен. Он је ратни војни инвалид. Бојана Савова, припадник НОП-а од 1942. године, у Петој бригади била је референт санитета батаљона. Даринка Ђорђијева и Вуксан Мирков су били борци у Петом батаљону Четврте црногорске пролетерске бригаде.

Осим до сада поменутих, треба истаћи Гавра Радоманова учесника НОР-а и омладинског активисту у Комитету омладине шавничког среза, а касније истакнутог дипломату и нашег дугогодишњег шефа Мисије СФРЈ при ОЕЦД-у у Паризу, именованог амбасадора у Савезном секретаријату за иностране послове и помоћника савезног секретара за иностране послове СФРЈ.

Церовића има исељених у разним мјестима и о њима ће бити више ријечи у поглављу о исељеним породицама.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Никољдан.

ЗЕЛЕНОВИЋИ

Воде поријекло од Зелена Церовића, који се, средином 17. вијека, из Тушиње одселио у Автовац, а одатле су прешли у Миољаче код Гацка.

Славе Ђурђевдан.

ЖИВКОВИЋИ И ЛИКИЋИ

Живковићи у Пиви воде поријекло од Живка Церовића, који се, почетком 19. вијека, одселио из Тушиње у Пиву.

СТЕВОВИЋИ

Стевовићи, у Новој Вароши, Прибоју и Сјеници потичу од Стевана Церовића, који се из Тушиње одселио 1815. године.

ПЕШИЋИ

Пешићи у Србији су од Пеше Церовића, који се из Тушиње одселио у првој половини 19. вијека. Пешин потомак Јован Матијев долазио је у Тушињу 1869. године, а своју дједовину продао Новици Церовићу.

ВУЛОВИЋИ

(живе у Доњој Бијелој)

Народна традиција казује да Вуловићи, заједно са Косорићима и Церовићима, потичу од три рођена брата и да припадају племену Новљана. Даље се казује да су, по досељењу из старе постојбине на Балкан, насељавали предјеле око Новог и Травника, гдје су једно вријеме живјели; одатле прећу у Херцеговину и насеље висораван Бањане. Сва три братства су донијела своја садашња презимена, па се на основу тога може закључити да су веома старе породице.

Из Бањана су, с осталим новљанским породицама, населили Дробњак и заузели предјеле око извора ријеке Бијеле. Били су бројно братство, што се види по земљишту које им је припало, а обухватало је простор од средњег тока ријеке Буковице до Требјесе и у Горњој Морачи до Малошевског потока. Вуловићи су кнежевска породица — као таква се и доселила у Дробњак.

Племенска традиција зна да је кнез Вуловић из Бијеле изазвао борбу са Кричима на ријеци Буковици, која је представљала границу између Дробњака и Крича. До сукоба је дошло на водопоју ријеке Буковице, гдје су чобани поболи волове Дробњака и Крича. Крички волови надбоду дробњачке; тада кнез Вуловић научи дробњачке чобане, коме се они пожалише, да на рогове својих волова причврсте некакве металне шиљке. Када је поново дошло до бодења волова, ови покасапе кричке, послије чега је дошло до крвавог обрачуна међу Дробњацима и Кричима.

Након сукоба Вуловићи су живјели једно вријеме на Лукову вјероватно зато што су били у завади с Кричима. И овдје су Вуловићи у некој свађи убили старјешину града Оногошта, па су се опет вратили у Бијелу на првобитна станишта.

У породичној традицији живи тврдња да су они подигли манастир Бијелу. И исељени Вуловићи, који живе у лозничком крају, а тамо су се доселили у 18. вијеку, тврде да је манастир њихова задужбина. Они казују да су манастир подигли кнез Вуловић и бан Козлина из Тушиње.

Прича се да је Кнез Вуловић у вријеме обнављања Морачког манастира дао прилог манастиру. Он је тада однио погачу справљену од брашна које је самљевено у млину Црњаку. Ваља напоменути да се Бијела до тада звала Црња, а од овог догађаја прозове се Бијела, по изузетно бијелом брашну од кога је умијешена погача. Тада је речено да се крај у коме раћа овако

бијело брашно не може звати Црња него Бијела. И би тако — од тог времена Црња доби име Бијела, а млин на извору ријеке Бијеле и данас се зове Црњак, како се и раније звао.

Поред кнежева, ово братство је племену давало и свештенике. Познати су били поп Спасоје и калуђер Аксентије. Поп Спасоје се даде у потјеру за хајдучком четом Баја Пивљанина, која је плијенила овце Чарапића и Чупића на Крнову. Пошто је био добар јунак и нишанџија, поби доста Бајових хајдука, а Бајо га онда сачека у засједи и уби. Вуловићи се тада завјетују да из њихова братства неће више никада давати свештенике.

Из новије историје овог братства истакао се Спасоје као велики патриота и родољуб који је са својом породицом био на страни НОП-а. Милић, његов син, погинуо је у бици на Пљевљима 1. децембра 1941. године, а Живко такође Спасојев син, борац је НОР-а од првих устаничких дана, а у Четвртој црногорској бригади од њеног оснивања. Истакао се у многим борбама које је ова славна бригада водила против непријатеља. Носилац је Партизанске споменице 1941. године.

Вуловићи су се, као веома старо братство, давно почели дијелити на огранке који су онда имали своју породичну традицију. Прича се да су се од овог стабла одвојили Шћепановићи, Кекићи, Беговићи, Гордијанићи, Гујићи, Зорићи, Јевтићи, Шобићи, Јованићи, Жугићи и Ђерковићи.

Има их исељених у разне крајеве.

Славе Никољдан, а прислужују Ђурђевдан.

ШЋЕПАНОВИЋИ

(живе у Горњој Бијелој)

Шћепановићи су огранак Вуловића, а презиме су добили по Шћепану Вуловићу. Када је куга 1732. године харала у Дробњаку, помрло је доста Вуловића, а међу њима и кнез Вуловић. Остадоше његова стара мајка и два малољетна сина Ђуро и Шћепан. Ту, у Бијелој, живио је неки Гуја који је имао девет синова. Њих је ова опака болест поштедјела. Гуја оде у Травник код везира и каза му да је кнез Вуловић умро и да од њега нема потомака, на шта везир даде кнештво његовом сину Митру. Кад баба Вуловића дозна за ово, пође и она у Травник код везира, и са собом поведе старијег унука Ђура. Покаже везиру старе берате и малог Ђура; на основу тога везир раскнежи Митра Гујина, а закнежи малог Ђура Вуловића. Ђуро је имао

синове Аћима и кнеза Стојана. Аћим још као дјечак погинуо од лавине, те од њега нема потомства, а од Стојана, који је био кнез, остану синови Аћим и Драшко. Ни од овог Аћима није остало потомства, а Драшко је имао сина Ђура.

Од Шћепана, млађег брата кнеза Ђура, остала су три сина: Јован, Кека и Марко. Јован је имао Милована, Савића, Радована и Петра, а Марко Зека, Мијата, Илију, Пера и Станоја.

Од Кеке, сина Шћепанова, настало је братство Кекића. Потомци Шћепанови се по њему прозову Шћепановићи, а то исто презиме узму и потомци његовог старијег брата Ђура.

Послије кнеза Ђура, кнез је био његов син Стојан, за кога се зна да је био необично снажан човјек, који се истакао у борбама против Турака, у времену од 1775. до 1812. године. Погинуо је у једној комшијској свађи — убио га је Марко Вућић. Њега је на мјесту кнеза замијенио син Драшко, кога су Турци уморили у никшићком затвору 1853. године. Са Драшком је завршено кнештво у овој породици.

У ратовима 1875/76-1878. године истакао се Шоле Шћепановић, као поткомандир Ускочко-дробњачког батаљона.

Ово братство је учешћем у НОР-у дало велики допринос побједи над непријатељем.

Милисав Мићунов, у саставу једница НОВ-а од првих устаничких дана, истакнути борац, погинуо је херојском смрћу у јулу 1942. године код Бугојна. Школа у Бијелој носи његово име.

Момир Малинов, у НОР-у од 1941. године, погинуо је као замјеник командира чете у Четвртој црногорској бригади 10. марта 1944. године у Пенезићима код Прибоја. И Јоко и Милован погинули су као припадници НОВ-а и то Јоко на Жабљаку 1942. године, а Милован у Добром долу на Дурмитору 1944. године.

Ново Божов, правник из Бијеле, у НОР-у је био на разним дужностима: од командира вода, командира чете, члана Пропагандног одсјека и предсједника Војног суда у дивизији. И Томаш Мићов истакао се као омладинац у саставу Седме омладинске бригаде у којој је рањаван.

Славе Никољдан, а прислужују Ђурђевдан.

КЕКИЋИ

(живе у Горњој Бијелој)

Воде поријекло од Кеке, сина Шћепана Вуловића, по коме се Кекини потомци и прозову Кекићи. Кека је имао синове

Пиља и Радосава. Пиљо је уморен као талац од стране Турака у Никшићу 1853, а Радосав је имао сина Јова, који је био чувени јунак. Одметнуо је свој крај од Турака 1854. године, а касније је постао капетан. Доживио је дубоку старост — умро је 1898. године. Љубо Кекић, старији човјек, био је активиста у НОП-у и командант мјеста у Шавнику у току рата.

Драгиша Кекић погинуо је у првим устаничким данима НОР-а, на Крнову 1941. године, а Башо Машанов је био припадник јединица НОВ-а у којима је као њихов припадник и рањаван.

ЗОРИЋИ

(живе у Горњој Бијелој и Жабљаку)

Зорићи су огранак Вуловића, а када су се од њих одвојили и по чему су добили садашње презиме, није нам познато. И Зорићи о томе мало знају. Од њих је био познат Туро Стеванов као добар јунак из многих бојева против Турака. Године 1841. Туро се, с рођацима Јованом и Илијом, одсели на Гласинац, одакле послије три године прелазе на Битине код Косанице, у затарју. Туро, са сином Танасијом, прелази у село Јунча До, код Жабљака; погинуо је о Божићу 1852. године у Шаранцима. Танасије је имао синове Димитрија, Миладина, Ђорђија и Нељелка, који је као перјаник умро на Цетињу. Ђорђије је имао сина Милорада-Мића, истакнутог револуционара и борца НОР-а 1941-1945. године. Они су се одселили у Пљевља. Миладин се са синовима Рашом и Радом одселио у Мељак, у Затарје. Димитрије, са синовима Радом и Петром, остане да живи у Јунча Долу. Раде Димитријев погину у чувеној Пљеваљској бици 1. децембра 1941. године, не оставивши потомство, а Милан В. Зорић из Бијеле изгуби свој живот на Сињајевини 1942. године као припадник јединица НОВ-а. Бошко Б. Зорић из Бијеле као учесник НОВ-а, погину у Затарју 1944. године.

Потомци Петра Зорића живе у Пули, гдје је његов син Танасије службовао као војно лице у ЈНА. Има их одсељених у Босну и Србију и у друге крајеве наше земље.

Славе Ђурђевдан.

ЈЕВТИЋИ

(живе у Горњој Бијелој)

Огранак су Вуловића, а када су се од њих одвојили, не зна се. Казују да су им најближи Шобићи.

Нећељко Јевтић, учесник балканских и Првог свјетског рата, погинуо је у чувеној Мојковачкој бици 1916. године, као борац Ускочког батаљона.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Никољдан.

ШОБИЋИ

(живе у Горњој Бијелој)

И Шобићи су огранак Вуловића. Ни они, као ни Јевтићи, не знају кад су се ни како одвојили од Вуловића. Знају да су најближи с Јевтићима.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Никољдан.

БЕГОВИЋИ

(живе у Доњој Бијелој)

О њима се зна да су огранак Вуловића, од којих су се веома давно одвојили, и да су се презивали Срдановићи. Били су врло имућни и живјели су беговски, како је народ говорио, па се по свом богатству прозову Беговићи.

Ненад Беговић је као припадник јединица НОВ-а погинуо у децембру 1944. године код Берана. Био је курир штаба другог батаљона у 7. омладинској бригади. И Ново је погинуо као припадник јединица НОВ-а код Трнова 1945. године.

Беговића има одсељених на Гласинац.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Никољдан.

ЈОВАНИЋИ

(живе у Доњој Бијелој)

Воде поријекло од Вуловића, када су промијенили презиме и прозвали се Јанковићи, вјероватно по неком свом давнашњем претку. Касније се прозову Чабрине, по неком претку који је правио чаброве. А садашње презиме добише по некој њиховој баби Јовани, која је давно живјела. Јованића има исељених у Никшић.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Никољдан.

ГОРДИЈАНИЋИ

(живе у Доњој Бијелој)

Њихово даље поријекло је од Вуловића, а садашње презиме добили су по баби Гордијани, удовици Чабринској, која је живјела у првој половини 18. вијека. Гордијанићи су близак род с Јованићима, и једно вријеме су живјели на Малинску, одакле су их Ускоци протјерали.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Никољдан.

ЖУГИЋИ

(живе на Мљетичку, Доњој Буковици, Барама Жугића и Новаковићима)

Жугићи воде поријекло од братства Јанковића, који су огранак Вуловића. Презиме Жугић добили су по једном свом претку који је живио у Доњој Бијелој. Случај по коме су добили презиме десио се на сљедећи начин: удари Бајо Пивљанин са својом четом хајдука на катуне Чарапића и Чупића на Крнову. Плијенио им је стоку. Вуловићи, као њихове комшије, са својим ширим братственицима, пођу у потјеру за Бајом не би ли повратили плијен. Тада дође до боја у коме се Бајо рани у руку, и када га упиташе ко га рани, он им одговори: „Рани ме она Жуга, оца му његова.“ Од тада се овај огранак Вуловића прозове Жугић.

Жугићи знају за најстаријег претка да се звао Вукашин и да је имао синове Ђурка и Лазара.

До средине 18. вијека живјели су у Доњој Бијелој, гдје су оставили трага у називу „Жугића њива“. Овдје су били врло имућни и бројни. Једном приликом сукобе се с никшићким Турцима на Крнову око неког сијена, које су Турци заплијенили и потјерали пут Никшића. У овом сукобу Жугићи побију Турке, па су зато морали да бјеже у Шаранце, бојећи се освете.

У Шаранце се доселио Ђурко Вукашинов, са синовима Спасојем, Вулетом и Стеваном. Населили су мјесто Пасји Нугао, које је тада било пусто. Овдје су живјели у великој задрузи и брзо су се обогатили. Прича се да су им се овце „иљадиле“.

Спасоје Ђурков постао је кнез и за њега се прича да је био паметан и врло храбар човјек, да је подигао дрвену цркву и млин који је радио помоћу вјетра, као и да је због народних послова ишао у Цариград више пута.

У другој половини 18. вијека ударе на њих колашински Турци, опљачкају их, стоку отјерају, а куће попале. Послије ове разуре они се из Пасјег Нугла преселе на Мљетичак, на земљу Зајовића, који су се били иселили из Дробњака. Кнез Спасоје купи земљу око Вражјег и Рибљег језера од неког Турчина Кордића из Потпећа код Пљеваља. Тада се један дио Жугића са Мљетичка преселио на новокупљену земљу Новаковића и Бара, које се по њима назову Жугића Баре.

Кнез Спасоје је погинуо у селу Дубљевићима, на пивској планини 1814. године. Убили су га Турци. Остали су му синови Ристо и поп Лука. Ристо је имао Митра, Богдана и Неша, који се одселио у Босну а поп Лука је имао кнеза Филипа, Јакова, Тома, Петра, Павла и Стевана. Кнез Филип је био јунак и врло мудар човјек. Учествовао је у завјери у вези са убиством Смаил-аге Ченгића на Мљетичку 1840. године. Имао је сина попа Јована а Јован проту Алексу. Обојица су били угледни свештеници.

Ово братство дало је племену више истакнутих личности. Поред до сада набројаних, треба истаћи Тома, сина кнеза Филипа, познатог јунака и његове синове Милића барјактара и чувеног јунака Мићу, као и Ивана Милићева, барјактара, који је наслиједио барјак од оца Милића.

Арсеније, син Милинка Лазарева, преселио се с Мљетичка 1854. године у Крњу Јелу. Његов потомак Трипко Митров једна је од најистакнутијих личности свог доба. Завршио је права у Београду и био један од вођа црногорске омладине. Био је народни посланик у Скупштини Југославије.

Василије Нећељков, грађевински инжињер, уживао је велики углед у народу, бивао је и народни посланик. Погинуо је на Скадру приликом бомбардовања.

Од исељених Жугића у Топлицу истакао се Илија Стеванов, пуковник у српској војсци. Касније је произведен у чин генерала. Учесник је балканских и Првог свјетског рата. За ратне заслуге одликован је орденом Карађорђеве звијезде са мачевима и француским орденом Легије части. Његов братственик Крсто Бојов је био истакнути јунак у српској војсци, одликован је двјема Карађорђевим звијездама са мачевима и Златном медаљом Обилића.

Потомци својих славних предака наслиједише у јунаштву своје претке и пођоше њиховим стопама и у свом времену стекоше бесмртну славу својим учешћем у НОР-у 1941-1945. године.

Божидар Вукашинов, поручник Југословенске војске, направио је херојски подвиг у априлском рату 1941. године, када је револверским хицима убио свог команданта, док је предавао свој пук непријатељском - окупаторском команданту, убивши и фашистичког команданта на лицу мјеста. Божидар је тада убијен на звјерски начин, оставивши трајан спомен онима који не признају капитуланство. Спомен — биста, код моста на Тари, у селу Будечевици, подсјећа на јуначки подвиг хероја Божидара.

Милош, син Милутина, официра, правник, још као студент на Београдском универзитету истицао се револуционарним радом као члан Партије. Један је од организатора устанка у свом крају. Својим говорима знао је да „загрије" масе. Стријељан је од стране непријатеља у Колашину 1942. године.

Јаковљеви синови Батрић и Стојан и кћерка Роса стадоше ус трој храбрих од првих устаничких дана. Батрић, члан Партије и познати организатор демонстрација из предратног периода, истакао се својим јунаштвом у Пљеваљској бици 1941. године, када је кроз кишу куршума ставио заставу на звоник цркве. Замјеник је команданта Сињајевинског сектора и на тој дужности је смртно рањен 17. марта 1942. године. Батрић је народни херој Југославије. Његов брат Стојан је организатор устанка у свом крају, био је командир герилског одреда; у Четвртој црногорској пролетерској бригади био је командир чете, командант батаљона и замјеник команданта бригаде, затим шеф позадинског одсјека корпусне војне области, замјеник команданта гардијске бригаде. Носилац је Партизанске споменице 1941. и генерал ЈНА. И њихова сестра Роса је била у НОП-у од 1941. године као борац Петог батаљона Четврте црногорске бригаде, активиста у партијској организацији и СКОЈ-у; члан политодјела бригаде. Носилац је Партизанске споменице 1941. године.

Дјеца Митра и Даринке су унучад старог ратника Миће. Њихова мајка Даринка, истакнута Црногорка и јуначка мајка, послала их је да се с пушком у руци боре за слободу против мрског непријатеља. Кћерка Пелагија, активиста и припадник НОП-а од 1941. године, борац Петог батаљона Четврте црногорске бригаде од њеног оснивања, погинула је код Босанског Петровца 1942. године. Брат Душан, у НОП-у од првих устаничких дана, погинуо је на Дујмовићима у Босни 1942. године. Брат Светозар доживио је судбину свога брата и сестре, као илегалац на терену, пробијајући се у правцу западне Босне са осталим илегалцима. На том путу је ухваћен, транспортован

у грчке логоре, одакле је спроведен у Земун, гдје је погинуо 1943. године приликом бомбардовања од стране савезничких авиона на „крвави Ускрс“. Брат Михаило је био пушкомитраљезац у Четвртој црногорској бригади и комесар пратећег батаљона В.Ш. у инжињеријској бригади. Носилац је Партизанске споменице 1941. и Томо је у НОП-у био од првих ратних дана, илегалац на терену, а борац у пратећем батаљону при Врховном штабу; носилац је Партизанске споменице 1941. године.

Павле Секулов, познати патриота и борац из првих ратова, са својом породицом стао је на страну НОП-а. У њему су активно учествовали; син Секуле је био у НОП-у од 1941. године, у Четвртој црногорској пролетерској бригади од њеног оснивања. Погинуо је на Вилића гувну 1943. године. Његов брат Светозар је такође био учесник НОР-а од првих устаничких дана, а погинуо је у Добром долу у борби против непријатеља 1942. године. Њихова сестра Зорка је била истакнути борац Петог батаљона Четврте црногорске пролетерске бригаде од њеног оснивања. Носилац је Партизанске споменице 1941. године.

Жаркови синови, Мићун и Мирчета, приступише НОП-у у првим устаничким данима. Мићун стаде у строј прослављене Прве пролетерске бригаде, у чијим је редовима храбро погинуо на Цинцар планини 1942. године, а његов млађи брат Мирчета погибе у Оруџици 1943. године.

И Димитријеви син Блажо и ћерка Ката били су активни учесници НОП-а од првих ратних дана. Блажо гине 1942. године у Добром долу, а Ката, удата Јововић, налазила се у строју Четврте црногорске пролетерске бригаде од њених првих дана. Носилац је Партизанске споменице 1941. године.

Комнен Божов је био активни учесник 13-јулског устанка, борац Прве пролетерске бригаде у којој је био на дужностима замјеника комесара чете, замјеника Артиљеријског дивизиона, замјеника комесара бригаде и политички комесар бригада. Умро је 1945. године у Београду због тешке болести. Он је народни херој Југославије. И његов брат Радоња је био борац Четврте црногорске пролетерске бригаде у којој је рањаван. Ратни је војни инвалид.

Михајило Ђорђијев, учитељ, био је на политичким дужностима у санџачким јединицама, а послије рата и у Федерацији. Носилац је Партизанске споменице 1941. године. И

Љубо Ђорђијев је био припадник НОП-а од првих ратних дана, а погинуо је на Пољима колашинским 1942. године.

Милица и Ратко, кћерка и син Владимира Жугића, познатог и истакнутог домаћина, били су активни учесници НОП-а од првих устаничких дана. Милица је у Петом батаљону Четврте црногорске бригаде и у Седмој омладинској била референт санитета батаљона и замјеник референта санитета Треће ударне дивизије; носилац је Партизанске споменице 1941. године. Ратко је био активиста у ратним једницама и истакнути омладински и скојевски руководилац, дугогодишњи предсједник жабљачке општине, те посланик и функционер у Скупштини Црне Горе.

Војислав-Војо Радов са Мљетичка био је у НОП-у од 1941. године. Био је борац и десетар у Другом батаљону Четврте црногорске бригаде и помоћник персоналног повјереника Артиљеријске бригаде. Његов брат Василије погинуо је 1945. године у Трнову у Босни као припадник јединица НОВ-а.

Владимир-Владо Иванов, правник, припадник јединица НОП-а у Новој Вароши, у почетку ратних операција, налазио се на дужностима замјеника, а потом и командира чете, команданта Златарско-милешевског батаљона, предсједника Војног суда у Трећој санџачкој бригади, команданта батаљона и начелника штаба бригаде.

Лазар Милунов је био у НОП-у од 1941. године. Као борац Петог батаљона Четврте црногорске бригаде погинуо је у Морачи 1943. године. Војин Исаков, са Мљетичка, погинуо је на Сињајевини 1942. године као борац Дурмиторског НОП одреда. И Благоје Радулов је као припадник Дурмиторског НОП одреда погинуо на Пољима Колашинским 1942. године, а са њим је погинуо и Радивоје Антонијев у борбама против заједничког непријатеља. Драгић Грујов погинуо је на Тари 1944. године, а Ђорђије Симов у Новаковићима.

Томана Митрова, из Бара Жугића, слиједећи примјер своје браће и сестре Пелагије, ступила је у НОП од првих ратних дана и у њему је активно учествовала, радећи са омладином и у народној власти на терену. И Зорка Новичина је била у НОП-у од првих устаничких дана, као активна омладинска и скојевка, а касније је ступила у Пети батаљон Четврте црногорске пролетерске бригаде као активни борац.

Игњат Михаилов је једна од најинтересантнијих личности овог братства. Био је члан три комунистичке партије у предратном и ратном периоду: Совјетског Савеза, Француске и

Комунистичке партије Југославије. Био је једно вријеме и у Легији странаца, одакле је, послије великих мука, успио да побјегне кроз афричке пустиње и беспућа. Говори више страних језика.

Жугића има исељених у пљеваљски, ужички и топлички крај, а има их и у Војводини гдје су као колонисти отишли 1945. године, као и у другим мјестима широм наше земље.

Славе Никољдан, а прислужују Ђурђевдан.

ГУЈИЋИ

(живе у Горњој Бијелој и Мотичком Гају)

Воде поријекло од Вуловића, од којих су се веома давно одвојили. Садашње презиме добили су по претку Гуји, који је за вријеме харања куге у Дробњаку успио да је са својих девет синова „претекне". Пошто је те године (1732) од ове опаке болести умро кнез Вуловић, Гуја оде у Травник код везира и успије да за кнеза постави свог сина Митра. Међутим, он није дуго кнезовао — везир га је раскнежио на инсистирање бабе Вуловића, која је успјела да свога унука Ђура постави за кнеза на мјесто његовог оца.

Митров потомак Милован, због убиства неког Турчина, са синовима Савом, Димитријем и Савићем побјеже у Затарје у село Премћане, одакле се Саво са браћом досели на Развршје, село крај Жабљака, код кума Мине Војиновића. Он тада купи земљу од Мотичких Вуковића у Гају, а Милован Савићев прећи у Јунча До на Дурковића земљу, од којих је био ожењен. Његова се породица послије рата 1945. године колонизовала у Војводину.

Саво Милованов је имао седам синова: Петра, Милорада, Јована (сва тројица отишла на рад у Америку), Нећељка, Мирка, Милована и Петра. И Нећељко се одселио у Америку, а остао му је син Милош који је живио код стрица Петра. Од њега нема мушких потомака. Ни Мирко ни Милосав нијесу оставили мушко потомство. Најмлађи Савов син Петар живио је у Мотичком Гају и у својој средини био цијењен и поштован. У току НОР-а активно се истицао и припадао НОП-у, имао је два сина Млађена и Љубомира. Млађен је од младих дана припадао НОП-у и био је борац Седме омладинске бригаде од њеног оснивања.

На Пале је негдје у другој половини 19. вијека доселио један братственик коме не знају име због бјежања од турске освете. На Палама узе презиме Гуја вјероватно да би сакрио своје поријекло. Потомак овог одбјеглог Гује са Пала — Ристо

око 1925. године пресељава с Пала у Сарајево и узима старо презиме Гујић. Ристо је имао два сина Бранка и Божидара. Бранко са синовима живи у Подгорици.

У Бијелој сада живе двије породице: Рашова и Томова, на имању својих даљњих предака.

Славе Никољдан, а прислужују Ђурђевдан.

ЂЕРКОВИЋИ

(живе у Ускоцима)

Огранак су Вуловића од којих су се давно одвојили. Не зна се ни по чему су добили презиме. Зна се да су до краја 18. вијека становали у Горњој Бијелој, гдје су оставили трага у називима који подсјећају на њих, као што су „Ђерковића Њиве". Прича се да је до њиховог исељења дошло зато што су се бојали освете никшићких Турака, јер су Ђерковићи убили Турчина који их је напао приликом женидбе једног свог братственика. Они се тада иселе негдје у Србију, и тамо остану, а Раде се врати и „најми" код Чворовића у Жупи, у селу Загграду. Он се ожени од Чворовића и са њима се преселио на Мокро, одакле се 1854. године преселе у село Ускоке код Жабљака, на земљу коју су купили од Дед-аге Ченгића. Раде је имао три сина: Петра, Павла и Јанка. Има их исељених у селу Буковици под Ковачем у Затарју (изнијети подаци коришћени су из књиге А. Лубурић: *Дробњаци* — Београд 1930. године).

Међутим, у породичном родослову овог братства негирају да су они огранак Вуловића, већ кажу да воде поријекло из села Безјова из Куча, од тамошњих Ђерковића. Њихово породично предање даље казује да су се из Куча у Бијелу доселила три брата. Знају име Раду и да се је један од њих, послије кратког боравка у Бијелој, одселио код Андријевице, као и да су од њега тамошњи Ђерковићи. Трећи брат се прозвао Ненезић, чији потомци и данас живе у Бијелој (ови подаци су узети из родослова породице, које ми је дао инж. Драгоје Ђерковић).

Јанко Радов је имао три сина: Саву, Јована и Николу; Петар има Вука, Крста и Сима, а од Павла су Живко, Мијо и Павле. Павле Павлов се одселио у пљеваљску Буковицу. Његов брат Живко је имао Рада, Миаила, Василија и Ивана, који је млад умро, а Мијо Павлов има Павла, Јагоша и Блажа.

Вук Петров има Мирка, Милинка, Перка и Милорада. Од Вукова брата Крста није остало потомство јер је млад умро, а од Симе су остала два сина Момчило и Драгутин — Мујо.

Сава Јанков има шест синова: Милована (погинуо несрећним случајем на једној свадби), Милутина (погинуо заједно са својим оцем Савом 1919. године у комшијском обрачуну), Ђорђа — Ђура, Милосава, Гојка и Милана. Милосављев син Драгутин — Рашо био је борац у Седмој омладинској бригади од њеног оснивања, а Гојков син, храбри Драгиша, даде свој млади живот 1944. године код Колашина, као активни борац НОВ-а.

Јован Јанков има Милоша, Микаила, Милисава, Милоша, Томислава и Војислава. Милош, Јованов најстарији син, учесник је балканских и Првог свјетског рата, а погинуо је на Мојковцу 1916. године. Милисав, учитељ, био је борац у НОП-у од 1941. године, а од оснивања Четврте црногорске пролетерске бригаде борац у њеном Петом батаљону. Њихов брат Милош, студент, био је у НОП-у од 1941. године, а од оснивања Четврте црногорске пролетерске бригаде у Петом батаљону, борац и комесар чете, шеф Окружног опуномоћства ОЗН-е Никшић и опуномоћеник ОЗН-е у Команди јужног Јадрана. Носилац је Партизанске споменице 1941. Његова супруга Лидија, са својом малољетном дјецом, била је прогањана, затварана и пребијана, али је она поносно све издржала. Била је истакнути активиста у народној власти, посебно у организацији жена у НОП-у.

Јован Јанков је стрељан од стране окупатора 1943. године на Жабљаку.

Никола Јанков, једно вријеме и језерски капетан, имао је пет синова: Радосава - Мину (погинуо од грома), Крстонија, Светозара-Лака, Јована-Јоца и Војина-Воја. Светозар-Лако је био у НОП-у од 1941. године, а погинуо је као борац у Петом батаљону Четврте црногорске пролетерске бригаде, 10. марта 1943. године у Сушици. Јован-Јоцо, правник, био је у НОП-у од 1941. године; у Четвртој црногорској бригади политички радник, а у Петој црногорској пролетерској бригади командир чете и комесар хаубичког дивизионе ВШ. У Седмој омладинској бригади био је обавјештајни официр бригаде и Треће Дивизије, а касније у Корпусу и начелник обавјештајног одјељења Армије. Он је ратни војни инвалид и носилац Партизанске споменице 1941.

Николина супруга Милица, родом од братства Недића, право је оличење поносите партизанске мајке. Сву је своју дјецу, синове и кћери, дала у НОР-у. Њена кћерка Јелена једна је од најистакнутијих жена бораца од првих устаничких дана. Истакла се храброшћу у Пљеваљској бици 1. децембра 1941. године, а касније је стала у строј Прве пролетерске бригаде са још

једанаест бораца из Језерско-шаранског батаљона, који су одмах након формирања бригаде враћени ус вој крај. Ухваћена је од стране непријатеља и у жабљачком затвору звјерски мучена и пребијана до бесвијести. Стријељана је 1942. године. Запамћено је њено храбро држање приликом одвођења на стрелиште, чиме је подигла морал осталим затвореницима. Њена сестра Ђана, активиста у народној власти, посебно се истицала у раду са женама у НОП-у; и докторица Марија - Маша својим љекарским стручним знањем и великом хуманошћу помагала је у лијечењу тешких рањеника и народа свога краја.

Има их у разним крајевима наше земље. Тамо су одлазили из економских разлога. Има их колонизованих у Бачком Добром Пољу, гдје су се одселили 1945. године. Ово братство је дало велики број интелектуалаца разних занимања, а највише из области медицине.

Славе Никољдан, а прислуживали су Ђурђевдан.

БАЛОТИЋИ

Балотићи воде поријекло од Балоте, сина Ивана Калуђеровића, који се приликом досељавања Новљана у Дробњак, из Бањана, доселио у Дробњачко село Дубровско. Иван је, осим сина Балоте, имао и Илију. Илија је имао сина Перка, а овај Ивана, који је био дробњачки војвода. Помиње се у документима с краја 16. и почетком 17. вијека као војвода Иван Калуђеровић.

Балота Иванов Калуђеровић био је познат као кнез. Његови потомци се по њему прозваше Балотићи. Балота је имао сина, кнеза Радмана, а Радман Николу, који је био такође кнез у Дробњаку. Он је са дробњачким обер-кнезом Симеуном Мандићем предводио Дробњаке који су се налазили у саставу војске босанског везира Кукавице, која је нападала Чево 1612. године. У овој бици са Чевљанима погину кнез Никола Балотић и обер-кнез Симеун Мандић.

Од кнеза Николе остала су два сина, Радман и Тома. Радман је имао Радосава и Николу.

Радосав Радманов имао је надимак „Сератлија“ и од њега су Сератлићи, а Никола, други Радманов син, имао је надимак „Зарубак“ и од њега су Зарубице. Томићи су од Томе, сина кнеза Николе.

ТОМИЋИ

(живе на Превишу, Шавнику, Дубровску, Горњој Буковици и Провалији)

Томићи воде поријекло од Томе Балотића, сина кнеза Николе, који је погинуо на Чеву 1612. године, а заједно с оберкнезом Симеуном Мандићем, како је то већ наведено у дијелу о Балотићима. Дробњаци тада за оберкнеза изаберу Тому Балотића. Тома је био ожењен сестром кнеза Стевана Косорића, која је рано умрла, и са њом је имао синове Шћепана, Петра и Мијата.

Новоизабрани оберкнез Тома морао је ићи у Цариград код султана, по тадашњем обичају, да од њега прими ферман. Док је боравио у Цариграду, упознао се са Маријом Сланкаменком, врло богатом удовицом, која је била удата за неког грчког трговца. Марија је била родом из Срема, из мјеста Сланкамена, па се по мјесту звала Сланкаменка.

По повратку из Цариграда у село Дубровско, они купе земљу у Превишу, гдје се и преселе. Ту сагради велику кулу, која је постојала све до Првог свјетског рата, када је порушена. У народу се прича да ју је градила Гркиња Марија Сланкаменка. Земља на Дубровску је и даље остала у њиховом посједу, тако да Томићи и данас тамо живе.

Одмах по насељењу Превиша, Тома са својом женом Маријом подигне цркву, 1627. године, што се види из натписа на старим црквеним вратима. Андрија Лубурић у свом дјелу *Дробњаци,* наводи: „У јако оштећеном натпису који је био на довратницима, разабирају се имена Михајил, кнез Тома и неко женско име с презименом Доброунича". Вјероватно је ријеч о поменутој Марији Сланкаменки, а Добруница сигурно представља њено раније презиме. Име Михајил вјероватно се односи на свештеника који је освјештао цркву.

Кнез Тома Балотић умро је око 1630. године, а у кнештву га је наслиједио син му Шћепан, који се помиње у многим документима из тог периода као оберкнез и као војвода. Негдје се помиње као Балотић, а негдје као Томић, по оцу Томи.

Мијат, син оберкнеза Томе Балотића, био је чувени хајдук и хајдучки харамбаша. Истакао се у многим бојевима против Турака, а опјеван је у народним пјесмама. Погинуо је у селу Бобову, испод планине Љубишње, гдје је и сахрањен. Од њега није остало потомства.

Мијатов брат, поп Петар, имао је сина Тому, који је такође био поп.

Од оберкнеза Шћепана, сина Томе Балотића, остала су три сина: поп Марко, Илија и Митар. Митар је имао надимак Котарац, па му потомке прозову Котарци или Котарчевићи. Ови се иселе у Србију и то у ужички и ваљевски крај, гдје и данас живе њихови потомци и презивају се Котарчевићи и Котарци.

Илија, син Шћепанов према сачуваним документима, помиње се и као кнез и као војвода, негдје као Балотић, а негдје као Томић. Запажено је његово учешће у Морејском рату (1684-1699). Он је тада, са другим дробњачким главарима, преселио један дио дробњачких породица — око пет стотина душа — у Грахово, да га чувају и држе Клобук у опсади (Ј. Томић: *Црна Гора за Морејског рата).* Истакао се у многим бојевима на страни Млечића против Турака, нарочито при освајању Херцег-Новог. За ове заслуге добио је земљу и кућу у Рисну.

Дробњачко становништво, које је тада преселило у рисански крај, названо је Дробњаци, па су тај назив узели за своје презиме — по мјесту одакле су дошли. Не знају од ког су дробњачког братства њихови потомци.

Славе Ђурђевдан.

Поп Марко Томић, син кнеза Шћепана, имао је сина Шћепана, који је био кнез. Кнез Шћепан, који је добио име по своме дједу кнезу Шћепану, имао је три сина: кнеза Илију, попа Марка, кога су звали Маркан, и Саву, који се у другој половини 18. вијека одселио из Дробњака у околину Пријепоља, у село Бабине, гдје живе његови потомци и презивају се Томићи и Дробњаци.

Поп Маркан имао је сина кнеза Шћепана, од кога потичу сви данашњи Томићи у Превишу, Горњој Буковици и Шавнику; остали су се куд-који раселили. Синови кнеза Шћепана су поп Марко, кнез Илија и Иван.

Илија, син Шћепана поп Маркова, био је сеоски кнез и племенски оберкнез. Рођен је око 1750. године. Био је чувени јунак и велики борац у свим бојевима који су вођени против Турака за вријеме његово. Убио је Реиз-пашу пљеваљског у Пиви, у селу Брљеву, и са Дробњацима растјерао пашину војску. Послије овог догађаја и боја у Пиви, Илија се одметнуо и ускочио у Ровца, у село Лијешње, а одатле прешао у ускочко гнијездо Љевишта, одакле је, с осталим хајдуцима, водио чете и тукао се с Турцима.

Послије неког времена вратио се у Дробњак, који се већ био дигао на устанак против Турака. О њему је тада испјевано доста јуначих пјесама, које величају његово јунаштво.

Кнез Илија је умро 1830. године, на Превишу, а остали су му синови: Шћепан, кога су звали Амза, Мијат, и кћер Пека, која је била удата прво за Станишу Радуловића, а други пут за Секула Карапића. И из првог и другог брака имала је синове који се по њој прозову ПЕКИЋИ.

Шћепан — Амза Илијин је наслиједио оца у кнештву и то је било посљедње кнезовање у Дробњаку, јер је укинуто 1858. године. Амза се одликовао и истакао у многим бојевима. Био је завјереник у убиству Смаил-аге Ченгића 1840. године.

Поп Марко (Шћепанов), брат кнеза Илије, имао је синове Глигорија и попа Сима, а Глигорије Јоксима, Арсенија и Андрију. Били су добри борци у многим бојевима.

Јоксим Глигоријев имао је синове Станишу, Стојана и Малишу. Станиша Јоксимов имао је сина Нећелка, Стојан Михајила и Јагоша, а Малиша Симеуна и Јосифа.

Од попа Сима, сина попа Марка, брата Глигоријева, који је млад умро, остао је син Теодор-Тешо. Тешова мајка, попадија Симуна, која је била родом од Јакића, ископала је тијело Смаил-агино, без главе, натоварила на коња и отјерала у Липник, гдје га је предала Смаил-агиној породици, с молбом да јој пусте Теша, сина јединца, који се налазио у манастиру Косијерево на школовању. Они је отјерају кући, а кад се вратила кући на Превиш, нашла је Теша код куће, јер је у међувремену успио да побјегне. Чувши за ово, владика Раде позове Симуну на Цетиње и упита је како је смјела да мртвога агу носи у Липник. Она му одговори да је то морала учинити да би спасла јединца сина — једне очи у глави. Његош је разумио мајчин бол, одобрио јој овакав поступак, даровао је и послао кући.

Тешо је био угледни племеник. Није се запопио, већ је постао племенски капетан. На том се положају налазио све до смрти. Од њега су остали синови Вук, Дамјан, Жарко, Милутин, Миљан и Мићо, који се одселио у Америку.

Иван Шћепанов, а брат кнеза Илије, имао је синове Милића, Тому и Николу. Милић је био завјереник у убиству Смаил-аге Ченгића. Имао је сина Косту, а Коста Новицу и Василија. Новица је погинуо на планини Вележ 1876. године. Коста и Василије су се одселили у јабланички крај.

Митар Иванов имао је синове: попа Милована, Божа и Саву. Поп Милован био је учесник у Вукаловићевом устанку

(1857-1862). Имао је сина попа Милосава, који је био учитељ у Основној школи у Шавнику. Милосав је имао сина Владимира, који је завршио право у Русији и радио као судија у Подгорици. Пао је у немилост код књаза Николе, па је затворен без суђења. Покушао је извршити самоубиство самоспаљивањем, али је спасен и пуштен из затвора. Вратио се на Превиш, потпуно поремећене памети. Тешко је живио мучећи се све до капитулације Црне Горе пред Аустроугарском, када су га окупационе власти одвеле у Сарајево у душевну болницу, гдје је и завршио живот.

Радован, син Милосављев, брат Владимиров, био је познати комита. Један је од твораца резолуције о уједињењу Србије и Црне Горе, која је усвојена на збору комита одржаном почетком јула 1918. године на Дурмитору.

Божидар-Божо Митров, а брат попа Милована, био је врло угледан Дробњак. Погинуо је на Вучјем долу 1876. годинхе. Остали су му синови Мијаило, Петар и Светозар.

Светозар Томић, син Божов, професор, познати етнолог и научни радник, једна је од најистакнутијих личности краја. Написао је више чланака и студија из обалсти историје, географије и етнографије. Најпознатија су му дјела: *Дробњак, Пива и Пивљани, Бањани, Скопска Црна Гора* и др.

Божидар, синовац Светозаров, инжињер, познати архитекта, био је редовни професор и декан Техничког факултета у Београду 1979. године.

Никола Иванов, брат Митров, био је добар јунак и познати хајдук и као такав је и погинуо. Остали су му синови Иван и Јевто.

Исаило Трипков, унук Јевтов, био је познати публициста. Писао је критике о режиму књаза Николе под псеудонимом „Катуњанин". Књаз Никола на превару добави Исаила на Цетиње, гдје га лијепо прими и да му посао, али није никад заборавио његово писање којим га је нападао, па га је затворио и тек послије неколико година пустио из затвора. Због сталне присмотре и малтретирања, које је потом услиједило, извршио је самоубиство у својој кући на Превишу.

Милутин Томић, брат Исаилов, био је познати књижевник и новинар. Написао је неколико дјела која су одисала хумором и сатиром.

Негдје око 1865. године Арсеније Глигоријев се преселио у Горњу Буковицу, а нешто касније преселе се тамо и синови

Јевта Николина — Милош и Ђоко, који се по Јевту на уже зову Јевтовићи.

Слиједећи примјер својих славних предака, и њихови потомци се активно укључише у јединице НОВ-а борећи се против непријатеља. Многи од њих су дали и своје животе.

Ристо Симеунов са Превиша паде као прва жртва у борбама против Италијана приликом ослобођења Шавника 22. јуна 1941. године. У чувеној и крвавој Пљеваљској бици 1. децембра 1941. године погибоше: Вељко Нећељков и Момчило Урошев из Провалије и Милош Жарков са Превиша. У борбама на Сињајевинском сектору, које су вођене 1942. године, своје животе положише Драгутин Јованов из Провалије, Милисав Вељов и Јагош Стојанов са Превиша. Вељко Тихомиров из Буковице био је у НОП-у од 1941. године, а погинуо је на Сутјесци 1943. године као борац Петог батаљона Четврте црногорске пролетерске бригаде. Момир Огњенов из Провалије погибе 1944. године код Андријевице, и Божидар Филипов код Цетиња 1944. године.

Видосава Радивојева, ђак из Провалије, била је у НОП-у од 1941. године, борац у Четвртој црногорској бригади и у војвођанским јединицама; Синан Нећељков, ђак из Буковице, био је борац Петог батаљона Четврте црногорске бригаде, он је ратни војни инвалид. Војислав Марков из Буковице био је у Седмој омладинској бригади комесар чете. Такође је ратни војни инвалид. И млади Томаш Мијатов са Превиша се укључио као борац у Седму омладинску бригаду.

Данас Томића има у разним крајевима наше земље, гдје су одлазили најчешће из економских разлога и ради запослења.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Никољдан.

ЗАРУБИЦЕ

(живе на Превишу, Годијељима,
Горњој Буковици и Провалији)

Зарубице су огранак Балотића. Најстарији предак коме знају име је Дука, од Дуке је Мијат, а од Мијата Милан. Милан има четири сина: Николу, званог Скоко, Рада, Сима и једног коме не знају име. Предање казује да су презиме Зарубица добили по Николи, сину Радмана Балотића и да је Никола имао надимак „Зарубак", а добио га је, наводно зато што је доста турских глава посјекао — „порубио". У том времену истакао се

Никола звани Скоко, који је опјеван у народним пјесмама, јер је био добар јунак, бранећи пасишта од насртаја Морачана на границе дробњачке земље. Морачани су тада говорили: „Да нам није Скока и Новака, овце би нам на Тушињи пиле". Скоко је посјекао неког чувеног турског насилника који је злостављао народ. Од њега није остало потомства, а данашње Зарубице су од његове браће Рада, Сима и једног коме не знају име, а имао је синове Вука и Николу од којих није остало потомства.

Јосиф и Шако Пињови отишли су у Америку на рад, а њихов брат Саво с породицом се преселио у Маоче код Пљеваља, гдје и данас живе његови потомци. Петар, син Милића Стеванова, отишао је у Јужну Америку, гдје му се губи траг, а његов брат Миле се с мајком Круном из Провалије преселио 1919. године у Маоче код Пљеваља. Милови синови Миливоје и Бошко били су учесници НОР-а. Синови Сава Пињова Лазар, Радоман и Радоје су такође били учесници НОР-а, Миљан је погинуо на Сутјесци, а Радош на Челебићима 1944. године.

Бошко, син Рада Пињова, био је истакнута личност у радничком предратном покрету. Као грађевински радник живио је и радио у Чачку до капитулације 1941. године. Тада долази у Буковицу и укључује се у напредни покрет. Остао је на терену као партијски илегални радник; погинуо је 1942. године у борби са потјерним непријатељским јединицама.

Трипко Радојице Митрова из Провалије био је борац НОП-а од првих устаничких дана; гине херојском смрћу на челу свог вода, којим је командовао у Пљеваљској бици 1. децембра 1941. године. С Трипком је тада погинуо Милосав Филипов из Провалије, а Илија Машанов гине на Пољима Колашинским у борбама које су вођене у тешким условима. Са Илијом је тада против истог непријатеља пао и Никола Василијев са Годијеља на Сињајевини 1942. године. Велимир Спасојев из Провалије био је у НОП-у од 1941. године, у Петом батаљону Четврте црногорске бригаде као борац — пушкомитраљезац; погинуо је 20. марта 1943. године код Невесиња.

Милорад Миливојев из Провалије био је у НОП-у од првих ратних дана; један је од организатора устанка у свом крају. По задатку Партије остао је на илегалном раду на терену, гдје бива ухваћен од стране непријатеља и спроведен у злогласни четнички затвор у Колашину. Ту се налазио и његов стари отац Миливоје, ратник из првих ратова, а у НОР-у истакнути родољуб. Милорад успије да побјегне приликом спровођења на

стрелиште и да се прикључи јединицама НОВ-а. Носилац је Партизанске споменице 1941.

Лука Станишин био је истакнути борац и припадник НОП-а од 1941. године, а касније познати и признати правник на одговорним функцијама у Републици.

Милорадова супруга Милева истакла се својом храброшћу у многим бојевима које је њена прослављена бригада водила током рата. Носилац је Партизанске споменице 1941. Радован Радојичин са Годијеља био је борац Седме омладинске бригаде од њеног оснивања (рањаван, РВИ).

Из овог угледног братства треба посебно истаћи доктора Јакова Туркова из Провалије, једног од првих љекара у Црној Гори. У балканским ратовима био је санитетски капетан, бавио се ратном хирургијом у тешким ратним данима, када је црногорска војска водила борбе по Метохији и на Брегалници.

Зарубица има у разним мјестима широм наше земље, гдје су најчешће одлазили ради запослења.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Никољдан.

СЕРАТЛИЋИ

(живе на Превишу и Горњој Буковици)

На основу писане повјеснице братства Сератлића, коју је писао Ново Сератлић, а уступио ми је његов рођак Томо, види се да ово братство потиче од Радосава, сина Илије Балотића, који се једно вријеме презивао и Калуђеровић. Радосав је имао браћу: Шћепана, званог Тома, и Николу. Од Томе су Томићи на Превишу (обрађени у поглављу о Томићима). Никола је био угледна личност у Дробњаку. Не зна се са сигурношћу да ли је имао потомство. Има неких мишљења да муслиманска породица Серхатлић води поријекло од њега. Они се рођакају са Сератлићима из Дробњака.

Презиме Сератлић добили су, како се наводи, по војводи Илији Балотићу са Превиша. Он је јахао доброг коња, имао гиздаво одијело, о појасу носио сабљу дамаскију и изгледао као прави „сератлија", па га због тога прозваше Сератлија.

Етимолошки, Сератлија значи крајишник, коњаник, елитни турски војник који је чувао султана или најугроженију границу.

Синови Илије Сератлије Миленко, Милутин, Митар и Радосав по њему се прозваше Сератлићи.

Миленко и Митар су доживјели дубоку старост. Радосав се са сином Божом одселио у топлички крај, вјероватно бјежећи од крви. Божо је опјеван у народној пјесми као истакнути јунак. Његови потомци и данас живе у топличком крају; задржали су све обичаје које су донијели из Дробњака и славу Никољдан.

Милутин Сератлић је рано убијен, а његова жена сели се са ситном дјецом у пратњи свог синовца Стевана Митрова. Насељавају се негдје у предјеле Романије; с њом остаје и Стеван, који се није вратио у Дробњак. Од ове породице с Романије једни су се одселили у околину Тузле, а други продуже у Словенију. Од ових из Тузле једна се фамилија одсели у Скопље, одакле су 1941. године протјерани у Ниш, гдје и данас живе њихови потомци. Једна кућа Сератлића која је живјела у околини Тузле бива исламизована за вријеме НДХ. Од њих ниједна мушка глава није преживјела Други свјетски рат.

У Новом Саду живи братство САРАТЛИЋИ, који казују да су поријеклом од Сератлића из Дробњака.

У другој половини 19. вијека Сератлићи се исељавају из Превиша у Горњу Буковицу, на своје дотадашње катуне, а на Превишу остају само двије куће.

И у НОР-у 1941-1945. године ово братство је својим масовним учешћем у јединицама НОВ-а дало велики допринос побједи над непријатељем. У бици на Пљевљима погинули су Јагош Новаков, студент медицине, као и Нећелкови синови Богдан и Велимир. Илијини синови — Љубо као командир чете погибе на Изгорима 1942. године, а Чедомир преживје рат као ратни војни инвалид. Марко Ристов оконча свој живот на Пољима Колашинским 1942. године, Радомир Божов негдје у Србији 1943, а Милка Милинкова на Пештеру 1944. године као болничарка у Седмој омладинској бригади.

Милија Сератлић заслужује да му се име нађе међу овим братственицима, као и Стево поуздани родољуб, који је занемарио и своју породицу само да би помагао илегалцима.

Јелена Милинкова, удата Поповић, била је у НОП-у од 1941. године, а у Петом батаљону Четврте црногорске бригаде од њеног оснивања. Носилац је Партизанске споменице 1941. Олга Миланова, удата Радоњић, у НОП-у је од првих устаничких дана, као борац у Четвртој, Петој и Деветој црногорској бригади. Носилац је Партизанске споменице 1941. године.

Сератлића има у разним крајевима наше земље, а највише у Београду.

Славе Никољдан.

ЈЕГДИЋИ

(живе на Превишу и Провалији)

Јегдићи воде поријекло од Сератлића. Презиме Јегдић су добили по удовици Јегди, која је била удата за неког Сератлића, коме не знају име. Било их је само двије куће, и то Рака, сина Лучина, и Шула Милованова. Обојица се иселише у Провалију, гдје су им били катуни. Послије извјесног времена, на Превиш се врате синови Јована Ракова — Љубо и Димитрије, гдје њихови потомци и данас живе. Димитрије погибе на Пљевљима у чувеној Пљеваљској бици 1941. године. Са њим тада погинуше Данило Ристов и Бошко Савов, а Радоје Галов оконча свој живот код Фоче 1944. године.

Милован Савин је био у НОП-у од првих устаничких дана; налазио се на дужностима помоћника комесара батаљона и бригаде (генерал ЈНА). Софија Јевремова, удата Радоман, у НОП-у је од 1941. године као борац Четврте црногорске бригаде, а у Деветој црногорској била је четна болничарка.

Јегдића има одсељених у Пљевља, а има их и у другим мјестима гдје су отишли ради запослења.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Никољдан.

МАТЕЉЕВИЋИ

Матељевићи су од Матеље Балотића. Матељ је имао синове Јанка и Новака, који се по Матељи прозову Матељевићи. Истицали су се као добри хајдуци који су Турцима задавали велике јаде. Турци потплате Милоша Влашчића, Јанковог и Новаковог ујака и он их убије на превару.

Новак Матељевић и Никола Зарубица, звани „Скоко", стално су се тукли с Морачанима око пасишта и племенских грнаица, па су Морачани пјевали: „Да нам није Скока и Новака, овце би нам на Тушињи пиле". (А. Лубурић: *Дробњаци* — Београд, 1930). Сада се нико у Дробњаку не презива овим презименом, већ су од њих Ђедовићи и Новаковићи.

ЂЕДОВИЋИ

(живе у Горњој Буковици)

Ђедовићи воде поријекло од Јанка Матељевића, који је имао сина Јована, званог „Ђед". Јован је имао синове Луку и

Јанка, који се по надимку Јованову „Ђед" прозову Ђедовићи. Јован, син Луке Ђедовића, преселио се око 1886. са Превиша у Горњу Буковицу. Јован је имао синове Новицу и Луку. Њихови потомци и данас живе у Горњој Буковици.

Јанко, син Јована Матељевића, имао је синове Језда и Милуна, који су се одселили у Ваљево, гдје се њихови потомци презивају Матељевићи.

Душан Новаков и Јован Лукин из Буковице били су припадници НОП-а од 1941. године, у почетку као борци Дурмиторског одреда, а касније као борци Четврте црногорске бригаде.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Никољдан.

НОВАКОВИЋИ

Новаковићи воде поријекло од Новака Матељевића. У поглављу о Матељевића било је ријечи о Јанку и Новаку и о њиховој погибији. Послије Новакове погибије остану му синчићи Ђоко и Симеун, с мајком удовицом Ружом која се са својим синчићима одселила преко Таре у село Вашково, а касније прешла у Потрлицу код Пљеваља. Симеун није имао потомака, а од Ђока остану синови Радојица, Грујица, Илија и Ђуро. Од њих су Новаковићи у Потрлици и у Никшићу, гдје се Милан преселио из Потрлице.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Никољдан.

МИЛОШЕВИЋИ

Они су се, кад и остали Новљани, доселили из Бањана, и населили дробњачко село Доњу Бијељу, тј. један заселак Доње Бијеле, који се по њима назове Милошевићи. Судећи по величини насељеног земљишта, изгледа да су били бројно братство.

Данас се у Дробњаку нико не презива презименом Милошевић, већ су се разгранали на Радовиће, Илиће, Кнежевиће, Чупиће, Чарапиће, Јакиће, Ђуровиће, Глођаје, Вемиће, Маринковиће, Бањуше и Вучиниће.

Има их исељених у разне крајеве наше земље.

РАДОВИЋИ

(живе у Пољу Радовића)

Воде поријекло од Рада Милошевића, па се по Раду његови потомци прозову Радовићи. Из једног документа се види

да је Јован Радовић продао своју њиву у селу Малинску игуману манастира Малинско за хиљаду аспри (Љ. Стојановић: *Стари српски записи и натписи*).

Радовићи су некада били бројна и богата породица, али је средином 18. вијека остала само кућа Тривка Радовића. Тривка су убили никшићки Турци због тога што није хтио да им постане чивчија. Од Тривка су остали синови Раде, Јанко, Васко и Лако. Након Тривкове смрти, Раде са браћом прешће на десну обалу ријеке Бијеле и населе се у Пољу да би били што даље од никшићких Турака. Радовићи су имали пространо земљиште на планини Јаворју, од кога Бљуштурни и Чемерни до продају морачком игуману Димитрију, а један дио им притисну Морачани.

Из овог братсва су у Нору-у активно учествовали Блажо, који је погинуо на Сутјесци 1943. године, и Миле Илијин, један од најхрабријих бораца у Четвртој црногорској бригади у чијим је редовима био од њеног оснивања, а крајем рата је био на дужности команданта Четрнаесте српске бригаде. Носилац је Партизанске споменице 1941.

ИЛИЋИ

(живе у Пољу Радовића)

Илићи су огранак Милошевића. Презиме су добили по свом претку Илији, који се презивао Кустурић, а живио је у првој половини 18. вијека. Илићи су једно вријеме живјели на Малинску, одакле су их потиснули Ускоци, па су се населили у Поље Радовића, гдје и данас живе.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Усјековање св. Јована.

ЂУРОВИЋИ

(живе у Пољу Радовића)

Воде поријекло од Милошевића, од којих су се веома давно одвојили као Глушчевићи и тако су се презивали неко вријеме; потом се по свом претку Ђуру прозваше Ђуровићи.

Ова породица је дала доста свештеника, који су служили у манастиру Бијелој.

Радован Мићов је био у НОР-у борац у Дурмиторском одреду, а касније је био у саставу 7. омладинске бригаде.

Ово је братство малобројно, а живе у Пољу Радовића. Славе Ђурђевдан, а прислужују Усјековање св. Јована.

КНЕЖЕВИЋИ

(живе у Милошевићима)

Кнежевићи су огранак Милошевића. Ово братство је најдуже од свих огранака Милошевића задржало презиме Милошевић. У своме братству имали су доста кнежева, по чему се прозову Кнежевићи.

Њихов најстарији предак је кнез Милија Милошевић, за кога се прича да је био угледна личност у племену. Помиње се као учесник на скупу српских главара одржаном у Кучима 1614. године (Ј. Томић: *Састанак и договор српских главара у Кучима 1614. године* - Београд 1901). Породична традиција зна за Милоша Кнежевића, који се помиње и као кнез и као војвода. Опјеван је у народним пјесмама. О њему постоји народна пјесма *Женидба Кнежевић Милоша,* у којој је Милош опјеван као поштен и хуман човјек.

Предање помиње и кнеза Дракула Кнежевића, који је учествовао у убиству турских шехова 1718. године, они су дошли да по Дробњаку проповиједају ислам. Кад је Реџеп-паша Невесињац 1702. године дошао у Дробњак да га покори, кнез Дракуле убије Ајдук-оцу у Мокром, па Турци разоре Дробњак, а кнеза Дракула посијеку.

Кнез Никола Кнежевић био је кнез послије Дракула. О њему се приповиједа да је био врло богат.

Породична традиција зна за Ђура Кнежевића као кнеза који је ишао у Травник код босанског везира.

У другој половини 18. вијека помиње се кнез Јоксим, син Завише Кнежевића, који је био изузетно богат, паметан и утицајан човјек.

Нуан Љуца, познати турски забит из Никшића, поручи кнезу Јоксиму да не смије прислуживати за крсну славу Усјековање светог Јована и зато што је Јоксимов предак на тај дан учествовао у убиству босанских шехова. Упркос ових пријетњи кнез Јоксим позове велики број званица, међу њима и игумана Арсенија, старјешину манастира Бијела. Нуан Љуца, с неколико никшићких Турака, стигне баш у току славе Божије, преврне трпезу и угаси славску свијећу, на што Јоксимов син Стојан убије Нуана Љуцу, тада су у боју изгинули и Турци и Дробњаци.

Одмах послије овог догађаја кнез Јоксим са својом породицом побјеже на Гласинац, у Босну. Ради освете погинулих Турака и њиховог предводника Нуана Љуце, никшићки Турци ударе на Милошевиће, опљачкају их, спале и убију седамнаест Милошевића.

Јоксим с породицом није дуго остао на Гласинцу, јер је и одатле морао бјежати због убиства неког турског насилника. Поново се настани с породицом у Милошевићима. Имао је синове Стојана, Дреку и Драшка.

Послије Јоксима, кнез је био његов син Дрека, а Дреку је наслиједио у кнештву син Милутин. Драшкови потомци се на уже прозову Драшковићи.

Милан Завишин, учитељ, врло угледна личност у Дробњаку, радио на уједињењу Црне Горе и Србије, и због тога пао у немилост књаза Николе, па је морао да бјежи у Србију. Његови потомци живе у Београду, Новом Саду, а има их и у Америци.

Стеванова породица преселила се у Лебане око 1908. године. Сава Стеванов, са својим синовима Радованом, Блажом и Миладином, учествовао је у Првом свјетском рату у српској војсци. Радован и Блажо су погинули на солунском ратишту, а Миладин је за заслуге у рату одликован Карађорђевом звијездом с мачевима.

Од 1912. до 1918. године у ратовима је учествовао и Петко Јованов. За ратне заслуге добио је имање у Витомирици у Метохији, гдје и данас живе његови потомци. Петков син Јован је учесник Првог свјетског рата 1914-1918. године.

Милосав Ђорђијев је учествовао у Првом балканском рату и у ратовима 1914-1918. године, а Ђуро Новичин је погинуо на Скадру 1912. године у Првом балканском рату. Ђурови синови: Раде, капетан бивше Југословенске војске и у НОР-у од првих устаничких дана, носилац је Партизанске споменице 1941. године и генерал ЈНА. Његов брат Новак, студент права, такође је био учесник рата од 1941. Носилац је Партизанске споменице 1941. године.

Исаило Драгов био је у НОП-у од 1941. године, а од формирања Четврте црногорске пролетерске бригаде борац у њеном Петом батаљону. Носилац је Партизанске споменице 1941. године. И Милан Новичин је припадник НОП-а од 1941. године, а од формирања Четврте црногорске пролетерске бригаде био је у њеном саставу. Погинуо је на Зеленгори 1943.

године. Његов брат Веселин је такође припадник НОП-а од 1941. и у саставу Четврте црногорске пролетерске. Једно вријеме радио је на терену у народној власти. Послије рата налазио се на политичким функцијама у општини Шавник.

Кнежевића има у многим мјестима наше земље, а највише их је у Никшићу и у Драговољићима.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Усјековање св. Јована.

ВЕМИЋИ

(живе у Доњој Буковици)

Вемићи су огранак Милошевића. Садашње презиме су добили по удовици Вемији, која је била родом од братства Ђерића, из села Загуља. Не зна се како се тај њихов предак звао, нити како је завршио живот. Остала су му четири сина: Петар, Мијаило, Живко и Никола. Вемија се са синовима, када је остала удовица, преселила из Милошевића у свој род код Ђерића у село Загуљ. Негдје око 1790. године неке се породице из овог братства одселише на Гласинац, гдје и данас живи њихово потомство. Вемићи су у Загуљу живјели све до 1812. године, када су, послије разуре Дробњака од стране паше Миљевине, прешли на своје дотадашње катуне у Доњој Буковици.

Почетком 19. вијека неки братственици из овог братства се одселише у Румунију, одакле су се по одобрењу Обреновића вратили и населили у Доњем Милановцу 1816. године. Они су своје презиме Вемић задржали неко вријеме, а онда су га промијенили једни у Драгошевић, а други у Бакмаз.

Из Доње Буковице двије породице се селе у Горњи Милановац 1816. године и оне су презиме Вемић задржале до данас. Од ових Вемића је био поручник Велимир, који је био учесник атентата на краља Александра и краљицу Драгу 1903. године.

Вемићи су учествовали у Првом српском устанку са групом Дробњака која је ишла у помоћ Карађорђу.

Са Загуља су се у Буковицу преселили браћа Петар, Мијаило, Живко и Никола. Петар је имао три сина Радича, Радована и Матију. Матија са своја два сина гине у бици на Граховцу, не оставивши потомство. Радован Петров има Јова и Вукашина, од Јова је Матија, а од Вукашина Милован. Од Радича Петрова су Јован и Васо. Јован се одселио у село Брзаву у долину Лима и од њега су тамошњи ФАТИЋИ, а његов брат Васо одсели у Ужице око 1830. године и промијени презиме у РАДИЧЕВИЋ.

Мијаило има четири сина: Илију, Милију, Јована и Живка. Од Илије су Марко, Живко, Милутин и Тома. Од Милије Мијаилова су Нећељко, Милош, Микаило и Шћепан, а од Јована су Коста, Јаков и Јово, док од Живка Мијаилова нема потомства.

Живко (брат Мијаилов и Петров) има сина Ђоку, Ђока има Стевана, а овај Миша, чије потомство живи у Павином Пољу и у Војводини.

Од Николе је син Срдан, а од Срдана су Сава и Радован. Сава има Новицу и Јована; њих и њихове потомке на уже зову Савићи. Радован Срданов има Милана, а овај Николу.

У бици на Вучјем долу 1876. године учествовао је један број Вемића са командиром чете Јованом, који је као капетан доживио дубоку старост. У овој бици рањени су Василије, Мишо и Јаков.

На рад у Америку 1906. године пошло је пет братственика из овог братства, да би се 1913. и 1914. године, вратили као добровољци да учествују у Балканском и Првом свјетском рату. Добровољци су били Војин, Спасоје и Милош, док су Крсто и Ђорђије остали да живе у Америци. У борбама на Говедару у Другом балканском рату учествовало је девет Вемића; сви су носиоци златне медаље Освета Косова.

У Првом свјетском рату на бојиштима од Романије до Мојковца учествовало је више братственика братства Вемића и сви су одликовани Крстом Петра Првог, Наод златном, Мишо сребрном медаљом Обилића. У борбама на Дрини рањени су Спасоје и Никола.

У Потпеће код Пљеваља 1920. године, одселили су Милош и Никола с породицама, а у Метохију се одселио Нећељко са својом породицом. Нећељко је 1941. године спаљен са својом женом у породичној кући на Космету, а синови Трипко и Божо успију избјећи с породицама у Буковицу.

Никола Матов гине као пилот у априлском рату 1941. године, а Радован Милованов је окончао свој живот у крвавој Пљеваљској бици 1. децембра 1941. године. Бранко Војинов је погинуо 1944. године у Славонији, а Милика Мирков 1945. године у завршним ратним операцијама у Словенији.

Радосав Николин из Потпећа је био борац НОР-а у санџачким јединицама; носилац је Партизанске споменице 1941; Радомир је у НОП-у од 1941. године. Пуковник је ЈНА.

У Војводину су 1945. године колонизиране Трипкова, Стеванова и Лазарова породица, те Спасоје, Милован и Божо са породицама.

Податке о породици Вемић дао ми је Милорад Максимов. Славе Ђурђевдан, а прислужују Усјековање св. Јована.

ГЛОЂАЈЕ

Воде поријекло од Милошевића. Не зна се кад су се од њих одвојили, нити по чему су добили презиме Глођаја. Зна се да су до 1812. године становали у Доњој Бијелој, када су се одселили у Фочу и тамо се настанили. Године 1878. Теофил Глођаја из Фоче дође у Шавник, а одатле се пресели на Боан, гдје се стално настани.

Негдје у другој половини 18. вијека Никола Глођаја, због неког убиства, ускочи у Пљевља, бојећи се крвне освете, а одатле почетком 19. вијека пређе у Фочу. Никола је имао синове Андрију и Радована. Њихови потомци живе у Фочи.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Усјековање св. Јована.

ЧУПИЋИ

(живе на Добрим Селима, Доњој Буковици и Меруљи)

Чупићи су огранак Милошевића, од којих су се веома давно одвојили. Не знају по чему су добили презиме које је врло старо.

Од свих огранака Милошевића, најближи су им Чарапићи, који су се давно иселили из Дробњака. Чупићи су становали у Милошевићима, гдје су били бројни и веома богати. Једна народна пјесма казује да су имали преко три хиљаде брава и да их је музла чувена планинка Илинка Чупић, која не хтједне дати храну хајдучкој чети Баја Пивљанина, због чега их Бајо плијени, а Илинку зароби и одведе у ропство. Пјесма даље казује да је Илинкин дјевер Томаш Чупић с осталим Дробњацима пошао у потјеру за Бајом и да је дошло до битке у којој су изгинули и хајдуци и Дробњаци.

Од овог братства био је чувени мегданџија Иван Чупић који је пограничне спорове рјешавао у корист Дробњака. Он је на Пријеспи у Дурмитору дијелио мегдан с Радом Чавићем у спору око међе, и овога погубио, а на планини Јаворју погубио је Морачанина Крња Селаковића. На Крнову, у спору између Дробњака и Озринића, погубио је Вука Николића, познатог јунака тог доба. Том приликом је и сам погинуо од руке Асана Клечка, муслимана из Рисна, који је био у пратњи Вука Николића.

За све вријеме живота у Милошевићима ратовали су с никшићким Турцима који су их често пљачкали и због њих су гинули. Многи су се исељавали, најчешће у Србију. Причају да су се иселили Милош, Нинош и удовица Симана.

Крајем 18. вијека ова породица је имала само једну мушку главу — Станишу, који се због великог турског зулума одметне у хајдуке. Четовао је десетак година и истакао се као добар јунак. Послије се окани четовања и настани на Добрим Селима. Имао је сина Пеја, који је био сеоски кнез до 1858. године, када је то звање укинуто. Пејов син Мијат преселио се 1840. године из Добрих Села у Меруљу, гдје су имали своја катуништа. Једни су се преселили и у Косорићку Буковицу.

Лазареви синови Ђорђије, Грујица и Симеун били су истакнути ратници у ратовима 1912-1918, а посебно су се истакли у Комитском покрету 1916-1918. године. Треба поменути Грујичин подвиг када је разоружао чету Шваба у њиховој станици у Шавнику.

Војин Нећељков са Добрих Села био је борац у Дурмиторском НОП одреду а у Седмој омладинској бригади од њеног оснивања. Погинуо је 8. марта 1944. године на Пиперској Стијени. И Миливоје Савин из Меруље био је борац Дурмиторског НОП одреда, а у Седмој омладинској бригади од њених првих оснивачких дана. Као припадник ове бригаде је и рањаван. Осим Војина са Добрих Села, животе у борбама против непријатеља су дали Милосав Н. из Буковице и млади Миладин Савин из Меруље.

Чупићи данас живе на Добрим Селима, Косорићкој Буковици и у Меруљи.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Усјековање св. Јована.

ЈАКИЋИ

(живе на Добрим Селима и Меруљи)

Јакићи су огранак Милошевића. Од њих су се одвојили веома давно, а не знају по коме су добили данашње презиме. Знају да су живјели у Горњој Бијелој, испод Црвене греде. Некада су били врло бројни, али средином 18. вијека спадну на три куће — Јанкову, Спасојеву и Алексину. Они се тада расељише из Горње Бијеле. Алекса оде на Малинско у своју тазбину Ђиласе, а Спасоје и Јанко у село Кочане код Никшића. Тамо добију имање Лековића, који су се одатле били већ иселили.

Јанко је имао синове Давида, Паја и Обрада, а од Спасоја није остало потомства.

Алекса на Малинску имао је синове Саву и Станка.

Јакићи су се у Кочанима обогатили и осилили за четрдесетак година, колико су ту живјели. Око 1807. године заваде се с никшићким Турцима, па један Турчин удари старог Спасоја, а Окица Пајов убије Турчина; због тога се разуре из Кочана, побјегну у Пиву и населе се у селу Брезна, одакле пређу у дробњачко село Дубровско.

Милутин Давидов и Митар Пајов, с осталим Дробњацима, пођу у чети Јована Шибалије Карађорђу у помоћ, састану се с њим у Старом Влаху, гдје у једној борби и погину 1809. године.

На Дубровску су становали десетак година, а одатле се преселе на Добра Села, гдје су се већ били доселили Алексини синови са Малинска Сава и Станко.

Ово братство је увијек давало истакнуте људе и јунаке, међу којима посебно мјесто заузима Окица Пајов. Окица је био велики јунак који се стално тукао с Турцима. Једном приликом ускочи у Никшић и уби седам Турака (А. Лубурић: *Дробњаци* — Београд 1930). Био је кнез Добрих Села. Окица је умро у шездесет петој години. Осим Окице, и његов брат Живко је био истакнута личност свога доба. У Херцеговачком устанку 1875.-1876/78. године био је командир, а истакао се посебно у бици на Вучјем Долу 1876. године и приликом ослобођења Никшића 1877. године. За јунаштво које је испољио у командовању одликован је са четири одликовања, која су уклесана на његов надгробни споменик у Шавнику. Живко је био и племенски капетан. Живков син Миљан у балканским ратовима био је начелник штаба Дурмиторске бригаде у борбама које су вођене око Скадра; истакао се умјешним командовањем при заузимању Бардањола, фебруара 1913. године. У бици на Брегалници командовао је батаљоном, када је теже рањен. У Првом свјетском рату био је члан штаба Дурмиторске бригаде која је учествовала у бици на Мојковцу 1916. године. По завршетку Првог свјетског рата, након уједињења 1918. године постављен је за првог команданта Војног округа Пљевља. Одликован је са више високих одликовања.

Миљанов син Велимир, инжињер шумарства, био је истакнута личност НОБ-а и револуције, командант Главног штаба за Санџак и Треће санџачке пролетерске бригаде, а на првим послијератним изборима 1946. године изабран је за

савезног посланика народне скупштине. Био је вијећник II засједања АВНОЈ-а. Он је народни херој Југославије. Његове двије сестре ученице Душанка и Стана и брат Јездимир убијени су звјерски од стране непријатеља у децембру 1941. године као припадници овог братства у знак одмазде за њихово учешће у НОП-у. И Светозар — Свето је као младић преживио ратне страхоте, активно се укључио у токове НОП-а, а послије рата је био на истакнутим функцијама у дипломатији.

Осим Живка и Миљана, за војничке заслуге у минулим ратовима одликовани су још: Милован, Симо, Василије, Лека, Јово, Нико, Матија, официр Благоје, Петар и Милинко.

Матије Јанков био је познати ратник из ратова 1912-1918. године и комитски вођа у Комитском покрету. Када му се лично путем телефона обратио генерал Радомир Вешовић, убјеђујући га да би требало да се преда са својим комитима, Матије му је одговорио: "Радомире брате, ми смо твој изгуб намирили: ти отишао, а дошла нам Јелена Шаулић. Сад нијесмо ништа слабији но што смо били". Од првих устаничких дана 1941. године Матије се са својом породицом ставља у службу НОП-а у борбама против непријатеља. Гине јуначки на челу своје чете у бици на Пљевљима 1. децембра 1941. године, у шездесет деветој години. И његов син Љутомир гине на Сињајевини 1942. године, док је његов син Момир, носилац Партизанске споменице 1941, преживио троструко стријељање; о њему је писао Будо Симоновић у књизи *До смрти и натраг*. Матијева супруга Митра, родом од братства Церовића, вјерни је сљедбеник свога мужа и дјеце. Погинула је на Сутјесци 1943. године са својим малољетним сином дванаестогодишњим Рељом. Божидар и Вуко и Веселинка су били у строју бораца НОР-а од 1941. године.

На Пљевљима су тако рећи истог дана погинули истакнути борци НОВ-а, носиоци су Партизанске споменице 1941., стари ратник Петар Савов и његов син Рајко, млади академац, који су у саставу Језеро-шаранског батаљона храбро јуришали кроз Пљевља, града у коме су до почетка рата живјели и града у коме је млади Рајко завршио гимназију. Његов млађи брат Мирчета је у поратном периоду радио на истакнутим функцијама у Републици.

Браћа Радоман и Радомир Благојеви су били припадници НОП-а од првих устаничких дана и организатори устанка у свом крају. Оба су носиоци Партизанске споменице 1941. године. Радоман је обављао одговорне дужности као замјеник политичког

комесара батаљона, официр одсјека ОЗН-е, штаба корпуса и политички комесар бригаде народне одбране. У току рата је рањаван. Генерал је ЈНА.

Владо Радосављев је био у НОП-у од првих устаничких дана; носилац је партизанске споменице 1941. године. Радојица Новичин, логораш из стравичних казамата, био је припадник НОП-а од 1941. године. И Ковиљка Миљанова заслужује да се њено име нађе међу именима набројаних братственика. Она је била активни припадник НОП-а од првих устаничких дана.

Поред до сада набројаних, из овог братства је велики број братственика положио своје животе на бојиштима широм наше земље. На Пљевљима 1941. године погинуше: Јово Обрадов, Миро Петра Мићина, Сава Нећељков и Сретен, син Милинка Перјаника; Радомир Крстов погину на Пољима Колашинским 1942, а његов брат Јаков на Матешеву 1944. године. На Пољима Колашинским 1942. године погину и Коста Јовов, а Станислава Лекова оконча свој млади живот у Босни 1944. Војин Ристов погибе 1944. у Аустрији, а његов имењак Војин Акимов на Добрим Селима 1944. Љубомир-Љубо Радов погибе на Бјеловару 1945. године у завршним операцијама НОВ-а за коначно ослобођење наше земље. Теодор М. Јакић оконча свој млади живот 1942. године.

Из млађе генерације треба поменути Драгољуба Урошева, истакнутог друштвено-политичког радника и привредника, предсједника Општине Шавник, посланика у републичкој и савезној скупштини. Његов рад у органима Републике и Федерације је био веома запажен.

Јакићи су се исељавали из Дробњака. Од њих су Лучићи у Забрђу и Калушићима, као и Топаловићи у Пљевљима. Преци и једних и других су се иселили из Дробњака у другој половини 18. вијека. Има их и у Бачком Добром Пољу у Војводини, гдје су колонизовани 1945. године.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Усјековање св. Јована.

МАРИНКОВИЋИ

Маринковићи су огранак Милошевића; били су у роду с Чупићима и Чарапићима и живјели су у Доњој Бијелој. Једна народна пјесма пјева о Вучети Маринковићу који нема „од срца евлада", на основу чега би се могло закључити да је ово братство с њим нестало.

БАЊУШЕ

Огранак су Милошевића, а не зна се како су добили презиме Баљуше. Живјели су у Доњој Бијелој, одакле се Јанко одселио на Гласинац око 1820. године.

ВУЧИНИЋИ

Вучинићи су огранак Милошевића. Не зна се када су се одвојили од главног стабла. Вјероватно је то било веома давно. Живјели су у Доњој Бијелој и у Милошевићима, гдје су оставили трага у називима „Вучинића гора", „Вучинића њиве" и „Вучинићи".

Око 1730. године Перко Вучинић се из Доње Бијеле одсели у село Орах, код Билеће, гдје се настанио и оженио. Имао је сина Тома, а Томо Гујана, Тодора и још двојицу, од којих се један одсели у Невесиње, а други у Сарајево. Неки се из Ораха преселе у сусједно село Паник. Они тамо славе Ђурђевдан.

Посљедњи од Вучинића из Доње Бијеле исели се негдје око 1750. у околину Пљеваља, гдје и данас живе њихови потомци. Један од ових из околине Пљеваља одсели се у околину Даниловграда око 1875. године, гдје и данас живе његови потомци.

ЧАРАПИЋИ

Чарапићи су огранак Милошевића. Не зна се када су се од њих одвојили, нити како су добили презиме Чарапићи. Зна се да су били најближи с Чупићима и да су било богати. Послије удара хајдука Баја Пивљанина на њихову стоку на Крнову, када их је опљачкао, разуре се и одселе у Србију. У Дробњаку тврде да Васа Чарапић потиче из овог братства. Васа је био познати јунак из Првог српског устанка.

ДОБРИЛОВИЋИ

Добриловићи су се из Бањана доселили у Дробњак с осталим Новљанима, када су насељавали дробњачку територију. Доласком у Дробњак, населили су дробњачко село Комарницу. Предање зна за Мата Добриловића, који је био поп и имао је осам синова. Године 1732. у Дробњаку је харала опака болест куга која је однијела како кажу, велики број дробњачког становништва, а међу њима и седам синова попа Мата Добриловића.

Остане му само син Маринко, који наслиједи оца и запопи се. Поп Маринко имао је два сина - Јанка и попа Станка. Обојица су били добри људи и јунаци. Јанка је објесио Сулејман-паша Скопљак, када је дошао да угуши устанак у Дробњаку 1805. године. Јанко је имао синове Саву, Тривка, Марка и Видака, који се по оцу Јанку прозваше Јанковићи. Од попа Станка није остало потомство.

Одмах по досељењу Добриловића у Дробњак, од њих се одвоје Шаровићи и Глуваћи.

Зелен Добриловић, са синовима Арсенијем и Јевђаном, одсели се, крајем 18. вијека на Гласинац, гдје и данас живе њихови потомци.

Сада се нико у Дробњаку не презива презименом Добриловић, јер су се разгранали на Јанковиће, Шаровиће и Глуваће.

ЈАНКОВИЋИ

(живе у Грабовици и Јаворју)

Јанковићи су огранак Добриловића. Своје садашње презиме добили су по Јанку Добриловићу, сину попа Маринка. Јанко је био истакнути јунак и борац против Турака. Објесио га је Мехмед-паша Скопљак на Пушини, 1805. године, јер се истицао у борбама против Турака и учествовао у устанку Дробњака 1805. године. Од Марка остану синови Сава, Тривко, Марко и Видак, преселе се из Комарнице у Грабовицу на своје катуне и ту се прозову Јанковићи. Тривко је био познати хајдук и налазио се у чети Гаврила Шибалије; погинуо је у околини Пљеваља у борби с Турцима. Од овог братства је познат официр Марко, који се истакао у балканским и Првом свјетском рату.

У Комитском покрету истакли су се Новичини Живко и Радован, те Крсто и Томо. Новица се налазио у раду у Јужној Америци, одакле је као добровољац дошао да учествује у Првом свјетском рату. Убиле су га Швабе 1917. године.

У НОР-у 1941-1945. године из овог братства погинули су Миливоје Божов на Пљевљима 1. децембра 1941. године, Чедомир Милетин код Горњег Дубца у ужичком крају априла 1944. године и Јован М. Јанковић из Грабовице 1944. године код Ужичке Пожеге. Божо Бошков је био припадник НОП-а прво у Дурмиторском НОП одреду, а касније у саставу Седме омладинске црногорске бригаде од њеног оснивања.

Неки од овог братства су прешли да живе у селу Јаворју на своје бивше катуне; има их исељених и у Бачком Добром Пољу, гдје су колонизовани 1945. године.

Славе Никољдан, а прислужују Ђурђевдан.

ГЛУВАЋИ

Глуваћи су огранак Добриловића, од којих су се давно одвојили. Не знају како су добили презиме. Живјели су у Грабовици, одакле су се одселили у Чајниче. У Грабовици су оставили трага у називима „Глуваћка њива", „Глуваћки грлац", „Глуваћки средоријек" и „Глуваћки вир", а у Језерима „Глуваћки цијепац" и „Глуваћевина".

ШАРОВИЋИ

(живе у Комарници, Вирку и М. Гају)

Шаровићи су огранак Добриловића, од којих су се давно одвојили. Не знају како су добили садашње презиме, нити када је то било. Доселили су се са осталим Новљанима из Бањана из Ублова Милића и настанили се у Комарници. Бавили су се трговином и били главни снабдјевачи Дробњака робом, коју су набављали у Котору и Дубровнику.

Сви данашњи Шаровићи у Комарници, Вирку и Мотичком Гају потичу од Василија-Васка и Милутина. Васко је имао синове: Сима, Милована и Трипка, а Милутин Срдана и Новицу. Симо има Сава, а Саво Вукосава, Ђорђија и Милисава; Вукосав Јова, Милисав Радојицу, а Ђорђије Видоја, Живка, Милинка, Илију и Милету. Милета Ђорђијев је био познати правник и судија Среског суда. Затваран је због својих напредних идеја. Од Милете није остало потомство.

Милован Васков је имао Крста-Мујa, Милоша и Јована. Крстови су: Раде, Божо, Миро, Којадин, Радосав и Миладин. Радосав Крстов се налазио на раду у Америци, одакле се као добровољац вратио да би учествовао у Првом свјетском рату у коме је и погинуо.

Крсто-Мујо Милованов се са синовима Божом и Миром одселио 1924. године у село Граб у Вранешку котлину. Божова ћерка Даница је била активни борац НОР-а 1941-1945. године.

Од Трипка Васкова је Милосав, а од Милосава Милан и Трипко, од Милана су Нећелко, Мушо, Драгомир, Владислав и

Василије, који је погинуо 1944. године на Вардишту као борац Четврте црногорске пролетерске бригаде.

Новица Милутинов има Мићу, Ћетка и Мирка. Мићини синови су: Јоле, Кићо, Лазар, Новица, Љубо и Митар. Кићо Мићин је био комита у Комитском покрету 1916-1918. године.

Од Срдана Милутинова су Јоко, од Јока Раде, Сава, Милић и Вељко, који је као учесник НОП-а тешко рањен и пребачен у Бари у Италију, гдје је подлегао 1944. године.

Вукосав Савов је био официр црногорске војске, а припадао је Клубу праваша, због чега је деградиран.

Божидар Тодоров је као борац Седме омладинске бригаде погинуо на Пештеру 1944, а Михајило Ћетков из Комарнице је погинуо 1945. године као припадник НОВ-а; Никола Радов из Мотичког Гаја погинуо је на Сремском фронту 1944. године. У НОР-у 1941-1945. године као припадници НОП-а и борци НОР-а били су Мушо Миланов, Митар Мићин, Мрдеља-Сејдо и Војин Видојеви, а из рата су изашли као старјешине ЈНА.

Шаровићи су се рано почели исељавати у Херцеговину у село Пржно код Гацка, околину Калиновика и Гласинац, а већа група населила се у Петрово Село код Кладова у источној Србији. Шаровићи у селу Прага у никшићком крају су из Комарнице.

До почетка 20. вијека Шаровићи су становали у Комарници, одакле су се почели исељавати на своје катуне у Вирку и Мотичком Гају.

Постоји траг у селима Малинску и Дубровску, који указује на то да су у овим селима живјели Шаровићи, али се не зна куда су одселили. У Дубровску је остао назив „Шаровића корита", који подсјећа на ово братство или неко друго које је носило исто презиме.

Послије Другог свјетског рата из Комарнице, Вирка и Мотичког Гаја велики дио се одселио што породица, што појединаца и данас живе у Кули, Врбасу, Бачком Добром Пољу, Сивцу, Београду, Смедереву, Бања Луци, Ужицу, Сокобањи, Загребу и другим мјестима.

Податке које сам изнио о овој породици добио сам од Илије Шаровића из Вирка и Милорада-Миња Шаровића, инж. геодезије, који живи у Сокобањи.

Славе Ђурђевдан.

МИЛИЧИЋИ

Миличићи припадају племену Новљана и са другима из тога племена доселили су се из Бањана, када је насељавана Дробњачка територија.

У Дробњаку су населили село Комарницу. Презиме Миличић је врло старо, али су се Миличићи рано почели дијелити на братства Ђурђиће, Андесилиће, Ласице и вјеровато Томовиће, који су из Дробњака нестали. Сада се презименом Миличић нико не презива.

ЂУРЂИЋИ

(живе у Комарници, Вирку и Мотичком Гају)

Ђурђићи су огранак Миличића, од којих су се веома давно одвојили. Не знају како су добили данашње презиме. Ова породица је дала више сеоских кнезова. Породична традиција зна за кнеза Јока, који је имао сина Николу, а он је такође био кнез. И Николин син Јоко је наслиједио оца у кнештву. Он је имао надимак „Кречко". Истакао се у борбама које су Дробњаци водили у његовом периоду, а нарочито у борбама против паше Миљевине 1812. године. Јоко је тада заједно са попом Митром Головићем, командовао једним одредом Дробњака који је спречавао Турцима продор преко Комарнице. У књизи *Новица Церовић* Анице Шаулић стоји да је Јоко био врло храбар и да је пркосио и Смаил-аги Ченгићу. Јоков Син Малин наслиједио је оца у кнештву. Учествовао је у многим бојевима, у којима се истицао својим јунаштвом, као и у организовању убиства Смаил-аге Ченгића на Мљетичку 1840. године. Због његовог малог раста и црне пути, Смаил-ага га је називао „црни ђаво из Комарнице". Био је врло пргав и пријеке нарави, лако је потезао оружје и извршио нека убиства због своје наглости.

Малинов син Обрад — официр црногорске војске, био је командир чете у Дробњачком батаљону и истицао се у бојевима који су вођени у његово вријеме. Обрадов син — официр Никола командовао је четом на Скадру и Мојковцу. Са њим су били његова браћа Милосав и Малиша, а поред њих у истој чети на Скадру из овог братства су били Окица и Илија Стеванов, који су у једном незадрживом јуришу на непријатељске бункере приликом заузимања Скадра јуначки погинули. И браћа Бошко и Божо Васови били су у истој чети борци — ратници у бор-

бама на Скадру и Мојковцу, у којима Бошко гине на Бојној њиви 7. јануара 1916. године. Остао му је син Нико, који као припадник јединица НОВ-а у НОР-у 1941-1945. гине на Вјетренику 1944. године.

Никола Обрадов са својом породицом, синовима Душаном и Обрадом и женом Тонком, те кћеркама Анком, Ристом и Милевом, учествују као борци НОВ-а од првих устаничких дана 1941. године и сви су носиоци Партизанске споменице 1941. Душан је био на врло одговорним функцијама у СР Србији, а у два мандата био је потпредсједник РИВ-а.

У Комитском покрету 1916-1918. из овог братства су били Петар и Саво Окичин. Саво је у току НОР-а био истакнути припадник НОП-а и велики родољуб; учесник је Острошке скупштине. Његова кћерка Даринка је била у саставу Четврте црногорске пролетерске бригаде од оснивања, а син Филип у Седмој омладинској бригади као борац.

Коста Обрадов, једна изузетна свијетла фигура у дробњачком крају, својим дјелом и учешћем у НОР-у 1941-1945. године, оставио је трајан траг. Био је командир чете, илегалац на терену, заточеник у колашинском затвору, у коме се држао храбро и достојанствено. Познат је његов храбри одговор Павлу Ђуришићу и Ивану Ружићу, када су му понудили да пређе на њихову страну. Он им тада рече да њему није мјесто међу издајницима црногорског народа. Повели су га на стрелиште, одакле је успио да побјегне и да се прикључи јединицама НОВ-а. И његов син Рајко био је борац 7. омладинске бригаде.

Јанко Миланов, стари ратник са Скадра и Мојковца, гдје је и рањаван, са својом породицом учествује у НОР-у од првих устаничких дана. Син Момчило, у строју Прве пролетерске бригаде био је на дужности руководиоца СКОЈ-а Првог батаљона и вршиоца дужности руководиоца СКОЈ-а бригаде. На тој дужности храбро гине јула 1943. године у мјесту Пасарот код Зворника. Момчилова сестра Милица, удата Никитовић, била је борац Петог батаљона Четврте црногорске пролетерске бригаде, од њеног оснивања. Носилац је Партизанске споменице 1941. године. И Јанков синовац Мирко Радојичин је припадник НОП-а од 1941. године, у чијим се јединицама истицао као храбар борац.

Радован, син Јанка Карова из Вирка, био је борац Четврте црногорске бригаде у чијем строју гине у јуну 1943. године на Сутјесци.

Иван Марков и Миливоје Лукин, оба из Комарнице, гину као борци Дурмиторског НОП одреда на Пољима Колашинским 1942. године; други Лукин син Милисав храбро гине у борбама код Гацка 1944. године.

Миливоје Миланов из Мотичког Гаја, стари ратник из првих ратова, који је за ратне заслуге добио земљу у Метохији код Ђаковице, одакле је избјегао са породицом 1941. године, погинуо је 1943. године на Жабљаку.

Мирчета Радосављев из Комарнице, као припадник јединица НОП-а, гине на Веруши 1943. године, као борац Седме омладинске бригаде, а Данило, син старог ратника из првих ратова Милоша, из Мотичког Гаја, погину на Вјетренику 1944. године, а Милорад Лазов из Комарнице оконча свој животни пут на Дугој реси 1945. године.

Лазар Нећељков се тридесетих година 20. вијека из Комарнице преселио у Тушињу на мираз. Његови синови Милић и Радомир су учесници НОР-а 1941-1945. године. Милић је погинуо 1944. године у Затарју, а Радомир је био борац Петог батаљона Четврте црногорске бригаде у којој је рањаван.

У јединицама НОВ-а из овог братства борили су се против непријатеља и Драшко Миланов из Комарнице, Милорад Малишин из Вирка, Милун Видојев и Милан Стеванов, оба из Комарнице.

Од друге половине 19. вијека почели су се исељавати из Комарнице на своје катуне у Вирак и Мотички Гај.

Има их у Ужицу и Бачком Добром Пољу, гдје су се колонизовали 1945. године, као и у другим мјестима широм наше земље.

Божо Васов, са синовима Гајом и Томом, одселили су се из Вирка шездесетих година у Пљевља, гдје су купили породичну кућу.

Славе Никољдан, а прислужују Ђурђевдан.

АНДЕСИЛИЋИ

(живе у Комарници и у Вирку)

Андесилићи су огранак Миличића, од којих су се давно одвојили и прозвали се Лакетићи. Садашње презиме Андесилић добили су по Ани, жени Милана Лакетића, с којим је имала три сина: Марка, Лазара и Ивана. Они су били изузетно цијењени и популарни у својој средини. Истицали су се у многим бојевима против Турака, а нарочито против паше Миљевине 1812. године.

Ана Миланова је рано остала удовица и била је у својој средини цијењена и поштована, тако да по њој њене синове почеше звати „силни Анини синови“, па на основу свакодневног обраћања, мало по мало, то пређе у узимање презимена Андесилић.

У другој половини 19. вијека неки из овог братства се почеше исељавати и стално настањивати на њихове дотадашње катуне у Вирку.

Алекса Андесилић се одсели у Ивањицу, гдје му потомци и данас живе, а Ђурко 1895. године у Савинац код Бојника у лесковачком крају.

У балканским и Првом свјетском рату учествовало је девет братственика Андесилића који су се истакли у борбама вођеним на Скадру и Мојковцу.

И у НОР-у 1941-1945. године, ово братство је дало велики допринос својим учешћем у борбама против непријатеља.

Лазар Павлов из Вирка, ратник артиљерац са Скадра и Мојковца, учесник је НОР-а од првих устаничких дана. Погинуо је на Пљевљима 1. децембра 1941. године, у шездесет петој години. Ново Маријанов из Комарнице погибе на Трнову 1945. године, као припадник НОВ-а.

Млађенови син Јеврем и кћерка Спасенија били су у НОП-у од 1941. године. Јеврем гине као борац Дурмиторског омладинског ударног батаљона на Пољима Колашинским 1942. године; Спасенија је од првог дана била у строју Петог батаљона Четврте црногорске пролетерске бригаде на дужности референта санитета батаљона. Носилац је Партизанске споменице 1941.

Даринка - Дара Милошева из Комарнице била је у НОП-у од 1941. године, у саставу Дурмиторског НОП одреда, а у Четвртој црногорској бригади од првог дана њеног оснивања. Касније је стала у строј Седме омладинске бригаде и обављала дужност санитета чете. Истицала се изузетно великом храброшћу. Погинула је 31. маја 1944. године на Соколцу.

Гојко и Видоје, Милијини синови из Вирка, били су борци НОР-а. Гојко, борац Четврте црногорске бригаде на дан њеног оснивања, након неколико дана вратио се на терен и касније ступио у Седму омладинску бригаду, заједно са братом Видојем, у којој је Видоје погинуо на Равној Ријеци 1944. године; и Бранко Антов из Вирка, као припадник јединица НОВ-а, гине у Драговој Луци код Никшића 1944. године. Радомир Којадинов из Комарнице је борац 7. омладинске бригаде од њеног оснивања у којој је и рањаван.

Од Андесилића су се одвојили ГОГИЋИ који живе у Вирку.

Славе Никољдан.

ГОГИЋИ

(живе у Вирку)

Гогићи су огранак Андесилића, од којих су се одвојили средином 19. вијека. Презиме су добили по Ивану Андесилићу који је имао надимак „Гога“, па његов син Милутин по оцу Гоги узе презиме Гогић. Иван је, осим Милутина, имао и Бела чији се син Раде са синовима Иваном и Миланом одселио око 1900. године у југоисточну Србију у Гајтан.

Милутин Гогин је био истакнута личност свога доба. Истицао се у многим бојевима против Турака који су вођени у његово доба. Нарочито велико јунаштво је показао на Језерима 1877. године, када су Дробњаци поразили турску војску која је била пошла у помоћ опкољеном Никшићу. За показано јунаштво носилац је златне Обилића медаље. Имао је пет синова: Шака, Владимира, Милисава, Мима и Јагоша. Шако се није женио, Владимир је са синовима Мирком и Љубом 1903. године одселио у Гајтан. Ни Милисав није имао мушких насљедника, он се одселио у Ужице. Мимо и Јагош су остали да живе у Вирку. Јагош је био официр у бившој Југославији и имао је синове Ђура, Љуба, Саву и Мирчету, док од Мима није остало мушких потомака.

Сава Јагошев је као борац Шесте црногорске бригаде погинуо код Пећи 1945. године.

Славе Никољдан.

ЛАСИЦЕ

(живе у Грабовици)

Ласице воде поријекло од Миличића, од којих су се веома давно одвојили. Презиме Ласица добили су, према предању, тако што се један њихов предак као ласица увијао око неког Турчина; овај га због његовог увијања назва Ласица, а његови потомци се по њему прозваше Ласице. Из Комарнице су се врло давно иселили у Грабовицу, на своје катуне.

У Комитском покрету из овог братства су учествовали Данило Ласица из Грабовице и браћа Панто и Радоје, који су због издаје ухваћени и стријељани од стране Шваба.

Јован Јанков из Грабовице је припадник НОП-а од 1941. године, а био је у саставу Петог батаљона Четврте црногорске пролетерске бригаде. Душан и Радован, оба из Грабовице, погинули су као борци НОВ-а и то Душан на Пољима Колашинским 1942. године, а Радован код Бијелог Поља 1944. године.

Ласица има исељених у Никшић, у село Бошчиновиће код Пљеваља, а има једна кућа у Шаранцима, гдје се Ристо-Толе Ласица тридесетих година 20. вијека доселио из Грабовице.

Славе Никољдан, а прислужују Ђурђевдан.

ПОПОВИЋИ

Поповићи су се у Дробњак доселили из Бањана, с осталим Новљанима, и населили у селу Комарници. Не знају да ли су презиме Поповић донијели из Бањана, или су га у Дробњаку добили. Зна се само да су се давно раздвојили на Крстајиће и Јањиће.

КРСТАЈИЋИ

(живе на Пашиној Води, Јаворју, Мотичком Гају и Жабљаку)

Воде поријекло од Поповића, а садашње презиме су добили по Крсту Поповићу.

Породично предање о овом братству казује да су Поповићи једна од најстаријих породица у Дробњаку. У Дробњак су дошли из Бањана, а у Бањане из Босне из околине Травника. Босну су напустили њеним падом под Турке 1463. године, када се племе Новљани иселило. Тада су се населили у селу Чарађу код Гацка. Ту се нијесу дуго задржали, односно остали су до пада Херцеговине под Турке 1482. године, када се селе на Бањанску висораван и насељавају под планином Његош, гдје су живјели око сто година. Били су познати сточари и вриједни домаћини. Док су живјели под планином Његош, учествовали су у свим бунама и бојевима које су у то доба вођене против Турака. Нарочито су се истакли у Морејском рату, који је водио никшићки војвода Грдан против Турака. Када су Турци у крви угушили устанак, Поповићи се са осталим дробњачким породицама селе у Дробњак и насељавају се у Комарници.

У Комарници су се брзо обогатили, тако да су постали једна од најбогатијих породица у Дробњаку. У борбама које су

вођене у Дробњаку против Турака учествују и Поповићи. Послије Морејског рата (1684-1699), турска војска напада на Дробњак 1688. године, да би га казнила за учешће у поменутом рату, а и у другим ратовима који су Дробњаци водили против Турака. Турци тада продиријеше до Комарнице, коју спалише, а све живо мушко и женско, младо и старо ставише „под мач". Од свих породица у Комарници највише страдаше Поповићи. Из овог поколења успије само да се спаси једна невјеста која је била трудна. Послије извјесног времена роди мушко дијете, коме даде име Крсто. Кад је Крсто одрастао, формирао је породицу, оженио се и добио сина коме даде име Крсман, који по свом оцу Крсту узе будуће презиме Крстајић. Крсман је рођен 1717. године. Он је имао два сина Радоја и Тодора. Радоје има Марка званог Кара-Марко и Василија. Марко је стално четвовао против Турака. највише је био у чети Гаврила Шибалије, а учествовао је у ослобођењу Београда 1806. године. Имао је два сина Милутина и Илију. Од Милутина су Божо и Перош који су били познати хајдуци и велики јунаци. Божо је био познати четовођа, учествовао је у Шаранској бици 1862. године, у којој је посјекао Турчина који му је убио сестру Марицу у Премћанима. Познао га је по изгорјелом лицу по коме је Ружица полила врелу варенику, прије него што је он убио. И Божо и Перош су учествовали у херцеговачком устанку и то у борбама које су вођене на Муратовици, Равном, Безују, Црквичком Пољу, Ограђеници и Вучјем Долу. Перош је командовао четом Дробњака у овим борбама, Божо је са својим рођацима Вуком Шашовим и Јуком Тодоровим и осталим Дробњацима освојио и разорио тврду турску караулу у Комарници.

Перош Милутинов је 1878. године одселио на Гласинац. Имао је сина Мића.

Божо Милутинов има три сина: Радоја званог Рамо, Рада и Боја. Рамо има Милуна, Драгутина, Марка и Пера. Милун је дошао из Америке као добровољац да се бори у Првом свјетском рату. У периоду између два рата био је два пута предсједник жабљачке Општине. Након капитулације бивше Југославије 1941. године спалио је све војне спискове у жабљачкој Општини да не би пали у руке непријатељу. Са својом породицом ставио се на страну НОП-а у коме су сви активно учествовали. Погинуо је 1942. године у Добром долу. Његов син Божо, студент, учесник НОП-а од 1941. године, погинуо је 1943. године као командант ешалона рањеника ЦБ ВШ на Миљевини. И

Милунова ћерка Милева, удата Ђулафић, била је у Четвртој црногорској бригади од њеног оснивања, а касније у Седмој омладинској бригади референт санитета бригаде; носилац је Партизанске споменице 1941.

Драгутин Рамов је након окупације Црне Горе од стране Аустро-угарске војске ступио у Комитски покрет са својим рођацима Миливојем Бојовим, Вуколом Радуловим и Миром Новичиним. Марко Рамов је учесник Првог свјетског рата; рањен је на Вишеграду 1914. године. Перо Рамов, врсни правник, виђећник АВНОЈ-а, бавио се и публицистиком и то успјешно. Врсни је познавалац историје дурмиторског подручја.

Бојо Божов, поред Миливоја који је био у Комитском покрету, има и Богдана-Кара и Миладина. Миладин је одселио у Потпеће 1934. године. Миладинов син Војин је учесник НОР-а од 1941. године и носилац Партизанске споменице 1941. године.

Синови Рада Божова су Обрад, Милић, Драгић, Душан, Ђуро и Милутин. Драгић је погинуо у Првом балканском рату, а Душан је одселио у Потпеће негдје пред рат. Учесник је НОР-а од 1941. године, а његова кћерка Милка је погинула 1942. године у Босни као борац од 1941. године, Милутин је једно вријеме послије рата био предсједник народног одбора.

Илија Кара-Марков је имао пет синова: Зелена, Новицу, Милинка, Милисава који је одселио у Ваљево и Луку од кога нема мушких потомака. Зелен има Микаила и Максима од кога нема мушких потомака, а Микаило има синове: Ратка, учесник НОР-а, ратног војног инвалида и Марка који је млад умро, Милоша, Микаила (млад умро), Миливоја и Вељка. Вељко је учесник НОР-а од првих устаничких дана, био је илегалац као партијски радник на терену, када је ухваћен и спроведен у злогласни затвор у Колашин, одакле је приликом одвођења на стрелиште успио да побјегне и да се прикључи јединицама НОВ-а. Био је на одговорним дужностима, командовао је бригадом. Послије рата налазио се на дужности руководиоца народне милиције у Министарству унутрашњих послова Црне Горе.

Новица Илијин је имао синове Милију-Ђида, Мима, Илију-Ика, Станка и Мира. Мимови синови Бранко и Урош погинули су у НОР-у; Бранко је припадник НОП-а од 1941. године. Погинуо је као борац Четврте црногорске бригаде на Сутјесци 1943. године, а исту судбину доживио је и његов брат Урош у истој јединици и на истом мјесту.

Станкова дјеца - син Данило, био је борац у Четвртој црногорској бригади, а у Шестој српској комесар чете и комесар

батаљона (РВИ), а Мила Данилова сестра, удата Прља, била је борац НОР-а од 1941. године; носилац је Партизанске споменице 1941.

Миро Новичин, капетан бивше југословенске војске, са својом породицом супругом Синђом, сином Александром-Ацом и кћерком Даром од првих ратних дана био је у НОП-у. Миро, стари ратник из балканских и Првог свјетског рата, био је вођа у Комитском покрету, активиста у НОО и вијећник АВНОЈ-а; носилац је Партизанске споменице 1941. И његова супруга Синђа била је вјерни пратилац свога супруга и дјеце од првих ратних дана. Носилац је Партизанске споменице 1941. Њихов син Ацо, ђак, био је у НОП-у од првих устаничких дана; гине 1944. године код Ивањице као комесар чете у Петом батаљону Четврте црногорске бригаде. Његова сестра Дара је била велики активиста од првих ратних дана, истакнути омладински и скојевски руководилац. Остала је на терену као партијски радник; ухваћена је и спроведена у злогласни затвор у Колашин. Носилац је Партизанске споменице 1941.

Милинко Илијин има два сина: Милића и Милана. Милан се преселио у Брајковачу у Шаранце 1924. године; имао је сина Момчила. Милан је погинуо у Студницима 1944. године. Драгиша Милићев се преселио код стрица Милана гдје и данас живи у Брајковачи.

Васиљ, син Радоја Крсманова, имао је сина Милована званог Шашо. Шашо има Вука, Петра и Перишу. Петар и Перишa су одселили у Ваљево, а Вук има четири сина: Милована, Бошка, Димитрија и Душана. Вук Шашов је уз Божа и Јука био познати јунак и непомирљиви борац против турске тираније.

Тодор Крсманов је имао шест синова, од којих су тројица одселили у Брежане код Сребренице, гдје су живјели до 1992. године. Да ли и сада тамо живе, није познато, могуће је да су се иселили. Ова тројица што су остали у Комарници су: Павле, Радојица и Живко. Од Павлова сина Ивана није остало потомства, а кнез Живко је имао три сина: Тодора, Милоша и Јована, од кога нема потомства, док Милош има четири сина: Саву, Живка, Милована и Јована. Сава је погинуо 1857. године у Вукаловићевом устанку у Црквичком Пољу, приликом напада на Карабасилску кулу. Живко је био познат по јунаштву у многим бојевима против Турака. Био је један од бранилаца Острога 1853. године, гдје се истакао хватајући голим рукама запаљене кумбаре

и враћајући их назад.. Са њим су тада из Дробњака били још Новица Церовић и Драга Никитовић. Тодор, син кнеза Живка, има два сина: Васиља-Јука и Сима. Јуко је био истакнути јунак и познати борац против Турака. Ни од Сима ни Јука није остало потомство.

Јован Милошев има три сина: Радована, Радула и Лазара, од кога нема потомства. Радован има синове Јеврема и Видоја. Јеврем је био угледни братственик, припадник НОП-а и велики патриота. Видоје, предратни правник, био је у НОП-у од 1941. године, у Дурмиторском НОПО командир чете и командант Дурмиторског омладинског батаљона, а од оснивања Четврте црногорске пролетерске бригаде је у њеном Петом батаљону. Послије рата налазио се на руководећим функцијама у срезу. Носилац је Партизанске споменице 1941.

Радуле Милошев има Тодора, Вуколу и Крсмана (одселио у Сарајево и од њега нема мушких потомака). И Тодор и Вукола су са својим породицама активно учествовали у НОП-у; Вукола је био у Комитском покрету. Тодорови синови Јован и Милош са непуних четрнаест година, гину у јединицама НОВ-а и то Јован код Гацка 1942, а млађани Милош на Вучеву 1943. године.

Живко Милошев има три сина: Милана, Ивана и Милића. Милан се одселио у Ваљево, а Иван у Србију. Милић је био истакнути ратник и јунак из првих ратова. За своје заслуге одликован је златном Обилића медаљом. Имао је сина Мирка од кога нема мушких насљедника.

Милован Милошев има Стевана и Митра (одселио у Пљевља и нема мушких потомака). Стеван има Марка и Велимира.

Од Саве Милошева који је погинуо, како сам већ навео, остао је син Ђорђије; овај има Павла, а Павле Микаила и Јова. Јово је одселио у Бар.

Радојица Тодоров има сина Обрена, Обрен Крста, а Крсто има Радојицу, Бошка, Обрада и Милана. Милан је учесник балканских ратова у којима је погинуо 1912. године; од њега је остао син Коста. Од Бошка нема мушких потомака, а Радојица има седам синова: Нећелька који је отишао у Америку, Мирка, Јевта, Петра, Ника, Милоша и Милету. Милета је погинуо као борац НОР-а у борбама код Колашина 1944. године. Миливоје Мирков, из Јаворја, припадник је НОП-а, у почетку у Четвртој црногорској бригади, а касније у крајишким јединицама, погинуо је код Бихаћа 1944. године. Ваља поменути Милоша Радојичина,

учесника НОП-а, изузетно паметног и одмјереног човјека, активисту у народној власти и човјека који је прочитао велики број књига из свих области.

Обрад Крстов има три сина: Владимира, Милутина и Жарка. Владимир је био један од најпаметнијих опанчара у комарском крају. Био је изузетно бистар и знао је да каже свакоме оно што мисли. Био је цијењен и поштован. До његове ријечи су људи много држали. Његов брат Жарко је био припадник НОП-а у чијим јединицама храбро гине на Загарчу код Даниловграда 1944. године.

Око 1870. године, Крстајићи су се почели исељавати на своје бивше катуне — Пашину Воду, Јаворје и Мотички Гај. Исељавање је трајало све до 1905. године и сада их више нема у Комарници.

Славе Никољдан, а прислужују Пантелијевдан.

ЈАЊИЋИ

(живе у Грабовици и Жабљаку)

Јањићи воде поријекло од Поповића, који су, с осталим Новљанима, доселили у Дробњак из Бањана приликом насељавања Дробњака. Има неких тврдњи да су Јањићи, Јанковићи и Ласице род са Ђурђићима, и да су се са њима доселили у Дробњак из Ђурђева Дола и Рудина.

Презиме су добили по удовици Јањи Поповић, за коју се не зна од кога је била родом ни за кога је била удата, односно не зна се име Јањину мужу. Прича се да је рано остала удовица и да јој је муж вјероватно погинуо у неком ратном окршају.

Јања је имала три сина: Милоша, Обрена и Симеуна. Њихови братственици су их по мајци Јањи звали Јањићи и они на основу тога узеше и презиме Јањићи, које датира вјероватно од времена док су још живјели у Комарници.

Јањићи су се, са Јанковићима и Ласицама, доселили у Грабовицу на своје бивше катуне. Вријеме досељења се не зна, али је то било веома давно. Има мишљења да је то било негдје почетком 19. вијека. Неки документи казују да је у Грабовици 1851. године живјело шест домаћинстава од којих два-три Јањића.

Почетком 20. вијека, када су Црногорци масовно одлазили на рад у Америку отишли су и из братства Јањића: Симеун, Мијат, Јован, Мрдеља, Шћепан, Млађен и Жарко. За вријеме Првог свјетског рата, а на позив краља Николе I Петровића, сви су се вратили осим Млађена и Жарка, који су тамо остали и умрли.

У Комитском покрету учествовали су Милун, Ђорђије, Мијаило, Милић, Томо и Наод.

Милован Шуков је био истакнути борац против Турака. Дуго година је хајдуковао, а у хајдуке се одметнуо због убиства Нешка Ласице, који је убио његовог брата Мијата у некој свађи. Милован је био врло угледан и цијењен човјек.

Мрдеља Милосављев се вратио из Америке да би се борио као добровољац у Првом свјетском рату. Брод „Бриндизи" у близини луке Медове наишао је на мину 6. јануара 1916. године, када је потонуо у морским дубинама са око 400 добровољаца. Спасио се само 101 добровољац, међу њима и Мрдеља Милосављев. Мрдеља је био цијењен човјек и уживао је велики углед у племену. Он је са својом породицом активно учествовао у НОР-у 1941-1945. године. Његов син Радосав био је борац у 7. омладинској црногорској бригади од њеног оснивања.

Милован Миланов је једна од најистакнутијих личности у предратном напредном покрету у шавничком крају. Организатор је устанка 1941. године и први командант мјеста у тек ослобођеном Шавнику. У једном јуришу на италијанске бункере у Пљевљима 1. децембра 1941. године херојски је погинуо и тако окончао свој свијетли и часни животни пут. Поред Милована, свој живот је положио и Петар Новаков. Јеврем Јованов, припадник НОП-а од првих устаничких дана, био је учесник 13-јулског устанка 1941. године, Пљеваљске битке и борби на Сињајевинском сектору, гдје јуначки гине 1942. године.

Даница Милићева, кћерка старог и храброг ратника Милића, слиједећи примјер својих славних предака, од првих устаничких дана стала је у строј храбрих. Учествује у борбама које су вођене на Сињајевинском сектору, као борац Дурмиторског НОП одреда. Формирањем Четврте црногорске пролетерске бригаде, стаје у њен строј као борац и четна болничарка, те замјеник референта санитета у Петом батаљону. Јуначки гине у јуну 1943. године на Зеленгори.

Војислав Шћепанов, борац НОР-а од 1941. године у Дурмиторском омладинском ударном батаљону на сињајевинском фронту, погинуо је у прољеће 1942. године. У току НОР-а 1941-1945. године из овог братства су још, поред поменутих, своје животе положили и млади Гојко, код Ужичке Пожеге 1944. године, Данило Миланов код Никшића 1944, Божидар

Миладинов код Даниловграда и Радојица Живков у Кучима 1944. године.

Тодор, син познатог комите Мијаила Јањића из Грабовице, припадник је НОВ-а од 1941. године. У Седмој омладинској црногорској бригади је од њеног оснивања, налази се на значајним војним функцијама у ЈНА. Осим Тодора, у строју Седме бригаде нашли су се и његови братственици Милисав Ђурков и Радосав Мрдељин.

Један број Јањића иселио се из Грабовице у друге крајеве.

Послије Првог свјетског рата у Пљевља и пљеваљски крај иселили су се: Илија у Пљевља, а браћа Чедо и Владо у Потпеће. Мрдеља Милосављев је доселио у Тепачко Поље код Жабљака.

Послије Другог свјетског рата настало је интензивније исељавање у многа мјеста широм наше земље, најчешће из економских разлога.

Петрашин-Пејо је истакнути друштвено-политички радник у Шавнику; био је и предсједник општине Шавник.

Славе Никољдан, а прислужују Ђурђевдан.

ЧУРОВИЋИ

(живе у Тушињи)

Чуровићи воде поријекло од племена Новљана и са њима су се доселили у Дробњак, приликом насељавања дробњачке територије. Одмах су населили село Тушињу, гдје и данас живе. Не знају по чему су добили презиме Чуровић и да ли су га донијели приликом насељења, али се зна да је врло старо.

Знају имена двојицу најстаријих предака — Јосу и Јовану Милутинову, од којих воде поријекло сви данашњи Чуровићи, али не знају у ком су међусобном сродству њих двојица. Имена им се знају од друге половине 17. вијека.

Јован је држао Горњу Тушињу — заселак звани Цокотин. Имао је два сина Васиља и Милутина. Васиљеви су Малиша и Петар, а Милутинов је Новица.

Јосови синови су Драгић, Шћепан и Милутин. Драгићев је Брајан а Шћепанов Радован.

Малиша Васиљев је био познати домаћин; био је имућан и уживао је велики углед у племену. Саградио је велику кућу у којој је радила основна школа од 1884. до 1886. године.

Први учитељ у тој школи био је Обрад Чуровић. Малиша је имао синове Грујицу и Васа, а Петар Васиљев има: Стевана, Саву, Мићу, Нељелка, Милисава и Живка. Од Новице Милутинова су Марко, Милутин, Андрија и Филип.

Од Брајана Драгићева су Миле, Петар и Радосав. Од Радована Шћепанова су Вукосав и Божо.

Грујица Малишин је био угледан и имућан домаћин као и његов отац Малиша. Важио је у свом братству као човјек који је бринуо и водио рачуна о свим братственичким пословима. Чак се био упустио у једну крвну освету, због које је био осуђен на казну затвора на Цетињу. Пуштен је послије рођења престолонасљедника Данила Петровића.

Ђорђије Грујичин је био познат као добар памтиша важнијих догађаја у Дробњаку. Био је паметан и поштован; доживио је дубоку старост. Осим Ђорђија Грујичина, дубоку старост су доживјели и Зарије Васов, Никола Малинов и Ђуро Милисављев.

С обзиром на то да су на овим просторима били одавно, учествовали су у свим бојевима које су Дробњаци водили против непријатеља; били су у војсци која је убила Смаил-агу Ченгића на Мљетичку 1840. године, а исте године учествовали су у одбрани од напада који су Турци организовали светећи Смаил-агу у познатој бици под Боровом главом, у којој су изгинули многи Дробњаци.

У балканским и Првом свјетском рату Чуровићи су били увијек у строју дробњачких јединица. У чувеној бици на Мојковцу погинули су Крсто, Вуле и Бошко, а Јово је рањен, а у аустроугарским логорима своје кости оставио је Јован Мирков.

У НОР-у 1941-1945. године ово братство је активно и масовно учествовало у борбама против непријатеља. Оеи који заслужују својим великим доприносом који су дали у борбама за слободу поменућемо поименично.

Владислав-Шајо Стеванов био је у НОП-у од 1941. године. У Четвртој црногорској пролетерској бригади је од њеног оснивања, а у Петом батаљону замјеник командира чете и интендант батаљона и бригаде; носилац је Партизанске споменице 1941. И његова сестра Ковиљка је у НОП-у од првих устаничких дана; погинула је као борац Четврте црногорске бригаде 1943. године на Сутјесци.

У НОР-у су погинули: Радомир Мијатов код Гацка 1943. године, Светозар Радов код Бијелог Поља, Мирчета Божов у

Лијевој Ријеци, Ратко Милошев код Ваљева и Радоје и Гојко Жарков на Вјетренику 1944. године.

Милорад Николин, браћа Миро и Момо Миланови, Радоман Ђуров, Вељко Заријев, Милош Крстов, Видак Јованов и Миливоје су били борци у јединицама НОВ-а и учествовали су у НОР-у.

У концентрационом логору на Београдском сајмишту су се налазили Сава-Мујо Ђорђијев, Арсо Јованов и Светозар Јована Милова. Из овог логора су пребачени у Њемачку у Оснабрик, гдје је своје кости оставио Арсо Јованов.

Треба истаћи племенити поступак Мирјане, жене Стеванове, родом од Мијовића са Годијеља, када је 1943. године запалила своју кућу да би одвратила непријатељску одмазду над Тушињом.

Чуровићи су се из Тушиње почели исељавати око 1785. године. Од њих потичу Мумини у селу Црној Гори на Планини Пивској и у Крушеву код Шћепан-Поља. Презиме Мумин су узели након одсељења и одвајања од њих.

Крајем 19. вијека, од Јосова стабла су одселили у јабланички крај и у Потпеће у Затарју.

У времену од 1905. до 1911. године на рад у Америку су отишли Рашо Нећељков, Миладин Живков, Миливоје Обрадов. Сва тројица су остала да стално живе у Америци, гдје су основала своје породице које одржавају трајне везе са рођацима у Тушињи. Петар Милосављев је погинуо у Америци на раду, а Илија Мирков је умро на броду 1911. године при повратку из Америке.

Из Тушиње су 1919. године у Затарје одселили Марко, Милутин, Андрија и Филип Новичини синови, Вељко Милићев, Јово и Мићко Перованови; населили су се у селу Кичави у Вранешу. Од њих су Чуровићи у Бијелом Пољу, Мојковцу, Подгорици и Бару.

Чуровићи у селу Заступ код Бродарева у пријепољском крају, мада славе Лучиндан, дошли су из Тушиње 1925. године. Милинко и Милун Миркови одселили су из Тушиње 1937. године у село Заглавак код Глибаћа, а синови Јована Милова Миливоје и Светозар у Павино Поље.

Послије 1945. године, неколико породица Чуровић је колонизовано у Војводину и налазе се у Земуну, Инђији, Врбасу, Бачком Добром Пољу, а један дио се у Војводини настанио и у новије вријеме, гдје су засновали своја домаћинства. Има их у

многим мјестима широм наше земље. Има их и у Словенији, Хрватској и др.

Славе Никољдан, а прислужују Ђурђевдан.

ШЋЕЋКОВИЋИ

(живе у Сировцу код Боана)

Шећковићи су се доселили из Бањана, када су се и остале породице Новљана досељавале у Дробњак. Населили су се у околини Боана и у Сировцу, у засеоку Пуштала. Њихово раније презиме је Ђедовић. Знају име свог најстаријег претка Јована Ђедовића, који је имао синове: Симеуна, Шћепана и Шећка. Симеун и Шћепан су због крви побјегли у Пријепоље, а одатле у источну Србију, да би се вратили у Рашку, гдје и данас живе њихови потомци.

Шећко је живио у 18. вијеку и имао је два сина: Стевана и Драга и кћерку Танкосаву, која је била изузетно лијепа. Њу је на силу одвео Делибаша, замјеник босанског везира Џемал-паше, када је са великом војском напао на Ускоке и Морачу 1820. године и узео је за жену. Остало је сазнање да је њен потомак био посљедњи паша који је напустио Скадар 1912. године — Есад-паша.

Шећкови синови Стеван и Драго прозову се Шећковићи по свом оцу. Драго Шећков је био познати хајдук и хајдучки харамбаша.

Једна група колашинских турака кренула је да плијени стада по Синјајевини, гдје су се налазили и Шећковића катуни. Стеван и Драго су их пресрели са једном јачом групом и у борби је Стеван посјекао вођу нападача. Данас се то мјесто на Синјајевини зове Турски мрамор. Након разбијања пљачкашке групе на Синјајевини, притичу у помоћ Морачанима на планини Јаворју у одбијању напада никшићких Турака од морачких катуна.

Шећко Јованов је тих дана погубљен од стране Турака, у Сировцу, у мјесту званом Невиђен, гдје и данас постоји његов гроб и остаци њиховог првог станишта.

Због сталног сукоба са Турцима, разура и похара које су Турци чинили, Стеван и Драго морали су да селе у Буковицу код Пљеваља. Ни у Буковици се нијесу дуго задржали, јер убише турског бега Шкриња, који је био дошао да им одузме оружје. Вратише се у свој завичај у Дробњак, оставивши сву своју имовину у Буковици. Док су боравили у Буковици, њихова имања су била запосједнута од стране новопридошлих породица, које су

тражиле уточишта, бјежећи због оправданих разлога. Имали су велике тешкоће и сукобе око повратка својих посједа. Ипак, највећи дио имовине остао је у посједима новонасељених породица. Била су то времена честих сукоба, напада и похара од стране Турака и сусједних племена с којима су се често сукобљавали често око пасишта, појишта и катуна, који су им значили живот.

Стеван и Драго су се истицали у свим сукобима и као такви опјевани су и у народним пјесмама, јер су били непомирљиви борци против Турака. На пушку и нож су враћали своју имовину. Они су убили Турчина који им је у Пљеваљској Буковици одузео имовину. Том приликом су вратили дио одузете имовине — оружје и коње. Учествовали су у свим акцијама које су Дробњаци водили против Турака. Показивали су и велику солидарност сасвојим комшијама, племеницима и иноплеменицима.

Драго је завршио свој животни пут заједно са Милутином Церовићем у Пљевљима, гдје су на превару доведени и тамо објешени.

Драгу је остао син Илија, а Стевану Вук. Илија је био угледни и узорни домаћин и један од најимућнијих људи свога доба у Ускоцима. Носилац је сребрне Обилића медаље и Даниловог крста.

Вук Стеванов је погинуо у Херцеговачком устанку 1875. године, на Муминовом кршу.

У балканским и Првом свјетском рату истакли су се Нећелько и Никола. Нећелько је био командир вода и замјеник командира чете; погинуо је на Мојковцу 7. јануара 1916. године, носилац је Обилића медаље. Никола је био дивизијски трубач и док је давао знак трубом за јуриш, непријатељски куршум му је разнио предњи дио трубе, али је он и даље трубио остатком. У овој бици је рањен 7. јануара 1916. године.

Иако релативно по броју мала породица, Шећковићи су се увијек сврставали у бојне редове против непријатеља, па и у НОР-у 1941-1945. године. Миливоје Нећељков јуначки гине у редовима бораца у бици на Пљевљима првог децембра 1941. године. Његовог рођака Блажа, припадника НОП-а од првих устаничких дана, ухватили су непријатељи и спровели у злогласни колашински затвор, одакле је са још једанаест осуђених доведен на Боан и стријељан августа 1942. године.

Није запамћено да је из овог братства било издајника, нити оних који су били на страни непријатеља. Увијек су били на страни праведника и бораца за слободу.

Има их у многим мјестима широм наше земље: у Београду, Подгорици, Никшићу, Загребу, у Лозној код Бијелог Поља, у Рашкој, Суботици, Панчеву, Сремској Митровици, Сарајеву, Лондону и Бечу.

Славе Ђурђевдан и прислужују Петровдан.

КАЛАБИЋИ

Калабићи су се доселили из мјеста Трепача, из Никшићких рудина, у Дробњак, кад и остали Новљани. У Дробњаку су населили село Мокро с околином. Послије кратког времена раздвоје се у двије групе. Једна група остане у Мокром, а друга се насели у Тепачком крају, у Језерима. У новонасељеном мјесту прозову се Трепчани, по мјесту у којем су живјели њихови преци прије пресељења у Дробњак.

Група Калабића која је остала да живи на Мокром задржала је и даље своје презиме, што се види из једног документа по коме је Јањим Петровић, с Мокрога, продао земљу манастиру Бијела, а као свједок на овом документу потписан је Лука Калабић с Мокрога (Љ. Стојановић: *Стари српски записи и натписи).*

Зна се да је породица Калабића живјела у селу Кличеву код Никшића до краја 18. вијека и да се Миро, са сином Вуком, одселио у црногорска брда, гдје се истражио.

Крајем 18. и почетком 19. вијека Калабићи су, с обзиром на то да су се налазили на главној саобраћајници која је пролазила кроз Дробњак, били изложени сталним нападима никшићких Турака, од којих су много страдали, па су се морали исељавати, најчешће у Босну и Србију.

Доста је огранака од овог братства изумрло, а оставили су трага у предањима и топонимима у мјесту гдје су живјели.

Данас се нико у Дробњаку не презива презименом Калабић, већ су се разгранали на Полексиће, Китаљевиће, Радоњиће, Станковиће и Пилетиће.

Пилетићи воде поријекло од Пилете Калабића, а остали огранци од Луке Калабића, који је живио крајем 17. и почетком 18. вијека.

ПОЛЕКСИЋИ

(живе на Мокром, Зукви и Боровцу)

Полексићи су огранак Калабића и потичу од Луке Калабића, који је живио крајем 17. и почетком 18. вијека. Лука је имао два сина Вукана и Николу. Вукан је имао Драгића, који је био ожењен Полексијом из братства Огњеновића из Бањана. Драгић је рано погинуо и остао му је малољетни син Марко, који се, по мајци Полексији, прозове Полексић. Марко је имао два сина — Илију и Јока. Марко Драгићев Полексић био је чувени јунак, који се стално тукао са никшићким Турцима и многе је побио.

Једна породица Калабића становала је у Кличеву код Никшића. Њен старјешина Мирко се са сином Вуком, по разуру Требјесе, исели у Бјелопавлиће. Како Вук није имао мушких потомака, ова породица се истражи.

Калабићи су се иселили најчешће због турског зулума у Босну и Србију. Они су сачували своје презиме и до дана данашњега.

Када је паша Миљевина 1812. године попалио Дробњак, сви се Мокрани иселе у Босну и Србију. Послије десетак година, Јоко Марков Полексић и Дука Китаљевић врате се у Дробњак да обиђу своју старевину. У свом селу Мокром нађу четрдесетак хришћанских породица које су ту били населили никшићки Турци. Јоко и Дука покупе већу групу Дробњака, истјерају ове породице са својих имања и врате се код својих у Србију. Након извјесног времена Марко се са синовима Илијом и Јоком врати на своје имање у Мокро. Јоко Марков је погинуо 1825. године у Краљевој Гори у Затарју. Остао му је син Ђорђије, који је имао четири сина: Марка, Јока, Јанка и Димитрија. Марко је погинуо у борбама које су вођене око Острога 1877, а Јанко и Димитрије су од задобијених рана касније умрли. Овај рат је преживио Јоко.

Илија, син Марка Драгићева, са Мокрога се преселио у село Зукву са синовима: Петром, Игњатом, Танасијем и Драгићем, од којих су неки касније прешли у село Боровац.

Јоко Ђорђијев је рођен око 1854. године и један је од најистакнутијих Дробњака свога доба. Прикључио се устанку у Херцеговини, чим је пукла прва пушка, у „јајоше" Пека Павловића. Учесник је свих битака које су тада вођене и у њима се истицао као изузетно велики јунак. За посебно јуначко истицање и заслуге добио је од књаза Николе барјак који је он с поносом носио у свим ратовима у којима је Јоко учествовао. Уз барјак је Јоко добио и високо одликовање којим га је одликовао руски цар Александар II „ђурђевски крст". Осим овог одликовања, Јоко је добио златну Обилића медаљу и Данилов крст. Јоко је тада из руку књаза Николе примио на поклон и сабљу са иницијалима књажевим и Јоковим. Јоко је касније постављен за капетана Дробњачке капетаније и био је један од најмлађих капетана у Црној Гори. Тада је одликован и Златном медаљом за ревносну службу.

Јоко је пензионисан 1914. године и одмах је ступио у Ускочки батаљон који је полазио у рат који су Црногорци водили против аустроугарских освајача — Први свјетски рат. Учествовао је у борбама које су вођене у источној Босни, око Романије, Гласинца и на санџачком ратишту. У овим бојевима Јоко је поносно носио батаљонски барјак под којим је рањен; одмах након зарастања рана, укључује се поново у редове ратника у батаљон којим је командовао његов син Љубо. У чувеној Мојковачкој бици Јоко јуначки оконча свој живот и тако му се испунила жеља да погине у ратним окршајима.

У борбама на Мојковцу Ускочки батаљон је претрпио велике губитке у великом броју погинулих и рањених ратника. Поред Јока који је погинуо, рањени су његови рођаци Коста и Вукан.

Љубо Јоков је истакнута личност из Првог свјетског рата. Због успјешног командовања на Мојковцу добио је највећа признања. Пензионисан је у чину пуковника.

Потомци славних предака, у НОР-у су ишли смјело у рат против непријатеља и својим учешћем допринијели да се непријатељ порази и извојује слобода.

Душан Јанков, учитељ и један од првобораца у Посавини, погинуо је 11. августа 1943. године код Уба као командир чете у Посавском одреду. Школа у Грабовцу код Обреновца носи његово име.

Никола Илијин из Потпећа био је у НОП-у од 1941. године, прво у санџачким јединицама, у Четвртој црногорској бригади руководилац СКОЈ-а, чете и батаљона, у Дурмиторском НОП одреду комесар чете, батаљона и одреда, а послије рата у ОЗН-и Београда. Носилац је Партизанске споменице 1941.

Момчило Димитријев са Мокрог, војни службеник, у НОП-у је од првих устаничких дана, командант Дурмиторског

НОП одреда, у Четвртој црногорској пролетерској бригади је командант Петог батаљона, а у крајишким и далматинским јединицама је начелник штаба корпуса и Оперативног одјељења армије. Носилац је Партизанске споменице 1941.

Своје животе су на ратиштима за слободу свога народа оставили и сљедећи братственици Полексићи: Ђуро Јованов из Боровца — на Загарчу 1944. године, Јово Костин из Боровца — на Биочу 1944. године, Мирчета Саватијев из Боровца погинуо је заједно са Јовом на Биочу, а Никола са Слатине оконча свој животни пут на Гораждu 1944. године.

Вриједно је истаћи јединствен подвиг Миле Полексић, родом од братства Ненезића из Бијеле, која је у збјегу пуном народа у планини Војник изнад села Крушевица задавила рукама своје дијете, шестомјесечну кћерчицу Солумију, јер се била расплакала баш у тренутку када је колона Њемаца пролазила у близини пећине. Недалеко од пећине у којој се налазио збјег, Њемци су сустигли Милиног свекра, старог Димитрија Полексића, који је носио двогодишњу унуку, Милуну другу кћерку, и обоје их убили. Прича се да је у овој пећини остала празна колијевка мале Солумије, која је подсјећала на овај грозан догађај, који се одиграо за вријеме Пете непријатељске офанзиве у јуну 1943. године.

Полексића има исељених у разним мјестима широм наше земље.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Никољдан.

КИТАЉЕВИЋИ

(живе на Мокром)

Воде поријекло од Марка Јаковљева Калабића, који је имао надимак "Китаљ". Овај надимак добио је зато што се лијепо носио. На себи је имао одијело и фес искићен и украшен китама и ресама, па га по томе назваше „Китаљем", а потомке му Китаљевићи.

Марко Јаковљев је био добар јунак и истицао се у многим борбама против Турака. Имао је сина Дуку, који се, заједно са осталим Мокранима, одселио у Србију 1812. године, у вријеме када је паша Миљевина попалио и разурио Дробњак. Послије десетак година врати се са Јоком Полексићем у Дробњак да обиђу своја имања на Мокром.

Ту су затекли четрдесетак хришћанских породица које су ту населили никшићки Турци. Они онда, уз помоћ Дробњака, те

породице протјерају са својих имања и врате се у Србију код својих.

Дука се вратио из Србије на Мокро око 1824. године, када се одлучио да стално живи и настави да ратује против Турака. Његов потомак Милисав Китаљевић са Мокрог истакао се у балканским и Првом свјетском рату. Милисав је рањен у чувеној Мојковачкој бици 7. јануара 1916. године.

Китаљевића има исељених у Никшићу и Београду, а има их и у другим мјестима гдје су одлазили ради запослења.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Никољдан.

РАДОЊИЋИ

(живе на Мокром)

Радоњићи су огранак Калабића, а садашње презиме добили су по Радоњи Митрову Калабићу, који је рођен негдје крајем 18. вијека. Радоња се с осталим Мокранима преселио 1812. године у Србију, у Кремна код Ужица. Из Кремана се с осталим Мокранима вратио на своје имање у Мокро 1824. године. Радоња је имао два сина, Митра и Тиодора. Тиодор није имао потомства, а сви данашњи Радоњићи на Мокром су од Милутина, сина Митрова.

Ово братство није никада било бројно, увијек су по броју били у мањини, али су у својој средини уживали углед и поштовање.

Драгиња-Драгица Живкова са Мокрога, учесник НОП-а од првих устаничких дана, налазила се у Четвртој црногорској бригади од њеног оснивања; била је референт санитета батаљона и на тој дужности гине код Ливна у децембру 1942. године. И Јован Јагошев је погинуо као борац Седме омладинске бригаде 6. маја 1944. године код Бродарева.

Радоњића има у неким мјестима гдје су пошли ради запослења.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Никољдан.

СТАНКОВИЋИ

(живе на Мокроме)

Станковићи воде поријекло од Калабића. Садашње презиме су добили по Станку Вуканову Калабићу. Станко је имао

синове Митра, Павла, Спасоја, Андрију, Ђурка и Драгића. Једном приликом дочекају Турке с плијеном који су заплијенили у селу Придворици. Митар је са браћом Турке побио, а плијен вратио и предао га Придворичанима. У овој борби погибоше Спасоје и Андрија. Сви данашњи Станковићи на Мокром су од Андрије Станкова, а Радоњићи од Митра, како је већ наведено у одјељку о Радоњићима Андрија Станков је имао два сина — Пера и Рада.

У НОР-у 1941-1945. године, Василије-Васо Вулов и Милка су погинули као припадници јединица НОВ-а, и то: Васо на Пештеру 1944. године, а Милка код Бијељине 1944. године.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Никољдан.

ПИЛЕТИЋИ

(живе на Мокроме)

Огранак су Калабића. Садашње презиме су добили по Пилети Калабићу, који је давно живио. Од Пилетића су биле највише двије-три куће.

Митар Радованов, студент медицине, припадник НОП-а од 1941. године, у Дурмиторском НОПО референт санитета, а у Четвртој црногорској пролетерској бригади замјеник референта и референт санитета батаљона, затим управник ешалона рањеника у Централној болници Врховног штаба. У Седмој омладинској бригади је на дужности референта санитета бригаде. Носилац је Партизанске споменице 1941.

ТРЕПЧАНИ - ТЕПЧАНИ

Припадају Калабићима који су се заједно с Новљанима доселили из Никшићких рудина, из мјеста Трепача и населили дробњачко село Мокро. Како је већ наведено у дијелу о Калабићима, једна група је остала да живи на Мокром (и о њима је било ријечи у дијелу о Калабићима), а друга се одселила у Језера и населила крај који обухвата пространо земљиште од Пирликтора до Штуоца.

Познато је да је од Оногошта, преко Дробњака и Пирликтора, па преко Пљеваља и даље, за Србију и Босну, водио главни друм којим су пролазили разни трговачки каравани, али и велике војске на својим ратним походима. Због свега овога околно становништво је било изложено честим пљачкањима и разарањима, па и овај огранак Калабића-Трепчана, који је био

настањен око пута, у близини Пирликтора; доживи страхоте пљачке, разарања и страшне погибије. Разарања Тепчана могла су се десити средином 17. вијека, јер се зна да је 1651. године Али-паша Ченгић с великом војском вршио терор над дробњачким становништвом, палећи села и убијајући људе (Љ. Стојановић: *Записи и натписи,* књ. V).

Од Тепчана, који су насељавали предио око Пирликтора, послије оваког разарања остану само три мушке главе — Стојан са синовцима Станишом и Рајичем. Стојанови синовци су свога стрица Стојана из милости звали Смољан.

Послије оваквог стравичног покоља и разура Тепчана, Стојан се са синовцима склони у скровито и пусто мјесто на лијевој обали ријеке Таре, испод Штуоца. Ово мјесто се до тада звало Козила, било је ненасељено, али врло погодно за живљење. Козила је тада добила ново име Трепча по мјесту Трепча из кога су доселили Калабићи-Трепчани. Временом се слово „р" изгуби, а „ч" преће у „ц" и на крају добисмо данашње име Тепца.

Стојан са синовцима подијели Тепца на три дијела. Стојану или Смољану припадне источни дио села, који се по њему назове Смољани. Рајичу припадне дио који се зове Потоци, а Станиши Бејовина.

Пошто су населили врло плодно земљиште, они су се брзо обогатили и разгранали на нова братства, која су брзо постала бројна.

Међутим, Батрић Тихомиров Бадањар, познати просвјетни радник у својој монографији о Тепцима (монографија се налази у рукопису) наводи да Тепци потичу од српског племена Смољани, које је дошло давно на ове просторе. Он даље наводи да су се они кретали преко Босне и Херцеговине и да су се населили у Никшићким рудинама, гдје су живјели око 150-200 година, гдје су примили хришћанство, живећи у „покрштеној Србији", како је цар Порфирогенит назива у дјелу *О управљању државом.* Из Никшићких рудина из мјеста Трепача, они се у 8. вијеку покрену према вали ријеке Комарнице са братствима Јунци и Калабићи и запосједну простор плодног земљишта на караванском путу у Мокром. У даљем покрету потисну старосједиоце Матаруге — племе Кричане преко Таре и населе се на Језерској висоравни на подручју Међужваља, Селине, Врела и Нинковића на караванском путу и вратима кланца улаза у кањон Таре. Запосједну територију сјеверне Језерске висоравни са планином Штулац и Пирликтор, па до Таре и дијелове

Синјајевине са Смољанским пољем, гдје су им били катуни, а које је по њима добило име. Јунци тада населе средњи дио Језера, а Калабићи остану на Мокром.

Даље се у овој монографији наводи да се на простору њихова станишта налазио Језерски град на обронцима планине Пирликтор, а на улазу караванског пута у кањон Таре. Преци Тепчана били су у служби српске властеле као поседа у граду са звањем "тепчије". Били су чувари прелаза Таре на Леверима и у првим редовима у одбрани и први гинули. О животу предака Тепчана док су живјели на подручју Међужвања, тј. прије турских освајања ових крајева, а то је период више од седам вјекова, не зна се готово ништа. А како би се знало када су Турци извршили погром над тим становништвом. Посада Језерског града јуначки је одолијевала турским нападима и много је Турака изгинуло док су град освојили. Послије заузимања града и жртава које су изгубили док су град освојили, они се силно осветише над становништвом села у околини града, тако што све побише и села са земљом сравнише. Овом страшном покољу измакле су само три мушке главе: Стојан Бадњар, Станиша Нинковић и Рајич. Батрић даље наводи да су ова тројица населила мјесто које се до тада звало Козила на лијевој Обали Таре испод Штуоца. Пошто су ова тројица: Стојан, Станиша и Рајич били у посади Језерског града са звањем "тепчије", па су остали Језерци њихове потомке називали Тепчанима, а мјесто Тепцима и тако им оста назив Тепца и Тепчани.

Стојан, Станиша и Рајич настане се и наставе живот у Тепцима. Оно што Бадњар наводи даље, у својој монографији, углавном са мањим разилажењима, поклапа се са оним што је до сада објављено о овој групацији братстава.

Тепчани су били удаљени од других родова и братстава и били су упућени сами на себе, па су се због тога почели међу собом женити и удавати врло рано.

Тепчани знају ко од кога води поријекло и, према њиховом казивању, од Стојана — Смољана су Радуловићи, који су се разгранали на Цабасане, Бадњаре, Јоловиће и Парећине, а ови се касније прозову Потураци. Од Рајича су Марићи, Голубовићи, Лаушевићи, Јововићи, Дринчићи, Ћетковићи и Вујичићи, а од Станише су Обрадовићи, Божовићи, Милићевићи и Петковићи. О свим овим родовима говорићемо посебно, ради боље прегледности.

Од Тепчана има доста исељених у друге крајеве, од којих су Бартуле на Гласинцу, Јовашевићи у Пљевљима и Антонијевићи у Орљају.

РАДУЛОВИЋИ - СМОЉАНИ

У овом роду постоји вјеровање да потичу од Радула Трепчанина, потомка Стојанова. Сада се нико у Тепачком крају не презива Радуловић, већ су се разгранали на Цабасане, Бадњаре, Јоловиће и Парећине, који се касније прозваше Потураци.

ЦАБАСАНИ

(живе у Тепцима)

Воде поријекло од Стојана Трепчанина, који је имао надимак Смољан, а тако су га назвали његови синовци Рајич и Станиша. Презиме Цабасан добили су по кнезу Петку Радуловићу, кога су звали Цамбас, јер се често, као сеоски кнез, парничио с Турцима и готово увијек добијао спорове; по томе га Турци назваше Цамбас. Касније се његови потомци по њему прозваше Цабасани.

За Петка се казује да је из нехата убио свог брата, па је због тог убиства побјегао у свијет. Даље се прича да је био у служби код босанског везира у Травнику дванаест година, да је стекао везирово повјерење, па га је везир поставио за кнеза у селу Тепцима и тада му припојио село Црну Гору, које је припадало племену Пиви. Његова је заслуга што је успио да се ослободи плаћања пореза Турцима и да за своју кметију издејствује неке повластице.

Међутим, Б. Бадњар у својој монографији о Тепцима, која је у рукопису, наводи да се њихов предак (мисли на Цабасане) Петко презивао Бадњар и да је био обер-кнез језерски. Ово звање је добио од травничког везира, кога је вјерно служио дванаест година. За вријеме службе открио је једну завјеру бегова коју су били организовали против везира; везир га је због тога наградио поставивши га за језерског обер-кнеза. Имајући наклоност везира, Петко је успио да протјера никшићке бегове са тепачке земље и да се са Турцима размеђи, а то потврди тапијом. Од везира је добио бурунтију, којом је његова кнежина била ослобођена плаћања царског пореза, па су га због тога прозвали

кнез Цабас, што би значило да живи цабе на царској земљи. Отуда потиче надимак његових потомака који на основу њега узеше презиме Цабасани.

Петко је имао сина Сава, овај Шула, а Шуле је имао Петка-Пеја, Милана, Милића и Јована. Милић Шулов је био један од првих учитеља у нашим крајевима. Учитељевао је у Затарју, у селу Бобову. Био је први учитељ у школи у Бобову. Спомен-плоча постављена на школи 1996. године, подсјећа на првог учитеља Милана Цабасана.

Петко-Пејо Шулов је имао сина Радоја, Милић има Ивана-Миња и Радомира, а од Јована су Нећељко, Обрад-убијен од стране непријатеља 1943. на луци Радован, Милош - погинуо у Загребу 1944. године као припадник јединица НОВ-а, Саво, Гојко-погинуо на Сутјесци 1943. године као припадник јединица НОВ-а и Мирко.

Цабасана има у Врбасу и Сиску, гдје су отишли ради запослења.

Славе Никољдан.

БАДЊАРИ

(живе у Подгори)

Бадњари потичу од Стојана Трепчанина, који је имао надимак Смољан. Презиме Бадњар добили су по свом претку Радуловићу, који је као познати мајстор дрводјеља правио и бадњеве. Међутим, Б. Бадњар у писаној монографији о Тепцима казује да су Бадњари поријеклом од српског племена Смољани и да је њихово поријекло сачувано у предању предака. Он даље казује да су своје презиме Бадњар донијели из мјеста Трепача из Никшићких рудина када су се одатле иселили још у 8. вијеку и доселили на ове просторе. Топоними „Бадњарске зидине", које се налазе на обронцима Зле горе — огранака планине Његош, говоре да су на овим просторима живјели Бадњари. Он наводи три верзије о поријеклу-постанку презимена Бадњар. По једној верзији каже да су њихови преци правили бадњеве, по другој да су преци Бадњара по примању хришћанства на Бадњи дан сјекли бадњаке, доносили их у село и пред сваком кућом остављали по бадњак и уз пригодну пјесму или бесједу честитали домаћину празник. По трећој верзији, хајдук Матије из Тепаца са својим рођацима и Бајом Пивљанином поубија на Бадњи дан у Тепцима Турке Ељене и Шопале, па их по овом чину назваше Бадњарима.

Најстарији њихов предак коме знају име је Стојан, а послије Стојана први потомци за које знају су: Радуле, који је имао надимак Бартула, а потом Матије. Био је познат хајдук. Матије је имао сина Јанка који је био језерски кнез и кнезовао је у другој половини 17. вијека. Предводио је Језерце у многим борбама против Турака које су вођене у његово вријеме. Био је близак сарадник војводе Илије Косорића и кнеза Илије Балотића-Томића. По њему се зову Јанков до у Кочадолу, засеоку села Подгоре.

Послије кнеза Јанка језерски обер-кнез је био Петко Бадњар, који је имао надимак „Цабас" и његови су се потомци по њему прозвали Цабасани. Он је живио у првој половини 18. вијека.

Први свештеник у Тепцима био је поп Тута Бадњар; он је саградио прву цркву у Тепцима у првој половини 18. вијека.

Василије Бадњар, кога су звали Јушица, био је познат као имућан и добар домаћин. По њему се зову Јушичка лука и Јушичка пећ у кањону близу села Тепаца.

Стојан Бадњар био је познат као човјек необичне снаге и вјештине у свом времену.

Давид Бадњар доживио је дубоку старост; чак је, како се прича, живио сто двадесет година; путовао је по свијету, знао је лијепо да приповиједа и казује народне пјесме.

Гаврило Бадњар, познати народни гуслар, знао је толико народних пјесама да је сваки дан могао пјевати нову и нову пјесму, не понављајући оне које је већ пјевао.

Милутин Бадњар успио је да убиједи попа Стевана Дубљевића, када је код њега заноћио на путу за Србију, да остане и прихвати упражњено мјесто попа у Тепцима.

Стеван Бадњар је први судија турског суда — мецлиса у Мостару, гдје је био три године.

Послије Стевана члан мецлиса у Пљевљима био је Милован Бадњар. Милован је био бистар и проницљив човјек, тако да се Турцима наметнуо и они су његово мишљење уважавали. Учествовао је у многим борбама против Турака, а нарочито се истакао у Вукаловићевом устанку 1857-1862. године. Послије 1878. године и припајања овог краја Црној Гори, Милован је постављен за барјактара Тепачке чете. Њега је на мјесту барјактара наслиједио син Вујица-Вуле, који се истицао као добар и паметан човјек.

Јаков Бадњар, учесник у Вукаловићевом устанку 1857-1862. године, послије устанка наставио је да четује по

Новопазарском санџаку, гдје је у сукобима рањен; одведен је у Нови Пазар и тамо уморен.

Лазар Бадњар из Загорја из Херцеговине налазио се на челу устаника у Загорју 1875. године.

Јаков В. Бадњар, учесник балканских, Првог и Другог свјетског рата, био је у заробљеништву у Мађарској. Носилац је Обилића медаље и Партизанске споменице 1941.

Љубо-Малета Бадњар налазио се на раду у Америци, одакле се као добровољац вратио да учествује у балканским ратовима. Одселио је у Србију након завршетка балканских ратова. Учесник је и Топличког устанка. По завршетку рата хајдучки се пребацио у Бугарску, гдје убија српског крвника Петкова, који је извршио злочин над живљем у Гајтану. Потом је пронашао и другог крвника Кожуклију у Македонији код Ђевђелије и њега убије и тако изврши освету.

Богдан Млађенов, јединац који се вратио из Америке да као добровољац учествује у Првом свјетском рату, погинуо је на Скадру 1915. године од авионске бомбе.

Док је био на раду у Америци Јагош Бадњар се налазио у добротворном одбору, на чијем је челу био Михаило Пупин. Он је скупљао помоћ за Србију и Црну Гору које су се налазиле у ратовима. Јагош се вратио као инвалид и у свом крају био познат као добротвор који је помагао сиромашним. Помагао је изградњу школе у Подгори и оснивање читаонице "Слога" чији је био први предсједник, а послије њега предсједник је био Блажо Бадњар.

Павле Бадњар је био први учитељ у новоотвореној школи у Подгори послије 1918. године. Иако без завршене учитељске школе, Павле је постизао ванредне резултате и извео велики број генерација. Са породицом је колонизиран у Бачко Добро Поље 1945. године.

Коста Бадњар је учесник балканских, те Првог и Другог свјетског рата. Налазио се у ропству у мађарским логорима од 1916-1918. године. У НОП-у је био од 1941. године и овдје је вриједно забиљежити да је Коста, приликом ослобођења Жабљака, 20. јуна 1941. године, понудио да сам запали своју кућу у којој је била смјештена италијанска војска, говорећи: „Ја сам је правио, ја ћу је и запалити".

Тихомир Бадњар је био велики памтиша о породицама у тепачком крају и о поријеклу породице Бадњар. На основу његовог казивања, његов син Батрић је написао монографију о Тепцима.

У Првом свјетском рату учествовало је 28 Бадњара. Од њих је дванаест погинуло и умрло у логорима у Мађарској: Богдан, Радивоје, Спасоје, Радован, Јошан, Раде, Милија, Милун, Новица, Војин, Дамљан и Перо.

У НОР-у 1941-1945. године учествовало је педесет пет Бадњара, и то: двадесет седам из Тепачког краја, двадесет и један из Гајтана, шест из Загорја и један из Пећи. Као припадник НОВ-а, у јединицама је погинуо Милан Гаврилов, јединац у оца и мајке Анђе. Био је један од организатора устанка у свом крају. Комесар је Дурмиторског омладинског батаљона и на тој дужности је и погинуо у мају 1942. године, на Пољима Колашинским. Школа у Тепцима носи његово име.

Милета Ристов, у НОП-у од првих устаничких дана, а у Четвртој црногорској бригади од њеног оснивања, у чијим је редовима и погинуо 5. јуна 1943. године на Сутјесци. У НОР-у су погинули браћа Вукашин Мирков на Дујимовићима 1942. године и Урош који је био одборник у народној власти 1944. године у Подгори.

Љубомир-Љубо Павлов је био у НОП-у од првих устаничких дана; био је један од организатора устанка у свом крају, а у строју Четврте црногорске од њених првих дана. У Петом батаљону је руководилац СКОЈ-а, а касније замјеник комесара Друге косметске бригаде. Носилац је Партизанске споменице 1941. И његов млађи брат Мићо је учесник јединица НОВ-а у црногорским бригадама, а послије рата био је пуковник ЈНА.

Радоман Јевремов је један од организатора устанка у свом крају. У НОП-у је од 1941. године у Петом батаљону Четврте црногорске пролетерске бригаде, прво десетар, а затим омладински руководилац батаљона и замјеник комесара чете. Носилац је Партизанске споменице 1941.

Вуко Милошев из Витомирице код Пећи налазио се у саставу 7. омладинске црногорске бригаде од њеног оснивања, у чијим је редовима рањаван на Вјетренику 1944. године.

Момчило-Момо Живков из Подгоре ступио је у 7. омладинску црногорску бригаду из Дурмиторског партизанског одреда. У бригади је био од њеног оснивања, прво командир вода, а онда командир чете. Био је врло храбар борац.

Бавећи се трговином, Јоваш Бадњар остане једном приликом у Пљевљима, гдје се стално насели и од њега се формира угледно братство Јовашевићи.

Антонијевићи у Орљају су од Антонија Бадњара, чији се потомци по Антонију прозваше Антонијевићи.

У селу Црној Гори у Пиви живи породица Батуран која води поријекло од Батурана Бадњара. Тамо се Батуран населио крајем 18. вијека.

Бартилине потомке називали су Бартулама и било их је више породица. Све су се оне у другој половини 18. вијека иселиле у источну Босну. Знају за имена неких од њих као нпр.: Филип, Ристо, Вук и Стојан. Једни од њих се населе у Загорју и задрже презиме Бадњари, а други на Гласинац и узму презиме Бартуле. Од Вука Бадњара настану Вуковићи, а од његовог брата Бањенини. Бадњари живе у Јелашцима, Вуковићи у Странама, а Бањенини у Шивољу. Брат Ристов крену према Гацку и Требињу. Тамо живе његови потомци. Све три ове породице у Загорју славе Јовањдан зимски. У Подгори је остао назив "Бартулско гувно".

Бадњара има исељених, како је већ речено, у јабланичком крају у Гајтани и у Метохији; неки од њих се презивају Бадњаревићи.

Има их одсељених у Војводину, гдје су колонизирани послије Другог свјетског рата и живе у Бачком Добром Пољу и Кули. Има их и у другим мјестима широм наше земље гдје су одлазили, најчешће ради запослења.

Лука Јованов био је предсједник општине Жабљак и на одговорним дужностима у Републици.

Данас нико од овог братства не живи у Тепцима, већ су се иселили у Подгору и Кочадо на некадашње своје катуне.

Славе Никољдан.

ЈОЛОВИЋИ

(живе у Надгори)

Јоловићи воде поријекло од Јола Радулова Бадњара, потомка Стојана-Смољана Трепчанина. Они су се на уже презивали по Радулу-Радуловићи. Јоле је живио у првој половини 19. вијека. Имао је два сина. Вука и Грујицу. Били су познати јунаци и оба су учествовали у Вукаловићевом устанку 1857-1862. године, а касније су четовали по Новопазарском санџаку.

Вук се преселио у село Бабине у пријепољском крају; учествовао је у одреду Жарка Љешевића у Херцеговачком устанку, а ратовао је по Затарју.

Данас од Јоловића нико не живи у Тепцима, већ су иселили у село Надгору на своје бивше катуне. Ово братство није никада било бројно, већ се састојало од двије-три куће.

Славе Никољдан.

ПАРЕЂИНЕ - ПОТУРАЦИ

Воде поријекло од Стојана — Смољана Тепчанина, односно од Радула Бадњара, који су се по Радулу презивали једно вријеме Радуловићи. Међу њима су била три брата који су били у хајдуцима, борећи се против турског зулума. Они су волјели да носе добро оружје и да се кинђуре, облачећи скупоцјена одијела, волјели су да се параде, због чега их прозваше Парећине. Овај надимак узеше за своје презиме. Два старија брата одселе на Мокро код Пала и узму презиме Парећине, гдје и данас живе њихови потомци.

Марко, најмлађи од браће Парећина остане у Тепцима и настави са хајдучијом. У Матија Обрадовића из Тепаца била је лијепа кћер Марица стасала за удају; у њу се загледа Салко Ђурђевић из Левера и хтједе је силом узети за жену. Марица је проклињала тепачке момке да је неки од њих узме себи за жену, што учини Марко Парећина, који је био силан и вијен момак. Послије овог Турци их обоје ухвате и поведу у Пљевља, захтијевајући од њих да се потурче или да обоје буду погубљени. Они прихвате турчење да би избјегли оно најгоре, односно да би спасили животе, али првом згодном приликом побјегну из Пљеваља у Горњу Морачу, у хајдучко гнијездо Љевишта, гдје се обоје поново крсте. Марко Парењина доби тада надимак „Потурак". Марко је био киван на Турке због турчења, па се ода четовању и ступи у чету Гаврила Шибалије, с којим се побратимио; касније је формирао своју чету и постао познати харамбаша који је Турцима велике јаде задавао.

Турци га на вјеру домаме на Вучје и ту посијеку. Остала су му три сина: Ристо, Јаков и Секуле, који се, по Маркову надимку „Потурак", прозову Потураци. Они су наставили четовање као и њихов отац, светећи се Турцима за смрт свога оца. Нарочито се истакао Јаков, који је као познати хајдук и велики јунак опјеван у многим народним пјесмама. Учествовао је с Морачанима у нападу на Смаил-агу Ченгића 1840. године на Мљетичку. За њега се прича да је Смаил-агу распорио, извадио му срце и кроз њега се напио воде „да се напоји Смаил-агиним јунаштвом".

Касније се из Љевишта врате у Тепца на своје имање, одакле су наставили четовање по Затарју. Братство Потураци се истражило, јер од њих није било мушких потомака.

Славили су Никољдан.

ТЕПЧАНИ - ПОТОМЦИ РАЈИЧЕВИ

Рајичеви потомци су се, по Рајичу Тепчанину, на уже звали Рајичевићи. Рајич се, заједно са својим стрицем Стојаном-Смољаном и братом Станишом, доселио у Тепца. Од њега су се разгранала братства Маријћи, Голубовићи, Лаушевићи, Јововићи, Дринчићи, Ћетковићи и Вујичићи.

МАРИЋИ

(живе у Тепцима и Подгори)

Воде поријекло од Рајича Тепчанина, по коме су се једно вријеме презивали Рајичевићи, а касније по свом претку Томи Томићи. Садашње презиме Марић су добили по удовици Мари, која је живјела у првој половини 18. вијека. Мара је имала седам синова, који су били врло имућни: имали су огромна имања у Језерима. Најстарији од браће био је тепачки кнез и он је држао раднике и најамнике. Код њега се најми једно момче коме је било име Стево да чува кнежеве овце заједно са кнежевом сестром. Они се међусобно заволе и узму се. Прича се да је код кнеза дошао један калајџија Циганин, а по некима калајџија Турчин, кога кнез на конаку убије, због чега његова породица и породице његове браће буду побијене од стране Турака из Пљеваља. У Марићима се прича да је кнезу Марићу тада подваљено и да он није убио калајџију, већ да је то урадио неко други, а њему подметнуо доказе који су га теретили. Турци тада поштеде жену кнежева брата Голуба и њеног синчића Мика. Поколь је избјегао и кнежев синовац Веселин који се тада налазио са мајком у ујчевини. Након двадесетак година вратио се на очевину. Он успије да докаже своје поријекло и врати свој дио имања, који је био запосједнут од стране Мика, Голубова сина, и Стева најамника.

Они у Тепцима подијеле земљу и имање на два дијела и запосједну их Веселин и Мико, а имање које су имали на „брду" на Језерима, гдје су им били катуни, подијеле на три дијела, укључивши у дио Стева, свога тетка.

Има и друга верзија о овом догађају, која казује да се најамник није звао Стево, већ да му је било име Млађен, који је наводно био дошао из племена Пипера и да су га због тога звали Млађен Пипер. Даље казују да је Млађен имао сина Стева по коме се његови потомци прозову Стевовићи. О овоме ће бити више ријечи кад се буде говорило о породици Стевовић.

Зна се да је кнез Томић — Марић кнезовао послије кнеза Петка Нинковића, да је био савременик Милића Нинковића, Божа Николина, Милована Петкова, Вујице и Чуна Ћетковића и Ивана и Сима Бадњара. Сви су они живјели у другој половини 18. и почетком 19. вијека. Поколь Марића могао се десити у времену око 1780 - 1790. године.

Веселин Марић је имао три сина: Живана, Павла и Микајила. Неки од њих се иселе на своје катуне у село Подгору, гдје и данас живе њихови потомци. Сви данашњи Марићи воде поријекло од Веселинових синова.

Марића има исељених у Босну, на Гласинцу, у Србији, на Космету и у другим мјестима широм наше земље.

Васо Марић је био у комитском покрету 1916-1918. године.

Видоје Ђуров из Тепаца погинуо је у НОР-у код Шумана 1944. године, као припадник јединица НОВ-а, а Јаков Васов из Тепаца налазио се у 7. омладинској бригади у којој је био на дужности комесара чете. Био је храбар и поуздан борац. У борбама је рањаван.

Славе Ђурђевдан.

ГОЛУБОВИЋИ

(живе у Надгори)

Голубовићи воде поријекло од Мика Голубова Марића, кога Турци поштедјеше када су посјекли сву седморицу браће Марића због тога што је кнез Марић на конаку своје куће убио једног калајџију, кога је наводно опљачкао, јер је имао доста пара. Због овог убиства његова породица и породице његове браће буду побијене, а поштеде Мика, сина Голубова, наводно зато што је његова мајка, која је била родом од Божовића, ошпијала свог дјевера да је убио калајџију, јер је кнез удао за свога брата Голуба, који је од браће био најружнији, па је хтјела да му се на овај начин освети. Голубова жена, послије убиства свога мужа Голуба, врати се у свој род Божовиће и поведе мал-

ољетног синчића Мика. Њега ујаци подигну и ожене и он се врати на очевину Марића. Он по своме оцу Голубу узме презиме Голубовић. Мико је имао сина Милана, а Милан Веселина, Рада, Новицу и Секула.

Голубовићи су се слабо тражили. Никада их није било више од двије-три куће.

Иселе се из Тепаца у село Надгору, на своје катуне, гдје и данас живе.

Славе Ђурђевдан.

ЛАУШЕВИЋИ

(живе у Тепцима и Тепачком Пољу)

Лаушевићи воде поријекло од Лауша Рајичева Тепчанина, по коме су и добили презиме; они се, дакле, сврставају у групу Рајичевих потомака. Овај доказ о поријеклу Лаушевића изнио је Андрија Лубурић у својој књизи *Дробњаци — племе у Херцеговини.* На основу неких топонима које срећемо на Косову постоји вјероватноћа да су Лаушевићи у ове крајеве могли доћи и с Косова, особито када се зна да се велики дио српских породица селио, боље рећи бјежао испред Турака послије српског пораза на Косову.

Српске породице су се исељавале на сјевер, преко Саве и Дунава, и на запад, у Црну Гору, Херцеговину и Босну. На основу овога логично дјелује претпоставка да се и ова група Лаушевих потомака уселила међу Новљане — Трепчане још док су живјели око Травника, а касније на Бањанској висоравни у Трепчама и са њима остала у заједничкој скупини приликом насељења дробњачке територије. Како је вријеме пролазило, они су били третирани као потомци Калабића-Трепчана. Овакво мишљење, на основу изложеног, износе Душан и Миливоје Лаушевић у својој породичној монографији о Лаушевићима.

Лаушевића има одсељених у разне крајеве наше земље: Бања Луку, Сарајево, Врбас, Кулу, Бачко Добро Поље, Београд, Ћуприју, Крушевац, Трстеник, Скопље, Пљевља, Никшић, Подгорицу и друга мјеста.

Лауш Рајичев је имао сина Остоју; Остоја Голуба и Саву који је имао надимак Дика. Голуб је имао Видоја, а Сава Симеуна, Глигорија и Милића. Видоје Голубов је имао три сина: Маринка, Николу и Јола. Потомци Јолови се на уже, по Јолу, зову Јоловићи.

Симеун Савин имао је Станишу, Петра и Стојана. Станиша Симеунов имао је Саву, Мија и Божа. Потомци Мијови на уже се прозову Сарићи, по баби Сари.

Глигорије, син Саве Остојина, имао је синове Перишу и Павла. Павле је имао надимак „Руто", па се његови потомци на уже по њему зову Рутовићи. Од Милића, брата Глигоријева, остану два сина — Митар и Милован, кога су звали „Булин", а потомке Булиновићи.

Братство Лаушевића је доста бројно, а племену је давало истакнуте људе. У својим редовима имали су доста врсних интелектуалаца на разним функцијама. Имали су истакнуте ратнике у разним бојевима. У НОР-у су својим активним учешћем дали велики допринос побједи над непријатељима.

Милован — Ћико Милошев, стари ратник из првих ратова, у НОР-у је био од првих устаничких дана и велики активиста у народној власти. Као велики родољуб прогоњен је и затваран у непријатељским затворима. Носилац је Партизанске споменице 1941. И његови синови Вељко и Бранко су били припадници јединица НОП-а. Вељко је био борац 7. омладинске бригаде од њеног оснивања.

Радоје Мирков из Тепачког Поља од првих ратних дана је у јединицама НОВ-а у којима се истицао храброшћу. Ухваћен је од стране непријатеља, затваран и мучен и на крају стријељан 1942. године. Храбро се држао пркосећи непријатељу.

Давид Мирков, се још као студент на Београдском универзитету укључио у напредни студентски покрет. У Партију је примљен 1939. године, када је изабран за секретара среског комитета за Шавник. У априлском рату је заробљен и налазио се у логорима Албаније и сјеверне Италије, у којима је активно радио на организовању отпора. Послије капитулације Италије побјегао је из логора и прикључио се јединицама хрватског приморја, гдје је постављен за комесара батаљона. На тој дужности је тешко рањен и пребачен у Италију на лијечење. Носилац је Партизанске споменице 1941.

Драгоје Владимиров у почетку борац Четврте црногорске пролетерске, а касније у 7. омладинској од њеног оснивања.

Радосав Видојев, из Тепачког Поља, у НОП-у је од 1941. године, а као борац Четврте црногорске бригаде прешао је Сутјеску.

Благоје Милутинов из Тепачког Поља у 7. омладинској бригади као интендант батаљона се изузетно истицао.

Милорад Миљанов, из Тепачког Поља, био је у Дурмиторском НОП одреду из кога је ступио у 7. омладинску бригаду у којој је рањаван; РВИ.

Олга Иванова, била је борац Пратећег батаљона ВШ, у чијем саставу је рањена на Сутјесци. Након излечења упућена у војвођанске јединице у којима је била батаљонски руководилац СКОЈ-а, референт санитета батаљона и замјеник комесара чете.

Душан Томов, професор, био је један од истакнутих учитеља своје генерације, а у поратном периоду први директор седмогодишње школе на Жабљаку. На тој дужности је био врло кратко, јер је по одлуци тадашње владе премјештен на рад у Министарство просвјете на Цетиње.

Драго Митров, пилот, у току Другог свјетског био је упућен у Совјетски савез да се у њиховим авио-јединицама специјализује за потребе Југословенске армије. Крајем рата се налазио у ескадрилама Совјетског Савеза које су бомбардовале Берлин.

Милан Ристов, учесник Првог свјетског рата, погинуо је код Драче 1915. године, као добровољац у црногорској војсци, у борбама против аустроугарске војске.

И Милошеви синови, браћа Марко и Миливоје, учесници су Првог свјетског рата, у коме је Марко погинуо код Вишеграда 1915. године, а Миливоје страдао у логорима у Мађарској 1917. године.

Миливоје-Боро Ћиков налазио се на одговорним функцијама у институцијама Републике и Федерације. Био је посланик у републичкој и савезној скупштини.

Неке породице су се из Тепаца иселиле у Тепачко Поље на своје бивше катуне.

Славе Ђурђевдан.

ЋЕТКОВИЋИ

(живе у Подгори)

Ћетковићи воде поријекло од Рајича Тепчанина и род су с осталим Рајичевим потомцима. Међутим, постоји у породици Ћетковић мишљење да они воде поријекло од Ћетка Властелиновића из Гацка, који је био чувени харамбаша, опјеван у многим народним пјесмама.

Остали потомци Рајичеви рођакају се с Ћетковићима. Ово братство је давало развијене и снажне људе. Почетком 19. вијека био је на гласу Вујица Ћетковић и његов рођак Чуно. Вујица је био кнез у Тепцима и кнезовао је почетком 19. вијека. Био је

врло богат и разборит човјек. Прича се да је за своју кнежину сам плаћао порез Турцима, који су га уважавали. Њему се паша Мехмед Селмановић обраћа писмом, као и Гаврилу Шибалији, да утичу на рају да се не буни, а писмо је написано након смрти — убиства попа Милутина Церовића у Пљевљима, па је дробњачки живаљ почео да се буни и припрема на оружане акције. Вујичини потомци узеше по њему презиме Вујичићи.

У Комитском покрету 1916-1918. године из овог братства налазио се Милован Ћетковић — Чуновић.

У НОР-у 1941-1945. године погинули су Милинко и Јован Милованови и Бошко Милована Радосављева код Вировитице 1945. године. Браћа Гојко и Богољуб Миркови погинули су као старјешине у јединицама НОВ-а, и то: Гојко при ослобођењу Београда 1944, а Богољуб на Сремском фронту 1945. године. Треба поменути Милана — Дешу Ћетковића, борца НОР-а, који је био изузетно снажан; успио је сам да изнесе противоклопни топ и тај је топ послужио за уништење непријатељских тенкова код Миљевине приликом пробоја партизанских снага у правцу западне Босне.

Ћетковићи живе у Подгори, гдје су се иселили из Тепаца на своје дотадашње катуне.

Славе Ђурђевдан.

ВУЈИЧИЋИ

(живе у Нинковићима и у Борју)

Вујичићи су огранак Ћетковића, а воде поријекло од Вујице Ћетковића, који је био кнез села Тепаца крајем 18. и почетком 19. вијека. Вујица је био познат у том времену и представљао је истакнуту личност, што се види из једног писма које је писао Хаци Мехмед-паша Селмановић Вујици Ћетковићу и Гаврилу Шибалији. У писму им се он правда и тражи њихово разумијевање због смрти попа Милутина Церовића, кога је погубио у Пљевљима 1807. године. Даље, паша од њих захтијева да својим ауторитетом утичу на Дробњаке да се оканѐ четовања против Турака и да ће онда он за њих имати разумијевања.

Вујица је имао синове Тодора-Пила и Ника. Сви данашњи Вујичићи потичу од њих.

У НОР-у 1941-1945. године из овог братства су учествовали Милорад Митров из Нинковића који је био припадник НОП-а, а од 1941. године борац Петог батаљона Четврте црногорске пролетерске бригаде. Погинуо је на Пенезићима код

Прибоја 1944. године; Крсто Миланов из Борја погинуо је на Зеленгори 1943. године, као борац Четврте црногорске пролетерске бригаде. У овој бригади налазио се и Радоман Милошев из Нинковића, на почетку њеног оснивања, али је заједно са једном групом својих сабораца из необјашњивих разлога напустио бригаду у првим њеним ратним данима и вратио се на терен.

Живјели су у Тепцима, одакле су се иселили на љетне катуне, у села Нинковиће и Борје, гдје и данас живе.

Славе Ђурђевдан.

ЈОВОВИЋИ

(живе у Тепцима)

Јововићи воде поријекло од Јова Тепчанина, сина Рајичева. Има их исељених у друге крајеве. Ово братство је давало добре и поштене људе у племену. Истицали су се у разним бојевима који су вођени у њихово вријеме. Познат је Јован - Јово Јововић, виши официр и сарадник војводе Степе Степановића у многим бојевима кроз које су пролазили.

У НОР-у су своје животе положили као припадници НОВ-а Божо-Зеко и Милош, Миливојев син, и то: Зеко на Сутјесци 1943. године, а Милош код Бродарева 1944. Њихов брат Перо, врсни интелектуалац из предратног периода, био је борац за демократију, у НОП-у је од првих устаничких дана, илегалац на терену, а у поратном периоду посланик у скупштини ФНРЈ. И његов млађи брат Илија је учесник и припадник НОП-а 1941-1945. године, активиста у народној власти у свом мјесту, добар и узоран домаћин.

Милун Милинков, борац у јединицама НОП-а, а у 7. омладинској црногорској бригади био је од њеног оснивања, у чијим се редовима истицао, а касније је у ЈНА био истакнути старјешина.

Од Јововића потичу Дринчићи у Рудом Пољу.

Славе Ђурђевдан.

ДРИНЧИЋИ

(живе у Рудом Пољу и Шавнику)

Дринчићи у Рудом Пољу, потичу од Јововића из Тепаца. У Рудом Пољу живјело је братство Дринчићи, од којих се већина иселила једном приликом у Србију, у другој половини 18. вијека. Од исељених Дринчића био је чувени јунак Милић Дринчић, који је погинуо у борби с Турцима на Дубљу 1815. године (Вук Ст. Караџић: *Избор из дела,* Београд 1968).

У Рудом Пољу остану само два самохрана старца, који нијесу хтјели да се селе с осталима у Србију. Једном приликом кроз Рудо Поље наиђе, на путу у свој род, удовица Јововић из Тепаца са три синчића и заноћи у кући код самохранаца Дринчића. Пошто је била сиромашна и без заштите, пристане, на тражење једног од ове двојице, да се уда за њега. Тада се они договоре да, уколико не добију потомство из овог брака, ово троје дјеце наслиједе имање Дринчића у Рудом Пољу и да узму презиме Дринчић и њихову крсну славу Аранђеловдан. Тако и би. Пошто нису имали потомство, ова тројица Јововића узеше презиме Дринчић, а њихови се потомци и данас презивају Дринчић и живе у Рудом Пољу и у Шавнику. Од ових Дринчића има исељених у село Потприсоје у Пиви.

Миливоје Дринчић из Рудог Поља, активиста и члан Партије из предратног периода, у првим устаничким данима је био један од организатора устанка у свом крају. Ухваћен је од стране непријатеља и спроведен у колашински затвор, гдје је окован и осуђен на смрт. Стријељан је на Краљским Барама 1942. године.

Радован Дринчић са Рудог Поља погинуо је као припадник јединица НОП-а код Карловца 1945, а његов рођак Милован са Брезана код Андријевице 1943. године.

Сава Николин из Дубровска био је у јединицама НОВ-а од првих устаничких дана 1941. године, прво у Дурмиторском НОПО, а од формирања Четврте црногорске пролетерске бригаде у њеним редовима, РВИ. Носилац је Партизанске споменице 1941. И Милорад Мићунов из Рудог Поља је припадник НОП-а од 1941. године, прво у Дурмиторском НОПО, па у Четвртој црногорској бригади из које је прешао у КНОЈ. РВИ.

Славе Аранђеловдан.

ТЕПЧАНИ - ПОТОМЦИ СТАНИШИНИ

Станиша Тепчанин, синовац Стојанов или Смољанов, како су Стојана из милости звали његови синовци Рајич и Станиша, населио се у Тепцима, селу које се раније звало Козила и које је било ненасељено и пусто послије разуре, коју су доживјели од Турака у другој половини 17. вијека. На диоби извршеној након насељења Козила. Станиши допадне дио звани Потоци. Једно

вријеме потомци Станишини су се, по Станиши, презивали Станишићи, а онда се потомци његових синова Обрада, Петка, Милића и Божа по својим очевима почну презивати Обрадовићи, Петковићи, Милићевићи и Божовићи.

Са осталим братственицима Стојановим и Рајичевим потомцима, рано су се разбратствили и почели међу собом узимати. На ово су били принуђени због удаљености од других племена и братстава, као и због тога што су живјели у забаченом крају.

Тепчани су приликом насељења Козила, односно Тепаца, славили заједничку крсну славу Ђурђевдан, а тада се договоре да једни задрже стару славу, а други узму нову славу Никољдан, да би могли једни код других да иду на славску свечаност. Стојанови синовци Рајич и Станиша задрже своју славу Ђурђевдан, а Стојанови потомци узму Никољдан за своју славу.

МИЛИЋЕВИЋИ

(живе у Нинковићима)

Милићевићи воде поријекло од Николе, унука Станише Тепчанина. Никола је имао синове Милића и Божа. Милић је имао пет синова: Ђурицу, Илију, Максима, Крсмана и Стојана. Они се по оцу Милићу прозову Милићевићи, како се и данас презивају.

Новак Ђуричин је био припадник Комитског покрета 1916-1918. године. Лука Ђорђијев је као учесник Првог свјетског рата у саставу регрутног батаљона учествовао у Мојковачкој бици 1916. године. С њим се налазио и брат му Милован. Након капитулације били су у логору у Мађарској, гдје је Милован и умро. Лукин син Бранко налазио се у јединицама НОВ-а од првих устаничких дана. Приликом формирања Четврте црногорске бригаде налазио се у строју њених бораца, али се након неколико дана, из неразумљивих разлога, вратио у свој крај. Бранков брат Миливоје погинуо је у јединицама НОВ-а на Биочу 1944. године.

Драгомир Милов, припадник НОП-а од првих дана рата, разболио се у јединицама НОВ-а од тифуса; другови га на носилима допремише кући у Нинковиће, гдје сутрадан подлеже овој опакој болести 1943. године. И Душан Милетин из Нинковића положи свој млади живот као припадник јединица НОВ-а у борбама код Подгорице 1944. године, а брат му Момчило изгуби

живот одмах након капитулације у априлу 1941. године, приликом доласка у свој крај.

Милка Божова, припадник НОП-а од 1941. године, Носилац је Партизанске споменице 1941.

Милићевићи се из Тепаца иселише на своје катуне у Нинковиће.

Има их исељених у околину Пљеваља.

Славе Ђурђевдан.

БОЖОВИЋИ

(живе у Нинковићима и Кочадолу)

Божовићи воде поријекло од Божа Николина. Никола је био унук Станише Тепчанина. Никола је, осим Божа, имао још сина Милића, од кога воде поријекло Милићевићи. Божо Николин имао је седам синова: Илију, Нијата, Стевана, Милутина, Секула, Јанка и Марка. Они се по оцу Божу прозваше Божовићи. Имали су сестру јединицу, која је била удата за Голуба Марића, од кога воде поријекло Голубовићи у Надгори.

Од овог братства је било доста истакнутих јунака и људи, али треба истаћи Зелена Божовића који се још звао Нинковић; био је угледан човјек, добар домаћин и познати јунак из многих бојева који су у његово вријеме вођени против Турака. Погинуо је као барјактар тепачке чете 1860. године на Ограђеници.

Милутин Павлов је као припадник НОП-а од 1941. године погинуо на дужности команданта мјеста Жабљак 1943. године, а Радоман Владов на Бичу 1944. године као припадник јединица НОВ-а.

Од овог братства нико не живи у Тепцима, већ су се сви иселили на своје љетне катуне у Нинковићима и Кочадолу. Од њих се једна кућа налази у Палежу.

Има их исељених у Коминима код Пљеваља.

Славе Ђурђевдан.

ПЕТКОВИЋИ

(живе у Тепцима, Омарићима и Кочадолу)

Петковићи воде поријекло од Нинка, сина Станише Тепчанина, па се по њему презивају прво Нинковићи, а касније узму презиме Петковић по Петку, сину Милована Нинковића.

Петко Нинковић је био једно вријеме тепачки кнез и позната личност свога доба. За њега се зна да је као кнез села Тепаца, заједно с попом Тутом Бадњаром, око 1780. године успио да од Турака добије дозволу за подизање цркве у Тепцима.

Петко је имао три сина: Милована, Јована и Алексу. Милован га је наслиједио у кнештву.

Лазар Петковић је командовао Тепчанима кад су 1862. године водили бојеве по Затарју и кад су у Подблању посјекли турског Алај-барјактара, побили много Турака и задобили велики плијен.

Милован Петров из Тепаца је био борац у Дурмиторском НОПО из којег је ступио у 7. омладинску бригаду у којој је рањаван.

Петковићи данас живе у Тепцима, Омарићима и Кочадолу, гдје су се иселили на љетне катуне. Има их одсељених у другим мјестима, гдје су одлазили ради запослења и из економских разлога.

Славе Ђурђевдан.

ОБРАДОВИЋИ

(живе у Тепцима, Кочадолу, Тепачком Пољу и Надгори)

Ово братство води поријекло од Обрада, сина Станишина, Тепчанина. Обрад се по оцу Станиши презивао Станишић, а доцније се његови потомци прозову Обрадовићи. Они су најбројније тепачко братство.

Због бројности и пренасељености у Тепцима рано су се почели исељавати у Босну, Србију и друге крајеве. Сви су Тепчани имали своје катуне у Тепачком Пољу, Кочадолу и Надгори, које су почели стално насељавати и тако проширивати своја имања изван пренасељених Тепаца.

По Обрадовим потомцима: Ђорђију, Стевану, Марку и Матију, Обрадовићи се на уже зову Ђорђијевићи, Стевановићи, Марковићи и Матијевићи.

Ђорђије је имао синове Мијата, Павла и Обрада.

Од Мијата су Филип, Живко и Рако, од Павла Божо, Василије и Никола, а од Обрада је био Јован.

Од Стеванових синова Андрије, Новице и Ивана, кога су звали Родо, најбројнија је грана Обрадовића, која се по Стевану на уже прозове Стевановић. Они су имали доста истакнутих братственика, као што су били Шабан, познат као велики јунак

у свом добу, и његов син Радован, ратник балканских и Првог свјетског рата, затим Драго, први предсједник радничке Комунистичке партије за жабљачку општину; Танасије, чувени комита који се нарочито истицао у борбама против аустроугарских окупатора, који су га заточили у њиховом логору Нађмеђер из којег је успио побјећи и стићи у свој крај гдје је наставио непомирљиву борбу, заједно са својим оцем Милисавом — Ђаком против окупационих аустроугарских власти. Погинуо је због издаје од стране својих комшија. Танасијев син Душан, предратни правник и члан Партије, један је од организатора устанка у дурмиторском крају. Погинуо је на челу Језеро-шаранског батаљона у чувеној пљеваљској бици 1. децембра 1941. године; проглашен је за народног хероја Југославије.

Од овог огранка треба још истаћи Обрада и Ђурицу и његовог сина Михаила, који је био учесник балканских и Првог свјетског рата; погинуо је на Врањем брду 1915. године. И Радоња Видаков је био учесник балканских и Првог свјетског рата. Новица Стеванов, истакнути ратник из првих ратова за нарочите заслуге добио је златну Обилића медаљу. Његов син Стеван — Стево био је врстан познавалац и приповједач историје и старина тепачког краја. Поп Станко је био представник Језера на Подгоричкој скупштини која је одржана 1918. године. Тада је проглашено уједињење Црне Горе и Србије. Станко је одселио у Бијело Поље са својом породицом. Његов син Драгољуб је борац од првих устаничких дана у саставу санџачких јединица. Носилац је Партизанске споменице 1941.

По Марку, сину Обрадову, његови синови Јован и Сава (кога су звали Саја), те Васо и Илија прозову се на уже Марковићи. Од Јована су синови Павле, Крсто, Милић-Чале и Милутин. Крстов син Милан је учесник из првих ратова, а његови синови Радоман и Трипко су истакнути борци НОР-а 1941-1945. године. Радоман као борац Четврте и Седме црногорске бригаде гине код Спужа у децембру 1943. године, а његов млађи брат Трипко на Сјеници 1944. године. Милић-Чале Јованов је ратник из балканских и Првог свјетског рата, а његов син Митар као припадник јединица НОВ-а гине на Сремском фронту 1945. године. И Милутин Јованов је ратник из првих ратова; његови синови: Момчило-Гале погибе 1942. године на Дујмовићима, а Јован на Сутјесци 1943. године. Њихова сестра Милева је такође била активни учесник НОР-а у јединицама НОВ-а; била је официр ЈНА. Данас је удата Ћаласан. Од Саве-

Саје су Микајило и Милош. Васо Марков имао је синове Марка, Уроша и Максима. Илија Марков је имао Милована, Мирка и Милинка. Мирко Илијин је био у Комитском покрету 1916-1918, а Милованови синови - Бранко у НОП-у од 1941. године, и Илија-Раде погинуо код Ваљева 1944. године као борац Четврте црногорске бригаде.

Од Матија, Обрадова потомка, није остало мушких потомака, већ се његови потомци — Милованови синови Јовица, Анто и Новак — из поштовања према стрицу Матију на уже зову Матијевићи.

Од Јовице су Трипко, Милан и Раде. Миланов син Радоман-Роко био је у НОП-у од 1941. године, прво у Дурмиторском НОПО у пратећем батаљону штаба Другог корпуса и артиљеријске бригаде и у Четвртој црногорској пролетерској бригади. Трипко је одселио у Војводину, а Раде је пошао у Америку на рад 1906. године.

Анто Милованов има Душана, Милована, Станишу, Савића, Милоша и Мила. Савић и Милош су отишли на рад у Америку 1906. године и оба су тамо умрли; Милован и Душан умиру млади, а Станша се није женио. Од Мила су Душан, Војин, Милован и Војислав.

Душан Милов, члан Партије из предратног периода, припадник је НОП-а од првих устаничких дана; у Четвртој црногорској пролетерској бригади је од њеног оснивања на дужности замјеника политичког комесара чете. Погинуо је на Синјајевини јула 1943. године као организациони секретар среског комитета. Његов млађи брат Милован је припадник НОП-а од 1941. године; погинуо је као борац Четврте црногорске пролетерске бригаде 6. априла 1943. године на Лебршнику. И Војин, Војислав и Радојка су активни припадници НОП-а од првих устаничких дана. Радојка је била активни официр ЈНА.

Новак Милованов има Микаила који је у предратном периоду одселио у Метохију, Млађена-Мајда, врло угледног братственика (он је био припадник НОП-а) и Нова који је као припадник НОП-а умро у Италији 1944. године, гдје се налазио на лијечењу.

Јелена Ђолова из Тепачког Поља била је у НОП-у од првих устаничких дана, прво у Дурмиторском НОПО, а у саставу Четврте црногорске бригаде од њеног оснивања. Погинула је 1944. године код Андријевице као референт санитета Петог

батаљона. Њен брат Коста је такође био учесник НОР-а у јединицама НОВ-а.

Чедомир Момчилов из Тепаца погинуо је као борац Петог батаљона Четврте црногорске бригаде на Зеленгори 1943. године. Будимир Драгов је био припадник НОП-а од првих ратних дана; ухваћен је од стране непријатеља и стријељан на Жабљаку 1942. године, а његов брат Јово и Димитрије-Миле Николин окончали су своје животе на сумњив начин као припадници НОП-а од 1941. године. Њихов се траг губи 1943. године и никад није утврђено како су изгубили животе.

Винка Петрова била је у НОП-у од 1941. године, у Дурмиторском омладинском батаљону комесар чете, а од оснивања Четврте црногорске пролетерске бригаде руководилац СКОЈ-а у чети и при штабу Петог батаљона. У Шавничком срезу је секретар СКОЈ-а и члан среског комитета КПЈ. Она је ратни војни инвалид и носилац Партизанске споменице 1941. Винкина млађа сестра Илинка, због своје припадности и активности у НОП-у, стријељана је на Жабљаку 1942. године од стране непријатеља. И Ковиљка Савова је била припадник НОП-а као активиста у омладинској организацији и СКОЈ-у. Завршила је свој кратки животни пут на Жабљаку 1944. године због исцрпљености.

Нељко Радојев из Тепаца је као борац НОР-а погинуо код Загарча 1944. године, а Ђорђије Стојанов у борбама на Сремском фронту 1944. године.

Петар Радованов је био у НОП-у од првих устаничких дана. Рањаван је три пута: на Пљевљима 1. децембра 1941, на Дујмовићима 1942. и на Синјајевини 1942. године. Налазио се на дужности командира чете при Главном штабу за Црну Гору и Боку 1943. године. Пошто је прије рата завршио војну школу за пилоте, 1944. године упућен је са ваздухопловном групом у Совјетски Савез у Школу за пилоте ловце. И његов брат Јован је учесник рата од 1941. године, а налазио се у саставу Друге пролетерске српске бригаде, гдје је рањен и као рањеник пребачен у Италију на лијечење. Из Италије је упућен у Совјетски Савез на обуку за тенкисту.

Милош Вељков из Надгоре, као млади припадник јединица НОП-а, налазио се у Дурмиторском одреду из кога је ступио у 7. омладинску црногорску бригаду од првог дана њеног оснивања. Налазио се на дужностги омладинског и партијског руководиоца. Био је и рањен. Бавио се публицистиком.

Милан, син попа Благоја, био је борац у санџачким јединицама од првих ратних дана. Носилац је Партизанске споменице 1941. Миле Савов из Пљеваља налазио се као припадник НОП-а при штабу Другог корпуса.

Милетини синови Владо и Војо су борци НОР-а од 1941. године и оба су носиоци Партизанске споменице 1941, а њихов брат Свето је борац НОР-а од 1941. године.

Бранко Бошков из Пљеваља потиче из Тепаца, одакле је његов предак одселио у пљеваљски крај. Бранко је припадао далматинским и крајишким јединицама и налазио се на руководећим дужностима. Из рата је изашао у чину генерал-мајора. Био је први командант параде у ослобођеном Београду, када је предао рапорт свом врховном команданту другу Титу 1945. године.

Ово братство дало је велики број официра, инжињера, професора, доктора, правника, економиста и стручњака многих других професија. Они се налазе на одговорним дужностима широм наше земље.

У Војсци Југославије на одговорним руководећим дужностима налазе се генерали Милорад Николин из Надгоре и Саво Радисављев из Тепаца, који су својим личним залагањем и квалитетом рада доспјели до високих чинова у Војсци Југославије.

Обрадовића има у многим мјестима широм наше земље гдје су одлазили најчешће из економских разлога и ради школовања, да би се тамо након завршеног школовања запошљавали и остајали да живе стално. Има их колонизираних у Војводини, гдје су одселили 1945. године.

Данас живе у Тепцима, Кочадолу, Омарићима, Тепачком Пољу, Међу, Надгори и Жабљаку.

Славе Ђурђевдан.

III УСЕЉЕНЕ ПОРОДИЦЕ

КАРАЦИЋИ

(живе у Петњици, Г. Буковици, Малинску, Шавнику, Ковчици, Палежу и Жабљаку)

По предању, Карацићи су још у 14. вијеку живјели у областима испод планине Карацице у Македонији. Ове области су се тада налазиле у саставу Немањића државе. Не зна се да ли су Карацићи своје презиме добили по планини Карацици, или се планина по њима тако назвала.

Нема никаквих писаних докумената из којих би се видјело када се ова породица почела исељавати из своје постојбине испод планине Карацице. Али, на основу тадашње ситуације, могло би се претпоставити да су се они почели исељавати пред надирањем Турака и њиховим освајањима области у којима су живјели Карацићи. Све породице које нијесу хтјеле да живе под турском влашћу и прихвате вазални однос, селиле су се у крајеве у које Турци још нијесу били дошли.

Карацићи су се кретали према западу и, како народно предање казује, населили су се у централном дијелу племена Васојевићи, у мјесту Лопате код Лијеве Ријеке. Постоји жива традиција у Васојевићима, код неких братстава, да су Карацићи у блиском сродству са Ђукићима, Милошевићима, Чукићима, Бојовићима, Поповићима и Вукићевићима.

Како су Карацићи били немирна и ратоборна породица, нијесу се никако могли помирити с тим да с Турцима живе у мирнијим односима, већ су стално с њима ратовали. Након сто шездесет година по досељењу у Васојевиће, морали су и одатле да се селе, јер су поубијали неке Турке зулумћаре који су чинили

зулум тамошњем становништву. Из Лопата су кренули на југ и југо-запад и населили се у Зети у близини Подгорице око 1630. године. У Зети су кратко боравили — само десет-дванаест година, па су и одавде, под притиском Турака из Подгорице, морали да се селе на запад у крајеве који нијесу били под Турцима. На свом путу стигну у село Милојевиће, у Пјешивцима, гдје су кратко остали; одатле прећу и населе се на Бањанима и ту дођу у додир с Новљанима који су у то вријеме насељавали Бањане. Из њиховог породичног родослова види се да су они тада носили и презиме Огњеновићи поред свога презимена Карапићи. Није им познато како су добили ово презиме. Зна се да и данас у Бањанима живи братство Огњеновићи и сматра се да су огранак Карапића који су ту остали након исељења Карапића у Дробњак.

Шујо Карапић казује, у разговору с Вуком Поповићем, да му је његов дјед Митар причао да су Карапићи једно вријеме носили презиме Огњеновићи, али не зна тачно када и на основу чега.

Пошто су дошли у додир с племеном Новљани у Бањанима, које је већ постепено насељавало дробњачку територију, Карапићи су видјели сигурност у овом јаком племену, па су му се придружили и с њима населили један предио у Дробњаку. Земља коју су населили у Дробњаку била је прије њих у власништву породице Ковач, која је посједовала Петњицу са околином.

Ово братство је за кратко вријеме стекло велики углед у племену. Истицали су се јунаштвом и памећу, па су се као такви наметнули Дробњацима који су их прихватили као своје и бирали их на разне функције, почев од сеоских кнезова, барјактара, па до племенских војвода и капетана.

У Дробњак су дошли послије 1650. године; према породичном родослову дошао је Ђуро са три сина: Митром, Ристаном и Бором.

Сви данашњи Карапићи у Дробњаку потичу од Ристана и Митровог сина Милутина. Осим Милутина, Митар Ђуров имао је још синове: Милоша, Драшка, Мијата и Јока. Јоко Митров је био дробњачки војвода, а његова се породица одселила у Босну под планину Јахорину послије убиства бихаћких шехова, који су били дошли у Дробњак 1718. године да проповиједају ислам; од њега је тамошње братство Дивљани.

Браћа војводе Јока Митрова Милош и Драшко одселиште се у Херцеговину у околину Требиња и од њих је тамошње братство Петијевићи.

Боро Ђуров имао је сина Ђура, који се са својом породицом одселио у ужички крај, у село Заовине, гдје се његови потомци по њему прозваше Ђурићи.

Ристан Ђуров имао је сина Риста, а овај Јакова и Ристивоја. Ристивоје је имао два сина — Драгића и Радојицу, а Јаков Новака.

Милутин, син Митра Ђурова, имао је два сина: Митра, који је био кнез, и Анта. Анто је имао Михајила и Станишу. Кнез Митар Милутинов имао је три сина: Тому, Милутина и Николу. Тома је имао Јоксима, званог Бандула, овај Стевана, а Стеван Вука. Јоксим се са сином Стеваном одселио у лознички крај, у Тршић.

Милутин, син кнеза Митра, имао је синове Јока и Митра. Јоко је био дробњачки војвода и за њега се прича да се прегонио око војводства са Николицом Церовићем. Даље се прича да је Јоко био оптужен код везира у Травнику да врши самовољу у Дробњаку, па га зато везир позове у Травник и погуби га због оптужби из Дробњака. Након погубљења војводе Јока, дробњачки кнезови и прваци пођу код везира у Травник да им одреди и постави новог војводу. С њима пође и Јоков млађи брат Митар, који тада рече везиру: „Да бог да, честити везире, да поставиш за војводу онога који би био најбољи за сиротињу и за цара“. Везир га призове и упита ко је, па кад сазна, рече: „Ја сам ти скоро брата посјекао“. Митар на то одговори да је овај то заслужио. Након разговора, везир постави за дробњачког војводу Митра Милутинова, брата Јокова.

Војвода Митар био је врло истакнута личност, угледан човјек и познати јунак; опјеван је у народним пјесмама. Потписник је на представци коју су херцеговачки главари послали руској царици Катарини, због чега га је одликовао златном медаљом руски цар Павле. Митар је погинуо на Годијељима, на спавању, под сумњивим околностима око 1776. године (не зна се ко га је убио). Остао му је син Стојан од седам-осам година (рођен око 1768-1769). Стојан је био сестрић војводе Станише Алексића са Пошћења. Станиша је био војвода дробњачки послије Митрове смрти све до 1785. године, када и он гине у Буковици.

Послије Станишине смрти Дробњаци су се скупили на Беришиној луци да изаберу војводу. На овај скуп дошла је и Стојанова мајка, а сестра Станишина, која је тада рекла: „Дробњаци, Стојаново је војводство, остало му је и од оца и од

ујака". Дробњаци се с тим сагласе и изаберу Стојана Митрова за војводу. Стојан је постао дробњачки војвода тек око 1790. године. У овом времену Дробњак је био у сталном рату с Турцима. Стојан је предводио Дробњаке 1805. године, у борби на Кулићима, на пивској планини, гдје су Дробњаци разбили силну турску војску коју је предводио паша Скопљак. Протјерали су је према Шћепан-пољу, а након побједе, Дробњаци заноће у Пирном Долу. Славећи побједу, они су се опустили, изнапијали и поспали без постављених стража. Турци се у току ноћи прикупе, опколе Дробњаке и нападну их, тако да Дробњаци доживјеше страховити пораз у коме изгину велики број људи, а међу њима и војвода Стојан Митров Карацић.

Стојану остану три сина: Василија-Шујо, Мимо и Митар. Шујо је имао осамнаест година када му је отац погинуо и када је постао дробњачки војвода. Шујо је био истакнути јунак свога доба. Учествовао је у свим борбама против Турака које су у његово вријеме вођене. Истакао се у Првом српском устанку, гдје је, с осталим Дробњацима, учествовао у заузимању Београда и других мјеста у Србији. Године 1812. када је паша Миљевина ударио на Дробњак, Шујо је дао одлучан отпор. Важну улогу је одиграо приликом погибије Смаил-аге Ченгића 1840. године на Мљетичку. О Шујо је било детаљније говора у првом дијелу ове књиге. Умро је 1857. године као посљедњи војвода из овог великог братства.

Мимо, син Стојанов, истакао се као добар јунак у многим бојевима против Турака; опјеван је у народним пјесмама. Мимов син Милован био је капетан у Дробњаку, истакнути и познати јунак у многим бојевима против Турака, нарочито 1852. године.

Тома Новаков ускочио је у Ровца, одакле је четовао десетак година. Погинуо је око 1800. године под Љубишњом од руке неког Спахића из Грдијевића.

Радојица Ристивојев, звани Рањак, био је познати хајдук и истакнути јунак, а Секуле Јоков, официр, такође је био позната личност и истакнути јунак свога доба.

Васиљ Николин, опјеван у народним пјесмама као Кандић Васиљ (по мајци Канди, тако је на уже назван), био је истакнути јунак у племену.

Перо Томин био је један од најистакнутијих дробњачких јунака свога доба. Погинуо је јуначки у борби с Турцима 1852. године.

Никола Васиљев, стотинаш, био је истакнути јунак и угледни племеник и за своје заслуге одликован је Медаљом за

храброст и Даниловим крстом. Илија Пулов, Николин унук, био је дробњачки барјактар. Преселио се с породицом у Горњу Буковицу, гдје је живио до краја живота. Његов син Сава био је угледни братственик и племеник и као велики родољуб и патриота приступио је НОП-у од првих устаничких дана 1941. године, а окончао је свој животни пут 1944. године у Жабљаку. Савин син Миомир по угледу на свог оца и славне претке сврстава се ред бораца за слободу против мрског непријатеља и освајача. Припадник је НОВ-а од првих ратних дана. Борац је Четврте црногорске бригаде од њеног оснивања у чијим редовима гине у Морачи 1944. године.

Радојица Ристивојев и Новаков унук Станиша Крстов преселили су се из Петњице на своје љетне катуне у Језерима у Ковчицу око 1840. године. Крсто Станишин је имао четири сина: Радивоја, Станка, Јована и Станишу. Јован и Станиша су били угледни братственици, а Јован је због свог изузетног момачког стаса и изгледа био перјаник код књаза Николе. Јованов син Павле био је познати просвјетар, културни радник и признати књижевник. Нестао је релативно млад у вријеме кад се интензивно ствара. Због његових заслуга библиотека у Основној школи „Душан Обрадовић", чији је био дугогодишњи директор, носи његово име.

Миливоје Петров из Петњице, официр црногорске војске, био је врло угледан и популаран у братству и племену и као такав биран је два пута заредом за предсједника дробњачке општине.

Илија Милосављев, унук Петров, био је угледни домаћин у свом братству, а истицао се као добар познавалац старина. Његови синови су од првих устаничких дана ступили у редове НОВ-а. Новак је погинуо као борац Четврте црногорске бригаде на Сутјесци 1943. године, а Мирко на Равном 1944. године. Њихов старији брат Милић је припадник НОП-а од првих устаничких дана, борац Четврте црногорске пролетерске бригаде од њеног оснивања, а касније у 7. црногорској омладинској бригади (РВИ и носилац је Партизанске споменице 1941).

Васиљев потомак Вуко Урошев из Петњице био је у јединицама НОВ-а од првих ратних дана, а погинуо је као борац Четврте црногорске пролетерске бригаде јуна 1943. године на Зеленгори. И Миро Василијев из Петњице је борац Четврте црногорске пролетерске бригаде од њеног оснивања. Носилац је Партизанске споменице 1941. године, а и Војин Милованов из

Петњице налазио се међу борцима ове бригаде од првог дана њеног оснивања. Милош Спасојев из Петњице погинуо је као командант батаљона НОВ-а 1944. године код Трнова.

У току НОР-а 1941-1945. године из овог братства су, поред већ набројаних, погинули: Петар Милов из Петњице на Крнову 1941, Савић Божов са Ковчице и Никола Спасов из Петњице на Пљевљима 1941, док је Милан Исаков са Ковчице окончао свој живот у борбама које су вођене на Пољима Колашинским 1942. године.

Љубица Јагошева из Палежа била је у НОП-у од првих устаничких дана, а погинула је код Јајца 1943. године као борац Четврте црногорске пролетерске бригаде. И Милорад Галов из Палежа, првоборац у санџачким јединицама, погинуо је 1944. године код Мијаковића. Његов брат Реља и сетра Милојка — Цица су у НОВ-у од првих ратних дана у санџачким јединицама. Обоје су носиоци Партизанске споменице 1941.

У Комитском покрету 1916-1918. године из овог братства су били Нешко Мијов и Димитрије Ристов, оба из Петњице.

Негдје око 1840. године Рале Јоков из Петњице ускочи међу Ускоке на Малинско.

Око 1835. године Максим Јоксимов, са синовима Миром, Новицом и Обреном, исели се у Језера, у село Палеж код Жабљака. Милутин-Миљо, Обренов син, био је перјаник на Цетињу, а његов син Мајо је био први оснивач угоститељства у жабљаку када је тридесетих година 20. вијека подигао први хотел — звани Мајов хотел. И Мајов синовац Вајо Лаков био је настављач ове породичне традиције, а наставио је стопама свога стрица Маја. Истакао се као добар угоститељ и туристички радник у поратном периоду. Умро је релативно млад у 46. години живота.

Миров син Пајо из Палежа командовао је артиљеријом у балканским ратовима против Турака 1912. године када су ослобођена Пљевља. Његови унуци Војин и Богдан су били борци НОР-а од првих ратних дана. Војин је био борац Четврте црногорске пролетерске бригаде од њеног оснивања. Крајем рата је био командант артиљеријске бригаде Треће дивизије. Носилац је Партизанске споменице 1941.

Новичини синови Јован и Стеван су били ратници из првих ратова, а у балканским и у Првом свјетском рату су учествовали и Јованови синови Милован и Ристо. Ристо је са својом породицом активно учествовао и у НОР-у. Његова кћерка

Софија је припадник НОП-а од првих устаничких дана, борац је Прве пролетерске бригаде и носилац Партизанске споменице 1941. Њен брат Аврам био је борац 7. омладинске црногорске бригаде од њеног оснивања. Милија Јоков из Жабљака такође је био борац 7. омладинске црногорске бригаде од њеног оснивања. У редовима 7. црногорске омладинске бригаде били су, поред до сада набројаних, и сљедећи братственици: Гојко Илијин из Петњице, Рајко Василијев, Маринко Савин, Миливоје Малишин, сва тројица из Петњице и Богдан Вукашинов са Пашине Воде.

Око 1840. године, из Петњице се у Палеж доселе Ристивојеви синови Драгоје-Драга и Драгић са синовима: Павлом, Новаком, Видаком, Алексом, Милошем, Станком и Гледом. Алекса, Милош, Станко и Гледо се одселе у топлички крај, одакле се Гледо, послије смрти његовог сина Милисава, врати са сином Ђорђијем у Палеж. Ђорђије је отишао на рад у Америку, гдје је погинуо у једном руднику не оставивши мушког потомка.

Спасоје Благојев је као официр командовао јединицом у балканским ратовима и погинуо је на Брегалници 1913. године. Његов брат Радоје је учесник балканских и Првог свјетског рата; заробљен је од стране Аустроугарске и провео је у логорима до 1918. године, да би у току НОР-а био интериран од стране Италијана; био је у логорима Албаније и Италије, одакле се вратио послије ослобођења 1945. године. Радојеви синови Радуле и Драго били су припадници НОП-а 1941-1945. године.

Крсто Савов из Петњице био је један од најмлађих предсједника шавничке општине шездесетих година 20. вијека, а касније се налазио на одговорним дужностима у привреди.

Ово бројно братство у Дробњаку дало је, у дугом временском периоду, доста истакнутих људи — јунака и племенских првака. Имали су доста школованих људи разних профила: инжињера, професора, љекара, официра, књижевника, умјетника, универзитетских професора и академика, који су давали печат времену у којем су живјели. Вук Караџић, најистакнутија личност на пољу народне књижевности и језика, прави је изданак овог братства о коме овдје нећемо говорити; о њему је речено доста у југословенској књижевности, а најбоље и највише је рекао он сам.

Караџића има одсељених по цијелој Србији, у многим мјестима, гдје се неки презивају Караџићи, а неки Дробњаци.

Славе Аранђеловдан.

КАЉЕВИЋИ

(живе у Подгори, Кочадолу, Слатини и Стругу)

Воде поријекло од братства Пилетића из Пипера, одакле су се у Дробњак доселили крајем 17. вијека. Разлог исељења била је разура њиховог претка који је погинуо у некој борби. Његова удовица сакрије своје малољетне синове у буњиште, па кад опасност прође, она их извади из буњишта, прљаве, окаљане, па их по томе прозваше Каљевићи. Мајка са дјецом побјегне у Дробњак и насели се на Слатини око 1670. године. Тамо су живјели једно вријеме; потом се подијеле и почну расељавати. Браћа Вук, Илија и Сава пређу у Језера и населе се у Шумановцу, а најстарији од браће остане на Слатини; они имају надимак Катане. Од ових са Слатине Милан, Новица и Вукашин преселе се на Струг међу Ускоке.

Вук, Илија и Сава живјели су имућно у Шумановцу све до 1715. године, када су на њих ударили колашински Турци и плијенили им стоку, због чега су се преселили или, боље рећи, склонили у Тепца. У Шумановцу су оставили трага у топонимима који подсјећају на њих, као што су „Каљевића убао", „Каљуша"...

У Тепцима се истакао Вук Каљевић, који је четовао, а прочуо се као чувени харамбаша. Хајдуковао је по Босни и Херцеговини, око Сарајева и Мостара. Био се удружио са својим побратимом Јованом Енцелом, који је био чувени хајдук и харамбаша. Турци их једном приликом опколе код Трнова, гдје оба погину. Од Вука није остало потомства.

Сава се из Тепаца пресели у околину Ужица и од њега је тамошње братство ЧАЂЕВИЋИ.

Илија остане у Тепцима и ожени се синовицом Рајичева потомка Јова, која није имала браће. Илија подијели са Јовом имање напола и остане да живи у Тепцима. Од Јова воде поријекло Јововићи о којима је било ријечи у поглављу о Тепчанима. Илија је имао сина Новака, Новак Вујоша а Вујош Шабана. Шабан је био чувени јунак и хајдук. Четовао је по Затарју. Нарочито је био вјешт у прелажењу Таре — он је предводио чете из Мораче, Дробњака и са других страна Затарја. Опјеван је у народним пјесмама. Истакао се предводећи Дробњаке, Морачане и Ускоке приликом напада на Грдијевиће 1805. године, када су поробили, опљачкали и попалили Грдијевиће, Врбу и остала села у том предјелу.

Шабан је погинуо у борби с једном морачком четом, која је плијенила овце Милића Вуковића — Мотике, из Мотичког Гаја, па су сви били пошли у потјеру не би ли повратили плијењене овце. Шабан је имао два сина: Видака и Јола. Видак је био кнез села Тепаца. Погинуо је у Буковичкој гори 1848. године од руке Алексића из Малинска. Видаков син Окица-Јовица био је добар јунак; нарочито се истакао у Вукаловићевом устанку 1857-1862. године и командовао је Језерцима приликом заузимања Колашина. Окица се по оцу Видаку презивао Видаковић и он се појављује у документима из којих се види да је представљао Језерце на договору херцеговачких главара у вези са дизањем устанка против Турака. На овим документима се потписивао као Јовица Видаковић. Окица се 1867. године одселио са својом породицом у Србију, одакле је учествовао у Херцеговачком устанку 1875. године.

У балканским ратовима тепачком четом је командовао Петар Каљевић, који је погинуо на Црном врху код Косанице 1912. године.

У Херцеговачком устанку 1875-1876. године погинуо је Матије Каљевић у борбама које су вођене око Колашина.

Милосав Каљевић са Струга учествовао је у Првом свјетском рату као борац ускочког батаљона у чијим је редовима погинуо на Мојковцу 7. јануара 1916. године.

Блажо и Мирко Каљевић учествовали су у Комитском покрету као комите од 1916-1918. године.

Из овог братства у НОР-у 1941-1945. године погинули су као припадници јединица НОВ-а сљедећи братственици: Новица Милованов из Кочадола у педесет четвртој години живота у бици на Пљевљима 1. децембра 1941. године; Павле Каљевић из Боровца у Затарју 1942. године и Урош Милутинов са Слатине у Кучима 1944. године.

Илија Шујов са Струга, заједно са својом женом Даницом, били су у НОР-у од првих ратних дана. Илија је био на дужности замјеника команданта и командант батаљона у Четвртој црногорској пролетерској бригади, а Анђа је била у интендантури бригаде; обоје су носиоци Партизанске споменице 1941. Са њима је у бригади био и њихов малољетни син Пуниша, који је након завршетка рата послат на школовање.

У јединицама НОВ-а као борци 7. омладинске бригаде учествовали су Владимир Милосављев и Владо и Љубо Каљевићи.

Каљевића има одсељених у Затарје и Србију. У колубарском крају, у селу Струганику, живе Каљевићи, који су старином из Тепаца. С њима су род Каљевићи из ужичког краја. Тамо су дошли из Старог Влаха, а у Стари Влах из Тепаца. У колубарском крају су Каљевићи, Марковићи, Мишићи, Пауновићи и Матијевићи.

Од Каљевића је био државник Љубомир Каљевић, а од Мишића Живојин Мишић, прослављени генерал и војвода српске војске, рођен у Струганику 1855. године, а умро у Београду 1921. године.

У свим ратовима у којима су учествовали, Каљевићи су се истицали као добри и храбри ратници и јунаци.

Славе Томиндан.

ГОДИЈЕЉИ

Постоје двије верзије о поријеклу *Годијеља*. А. Лубурић у своме дјелу *Дробњаци* истиче да су се Годијељи у Дробњак доселили крајем 17. вијека из црмничког села Годиња. Први се доселио Пејан код братства Обрадовића које је тада живјело у Дробњаку.

Момир Н. Пејановић у своме раду Годијељи наводи да се, на основу казивања старих Пејановића, Пејан у Дробњак доселио око 1690. године из села Предиша, из Катунске нахије. Тада су се (крајем 17. в.) из Предиша наводно иселиле четири породице и то двије у Добрско Село, једна у Херцеговину, а Пејан са два сина у Дробњак.

И једној и другој верзији заједничко је углавном то да се Пејан крајем 17. вијека доселио у Дробњак са синовима Маринком и Давидом.

Остаје овдје неразјашњено питање поријекла имена села Годијељи: А. Лубурић наводи да је село добило име по мјесту Годиње из кога се наводно Пејан доселио, а М. Пејановић казује да се тако звало село у Дробњаку у које се Пејан са синовима уселио. Он претпоставља да име села Годијељи потиче од келтске ријечи ГОИДЕЛ, ГОДИЕЛИЦ, која је временом добила данашњи назив ГОДИЈЕЉИ. Насељењем у ово село они се по њему назваше Годијељи. Овим презименом презивали су се сви Пејанови потомци до почетка 19. вијека, када су узели нова презимена према својим прецима.

Пејан је имао два сина — Маринка и Давида. Од Маринка су Никола, Марко, Арсеније и Јован, а од Давида Радоје.

Од ових Пејанових потомака су се формирала братства Мијовићи, Пејановићи, Поповићи и Лазаревићи.

МИЈОВИЋИ

(живе на Годијељима)

Воде поријекло од Мија, сина Николе Маринкова Годијеља. По њему се његови потомци прозваше Мијовићи. Мијо је био истакнута личност у Дробњаку. Имао је важну улогу као чувени хајдук и харамбаша у периоду од 1875. до 1806. године. Био је непомирљиви борац против турске тираније. Опјеван је у многим народним пјесмама. Погубио га је Сулејман-паша Скопљак, на превару, у петњичком засеоку Пушини 1806. године. Прича се да је тада Мијо убио турског џелата удривши га ногом у стомак тако да је овај на мјесту остао мртав. Мијо је био ожењен кћерком Гаврила Шибалије, с којом је имао два сина — Павла и Риста. О Мију је било више ријечи у првом дијелу ове монографије. Павле Мијов имао је синове Ђорђија и Мија. Ђорђије је имао Максима и Косту. И Коста и Максим су погинули на Језерима 1872. године од грома. Коста није имао потомства, а Максим је имао сина Новицу, који је имао осам синова.

Мијо Павлов је имао Заја, црногорског официра, а Зајо два сина Вукосава и Николу. Од Николе није остало потомства, а Вукосављеви синови Вукота и Павле били су међу првим организаторима тринаестојулског устанка 1941. године у шавничкој општини и истакнути борци НОР-а од првих устаничких дана. Вукота је био борац Четврте црногорске пролетерске бригаде од њеног оснивања, а погинуо је на Неретви фебруара 1943. Павле је био члан Партије; изнурен од посљедица рата умро је 1942. године на Годијељима. Њихова добра мајка Милуша активно је помагала борце у храни, одјећи и обући.

Ристо, син Мија Годијеља, имао је пет синова: Блажа, Окицу, Симеуна, Рада и Перишу. Окица Ристов одао се четовању и дуго је хајдуковао. Био је чувени хајдук и истакнути харамбаша.

Миливоје Мијовић с Годијеља погинуо је у 46. години живота код Подгорице 1944. године.

Раде, син Риста Мијова, погинуо је у Херцеговачком устанку на Смријечну 1877. године.

Мијовићи живе на Годијељима, а има их исељених и у другим мјестима гдје су отишли ради запослења.

Славе Томиндан.

ПЕЈАНОВИЋИ

(живе на Годијељима и Горњој Буковици)

Поријекло им је од Марка, сина Маринка Пејанова Годијеља. У почетку су се презивали по Марку Марковићи, а средином 19. вијека узеше презиме по свом најстаријем претку Пејану — Пејановићи.

Марко је имао синове Стевана, Станишу, Богдана, Јована и Танасија. Стеван Марков имао је пет синова, од којих су четворица млади помрли, а остао му је син Зелен; он је имао Стојана, Максима и Илију. Стојан Зеленов се са синовима Митром и Нећељком одселио у Босну, код Хан-Пијеска. Максим Зеленов имао је Милинка, Стевана, обојица без потомства, Николу и Танасија. Танасије је био истакнути активиста у НОР-у 1941-1945. године, а Момир Николин био је истакнути активиста и руководилац у државним органима Црне Горе. Његов брат Владимир дао је свој млади живот у борбама против непријатеља 1945. године као борац 7. омладинске црногорске бригаде, у чијим је редовима био од њеног оснивања.

Илија Зеленов имао је три сина: Јована, Јова и Тома, од кога нема потомства.

Станиша Марков имао је Милована и Луку; Милован Нећељка и Томицу; Нећељко има Михајила, Милоша, Милисава и Уроша; Томица Милованов има сина Милутина, официра, а Милутин Милована, истакнутог борца НОР-а 1941-1945. године.

Лука Станишин имао је Живка и Крста; Живко има Мирка, а Крсто Петра и Бега.

Богдан Марков имао је два сина Шумана и Обрена. Шуман је имао Алексу и Радосава, а Обрен Марка, Јована и Јанка. Шуманово потомство изгинуло је у разним ратовима, тако да данас по Шумановој линији нема потомака. Његов син Радосав погинуо је у борби против Турака, унук Богдан у другом балканском рату, други унук Милутин умро је у заробљеничком логору у Мађарској за вријеме Првог свјетског рата, праунук Новица, син Богданов, погинуо је као припадник НОВ-а на Мештревцу 1944. године.

Урош Нећељков погинуо је на Пљевљима 1. децембра 1941. године.

Миливоје Јованов погинуо је на Сињајевини 1942. године као припадник јединица НОВ-а.

Михајило, Милисав, Урош, Милутин и Бего одселили су у Пљевља. Сада нико од њиховог потомства, осим дјелимично од

Бега, не живи у Пљевљима већ су се раселили по разним мјестима, а највише их је у Београду.

Јован и Јанко одселили су се из Годијеља за Пљевља 1920. године, а из Пљеваља у село Граб код Бијелог Поља, одакле су 1945. године колонизирани у Сивац, у Војводину.

Осим до сада наведених Пејановића, ваља истаћи и Радована Симова Пејановића, који је по поријеклу ближи Лазаревићима, али је његов предак узео презиме Пејановић по свом даљем претку Пејану. Радована су непријатељи убили и све му спалили 1942. године зато што је указао помоћ Војину Поповићу, јединoм шпанском борцу из дурмиторског краја, који је због болести и изнемоглости остао код Радована Пејановића на лијечењу и опоравку. Његов син Владимир био је борац 7. црногорске омладинске бригаде од њеног оснивања у чијим је редовима и рањаван. Његова се породица колонизирала 1945. године у Бачко Добро Поље.

Славе Томиндан.

ПОПОВИЋИ

(живе на Годијељима)

Они су од попа Арсенија, сина Маринка Пејанова Годијеља. Поп Арсеније био је позната личност свога доба. Нарочито се истакао за вријеме Карађорђевог устанка. Њега је Сулејман-паша Скопљак с осталим Дробњацима одвео у Травник као таоце, гдје је и умро. Арсеније је имао два сина — Јоксима и Милића, који се по попу Арсенију прозваше Поповићи. Јоксим је имао сина Бела, који је одселио у Србију. Милић Арсенијев био је познати и истакнути хајдук свога доба. Имао је сина Малишу, а овај Секула, Гаврила и Милића. Од Секула Малишина је Петар, а од Петра су: Секуле, Сава, Мијајло, Лазар, Рајко и Милић.

Секуле Петров је био жандарм, али се рано опредијелио за НОП. Ступио је у 7. црногорску омладинску бригаду на дан њеног оснивања, у којој је био командир чете. Секуле је рањаван.

Поповића има одсељених у Србију, гдје се одселио Беле Јоксимов.

Славе Томиндан.

ЛАЗАРЕВИЋИ

(живе на Годијељима)

Воде поријекло од Лазара, сина Радоја Давидова Годијеља. Давид је син Пејана Годијеља, који се први доселио на Годијеље. Радоје Давидов Годијељ био је истакнути јунак кога је погубио Сулејман-паша Скопљак у петњичком засеоку Пушини 1806. године. Остао му је син Лазар по коме се његови потомци: Милосав, Василије, Милан и Бојо прозваше Лазаревићи.

Милосав је имао Нећељка и Милуна. Видоје Нећељков, са својом супругом Милевом, кћерком Заја Мијовића, и са својим старијим синовима Митром и Савом били су познати активисти у НОП-у. Иако у одмаклим годинама живота, Видоје је учествовао у бици на Пљевљима 1. децембра 1941. године. Душан, брат Видојев, заробљен је 1943. године и интерниран у Њемачку, гдје је у логорима остао до краја рата. Милосав Милунов је ухапшен 1943. године од стране четника, који су га предали Њемцима и они су га стријељали у децембру 1943. године у Фармацима код Подгорице.

Василије Лазарев имао је сина Лазара, званог „Шубара", а овај има Василија чија су дјеца били активни учесници НОП-а. Ћерка Драгиња, због своје активности, осуђена је на сто једну годину робије од стране италијанског суда, након чега је спроведена у Италију на издржавање казне, гдје је у Венецији подлегла затворској тортури. Драгињина браћа Милорад и Лазар били су борци 7. омладинске црногорске бригаде од њеног оснивања.

Бојо Лазарев имао је синове Нова и Јована. Новова породица је активно учествовала у НОР-у од 1941. године. Новова жена Љубица, родом од Машића са Дужи, била је права партизанска мајка. Њена кућа, иако сиромашна, увијек је била отворена за борце и била је право уточиште за све добронамјернике. Син Велимир је један од организатора устанка у општини Шавник; погинуо је 1. децембра 1941. године у бици на Пљевљима као замјеник политичког комесара Ускочко-дробњачког батаљона. Сестра Даница скинула је пушку са мртвог брата и од ње се није одвајала до херојске погибије на Јабланици 21. фебруара 1943. године, као припадник Четврте црногорске пролетерске бригаде. И Радомир Новов, брат Велимиров и Драгињин, припадник је НОП-а од првих устаничких дана и у строју Петог батаљона Четврте црногорске бригаде од њеног оснивања, па у Пратећем батаљону ВШ. Он је ратни војни инвалид и носилац Партизанске споменице 1941.

Јован Бојов интерниран је као седамдесетогодишњак 1943. године од стране Њемаца. Спроведен је у Београд, гдје се губи сваки траг овог старог ратника из првих ратова и великог патриоте и родољуба.

За ову породицу се може с правом рећи да је скоро сва учествовала у НОР-у.

Лазаревића има исељених у разне крајеве наше земље.

Славе Томиндан.

КРСМАНОВИЋИ

(живе у Слатини)

Воде поријекло од Радовића, из села Мартинића, из Бјелопавлића. Браћа Петар и Раде, око 1640. године, убију неког турског бега и његову пратњу, па бојећи се освете, ускоче у Морачу, а одатле у Ускоке, гдје се населе на Барама Сировачким. Њихови су се потомци намножили и с осталим ускочким породицама сачињавали јако ускочко насеље. На Илиндан 1690. године удари изненада јака турска војска од Колашина преко Сињајевине и ту се заметне крвави бој у коме је поклано скоро све становништво, а насеље спаљено. Једна невјеста Радовића избјегне у Бјелопавлиће и спаси тек рођеног сина, коме при крштењу дадоше име Крсман. Кад је Крсман одрастао, вратио се у родни крај. Породично предање казује да се Крсман вратио у Ускоке на Ђурђевдан и тај дан узео за своју крсну славу. Једно вријеме Крсман проведе у четовању по Морачи и Затарју, светећи се Турцима за погибију Радовића на Барама. Око 1710. године ожени се синовицом војводе Николе — Николице Церовића из Тушиње и насели се на Канкушу, заселак села Слатине. Њихов је катун био Драгошевац.

Крсманова породица брзо се намножила. Имао је четири сина: Радосава, Бошка, Лазара и Лала. По Крсману се прозову Крсмановићи. Око 1747. године бројали су око педесет чланова домаћинства.

Најстарији Крсманов син Радосав око 1748. године, са бројном породицом, одсели се у Боку Которску. У Боки се кратко задржа, а потом се један дио породице пресели у околину Тузле, а други у околину Пријепоља и Нове Вароши. Њихови потомци отпочну трговину шљивом и другим производима и обогате се. Ови из околине Тузле прећу у Београд и околину. Данас у Београду живи већи број Крсмановића. Радосав је имао осам синова, од којих су познати: Јово, Остоја, Крсман и Милосав.

Други Крсманов син Бошко био је снажан, храбар и немирног духа. Мало кога је слушао. Он је пао у немилост дробњачког војводе Николе Церовића, због покушаја да од Турака отме хајдука Лазара Пецирепа, кога су Турци 1756. године ухватили и повели преко Дробњака за Травник. Због тога се Бошко одметну у хајдуке. Крио се неко вријеме, а потом породицу преселио у Србију. Населио се у околини манастира Студеница, а његови потомци се касније преселише у околину Ваљева, Младеновца и других мјеста. Један дио овог огранка оде у околину Параћина. Од овог огранка потиче народни херој Бранко Крсмановић.

У Слатини су остали Крсманови синови Лазар и Лале. Лазар је имао синове: Петра, Радоја и Саву. Петар, рођен 1742. године, имао је синове: Стевана, Саву и Радоја — Рака.

Крсманова породица заимала је у Слатини велику стоку; стога почну да се шире према Горњој Слатини, уз сагласност породице Србљановића. Тада се појави неки Мујо Ајваз као власник слатинског читлука и затражи од Крсмановића да му плаћају накнаду за коришћење његовог посједа. Крсмановићи, наравно, то одбију, дође до сукоба између Петра и Ајвазових људи у коме Лазарев син Петар буде тешко рањен и од рана умре. Петрови синови Стеван и Сава пронађу убицу и освете оца негдје 1789. године. Потом побјегну у Херцеговину, а нешто касније на Гласинац и населе се у селу Балтићи код Сокоца. Стеван изроди бројну породицу, обогати се и пресели се у село Бијеле Воде, гдје и данас живе његови потомци. Млађи брат Сава због неког убиства пређе у Затарје и тамо заснује породицу. Савини потомци се намноже и населе у Челебићима, Мељаку, Ковачу, Буковици и Буриħима.

Најмлађи Петров син Радоје — Рако имао је синове Петра и Василија. Био је угледан човјек у племену. Познат је као врсни мајстор многих производа од дрвета, потребних домаћинству и занатима. Доживио је дубоку старост; умро је 1874. године.

Крсманов најмлађи син Лале имао је синове Рада, Трипка, Јука и Митра.

Лалов син Раде и Лазарев син Сава отишли су са Стеваном Церовићем и погинули 1774. године у борби са Реизпашом на Брљеву у Пиви. Лалов син Трипко био је врло храбар. Погинуо је 1805. године на Пирном Долу у Пиви као пратилац војводе Стојана Карапића. Лазарев син Крсман погинуо је од

удара грома на Обручини, у подножју Слатине, изнад Зечје пољане. Од тада његово име није понављано у породици Крсмановића на Слатини. Јуко Лалов рођен 1779. године; истицао се храброшћу и одлучношћу. Био је сеоски кнез и глава породице, паметан и цијењен у племену. Учесник је завјере у убиству Смаил-аге Ченгића на Мљетичку 1840. године. У овој акцији учествовали су и остали братственици који су, као познаваоци терена, провели ускочки одред са Петром Кршикапом преко Ивице и напали на турски логор.

У јесен 1840. године, кад су Турци под командом Ресулбеговића и Рустем-бега кренули да свете Смаил-агу Ченгића, Крсмановићи су, с осталим Ускоцима и Дробњацима, учествовали уб ици на Боровој глави, а потом је Јуко са тридесет својих рођака, с осталим Ускоцима, бранио чардак Кршикапа у Сировцу.

Јуко је имао синове Мића, Нећелка и Новицу. Умро је у дубокој старости 1870. године. По својој храбрости и одлучности Нећелко је у свему наслиједио оца. Уживао је добар углед у племену. Имао је пет синова: Милосва, Сима, Боја, Јова и Владисава. Милосав се са пет синова иселио 1917. године у Затарје, село Папе код Шаховића. Мићо је био добар јунак. Са својим синовима Миланом, Мињом и Радом био је учесник битке на Вучјем долу, гдје је тешко рањен. Мињо је погинуо у бици на Мојковцу 1916. године.

Лалов син Митар имао је синове: Милоша, Шћепана и Милутина. Митров син Милош командовао је водом у Вучедолској бици.

Крсмановићи су хомогена породица. Из породице се не жене, нити удају. Увијек се знало ко је глава породице. Они су најбројнија породица на Слатини. Имали су више сеоских кнезова, истакнутих људи и јунака. Учесници су свих ратова у којима су као добровољци ратовали. У балканским ратовима су, као добровољци из Америке, учествовали: Стево, Мирко, Шћепан, Јово, Милош и Петко. У бици на Мојковцу погинули су: Мињо, Милутин, Млађен и Шћепан, а рањени су: Лазар, Трипко, Никола, Сава и Миливоје. Лазар Миланов је касније погинуо као припадник Комитског покрета 1916-1918. године.

И у НОР-у, као и у ранијим ратовима Крсмановићи су активно учествовали у борби против непријатеља. У овим борбама многи су положили своје животе. Војислав Јовов погину на Пљевљима 1. децембра 1941. године као борац Ускочко-дроб-

њачког батаљона; Сава је погинуо у Лековини 1942. године; Момчило на Трнову 1944. године; Радисав на Вјетренику 1944. године, а Драго у Београду 1945. године.

У Четвртој црногорској пролетерској бригади Срдан Сретенов био је од првих ратних дана у НОП-у; погинуо је као пушкомитраљезац код Кладња у јулу 1943. године. Његов брат Гојко је у јединицама НОВ-а од првих устаничких дана, прво у Дурмиторском одреду, а затим у Четвртој црногорској бригади водник и командир чете и комесар батаљона аеродромског снабдијевања. Он је ратни војни инвалид.

Никола Радов је био у НОП-у од 1941. године као борац Четврте и Пете црногорске пролетерске бригаде; погинуо је на Јабуци фебруара 1944. године. Данило Петков, борац у Петом и Трећем батаљону Четврте црногорске бригаде, био је познати митраљезац. РВИ. Душан Владов је у НОП-у од 1941. године; у Петом батаљону Четврте црногорске пролетерске бригаде био је митраљезац, замјеник комесара чете и батаљона; официр КОС-а у самосталном батаљону КНОЈ-а. РВИ.

У 7. омладинској црногорској бригади налазили су се Милијана Владисављева као санитет и Спасоје Мињин као борац у строју од њеног оснивања.

Од овог братства исељавања су почела врло рано. Највише их је у Србији: у Београду, околини Ваљева, Коцељеву, Косјерићу, Младеновцу, Параћину, Шапцу, Шиду, Лазаревцу, Чачку. Има их у Босни: на Романији, у Сарајеву, Високом, око Фоче и Вишеграда, у околини Пљеваља, Нове Вароши и другим мјестима, од којих су многи познате личности привредног, културног и политичког живота.

Неке породице су 1945. године колонизоване у Бачко Добро Поље, Врбас и Кулу. У Црној Гори их има, осим Слатине, у Шавнику, Жабљаку, Никшићу, Подгорици, Цетињу, Пљевљима, Мојковцу и Бијелом Пољу и његовој околини.

У кући Алексе Крсмановића у Београду, на Теразијама, 1918. године проглашена је Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. Та кућа је законом заштићен споменик.

Исељени Бошко Крсмановић, са синовима, имао је значајну улогу у организовању устанка против Турака. Његов син Симо ишао је с Јованом Московљевићем и Глигорићем Крсмановићем на Цетиње, гувернадуру Јоку Радоњићу 1788. године ради договора о подизању црногорских и херцеговачких племена на устанак против Турака. Симо је као јунак и командир

чете погинуо у Карађорђевом устанку. О томе је свједочио Аксентије Радоњић-Шундић по доласку из Студенице за старјешину манастира Морача.

Исељене породице у Србију учествовале су у свим ратовима које је водила Србија. Пет Крсмановића су носиоци Карађорђеве звијезде II степена с мачевима, и то: капетан Крсман С. Крсмановић, потпоручник Крсман О. Крсмановић, земљорадник Милутин Крсмановић, редов Станимир Крсмановић, адвокатски приправник Станко Крсмановић — (*Витезови Карађорђеве звезде*, Београд 1988, 431).

Послије Првог свјетског рата за нарочите заслуге из првих ратова, висока одликовања су добили Стево и Мирко Крсмановић.

Братство Крсмановића давало је у свим временима добре и виђене људе у племену. Има доста врсних интелектуалаца разних занимања.

Крсмановићи на Гласинцу славе Трипуњдан, а прислужују Ђурђевдан, док Крсмановићи на Слатини славе Ђурђевдан, а прислужују Илиндан.

КАНДИЋИ

(живе на Слатини)

Ово братство потиче из Херцеговине, из околине Невесиња, одакле су се крајем 17. вијека доселили у дробњачко село Слатину. Не знају како су се тада презивали, а садашње презиме су добили по Канди, жени Васиљевој, која је рано остала удовица, па се њен син Видак по мајци Канди прозва Кандић. Видак је имао Васиља, а Васиљ Дамјана и Андрију. Њихови потомци живе на Слатини.

Ово братство се уклапало у све акције које су Дробњаци водили у дугом временском периоду, а то су биле непрекидне борбе против непријатеља — Турака, затим Аустроугарске и на крају против мрског фашистичког окупатора и њихових домаћих сарадника.

Лука Кандић са Слатине је погинуо на Мојковцу 7. јануара 1916. године, а његови братственици Јаков и Богдан понијели су ране са ове крваве епопеје.

Јеврем Кандић са Слатине погинуо је у Морачи 1942. године као припадник јединица НОВ-а.

Браћа Милорад, Радомир и Велимир, синови Исаилови са Слатине, опредијелили су се за НОП од првих устаничких дана.

Милорад је као припадник у строју Четврте црногорске пролетерске бригаде био командир вода и командир чете; погинуо је код Чачка 1944. године као командант батаљона. И његов брат Радомир био је руководилац СКОЈ-а, борац Четврте црногорске бригаде, па курир штаба Другог корпуса; гине 30. децембра 1943. године код Пљеваља. Трећи Исаилов син Велимир је, као и његова браћа, био у НОП-у од 1941. године, прво у Дурмиторском одреду, а касније у строју Четврте црногорске бригаде, па крајем рата у батаљону Другог корпуса.

Војислав Трипков је био у НОП-у од 1941. године, прво у Дурмиторском одреду, касније у јединицама Четврте и Седме црногорске бригаде, а крајем рата комесар батаљона у Четрнаестој српској бригади. РВИ.

Кандића има одсељених у Вранеш, у Затарју, гдје се презивају Дробњаци.

Радомир-Рашко, привредни руководилац, био је предсједник општине Шавник.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Пантелијевдан.

ЛАЛИЋИ

(живе на Кутњој Њиви)

Доселили су се из Херцеговине на Кутњу Њиву у 17. вијеку. Након неког времена прећу на Дубровско. На Дубровску нијесу дуго живјели већ се почну расељавати: једни пођоше на Луково код Никшића, једни се одселе у Босну, једни се поново врате на Кутњу Њиву, а једна породица остане на Дубровску, која се почне презивати Ђурђићи. Неки од Лалића одселили су се на Брезна у Пиву.

Никола и Рајко Николин су били учесници и припадници НОП-а. Рајко је погинуо код Никшића 1943, а Никола у Студеној 1943. године.

Сада од овог братства нико не живи у Дробњаку са овим презименом већ су се иселили у Никшић.

Славе Петровдан.

ЂУРЂИЋИ

(живе на Дубровску)

Огранак су Лалића са Кутње Њиве, као што је речено у дијелу о Лалићима. Раније су се презивали Ћутовићи, а презиме Ђурђић добили су по некој својој баби Ђурђи, која је рано остала удовица. Нијесу род са Комарским Ђурђићима.

Славе Петровдан.

ШИБАЛИЋИ

(живе на Питоминама и Жабљаку)

Поријеклом су од братства Мијушковића из Повије, одакле су се са мјеста Плочица доселили у дробњачко мјесто Превиш; према једнима 1714-1715. године послије разуре Повије од стране паше Ћуприлића, приликом напада на Црну Гору 1714. године; према другим показатељима, који се темеље на предању, дошли су доста раније. Но, без обзира на овакве показатеље, зна се да потичу од Гаврила, сина кнеза Мијушка, родоначелника братства Мијушковића. Поред Гаврила, кнез Мијушко имао је још два сина; Бошка и Андрију.

У књизи *Племе Пјешивци* Звонимира М. Мијушковића (Београд, 1948) каже се да је кнез Мијушко, поред сина Бошка имао још Гаврила и Андрију, додуше према несигурном и непотпуном предању. Даље се каже да је Гаврило побјегао из Повије „због крви“ пут Језера и да је посједовао некакву пушку дугачке цијеви, која се звала „шиба“, па га по њој прозову Шибалија, а његове потомке Шибалије.

А. Лубурић, у својој књизи *Дробњаци — племе у Херцеговини* наводи да се Божо Шибалија доселио у Дробњак из пјешивачког села Бритвића, које се раније звало Брајковићи и да су потомци војводе Богдана Потолића, који се у Пјешивце доселио у другој половини 15. вијека. Даље казује да су се у Бритвићима и презивали Бритвићи, по истоименом селу, да су се из Бритвића иселили 1715. године, послије разуре Пјешиваца и села Бритвића од стране Нуман-паше Ћуприлића 1714. године. Ово се не може прихватити кад се зна да су Бритвиће разорили 1720. године Бјелопавлићи, који су тада извршили некакву освету над становништвом поменутог села.

У братству Шибалића казују да се у дробњачко село Превиш доселио Божо Шибалија, са Плочица, из Повије, али тачну годину досељења не знају. Мисле да је то било раније него што А. Лубурић наводи у свом дјелу. Ово иде у прилог предању које је сачувано код Мијушковића, а које наводи З. Мијушковић. У братству Шибалића знају да је Божо дошао са шест или седам синова од којих знају само име Луки. За остале Божове синове

знају да су се неки иселили у Србију, а неки изгинули у борбама с никшићким Турцима.

Лука, син Божов, имао је Марка, Гаврила, Јована, Божа и још тројицу чија имена не знају, нити шта је са њима било.

Марко Лукин био је најстарији од браће, а послије погибије оца му Луке, на Крнову, у сукобу с никшићким Турцима, преузе домаћинство и старање о млађој браћи. Имао је два сина — Луку и Ђорђија. Лука се одао четовању и хајдуковао је по Затарју и Подрињу све до Сарајева. Погинуо је рано, у једном сукобу са пљеваљским Турцима на Илином брду код Пљеваља. Остане му шест малољетних синова, од којих најстарији Зелен гине у Вукаловићевом устанку 1861. године на Муратовици. Поред њега се тада налазио и његов брат Милутин-Мића, који га је сахранио на мјесту погибије. Мића је живио сто шест година, био је врсни приповједач и памтиша. Он је диктирао и казивао народне пјесме Новици Шаулићу, познатом сакупљачу народних пјесама и умотворина. Мића је имао четири сина: Милоша, Димитрија, Милисава и Милинка. Сви су учесници балканских и Првог свјетског рата. Најмлађи Милинко налазио се у логору Нађмеђер у времену 1916-1918. године. Милисава су ухапсили Италијани и спровели на Цетиње, гдје је у цетињском затвору подлегао затворској тортури 1942. године. Његова три сина погинула су у НОР-у као припадници јединица НОВ-а, и то: Симеун, Љубо и Радомир-Зеко.

Послије Зеленове погибије на Муратовици 1861. године, остану му два сина Петар и Лука, звани Мујо. Петров син Матије је погинуо у комитима 1917. године код Мештревца.

Остали Лукини синови, браћа Зеленова и Мићина, Симеун, Видоје, Ђурица и Радоје су се иселили у Србију и Босну. Унук Мићин, син Милошев, носио је име Ђурица, који је био активни припадник НОП-а од првих устаничких дана. Погинуо је код Колашина 1944. године.

Петров унук, Никола Миладинов, био је у јединицама НОВ-а од првих ратних дана, погинуо је на Сињајевини 1942. године, као припадник Дурмиторског омладинског ударног батаљона, у четрнаестој години живота.

Ђорђије Марков, унук Лукин, имао је три сина: Саву, Радована и Нећелька. Радован се са три сина одселио у Србију, а Шибалићи код Севојна у селу Горјанима мисле да су његови потомци. Нећелько се није женио и од њега нема потомства. Сава је доживио дубоку старост, умро је у сто двадесет првој години.

Истакао се у борбама против Турака на Стричини, гдје је посјекао три турске главе. Причао је да је имао око шездесет година када је Гаврило умро. Имао је сина Мирка. Мирко је заједно са својим сином Радулом учествовао у балканским и Првом свјетском рату. Радуле се налазио у регрутном батаљону на ратиштима Метохије и учествовао у ослобођењу — предаји Скадра.

Гаврило Лукин, потоњи велики војвода из Првог српског устанка и чувени харамбаша, кад је навршио осамнаест година, одметнуо се у хајдуке. У почетку је хајдуковао по Босни у околини Сарајева, на Гласинцу и Подрињу. Одмах у почетку је формирао своју чету, са којом се прочуо као харамбаша Гашо. Око 1783. године, Гаврило се са браћом преселио на Гласинац, гдје су живјели врло кратко, јер су се одатле око 1790. године преселили у Љевишта, гдје су живјели наизмјенично у Љевиштима и Превишу.

Крајем 18. вијека код Дробњака се пробудила жеља за коначним ослобођењем од Турака. Иако већ познати и чувени хајдук Гаврило ступа у везу с познатим и чувеним Србима из Србије и договарају се о заједничком дизању устанка. Одлази на Цетиње и преноси поруке владици Петру I Петровићу, тражи од њега да их помогне у оружју, муницији и људству. Са дробњачким првацима одлази у Тополу, код Карађорђа, ради договора о коначном дизању устанка. Послије повратка из Тополе Дробњаци се дигну на оружје против турског вјековног зулума.

Дробњаци устану против Турака 1805. године, угледавши се на устанике у Србији под вођдом Карађорђем, с којим су били у сталном договору преко Гаврила. Сулејман-паша Скопљак с великом војском из Босне пође на побуњени Дробњак да би га покорио и угушио устанак. Дробњаци се организују и дочекају га на Пивској планини, у селу Кулућима, гдје до ногу потуку Турке и протјерају их према Црквичком и Шћепан-пољу. Послије ове побједе, Дробњаци заноће у Пирном Долу, славећи побједу. Турци се врате у току ноћи, опколе их и потуку. У овом бојуу погине дробњачки војвода Стојан Карацић. Дробњаци се тада повуку у Горњу Морачу, настављајући одатле четовање по турским територијама. Гаврилу се тада обратио Сулејман-паша Скопљак као старјешини Дробњака и Морачана тражећи да му спреми харач и да ће он доћи по њега. Гаврило му одговара да му харач не да, а ако удари на Дробњак и Морачу, дочекаће га како треба. Након оваквог Гаврилова одговора, Скопљак није

смио ударити на Дробњак и Морачу, већ са војском пође пут Ужица.

Послије овог догађаја Гаврило са братом Јованом и већом четом хајдука одлази у Босну, гдје проведу цијело љето 1806. године, одржавајући везу с Карађорђем, нападајући Турке и тако их спречавајући да се организују и крену с војском на Србију. Карађорђе га позива да дође код њега и да поведе што више ратника. Он са одредом од триста људи дође код њега у Тополу. Кад Карађорђе угледа Јована, брата Гаврилова, вићеног хајдука, дâ му барјак да га носи пред херцеговачком војском. Јован је на челу ове војске, са барјаком у руци, учествовао исте године у ослобођењу Београда. Крајем те године херцеговачка војска врати се у Дробњак, на зимовање, желећи да настави устанак на овим просторима.

Турци су свим силама настојали да угуше устанак у Дробњаку и да не дозволе његово ширење. Мехемд-паша Селмановић из Пљеваља домами на вјеру попа Милутина Церовића, тада једног од најугледнијих дробњачких главара у Пљевља, гдје га посијече 1807. године. Због овог гнусног чина пљеваљских Турака, Дробњаци се листом одметну и устану против Турака. Мехмед-паша Селмановић се обраћа Гаврилу и Вујици Ћетковићу писмом у коме се правда да није крив за смрт попа Милутина Церовића, нудећи им преговоре и мир.

Карађорђе 1809. године пише Гаврилу писмо у коме га моли да подигне Дробњаке на оружје и да иду према њему, у Србију, да се састану и удруже ради коначног ослобођења. На глас о приспијећу овог писма, сва племена око Никшића, до Таре, подигну се на оружје против Турака. Гаврило пошаље свог брата Јована с осталим вођама и одредом од четирис тотине ратника у сретање Карађорђу; састали су се на Сјеничком пољу. Карађорђе је морао са војсом да иде у правцу источне Србије, гдје су Турци надирали с великом војском, а Јован са својим Херцеговцима пође према Ужицу, у сусрет турској војсци која је из Босне нападала на Србију. Сретну се у Старом Влаху, на брду Кукутници, с војском Сулејман-паше Скопљака. Ту дође до мегдана између босанског мегданџије Заим-бега Љубовића, званог Туран-бег и Јована Шибалије, између двије војске, на Петровдан 1809. године. Јован посијече Туран-бега, али пратилац Туранбегов из преваре уби Јована кубуром. Тада Јованов пратилац, побратим Симо Терић, звани Токалија, уби пратиоца Туран-бегова, тако да мегдан остане на српској страни. Симо изнесе мртвог

побратима и његово оружје. О овом догађају пише Сафет-бег Башагић у *Историји Босне*, гдје каже: „Јован Шибалија погуби на мегдану Заим-бега Љубовића". Двије године пред погибију Јован се био оженио Јованом, од братства Кулића из Пиве, која је била удата за једног Крунића. Остане му синчић Стојан у колијевци од непуну годину дана.

Године 1812. херцеговачка племена се спремају за општи устанак за коначно ослобођење од вјековног освајача. Гаврило добије писмо од грофа Марка Ивелића да дође са девет херцеговачких главара у Букурешт, ради коначног договора. По пријему писма Гаврило окупи херцеговачке главаре и они одреде да у делегацији буду Гаврило Шибалија, у име Дробњака, Илија Ђедовић у име Мораче, Матија Јушковић за Никшић, Антоније Котлица за Колашин, Никола Неимаревић за Мостар, Јакша Гачанин за Гацко, Милић Новосел за Пљевља, Стеван Поповић за Невесиње, Милосав Пар и Сава Кулић за Пиву.

Ова група дође у Тополу код Карађорђа, гдје их он посавјетова да Гаврило иде у Букурешт у име свих делегата, а да га они сачекају у Тополи. Тако и буде — Гаврило оде у Букурешт, одакле с Марком Ивелићем дође у Тополу и саопшти херцеговачким главарима да сада није вријеме за наставак устанка, зато што је Француска напала на Русију, те да се Русија не може ангажовати ни помоћи у овом устанку, већ да гледају да у миру живе с Турцима.

Да је Гаврило био у Букурешту, види се из писма команданта руских трупа Чичагова Ивељићу: „Главног депутата војводу Гаврила Шибалију, који је дошао из Херцеговине, узмите са собом и отпратите њега и друге херцеговачке депутате, задовољивши их на пристојан начин. Букурешт, 16. јула 1812. године, П. Чичагов".

Ивељић пише писмо Гаврилу, 30. јула 1812. године, у коме га обавјештава да се руски цар помирио с Турцима, да обавијести херцеговачке главаре да се и они помире с Турцима и да живе у миру с њима, јер су они од наше крви и племена.

Карађорђе, 30. јула 1812. године, пише писмо владици Петру I у коме га обавјештава... „које ће Вам и војвода Гаврило Шибалија казати, којем јесте све познато, како и ми остајемо данас без надежде..."

Двадесет осмог јуна 1813. године Карађорђе пише Гаврилу Шибалији и моли га да заплаши Колашинце да не иду на Србију.

Гаврило је и даље четовао и није се мирио с Турцима; кад доби писмо од Карађорђа 1817. године да иде у Србију са што више ратника, он с једном већом групом похита преко Златибора у Србију, у сусрет Карађорђу. У путу доби глас о Карађорђевој погибији, па се он са друштвом врати у Дробњак.

Послије овога Гаврило се стално настани у селу Питоминама код Жабљака, на земљу коју је купио од Паше Селмановића из Пљевања, 1792. године, за тринаест "њеса" злата. Од Гаврила није остало мушких потомака, јер су му синови помрли врло млади. Имао је три кћери које су биле удате: једна за Мија Годијеља, од кога су Мијовићи у Годијељима, једна за Јоксима Јауковића и једна за Радоњу Митрова Калабића, по коме се прозову Радоњићи, на Мокроме.

На Питоминама се Гаврило посветио подизању свога синовца Стојана, сина Јованова, ког је подигао и млада оженио. Доживио је дубоку старост — умро је 1857. године у деведесет седмој години живота и сахрањен у гробљу на Питоминама, међу својим хајдуцима.

Стојан Јованов имао је три сина: Живка, Јована и Ђоку, који су иза оца Стојана остали мали, јер је Стојан умро млад, у двадесет петој години.

Живко је био истакнути јунак — истицао се као вођа Језераца у Вукаловићевом устанку 1857-1862. године. Од 1867. године постављен је за племенског капетана. Командовао је заједно с Ђоком Шаулићем у бој на Шаранцима 1862. године, у коме је посјекао турског главнокомандујућег Ибрахим-бега Алајбеговића из Мостара и Шишка, сина пљеваљског паше Селмановића. У овој бици Турци су доживјели страховит пораз од Шаранаца, Језераца и хајдука Мића Глушчевића, који је јуначки погинуо међу својим хајдуцима.

Живко је учесник, у име Језера, знаменитог скупа херцеговачких главара, одржаног 26. јула 1875. године на Ловћену, под руководством књаза Николе, и 26. марта 1876. године, на Суторини, на састанку с аустријским представником генералом Родићем.

Капетан Живко је од 1875. до 1878. године провео у рату, у којем се истакао нарочито у борбама у Затарју, гдје је бунио српски живаљ против Турака. Послије Берлинског конгреса Језера су припојена Кнежевини Црној Гори, а њихов капетан је био Живко. Пошто су Језера, Шаранци и Пива били гранична племена према Турској и Аустроугарској, они су стално утицали

на српски живаљ по Затарју и Херцеговини и бунили их да се дижу на устанак. Због ове своје активности капетани Живко Шибалија из Језера, Митар Кнежевић из Шарана и војвода Лазар Сочица из Пиве били су оптужени од аустроугарске владе, па су морали ићи на Цетиње да се пред комисијом правдају и оповргну оптужбе.

Живко је утемељивач будућег сједишта језерског краја. Наиме, на својој земљи је дао да се подигне будући град Жабљак. Поставио је камен-темељац за цркву Светог Преображења, која је подигнута у част велике побједе Језераца и Шаранаца над Турцима на Преображење 1862. године. У непосредној околини цркве подигнута је и школа, зграда капетаније и други објекти за потребе капетаније. Живко је носио барјак краљу Петру Карађорђевићу, када се овај женио на Цетињу, и приликом крунисања 1903. године у Београду.

Пљеваљски паша Селмановић није могао никако да заборави смрт свога сина Шишка, кога је Живко посјекао 1862. године у Шаранској бици, па је потплатио једног Гомилановића да убије Живка. Гомилановић ускочи код Живка у његову капетанију казавши да је побјегао од турског зулума. Живко га лијепо прими, па овај искористи прилику и покуша да убије Живка, пуцајући у њега с леђа, и то кроз Милана Шаулића, који се налазио иза Живка на коњу. Милан је био писар код Живка, имао је шеснаест година и на мјесту је остао мртав, а метак се Живку задржао у кичми. Кад чу за ово књаз Никола, посла свог љекара да га лијечи на Жабљаку и поручи Живку да ће га осветити. Живко му тад поручи да га он не свети, већ ће њега осветити његов побратим Мекић, муслиман из Пљеваља; овај то и учини — уби Гомилановића усред дана у Пљевљима. Живко је од посљедица рана умро неколико година касније.

Живков син Микаило био је једно вријеме племенски капетан и предсједник језерске општине. Носио је барјак краљу Александру I Карађорђевићу. Био је врло угледан, паметан и цијењен човјек.

Учесник је балканских и Првог свјетског рата. Интерниран је у аустро-угарски логор Нађмеђер 1916. године, гдје је остао до јесени 1918. године.

Када је краљ Александар I Карађорђевић 1932. године посјетио Црну Гору, дошао је тада и на Жабљак. Дочекала га је велика маса народа, а добродошлицу му тада пожели барјактар Микаило говорећи: „Добро дошли Ваше величанство, јесте ли се

уморили овим нашим беспућем". Одговарајући на добродошлицу краљ рече: „Боље Вас нашао, овога пута дођох на коњу, а други пут, ако бог да, доћи ћу колима". Барјактар на то брзо реагује обративши се народу: „Чуј народе, ево нам његово величанство обећа пут". Затечен оваквом ситуацијом, по повратку у Београд, краљ нареди да инжињери одмах изврше трасирање пута од Шавника до Жабљака, што је и учињено. Са градњом пута се почело одмах, тако да је на дан Микаилове сахране 6. маја 1934. године стигла краљева делегација колима иако пут није био сасвим урађен, што је симболично представљало први долазак аутомобила на Жабљак и то баш на његову сахрану. Микаило је имао четири сина: Шпира, (који је био учитељ, а убили су га Нијемци 1943. године на Жабљаку), Живка, Војина и Ратка. Војин је предратни правник и радио је на одговорним правничким пословима у правосуђу.

Јован, други Стојанов син, био је угледна личност у племену. Био је батаљонски барјактар. И његов син Гаврило-Мијо такође је наслиједио барјак од свог оца Јована. Имао је три сина: Вукашина, Момчила и Рада. Сви су били учесници балканских и Првог свјетског рата. Мијо се са сином Момчилом налазио у заробљеништву у логору Нађмеђер гдје је и умро, а син Момчило се вратио. Раде Мијов се налазио у Комитском покрету 1916-1918. године, а Вукашина су Швабе убиле 1917. године.

Најмлађи Стојанов брат Ђока био је храбар у свим ратовима. За показану храброст одликован је Медаљом за храброст и заслуге. Учествовао је са својим синовима Божом, Милошем и Миливојем у балканским и Првом свјетском рату. Божо је као ратник у саставу Језеро-шаранског батаљона тешко рањен на Грамусовићима 15. августа 1914. године. Лијечен је у Чехословачкој, а након завршетка рата вратио се у свој крај. Његов син Мијушко, предратни правник, био је активиста у стдентском покрету, један је од организатора устанка у свом крају; најприје је био политички руководилац герилског одреда, а потом комесар чете и батаљона у Дурмиторском НОП одреду. На дан формирања Четврте пролетерске црногорске бригаде постављен је за комесара Петог батаљона, затим је био на дужности замјеника политичког комесара Седме крајишке бригаде, шефа персоналног одсјека Петог корпуса, руководиоца Политодјела 53. босанске дивизије и инструктора ЦК КПЈ у Македонији. У поратном периоду налазио се на одговорним дужностима у Републици и Федерацији. Био је предсједник

Републичког извршног вијећа, члан Савезног извршног вијећа и судија Уставног суда Југославије. Носилац је Партизанске споменице 1941.

Милош-Кецо Ђокин био је паметан и духовит човјек, познат по својој духовитости у крају, тако да се његове духовитости и данас радо препричавају.

Миливоје, најмлађи Ђокин син, са својим најстаријим братом Новицом и рођацима Стојаном Јовановим, Марком и Миладином Петровим, Милисавом Мићиним и Мујом Лукиним, пошао је на рад у Америку 1905. године. Новица и Стојан су остали у Америци и о њима се не зна ништа, а остали су се вратили у свој крај. Миладин и Миливоје су били добровољци у Првом свјетском рату и због тога су добили земљу у Војводини. Миливојев син Велимир и ћерка Зорка су били припадници јединица НОВ-а у којима су се истицали својом храброшћу. Велимир је рањен на Сутјесци 1943. године.

Један број породица је колонизиран у Бачко Добро Поље: Перко Мирков са породицом, Милева Милисављева са синовима Стеваном и Богданом, Милика и Јаков Милошеви (Милоша Мићина). Јаков се након кратког времена вратио на Питомине, а и Миливоје Ђокин са породицом.

Рано су се почели исељавати, тако да их днас има у разним мјестима наше земље.

Славе зимски Јовањдан.

ШОЛОВИЋИ

(живе на Превишу и Горњој Буковици)

Воде поријекло из Пјешиваца, одакле су се по разури Повије, 1714. године, доселили у дробњачко село Превиш. Приликом досељења презивали су се Јојићи и потомци су војводе Богдана Потолића, који се у Пјешивце доселио у другој половини 15. вијека.

Најстарији предак коме знају име је Јован. Он је имао пет или шест синова, а знају само за име Мићу, који је био чувени јунак и хајдук. Био је побратим Мијата Котлице. Мићо је имао надимак „Кокошар". Мићо је имао сина Дурка, а Дурко је имао два сина: Петра-Шола и Јована. Јован је погинуо на Муратовици 1877. године. Остао му је син Видоје који се одселио са својом породицом у јабланички крај, гдје се његови потомци по њему прозваше и узеше презиме Видојевићи.

Петар-Шоле је имао сина Саву, а Сава има Јована и Илију. Потомци Шолови по њему узеше презиме Шоловићи. Јован се са Превиша пресели у Горњу Буковицу 1914. године, а Илија остане на Превишу.

Јован Савин је имао четири сина: Момчила, Васа, Исаила и Саву; сви су били учесници НОР-а од првих ратних устаничких дана. Момчило је погинуо код Никшића 1944. године, а Исаило код Београда 1943. године. Њихова сестра Милка као болничарка у Петом батаљону Четврте пролетерске црногорске бригаде гине на Зеленгори 1943. године. Васо је као у ратном, тако и у поратном периоду био познати активиста на разним дужностима које је крајње савјесно и одговорно обављао. Био је предсједник општине Шавник и посланик у Скупштини Црне Горе. Његова супруга Даница у свом роду Мијовића, била је у току НОР-а велики активиста у омладинској организацији и у организацији жена у свом крају.

Сава Јованов, најмлађи од све дјеце, у четрнаестој години живота ступа у Другу пролетерску, а затим у Четврту црногорску бригаду, у којима се као млад борац истакао својом храброшћу у многим борбама које су ове јединице водиле. У Пратећем батаљону Прве пролетерске бригаде и Прве армије био је руководилац СКОЈ-а и комесар чете, (РВИ).

Илија Савин има пет синова: Петра - официра бивше Југословенске војске, Митра - живи у Кикинди, Милоша - борца 7. омладинске црногорске бригаде, Павла - интерниран у Њемачку 1943. године, сада живи у Норвешкој, и Уроша - живи у Никшићу.

Шоловићи су бројчано мало братство, али су увијек, у свим ратовима, учествовали и истицали се као добри и познати јунаци.

Славе Јовањдан зимски.

МУШОВИЋИ

(живе на Превишу)

Потичу од Муша, брата или синовца Мића Кокошара Јојића. Мушо је имао три сина: Стојана, Андрију и Јована. Јован је погинуо 1877. године приликом ослобођења Никшића од Турака и од њега није остало потомства. Мушови синови се по Мушу прозваше Мушовићи.

Андрија Мушов има сина Новицу, а Новица има пет синова: Милана који је умро као регрут и од њега нема потомства,

Тодора (погинуо 1943. године у јединицама НОВ-а, Михаила - Милоша (припадника НОП-а од 1941. године, и једног од организатора устанка у топличком крају; био је комесар Косаоничке чете, а при крају рата постављен је за команднта 17. српске бригаде), Данила (припадник НОП-а од 1941. године; погинуо је на Сињајевини 1942. године) и Сава који живи у Никшићу.

Мушовића на Превишу никада није било више од двије куће.

Славе зимски Јовањдан.

ГВОЗДЕНОВИЋИ

(живе у Бијелој)

Поријеклом су од братства Гвозденовића из Ћеклића одакле се доселио Тодор због неког убиства. Тодор се у Бијелој оженио и имао је сина Гргура, а Гргур Остоју, Новака, Гвоздена, Вујадина и Миладина. Свих пет Гргуревих синова изгину и остану без потомства, а Гргур остане самохрани старац. Њега племеници натјерају да се ожени у дубокој старости, што он и учини оженивши се у деведесет четвртој години живота. Из овог бракак роди му се син Мирко око1795. године. Гргур доживи сто пет година и тада су га никшићки Турци погубили 1805. године. Миро Гргуров имао је четири сина: Мића, Николу, Новака и Божа. Мићо се одселио у Босну око 1835. године.

Мишо и Јагош Гвозденовић су учесници балканских и Првог свјетског рата. Мишо је погинуо, а Јагош рањен у чувеној Мојковачкој бици 7. јануара 1916. године.

Благота Ристов био је припадник НОП-а 1941. године, погинуо је као пушкомитраљезац Петог батаљона Четврте црногорске бригаде 1943. године на Зеленгори.

Гвозденовићи су доласком у Дробњак узели за своју крсну славу Ђурђевдан, племенску славу, а прислуживали су Никољдан.

РАЈКОВИЋИ

(живе у Доњој Бијелој)

Рајковићи су поријеклом из Ћеклића, одакле су се преселили у Дробњак и населили у Доњој Бијелој око 1700. године, у засеоку Добријевићима. Први се доселио Пајван Рајковић. У Бијелој су живјели у комшилуку са Гвозденовићима. Ово није бројно братство и никада их није било више од три куће.

Тома Филипов, ратник из балканских и Првог свјетског рата, у НОР-у је од првих устаничких дана. У свим борбама се истицао личном храброшћу. Био је омиљен међу борцима. Није хтио да изостане иза млађих бораца, него је са њима раме уз раме или чак испред њих јуришао на непријатељске бункере. Погинуо је као борац Петог батаљона Четврте пролетерске црногорске бригаде децембра 1942. године код Дувна.

Новица Савов и Милош су били припадници НОП-а у чијим су јединицама и погинули (Новица код Сарајева 1944. године, а Милош приликом ослобођења Београда 1945. године).

Рајковићи су, као и Гвозденовићи, доласком у Дробњак, узели за своју крсну славу Ђурђевдан, племенску славу, а прослуживали су Никољдан.

ЗЕКОВИЋИ

(у Тушињи, Барама и Понору)

Воде поријекло из Куча од Дрекаловића од братства Радоњића, који и данас живе у Кучима и славе крсну славу Никољдан.

Знају да им се најстарији предак звао Митар и да је имао надимак Зеко. Митар је имао сина Радоњу који је био поп и по оцу Зеку се прозове Зековић; и његови потомци узеше исто презиме. Поп Радоња је имао два сина: Грба и Ђока. Грбо је имао Дмитра и Митра. Грбини синови, Дмитар и Митар, рано су остали без оца и стрица Ђока. Њих је подизала стрина Борика и са осталим братственицима Радоњићима прикривала. Једно вријеме су се крили у Гусињу, као најамници код бега Махмутовића, код кога су чували овце једну и по годину, а послије тога времена врате се у свој завичај у село Убле у Куче.

Послије кратког задржавања у Ублима, пошли су у Доњу Морачу код игумана Морачког манастира — Михаила. Игуман Михаило их лијепо прими и пошаље их у Жупу никшићку код игумана Лазаревића. Игуман их сјутрадан пошаље код свога брата Доброслава, у Требјесу, код Никшића, гдје су радили као чобани неко вријеме, у ствари, до разуре Требјесе 1711. године, када су се Требјешани иселили у Пјешивце, гдје су са њима пошли и браћа Дмитар и Митар. У Пјешивцима су се одали четовању и у једном боју на Пандурици Дмитар је погинуо.

Послије Дмитрове погибије, Митар се из Пјешиваца вратио у Жупу, гдје је неко вријеме био у манастиру, одакле пође

у Морачки манастир. Из Доње Мораче Митар пође код Томића, у село Старче, у Горњој Морачи. Код Томића је чувао овце по Јаворју, Лоли и Крнову, гдје се упознао и спријатељио са ускочким чобанима. Међу њима је упознао дјевојку Јелисавку Ђедовић из Тушиње, са којом се и оженио и прешао да живи у Тушињу на имање Суља Мартиновића. Он је ово имање које се налазило на Пећинама купио помоћу тазбине. На њега се Митар населио 1714. године.

Митар је имао четири сина: Гргура, Пека, Новака и Васиља. Сва четворица су рођени у времену између 1718. и 1735. године. Гргур се одао четовању по Босни и тамо му се губи сваки траг.

Пеко Митров је имао синове: Мића, Митра, Дамјана и Димитрија.

Новак Митров је имао: Матија, Милована-званог Цвијо и Милију, а Васиљ Митров је имао Спасоја.

Негдје око 1820. године, Митар и Димитрије Пекови и Милија Новаков су се подијелили и Митар је одселио у Шаранце код приајтеља Цаковића. Неки од његових потомака су се преселили у Затарје, а неки у Никшић. Неки од ових из села Станчана из Затарја су прешли у Шаранце, одакле су се одселили у село Варине у Затарју, а одатле 1945. године као колонисти селе у Војводину.

Било је Зековића који су се селили у Америку, одакле су се као добровољци враћали да учествују у балканским и Првом свјетском рату. Неки од њих су изгинули у овим ратовима, а неки су након завршетка рата колинизовани на земљу у Банату.

Миладин Милована Митрова из Крупица се преселио у Шаранце, у село Понор, гдје и данас живе његови потомци.

Јевто, син Саве Митрова из Крупица се преселио у Павино Поље. Јевто је у Крупицама убио Аска Одова Рецовића и истакао се у Мојковачкој бици. Од њега нема потомства.

Огњен-Бећо Савин из Крупица се преселио у Гранчарево код Томашева. Огњен је учествовао у балканским и Првом свјетском рату. Његови потомци живе у Гранчареву и Иван Савов се из Крупица преселио у Гранчарево, гдје и данас живе његови потомци.

Из овог братства су у оквиру Тушињске чете у ратовима од 1912. до 1918. године учествовали и у њима погинули сљедећи братственици: Михаило-Зелен Јованов, погинуо 1912. године; Радуле Милисављев и Милован Андријин 1913. године, Марко

Милисављев и Милош Миливојев 1914., Тодор Николин 1915, Нешко и Симо Радованови, Мидо Видојев и Петар Мијатов — 1916. године; Миле Савићев, Млађен Ђорђијев и Божо Јованов — 1918. године. Рањени су: рођаци Иван и Симо, а у Комитском покрету су учествовали Трипко као четовођа и Шурко и Маринко као комити. Шурко је умро од шпањолице 1918. године.

И у НОР-у, као и у првим ратовима, Зековићи су својим учешћем дали велики допринос у борбама против непријатеља од 1941. до 1945. године. У јединицама НОВ-а погинули су сљедећи братственици: Милисав Илијин на Сутјесци 1943. године, Душан Радисављев на Сутјесци 1943. године, Шћепан Радосављев из Тушиње у Лековини 1942. године; Ћиро Савин код Никшића 1943., Митар Миладинов из Понора у Кучима 1944, Миро Владимиров с Бара у Морачи 1944, Гојко Милићев са Бара на Матешеву 1944, Милорад Савин из Тушиње на Трнову 1944, Никола Батрићев из Тушиње на Биочу 1944. и Ђорђије Јагошев из Тушиње на Матешеву 1944. године.

Велько Сима Јованов био је предратни правник и стари члан Партије, истакнути комуниста из предратних дана, борац за радничка права, члан најужег партијског руководства у Покрајинском комитету, секретар Окружног комитета за Никшић у току НОР-а; народни херој и носилац Партизанске споменице 1941. У поратном периоду био је на високим функцијама у Републици и Федерацији. Његова сестра Боса је једна од најистакнутијих жена у дробњачком крају, у НОП-у је од првих устаничких дана, истицала се у организовању народне власти и организације жена у Шавничком срезу; носилац је Партизанске споменице 1941. Никола Симеунов је у НОР-у од првих устаничких дана и истакнути борац у јединицама НОВ-а; носилац је Партизанске споменице 1941.

Скоро да није било куће у овом братству која није дала допринос НОБ-у и из које није неко учествовао у јединицама НОВ-а, тако их због опширности не могу набројати.

Приликом сређивања овог материјала испустио сам имена сљедећих братстеника који су погинули у току НОР-а, и то: Војин Маринков, из Вранеша, погинуо је 1943. године, Саво Симеунов из Тушиње, погинуо код Чачка 1943. и Гавро Бећов, у Каменој Гори 1944. године.

Грађу за ово братство сам користио на основу казивања Бошка Миладинова из Понора, припадника НОП-а од 1941.

године и активисте у организацији бораца у општини Жабљак. Користио сам се и једном комплетном монографијом о братству Зековићи коју је сачинио Урош Аксентијев, истакнути стручњак из области права и правосуђа. Човјек који је радио на врло одговорним функцијама у Републици, налазио се и на положају судије Врховног суда Црне Горе.

Ово братство је дало истакнуте стручњаке свих профила, који се налазе на разним одговорним функцијама у многим мјестима широм наше земље.

Велики број породица се иселио из Тушиње, а највише их је у Бачком Добром Пољу гдје су колонизовани 1945. Има их и у Никшићу.

Славе Никољдан.

РОЋЕНИ

(живе у Расови и Орашцу)

Старина им је на Чеву, одакле су се око 1710. године доселиле двије породице у село Расово, на манастирску земљу. Једна од ове двије породице се десетак година касније одсели у село Бршно, у околину Никшића. У Бршну су се брзо намножили, тако да их је ускоро било двадесетак домова. Од њих се Милован пресели у Бијелу око 1861. године. Од Роћена из Бијеле Нељко је учествовао у Првом свјетском рату и рањен је на Мојковцу 7. јануара 1916. године.

У Херцеговачком устанку 1875-1878. године активно је учествовао Ђорђије, који гине на Стожеру 1877. године.

Породица која је живјела у Расову слабо се размножавала и од ње их је било само неколико домова. Од њих је био познат поп Никола, који је живио у другој половини 18. вијека. Поп Никола је имао сина Мијајла, а Мијајло Мијата. Око 1861. године Мијат и Мерцо се преселе у Орашац, на земљу коју су добили као књажеви поданици. Године 1922. Милан се са синовима Стеваном, Исаилом, Савом и Петром пресели на Глибаће, на земљу коју су купили од Бајровића. Живко се 1926. године пресели у Пљевља да стално живи.

Ђорђије Јагошев, активни учесник НОР-а од 1941. године, налазио се на политичким дужностима, а крајем рата и на дужностима комесара бригаде.

Славе Аранђеловдан.

ЂУКНИЋИ

(живе на Добрим Селима)

Воде поријекло из околине Никшића, одакле су се, у 17. вијеку доселили у Дробњак. Раније су се презивали Бијелићи, а садашње презиме су добили по некој Ђукни, која је била богата и дуго живјела, па се њени потомци по њој прозваше Ђукнићи.

У НОР-у 1941-1945. године од овог братства су погинули: Јагош Јаковљев и Милош Ђукнић на Пљевљима 1941. године, Василије на Грацу 1943, Петар код Острога 1944. и Радоје у Пиперима 1944. године.

Ђукнићи су бројчано мало братство.

Славе Лучиндан.

БИЈЕЛИЋИ

(живе на Превишу)

Старина им је из Рубежа, од племена Никшића. Крајем 18. вијека Спасоје Бијелић се одселио у Гацко, гдје је кратко остао, а одатле се, око 1792. године, Спасојев син Лазар пресели на Превиш. Лазар се ожени од Томића. Имао је два сина Спасоја и Јока. Спасоје је млад погинуо и од њега није остало порода, а Јоко је имао синове Крста, Алексу, Максима и Василија.

Игњат Бијелић са Превиша је био припадник НОП-а од првих устаничких дана; један од организатора устанка у никшићком крају 1941. гдоине; ухваћен је од стране непријатеља и стријељан у Никшићу 1942. године.

Славе Лучиндан.

НЕНЕЗИЋИ

(живе у Доњој Бијелој)

Поријекло им је од Ненезића са Велестова, одакле се једна удовица, послије разуре Велестова од стране Турака 1714. године, са синчићем Марком преселила у Пјешивце, у свој род, гдје је Марко у ујчевини одрастао. Негдје у првој половини 18. вијека Марко се из Пјешиваца доселио у Доњу Бијелу. Имао је три сина: Николу, Лакету и Пеша.

Брајан Ненезић из Бијеле је погинуо у борбама на Муратовици 1877. године.

Из овог братства један број братственика активно је учествовао у НОР-у у коме су положили своје животе за слободу: Бранко Милисављев на Сињајевини 1942, Андрија на Грахову 1943, Рајко Крстов на Сутјесци 1943, Ћиро код Бродарева 1943, Вуле Батрићев на Беранама 1943, Светозар на Црквицама 1944, Љубисав на Куманову 1945, Милинко на Сарајеву 1945. и Мираш Владимиров код Карловца 1945. године. Бошко Ненезић је био један од организатора устанка у свом крају; у току НОР-а налазио се на разним одговорним дужностима, а послије рата у срезу и општини. Био је предсједник општине Шавник. Носилац је Партизанске споменице 1941.

Владо Милунов и његов брат Миодраг били су борци Четврте црногорске бригаде, а Душан Гајов и Љубо Јоков у саставу 7. омладинске бригаде.

Ненезићи су до доласка у Дробњак славили Светог Аранђела, а доласком у Бијелу узели су за своју славу Ђурђевдан, племенску славу, а прислуживали су Никољдан.

САВОВИЋИ

(у Комарници и Вирку)

Воде поријекло од братства Папића, који су живјели у селу Петровићима у Бањанима. У првој половини 18. вијека удари на њих харамбаша Сава Цеферданович из Трешњева и заплијени им стоку. За њим се дају у потјеру Папићи, убију харамбашу, а стоку врате. Плашећи се освете, они се раселе: једни оду у Босну и Херцеговину, а други се доселе у Дробњак, на Пошћење. Након неког времена, неки од њих пређу у околину Колашина, а Сава, у другој половини 18. вијека, пређе у Комарницу, гдје се његови потомци по њему прозваше Савовићи. Неки од њих су се иселили у Вирак, гдје су им били катуни и гдје и сад живе. Вранићи у Жеичну су од Савовића.

У НОР-у 1941-1945. године из овог братства су погинули у јединицама НОВ-а сљедећи братственици: Божидар Тодоров на Пештеру 1944. године, Гаврило на Мештревцу 1944. и Миливоје у Кучима 1944. године. Ђука Тодорова је борац НОР-а од 1941. године, а од оснивања Четврте црногорске пролетерске бригаде била је у њеним редовима истакнути борац. Носилац је Партизанске споменице 1941. И Милорад Радулов је у редовима Петог батаљона Четврте црногорске бригаде, као пушкомитраљезац, десетар и водник. РВИ. Радивоје Тодоров је у 7.

омладинској црногорској бригади од њеног оснивања као замјеник интенданта бригаде.

Славе зимски Јованђдан.

СТИЈЕПОВИЋИ

(у Комарници, Јаворју и Мотичком Гају)

Старина им је од братства Томића из села Старча, из Горње Мораче. Предање казује да су раније живјели у Доњој Морачи, на земљи на којој је подигнут Морачки манастир, коју су они уступили за градњу манастира. Презиме Стијеповић су добили по Стијепу, потомку Соје Томића.

У књизи Риста Ковијанића *Помени црногорских племена у которским споменицима* (књига друга, Титоград 1974. године, издање: Историјски институт Црне Горе) на страни 101. када се говори о становништву у Цеклину и њиховом поријеклу каже се: "Затим Стијеповиће, прозване по Стијепу досељени из Дробњака". О овоме је писао А. Јовићевић у свој дјелу *Ријечка нахија.*

Даље, Р. Ковијанић у књизи на страни 104. — *Ријечани,* каже да Јовићевић наводи: „Да су на Рујевој Главици, гдје се виде зидине некадашњег насеља из доба Ивана Црнојевића, становали? данашњи Стијеповићи, становници села Ријечана".

Из Старча су се у Комарницу због свађе са Драговићима, око 1750. године преселила четири брата: Мићо, Ћиро, Ђоко и Драго. Одмах након усељења у Комарницу, најстарији брат Мићо одсели се у Србију. Ћиро је имао четири сина: Радојицу, Перишу, Марка и Риста, Ђоко Јоксима, Голуба и Пера, а Драго Јоју, Петра и Богића. Стијеповићи се у Комарници обогате — држали су доста стоке, а Ћиро се бавио и трговином, тргујући с Дубровчанима. Био је и познати ловац, нарочито се истицао у лову на дивокозе по Дурмитору. Тако једном приликом, ловећи дивокозе по Боботовом куку, убије свога сина Риста, јер му се „причинила" дивокоза од сина Риста који је био пошао да улови дивокозе на чеку на којој је чекао Ћиро. Врх под којим се десила ова трагедија назван је Ћировом пећином. Седамдесетих година 19. вијека, Стијеповићи се почеше исељавати из Комарнице на своје катуне у Мотичком Гају и Јаворју, гдје и данас живе. Ћерка Ћирова Видосава била је удата за попа Милутина Церовића и родила је Новицу. Ћиро се послије убиства свог сина Риста пресели у Тушињу код свог унука Новице Церовића. Његови се потомци по њему прозову Ћировићи.

Стијеповића има одсељених у околину Ужица, у селу Буаре, и презивају се Дробњаковићи. Има их и у пљеваљском крају, гдје се у село Потпеће одселио Јово Милисављев и Милош и Саво Милосављеви са породицама. Јовов син Владо је учесник НОР-а од првих устаничких дана и један од организатора устанка у Пљеваљском крају; носилац је Партизанске споменице 1941. У Ђурђевића Тару се са породицом одселио Рашо Вукоманов.

Радован Живков Стијеповић погинуо је на Крсцу 1875. године, као учесник у борбама које су вођене против Турака у Херцеговачком устанку.

Ристан-Зека Павлов, који је доживио сто седамнаесту годину живота, био је истакнути племеник, врло мудар и паметан човјек, одличан приповједач старина и историје Дробњака и ратних из првих ратова. Он је са својим синовима Миланом, Миладином и Радоманом био у Комитском покрету 1916-1918. године. Миладин је био активиста у органима народне власти у НОП-у. Миланов син Рајко, правник, налазио се на одговорним пословима у правосудним органима и у органима управе у Републици. Био је посланик у Скупштини Црне Горе и предсједник општине Жабљак. И Миленко-Миле Владимиров истакнути привредник, туристички радник и предсједник Туристичког савеза Црне Горе.

У НОР-у 1941-1945. године из овог братства су погинули у јединицама НОВ-а сљедећи братственици: Милован Максимов из Комарнице на Сињајевини 1942, Стево Живков из Мотичког Гаја на Пишчу 1943, Љубо Јаковљев из Јаворја на Загарчу 1944, Марко Јовов из Јаворја код Цетиња 1944. и Вељо Иванов из Мотичког Гаја на Дурмитору 1943.

Јоксим Јоков из Јаворја је био припадник НОП-а од 1941. године, у почетку у Дурмиторском одреду, послије у илегали, а нешто касније у Првом батаљону Четврте црногорске бригаде. Он је ратни војни инвалид.

У овом братству је било више стогодишњака и права је штета што њихови потомци нијесу били заинтересовани да од њих забиљеже нешто више о свом поријеклу и родослову.

Славе Петровдан.

ЋИРОВИЋИ

(живе у Тушињи)

Они су огранак Стијеповића, а потомци су Ћирови, по коме су узели данашње презиме. Једном приликом Ћиро

Стијеповић из Комарнице, који је био познати ловац, ловио је дивокозе на Дурмитору испод Боботовог кука са сином Ристом; кроз маглу му се причини дивојарац од сина Риста, који је био пошао да хвата дивокозе, те га Ћиро на мјесту уби. Због овога се врх испод кога Ћиро уби свог сина назва Ћирова пећина. Видосава, Ћирова ћерка, била је удата за попа Милутина Церовића и родила му сина Новицу, једног од највиших дробњачких и црногорских главара свога доба.

Два Ћирова сина, највјероватније Марко и Радојица, преселе се у Тушињу и њихови потомци узму презиме по Ћиру — Ћировићи, који и данас живе у Тушињи.

Ђорђијеви синови Милош и Мираш из Тушиње су били активни борци НОР-а. Милош је у 7. омладинској бригади од њеног оснивања у којој је и рањаван, а Мираш у Четвртој црногорској бригади у чијим редовима и гине на Сутјесци, јуна 1943. године. И Момчило Горчинов је био у строју 7. омладинске бригаде, у којој је погинуо на Беранама 1944. године.

Славе Петровдан.

СМОЛОВИЋИ

(живе у Јасиковцу)

Воде поријекло из околине Никшића од Петра Ивановића, који је имао сина Симуна, а овај Ивана и Арсенија. Браћа Иван и Арсеније због убиства Турчина у Никшићу бјеже у Дробњак и долазе у Тимар око 1710. године. Они купе земљу у Јасиковцу од Поповића — Кокура и прелазе у Јасиковац гдје су се настанили.

Од Арсенија није остало потомства, а Иван је имао сина Петра који је доживио дубоку старост. Петар је имао два сина: Мира и Мата. Мато се бавио трговином. Прича се да је трговао смолом и да му је кабаница увијек била смолава. Тако је добио надимак „Смоло", па Мирове и Матове потомке назваше Смоловићи око 1770. године.

Мато је имао два сина. Ивана и Пера, Иван Димитрија и Нељељка, а Перо Видоја, Алексу, Мирка (од њих тројице није остало потомство) и Милана.

Иван Матов погине у сукобу са Турцима, а његов брат Перо преузе бригу око подизања Иванових синова.

Миро Петров, старији син, био је храбар и изузетно снажан. Имао је синове Јована, Милосава и Ђорђија. Јован

Миров убије своју жену и шурјака, па са два малољетна сина и браћом Милосавом и Ђорђијем побјегне и насели се у Добриловини око 1800. године, гдје постају бројна породица. Тимотије, Јованов потомак, преће из Добриловине у Прошћење, а Вилотије у Поља код Мојковца, тако да и од њих нарасте бројно братство. Неки од потомака Ђорђијевих и Милосављевих убије у једној свађи комшију Кандића, због чега бјежи у околину Пљеваља и од њега се формира огранак Крвавци.

Потомци Ђорђијеви и Милосављеви око 1880. године селе у Гајтан, у бивши Јабланички срез, гдје и данас живе њихови потомци који се презивају Смоловићи.

Из овог братства је било истакнутих људи и јунака који су гинули у многим ратовима; Иван и Радивоје из Јасиковца су погинули у борбама с Турцима; Милан је као добровољац дошао из Америке и борио се у балканским ратовима. Учесник је битке на Мојковцу 1916, у НОР-у бива заробљен од стране Италијана, гдје је у логору у Бару умро 1943. године. Милован, ратник из првих ратова, рањен је на Мојковцу 1916. године. У НОР-у 1941-1945. године истакли су се: Милева Павлова која је била у јединицама НОВ-а од првих устаничких дана, а погинула је на Пољима Колашинским 1942. године; Мијаило, борац и друштвено-политички радник у шавничком крају; Урош Миланов, командир чете, у току рата се преселио у Вашково; Милисављеви синови Милосав и Богдан су били борци Четврте црногорске пролетерске бригаде. Милосав је послије Другог свјетског рата био у Совјетској армији старјешина у ракетним јединицама.

Од Смоловића из Мојковачког краја је било доста истакнутих ратника у ратовима који су вођени у њихово вријеме. У првим ратовима су се истакли: Перишa, Јанко, Јаков који је са водом Смоловића учествовао у Херцеговачком устанку, Војин - који је имао посебну улогу у бици на Шаранцима 1862. године, Вукајло, Марко, Филип, Милисав, Гајо, Ђорђије, Милун — племенски капетан за вријеме књаза Николе и командир чете на Мојковцу, те Вукашин и Мијаило. У НОР-у 1941-1945. године истакли су се Тома и Стојан, командир чете, Јокан као велики јунак, Радоман и Милорад, које је и М. Лалић описао у својим дјелима. Од млађих нараштаја треба поменути Живка Стојанова, активисту у друштвено-политичким организацијама и доброг познаваоца традиције и поријекла братства Смоловића.

Има и друга верзија о поријеклу Смоловића. Наиме, у књизи *Морача, Ровца и Колашин* аутор Рајко Раосављевић наво-

ди да су Смоловићи род са Дедеићима и Раосављевићима, односно да су потомци кнеза Доброја.

Податке о братству Смоловић дао ми је у писменој форми Милојица Смоловић.

Славе Ђурђевдан.

ЛАЗОВИЋИ

(на Кутњој Њиви)

Поријеклом су од братства Јушковића из Горњег поља код Никшића. Садашње презиме су добили по Лазу Јушковићу, кога је његова мајка Гроздана, сестра Вука Лопушине, довела на Дужи када се преудала за Јакова Малова Славујевића око 1765. године. Лазо на Дужима попред мајке и очуха одрасте, ожени се и настани на читлуку Ацимусића из Фоче. Лазо је имао сина Илију, а Илија Максима.

Максим је имао пет синова: Лазара, Јована, Милута, Богдана и Луку. У вријеме Максимовог домаћиновања били су бројна и богата патријархална заједница. Држали су бројну стоку и саградили за то вријеме двије велике куле у Кутњој Њиви. Најстарији Максимов син Лазар био је за вријеме Првог свјетског рата предсједник душке општине. Од њега није остало мушких потомака.

Вукашин Јованов погинуо је 1944. године код Подгорице, као припадник јединица НОВ-а Југославије, а Милан Лукин је био припадник НОП-а од 1941. године; био је борац у Дурмиторском одреду и у Четвртој црногорској бригади, а Милорад Лазовић у 7. омладинској бригади.

Будимир - Будо Лазовић је истакнути активиста у органима управе у Федерацији, а посебно се истакао у дипломатији.

Данашњи Лазовићи на Кутњој Њиви и они који су се раселили потомци су Јованови, Милутови, Богданови и Лукини.

Славе Аћимовдан.

ПЕКОВИЋИ

(на Дубровску)

Пековићи потичу од племена Драгошевића из Рићана, одакле се Ђорђије, син Рада Пековића, преселио у Никшић, средином 18. вијека. Ђорђије је имао сина Ивана, а Иван

Стојана. Стојан је око 1775. године морао да бјежи из Никшића због убиства једног Турчина. Прво побјеже у Пиву, у село Безује, одакле пређе у Дубровско дробњачко село. Стојан се брзо истакао у Дубровску, постао је и сеоски кнез, а опјеван је у народним пјесмама. Имао је синове Новака, Лазара и Ђоку.

У НОР-у 1941-1945. године, у јединицама НОВ-а учествовали су и погинули: Чедомир на Матешеву 1943, Исак на Мештревцу 1944, Милета и Михаило код Битоља 1945. године. А Рајко Спасојев је био прпадник НОП-а од 1941. године. Прво се налазио у Дурмиторском одреду, касније у Четвртој црногорској бригади, па у пратећем батаљону Другог корпуса и у Петој црногорској бригади као водник и замјеник командира чете; и Митар Миладинов је био у 7. омладинској црногорској бригади као борац у пратећој чети за тешко наоружање.

Ово је братство увијек давало отресите и вијене људе, надахнуте слободарским духом, увијек спремне да се боре за праведну ствар.

Славе Никољдан, а прислужују Томиндан.

ИСТИЈАНОВИЋИ

(у Горњој Бијелој)

У Горњу Бијелу су се доселили крајем 18. вијека из околине Никшића, из села Рубежа. Старином су из Боке, одакле су прешли у Ровца, а из Роваца у Рубеже.

У Бијелој су живјели код братства Беговића, који су их населили на своју земљу, јер је њихова одива била удата за Истијановића. Прво се доселио Васо, који је имао три сина: Петра, Јована и Неша. Послије насељења у Бијелој узели су крсну славу својих ујака Беговића — Ђурђевдан, а за прислугу Никољдан.

ПОПОВИЋИ

(у Тепцима, Подгори, Кочадолу и Жабљаку)

Њихова најдаља старина је од Поповића из Бара одакле су, падом Бара под Турке 1572. године, избјегли и привремено се населили у селу Дуби, у племену Бјелицама. Из Дуба су након дванаест година прешли у околину Невесиња и населили мјесто које се по њима назва Дубљевићи, по мјесту Дубу, одакле су се

доселили. Ту су се намножили и израздвајали на братства Томиће, Прстојевиће и Рњезе. Учествовали су у хајдуцима Баја Пивљанина и вршили су зулуме Турцима у том крају. Турци ударе и разуре их, а два младића успију да побјегну и настане се у Пиви, у мјесту Отар, гдје заснују породице. Њих прозову Дубљевићима, а касније и мјесто по њима доби име Дубљевићи. Ово братство се брзо намножи и постаде бројно.

Од њих је, око 1775. године, поп Стеван Дубљевић са својом породицом кренуо пут Србије и заноћио у Тепцима. Пошто Тепци нијесу имали попа, успију убиједити Стевана да остане у Тепцима и да им буде парох. Он пристане под условом да му дају земљу на којој ће живјети, и да има право и у гору, и у воду, и у планину. Тепци му испуне услове које је тражио и он остане да живи са својом породицом у Тепцима и да им буде поп.

Поп Стеван је имао сина Милутина, који се нешто касније запопио и наслиједио оца. Милутин је имао седам синова: Гаврила, Мијаила, Луку, Павла, Петра, Лазара и Алексу. Најстарији Гаврило изучио је за попа у Морачком манастиру и био је поп у Тепцима. Имао је велику улогу у организовању народа у борби против Турака. Потомци попа Стевана Дубљевића се по њему прозваше Поповићи.

Поп Гаврило Милутинов имао је сина Милована; Милован Блага, Марка, Нела и Радована; Лука Илију и Ђоку; Павле Лала, Тока, Живка и Филипа; Петар Јакова; Лазар Обрада, Ивана, Милана, Милића и Драга; а Алекса Мирка и Милинка.

Ово бројно братство дало је доста изузетно добрих и виђених људи у крају у коме су живјели. Неке од њих ћемо истаћи.

Саво Новичин припада првим интелектуалцима који су завршили факултете послије Првог свјетског рата. Био је изврстан правник и стручњак из области права. Прије рата је приапдао лијевом крилу Земљолрадничке странке. За вријеме окупације 1941. године активно је радио за НОП у Алексинцу и Београду. Након ослобођења именован је за првог предсједника Окружног суда у Београду, а касније за секретара Врховног суда Србије. И други Новичин син Драгоје био је угледан и цијењен човјек у свом крају. Биран је тридесетих година 20. вијека и за предсједника општине Жабљак. У току НОР-а 1941-1945. године активно се укључује у НОП, у коме је имао значајну улогу у народној власти; био је командир Посадне чете и командант Команде мјеста у Жабљаку.

Драгојев син Костадин — Коћа учествовао је у НОП-у од првих устаничких дана, у почетку у Дурмиторском одреду, а од оснивања Четврте црногорске пролетерске бригаде био је у њеном строју, када прелази у строј 7. омладинске бригаде на положај замјеника комесара чете. На тој дужности јуначки гине у једном јуришу на Пештеру 30. октобра 1944. године. Слободан Радов, истакнути активиста и припадник НОП-а, био је омиљен међу борцима, а погинуо је на Загарчу 1944. године. Лазар О. Поповић из Тепаца погинуо је на Сутјесци 1943. године у јединицама НОВ-а. Радојица Исаков био је истакнути привредник у општини и предсједник општине Жабљак у два мандата.

Поповића има исељених у многим мјестима наше земље.

Славе Ђурђиц.

СТЕВОВИЋИ

(живе у Подгори, Борју и Међу)

Постоје двије верзије о поријеклу братства Стевовића: једна коју је обрадио А. Лубурић у свом дјелу *Дробњаци - племе у Херцеговини* и друга коју је обрадио Божо Стевовић из Борја. Ја ћу овом приликом користити верзију коју је обрадио Б. Стевовић.

Према породичном предању Стевовића, које су прихватиле старе генерације, родоначелник братства Стевовић које живи у тепачком крају је Млађен. Називан је и Млађен Пипер.

Побјегао је из свог братства због убиства. Бојећи се освете, тражио је спас у некој непознатој и забаченој средини, у којој ће најлакше заметнути свој траг. У Тепцима се појавио двадесетих година 18. вијека и најмио се да ради код имућне породице Марић. Био је добар радник код браће Марића који су му дали своју сестру за жену. Уз сестру Марићи су му дали и дио своје имовине, на којој се Млађен стално настанио и засновао своју породицу.

Млађен је због бојазни од крвне освете морао да се склања из свог братства, да тражи уточиште или у градовима код Турака, примајући њихову вјеру и заштиту, а затим као новопечени „Турчин“ да предводи Турке на своје братственике, или да бјежи у забачене и неприступачне крајеве и да тамо тражи уточиште. Те околности објашњавају чињеницу да се ни Млађен, ни његов син Љубивоје, ни унук Ристивоје, не помињу по правом презимену.

У Катунској нахији у Прентином долу је завичајно мјесто тамошње породице Стевовић, у чијем се родослову поуздано тврди да су поријеклом из Куча, од братства Дрекаловића, као и Гардашевићи, Биговићи и Ћосовићи. Њихов родослов израдио је Радован Стевовић на основу писаних материјала и уз сарадњу најстаријих братственика. Они су дошли до увјерења да је њихов родоначелник Стево имао синове Живка - Жижу и Митра који по свом оцу Стеву узеше презиме Стевовић. Живко је, бојећи се крвне освете, због неког убиства, побјегао и настанио се у Броћанцу код Никшића, гдје је једно вријеме живио са породицом. Из Броћанца је нестао, односно губи му се сваки траг. Претпоставља се да је Жижин син Млађен који је дошао у тепачки крај као Млађен Пипер и изненада нестао из Броћанаца. Поставља се питање, које заврећује пажњу, зашто Стевовићи у Катунској нахији славе Никољдан као своју крсну славу, коју су донијели из Куча, а Стевовићи у тепачком крају славе Ђурђевдан. Ово се да објаснити на тај начин што су све породице које су усељавале у нову средину, морале узети славу племена у које усељавају за своју крсну славу. Ето објашњења зашто су Стевовићи узели Ђурђевдан за своју крсну славу. Постоји и друго објашњење: да су морали мијењати крсну славу како би заварали свој траг јер су бјежали бојећи се освете.

Породица се значајније почела множити тек од Млађеновог праунука Стева, који је имао четири сина, па се по њима и породица дијелила и на уже називала по Ђокану Ђокановићи, по Јоксиму Јоксимовићи, по Мушу Мушовићи, а од Мијата су Лазовићи и Лекићи. Стевовићи данас живе у Подгори, Борју, Међу и Жабљаку. Има оних који су се из ових мјеста иселили најчешће из економских разлога, тако да их данас има у Никшићу, Пљевљима, Подгорици, Бару, као и у Србији и Војводини.

Стевовићи су вриједни људи и добри радници. Истицали су се као храбри ратници у ратовима у којима су учествовали заједно са осталим Тепцима. Примјер је Милан Вујошев, официр бивше Југословенске војске, који је од првих устаничких дана био на страни НОП-а, у чијим је јединицама учествовао као командир чете на Пљевљима и на Сињајевинском сектору. Изостао је иза своје чете када се одступало за Босну да би збринуо своју породицу, па је тада био изложен притиску својих братственика који су му говорили да не иде у Босну у неизвјесност, већ треба да остане да се брине о својој породици. Милан

је поклекнуо и прихватио њихов савјет да остане. Прикључио се јединицама Драже Михаиловића и тако се окончао животни пут овог способног војног старјешине.

У НОР-у 1941-1945. године из овог братства су погинули као припадници НОВ-а Пеко Вулов из Борја, који је учествовао у НОП-у од првих ратних дана као борац Четврте црногорске бригаде. Завршио је свој животни пут у Жабљаку 1944. године због ратних посљедица. И Зорка Ђурова је окончала свој живот у Жабљаку 1943. године, а исте године је и Мијаило Вучићев погинуо на Сутјесци. Димитрије Мирков, Радоман Милошев и Андрија Мијатов су били борци 7. омладинске бригаде од њеног оснивања.

Славе Ђурђевдан.

БОЖОВИЋИ

(на Дубровску)

Поријекло им је од Аџића из села Лисине из Пиве. На Дубровско се доселио Шћепан Божов Аџић 1807. године, на имање одсељеног братства Стакића. Шћепан Божов имао је три сина: Васиља, Саву и Зелена, који по свом дједу Божу узеше презиме Божовићи.

Славе зимски Јовањдан.

МАЦАНИ

(живе на Питоминама)

Потичу из Драговољића — заселак Јечмишта код Никшића, одакле су се браћа Богдан и Бајо 1822. године доселили на Питомине код Жабљака. Бојови потомци се око 1875. године преселе у Затарје у село Косаницу. Са Косанице неки од њих пређу 1897. године на Глибаће и Збјево, на имање паше Бајровића. Живко Милов са Глибаћа био је перјаник код књаза Николе, а Никола Мацан је погинуо на Дрини 1915. године у саставу црногорске војске.

Богдан је остао да живи на Питоминама и имао је три сина: Симеуна, Марка и Милутина. Од Марка и Милутина нема мушких потомака, а Симеун је имао Богдана. Богдан је имао Симеуна и Милутина. Симеун Богданов је имао четири сина: Рада, Милинка, Николу и Марка.

Раде Симеунов је као момак отишао „у свијет“, живио је по Космету и Македонији, гдје је основао породицу; имао је сина Јова.

Милинко Симеунов био је познати комита, који је у неком окршају са Швабама рањен и од тих рана је умро. Од њега није остало потомства.

Никола и Марко су 1905. године отишли на рад у Америку, одакле је Никола, као добровољац, дошао да учествује у балканским ратовима. Био је учесник рата на Скадру и Брегалници. Његов брат Марко је одмах по доласку из Америке умро због посљедица насталих од тешког рада по рудницима Америке. Никола је био омиљен човјек и врло цијењен комшија.

Милутин Богданов имао је два сина: Живка и Богдана. Од Богдана није остало мушких потомака. Имао је ћерку Марију која је била удата за Косту Бадњара.

Живко Милутинов је око 1912. године с породицом одселио у Македонију. Имао је синове Милоша-Бећа и Драгољуба. Бећо је био шумарски инжињер и живио је у Приштини, одакле је одселио у Београд. Драгољуб Живков је живио на Космету, био је припадник НОП-а, а послије 1945. године је прешао у Београд, гдје и сада живи.

Ово братство никада није било бројно, највише двије-три куће, а када би се формирало више кућа, одмах би се исељавале или нестајале без насљеђа. У својој средини су изузетно цијењени и поштовани као добри домаћини и комшије.

Славе Лучиндан.

ШАМШАЛИ

(на Питоминама)

Постоји вјеровање да су Шамшали потомци племена Матаруга, да су старосједиоци у Долу Пјешивачком и да су се презивали Пејовићи. Од њих је био познат кнез Обрад Пејовић, који је живио у 15. вијеку, када је Црном Гором владао Иван Црнојевић. Обрад је имао осам синова: Радету, Шћепана, Вука, Тома, Драгића, Бора, Гиљена и Лала, који су били осиони и толико се осилили да нијесу признавали власт Иван-бега Црнојевића; због тога он на њих удари и свих осам посијече, а остане само стари кнез Обрад. Њега наговоре, те се под старост ожени. Добио је сина, од кога су данашњи Пејовићи и њихови огранци.

Пејовићи се брзо намноже и постану бројно братство у Пјешивцима. Због убиства неких Брајовића, ударе Бјелопавлићи и разуре их 1799. године. Неки од њих успију да се склоне у Стубицу, али за кратко, одакле пређу у Никшић, гдје их Турци наседе под Требјесу. Испод Требјесе се раселе куд који. Неке породице пређу и населе се у Дробњаку, у селу Тушињи, гдје су живјели до 1812. године, када их паша Миљевина разури, те се и одатле раселе. Остане само мали Милић, који пође у Шаранце и најми се код Милића Рондовића да му чува стоку и обавља друге најамничке послове. Кад је Милић затражио да му исплати зарађену најамнину, Милић Рондовић то одбије. Милић Шамшал пожали се Гаврилу Шибалији, тада чувеном хајдучком харамбаши, који му да групу својих хајдука, те Милић Шамшал с њима плијени Милића Рондовића и тако наплати своју најамнину. Послије овог случаја Милић Шамшал ступи у Гаврилову чету у којој се истицао јунаштвом. Гаврило му је дао дио своје земље на Питоминама, гдје се настанио 1826. године.

Милић је имао синове Мину, Ђура и Глигорија. Презиме Шамшал су добили по томе што је Милићев предак носио шал који је израђен у Шаму (дамаску) и са њим се „делијао“, па га по томе шалу из Шама назваше Шамшал (Шам-шал), а његове потомке Шамшали.

Осим, поменутог Милића, од њих је чувени Мина, који се нарочито истакао у бици на Шаранцима 1862. године и у Вукаловићевом устанку 1857-1862. године, те Петар, необично развијен и снажан човјек истакао се у Херцеговачком устанку у борбама које су вођене по Херцеговини, а нарочито на Муратовици. Гале је био у Комитском покрету.

Шамшала има одсељених у Срем, гдје су отишли послије разуре Требјесе. Њих има и у околини Бијелог Поља.

Славе Зачеће Јована Крститеља.

НОВОСЕЛИ

(на Босачи и на Питоминама)

Њихова старина је из села Ивановића са Чева, гдје су се презивали Лековићи, а сматра се да су огранак племена Озринића. Знају за своје најстарије претке — браћу Марка, Тимотија и једног коме не знају име, али знају да се замонашио и добио монашко име Симеун. О овоме постоји доказ из 1742. године: Симеун се као калуђер манастира Светог Архангела у

Ђурђевића Тари помиње на једној причесној чаши, која се и данас чува у цркви у Кршу у Шаранцима.

Три брата Лековића прећу из Чева у Никшић око 1736. године и населе се у Кличеву. Одатле прећу у Ђурђевића Тару, гдје се трећи брат, како смо већ напоменули, замонаши у манастиру Светог Архангела. Тимотије се одсели на Гласинац са синовима Милићем и Марком због сваће с Турцима у Ђурђевића Тари око 1775. године. На Гласинцу населе ново село (насеље), по чему се прозову Новосели. Милић се ода хајдуковању с Гаврилом Шибалијом, а Марко остане да живи на Гласинцу. Имао је надимак Мало, јер је био малог раста, па његове потомке по њему прозову Маловићи, који и данас живе на Гласинцу.

Милић је четовао све до 1826. године када се населио у селу Босачи, гдје и данас живе његови потомци. Милић је дуго хајдуковао и истицао се јунаштвом у многим борбама против Турака. Док је хајдуковао, живио је једно вријеме у Љевиштима, у Горњој Морачи и у Дробњаку. Учествовао је у чети Гаврила Шибалије 1806. године у освајању Београда. Милић се с Јованом, Гавриловим братом, и другим Херцеговцима 1809. године срео с Карађорђем на Сјеничком пољу; као представник Пљеваљског кадилука, он је 1812. године ишао у Тополу на састанак са грофом Марком Ивелићем ради договора о коначном ослобођењу Херцеговине од Турака.

Милић је имао шест синова: Ђока, Саву, Зелена, Јована-Лала, Марка и Милована. Марко и Милован су учествовали у Херцеговачком устанку 1875-1878. године. Марко је био угледан човјек и добар домаћин. По њему се један предио у Штуоцу изнад села Босаче назива Маркова страна. Погинуо је 1877. године у једној бици која је вођена с Турцима на Језерима. Имао је сина Живка.

Милован Милићев је у Херцеговачком устанку командовао једном устаничком јединицом. Имао је синове Милоша, Митра и Видака. Видака и сина му Мојсија уби група комита 1923. године. Та група је била против уједињења.

Јован-Лале Милићев имао је три сина: Милића, званог Мико, Крста и Риста. Мико је погинуо на Грамусовићима у Првом свјетском рату, а од Крсте и Риста није остало потомства.

Зелен, син Милићев, био је изузетно развијен и снажан човјек и убрајао се у најјаче људе. Имао је сина Божа.

Сава Милићев је имао два сина — Филипа и Јанка. Филип је одселио у Београд и имао је синове Влада и Душана. Владо је био академски сликар, први са подручја Дурмитора, и гимназијски професор. Владо је имао сина Ђока, припадника НОП-а од првих устаничких дана. Био је командир чете и командант батаљона у Дурмиторском одреду; у Четвртој црногорској бригади у Петом батаљону био је замјеник комесара чете и комесар батаљона, па комесар 12. херцеговачке бригаде и начелник ОЗН-е 12. војвођанског корпуса. Носилац је Партизанске споменице 1941. Јанко Савин је имао синове: Димитрија, Тимотија, Јагоша и Микаила. Сви су били учесници балканских и Првог свјетског рата. Димитрије и Јагош су погинули на Грамусовићима 1914. године. Микаило је доживио и Први свјетски рат, у коме је са својом породицом учествовао од првих устаничких дана. Италијани су га ухватили и стријељали у Пљевљима 1941. године. Његови синови Млађен, Димитрије-Зајо и Сава били су активни учесници НОР-а од првих устаничких дана. Млађен је ухваћен од стране непријатеља и стријељан на Жабљаку 1942. године.

Сава је био у строју Четврте црногорске бригаде од њеног оснивања. Јуначки је погинуо у јулу 1942. године код Бугојна. И трећи Михаилов син Димитрије-Зајо гине у Мајевичкој бригади у Босни 1942. године. Када су њиховој мајци Јелици, приликом повратка из Босне у прољеће 1943. године, саопштили да су јој Сава и Зајо погинули, умјесто да закука херој-мајка Јелица је стегла мајчинско рањено срце и смогла снаге да Стојану Жугићу каже: „Хајдемо, сине, да заиграмо у црногорском колу, да нам се душмани не сладе, моји су синови погинули, али сте ми ви остали мјесто њих и сви сте ви моји синови који идете путем којим су ишли и моји синови".

Ђоко Милићев имао је три сина: Павла, Луку и Васа. Васо има Ђорђија, Николу и Миладина. Ђорђије се с породицом одселио у Бјелопољски крај. Николини синови Иван и Нећељко су били припадници НОП-а. Иван је погинуо у Кучима 1944. године, а Нећељко је у Четвртој црногорској бригади у Другом батаљону био десетар, водник и замјеник командира чете. Миладинови синови Млађен и Лука су били борци НОР-а. Млађен је био један од најхрабријих бораца Петог батаљона Четврте црногорске бригаде у чијим је редовима од њеног оснивања. Херојски је погинуо новембра 1942. године код Книна. Павлов унук, син Живанов, Павле-Радоман је погинуо у јединицама НОВ-а код Пријепоља 1944. године.

Огњен Милошев и његов брат Јеврем били су припадници НОП-а од првих ратних дана. Огњен је погинуо као борац Петог батаљона Четврте црногорске бригаде априла 1944. године на Боркову код Студенице.

Живко-Мићо и Милијана Душанови били су у јединицама НОВ-а од првих устаничких дана. Мићо гине у чувеној Пљеваљској бици 1. децембра 1941. године, а Милијана у Кучима 1944. године. Њихов брат Марко-Раде је такође био борац и припадник јединица НОП-а. Послије рата био је официр ЈНА.

Сава Јевремова жена, родом од Радовића из Црквичког Поља, једна је од врло заслужних жена, које су се током рата истакле у организацијама народне власти, а посебно на организовању жена за циљеве НОП-а.

Ово братство је дало један број врсних интелектуалаца разаних професија.

Славе Аранђеловдан.

МИТРОВИЋИ

(на Грацу)

Поријекло им је од Митровића из Марковине. Након погибије Милутина Јакшина Митровића 1796. године и борби против војске Махмут-паше Бушатлије, остану му три малољетна сина: Лазар, Иван и Митар, које њихова мајка из сиромаштине и разурене Марковине одведе на манастирску земљу у село Рсојевицу, под Острогом, гдје су живјели тридесетак година. Кад су одрасли, прешли су на Градачку пољану, на Крнову, на катун Аџимусића, а одмах затим преселе се на Градац, око 1820. године, гдје и данас живе њихови потомци. Истицали су се као хајдуци који су четовали по Затарју, гдје је Иван и погинуо (негдје поред Лима) и од њега није остало потомство.

Послије погибије Смаил-аге Ченгића 1840. године, Митровићи прећу на Малинско, гдје су живјели четрдесетак година; одатле се поново врате на своја имања на Градац. Лазар Митровић се истакао као познати јунак, а његови се потомци по њему прозову Лазаревићи.

Митар Митровић био је најмлађи од браће; бавио се кућним пословима, планиновао је, па његове потомке на уже зову Планинчићи. Имао је синове Милутина, Јакша и Сава. Од Милутина је остао син Милутин, који се родио посмртно, а од

Јакше Нећелько, Живко и Митар. Митар Јакшин одлази на рад у Америку и отуда се, на позив краља Николе, враћа као добровољац и учествује у освајању Скадра. Послије завршених балканских ратова поново одлази у Америку, одакле као добровољац долази на Солунски фронт 1918. и бори се до коначног ослобођења од аустроугарског окупатора. Касно се жени, у шездесетој години, и добија сина Божидара, који је као командант батаљона НОВ-а погинуо 1944. године у борби против фашистичког окупатора.

Лука Митровић са Граца је учесник балканских и Првог свјетског рата, а погинуо је на Мојковцу 1916. године.

Стара им је крсна слава била Аранђеловдан, а прислуга Спасовдан, али доласком у Дробњак, узели су за своју племенску славу Ђурђевдан. Данас славе Спасовдан.

ЛАЗАРЕВИЋИ

(на Грацу)

О поријеклу Лазаревића речено је у дијелу о Митровићима. Садашње презиме су добили по Лазару Милутинову Митровићу, који је на Градац дошао око 1820. године на имање Зука Аџимусића. У некој свађи Лазар убије Зука. Послије погибије Смаил-аге Ченгића на Мљетичку, 1840. године, преселе се на Малинско, гдје су живјели четрдесетак година. Када је Дед-ага нападао на ускочка села, у одбрани Ускока истакли су се Митровићи — Лазар, Митар-Шуле и Мина. Лазар је био познати хајдук, који је дуго четовао и Турцима много зла нанио. Имао је пет синова: Јована, Стевана, Јоксима, Миладина и Радована, од којих су Стеван, Јоксим и Миладин, са својим стрицем Иваном, погинули као хајдуци негдје поред Лима. Од Јована су били Ђорђије, Милосав и Стеван, а од Радована Мијат и Теофил.

Ђуро Лазаревић са Граца погинуо је на Мојковцу 7. јануара 1916. године као ратник у саставу Ускочког батаљона.

Лазаревићи живе на Грацу и нијесу у сродству с Лазаревићима на Годијељима.

Славе Спасовдан.

ГУЗИНЕ

(на Грацу)

Гузине на Грацу, у Перасту и у Фојници код Гацка потичу од братства Перовића из Цуца, одакле четири сина Јована Перовића, бјежећи од крвне освете, почетком 18. вијека дођу у Гребнице код Никшића, гдје се населе. Никшићки Турци их наговарају и врше притисак на њих да приме ислам, што они категорички одбијају, па им Турци из пакости дају презиме Гузине.

Јованов син Сава, од кога су Гузине на Грацу, морао је да напусти Гребнице и да са браћом оде у Корита код Билеће. Драго Савин имао је четири сина, од којих му двојицу Турци посијеку. Један оде у Србију, а Јован са синовима Филипом и Радосавом, 1807. године, долази из Корита у Гребнице, а одатле на Градачку пољану на турски катун, да би 1813. године прешли на Градац на земљу Аџимусића.

Пошто на Грацу убију Турчина, Гузине, Митровићи и Лазаревићи, бјеже у Рсојевиће код манастира Острог. Послије извјесног времена, Смајо Аџимусић 1837. године враћа Гузине на Градац.

Филип Јованов имао је три сина: Васиља, Ђока и Стојана, а брат му Радосав Видака и Саву.

У балканским и Првом свјетском рату долазе и учествују као добровољци из Америке, гдје су се налазили на раду: Јован, Благота, Новица, Видак и Милика. На Брегалници гину: Миљан, Мато, Милета и Милан, док су на Мојковцу погинули Димитрије и Филип-Гргур. У Комитском покрету 1916-1918. године налазили су се Бошко и Јанко, који су погинули у завршним борбама за коначно ослобођење земље. За посебне заслуге из првих ратова Томо и Новица одликовани су Обилића медаљом.

У првим ратним данима 1941. године у борбама против Италијана, које су вођене на Крнову, погинули су: Марко, Радоман и Радоје, а Видак у Туњемиру.

Скоро сви Гузине и њихови огранци Филиповићи, Радосављевићи и Стојановићи живе у Никшићу, Подгорици, Бару, Чачку, Београду, Бачком Добром Пољу, Србобрану, Пријепољу и Шведској.

Славе Спасовдан, а прислужују Ђурђевдан.

ФИЛИПОВИЋИ

(на Грацу)

Филиповићи су од Гузина узели презиме по Филипу Јованову око 1900. године, кад су почели одлазити „у свијет“. У Грацу су данас само двије куће Филиповића, остали су по разним мјестима наше земље и у иностранству.

Каро Филиповић је погинуо 1942. године на Сињајевини као припадник НОВ-а у борбама против непријатеља.

Славе Спасовдан, а прислужују Ђурђевдан.

Запис о Гузинама и Филиповићима дао ми је Перко Гузина, професор из Граца, сада пензионер који живи са својом породицом у Чачку.

ЋАТОВИЋИ

(у Тимару)

Поријекло им је од братства Булатовића из Роваца, одакле се Новак Булатовић 1840. године доселио у Тимар, гдје и данас живе његови потомци.

Сава Ћатовић из Тимара доживио је мучење од стране непријатеља, јер је наводно крио злато које су савезници бацили падобранима из авиона. Њему су пекли ноге — табане, па га са тако испеченим ногама тјерали да трчи по стрну. Несрећник је подлегао тешким повредама које су изазване страховитим мучењем.

Славе Лучиндан.

РАДОЈЕВИЋИ

(у Тимару)

Они су од Булатовића из Роваца, одакле се Радоје, 1841. године, са синовима Митром, Ристом и Јоксимом, доселио у Тимар; они се по Радоју прозваше Радојевићи.

Новица Ђорђијев из Тимара, учесник НОР-а, налазио се у редовима 7. омладинске бригаде од њеног оснивања у којој је био на дужности командира вода и чете.

Славе Лучиндан.

АВРАМОВИЋИ

(на Алузи)

Доселио се Милан Аврамовић, средином 19. вијека, из села Бучја, из Затарја, у село Алугу, у Шаранцима. Године 1945. одселили су се као колонисти у Кулу у Војводину. Сада нико од овог братства не живи у Шаранцима.

Славили су Никољдан.

КАПЕШИЋИ

(на Мљетичку)

Воде поријекло из пјешивачког села Богетића, одакле се средином 19. вијека доселио Стојан Капешић на Мљетичак у Дробњаку, гдје живе његови потомци.

Славе Зачеће Јована Крститеља.

ШКУЛЕТИЋИ

(на Кутњој Њиви)

Поријеклом су из Пјешиваца, одакле се Ђуро доселио средином 19. вијека на Кутњу Њиву. Имао је синове Боја, Пека, Милоша и Мирка.

Славе Зачеће Јована Крститеља.

КОВАЧЕВИЋИ

(у Ковачкој Долини и Добрим Селима)

Старином су из Херцеговине, гдје су живјела два брата која су се бавила ковачким занатом. Из Херцеговине прећу у Бањане код Велимља, гдје су једно вријеме живјели. Један од браће пређе на Вилусе код Грахова, а други оде у Озриниће код Никшића. Од овог брата што је прешао на Вилусе сви су Ковачевићи у Грахову и по Херцеговини, а од оног што је прешао у Озриниће био је само један син и од њега су Ковачевићи у Озринићима. У Озринићима су се бавили ковачким занатом. Средином 19. вијека Туко Ковачевић из Озринића пређе на Добра Села код Шавника, гдје се ожени од Јакића и ту се стално насели. Имао је синове Милоша и Мирка.

Отприлике у исто вријеме Тукови рођаци Петар, Мина, Милован и Велисав преселе се на Језера код Жабљака у једну

долину, која се по њима назове Ковачка Долина. Након краћег времена, Мина се одсели на Гласинац.

Лука Ковачевић из Ковачке Долине је као комитски четовођа са синовима Јаковом и Филипом учествовао у Комитском покрету 1916-1918. године, а његов син Перко као десетогодишњак налазио се у логору у Тузима, гдје је са својом мајком провео око двије године. Перко је учесник Пљевањске битке 1. децембра 1941. године, у којој је и рањен.

Јоко Ковачевић погинуо је као комита 1918. године на Пирличтору, а њихов братственик Милош гине као зеленаш 1920. године.

У НОР-у 1941-1945. године ово братство је активно учествовало од првих ратних дана и дало велики допринос побједи над непријатељем. Светозар-Зелен Драгојев, истакнути комуниста и активиста у предратном периоду, био је у НОП-у од првих устаничких дана 1941. године; илегалац на терену, ухваћен је и стријељан у Колашину 1943. године. И његов брат Душан је био у НОП-у од првих ратних дана, а погинуо је на Пљевљима 1. децембра 1941. године. На Пљевљима је погинуо и Јагош Мирков из Добрих Села, који је убијен као рањеник на звјерски начин. На Пљевљима су још погинули Милосав и Ђурко из Добрих Села 1941. године. Миљан из Ковачке Долине погинуо је на Жабљаку 1941. године.

У пролетерским бригадама из овог братства учествовали су: Стојан Спасојев у НОП-у је од 1941. године, а у строју Четврте црногорске бригаде је од њеног оснивања, гдје је у Петом батаљону био десетар и економ чете; погинуо је у јуну 1943. године на Сутјесци. И његова браћа Радоман и Драго били су учесници НОР-а. Јово Крстов је у НОР-у од првих устаничких дана, а у строју Четврте црногорске бригаде је од њеног оснивања гдје је био интендант у Петом батаљону. Носилац је Партизанске споменице 1941. И његов синовац Војо Милованов је борац Четврте црногорске бригаде у чијим редовима гине 1943. године на Сутјесци. Радомир-Мушо Нећељков је борац НОР-а од првих ратних дана у Четвртој црногорској бригади од њеног оснивања, а у Дурмиторском одреду замјеник интенданта Одреда и замјеник команданта за позадину Команде подручја у Шавнику. Он је ратни војни инвалид и носилац Партизанске споменице 1941. Миљо Велисављев је био у строју Четврте црногорске бригаде, у коју је ступио из Дурмиторског одреда. Млади и још недорастао Милорад Микаилов је био борац 9.

црногорске бригаде у чијим редовима гине код Андријевице 1944. године. Војин Илијин и Мато Милованов су припадници НОП-а у чијим су јединицама активно учествовали од првих ратних дана на разним дужностима.

За ово се братство може рећи да су сви били опредијељени за циљеве НОБ-а, они који нијесу били у јединицама, били су организовани у позадини и на терену. Треба истаћи за примјер Стевана, познатог патриоту и родољуба, који је својим угледом и ауторитетом дао велики допринос у организовању народне власти.

Славе Ђурђевдан.

ЂУРОВИЋИ

(у Шавнику)

Средином 19. вијека Илија Ђуровић из Загарада, у Никшићкој жупи, доселио се у дробњачко село Тимар, гдје је живио тридесетак година када се са синовима преселио у Шавник. По неком надимку прозову се Царићи, како се данас презивају они у пљеваљском крају. Има их одсељених у Никшић.

Славе Лучиндан.

ГОЛУБОВИЋИ

(у Горњој Бијелој)

Поријеклом су из Ибрије у Ровцима, одакле се Никола Јованов Голубовић 1854. године, са синовима Петром, Лазаром, Илијом и Вељком доселио у Горњу Бијелу.

Славе Лучиндан.

ГАШИЋИ

(на Годијељима)

Према њиховом породичном предању, род су са Церовићима. Не знају тачно да ли су се у Црквичко Поље у Пиви доселили из Церовице из Бањана, док су Церовићи у њој живјели, или пак из Тушиње. Зна се да су на Планини пивској дуго живјели, у Црквичком Пољу, и да су једна од најстаријих породица у овом крају. Најстарији предак коме знају име је Вуле. Он је имао сина Остоју. Остојин син Павле је, након убиства

неког Турчина у Црквичком пољу, са породицом побјегао у Дробњак и населио се код своје ујчевине Мијовића, на Годијељима. Павле је имао четири сина: Јована, Нељка, Јеврема-Мишура и Милована.

Јован се одселио у Србију и имао је сина Миливоја, који се из Србије вратио и населио у Никшићу.

Нељко Павлов имао је Мирка који је живио у Лесковцу.

Јеврем-Мишур Павлов отишао је на рад у Америку, гдје је страдао; од њега није остало потомства.

Милован Павлов остао је да живи на Годијељима и имао је сина Танасија, који са породицом живи у Подгорици.

Танасије Гашић био је истакнути припадник НОП-а од првих устаничких дана; носилац је већег броја значајних функција у дурмиторском срезу. Био је и предсједник општине Шавник.

Славе Ђурђевдан.

РАДОЈЕВИЋИ

(на Мокром)

Потичу од Тољића из Горњег Поља код Никшића. Даљња старина им је са Чева, одакле су под притиском Озринића морали да се иселе и дођу у Никшићко поље — Кочане и Заврх. У Никшићу су се развили у јако братство, од којих се посебно истакао Угрен, по коме су се доцније називали и Угреновићи, који су у то вријеме били најмоћнија властела Оногошта. По једном предању код Угрена се налазио Никша, који је био слуга на двору Угреновом. Он је наводни оснивач града Никшића. Даље предање казује да су Никшини синови једном приликом убили бана Угрена и да су они преузели примат у никшићком крају.

Из 1699. године помиње се Шћепан Тољић-Угреновић, као кнез села: Студенаца, Растовца, Горњих и Доњих Кочана и др. Угреновићи су гинули у ратовима против Турака, нарочито у устанку војводе Грдана 1597. године, у Кандијском (1645-1669) и Морејском рату (1684-1699), као и у борбама које су вођене око Никшића почетком 19. вијека. Након честих ратова у којима су Угреновићи-Тољићи имали значајну улогу, долазило је до њиховог честог исељавања у друге крајеве. Селили су у Црногорско приморје, у Босну на Гласинац и др. Њима су сродници: Бабићи, Вујичићи, Јушковићи, Пејовићи, Пиљевићи, Пантовићи, Мијановићи, Мумовићи, Ћапићи, сви у Горњем Пољу;

Голубовићи на Малинску, Лазовићи на Кутњој Њиви, Мучалице у Горњој Морачи и на Годијељима, Лековићи у Вранешу и Јушковићи у Морачи. Свима им је заједничка слава Аћимовдан.

Почетком 19. вијека од овог братства био је позант Радојица Тољић, који је сарађивао са митрополитом Петром I. Радојица је за потребе црногорске војске заробио седамнаест Турака и предао их владици Петру I, који их је замијенио за Црногорце које су Турци били заробили. Радојица је имао браћу: Радована, Марка, Јована, Милована, Милоша, Риста и Завишу. Они су учествовали у борбама с никшићким Турцима у којима су погинули: Радован код Грачанице, Марко на Крнову, Јован на Језерима, Милован и Радојица у Дуги. Од Радојице је остало потомство, а Милош и Ристо су се под презименом Ружичићи одселили у село Затон код Бијељине. Завиша се вратио да живи у Горње Поље.

Радојица је имао синове Радоја и Драга и живјели су у Жупи никшићкој код ујчевине Бојовић. Драго се одселио у Нову Варош, а Радоје се ода хајдуковању. Налазио се међу браниоцима Острога од 7. до 15. јануара 1853. године.

Након припајања једног дијела Дробњака Црној Гори 1858/59. године, књаз Данило је додијелио Радоју земљу на Мокром, гдје се он 1860. године населио.

Радоје је имао три сина Радојицу, Нећељка и Милована, који се по свом оцу Радоју прозваше Радојевићи.

Сва тројица су учесници балканских и Првог свјетског рата. Нећељко је погинуо на Гласинцу 1914. године и од њега није остало потомство.

Радојица Радојев је имао сина Радисава, који је са својим синовима био учесник НОР-а 1941-1945. године. Погинуо је на Сутјесци 1943. године у педесет петој години живота заједно са својим сином Радошем, а други његов син Вељко је био на одговорним функцијама у јединицама НОВ-е; био је у Четвртој црногорској бригади са својим оцем и братом Радошем, а касније комесар команде мјеста у Шавнику. Носилац је Партизанске споменице 1941. Његова браћа Михаило и Милић су за вријеме рата живјели у Београду и радили за циљеве НОП-а. Поред њих, Радисав је имао још Драга и Владимира.

Милован Радојев је имао сина Мира, а Миро Радоја — учесника НОР-а, Светозара, Јована и Данила. Радоје, Јован и Данило су афирмисани књижевници и стваоци у области књижевности.

Ово братство није у сродству с Радојевићима у Тимару, Градини и Шаранцима.

Подаци о породичној традицији узети су из рукописа Мира М. Радојевића: *Сјећање за потомство,* који ми је уступио Данило Миров.

Славе Аћимовдан.

ВЛАХОВИЋИ

(у Тимару)

У Тимар су се доселили из Роваца 1859. године на земљу коју им је даровао књаз Данило. Доселили су се рођаци Андрија Драгов, Радоња Вучетин и Радосав Јованов.

У НОР-у из овог братства погинуо је Обрен Ш. Влаховић као припадник јединица НОВ-а у Лековини 1942. године.

Славе Лучиндан, а прислужују зимски Јовањдан.

ЈОВОВИЋИ

(у Тимару)

Потичу од Влаховића из Роваца. У Тимар се доселио Радосав Јовов са рођацима 1859. године, на земљу коју им је даровао књаз Данило.

Презиме Јововић су узели по Јову, оцу Радосављеву.

Милорад Јанков Јововић, из Тимара, био је припадник НОП-а; прво се налазио у Дурмиторском одреду из чијих редова ступа у 7. омладинску црногорску бригаду на дан њеног оснивања и гине у априлу 1941. године на Тарашу код Даниловграда.

Славе Лучиндан, а прислужују зимски Јовањдан.

БУЛАТОВИЋИ

(у Тимару)

Булатовићи у Тимару доселили су се из Роваца 1859. године на земљу коју су добили од књаза Данила. Тада су се доселили Никини синови Милош, Новица и Суро; те Никола Милићев и Перо Иванов. Никини потомци се на уже зову и Никићи.

Пуниша Суров Булатовић-Никић, погинуо је као ратник и учесник у Херцеговачком устанку на Вележу 1876. године, а

Петар Булатовић-Булић погинуо је на Глухој смокви 1876. године као ратник у Херцеговачком устанку.

Милован и Вукосав Булатовић из Тимара, били су учесници балканских и Првог свјетског рата, а погинули су на Мојковцу 7. јануара 1916. године.

Петар Илијин, Радуле Милосављев и Трипко Радивојев погинули су на Пљевљима у крвавој Пљеваљској бици 1. децембра 1941. године. Даринка и Радомир Савови били су припадници НОП-а и обоје погинули: Даринка у Тимару 1941, а Радомир на Сутјесци 1943. године.

Мијат Божов, истакнути активиста из предратних дана, у НОП-у је од првих устаничких дана. Погинуо је на Сутјесци јуна 1943. године као борац Четврте црногорске бригаде. И Милан Михаилов је био у НОП-у од 1941. године, прво у Дурмиторском одреду, а онда у Четвртој црногорској бригади у Петом батаљону, командир извиђачке групе и обавјештајни официр батаљона и у Другој бригади. Божидар Лазарев је био у 7. омладинској бригади од њеног оснивања у којој је рањаван. Петар Булатовић је такође учесник НОР-а, пуковник — колонизован у Војводину 1945. године.

Божидар-Бобо Булатовић из Никшића, истакнути стручњак из области права, налазио се на одговорним функцијама у органима Републике и као судија Уставног суда Југославије.

Булатовићи из Тимара су се исељавали у многа мјеста, а највише их је у Никшићу.

Славе Лучиндан, а прислужују Никољдан.

МИНИЋИ

(у Тимару)

Минићи потичу од Сура Никина Булатовића, који је са својом браћом Милошем и Новицом дошао из Роваца у Тимар 1859. године, на земљу коју су добили од књаза Данила.

Суро је имао сина Пунишу, који је погинуо на Вележу 1876. године. Остала су му два сина Вукосав и Миливоје. Вукосав је погинуо на Мојковцу 7. јануара 1916. године и од њега није остало потомство. Миливоје је био учесник Мојковачке битке; имао је три сина: Милоша-Мусу, Милутина-Мињаша и Гојка-Чила. Сва тројица су борци НОР-а од 1941. године.

Милош-Муса је погинуо на Липову 1942. године као борац Дурмиторског одреда.

Милутин-Мињаш је истакнути комуниста из предратног периода, а борац је од 1941. године, прво у Дурмиторском одреду комесар чете, а у Четвртој црногорској пролетерској бригади од њеног оснивања; гине херојском смрћу на дужности замјеника комесара чете код Имотског 1943. године.

Гојко-Чиле је био у НОР-у од 1941. године; у Петом батаљону Четврте црногорске пролетерске бригаде је од њеног оснивања; био је командир пратећег вода, командир чете и командант батаљона. Носилац је Партизанске споменице 1941.

Сада од овог братства нико не живи у Тимару.

ГУШИЋИ

(у Горњој Бијелој)

У Горњу Бијелу се, из Теоч Дола из Горње Мораче, преселио Мијајло Рашков са сином Драгојем. Старином су из Роваца, од братства Симовића.

Славе Лучиндан, а прислужују Пантелијевдан.

СТРИКОВИЋИ

(у Доњој Бијелој)

Стриковићи су из пјешивачког села Стубице, одакле се 1863. године у Доњу Бијелу доселио Јанко. Имао је четири сина: Милету, Милана, Ивана и Мијата.

Славе Зачеће Јована Крститеља.

ЈАЊУШЕВИЋИ

(у Горњој Бијелој)

Поријекло им је од Јањушевића из Озринића, одакле се Илија Станков 1864. године доселио у Горњу Бијелу. Илија је имао синове Милутина, Љуба, Пунишу и Светозара. Њихова далека старина је из Бањана, од братства Копривица.

Славе Никољдан.

ЂОКОВИЋИ

(у Тимару)

Воде поријекло из села Чеперја у Затарју, па су имали надимак Чеперци, по мјесту из кога су се доселили. У Тимар се

доселио Обрад Ђоков око 1865. године, па се по Ђоку прозваше Ђоковићи.

Од овог братства је био чувен Обрад, који се истакао као храбар борац у НОР-у; налазио се у јединицама НОВ-а пљеваљског краја. Носилац је Партизанске споменице 1941.

Славе Јованђдан зимски.

ПЕТКОВИЋИ

(на Кутњој Њиви)

Доселили су се из Требиња, средином 19. вијека, на Кутњу Њиву. Први се доселио Тешан, ожењио се од Вилотијевића и имао је синове Пера, Стојана и Новицу. Знају да им је најдаља старина из села Нинковића код Жабљака.

Славе зимски Јованђдан.

ЂУРКОВИЋИ

(на Дубровску)

Поријеклом су из Рићана, од племена Драгошевића, одакле се поп Стојан, почетком 19. вијека, преселио у дробњачко село Дубровско. Имао је три сина: Окицу, Пера и Јакшу. Окица и Јакша прећу на Брезна, а Перо остане на Дубровску. Перо је имао синове Митра и Мира.

Славе Никољдан, а прислужују Томиндан.

ПИЋУРИЋИ

(на Дубровску)

Њихово поријекло је од Скадра, одакле су се преселили у Церницу код Гацка, гдје су живјели све до краја 18. вијека; потом прећу у село Забрђе, у Пиву, а из Забрђа се, око 1820. године, населе у дробњачком селу Дубровску. Од њих су били познати браћа Јевто и Зеко и рођак им Гаврило, који су дуго четовали по Херцеговини. Зеко је био сеоски кнез Дубровска и важио је за врло угледног човјека.

У НОР-у 1941-1945. године из овог братства су активно учествовали у јединицама НОВ-а сљедећи братственици: Жарко Божов, ратник из првих ратова, у НОР-у је од 1941. године, у строју Четврте и Пете црногорске бригаде. Погинуо је на

Мајевици 1943. године у 63. години живота. Милорад Пићурић је погинуо на Кучима 1944. године као борац јединица НОВ-а, а Богдан Јованов је као борац 7. омладинске бригаде погинуо код Сјетлине 1945. године. И Саво Петров је у строју 7. омладинске бригаде од њеног оснивања у којој је био комесар чете. Он је ратни војни инвалид.

Презиме Пићурић добили су по некој својој баби, која је добро пила вино кад је била код везира у Травнику, па је везир назва „пићура“, а њене потомке по њој називаше Пићурићи.

Славе Ђурђевдан.

ПАЛИЈЕ

(на Добрим Селима)

Потичу од братства Делибашића из Рићана, одакле се Милош Богићев Делибашић доселио на Добра Села око 1807. године. Имао је сина Теодора, а Теодор Новицу, Ивана и Лазара. Новица је као учесник у Херцеговачком устанку погинуо у Бјелопавлићима у селу Шобајићима 1877. године.

Стеван Дамјанов је био борац НОР-а и налазио се у строју 7. омладинске црногорске бригаде од њеног формирања. Био је и рањаван.

Према неким казивањима, презиме Палије су добили по Милошу Богићеву, који је био осветољубив према Морачанима. Запалио им је неку имовину зато што су они њему плијенили стоку, па га наводно по томе називаше “палија”, а потомке Палије.

Славе Никољдан, а прислужују Томиндан.

ЛАЛОВИЋИ

(на Пошћењу)

Лаловићи на Пошћењу су од братства Радуловића из Рубежа код Никшића, одакле се Лале Радуловић, са браћом Станишом и Николом, 1807. године доселио на Пошћење. Након кратког времена, Никола се одсели у село Црљенице код Пљеваља, гдје и данас живе његови потомци. По Лалу се његови потомци на Пошћењу прозваше Лаловићи.

Лале је имао синове Шћепана и Јована, а Шћепан: Луку, Крста и Мијата; Јован је имао сина Божа, од кога није остало мушких потомака.

Лука Шћепанов има шест синова: Новицу, Јанка, Жарка, Николу, Јакова и Петра. Јанкови, Јаковљеви и Жаркови потомци узму за своје презиме првобитно презиме Радуловић, а остали задрже презиме Лаловић.

Јаков Лучин је као припадник НОП-а погинуо на Синјајевини 1942. године. Новичин син Велимир и ћерке Љубица, Санда, Даринка и Јованка су биле учеснице НОП-а у јединицама НОВ-а, омладинским организацијама и органима народне власти на терену.

Као колонисти 1945. године из Пошћења су одселили Милош Жарков у Бачко Добро Поље; Драгутин и Милутин Николини у Кулу; Маринко, Раденко, Радивоје, Јаков и Лука у Бачко Добро Поље.

Крсто Шћепанов има синове Илију и Мијаила.

Илијини синови Лазар, Миливоје и Бошко и кћерке Милијана и Божанка су били припадници НОП-а од 1941. године. Лазар гине на Дујимовићима код Трнова 1942. године; Миливоје и Бошко су у строју Четврте црногорске пролетерске бригаде од њеног формирања на командним мјестима. Оба су носиоци Партизанске споменице 1941. Божанка је била у босанским јединицама, а Милијана у 7. омладинској црногорској бригади, у којој је и рањавана.

Мијаило Крстов има сина Крста-Миња, активисту у НОП-у, и Ану, која је била истакнути активиста на раду у органима народне власти.

Мијат Шћепанов има сина Митра, а Митар Радула, Радомана и Милована. Радуле је био у НОП-у од 1941. године, а погинуо је као борац Петог батаљона Четврте црногорске пролетерске бригаде у Горњој Морачи маја 1943. године.

Станиша Радуловић, брат Лалов, био је ожењен од Томића Пеком, кћерком кнеза Илије Томића с Превиша, па се Станишини синови, послије његове смрти, по мајци Пеки прозваше Пекићи.

Радуловића-Лаловића има у Пошћенском крају, гдје су се иселили на љетње катуне; презивају се Радуловићи, али их називају и Лаловићима.

Славе Лучиндан, а прислужују Велику Госпођу.

ПЕКИЋИ

(на Превишу, Шавнику и Г. Буковици)

Потичу од Пеке, кћерке кнеза Илије Томића са Превиша, која се први пут удала за Станишу Радуловића са Пошћења, с којим је имала три сина: Живка, Радула и Мирка. Пека рано остаје удовица, па се са дјецом вратила у род Томиће на Превиш. Поново се удала за Секула Карапића у Петњицу и са собом повела синове из првог брака. И у другом браку Пека остане удовица, па се из Петњице врати у род на Превиш. Дјеца из првог и другог брака су одрасла код ујчевине на Превишу и по мајци Пеки се прозвала Пекићи.

Пекини синови из првог брака — Станишини синови, остану да живе на Превишу и Шавнику, а из другог брака Секулови синови иселе се у Горњу Буковицу на своје дотадашње катуне.

Живко је имао синове Станишу, Милуна и Лазара; Радуле има: Стевана, Петра и Митра, а Мирко — Нећељка, Ћирака и Малишу.

Радуле је био јунак и један од учесника у убиству Смаил-аге Ченгића 1840. године на Мљетичку; Живко се истакао у Вуловићевом устанку 1857-1862. године, у коме је био стотинаш, а касније племенски капетан. Учесник је Херцеговачког устанка. Његов син Милун је погинуо у поменутом устанку на Муратовици 1877. године.

Стеван и Душан Пекић били су једно вријеме капетани Дробњачке капетаније.

Војислав Пекић, учитељ са Превиша, био је један од истакнутих комита у Комитском покрету 1916-1918. године.

Павле Димитријев са Превиша, истакнути револуционар и активиста у предратном покрету био је један од организатора устанка у дурмиторском крају. Био је командант Команде мјеста у Шавнику и командант Команде дурмиторског подручја. Учесник је Конференције родољуба на Тјентишту јуна 1942. године; шеф одсјека у Одјељењу ОЗН-е за Југославију, генерал ЈНА и носилац Партизанске споменице 1941. Павлова супруга Софија је била припадник НОП-а од 1941. године, активиста у Среском одбору и АФЖ Жабљак. Погинула је 1944. године на Голији у строју Четврте црногорске бригаде.

Бранислав Пекић из Шавника погинуо је 1941. године на Крнову у борбама против Италијана, а Бранко Лучин са

Превиша био је борац НОР-а у 7. омладинској црногорској бригади.

Пекићи на Превишу славе Лучиндан, а прислужују Велику Госпођу, а Пекићи у Провалији славе Ђурђевдан, а прислужују Аранђеловдан.

ГЛОМАЗИЋИ

(на Дубровску и Новаковићима)

Потичу са Рудиница из Пиве, одакле су Сиђо и Петар, Симеунови синови, због убиства Турчина код Горањска ускочили у Дробњак и населили се: Сиђо на Дубровску, а Петар у Зукви код Полексића, који су им били ујчевина.

Сиђо Симеунов је имао три сина: Јока, Милосава и Луку. Јоко има Мира који је био борац НОР-а. Налазио се у редовима 7. бригаде, Милана, Лазара и Тодора који се као колониста 1945. године одселио у Бачко Добро Поље.

Милосав Сиђов има сина Антонија који је одселио у Војводину.

Лука Сиђов има Чеда и Љуба.

Петар Симеунов се из Зукве пресели у село Новаковиће у Језерима са синовима: Симом, Мићом и Јаковом.

Симо Петров је учесник првих ратова у којима је рањаван. Он има синове: Петра — Зелена, Перка — припадниак НОП-а од 1941. године, (ухваћен и стријељан од стране непријатеља на Жабљаку 1942. године) и Новака који је млад умро.

Мићо Петров има сина Давида — Малина. Малин је учесник првих ратова, цијењен комшија и племеник; има сина Мијаила и кћерку Станицу — Станку, борца НОР-а од 1941. године. Била је борац Првог батаљона Прве пролетерске бригаде у којој је била замјеник комесара чете, затим члан политодјела у Крајишкој бригади и дивизије. У поратном периоду налазила се на одговорним дужностима у Републици.

Јаков Петров није имао потомства.

Гломазићи славе Никољдан.

ПАЈОВИЋИ

(у Новаковићима)

По предању, породица Пајовић потиче од Јововића из Марковине из Катунске нахије, одакле се једна њихова жена, оставши удовица, послије погибије свога мужа, са два синчића склонила у Никшић, гдје се је скривала једну-двије године, а онда су је пребацили у манастир Подмалинско у Дробњак.

Постоји и друга верзија да је ова жена била по дому Пајовић из Горње Мораче, што је мање вјероватно.

У манастиру Подмалинско остала је све док јој синови Пајо и Томо нису одрасли. Пајо је купио имање на Малинску од Алексића и ту је саградио кућу. Његов брат Томо отишао је да живи у Морачу, гдје је убрзо умро не женивши се. Пајо се на Малинску оженио Мацом, кћерком Живка Жугића са Мљетичка, и добио два сина Симеуна и Марка. Пајо је хајдуковао и као хајдук погинуо у борби с Турцима код Калиновика.

Уз много тешкоћа због племенских и својинских сметњи, али захваљујући Живку Жугићу, Симеун и Марко се населише у Новаковићима, гдје подигоше кућу и стално се населише у вријеме када се тај предио почео трајно да насељава.

Симеун и Марко се по оцу Пају прозваше Пајовићи.

Симеун Пајов је имао шест синова: Јована, Лазара, Грујицу, Вука, Јоксима и Глигорија. Јован је умро у педесетој години и није имао порода, Грујица умире у осамнаестој години, Вук гине у Америци 1911. године, гдје се налазио на раду, Глигорију су умрла три сина и три кћерке. Остале су му двије кћерке: Вида је дата у Остојиће у Јунча До, а Даница у Вуковиће у Меруљу. Лазар Симеунов је имао три сина: Јеврема — нема потомства, Нећељка и Дамјана. Од Нећељка су Вучета и Пунша, а трећи син му се утопио као дјечак. Вучета има кћерку, а Пуниша два сина: Синишу и Лазара. Дамјан Лазарев има сина Милорада, а овај има Рајка и Воја.

Марко Пајов је имао осморо дјеце, од којих су му три сина и двије кћерке умрли као дјеца, а остале су му двије кћерке и син Петар. Петар има Тома, Радомана и Бранка. Петар је био учесник балканских ратова, гдје је на Скадру рањен и од посљедица рањавања умро. Томо Петров је био борац НОР-а од 1941. године; погинуо је на Пољима Колашинским 1942. године. Његов брат Радоман, учитељ, опредијељен за НОП од првих ратних

дана, непомирљиви борац за слободу, ухваћен је и стријељан на Жабљаку 1943. године. У затвору и на стрелишту се храбро држао. Бранко Петров је био познат као духовит човјек у свом крају.

Од Тома Петрова остала су два сина Тодор и Марко, од Радомана Његош и Мирослав, а од Бранка Слободан и Ратко.

Ово братство је по броју малобројно, али су у својој средини имали значајну улогу и као људи су врло цијењени и поштовани.

Славе Аранђеловдан, а прислужују Илиндан.

МРШОВИЋИ

(на Мљетичку)

Поријекло им је од Мршовића из Крушева код Пљеваља, одакле су Крсманови синови Малиша и Василије, послије убиства турског бега око 1860. године, кренули у хајдуке. Били су у хајдуцима Мића Глушчевића и Драга Ћосовића у којима су се истицали јунаштвом; опјевани су у народним пјесмама пљеваљског краја. Послије осамнаест година хајдуковања добијају земљу од књаза Николе у близини Жабљака. Учествују у ратовима као поданици књаза Николе.

Од Малише није остало мушких потомака, а Василије се сели на Мљетичак око 1885. године, гдје се жени удовицом Божаном Кандић, кћерком Матија Обрадовића из Тепаца. Имали су два сина: Петра и Милоша. Петар млад одлази на рад у Америку, али се као добровољац враћа да учествује у Првом свјетском рату. Умире од шпањолице 1917. године, не оставивши насљедника. Милош Василијев има два сина: Бранка и Василија.

По узору на своје претке који су били познати ратници и њихови насљедници, Милош са синовима ступа у НОП у коме активно учествују. Као педесетогодишњак Милош учествује у нападу на Шавник јуна 1941. године, затим на Синјајевини, Санџаку и једном дијелу источне Босне. Бива биран за одборника у народној власти и за делегата Првог засиједања Антифашистичког вијећа народног ослобођења Црне Горе и Боке у Колашину 1943. године.

Милошев син Бранко је био борац Петог батаљона Четврте црногорске пролетерске бригаде, а његов брат Василије припадник јединица НОВ-а.

Сада од овог братства нико стално не живи на Мљетичку, али редовно долазе да одржавају кућу и своје имање.

Славе Стефана Дечанског.

МИЛИЋИ

(у Ускоцима и Жабљаку)

Старином су из племена Бјелица, одакле су се одселили у околину Берана. Око 1868. године Богданови синови: Петар, Андрија, Ђукан и Мирко долазе у Језера и настањује се у селу Ускоцима код Жабљака. Овдје су их звали Бјелице по имену од кога потичу. Сада нико од њих не живи у Ускоцима.

Славе зимски Јовањдан.

СТАНИЋИ

(у Јаворју)

Поријеклом су од Станића из Бабина код Пријепоља, одакле се Танасије — Ташко Станић, око 1870. године доселио у село Јаворје код Жабљака; ту се оженио од Никитовића. Имао је синове Машана и Милоша. Оба су били учесници првих ратова. Милош је био комита у Комитском покрету 1916-1918. године. Машанови синови су живјели у Аустралији и од њих нема мушких потомака, док Милошеви синови живе: Мујо у Словенији, Симо на Жабљаку, а Радомир у Тивту.

Славе Ђурђевдан.

КНЕЖЕВИЋИ

(на Боану)

Милан Кнежевић се из Калушића код Пљеваља око 1868. године доселио на Боан, гдје се оженио код Шећковића. Имао је два сина Гавра и Живана; Живан се није женио, а Гавро има Божидара, Момчила и Томислава-Тока.

Славе Лазареву суботу.

ШЋЕПАНОВИЋИ

(на Мокром)

Старином су од Вулића од Попова из Херцеговине, одакле се Шћепан Вулић око 1840. године, са синовима Крстом и Тривком, доселио у Никшић. Тривко се из Никшића око 1865. године досели на Мокро, гдје се ожени; његови се потомци по дједу Шћепану прозваше Шћепановићи.

Раније су славили Никољдан, а сада славе Ђурђевдан.

ВОЈИНОВИЋИ

(на Развршју, Нинковићима, Жабљаку и Гомилама)

Њихово породично предање казује да су поријеклом из Загарда, из Никшићке жупе. Почетком 18. вијека из Загарда се одселе у околину Берана, а онда један дио у Равну Ријеку, гдје се населе. Од њих Добрица Војиновић око 1837. године прећи у Премћане. Имао је пет синова: Јована, Илију, Ђорђија, Стевана и Мира.

Јован Добричин око 1867. године пређе у Језера и насели се на Развршју код Жабљака. Јован је имао синове Мину, Максима, Перка, Мојсија-Моја и Филипа. Код њих се послије кратког времена на Развршје досели и Јованов брат Миро, који се послије кратког времена врати у Затарје; остане му син Вучко код стрица Јована, који се није женио.

Драго Филипов се одсели на Гомиле на имање Симићевића од којих је био ожењен Ружом. Ту и данас живе неки од његових потомака, а неки се одселе у Маоче код Пљеваља.

Мина Јованов је имао синове: Војина, Милована, Сава, Рада и Крста. Милован је отишао на рад у Америку, гдје је и умро, а Саво се налазио у аустроугарском логору Нађмеђер, и тамо је умро. Војин се дуго година налазио на раду у Америци, одакле се вратио на Развршје. Војин, Раде и Крсто били су цијењени људи у својој средини.

Максим је имао сина Уроша, који се са Развршја преселио на Жабљак, гдје је држао механу и дућан. У својој средини био је познат као добар и поштен човјек.

Перко Јованов је имао Владимира, Михаила и Милету. Владимир се налазио на раду у Америци, одакле је на позив

краља Николе дошао као добровољац да учествује у Првом свјетском рату. Он је дошао са рођаком Мијаилом Мојовим, браћом Михаилом и Милетом и осталим рођацима: Вучком, Радом, Савом, Богданом, Урошем, Млађеном, Богданом и Крстом. Владимир је у овом рату тешко рањен и од посљедица рањавања умире у Пећи 1915. године. Михаило је након капитулације Црне Горе ухапшен од стране Аустроугарске и налазио се у логору Нађмеђер у времену 1916-1918. године.

Мојсије-Мојо Јованов је имао Живка, Млађена, Мијаила и Богдана. Мијаило и Богдан су након капитулације Црне Горе спроведени у логор Нађмеђер у Аустроугарској, гдје су остали до капитулације Аустроугарске, односно до завршетка Првог свјетског рата.

У НОР-у 1941-1945. године ово братство је масовно учествовало на страни НОП-а. Богдан Мојов је један од организатора устанка у свом крају; у НОР-у је од 1941. године. Погинуо је на Синјајевини као командир чете 1943. године. Милета је са породицом био у НОП-у од првих устаничких дана; син Рајко гине на Синјајевини 1942. године, а Јован-Јоко и Радован такође су били у јединицама НОВ-а. Радован је на Синјајевинском сектору био командир чете и батаљона. Учесник је Конференције родољуба на Тјентишту у јуну 1942. године заједно са својим рођаком Богданом Мојовим. У Четвртој црногорској бригади налазио се од њеног формирања. Био је замјеник комесара чете, те предсједник Дурмиторског среза и функционер у Републици. Носилац је Партизанске споменице 1941. И Јоко је припадник НОП-а од 1941. године; био је илегалац на терену и предсједник општине Жабљак одмах у поратном периоду. Носилац је Партизанске споменице 1941. Михаило Перков је са својом породицом припадао НОП-у. Његов син Спасо је погинуо на Горажду 1944. године као борац НОР-а, у саставу 7. омладинске црногорске бригаде.

Петрови синови Радоман и Јован су били припадници НОП-а. Јован је био борац 7. омладинске бригаде, а Радоман је погинуо на Бијову гробу 1944. године.

Око 1890. године дође из Премћана Томица Војиновић и насели се у селу Нинковићима код Жабљака, гдје и данас живе његови потомци.

Мијаило Мојов је 1945. године са породицом колонизиран у Бачко Добро Поље, гдје и данас живе његови потомци.

Славе Лучиндан.

МИТРОВИЋИ

(у Сировцу)

Они су од братства Јечменица из Јечмишта код Пљеваља, одакле је око 1870. године дошао Митар код Шећковића, гдје се оженио. Његови се потомци по њему прозваше Митровићи.

ГОЛУБОВИЋИ

(на Дубровску)

Потичу од Голубовића из Присојног Ораха, из Жупе пивске, одакле се око 1870. године доселио Пиљо Тошин на Дубровско. Пиљо је имао синове Рада и Живка. Неки од њих се одселе код Бијелог Поља.

Раде Милошев са Дубровска био је у НОП-у од 1941. године; погинуо је на Сутјесци 1943. године као борац Четврте црногорске бригаде.

Славе зимски Јовањдан.

РАДОЈЕВИЋИ

(на Барама Сировачким)

Поријеклом су од Радојевића из Доње Мораче, из Јасенове, одакле сус е око 1870. године браћа Перован и Мијајло доселили на Баре Сировачке. Род су са Јасеновцима, који су узели презиме по мјесту Јасенови.

Ћетко Радојевић из Сировца је учесник првих ратова. Погинуо је у чувеној Мојковачкој бици 7. јануара 1916. године.

Нијесу у сродству са Радојевићима у Тимару, на Мокром, нити са онима у Градини у Шаранцима.

Славе Срђевдан.

ВУКОВИЋИ

(у Доњој Буковици и Боровцу)

Потичу од Вуковића из Мратиња одакле се, око 1875. године, Бошко доселио са синовима Живком, Милутином и Обрадом у Доњу Буковицу. Имају надимак Тукулије.

Владимир М. Вуковић из Боровца је као припадник НОП-а погинуо код Даниловграда 1944. године.

Нијесу у сродству са Вуковићима из Добрих Села, Мотичког Гаја, Пошћенског краја, нити са Вуковићима из Градине из Шарана.

Славе Аранђеловдан.

БАЈОВИЋИ

(на Дубровску)

Воде поријекло од Бајовића са Брезуја, одакле се Бајо око1860. године доселио на Дубровско. Око 1880. године, на Дубровско се доселио Лука са синовима Николом, Зеком и Благојем. Бајо је имао сина Ђорђија а овај Мићу и Лазара од кога није остало потомства. Мића је имао сина Милорада - борца НОР-а, Милоша - погинуо на Грахову 1944. године као припадник НОР-а, Ђорђија и Миленка.

Сада од овог братства нико не живи на Дубровску.

Славе Никољдан.

ПОПОВИЋИ

(на Стругу)

Поријекло им је од Поповића из села Загpада, из Никшићке жупе, одакле се око 1880. године доселио Радосав Миљков Поповић. Имао је два сина Луку и Нећељка. Лукини синови Војин и Владимир-Владо и кћерка Јулка, су били истински борци против тираније. Војин је стари члан КП и активиста из студентских дана и једини Дурмиторац који је активно учествовао у Шпанском грађанском рату. Један је од организатора устанка у свом крају, а налазио се на најодговорнијим руководећим дужностима у Ускочком батаљону. Непријатељ га је ухватио тешко болесног у селу Годијељи, спроведен је у Колашински затвор и стријељан 1942. године. Његов брат Владо је био активиста напредног студентског покрета; у НОП-у је од првих устаничких дана у Четвртој црногорској бригади је од њеног формирања, гдје је у Петом батаљону био замјеник комесара чете и батаљона; погинуо је на функцији замјеника комесара бригаде код Тузле у мјесту Петровићи 27. априла 1944.

године. Њихова сестра Јулка је такође била у Петом батаљону четврте црногорске бригаде као болничарка.

Славе Лучиндан.

ЛУКОВЦИ

(у Сировцу и Стругу)

Потичу од братства Пророковића са Његуша одакле су се због сукоба и убистава преселили на Луково код Никшића. На Лукову побију неке Турке, па се и одатле преселе у Горњу Морачу, у село Старче, гдје по налогу и савјету господарову промијене презиме у Луковце, како би заварали траг након убиства Турака на Лукову.

Из села Старча, Мијајло са сином Миланом пређе у Сировац, гдје му се роде синови Келе и Мирко. Од Милана није остало потомства. Келе и Мирко су били истакнути јунаци; нарочито су се истакли у бици на Вучјем Долу; одликовани су Обилића медаљом.

Мирко Мијаилов је погинуо на Мојковцу 7. јануара 1916. године, у седамдесет трећој години живота. Остала су му три сина: Илија — отишао у Америку, у Аргентину 1907. године, гдје је засновао породицу; Иван — учесник балканских ратова у којима је био добровољац и од њега није остало потомства, јер није био жењен; Јово — познати гуслар чији потомци живе у Сировцу и на Стругу.

Келе Мијајлов је имао три сина: Мијајла који је био перјаник код књаза Николе, Вучину који се налазио двадесетак година у Америци одакле се у позним годинама вратио и Бошка који је био учесник балканских и Првог свјетског рата; истакао се јунаштвом, а одликован је Обилића медаљом.

Михаило Вуладинов се из села Старча око 1918. године преселио на Мљетичак код Жугића, од којих је био ожењен, гдје су његови потомци живјели све до 1945. године, када су колонизовани у Војводину.

Славе Свете Враче.

ГАШОВИЋИ

(на Међужвању)

Из Поља Колашинских 1879. године доселио се Теодосије Гашовић на Међужваље, код Нова Благојевића; његови потомци Љубомир и Стеван су живјели на Међужвању. Од Љубомира није остало потомства.

Славе Лучиндан.

ПИЖУРИЦЕ

(у Доњој Бијелој)

У Доњу Бијелу су се доселили синови Глигорија Пижурице Јокица и Богдан из Вељег Дубоког око 1890. године. Њихова даљња старина је из Куча, од братства Ивановића.

Љубо Пижурица из Бијеле је био истакнути активиста у НОП-у. Био је цијењен и популаран човјек који је активно радио на терену за потребе народне власти.

Славе Никољдан.

МИРКОВИЋИ

(у Јаворју)

Потичу од Раичевића из Озринића код Никшића, одакле се Мушо око 1890. године доселио у село Јаворје код Жабљака, у братство Кавецића, од којих је био ожењен. Презиме Мирковић добили су по свом претку Мирку.

Мушо је имао два сина: Милисава и Богдана-Боја. Оба су били учесници првих ратова, у којима је Милисав погинуо. Остала су му два сина: Јово и Љубо. Богдан-Бојо је послије капитулације Црне Горе јануара 1916. године ступио у Комитски покрет 1916-1918. године. Бојо је имао пет синова: Милана, Бошка, Бранка, Војина и Вељка. Милан се налазио у заробљеништву у Њемачкој у времену од 1941-1945. године, а остали Бојови синови су били активни учесници НОР-а од 1941. - 1945. године. Бранко је био у најужем Партијском среском руководству и у рату је од првих устаничких дана; остао је на раду на терену у илегали када је Срески комитет донио одлуку да крену за јединицама у правцу западне Босне. На терену је

било немогуће опстати због сталних потјера и претреса од стране непријатељских јаких снага. Ухваћени су негдје у околини Калиновика и у Калиновику убијени. Бранко се на стрелишту држао изузето храбро тако да је својим херојским држањем задивио и своје непријатеље. Стријељање је извршено новембра 1942. године. Војин наставља борбу против непријатеља и као истакнути и прекаљени револуционар и непомирљиви борац за слободу стално је био у строју челних ратника; тако је окончао свој животни пут код Бродарева 1943. године. Вељко је са својом браћом био у јединицама НОВ-а од 1941. године. Најприје је био у Дурмиторском одреду, касније је ухваћен и затворен у Колашински затвор. Потом је био у строју Четврте црногорске пролетерске бригаде у чијим је редовима рањаван. Њихов брат Бошко је био у НОП-у од 1941. године; био је активан у народној власти на терену, гдје је својим радом и ауторитетом дао велики допринос развоју сеоских одбора. У својој средини је уживао углед као добар човјек до чије ријечи се држало; уважаван је и биран у друштвено-политичке организације у општини.

Славе Малу Госпођу, а прислужују Илиндан.

МИЛИЋИ

(на Боану)

Поријеклом су из Мостара одакле се Мијаило око 1890. године, доселио на Боан. Имао је два сина: Лазара и Јеврема. Од Јеврема нема потомака.

Славе Лучиндан.

ВУКОВИЋИ

(у Горњој Бијелој)

Поријеклом су из Вељег Дубоког одакле се Мато Зеков око 1895. године преселио у Горњу Бијелу.

Славе Аранђеловдан, а прислужују Ћириловдан.

КАДИЋИ

(у Горњој Бијелој)

Мурат Драгов и Стеван Милошев доселили су се из Горње Мораче у Бијелу око 1890. године. Род су с Мујовићима.

Жарко Стеванов је као борац НОР-а био у редовима 7. омладинске бригаде.

Славе Ћириловдан, а прислужују Илиндан.

МУЈОВИЋИ

(у Бијелој и Сировцу)

Синови Риста Мујовића Божо и Бећир доселили су се 1910. године из села Старча, из Горње Мораче у Бијелу. Има их у Сировцу.

Славе Ћириловдан, а прислужују Илиндан.

ШИШОВИЋИ

(у Сировцу)

Доселили су се почетком 20. вијека из Поља Драговића у Горњој Морачи у ускочко село Сировац. Они су огранак Чепића.

Славе Аранђеловдан.

БОЈИЋИ

(на Градини)

Бојићи су поријеклом из села Бојића, из Горње Мораче, одакле су се синови Симеуна Бојића Драгиша и Никола у првој половини 20. вијека доселили у село Градину у Шаранцима.

Има их исељених у Бачко Добро Поље, гдје су се одселили као колонисти 1945. године, а њихови потомци и данас тамо живе.

Славе Аранђеловдан.

МУЧАЛИЦЕ

(у Годијељима)

Јагош Илијин се 1902. године из Љевишта преселио у Годијеље, код ујчевине Мијовића. Мучалице су старином од Никшића од племена Угреновића, гдје су се презивали Пејовићи и живјели су у Горњем Пољу. Године 1793. прећу у село Љевишта, у Горњу Морачу, гдје добију презиме Мучалица по неком свом претку Марку који је приликом диобе плијена „мучао", па га прозваше Мучалица, што његови потомци узеше за своје презиме.

Светозар Јагошев Мучалица са Годијеља био је припадник НОП-а, гдје се налазио као пушкомитраљезац у Четвртој црногорској бригади.

Славе Аћимовдан.

ДРАШКОВИЋИ

(у Горњој Бијелој)

Милован Павлов Драшковић доселио се из Роваца 1921. године у Горњу Бијелу, гдје живе његови потомци.

Славе Лучиндан.

МИТРОВИЋИ

(у Меруљи)

Јован Јовичин из Глиснице код Пљеваља доселио се у Меруљу крајем 19. вијека. Дальња старина им је из Марковине, одакле се Стеван, са синовима Јовицом, Митром, Илијом и Милованом, доселио у Глисницу. Род су с Митровићима на Грацу код Шавника.

Јовица је у Меруљи имао сина Митра, који живи у Меруљи са својом породицом и један је од имућнијих домаћина пољопривредника у том крају.

Славе Ђурђевдан.

АЗАРИЋИ

(у Брајковачи)

Стево Азарија је око 1937. године дошао из Мркоњић Града у Шаранце и ту се населио као шумски радник на експлоатацији шума по Шаранцима. Оженио се 1939. године од братства Џаковића из Брајковаче, па је остао да живи код своје тазбине. Имао је два сина — Милана и Будимира.

Славе Стефандан (трећи дан Божића).

НОВАКОВИЋИ

(у Расови)

Потичу из Башкова од Јакова Новаковића, који је био ожењен Јелом од братства Остојића. Послије Јаковљеве преране смрти, његова жена Јела са малољетним синчићем Миланом се преуда за Вука Роћена у Расову. Кад је Милан одрастао, његов очух му је дао дио свог имања и он је остао да живи у Расови.

Милан је имао три сина: Јова, Зелена и Мира. Јово је умро без потомства, Зелен има Милована и Милана; а Миро — Блажа, Спаса и Саву.

Славе Никољдан.

ПОСУКЕ

(у Будечевици)

Стеван Посука се доселио из Затарја из околине Пљеваља око 1927. године у село Будечевицу као шумски радник. Оженио се од Шљиванчана и стално настанио у Будечевици, гдје и данас живе његови потомци.

Славе Лазареву суботу.

МЕДОЈЕВИЋИ

(у Јелиној Гори)

Браћа Лука и Милика доселили су се из Калудре, из околине Мојковца, 1938. године у Јелину Гору, а Јагош на Гомиле

— Конате. Данас нико од њихових потомака не живи у овим мјестима, али долазе повремено и одржавају своја имања.

Славе Ђурђевдан.

МИНИЋИ

(у Подгори)

Поријеклом су из косаничког краја, из села Кошара, одакле су Радован и Михајило као дјеца, са мајком, дошли у Подгору код Жабљака у своју ујчевину Ћетковиће, гдје су одрасли и засновали своје породице.

Радован је био припадник НОП-а од 1941. године, прво у Дурмиторском одреду, а касније у Петом батаљону Четврте црногорске бригаде.

Даљња старина Минића је из Прошћења код Мојковца, одакле су им се преци преселили у село Кошаре.

Славе Лучиндан.

ДРАКУЛЕ - ДРАКУЛОВИЋИ

(у Подгори)

Богдан Радов Дракула из Фоче 1927. године је дошао као ковач у село Подгору код Жабљака. Радио је као ковач у фирми која се бавила сјечом и експлоатацијом шуме. Богдан се оженио од братства Стевовића из Подгоре, гдје је живио до педесетих година 20. вијека, када се са породицом преселио на Жабљак. Има сина Рада.

Славе Игњатијевдан.

ЕРНЕЦЛИ

(у Подгори)

У Подгору је 1928. године дошао из Словеније Анто Ернецли, звани Анто Точек, по занимању пекар и запослио се у фирми која се бавила сјечом шуме. Оженио се од братства Ћетковића из Подгоре, код којих је остао да живи на миразу. Имао је два сина: Милоша и Милику. По вјерској припадности су католичке вјероисповијести.

ЏУВЕРИ

(у Подгори)

Радоје Џувер са Ограђенице доселио се у Подгору код Дајовића, одакле се оженио педесетих година 20. вијека, гдје и данас живи са својом породицом.

Славе Лазареву суботу.

ДАМЈАНОВИЋИ

(у Тепцима)

Милорад Дамјановић је 1955. године дошао са Ограђенице у Тепца, гдје се оженио и остао да живи на миразу. Нема мушких потомака.

Славе Видовдан.

ШТРУЦИ

(у Тепцима)

Мартин, син Јозефа Штруца, од Босанске Градишке, гдје је рођен, дошао је у Тепца 1928. године. Отац му је радио као шумски радник у Босни, па је и Мартин радио као дрвосјеча по тепачким шумама, гдје се 1930. године оженио од братства Јововића из Тепаца и остао да живи на миразу. Имао је синове Анђелка, Нећељка и Његована.

Мартинов отац Јозеф је старином из Словеније, из околине Цеља, одакле је отишао као шумски радник да ради по тадашњој Југославији. Мартин је католичке вјероисповијести, али женидбом од братства Јововића, из поштовања према свом тасту, узео је његову крсну славу Ђурђевдан.

ЦЕПИНЕ

(у Тепцима)

Јован Цепина из околине Бихаћа из Босне, дошао је као шумски радник у Тепца, гдје је радио као дрвосјеча. Оженио се 1930. године од братства Обрадовића, гдје је касније и живио на миразу. Јован је био учесник НОР-а; погинуо је као припадник

НОВ-а. Остала су му два сина Нељелько и Мијушко, који живе у Тепцима.

Славе Ђурђевдан.

РАШЧАНИ

(у Подгори)

Из Липова код Колашина као бескућник дошао је Радомир Рашчанин шездесетих година 20. вијека и радио као физички радник на разним пословима по Жабљаку. Оженио се од братства Дајовића из Подгоре, гдје је остао да живи на миразу. Имао је два сина, Миладина и Николу.

Славе Никољдан.

ГУБИЋИ

(на Његовуђи)

Поријекло им је из Босне, одакле је Мијо око 1914. године као дјечак дошао са својим оцем који је радио по Шаранцима као мајстор. Мијо се оженио од братства Анђелића, гдје је и остао да живи. Послије Другог свјетског рата, 1945. године запослио се на пилани на Његовуђи, гдје је радио као мајстор машиниста. Мијо је био поријеклом Хрват, католичке вјероисповијести, али женидбом од Анђелића и живећи међу њима преузео је њихове обичаје и крсну славу Ђурђевдан.

Неки од Мијових потомака живе на Његовуђи.

САВИЋИ

(на Његовуђи)

Поријеклом су из Босне, одакле је Остоја као дјечак од десетак година око 1914. године дошао у Шаранце са својим оцем, гдје је радио као мајстор зидар. Остоја се оженио од Анђелића и засновао породицу на Његовуђи, гдје и данас живе његови потомци.

Славе Ђурђевдан.

СЕРДАРЕВИЋИ

(у Пошћењском Крају)

Њихови далеки преци потичу из Куча, а презиме су добили по неком свом претку који је био сердар. Знају име свом најстаријем претку Мићу који је живио у 18. вијеку. Једном приликом Мићо са својим друштвом зароби угледног Турчина са групом Турака. Мићо тада да ријеч Турчину да га неће убити ако се откупи, него ће га пустити. Међутим, један из Мићовог друштва убије тог Турчина, што Мића разљути, те он уби овог Куча, због чега побјеже из Куча на турску територију и задржи се на Коврену. Ту је живио дужи период примивши ислам. Један од његових потомака по имену Ћазим, остаде рано без оца и мајке, па је био присиљен да иде по најму да ради само да би преживио. Радио је у Добриловини, по Шаранцима, Новаковићима и код Јеврема Батизића у Пошћењском Крају. Радећи у најму код Јеврема, упознао је Видосаву, најмлађу кћерку Перка и Саре Симуновића из Пошћењског краја. Видосавин отац Перко је погинуо 1912. године на Скадру, тако да су и они били без радне снаге. Између Ћазима и Видосаве дође до склапања брака, уз услов да Ћазим пређе на православну вјеру, што он и учини. Након вјенчања, Ћазим доби ново име Милосав и пређе да живи код своје жене и пунице на миразу у кући Саре Симуновић, док је била жива, славиле су се двије крсне славе — Савиндан, крсна слава Симуновића, и Никољдан крсна слава Сердаревића. Овако је било све до 1957. године, а од тада се слави само Никољдан. Милосав је имао сина Милоша, који је живио у Зеници, одакле је у ратном вихору успио да изађе и да се врати у Пошћењски крај.

ЈУРИЋИ

(у Пошћенском Крају)

Иван Јурић, зидар, дошао је из Далмације да ради на изградњи пута Жабљак-Трса почетком педесетих година 20. вијека; ту се оженио од братства Батизића. Након неколико година, вратио се из Далмације код своје тазбине, гдје је живио до 1995. године, када је умро не оставивши потомство.

ДУБЉЕВИЋИ

(у Жабљаку)

Милош Радованов Дубљевић из села Боричја, из Пиве, доселио се са својом породицом 1945. године на Његовуђе, гдје је радио као управник пилане. На Његовуђи су живјели до 1954. године, када су се преселили на Жабљак. Имао је пет синова: Радована, Миодрага, Драгомира, Велимира и Радоша. Најстарији син Радован је 1954. године као дјечак од дванаест година погинуо од бомбе која је заостала из Другог свјетског рата.

Милош је био учесник НОР-а 1941-1945. године. Налазио се у Дурмиторском одреду и у 7. омладинској бригади као командир вода извиђачке чете. Био је цијењен и угледан човјек и привредник. Умро је 1969. године.

Милошеви синови живе и раде на Жабљаку.

Славе Ђурђиц.

БОЈАТИ

(у Јунча Долу)

Жарко Бећов Бојат дошао је са породицом из пивског села Бојати педесетих година 20. вијека у Јунча До, село код Жабљака, на земљу коју је купио од Даниловића. Бојати потичу од Боја Јауковића који се из Придворице одселио на Пивску планину у село које се по његовим потомцима прозове Бојати, као и његови потомци, који по свом претку Бају узеше презиме Бојати.

Жарко има три сина: Анта-Миша, Слободана и Славољуба.

Славе Ђурђевдан.

ДАКИЋИ

(у Жабљаку и Бановицама)

Обрад Ђолов Дакић је из села Црне Горе дошао 1950. године у Жабљак, гдје је радио као трговачки радник. Данас живи на Жабљаку као пензионер.

Његов брат Љубо се са својом породицом 1979. године доселио у Бановице, заселак села Палеж, на земљу купљену од

братства Пјешиваца, гдје је саградио кућу и ту се стално настанио. Љубо има три сина: Сретена, Душка и Драгомира. У Борје се доселио Радомир Дакић из Пљеваља, а у Пљевља се доселио из села Црна Гора.

Славе зимски Јовањдан.

ТОМЧИЋИ

(у Ковачкој Долини, Бановицама и Жабљаку)

Милутин, његови рођаци и браћа Радомир и Радоје-Мошо доселили су се са својим породицама из села Црне Горе око 1950. године. Запослили су се у среском одбору у Жабљаку. Сва тројица су били активни учесници НОР-а. Милутин има сина Радоша-Драга, који живи и ради у Жабљаку, а Радоје-Мошо има Драгутина, Војина и Зорана. Радомир се са породицом преселио у Никшић.

Осамдесетих година 20. вијека малољетна дјеца покојног Бранка Перова Жарко и Мирко са својом мајком и бабом прећу у Бановице, гдје су саградили кућу на земљи коју су купили од Шпањевића. Нешто прије њих на Жабљаку се настане Јанко и Марко Перови, за њима дођоше ради запослења и Мирчета Светозаров, Бранислав Владимиров, браћа Бошко-Божо и Раденко Јованови, те Видоје Ристов и Милисав Данилов. У Ковачкој Долини населе се Војислав Војо Тодоров и Богдан Милетин, гдје су саградили своје породичне куће. На Питоминама се настани Рајо Митров, који ради у ШИК-у.

Славе зимски Јовањдан.

ШИПЧИЋИ

(на Жабљаку)

Од Шипчића из села Црне Горе једна група младих људи, након завршеног школовања, долази на Жабљак гдје се запошљава и остаје да живи. То су: Миленко-Радоња Драгојев, Јанко Благојев, Зеко Радосављев, Мирољуб Миливојев, браћа Вуксан и Велизар-Мишо Богданови и Обрен Милошев. Готово сви су засновали своје породице и направили породичне куће.

Славе Игњатијевдан.

МУМИНИ

(у Ковачкој Долини)

Манојле-Мујо Игњатов Мумин доселио се са породицом из села Црне Горе 1964. године у Ковачку Долину код Жабљака на земљу коју је купио од Ђерковића. Мујо има три сина: Веселина-Вељa, Игњата-Влатка и Радоша.

Мујо се бавио пољопривредним пословима и био веома угледан и поштен домаћин, који је својим вриједним радом створио велико имање.

Мумини потичу од Чуровића из Тушиње, одакле се веома давно њихов предак доселио у Црну Гору. Не знају поуздано како су добили садашње презиме.

Славе Ђурђевдан.

ГАГОВИЋИ

(у Жабљаку и Борју)

Мирко Гаговић из Безуја дошао је у Јунча До до 1946. године код тазбине Остојића. Ту је живио све до 1958. године, када се с породицом преселио у Жабљак, у своју породичну кућу.

Мирко је имао синове: Владимира, који је погинуо у НОР-у, Гојка који је млад умро због посљедица рата, Јевта и Љуба. Јевто је био у општини Жабљак на одговорним функцијама у друштвено-политичким организацијама. Био је и предсједник општине осамдесетих година 20. вијека. Од Јевта и Љуба има потомство које живи на Жабљаку.

Почетком деведесетих година у село Борје дође Митар Симатов као избјеглица из Добоја, гдје је радио. Митар има сина Драгана.

Славе Никољдан.

АЦИЋИ

(у Жабљаку)

Обрен Спасојев Аџић је 1950. године дошао из пивског села Лисине с малољетним синовима Бранком и Вељком у Жабљак, гдје је радио као пекар.

Славе зимски Јованђдан.

ПЈЕШЧИЋИ

(у Жабљаку)

Митар Пантов Пјешчић је из Криводола Пјешчића, села код Равног, из Пиве, дошао на Жабљак 1950. године, гдје је радио као механичар. У Жабљаку се оженио и остао да живи. Има сина Ивка.

Славе Шћепандан.

ПЕЈОВИЋИ

(у Жабљаку)

Године 1949. из села Миљковца, из Пиве, дошао је Раде Обренов на Жабљак; радио је у среском одбору. Има синове Обрена-Драгана и Сретена.

Славе Никољдан.

УШЋУМЛИЋИ

(у Жабљаку)

Бранко Милосављев Ушћумлић доселио се 1960. године из Горњег Унча с породицом на Жабљак, гдје је радио ка шумар у Шумском газдинству у Жабљаку. Има сина Зорана.

Славе зимски Јованђдан.

ДЕЛИЋИ

(у Брајковачи)

Потичу од Делића из Борковића из Пиве, одакле се Шћепан 1919. године доселио са синовима Јованом, Раком и Милутином на земљу купљену од Богдана Џаковића у Брајковачи.

Јован је имао синове Милована, Обрена, Радивоја, Нећелка и Милорада; Рако — Љуба, Дејана, Петра и Милоша, а Милутин Милосава. Скоро сви Делићи су се населили по разним крајевима наше земље, гдје су најчешће одлазили на школовање, а након завршеног школовања они су се запошљавали и формирали породице.

Славе зимски Јованђдан.

РОНЧЕВИЋИ

(у Ковачкој Долини)

Милан Рончевић се с породицом са Ограђенице, из Затарја, доселио 1974. године на земљу коју је купио од Ђерковића у Ковачкој Долини, гдје и данас живи. Бави се столарским пословима.

Славе Никољдан.

БАЛТИЋИ

(на Његовуђи)

Савић-Саво Радоманов из Прошћења код Мојковца дошао је 1965. године на рад у пилану на Његовуђе. На Његовуђу је засновао породицу, направио кућу и настанио се за стално. Има сина Предрага.

Даљња старина Бајчета је из Роваца, одакле су се доселили у Гостиловину у заселак Крушке код Мојковца.

Славе Лучиндан.

ОСТОЈИЋИ - МАГРИЋИ И БАБИЋИ

(на Питоминама, Палежу и Расови)

Остојићи на Питоминама су од Гаврила Буричина. Гаврило је имао синове: Јакшу, Комнена, Илију и Јована. Гаврилова жена се звала Магра и пошто је била добра жена њени синови се по њој на уже прозову Магрићи.

Комнен Гаврилов је имао синове: Обрада, Милована и Вукосава. Обрад Комненов се преселио у село Палеж у Шаранце и имао је синове: Владислава-Зека, Радована, Љубомира-Љуба, Милана и Радосава.

Јован Гаврилов је имао сина Мијата, а Мијат Вукића. Вукић има Милана, који је одселио у Шаранце, гдје му потомци и данас живе и они се на уже зову Магрићи.

Илија Гаврилов је имао четири сина: Радосава, Јакова, Никицу-Нику и Јанка — који млад умре и од њега није остало потомство. Илија се са синовима преселио на Питомине на земљу коју су купили од Шамшала. Након кратког боравка на Питоминама, Илија се са сином Ником вратио на имање у

Ђурђевића Тару. Никица је имао сина Владимира чији потомци живе у Ђурђевића Тари. На Питоминама остану Радосав и Јаков. Радосав је имао четири сина: Симеуна, Гаврила-Гаја, Спасоја и Сава. Симеун је млад умро не оставивши потомство. Симеун Спасојев био је предсједник општине Жабљак.

Јаков Илијин је један од најистакнутијих Дурмитораца у предратном радничком покрету. Рано је отишао на рад у Америку, одакле се вратио и као добровољац учествовао у балканским и Првом свјетском рату. Није прихватио окупацију Аустроугарске солдатеске, већ се укључио у Комитски покрет 1916-1918. године, у коме је имао важну улогу. Најстарији је члан Партије дурмиторског краја. Један је од организатора тринаестојулског устанка свога краја. Био је први предсједник Народноослободилачког одбора Дурмиторског среза. Погинуо је као илегалац херојском смрћу децембра 1942. године на Дурмитору, код Змињег језера.

Буричин брат Раде имао је сина Ивана, Иван Обрена, а Обрен Марка и Петра. Маркови су Лазар, Раде и Милосав. Милосављеви синови су Јово, Војин и Данило и њихово потомство живи у Шаранцима.

Петар Обренов има сина Радосава, а овај Петра, Кирила, Радоја и Радомира, чији потомци живе у Расови.

И Маркови и Петрови потомци се на уже зову Бабићи.

Славе Никољдан.

АВРАМОВИЋИ

(у Доњој Буковици)

Даљња старина им је негдје из околине Цетиња, одакле је малог Аврама његова мајка донијела у мјесто Јадовник на Пештеру, пошто је рано остала удовица. Кад је одрастао, Аврам се оженио и формирао породицу; имао је седам синова, који се по свом оцу Авраму прозваше Аврамовићи. Аврамови синови и потомци се раселе на разне стране: у Бучје, Калуђеровиће, Прибој на Лиму, у село Црну Гору на Пивској планини, Алугу у Шаранцима, Зеленику у Боки; има их и у Краљеву, Крагујевцу, Ваљеву, Чачку и другим мјестима.

Аврамов син Марко имао је синове: Дуку, Петка и Продана. Од Продана је Новица, који има пет синова. Један од његових синова је Видоје-Видосав, који је из Чедова села крај

Сјенице дошао У Беране 1937. године, гдје је купио вуновлачарску радњу. Из Берана је послије двије године прешао у Горњу Буковицу, а одатле, након годину дана, прелази у Доњу Буковицу, гдје се оженио од Чупића. У Доњој Буковици је живио све до своје смрти 1968. године. Остао му је син Звонимир-Мимо, просвјетни радник, који живи и ради на Боану и има два сина.

Славе Ђурђевдан.

МИЛИНКОВИЋИ

(на Питоминама)

Потичу од одиве Шибалић Јованке, кћерке Лучине-Мујове, која је била удата за Дора Милинковића из Миоча код Прибоја. Муж јој је погинуо, па је Јованка послије мужевљеве смрти дошла у род на Питомине 1945. године, гдје је родила сина Обрена, који и данас живи на мајчином имању.

Милинковићи су славили Ђурђевдан, али је Обрен узео за славу зимски Јовањдан, славу своје ујчевине.

ВУЧИНИЋИ

(у Жабљаку)

Станко Дмитров Вучинић из Гојаковића код Мојковца дошао је 1955. године у Жабљак као милиционер на рад у Станицу милиције. У Жабљаку се оженио од братства Карацића и остао ту да живи. Има сина Новака-Бата који живи и ради у Београду.

Славе Мратињдан (Краљевдан).

ТЕРЗИЋИ

(у Жабљаку)

Вукота Урошев Терзић, из села Бујака код Пљеваља, 1956. године дошао је у Жабљак као милиционер на рад у Станицу милиције. Оженио се од братства Ковачевића из Ковачке Долине и остао да живи на Жабљаку. Има два сина: Веселина и Жељка.

Славе Аранђеловдан.

ЈОКСИМОВИЋИ

(у Жабљаку)

Владимир Радошев Јоксимовић из Стожера из Затарја, 1961. године дошао је у Жабљак као шумарски техничар на рад у шумско газдинство. У Жабљаку се оженио од братства Павловића из Пасјег Нугла. Има три сина: Драгомира, Веселина и Светомира.

Славе Цвијети.

МАКСИМОВИЋИ

(у Руданцима)

Ратко Максимовић из села Чавња, из Затарја, са породицом се доселио 1961. године у село Руданце, на земљу Кнежевића, одакле му је родом жена.

Славе Аранђеловдан.

ПОТПАРЕ

(у Жабљаку)

Рођаци Драго и Раденко Потпаре, шездесетих година 20. вијека дошли су из села Крушева из Затарја на рад у Жабљак.

Драго се оженио од братства Барани и има синове Милорада и Данила, а Раденко Игора и Ивана.

Славе Никољдан.

ЈОВОВИЋИ

(у Шавнику)

Потичу од братства Јововића из села Бајово Поље из Жупе пивске, одакле се Милан с породицом доселио почетком педесетих година двадесетог вијека у Жабљак, гдје је радио као шумар у шумском газдинству до 1960. године, када прелази на рад у Шавник у тамошње шумско газдинство, гдје је једно вријеме био и руководилац. У Жабљаку и Шавнику био је цијењен и поштован као добар радник и човјек. Милан има два сина: Живка и Бранислава — Брана.

Славе зимски Јовањдан.

ШУНТИЋИ

Јакуп Шунтић је 1952. године из Берана дошао на рад у Шавник. У Шавнику се оженио и засновао породицу. Купио је кућу и мали плац. Имао је шест синова, који су у својој средини били цијењени грађани. Прихватили су их и поштовали комшије и грађани Шавника.

ПРШИЋИ

(у Шавнику)

Рецеп — Реко Пршић из Плава дошао је на рад у Шавник, гдје је и остао до краја радног вијека. Има два сина, који су купили стан у Шавнику и ту остали да живе.

ХАЈТЕРИ

(у Шавнику)

Милан — Миле Хајтер је 1955. године дошао из Копривнице на рад у Шавник, гдје је и остао да живи. Миле има четири сина.

IV УСКОЦИ

А) ШАРАНЦИ

Ово херцеговачко племе населило је дробњачку територију на лијевој обали ријеке Таре, од Градине изнад Добриловине до Пирликтора и велики дио планине Синјајевине. Ова област је била прије досељења Шаранаца насељена само са два братства — Шљиванчанима и Роћенима. Насељење Шаранаца извршено је у другој половини 17. вијека, а тада су насељена села Руданца и Јелина Гора.

Преци тада досељених Шаранаца живјели су у херцеговачким мјестима Плани, која се налази између Гацка и Билеће, те Гацку и Заоју, у околини Гацка.

Према простору који су заузимали, изгледа да су били велико племе. Падом Херцеговине под Турке, у другој половини 15. вијека, и ово племе је било стална мета турских напада. Племенски старјешина је тада био Мијаило Властелиновић, који је био чувена и позната личност. Имао је надимак Шарац, због лица које је било ишарано крастама још у младости. Мијаило је имао седам синова и сви су били имућни. Потомци Мијаила Шарца по њему се прозваше Шаранци.

Најмлађи Мијаилов син Јован био је ожењен Ружицом, најљепшом дјевојком из Требиња, од братства Драшковића. У њу се загледа Ибрахим-бег од Мостара и једном приликом је ограби и на силу поведе. Мијаило са синовима и осталим братственицима пође у потјеру за Турцима, пријеким путевима их претекну, већину Турака побију, а Ружицу спасу.

Послије овог догађаја Мијаило окупи све Властелиновиће на договор и одлуче да један дио рођака остане на својим имањима, а Мијаило се, са шест синова, одселио под планину Његош; на имању остане његов најмлађи син Алекса. Њега Турци ухвате и поведу у Травник код везира, неке Властелиновиће поубијају, а неке заробе и одведу у ропство, а имања им разуре. Алексу Турци потурче и врате у Плану на његово имање, с налогом да наговори оца Мијаила и браћу да се потурче и да врате имање. Један Мијаилов син се одвоји од оца и браће и врати на имање у Гацко, уз чврсто обећање брата Алексе да неће бити потурчен. Од њега је братство Зимоњића. Мијаило не хтједне да се врати у Плану, већ се испод планине Његош, с осталих пет синова, одсели у Бјелопавлиће и насели у селу Мартинићима.

Разуром Властелиновића у Плани, Гацку и Заођу, неки од њих се одселе преко Саве и Дунава у Срем, а неки у Дубровник. Од одсељених у Дубровник нарочито се истакао Сава Анђелић, који је имао звање војводе; њему је подигнут споменик у Херцег Новом.

Расељењем Властелиновића нестао је и назив овог племена, а од остатка њихових потомака формирала су се нова братства. Од потурченог Алексе, који доби име Авдо, постадоше Авдићи, од неке бабе Бабићи, даље Зимоњићи, Шаренци, Парежани и Жерајићи. Они и данас живе у Херцеговини.

Насељењем Мијаила-Шарца у Мартинићима није било ријешено питање њиховог сталног боравка из два разога. Прво, нијесу имали довољно земље за обрађивање, а, друго, морали су одлуком племена Бјелопавлића да прихвате њихову крсну славу Свету Петку; они на то не пристану, већ се њих четири брата, послије очеве смрти, одселе у пусти ненасељени крај код Колашина, између ријеке Плашнице и Бистрице и тај крај назваше Плана, ради сјећања на свој завичај у Херцеговини.

Њихов брат Сава био је писмен и постављен је за свештеника у Мартинићима; прихватио је славу Свету Петку и остао да живи са својом породицом у Мартинићима. Његови потомци се по њему прозову Поповићи. Савин син Петар такође је био свештеник. Он из освете убије неке комшије Филиповиће, па је због тога морао бити рашчињен (распопљен). Његове потомке прозваше *Распоповићи;* они и данас живе у Мартинићима. Од овог братства били су чувени Мато и Рашко *Распоповићи,* који су опјевани у народним пјесмама. Од њих су на уже Радовићи, прозвани по Раду, оцу Рашкову.

Крајем 16. вијека, када су се Шаранци доселили у Горњи Колашин, Колашином је управљао кнез Груја, који је признавао власт босанског вилајета, а становао је у Грујића пољу, које је по Грују тако названо. Кнез Груја је сваке године скупљао од народа нешто данка и односио га у Травник везиру, као знак признавања његове власти. Заузврат, везир му је дао повластицу да их нико од Турака не може узнемиравати.

Кнез Груја је имао само једну ћерку, која се удала за Мира Шаранца, унука Мијаила Шаранца, а он је послије смрти кнеза Грује постао кнез и насљедник цјелокупног имања. Кнез Миро је био бистар и достојанствено је кнезовао колашинским крајем. И он је доживио дубоку старост.

У почетку досељења и насељавања колашинског краја, били су мирни и брзо су се намножили и обогатили. Али, касније, у другој половини 17. вијека, у колашински крај су се почели досељавати муслимани, који су вршили притисак на православно становништво, од којих су неки примали ислам и та се напаст нагло ширила. Шаранцима је бивало све теже да се одрже у својим границама и да задрже привилегије које су до тада уживали.

Под све чешћим притисцима, Шаранци се одлуче на поновно пресељење. Овога пута одлуче да се населе на дробњачко земљиште између Синјајевине, Пирликтора и ријеке Таре, које је било већим дијелом ненасељеноі послије протјеривања Крича из Дробњака на десну обалу ријеке Таре.

Зна се да се кнез Миро женио два пута и да су му се синови из првог брака одселили у Срем, код својих братственика, који су сетамо одселили још из херцеговачке Плане; тамо се њихови потомци прозову *Кнежевићи.*

Једна шаранска породица од братства Анђелића врати се у Херцеговину, у село Заоће, на своју старевину, и тамо се настане код својих рођака Анђелића, гдје и данас живе њихови потомци.

Један је Шаранац био ожењен из мјеста Кричка, из пљеваљског краја. Како је рано погинуо у бојуу с Турцима, његова жена, млада удовица, врати се са синчићем у род. Тамо се преуда за неког „Ћоса". Пошто Ћосо није имао дјеце са шаранском удовицом он њеног сина кога је довела из првог брака посини и да му своје имање у насљедство, па се његови потомци по очуху Ћосу прозваше Ћосовићи. Од Ћосовића се касније одвоји братство Ћоровићи.

Сва шаранска братства која се данас презивају Кнежевићи — потомци су кнеза Мира, Рајичевићи од Рајича Шаранца, Вуковићи од Вука Шаранца, и Анђелићи. Нека су се касније разгранала на друга братства, о којима ћемо посебно говорити.

КНЕЖЕВИЋИ

(у Руданцима, Студенцима, Чолановом долу и Затарју)

Кнежевићи потичу од кнеза Мира, унука Мијаила Шаранца. Миро је наслиједио кнештво од колашинског кнеза Грује, чију је кћер јединицу узео за жену. С њом је имао три сина који се, због све чешћих упада Турака и потурчењака у колашински крај, одселе у Срем код својих братственика, који су се тамо преселили из старе постојбине, херцеговачке Плане, када су их Турци разурили у другој половини 15. вијека. О кретању Шаранаца од херцеговачке Плане до насељења данашњег мјеста Шаранаца говорено је у уводном дијелу о Шаранцима.

Пошто се синови кнеза Мира одселе из колашинске Плане, његови рођаци наговоре старог кнеза Мира да се поново ожени, што он и учини. Узе младу удовицу од породице Мандић с којом је имао три сина: Вукића, Савића и Остоју. Они су живјели у Плани колашинској, одакле се њихови синови, у другој половини 18. вијека, с осталим шаранским братствима преселе на дробњачко земљиште, на лијевој обали ријеке Таре, па се ово земљиште по њима назва Шаранци. У почетку су населили Јелину Гору, касније прећу у Пода, гдје остадоше до 1853. године, када почну прелазити у Руданца, Студенца и на своје катуне у Чолановом долу на Синјајевини.

Братство Кнежевића давало је кроз вјекове угледне и паметне братственике и чувене племенике који су управљали племеном и увијек се истицали јунаштвом и мудрим руковођењем.

Поред већ поменутих, ваља истаћи кнеза Марка Јованова, Савића, Мића, војводу Јоксима, који је прво био племенски капетан још за вријеме књаза Данила, а касније војвода, који се истицао јунаштвом у свим бојевима вођеним против Турака у његово доба; затим Рада Радулова, који је с осталим шаранским и језерским првацима командовао једним дијелом војске у чувеној Шаранској бици 1862. године. Митар Јоксимов био је шаранski капетан и утицајна личност у племену; он је, заједно с језерским

капетаном Живком Шибалијом помагао херцеговачким устаницима оружјем и муницијом, па их је оптужила Аустроугарска. Ваља истаћи још и Димитрија, који се истакао у заузимању манастира Довоље, кад је био запосједнут од Турака. Вуле Кнежевић, шаранski капетан, био је командир Језерско-шаранског батаљона и командант Дурмиторске бригаде. Написао је дјело *Племе Шаранци*, које сам користио у писању поглавља о Шаранцима. Ту су, затим, Никица Вулов, истакнути борац балканских и Првог свјетског рата; у Другом свјетском рату био је један од организатора устанка у свом крају и генерал ЈНА. Никичин брат Петар Вулов је био правник и предсједник општине Павино Поље у предратном периоду.

У другој половини 19. вијека Шаранци купише земљу у селу Вашкову од Каљића из Лијеске Каљића, на коју се населише браћа Трипко и Шубара Ристови, Ђорђије, Радуле-Бађо и Коста Иванови, те Гледо, Никола, Сава и Нећељко. Сви су они активно учествовали у Херцеговачком устанку у коме су се истакли својим јунаштвом.

У балканским и Првом свјетском рату истакли су се Милисав, Ђорђије и Јован који су погинули, а рањени су Коста и Диле. Официр Машан је био командир, Лазар Пујов барјактар, а ратници су били Станиша, Бађо и Милосав; Василије је погинуо на Гласинцу 1915. године.

У заробљеништву 1916-1918. године у логорима Аустроугарске налазили су се: Новица, Миле, Радоје, Милосав, Јаков, Грубан, Лека и Бађо.

Послије Првог свјетског рата један дио Кнежевића се иселио из Шаранаца и Вашкова у околину Пљеваља и Бјелопољски крај. У Павино Поље су одселили бригадир — мајор Вуле Матијев са пет синова, затим Милутин Илијин, Филип Нећељков, Јагош Мирков, Томо Радов и Томо Стеванов, а у околину Бијелог Поља: Милован Василијев и Радосав Милосављев.

У Пљевља и његову ближу околину одселили су се сљедећи кнежевићи из Вашкова и Шаранаца: Михаило Митров, мајор, и Милика Лазарев, управник поште. Михаило је био истакнути официр у балканским и Првом свјетском и Априлском рату. Од 1916-1918. године налазио се у логору Нађмеђер; стријељан је од стране Италијана 1942. године као истакнути и истински родољуб. Син Милике Лазарова Велимир, револуционар, био је један од организатора устанка у пљеваљском

крају, прослављени ратни командант у више јединица, генерал ЈНА и носилац Споменице 1941.

Трипкови синови Машан, Андрија-Диле и Милија су одселили у Мијаковиће, а у Луку код Пљеваља синови Живка Лазарова Владимир — Волоња и Данило са мајком Саром, затим Спасоје Лазаров и Никола Милисављев; Милош Илијин у Потпеће, а у Зекавице: синови Стевана Митрова — Милосав и Радосав-Зеђо. У маочки крај у Кордовину одселио се Тодор Митров Американац, чији је син Бошко детаљно и веома савјесно урадио породичну монографију с најбитнијим подацима о истакнутим братственицима, којом сам се користио пишући о овом угледном братству.

Владимир — Волоња Живков, организатор устанка у пљеваљском крају и први командант Главног штаба за Санџак, херојски је погинуо 1942. године. Он је народни херој Југославије. Његов брат Данило, заједно са својим братом Волоњом, био је организатор устанка у пљеваљском крају, ратни комесар дивизије, пуковник ЈНА, носилац Споменице 1941. и истакнути новинар у поратном периоду.

У Априлском рату 1941. године погинуо је Стеван Бањов, а као велики родољуби убијени су од стране непријатеља Диле Трипков, Милика Лазаров и Божидар Михаилов.

Поред већ набројаних своје животе из овог братства у току НОР-а су још дали: Милован Василијев 1942, Василије Милованов 1945, Радоман Томов — борац од првих устаничких дана 1943, његов брат Вукоман 1944. и стари ратник Милутин Илијин 1944. године, те Спасоје Лазарев 1943, Милија Трипков, Божидар Андријин-Дилов, Никола Милисављев и Косман Јанков, сви на Сутјесци 1943; Млађен Трипков и Тодор Трипков-Американац 1943. код Пљеваља; Александар-Ацо Миликин 1943. код Прибоја, Ленка Михаилова, Душан Машанов 1944. у Београду и Спасоје Кнежевић, као командант мјеста Вашкова 1943. године. Рашко Гледов и Ленка Гојкова су били борци НОР-а од 1941. године. Носиоци су Споменице 1941.

Вук Радованов из Шаранаца, истакнути револуционар из предратних дана и стари комуниста, био је организатор устанка у Дурмиторском крају, замјеник политичког комесара Језеро-шаранског батаљона, на чијем челу херојски гине у чувеној Пљеваљској бици 1. децембра 1941. године. Народни је херој Југославије. Вукова супруга Ирина била је истакнути љекар у јединицама НОВ-а; носилац је Споменице 1941. године. Велимир

(Стеванов) Кнежевић био је први комесар Дурмиторског одреда НОП-а и један од истакнутијих руководилаца НОП-а Црне Горе; заробљен је у рату од стране непријатеља, а затим ослобођен замјеном за италијанске заробљенике; погинуо је на загонетан начин у Петој непријатељској офанзиви. Посебно треба истаћи примјер Живана Јованова, који је као тешки инвалид без једне ноге провео цијели рат од првих устаничких дана у коме је обављао одговорне функције у јединицама НОВ-а; генерал је ЈНА. И Живанов брат Вељко је био истакнути револуционар и борац од првих устаничких дана; ухваћен је од стране непријатеља и стријељан на Жабљаку 1942. године. Док је спровођен на стрелиште, храбро се држао кличући слободи и псујући непријатеље и изроде свог народа. Заједно са Вељком тада је стријељан и Василије Крстов, који се такође храбро држао на стрелишту кличући слободи.

Браћа Тома, чувени комита и стари ратник, и Млађен-професор, Милованови синови, били су истакнути и храбри борци НОР-а; ухваћени су од стране непријатеља и спроведени у колашински затвор, одакле је Тома у оковима покушао побјећи, али је убијен. Млађен је по повратку из затвора подлегао због посљедица затворског мучења и болести. Станко, њихов старији брат, погинуо је као комита код Пирликтора.

Мијат Милосављев и Божо Јованов су погинули у чувеној Пљеваљској бици као борци Језеро-шаранског батаљона.

Батрић Секулов је припадник НОП-а од 1941. године; погинуо је на Сутјесци 1943. године. Његов брат Димитрије гине на Сремском фронту 1944. године, а Бојица Јованов на Мештревцу 1944. године.

Јово Шћепанов и Лука Јованов су били борци НОР-а у саставу омладинске бригаде, у којој су се истакли као храбри омладинци.

Ово братство је дало велики број врсних интелектуалаца разних занимања, као што су Љубо Петров, познати просвјетар, и његови рођаци Блажо и Љубисав, књижевни ствараоци и просвјетари.

Кнежевића има колонизованих у Војводини, гдје су одселили 1945. године, у разна мјеста наше земље су одлазили најчешће ради запошљења и школовања.

Од овог братства су се веома давно одвојили Радошевићи.

Славе Ђурђевдан.

РАДОШЕВИЋИ

(у Градини)

Радошевићи потичу од братства Кнежевића. Презиме су добили по Радошу Остојину, унуку кнеза Мира Шаранца. Са Кнежевићима одржавају рођачке везе.

Радошевића има исељених у пљеваљски крај.

Славе Ђурђевдан.

РАЈИЧЕВИЋИ

Рајичевићи су најбројнији шарански род, а потичу од Рајича Николина Шаранца. Рајичеви потомци се по њему прозову Рајичевићи. Рано су се разгранали на друга братства, названа по Рајичевим потомцима Боју, Џаку, Симићу, Зуку и Бећку.

Данас се само једна кућа у Шаранцима презива Рајичевић и она се налази на Алузи.

Рајичевића има исељених у разне крајеве наше земље, а највише их је у Србији.

Славе Ђурђевдан.

ЏАКОВИЋИ

(у Брајковачи)

Џаковићи су огранак Рајичевића. Презиме Џаковић добили су по Џаку Рајичеву, који се из колашинске Плане око 1782. године доселио у Шаранце. Џако је имао пет синова: Мијаила-Криваћа, Станка-Тита, Гледа, Сима и Која.

Од Мијаила-Криваћа су Криваћевићи. Гледо је имао сина попа Вида и од њега су Поповићи.

Од Станка-Тита Џакова су: Бећир, Крсто, Милован и Максим; Бећир има Грујицу и Јанка, од Грујице су Милета и Михаило-Мијушко, од Јанка су Мујо, Јован и Станко. Они су одселили из Шаранаца и то Мујо у Метохију, Јован у околину Бијелог Поља и Станко у Гранчарево. Станков потомак Војислав Крстов из Гранчарева је као тринаестогодишњак учествовао у НОР-у. Био је борац 7. омладинске бригаде.

Крсто, син Станка-Тита, имао је Симеуна, а овај Милутина, Милисава и Милана, од кога нема потомства. Од

Милутина су Божо и Берат, од Милисава Блажо-пуковник ЈНА; налазио се у заробљеништву у Њемачкој од 1941-1945. године.

Од Милована Станкова-Титова је Каро, од Кара је Јово, кога су Швабе уморили 1917. године због јатаковања комитима.

Максим Станков је имао два сина: Спасоја и Рака. Спасоје је одселио у јабланички крај и његови потомци се презивају по Станку-Титу *Титовићи* . Од Рака је био Симо од кога није остало потомство.

Симо Џаков је имао два сина Гаврила и Ћор-Сима. Од Ћор-Сима су Трипко, Вук-Баук и Петар.

Ћор-Симо је био познати јунак; нарочито се истакао у бици на Шаранцима 1862. године. Његов син Трипко је једна од најпознатијих личности свога доба, истицао се у свим бојевима који су вођени против Турака. Прво је био племенски барјактар, а касније је постао војвода. Јуначки гине на мосту испод Пренћана борећи се против надмоћне турске силе октобра 1875. године. Трипко се био заклео свом господару да Турци преко њега живог Тару неће прећи, што је и одржао. С њим гину и његов отац Ћор-Симо и још десет шаранских јунака, испуниви завјет који су дали господару.

Трипку је остао син Милован, који је завршио права у Русији; био је велики жупан Зетске бановине.

Петар Ћор-Симов, командир, био је истакнути јунак свога доба; имао је сина Мида, а од Мида су Богдан, поп Павле и Митар. Петар Богданов је познати правник и пуковник ЈНА.

Вук — Баук Ћор-Симов се, као и његов отац и браћа, истицао као јунак. Имао је синове: Добрицу-Синана и Радосава. Синан је имао Перка, Перишу, Наода и Момчила. Била је то позната породица у Шаранцима, која је у оно вријеме дала тројицу врсних интелектуалаца. Наод је био официр, Момчило љекар, а Периша правник. Периша је у почетку припадао демократским снагама, али се 1941. године, приликом одлучивања о дизању устанка у шаранском крају, разишао око начина и времена почетка устанка и са својом браћом прешао на супротну страну. Сва четворица Синанових синова су страдала у вихору Другог свјетског рата.

Од Радосава Бауков су били синови Новак и Симо.

Гаврило Симов је имао два сина: Миливоја и Дедагу. Миливоје је био велики јунак, истакао се у борбама против

Турака и јуначки погинуо на Стожеру 1877. године; остао му је син Коста који је био официр црногорске војске. Коста је имао три сина. Радосава — артиљеријског поручника у балканским ратовима, командовао је артиљеријом приликом ослобођења Пљеваља 1912. године, а погинуо је у Првом свјетском рату 1915. године. Поред Радосава, имао је Лазара и Вукомана. Лазар је био припадник НОП-а од 1941. године, а погинуо је као замјеник команданта батаљона 1944. године. Вукоман, стари истакнути просвјетар, радио је прије рата у средњим школама, истицао се напредним демократским погледима и био омиљен међу омладином. У Априлском рату 1941. године је заробљен и спроведен у италијанске логоре, гдје се истицао револуционарним радом међу логорашима, подстичући њихову жељу за отпором према непријатељима. Након капитулације Италије организује бјекство. Послије рата радио је једно вријеме у Никшићу, а касније у Нишу у Вишој педагошкој школи као професор књижевности. Бавио се прикупљањем народних умотворина и других вриједних материјала, везаних за традицију краја. То је чинио заједно са својом супругом Јелисавком, родом од познатог братства Комненића, учесником НОР-а. Издао је више значајних дјела.

Дед-ага Гаврилов, Миливојев брат, имао је сина Млађена, који је заробљен од стране Шваба и спроведен у логоре Мађарске, гдје је окончао свој живот не оставивши потомство.

Цаковићи не знају како се звао отац Малише Цаковића. Познато им је да је имао пет синова: Маријана-Шоша, Тодора, Стевана, Јакова и Петра-Селмана. Селман је погинуо на Стожеру 1877. године и од њега није остало потомство. Не знају шта је било с Јаковом и да ли је оставио потомство.

Марјан-Шошо је имао Милоша који је страдао од смрзавања и није оставио потомство, Вука и Јована-Омана. Од Вука Шошова су Милан, Станко-Бего и Марко, од кога није остало потомство. Станко-Бего је одселио у Мијаковиће код Пљеваља; од Јована-Омана су: Петар, Мирко, Милинко и Василије, који се налазио у логорима Мађарске, гдје је и умро 1917. године.

Тодор Малишин је с породицом одселио у Буковицу код Пљеваља. Стеван Малишин је имао Млађена и Лала. Млађен је био перјаник код књаза Николе, написао је поему *Орловиште* 1912. године; био је познати комита у Комитском покрету 1916-1918. године. Ушао је први у Пљевља 1918. године са својом групом комита, спријечио пљачку и успоставио ред. Убијен је

1921. године у Шаховићима као жртва полицијске завјере. Од њега није остало потомство.

Лале Стеванов је отишао на рад у Америку.

Перко Цаковић је живио у Козлима, засеоку Брајковаче, имао је сина Глигорија, а Глигорије Ваја и Ага. Од Ваја су Радош и Радосав, а од Ага: Јосиф, Јован, Анто и Бећо. Анто је имао Јагоша који је као припадник НОВ-а погинуо 1944. године код Даниловграда.

Од Цаковића су се одвојили Кривачевићи и Поповићи.

Славе Ђурђевдан.

КРИВАЋЕВИЋИ

(у Кршу и Понору)

Кривачевићи су огранак Цаковића. Презиме су добили по Мијаилу, сину Цакову, који је био крив, и звали су га „Кривач", па се његови потомци по њему прозваше Кривачевићи.

Мијаило је имао три сина: Илију — Смаја, Радула и Рада. Илија-Смајо је погинуо у борби против колашинских Турака 1852. године. Остала су му три сина: Вук, Лазар и још један који је одселио у околину Ужица. Вук је био племенски барјактар и истакао се у Вукаловићевом устанку 1857-1862. године; имао је два сина: Николу и Илију, који су били истакнути људи у свом крају. Никола је имао Радоша, Новака и Сава. Од Радоша и Сава нема потомака, а од Новака је Никола.

Илија Вуков, Николин брат, има синове: Јагоша, Милуна, Перишу и Миладина. Сва четири Илијина сина су били припадници НОП-а. Миладин, предратни правник и комуниста, био је припадник НОП-а од првих устаничких дана као партијски активиста. Остао је на терену као илегалац, када је ухваћен и стријељан на Матешеву 1943. године. Њихова сестра Милица је активиста у НОП-у од 1941. године; била је партијски секретар ћелије за Шаранце. Ухваћена је од стране непријатеља 1942. године као илегалац на терену; затварана је у Колашинском затвору са својим братом Миладином, али је послије извјесног времена ослобођена.

Лазар, син Илије-Смаја, имао је сина Бошка, који је у првом свјетском рату ослијепио и од њега нема потомака. Осим Бошка Лазар је имао још једног сина који је одселио у ужички крај, гдје његови потомци и данас живе.

Радуле Мијаилов (брат Смајов) има сина Мила, а овај Луку, Василија и Лала. Лука има Ђола, Спаса, Раича, Вука и Милосава. Од Ђола и Рајича нема потомака, а Спасо има Петра званог Мурат; од Вука су: Владимир-Мујо, припадник НОП-а од 1941. године; у Петом батаљону Четврте црногорске бригаде био је четни омладински руководилац, носилац Партизанске споменице 1941; и Велько — учесник НОР-а.

Милосав Лучин је био на раду у Америци, одакле је као добровољац учествовао на Солунском фронту; у НОР-у је био симпатизер и велики родољуб. Имао је синове Радула и Душана. Радуле је био учесник НОР-а и РВИ.

Раде Мијаилов је имао синове Нећељка и Јосифа, Нећељко има Јосифа и Радоја-Мађа. Јосиф нема потомака, а Радоје-Мађо има: Милутина и Милана. Милан је учесник НОР-а.

Славе Ђурђевдан.

ПОПОВИЋИ

(живе на Кршу и Градини)

Потичу од попа Вида, сина Гледа Цакова. Гледо је, осим попа Вида, имао још синове: Секула, Чуна и Мину.

Поп Вид је био добар човјек и истакнути јунак и по њему се његови потомци прозваше Поповићи.

Поп Вид је имао сина Филипа који је био стотинаш и учесник многих битака против Турака вођеним у његово вријеме. У њима се Филип истицао својим јунаштвом.

Поред Филипа, у ратовима су учествовали и у њима се истицали и поп Перо и брат му Павле.

Ово братство је увијек давало добре и паметне људе и истакнуте ратнике, који су имали значајну улогу у племену у времену у коме су живјели.

Братственици овог братства су у борбеним редовима јединица које су се бориле против непријатеља од првх устаничких дана.

Перо Вукосављев из Крша је погинуо у борбама за слободу у Србији 1944. године; исту судбину је доживио и Живко Радивојев који је погинуо 1942. године у свом родном мјесту. Павле Крстов, велики и непомирљиви борац против неприајтеља, због учешћа и припадности НОП-у од првих устаничких

дана, бива ухваћен, затваран и мучен да би на крају био стријељан на Жабљаку 1942. године. И Гледо Поповић из Крша био је борац НОР-а од 1941. године, истакнути активиста током рата, а у поратном периоду налазио се на одговорним дужностима у општини и Дурмиторском срезу.

Поповићи су живјели на Подима до 1853. године, када су се преселили на Крш гдје и данас живе. Има их у Градини и Студенцима.

Славе Ђурђевдан.

СИМИЋЕВИЋИ

(у Алузи и Гомилама)

Симићевићи потичу од Симића Живкова Рајичевића. Симић је имао два сина Јована-Нона и Живка-Шора. Живко-Шоро се истицао у бојевима које су Шаранци водили против Турака. Погинуо је код Колашина у борби коју су водили Дробњаци и Васојевићи за ослобођење Колашина 1858. године предвођени Новицом Церовићем и Миљаном Вуковим. Остао му је син Марко, кога је са својих седам синова подигао његов стриц, а Живков брат Јован-Нона је био угледан домаћин и племеник. Од Нониних синова се истицао Јаков као учесник у Херцеговачком устанку. Јаков је имао пет синова, од којих Милинко као наочит и виђен бива позван у сватове када се женио престолонасљедник Данило Петровић. Радован Марков је такође био угледан и виђен братственик.

Када се удавала Јаковљева кћерка Сава за Перуту Жугића 1883. године, приликом испраћаја сватова дошло је до нехотичног убиства малог Милуна кога је мајка Ђурђа држала у наручју. Ђурђа је била родом од Жугића, удата за Тома Симићевића. Кад је видјела мртвог синчића, пође у кућу кријӯћи смрт свог Милуна док сватови не оду, како би избјегла посљедице које би се догодиле да је она у том тренутку објелоданила трагедију. Кад је чуо за овај догађај, књаз Никола позове Ђурђу на Цетиње и за њен изузетни чин дарива је златним одијелом, а књегиња Милена је дарива златним брошем који је скинула са груди. Ђурђа је имала и сину Милију, који је био угледан домаћин и у својој средини уживао велики углед; доживио је дубоку старост — око сто десет година.

Илија Јанков је био официр црногорске војске и истакао се у балканским ратовима 1912-1913. године.

Из овог братства, због тешких животних услова, отишли су на рад у Америку: Спасоје-Паја Јаковљев и његов брат Раде, Петар Милетин и Лазар Марков. Они се као добровољци враћају и учествују у балканским и Првом свјетском рату, а осим њих у овим ратовима учествовали су још и Илија Јанков, Исак Милетин и Мирко Нонин.

Након окупације Црне Горе од стране Аустроугарске 1916. године, у логоре Мађарске су интернирани: Исак Милетин, Радоје Јанков, Радован, Милосав Марков и Илија Јанков.

Симићевићи су учествовали и у НОР-у 1941-1945. године као и у првим ратовима.

Милуна су у Никшићу убили Италијани 1941. године, а његов син Станко био је познати публициста и уредник новина у Врбасу. Пајини синови су били Вељко — погинуо на Трнову 1944, Драгиша на Биочу исте године и Радиш Мирков на Вјетренику такође 1944. године.

Милан Ђорђијев је био припадник НОП-а и као активиста и заслужан човјек колонизован је 1945. године са својом породицом у Бачко Добро Поље. Имао је синове Милована, истакнутог привредника, и Драгомира-Цаја, популарног и омиљеног просвјетара.

Треба поменути Новицу, доброг домаћина, и Момчила са Гомила, угледног и имућног домаћина.

Славе Ђурђевдан.

ЗУКОВИЋИ

(живе на Алузи и Гомилама)

Зуковићи су од Милије — Зука, сина Груботе Савина Рајичевића, по коме су добили презиме Зуковић. Зуко је био познати јунак, који се истицао у многим бојевима против Турака; опјеван је у народним пјесмама под именом „од Алуге Зуко".

Зуко је имао сина Новицу, а Новица Мијаила, Миљана и Рада. Миљанов син Љубомир погинуо је као припадник јединица НОВ-а на Горажду 1945. године.

Аким Зуковић се истакао у првим ратовима, а након капитулације Црне Горе, налазио се у Комитском покрету 1916-1918. године. У једном сукобу са Швабама био је рањен. Швабе су га ухватиле и стријељале 1916. године.

Ђиро и Мијаило Зуковић преселе се са Алуге на Глибаће у Затарје 1918. године на земљу коју су купили од паше Бајровића.

Овдје треба истаћи још и Милована Зуковића с породицом као доброг домаћина и родољуба.

Славе Ђурђевдан.

БЕЋКОВИЋИ

(на Алузи)

Потичу од Бећка Рајичевића. Бећко је био стотинаш и чувени јунак, који се истицао у многим бојевима вођеним против Турака у његово доба. За показано јунаштво у овим бојевима опјеван је у народним пјесмама. По њему се његови потомци прозваше Бећковићи.

Бећко је имао сина Шабана, а Шабан Јова.

Раде Бећковић је био истакнути јунак из првих ратова. Његови синови Љубо и Радомир су погинули у НОР-у као припадници јединица НОВ-а, и то Љубо на Загребу 1945, а Радомир на Сремском фронту 1945. године.

Сада се овим презименом нико не презива у Шаранцима, они су се иселили или изумрли.

Има их исељених у Мијаковићима код Пљеваља и у Пљевљима.

Славе Ђурђевдан.

БОЈОВИЋИ

(у Шаранцима)

Потичу од Боја, сина Антонија Рајичева. Ово је једно од најбројнијих братстава од рода Рајичева и свих Шаранаца.

Бојо Антонијев је имао четири сина: Милутина, Неша, Ђорђија и Драгића. Бојови синови узели су презиме Бојовићи по свом оцу Бају и, што је важно напоменути, нико од четири Бојова сина, који тада узеше презиме Бојовић, није га мијењао него су га задржали до данас.

У Шаранце су се доселили из Плане код Колашина са осталим Шаранцима. Пресељавање је почело 1712. и трајало је све до 1782. године, када су се и посљедња шаранска братства

коначно доселила у данашње Шаранце. Прво су населили села Руданце и Јелину Гору, али су се због тјескобе и великих снијегова почели расељавати у нижа мјеста ближе Тари у Пода, а касније и у више предјеле на падинама Синјајевине.

Сви Бојови синови имају данас бројно потомство, а међу њима најмање је бројно потомство најстаријег Бојовог сина Милутина.

Милутин Бојов преселио се у село Зминицу, док су његова браћа остала да живе на старевини, односно селима која су у почетку досељења населили.

Милутин је имао синове: близанце Марка и Матија, Шћепана, Малишу и Милића.

Нешо Бојов је имао синове Радоја и Мика.

Ђорђије-Мушо Бојов имао је четири сина: Лазара-Бајра, Милована-Туја, Саву-Шубару и Чуна.

Драгић-Грле Бојов је имао два сина: Николу и Симеуна-Дешу.

Зна се да су се од братства појединци или комплетне породице исељавале у разне крајеве, а највише у Затарје. Раде Перков, као жандармеријски наредник бивше Југославије, стално се настанио у Слатини код Бродарева. Погинуо је у селу Бјелова код Пријепоља у борби против непријатеља.

Станишини синови: Милутин, учесник балканских и Првог свјетског рата; Миладин и Милош који гине у Априлском рату 1941. године; Милан је једно вријеме учествовао у партизанским јединицама и Драгутин-Драго, предратни правник. Они су се 1918. године са мајком из Зминице преселили у Потпеће (Драго је израдио монографију братства Бојовића којом сам се користио. Осим овог рада, користио сам се и едицијом *Племе Шаранци* Вула Кнежевића, као и писаним прилогом Новице Бојовића).

У Вашково су се доселили Алекса са синовима Мијом и Лалом — учесник је НОР-а, а колонизован је у Сивац 1945. године; Лука са Милосавом, Стеваном и Милијом су учествовали у црногорској војсци у Првом свјетском рату. Милосав Лукин се налазио у логору у Мађарској од 1916-1918. године.

Бајо-Ђуро Матијев са четири сина се одселио у Сијеринску Бању, и о њима не знају ништа.

Јован и Матије-Мато, Мијаилови синови, послије Првог свјетског рата преселили су се из Зминице у Пријесњаче код Бродарева. Милијан Јованов је као жандарм службовао и у

Пљевљима, гдје је пензионисан; прешао је да живи у Глисници гдје је умро без потомства.

Михаило Јованов је живио и радио у Бања Луци; био је посланик у Скупштини Бановине, а умро је у селу Маринцу код Бањалуке. Његови потомци живе у Бања Луци. И друга два Јованова сина Душан и Саво живјели су у Пријесњачама код Бродарева, гдје и данас живе њихови потомци.

Синови Матија Мијаилова из Пријесњача су Војин, учесник НОР-а и носилац Споменице 1941. године; Владимир-Мујо и Милош, активни учесник НОР-а; Милош је био одборник, а одметници су га убили 1945. године код Пријепоља. Од њега нема потомака.

Мирко Вулетин се послије Првог свјетског рата из Брајковаче, са браћом Пером, Радованом и Бауком и њиховим породицама преселио у Павино Поље.

Милован-Бег, Милићев син, преселио се 1918. године у Потпеће код Пљеваља са синовима Станком, Ђурком и синовцем Ђорђијем Видовим, а Мојсије Видов је интерниран за вријеме аустроугарске окупације 1916-1918. године у Мађарску, гдје је у логору и умро.

Милутин-Мидо Милићев се послије Првог свјетског рата одселио у Власово код Куршумлије са три сина: Мирком — погинуо код Куманова 1912. године, Миланом — погинуо на Косову 1915. године и Милисавом, умро као војник у Првом свјетском рату.

Божо Миков се одселио прије балканских ратова у Србију у Гајтан; имао је синове Николу и Нећељка, који су учествовали у Првом свјетском рату.

Грујица Мојов је отишао у Америку 1908. године, гдје је умро не оставивши потомство.

Мираш Драгов-Гагов преселио се у Вашково.

Милан, син Лазаров-Бајров, налазио се у Мађарској у логору Нађмеђер 1916-1918. године. Пила Трипкова са Богомоље ухватиле су Швабе и објесиле у Никшићу 1916. године, а његов брат Новица се због убиства рођака Стевана одселио с породицом у околину Чачка.

Јаков Чунов потомак са Богомоље, послије Првог свјетског рата одселио се у Врућу код Пљеваља.

Јово са Богомоље се послије Првог свјетског рата одселио у Пушањски До. Од њега нема потомства.

Арсеније Видов се са синовима Милошем, Бећом и Љубом одселио у Ђурђевића Тару.

Радивоје Јованов са Богомоље послије Првог свјетског рата са породицом се преселио у Србију.

Грујица Дојчов са породицом се послије Првог свјетског рата преселио у село Варине код Пљеваља.

Радосав Мирков се послије Првог свјетског рата са породицом преселио у село Виљак код Пљеваља.

Вуксан Бојовић са Богомоље прешао је да живи на Мљетичак код Шавника, гдје се оженио од Жугића, ту формирао породицу и остао да стално живи. Његови потомци и данас живе на Мљетичку.

Братство је дало доста истакнутих људи и јунака. Они су се својим јунаштвом истицали у многим бојевима и ратовима у којима су учествовали и давали своје животе.

У Херцеговачком устанку 1875. године погинули су Јован на Грдијевићима 1875. године и Лазар на Пренћанима исте године. Трећи дан Божића 1852. године Бошко Шубарин са Смајом Кривачевићем и са још десет Шаранаца јуначки су дали отпор бројној турској војсци и изгинули у пећини код села Пода.

У балканским и Првом свјетском рату истакли су се Павле Илијин, официр црногорске војске; погинуо је на Брегалници 1913. године. Вуко Новичин је био официр црногорске војске, учесник балканских и Првог свјетског рата, командант Језеро-шаранског батаљона, на чијем челу у првим ратним окршајима јуначки гине 15. августа 1914. године на Околишту у борби против Друге брдске аустроугарске бригаде. Са Вуком јуначки гине и Томо Радованов.

Михаило Добричин-Бојчев је рано отишао у Америку, одакле се вратио пред Први свјетски рат у коме је и учествовао. У периоду између два рата биран је за предсједника шаранске општине. Због његовог учешћа у 13-јулском устанку ухватили су га Италијани и у Никшићу стријељали. Михаилов син Божидар је био један од најистакнутијих и неустрашиви борац НОР-а; чувени пушкомитраљезац био је страх и трепет за непријатеља. Погинуо је код Трстеника 1944. године као борац Четврте црногорске пролетерске бригаде.

Бошко Мирко погинуо је у Првом балканском рату 1912. године.

Међу најугледније братственике спада и Новица-Ноно Шћепанов. Он се истицао као учесник у ратовима који су вођени у његово доба. Био је један од најпознатијих домаћина у цијелом племену. Осим сина официра, истакнутог команданта Вука, имао је млађег сина Богдана, предратног правника, дивног човјека и врсног стручњака из области права који је радио на одговорним функцијама.

У комитском покрету, који је био добро организован у дурмиторском крају, учествовали су и братственици из овог братства. Један од најистакнутијих црногорских комита био је Бошко Илијин. Он је једно вријеме провео на раду у Канади, одакле се вратио пред Балкански рат. Активно је учествовао у балканским и Првом свјетском рату. Након капитулације црногорске војске јануара 1916. године, Бошко се одмеће у комите као комитски четовођа. Био је ожењен Јеленом Шаулић, такође истакнутом женом комитом. Осим Бошка, из овог братства су у комитском покрету били Марко Перишин, који је након Првог свјетског рата биран за предсједника шаранске општине, и Вуксан Милићев са Богомоље, човјек необичне снаге.

Никола Шћепанов, ђенералштабни капетан југословенске војске, послије капитулације 1941. године дошао је у Зминицу. Приликом припрема за устанак против окупатора разишао се са организаторима устанка и прешао Затарје, гдје је организвао своју групу четника и прикључио се покрету Драже Михаиловића. Послије одласка партизанских снага у Босну 1942. године враћа се на дурмиторско подручје, гдје је постављен за команданта Дурмиторске четничке бригаде. Интерниран је од стране Њемаца 1943. године из Колашина у Њемачку. Сада живи у Енглеској.

Светозар Перов је рано ступио у напредне демократске снаге и био је члан Мјесног комитета КПЈ. При формирању Четврте црногорске пролетерске бригаде био је постављен за замјеника комесара батаљона. Из неких разлога напустио је партизанске јединице и из Босне се вратио у родни крај у коме је био пасиван. Његов брат Мина био је активни припадник НОП-а, а послије рата био предсједник шаранске општине и потпредсједник Општине Жабљак.

Павле Чалов са Богомоље је погинуо у току НОР-а на Вратлу 1942. године у јединицама НОВ-е.

Нећељко-Нећо Лазаров, активни учесник НОР-а, у рату је рањаван, а послије рата био је инжињер шумарства, управник пилане на Његовуђи, омиљен међу радницима и својој средини.

Радомир Владимиров-Мишов из Брајковаче је рањаван као учесник НОР-а; колонизован је у Војводину 1945. године, а сада живи у Врбасу.

Радован-Лале Алексин, учесник у НОР-у, послије рата је колонизован у Сивац у Бачку.

Милосав Лучин је прије рата радио као службеник у разним мјестима, а непосредно пред Други свјетски рат у Среском суду у Пљевљима. Стријељали су га Италијани 1942. године.

Стеван Лучин, учитељ из Вашкова, службовао је као учитељ, а послије рата радио као просвјетни инспектор у Пљевљима. Његов син Момчило-Момо, професор и књижевник, сада се налази на мјесту предсједника Општине Пљевља; он је и свезни посланик.

Радоје-Мићо Радованов-Лалов из Вашкова активни је учесник НОР-а, официр ЈНА; сада као пензионер живи у Београду.

Браћа Миљан и Трипко Грујичини из Варина ступили су као дјечаци у јединици НОВ-а; Трипко је погинуо на Сутјесци 1943. године, а Миљан је био официр ЈНА; живи као пензионер у Београду.

Била би неправда када се међу овим братственицима не би нашла имена Раша и Лазара Бојовића, истинских родољуба, који су активно помагали НОП. Даље, Милун и Милица Бојовић су као омладинци били активни у извршавању постављених задатака у току НОР-а.

Ово братство је дало доста врсних интелектуалаца свих професија: универзитетских професора, доктора, инжињера, официра, историчара, академских сликара и вајара.

Има их у разним мјестима наше земље, гдје су одлазили послије завршетка школовања ради запослења.

Славе Ђурђевдан.

ПАШИЋИ

(у Пашином Пољу)

Потичу од Лала Шаранца, брата Рајичева. Била су два брата — Радивоје и Ђорђије и они су живјели у Брајковачи. Радивоје се одселио на Пашино Поље, гдје се понашао као "паша", па се по њему прозваше Пашићи, а Поље у које се

насели Пашино Поље. Од Радивојевог досељења на Пашино Поље протекло је доста времена, чак неколико пасова.

Радивоје Василијев је имао четири сина. Радосава, Радула, Милоша и Милосава из првог брака и три из другог брака: Бранка, Божидара и Светозара. Сва тројица су се преселила у Брајковачу, гдје су живјели до 1945. године, када су колонизовани у Бачко Добро Поље.

Радивојеви синови Радосав и Радуле одселе се тридесетих година 20. вијека у Пљевља. Радуле је имао: Славка, Драга, Драгољуба и Драгослава. Радулови потомци живе у Сарајеву.

Пашићи живе у Пашину Пољу, Његовуђи и Жабљаку.

Славе Ђурђевдан.

ЧИЧИЋИ

(у Брајковачи)

Чичићи, као и Пашићи, потичу од Лала Шаранца, брата Рајичева. Један њихов предак имао је надимак Чича, па његове потомке по њему прозваше Чичићи.

Живјели су у Брајковачи све до 1945. године, када се посљедњи братственик овог братства Ђорђије са породицом одселио у Бродарево код Пријепоља.

Митар Чичић је погинуо 1875. године на Пренћанима, а Лале на Крупицама 1876. године.

Славе Ђурђевдан.

ВУКОВИЋИ

(на Градини и Смољану)

Воде поријекло од Вука, сина Радојице Шаранца. Вук је имао четири сина: Илију, Тола, Ђока и Радича. И он се из Плане код Колашина, заједно с осталим Шаранцима, доселио у шаранско село Пода. Његови потомци по њему узму презиме Вуковићи. Вуковићи су најближи у сродству с Рондовићима. До 1853. године живјели су на Подима, када су се преселили на Градину, а 1865. неке њихове породице прећу на Пренћане, на земљу коју су купили од Аџиомеровића.

Јово се из Градине с породицом исели у Смољан гдје се настане. Повремено су живјели у Градини и Смољану. Јовов син

Милош-Мујо погинуо је у чувеној Пљеваљској бици 1. децембра 1941. године.

Вучета Вуковић погинуо је на Пренћанима 1875. године у борби против Турака.

Од овог братства истакли су се Милинко, Вуксан, Радуле и Јово. Вуковићи су познати као виђени људи и добри домаћини.

Живе на Градини, Смољану, Његовуђи и Жабљаку. Има их и у Пренћанима.

Славе Ђурђевдан.

НОВОВИЋИ

Нововићи су огранак Вуковића, а презиме су добили по Нову Вуковићу. Ново је имао синове Јанка и Јоза. Они су из Шаранаца прешли у Пренћане и населили се у Лазинама. Од Бојовића су купили имање 1878. године.

Од овог братства био је познат Јанко Новов који је као дванаестогодишњак посјекао познатог турског јунака Куја Мицановића у Шаранској бици 1862. године. Опјеван је у народној пјесми као "мали с Пода Јанко". Јанко је имао сина Милоша, а брат Јован-Јозо Милосава и Луку. Милош Јанков је имао три сина: Радована, Миладина и Павла; Миладин се налазио у заробљеништву у логору Нађмеђер у Мађарској. Лука Јозов је погинуо 1915. године на Дрини у црногорској војсци.

Данас нико са презименом Нововић не живи у Шаранцима, него су сви на Пренћанима.

Славе Ђурђевдан.

РОНДОВИЋИ

(у Јаблан Бари и Пасјем Нуглу)

Рондовићи потичу од Рајича Шаранца, из Плене код Колашина. Презиме Рондовићи добили су по Лакићу, сину Вида Радојичина. Лакић је имао надимак Рондо, па се по њему његови потомци — синови Савић и Драго — прозваше Рондовићи. По досељењу из Плане у Шаранце живјели су у селу Пода, до 1853. године, када се преселе у Јаблан Бару и на Градину. Негдје око 1865. године неколико породица Рондовића прећу у село Пренћане и тамо се настане. У току Херцеговачког устанка

1875-1876. године, Турци их разуре и они се врате у Шаранце код својих рођака. Након Берлинског конгреса и успостављеног мира 1878. године, поново се врате на своја опустошена имања у Премћане, гдје и данас живе њихови потомци.

Од овог братства су се истакли Исак, поп Радосав и официр Лека Драгов, који је командовао једном четом ратника у Херцеговачком устанку.

У НОР-у 1941-1945. године истакао се Живко Ристов као припадник НОП-а од 1941. године; у Дурмиторском одреду био је командир чете, а касније и борац Четврте црногорске бригаде у којој је рањаван.

Илија Ристов се из Јаблан-баре преселио са својом породицом у Пасји Нуго, на земљу Павловића коју је купио.

Има их на Његовуђи и Жабљаку.

Славе Ђурђевдан.

АНЂЕЛИЋИ

(у Суводолу, Градини, Барама Жугића и Жабљаку)

Анђелићи воде поријекло од Властелиновића из херцеговачке Плане код Билеће. Презиме су вјероватно добили по некој својој Анђелији. Послије разуре Властелиновића једни од њих се одселе у Дубровник, од којих је био чувени Сава Анђелић, који је имао војводску титулу. Њему су Срби подигли споменик у Херцег Новом, а остали се, с Мијаилом Шарцем, преселе под планину Његош, одакле су прешли у бјелопавлићко село Мартиниће. И из Бјелопавлића оду и населе предио између ријека Плашнице и Бистрице и тај крај назваше Плана, по мјесту из кога су се доселили из Херцеговине.

Из колашинске Плане са осталим Шаранцима прећу у Шаранце. Знају да су се тада преселили Ћиће са синовима Видом, Милинком и Петром, те Милета и синови Милићеви Гаврило, Симо и Грујица.

Око 1815. године дошло је до заваде између Анђелића и Бојовића, па Мушо Бојовић убије Грујицу Анђелића, а Лазо Грујичин из освете убије Милована Бојовића, послије чега са браћом Мидом, Милосавом и попо Андријом ускочи у Стричину код Мушовића, гдје се и населе. У Стричини су живјели педесетак година, одакле ускоче у Липово код Колашина. Када су

Поља ослобођена од Турака и припојена Црној Гори, преселе се из Липова у Поља, гдје и данас живе њихови потомци.

Постоји предање у породици да се један њихов рођак још из Плане колашинске преко Бјелопавлића вратио код својих рођака у село Заоље код Гацка, гдје његови потомци и данас живе.

Анђелићи су са Пода прешли на Градину у Суводо. На Градину се доселио Милован звани Ад са пет синова: Секулом, Млађеном, Филипом, Радулом и Крстом. Сви су учесници балканских и Првог свјетског рата. Млађен и Филип су погинули 1915. године код Гораждa у борбама против Аустроугарске. Крсто се са породицом одселио у Мијаковиће 1920. године; његов син Милика је погинуо као припадник НОВ-а 1943. године на Косаници као командир вода у Трећој санџачкој бригади, а син Сава је официр ЈНА и живи у Београду.

Никола Секулов је учесник балканских и Првог свјетског рата, био је и познати комита у Комитском покрету, а погинуо је 1944. године од стране Нијемаца. Његов син Милорад је успио да побјегне са стрелишта. Николина браћа Марко и Бошко су били борци НОР-а; Бошко је био командант батаљона у Деветој црногорској бригади. Нељко, као истакнути правник, био је на одговорним дужностима у Југославији: замјеник министра за тешку индустрију и судија Врховног суда Србије. Бошко и Марко Секулови и Новак Млађенов су 1945. године одселили у Кулу као колонисти, гдје им породице и данас живе. Новица и Видак Млађенови прешли су са породицама у Пљевља да живе, а Илија и Јеврем Филипови су 1950. године са породицама одселили у Никшић. Илијина ћерка Анђелка је била борац НОР-а од 1941. године; погинула је 1942. године код Колашина. И Јеврем Филипов је био активни борац НОР-а у саставу 7. омладинске бригаде.

Од групе Анђелића који су са Пода прешли у Суводо најпознатији је Димитрије - официр, перјаник код књаза Николе, носилац Обилића медаље; опјеван је у народним пјесмама. Његов син Сава је био познат јунак и цијењен човјек у својој средини.

Радосав Симов био је истакнути братственик, припадник НОП-а, вијећник ЗАВНО Црне Горе у Колашину 1943. године; погинуо је 1943. године у Суводолу. Радоња је био познати комита у Комитском покрету 1916-1918. године.

Раде Млађенов, стари ратник из првих ратова као седамдесетогодишњак је учествовао у Пљеваљској бици у којој

се истакао храброшћу и вјештином. Његов син Миливоје као борац НОР-а гине на Колашину 1944. године. Треба поменути Живка Симова и Јовицу, чији су синови Крсто Живков и Богдан Јовичин били борци у 7. омладинској бригади. Урош Павлов је погинуо у Прибранцима 1944. године, а Вукосав Петров је свој животни пут окончао у Италији 1944. године, гдје се налазио на лијечењу као рањеник. Његов млађи брат Милорад је био борац НОР-а у саставу 7. омладинске бригаде.

У пљеваљски крај су се у времену од 1862. до 1918. године иселиле породице које су имале значајну улогу у тој средини. Од њих су били познати Млађен, Никола, Михајило, Крсто и други. Крсто Нељков је био правник, познати судија у Пљевљима; Вукоман је погинуо као борац НОР-а 1943. године. Стари Милош је имао сина Симеуна, који је погинуо 1875. године заједно са војводом Трипком Цаковићем, бранећи прелаз на Тари. Остали су му синови Милета и Нељко, учесници Првог свјетског рата. Милетини синови живе у Мијаковићима, а Нељкови на Косаници.

Милутин и Маринко су се са Пода доселили у Варине, а Сава Димитријев у Маоче. У Шљиванско код Пљеваља су се доселили 1840. године Јован и Радивоје Димитријеви и Голуб и Лука Јованови. Код њих се око 1875. године досељавају и Милан и Лука. У Забрђе се преселио Јован са сином Луком.

Анђелића има у Срему, а тамо су доспјели још у доба велике сеобе Срба под Арсенијем Чарнојевићем. Живе у Инђији, Мађелосу, Новом Саду... и од њих су познати поп Лука, Димитрије, Никола, Исаило, Стојан и други.

Од Анђелића на подручју Колашина и Мојковца познати су поп Андрија и Лазо као велики јунаци, потом учитељ Милован, стари револуционар и комуниста са браћом Вуканом — правником, професором Алексом, Милорадом, Милићем — јавним тужиоцем Црне Горе, генералом Михајилом, учесником НОР-а од 1941. године и Блажом, министром у влади Краљевине Југославије.

Михајилова деца Љубо и Деса су били борци НОР-а од првих устаничких дана, истакнути руководиоци у јединицама НОВ-а и носиоци Партизанске споменице 1941. Милка Матијева је била борац НОР-а од 1941. године и носилац Партизанске споменице 1941, а њен брат Мило је био припадник НОП-а од 1941. године и истакнути борац у јединицама НОВ-а; Јулка

Николина из Поља и Радојица Савин из Бистрице су били борци НОР-а у саставу 7. омладинске бригаде.

Анђелића има у околини Лесковца, Блаца, Подујева, Сијеринске Бање и Вучитрна; од њих су познати Лакић са синовима: Николом, Милетом, Јаковом и Вукосавом. Нељко Јаковљев је учесник на Солунском фронту као добровољац у српској војсци.

Анђелића има и у околини Чачка, гдје се из Суводола око 1809. године доселио Спасоје са синовима Нешом и Јевтом. Јевтови синови су се истакли у борбама против Турака и за те заслуге добили су земљу у околини Чачка, а насељу које тада населише дадоше име Мрчајевци по Мрчајевцу код Суводола, одакле су се одселили.

Анђелићи који живе код Сиња су поријеклом од шаранских Анђелића, који су се тамо одселили бјежећи испред Турака из Херцеговина; они су примили католичку вјеру.

Податке о Анђелићима сам добио од Бранка Анђелића, пуковника из Београда, који је савјесно и детаљно написао прилог о овом бројном братству.

Славе Ђурђевдан.

ЋОСОВИЋИ

(у Ускоцима и Борју)

Ћосовићи су огранак Шаранаца. Не знају кад су се тачно од њих одвојили. Постоје двије верзије. По А. Лубурићу, прешли су из колашинске Плане у село Вашково, у Затарју, на десној обали Таре, гдје су се намножили. Тада им је био кнез Тома Ћосовић код кога једном приликом заноћи група Турака и затраже лијепу дјевојку Голубовића да им буде наложница на конаку. Кнез Тома са својим братственицима поубија све Турке напаснике, а лешеве им сакрију. За ово се сазнало и Ћосовићи се бојећи освете, раселе на разне стране — у Грбаљ, околину Фоче, на Гласинац и у Србију. У Вашкову остане Радоје са синовима Заријом, Вучићем, Танасијем и синовцем Ђоком, који се преселе у село Маоче, код Муша Мицановића. Послије неке буне Мушо постане паша са сједиштем у Бијелом Пољу. Мушо тада постави Зарију Радојева за старјешину страже на планини Коријену, како би спречавао пролаз Турака из Босне и Колашина.

Босански Турци на превару упадну у Бијело Поље, гдје посијеку Муша Мицановића и главу му понесу. Мушов малољетни син Кујо узбуни Колашинце, те их ови сустигну и све побију, изузев онога који је носио Мушову главу; он је побјегао у Босну и однио Мушову посјечену главу. Послије овог догађаја Турци босанског везира ударе на Пљевља, посијеку Зарија, а посаду му растјерају. Колашинци су Зарија осветили тако што су спалили Потпеће и дио Пљеваља. Од Зарије су остала три сина: Илија, Марко и Максим.

Вуле Кнежевић у свом дјелу *Племе Шаранци* о поријеклу Ћосовића наводи да је један шарански братственик био ожењен дјевојком из кричко-затарског краја. Он је рано погинуо у једном боју против Турака. Његова жена, оставши удовица, врати се у род са синчићем. Преудала се за неког Ћоса (није имао браће и бркова). Пошто у овом браку нијесу имали дјеце, Ћосо свог пасторка посини и остави му имање у насљеђе. Потомци усвојеног Шаранца се по Ћосу прозваше Ћосовићи.

Из обје ове верзије види се да су Ћосовићи шаранског поријекла.

Било како било, о братству Ћосовића се даље казује да су дали доста знаменитих људи и јунака.

У Херцеговачком устанку истакао се Радоје, који је погинуо на Пренћанима 1875. године у борби против Турака. Илија Заријев је имао шест синова, који за вријеме Херцеговачког устанка прећоше на Језера и ту се настанише као ускоци. Учествовали су у устанку, а касније четовали по Затарју. Од њих се посебно истакао Драго, познати хајдук и харамбаша свога доба. Драго је био и лични пратилац Петра Карађорђевића, који се тада називао Петар Мркоњић. Док је Петар боравио у Црној Гори, Драго је ишао више пута у Србију да обаља повјерљиве послове за њега.

Од овог братства били су познати још калуђер Данило и Вучић, од кога је братство Ћоровићи на Пирликтору и Селини.

У НОР-у се истакао Миле Радов, борац НОП-а од 1941. године. Био је у саставу Петог батаљона Четврте црногорске пролетерске бригаде од њеног формирања као замјеник командира чете, а након ослобођења налазио се на функцији предсједника Дурмиторског среза; носилац је Партизанске споменице 1941. И Велимир Новаков из Нинковића је био борац НОР-а; погинуо је код Спужа 1944. године као борац 7. омладинске

бригаде. Има их у Бачком Добром Пољу, гдје су као колонисти отишли 1945. године, Новак са синовима Војиславом и Томиславом из Нинковића и Бошкови синови Вукосав, Вукоман и Владо из Ускока.

Од овог братства треба поменути још Станка Миланова из Ускока, врсног правника који се истакао у раду из обалсти правосуђа: налазио се на одговорним функцијама у Републици.

Ћосовића данас има у Ускоцима, Борју и Жабљаку, на Косаници и Мијаковићима.

Славе Ђурђевдан.

ЋОРОВИЋИ

(на Пирликтору)

Ћоровићи потичу од Ћосовића. Презиме су добили по Вучићу Радојеву Ћосовићу, који је био мало ћор и звали су га Ћоро. Његови се потомци по њему прозову Ћоровићи.

Вучић се родио и одрастао у селу Маочу, са браћом Заријом и Танасијом. Као двадесетогодишњак убије у Маочу два Турчина, који су чинили зулум, па побјегне у Горњу Морачу, у село Љевишта, гдје се придружио осталим ускоцима с којима је четовао. За неко вријеме пресели се у Тепца, с Потурицама, с којима настави четовање по Затарју. Био је у војсци која је погубила Смаил-агу Ченгића на Мљетичку 1840. године. Након Смаил-агине погибије, склони се у скровито шаранско село Алугу, гдје је остао све до 1862. године, када је добио нешто земље у селу Међужвању и Селини код Пирликтора, гдје се стално настанио.

Вучић је имао два сина, Лазара и Митра. Оба су били добри јунаци. Лазар је погинуо на Вишњици 1875. године, а остао му је син Раде који је млад умро, тако да од њих није остало потомство.

Митар Вучићев се истакао у Вукаловићевом устанку 1857-1862. године, а у Херцеговачком устанку 1875-1878. године командује Језеро-шаранским батаљоном; био је јунак и добар командант. Митар је имао три сина: Јевта, Милована и Јована. Јевто је погинуо на Тари 1875. године, Јован-Јоцо се истакао у борбама против Турака у периоду у коме је живио и од њега није остало потомака. Милован је погинуо 1875. године на

Бобову заједно са својим стрицем Лазаром. Остала су му три сина: Илија, Никола и Петар. Њих је подизао њихов стриц Јован. Илија и Никола су некуд одселили, вјероватно пут Србије, док је Петар имао сина Момчила. Момчило је учествовао у Првом свјетском рату као гимназијалац добровољац, када је заробљен и као логораш налазио се у логору Нећмеђер у Аустроугарској. Послије уједињења добио је добровољачку земљу у Панчевачком риту. Припадао је лијевом крилу Земљорадничке стране и Омладинском покрету за уједињење Србије и Црне Горе. Тада је био напредан, па је због својих напредних идеја затваран и стално премјештан са службом. Од првих устаничких дана био је на страни НОП-а све до јуна 1942. године, до одступања партизанских јединица за Босну, када је приступио четничком покрету у коме је имао значајну улогу. Убијен је на крајње непопуларан начин испред своје куће. Његов син Миле налазио се у заробљеништву у Њемачкој од 1943. до 1945. године.

Од ове породице сада нико не живи стално на Пирликтору, већ му синови долазе повремено и одржавају имање.

Славе Ђурђевдан.

ДЕДЕИЋИ

(на Његовуђи, Рамову Ждријелу и Жабљаку)

Дедеићи воде поријекло од Доброја који се средином 17. вијека, са својих осам синова, са Чева доселио у Дробњачко село Добриловину које је у то вријеме било слабо насељено. Са Чева се одселио зато што су живјели доста сиромашно, а дошли су и у сукоб са братством Миликићима, па су ови разлози утицали да се иселе. Прво су се доселили у село Лужницу код Спужа. Ту нијесу дуго остали због сталног притиска спушких Турака; одатле се дигоше па преко Ровaца, Мораче и Колашина, низ ријеку Тару, дођоше у Добриловину, на мјесто гдје им „пијевац запјева“ (како стоји у њиховом породичном предању). Добриловина је била врло погодна за живљење, што они искористише и у њој се настанише.

Сусједна племена се договорише са Добројем да на том мјесту гдје се он населио подигну манастир. Ту се налазила стара црква још из доба Немањића, која је била у лошем стању. Како рекоше, тако и урадише: подигоше манастир за врло кратко вријеме и посветише га Светом Ђорђију.

Пошто је у Добриловини имао добре услове за живот, Доброје се брзо обогати и за кратко вријеме постаде најбогатији човјек у цијелом крају.

Од осам Добројевих синова, предање зна за двојицу — Раосава и Дедеја, од којих су данашња братства Раосављевићи и Дедеићи. Предање казује да од Доброја, поред Дедеића и Раосављевића, потичу и сљедећа братства: Кргушићи, Пејовићи, Смоловићи, Вукадиновићи, Јелићи, Микићи, Благојевићи, Видојевићи, Вељовићи, Ћорићи, Зејаци, Ристановићи у пљеваљској Буковици; Калпачине, Крејовићи, Медојевићи; Вуковићи у Штитарици; Ратковићи у Бијелом Пољу и Топовићи.

За уступљено земљиште за подизање манастира у Добриловини, Доброје је добио одговарајуће у Прошћењу на које се неки од његових синова преселио.

Већ у 18. вијеку у сусједству Дедеића, у Добриловини и Прошћењу, почели су се насељавати многи потурчењаци, с којима су често долазили у сукоб. Послије оваквих сукоба морао је неко од ширег братства да се исељава и да тражи ново насеље. Та нова насеља су била што даље од нежељених комшија, у крајевима гдје није било Турака и гдје је било слободније живјети, иако су услови за живот били тежи.

Дедејеви потомци — рођаци Савикан Павлов и Милинко Видаков, из Прошћења, пошто побише неке Турке око 1810. године, ускоче у Шаранце, гдје се населише и почеше четовати. Ту су формирали и породице. Савикан је имао четири сина: Видака, Шуја, Трифуна и Баја, а Милинко тројицу: Риста, Ђока и Тана. Милинкови потомци прозвали су се Звиздојевићи по оцу Звиздоју, Видаковом оцу, и они живе у Рамовом ждријелу.

Дедеића има исељених у село Маоче, у пљеваљском крају. Тамо су се доселили 1913. године. Од њих се у НОР-у 1941-1945. године истакао Душан Новичин. Од Дедеића из Вашкова истакли су се Млађенови синови Рајко и Милан као борци НОР-а од 1941. године; Рајко је носилац Споменице 1941. године.

Бајо Дедеић из овог братства погинуо је на Стожеру 1877. године у борбама које су вођене против Турака за ослобођење од њихове вјековне владавине.

Породица Милоша Дедеића из Зауглине је активно учествовала у НОР-у 1941-1945. године. Стари ратник Милош и његова жена Јованка као прави родољуби и патриоти васпитавали су своје синове да никад не стану на страну окупатора,

него да се свим средствима супротставе и устану против тираније не жалећи ни своје животе. Александар, Бранко и Војо су од првих устаничких дана били у редовима бораца НОР-а. Александар-Аџо био је комесар чете у првим ратним операцијама; ухватили су га четници и мучили у Жабљачком затвору; на крају је стријељан 5. августа 1942. године. У затвору се храбро држао пркосећи непријатељу и дижући морал осталим затвореницима. Полазећи на стрелиште са групом својих другова и сабораца поздравио се са оним који су остали у затвору ријечима: „Другови, побједа је наша, ми гинемо као борци за слободу, а нашим џелатима биће суђено као слугама окупатора и издајницима". Његова мајка Јованка дошла је да посјети сина у затвору и кад су јој саопштили да су јој тог јутра сина стријељали, донесену храну је, као и раније, предала друговима њеног сина Лекса који су остали затвору. Вратила се кући, а да сузе није пустила. Лексов млађи брат Бранко је био борац НОР-а од 1941. године; храбро гине код мјеста Орах у Пиви 1944. године. Најмлађи брат Војо је, као и његова старија браћа, био активиста у омладинској и скојевској организацији. Послије рата са својим родитељима одлази у Бачко Добро Поље као колониста. У новој средини ради као истакнути просвјетар. Одласком у пензију, бави се списатељским радом; познате су му *Чешагије*, у којима на сликовит начин описује живот својих комшија и племеника. Књигу су читаоци изузетно добро привхатили.

Иван Вукосављев из Рамова Ждријела, био је борац НОР-а од 1941. године; храбро гине на Дујмовићима код Трнова 25. јануара 1942. године, борећи се против јаких непријатељских снага.

Живко Дедеић из Рамова Ждријела је био познати активиста у НОП-у, а послије рата 1945. године колонизован је са породицом у Бачко Добро Поље. И Милка, Лучина супруга, родом од Вуковића са Пишча, била је активиста у НОП-у, а посебно се истицала у раду АФЖ-а.

Вриједно је поменути и Ђорђија-Ђошу, првог мајстора обућара у Жабљаку.

Дедеића има исељених у многим мјестима наше земље, гдје су најчешће одлазили из економских разлога. Има их у Штитарици код Мојковца од којих је познат истанкути борац НОР-а и народни херој Југославије Бошко-Поп Дедеић.

Славе Ђурђевдан; раније су прислуживали прву недјељу по Великој Госпођи.

БЛАГОЈЕВИЋИ

(на Међужвању и Жабљаку)

Благојевићи потичу од братства Дедеића. Презиме Благојевић добили су по Благоју Дедеићу, који је умро око 1850. године. Живио је у селу Гојаковићима код Мојковца. Имао је три сина: Радоја, Спасоја и Јована-Нова. Радоје је био велики јунак. Стално се тукао с Турцима; око 1852. године убије турског одметника и зулумћара Меку Ћеранића, који је чинио велике зулуме и насиље тамошњем становништву, па послије овог убиства са својом браћом Спасојем и Јованом-Новом ускочи у Шаранце. У почетку је живио у Зауглини код рођака десет година, када је добио земљу на Међужвању, гдје се стално населио. Радоје је имао пет синова: Милосава, Јанка, Марка, Милана и Малишу. Милосав Радојев је имао Јова, Перка и Миливоја. Марко Радојев није оставио потомство јер је млад умро. Милан Радојев имао је синове Радосава, Милоша, Бошка и Божа, а Малиша Радојев имао је Мила. Малиша је ухваћен од стране Шваба и стријељан 1917. године на путу за Никшић.

Милосав Радојев је комитовао по Црној Гори и Србији, одакле се вратио са српском војском с којом је ослободио Жабљак од Шваба; постављен је за његовог команданта, када се разболио од шпањолице и умро за само недјељу дана 1918. године. Радосав Миланов је умро у Мађарској 1917. године, гдје се налазио у заробљеништву, а његовог брата Милоша, учитеља, стријељали су Мађари 1941. године у Кули.

Бошко Миланов је био борац НОР-а од 1941. године; погинуо је као командир чете у Четвртој црногорској пролетерској бригади код Невесиња марта 1943. године.

Јово Јанков је био борац из првих ратова, колонизован је са сином Бранком у Бачко Добро Поље 1945. године. Бранко је био припадник НОП-а од 1941. године, а Жарко при крају рата. Био је цијењен омиљен човјек, нарочито међу младима.

Марко и Трипко Милосављеви су били школовани људи, што је у оно вријеме била ријеткост. Марко је био учитељ, а Трипко поштански службеник.

Спасоје Благојев је имао два сина: Ивана и Ђура. Иван је завршио богословију на Цетињу, али се није никад запопио.

Имао је пет синова: Милована, Радомана, Петра, Радула и Саву. Милован је био борац из првих ратова. Имао је два сина: Драгишу, официра ЈНА, и Слободана, универзитетског професора и доктора правних наука. Милован је 1945. године колонизован у Бачко Добро Поље.

Радоман Иванов је као гимназијалац одведен у заробљенички логор у Мађарску, гдје је умро 1917. године. Петар као геометар службује по разним мјестима Југославије, а од 1945. ради у Београду. И њихов брат Радуле ради у Београду од 1930. године у Сенату. Он је рањен приликом бомбардовања Београда 6. априла 1941. године и остао је инвалид. Њихов најмлађи брат Сава имао је два сина. Сава је био борац НОР-а.

Ђуро Спасојев је био официр црногорске војске, као храбар ратник командовао је водом у балканским ратовима, када је и рањен. Он је учесник и Првог свјетског рата. Ђуро оболијева од шпањолице 1917. године, од које и умире. Остао му је син Спасоје који је као правник службовао по многим мјестима наше земље.

Данас од овог братства нико не живи на Међужвању, већ су се иселили у разна мјеста наше земље. Неки од њих повремено долазе у свој завичај. Једна породица Благојевића живи у Жабљаку.

Славе Ђурђевдан.

КАЛПАЧИНЕ

(на Међужвању и Жабљаку)

Калпачине потичу од Раосављевића. Презиме су добили на сљедећи начин: када су турски бегови прикупљали харач од тамошњег становништва на једном скупу гдје су били сви присутни, био је један Раосављевић коме је било име Филип. Он је био изузетно развијен, а на глави је имао неку врсту капе са великим калпаком. Посматрајући га бег рече: „Погледајте колики је онај Калпачина“. По овоме се прозову Калпачине.

У другој половини 18. вијека ускоче у Шаранце, у село Крш. Ту су живјели неко вријеме, док не дођоше у сукоб са лупежима који су били дошли да им краду стоку. Калпачине их побију и побјегну у Затарје, у село Врбово код Бабина.

Филип Раосављевић — Калпачина, родоначелник братства Калпачина, имао је два сина — Јована и Ристана. Од Јована

су Калпачине које живе на Међужвању и Жабљаку, а од Ристана Ристановићи, који живе у пљеваљској Буковици.

Јован Филипов имао је синове Божа, Митра и Обрада, који око 1850. године из села Врбова ускоче у Шаранце, а 1861. године добију земљу у Међужвању и Селини, гдје се као ускоци стално населе.

Обрад Јованов није оставио потомство јер је као младић од седамнаест година учествовао у бици на Вучјем долу 1876. године, у којој је погинуо.

Божо Јованов био је истакнути јунак који је учествовао у многим бојевима против Турака: Шаранској бици 1862. године, у Бобовској буни и у бици на Вучјем долу. Божо је рањаван четири пута. Опјеван је у народној пјесми. Био је кмет на Међужвању. Имао је два сина: Вукашина који је погинуо у Првом балканском рату 1912. године, и Филипа — учесника Првог свјетског рата. Од Филипа није остало мушких потомака, а Вукашин је имао сина Владимира.

Митар Јованов имао је Милоша и Николу, који је умро у логору Нађмеђер, а Милош је имао три сина: Обрада, Новака и Бошка.

Калпачине су познати као паметни и разборити људи.

Поред Међужвања и Жабљака, у којима живе, Калпачина има још у Пљевљима, Чајничу, Никшићу, Подгорици, Бару, Београду и неким другим мјестима.

Славе Ђурђевдан.

КРЕЈОВИЋИ

Крејовићи, исто као и Калпачине, потичу од братства Раосављевића који су живјели у Липову код Колашина, одакле синови Луке Раосављевића Филип и Митар ускоче у Шаранце у другој половини 18. вијека, гдје су у Кршу живјели неко вријеме, док не дођоше у сукоб са лупежима који су били дошли да им краду стоку. Они побију лупеже и бјеже у Затарје. Митар оде у Бушање у заселак Крејовину и по том мјесту насељења добије презиме Крејовићи. Митар је имао синове: Станишу, Милована и Петра.

Станиша је са синовима Стојаном, Павлом и Димитријем прешао на Међужвање око 1853. године. Стојан је био познати хајдук; погинуо је у Козици у неком сукобу с Турцима.

Јагош Павлов је као комита учествовао у Комитском покрету у времену 1916-1918. године. Новица Павлов је живио на Међужвању, гдје и данас живи његов син Радован.

Крејовића има и у другим мјестима наше земље, гдје су се одселили ради запослења.

Славе Ђурђевдан.

ЗЕЈАЦИ

(на Пашином Пољу у Његовуђи)

Зејаци потичу од Доброја. Живјели су дуго, с осталим братственицима, у селу Стричини у колашинском крају. Око 1820. године Симо Зејак, који се истицао јунаштвом у многим бојевима против Турака, ускочи у Шаранце, због заваде с тамошњим Турцима. Симо је био познати јунак, који је дуго четовао по Затарју и Доњем Колашину. Имао је два сина — Нећелька и Тодора.

Зејаци живе на Пашином Пољу и Његовуђу.

Славе Ђурђевдан.

РАОНИЋИ

(у Врелима и Жабљаку)

Раонићи су огранак Вукадиновића, који потичу од Доброја. Род су с Раосављевићима и Дедеићима, од којих су и друга братства која су набројана у дијелу о Дедеићима.

Породица Вукадиновић је живјела у селу Прошћењу, у околини Мојковца, и била је имућна и бројна. Од овог братства био је познат Радоња, а по некима из њиховог братства и Његован.

Једном приликом Турци покушају да оскрнаве манастир у Добриловини. Вукадиновићи се ставе у заштиту, Турке поубијају, а њихове лешеве склоне. За ово се брзо дозна и Турци се освете разоривши Прошћење, а Вукадиновиће готово све побију. Тада погине Радоња, син Његована Вукадиновића, а остану његови малољетни синови Марко и Маринко. Њихова мајка се као млада удовица, којој је било име Роса, преуда за Мила Раонића из Прошћења и са собом поведе своје малољетне синове Марка и Маринка, који се по очуху Милу Раонићу прозваше

Раонићи. Данашњи Раонићи у Врелима казују да су Марко и Маринко имали и трећег брата, који је остао у својој ујчевини приликом преудаје мајке Росе, као и да је задржао презиме Вукадиновић и да су од њега Вукадиновићи у Гојаковићима код Мојковца.

Кад Маринко убије неког Турчина, браћа ускоче у Шаранце и населе се у селу Врелима, гдје и данас живе њихови потомци.

Маринко је имао сина Радуна, а овај Новицу и Ђорђија. Од Марка су били Петко, Тимо, Лазар-Лазо и Јован; Петко је имао Симеуна, Митра и Тома; Томо Живка; Лазо Петра, Димитрија, Окицу и Јовицу, а Јован није имао мушких потомака.

Ово братство је дало доста истакнутих људи и врсних интелектуалаца на разним дужностима. У НОР-у су дали велики допринос својим активним учешћем у јединицама НОВ-а као борци и старјешине.

Радосав Димитријев, искусни ратник, од првих устаничких дана опредјељује се са својом породицом за НОП. Налазио се на одговорним дужностима све вријеме рата; био је и командант мјеста на Његовуђи, а касније у безбједности. Његов син Војислав, млади борац Језеро-шаранског батаљона гине у чувеној Пљеваљској бици 1. децембра 1941. године, а кћерка Викторија-Вита, удата Перуничић, била је у НОР-у од првих устаничких дана; од формирања Четврте црногорске пролетерске бригаде налазила се у њеним редовима, а касније је у Деветој црногорској бригади била замјеник комесара чете и бригадне болнице; носилац је Партизанске споменице 1941. године. Лазар, Радосављев син, налази се као познати и признати правник на одговорним дужностима у области правосуђа у Републици и Федерацији.

И Јованова породица се опредијелила за НОП. Велимир Јованов је био припадник НОП-а од 1941. године. Прво се налазио у Дурмиторском одреду, а касније је био у Четвртој црногорској бригади од њеног формирања у којој је био командир чете и командант артиљеријског дивизиона. Он је и рањаван. Носилац је Партизанске споменице 1941. Његов брат Благота је такође био припадник НОП-а од 1941. године; погинуо је на Грабу код Бијелог Поља 2. маја 1944. године као борац Четврте црногорске пролетерске бригаде. Лука, њихов брат, био је активиста у НОП-у, а радио је у народној власти и у позадинским органима.

Илија Новичин је припадник НОП-а од првих ратних дана; погинуо је у Добром Долу јуна 1942. године као припадник јединица НОВ-а, које су се повлачиле за Босну.

Љубисав Вукосављев, дугогодишњи просвјетни радник и директор школе, био је активан у друштвено-политичким организацијама среза и општине, добар познавалац историје племена Шаранаца; нестао је релативно млад 1986. године у јеку највећих стваралачких могућности.

Славе Ђурђевдан.

ШПАЊЕВИЋИ

(у Палежу код Жабљака)

За ово братство се казује да су огранак Дедеића, од којих су се давно одвојили. Не знају по чему се презивају садашњим презименом, али знају да је старо. Њихови рођаци живе у Прошћењу и Гојаковићима код Мојковца, одакле је Милутин Лучин ускочио у Шаранце 1875. године, гдје је живио све до почетка 20. вијека, када се Милутинов син Ђорђије-Ђоле доселио у село Палеж код Жабљака. Ђоле је имао два сина Божа-Ага и Радомана, чији синови и данас живе у Палежу.

Шпањевића који су рођени у Палежу данас има у Подгорици, Никшићу и Жабљаку, гдје су отишли ради запослења.

Славе Ђурђевдан.

БАЈОВИЋИ

(у Жабљаку)

Потичу из Видрована код Никшића, одакле се Митар Костин Бајовић доселио с породицом 1965. године у Жабљак, гдје се запослио на мјесту управника економије у Земљорадничкој задрузи у Жабљаку.

Даљња старина им је братство Вујовићи са Чева, одакле се тридесетих година 19. вијека доселио Бајо Вујовић, по коме његови потомци узеше презиме Бајовић.

Митар има сина Александра-Сашу.

Славе Аранђеловдан.

ПЕЈОВИЋИ

(живе у Пасјем Нуглу и Жабљаку)

Потичу од Добројевих потомака и убрајају их у Дедеине потомке. Новак предак данашњих Пејовића из Пасјег Нугла, доселио се из Поља код Мојковца око 1840. године у Шаранце. У почетку је живио код Дедеића, гдје се и оженио и стално настанио у Пасјем Нуглу. Имао је три сина: Новицу, Ђока и Саву; Новица Нешка, Мешана и Миљана; Ђоко Милана, Митра, Миливоја и Милутина, који се утопио не оставивши потомства; Сава је имао три сина: Трипка, Уроша и Јагоша.

Нешко Новичин се није женио и нема потомства, Машан има Бранка и Радоја, а Миљан Радована.

Милан, син Ђоков, био је у првој организацији Комунистичке партије у њеном секретаријату. Био је припадник и симпатизер НОП-а, и као истински родољуб колонизован је 1945. године у Кулу.

Трипкови синови: Милош, погинуо као борац НОР-а у Сјеници 1944. године; његов брат Милорад био је борац НОР-а у саставу 7. омладинске бригаде; брат Вељко, активно је учествовао у НОП-у, нарочито у омладинској и скојевској организацији. Био је истакнути просвјетни радник, који је читав свој радни вијек провео на раду са младим генерацијама.

Урош Савин је био припадник НОП-а од првих устаничких дана, налазио се на раду у народној власти и на терену, а од оснивања Шесте црногорске бригаде био је у њеном саставу.

Има их у Војводини, гдје су колонизовани 1945. године, као и у другим мјестима гдје су одлазили најчешће из економских разлога и ради школовања.

Славе Ђурђевдан.

ЛИЈЕШЊИЋИ

(у Жабљаку)

Драго Марков Лијешњић из Кисељака код Сарајева 1969. године долази на рад у Жабљак, као молерски мајстор, гдје се оженио од братства Баранин с Питомина и остао ту да стално живи.

Даљња му је старина из Босанског Грахова.

Славе Аранђеловдан.

КРСМАНОВИЋИ

(у Зминици)

Поријеклом су од братства Лацмана из Затарја, одакле су браћа Спасоје и Жоље око 1820. године ускочили у Шаранце због убиства неког Турчина и населили се у Зминици, гдје и данас живе њихови потомци.

Славе Свете Враче.

ПАВЛОВИЋИ

(у Селини и Пасјем Нуглу)

Павловићи потичу из Никшићке жупе, одакле су се око 1712. године иселили у Доњи Колашин, у село Прошћење, и тада су се презивали Спаићи. Породично предање зна за најстаријег претка, попа Јована Спаића, који је, како се приповиједа, стекао велике заслуге и повластице код Турака кријући неког пашу који се био одметнуо од султана, када је поново стекао султанову милост, он се одужио попу Јовану Спаићу и његовом брату тако што им је дао спахилук потврђен од султана.

Поп Јован имао је сина Павла, а Павле Радоја, Симеуна, Новака и Рада, који се по оцу Павлу прозваше Павловићи. Негдје око 1800. године побише неке Турке због зулума, па ускоче у Шаранце; ту су кратко вријеме живјели, јер их колашински Турци нападну и разуре. Након ове разуре, прећу у Горњу Морачу, гдје су једно вријеме живјели. Негдје око 1825. године одлазе у Сировачке баре, гдје су се кратко задржали, јер су прешли у Пасји Нугао, у Шаранце, гдје су се настанили. Године 1861. Симеун се са својом породицом из Пасјег Нугла преселио у село Селину, испод Пирликтора, гдје се стално настанио.

Павловићи су се истицали као добри јунаци у многим борбама против Турака. Од њих су нарочито били познати Петар, Симеун, Митар и Ристо. Тодор Павловић је био познати комита у Комитском покрету 1916-1918. године.

Симеун Павлов је имао четири сина. Милутина, Милету, Нећељка и Мијаила, а од Радоја Павлова остадоше Радивоје и Мијаило. Од њих воде поријекло сви Павловићи у Пасјем Нуглу и Селини. Радован Павловић из Селине и Милета Павловић из Пасјег Нугла били су истакнути патриоти и угледни домаћини у свом братству и у свом крају.

У НОР-у су погинули Нико Илијин на Пљевљима 1. децембра 1941. године, Јелисавка, Радованова супруга, у Далмацији 1943. године и Радомир Милутинов 28. јуна 1944. године, код Бијелог Поља, као борац 7. омладинске црногорске бригаде.

Павловића има исељених у околину Пљеваља. Има их и у другим мјестима широм земље.

Са Павловићима су род Кршикапе у ускочком селу Сировац.

Славе Лучиндан, а прислужују Малу Госпођу.

ДАЦИЋИ

(у Врелима и Смољану)

Дацићи су огранак Булатовића из Роваца, одакле је Томаш Булатовић преселио у село Стричину код Мојковца.

Томаш је имао два сина: Милију и Радивоја. Милија је рано нестао и његове синове је подигла мајка Даница — Даца. Даца је била веома храбра жена, уважавана у средини у којој је живјела, па су по њој њене синове звали Дацини синови или Дацићи. Постоји прича међу Дацићима о томе како је Даца завршила живот. Кажу да је у једној бици са Турцима учествовала и Даца са пушком у руци. Када су јој саопштили да су јој у овој бици погинули синови, она није могла поднијети губитак синова, па с пушком у руци скочи у Тару и удави се. Њени синови из поштовања према њој узму за своје презиме Дацићи, а тако су их већ називали.

Милија и Даца имали су сина Милована, који је био познати јунак. Он се, убивши бега Мушовића, који је хтио да га опљачка, преселио из Стричине у Шаранце у мјесто Шипље на манастирску земљу, гдје су живјели све дотле док нијесу купили земљу у Врелима. Милован је погинуо у мјесту Крајевима код Бистрице у једном сукобу с Турцима. Осим Милована, Милија је имао и синове: Мину, Биша и Лазара. У бици на Вучјем Долу учествовали су Лазар и Мина. Лазар је у бици погинуо, а Мина је тешко рањен.

Милован је имао синове: Мата, Марка, Трифуна, Сретена-Пуја, Милана, Мида и Милића — Цала.

Лазареви синови су: Новак - Ново, Машан - Машо, Трифун - Трипко и Јаков. Сва четворица су одселили 1889. године у Србију у мјесто Сијариње — јабланички крај. Машан је погинуо у Првом свјетском рату. Мина Милијин није имао мушких потомака, а Бошко је имао три сина: Баса — нема потомака, Радована — Бејда без потомака и Мирка који је погинуо као комита 1918. године на Штуоцу; ни од њега није остало мушких потомака.

Сви данашњи Дацићи потичу од Милована и Лазара.

У Добриловини живи братство Ровчани који воде порijекло од Радивоја, Томашевог сина.

У Гајтан се из Врела доселио Милић Милованов. Његов син Милутин погинуо је у Првом свјетском рату, Михаила су убили Бугари у Првом свјетском рату.

У Косаницу је одселио Мато Милованов и Маркови синови: Симо у Крће код Бољанића, а Нећељко у село Бабе код Бијелог Поља. Нећељкови синови Шпиро и Вук су били истакнути борци НОР-а. Вук је као заточеник Колашинског затвора успио у оковима да побјегне са стрелишта маја 1943. године и прикључи се јединицама НОВ-а. Шпиро је као стари члан Партије био и један од организатора устанка у бјелопољском крају. У Трећој санџачкој бригади био је комесар чете. Погинуо је херојски у Босни почетком 1943. године. Дрвни комбинат у Бијелом Пољу носи његово име.

Истакнуте улоге у НОП-у су заузимали и Радован Павлов и његова браћа Радоман, Ђорђије, Михаило и Батрић. Они су носиоци Партизанске споменице 1941.

Велики дио братственика Дацића је погинуо у току НОР-а, као нпр.: Мијаило Илијин на Пљевљима 1. децембра 1941. године, Јаковљеви синови: Михаило на Сутјесци јуна 1943. године, као борац Четврте црногорске пролетерске бригаде, Милутин код Карловца маја 1945. године као борац 7. омладинске бригаде и Ђорђије код Шида 1945. године, Блажо Новаков на Левер Тари 1944, а Радисав Милошев на Игману марта 1945. као борац 7. омладинске бригаде.

Једна кућа Дацића налази се у Смољану.

Славе Лучиндан.

СТРЕЛИЦЕ

(у Пасјем Нуглу)

Воде поријекло од братства Томовића из Голије, одакле Малиша Томовић, око 1820. године, ускочи у село Љевишта, у Горњу Морачу, гдје се настанио. Малиша је био добар стријелац и храбар јунак, па га зато назваше Стрелица. По њему његови потомци добише презиме Стрелице. Малиша је погинуо у једном сукобу са Турцима на планини Лукавици код Драгилова вира.

Малиша је имао сина Јакова, који се оженио од братства Бојовића из Шаранаца, код којих се настанио у селу Зминици. Јаков је био јунак и погинуо је 1875. године на Ограђеници у борби против Турака. Остали су му синови: Димитрије, Милош, Лука, Симо и Симеун. Лука, Милош, Симо и Симеун преселили су се 1889. године у мјесто Шилово код Сијаринске Бање. Симо и Симеун су погинули у Првом свјетском рату, а Лукини потомци по Луки узеше ново презиме Лукановићи, како се и данас презивају.

Димитрије Јаковљев преселио се из Зминице у Пасји Нугао, гдје су живјели његови потомци до шездесетих година 20. вијека, када су се иселили ради запослења у друге крајеве наше земље, тако да сада од овог братства нико не живи у Пасјем Нуглу. Највише их има у Београду.

Славе Јованђан зимски.

ЧАБАРКАПЕ

(у Јелиној Гори и Пашином Пољу)

Они су од Чабаркапа из Крупица, из Затарја, одакле су око 1850. године ускочили у Јелину Гору као Ускоци браћа Лазар, Петар и Милош, а нешто касније код њих ускочи и рођак им Вукоје.

Од братства Чабаркапа из Крупица негдје шездесетих година 20. вијека досели се у Пашино Поље Драго на мираз и Татомир, у Жабљак, гдје се запослио, оженио и настанио да стално живи.

Славе Митровдан.

БРАЈОВИЋИ

(на Међужвању)

Брајовићи воде поријекло из села Козице код Пљеваља, одакле су, средином 19. вијека, ускочили у Шаранце браћа Јован, Вук, Средо и Радован. Они 1861. године, као ускоци, добију земљу на Међужвању, гдје се и населе. Од браће једино је од Вука остало потомство, и то једна кућа све до НОР-а 1941-1945. године, када су њиховог посљедњег потомка на звјерски начин убиле неке комшије из непознатих разлога, тако да се ово братство на Међужвању истражи.

Од Брајовића се истакао у Херцеговачком устанку Обрад који је погинуо 1875. године на Тари.

Славили су Никољдан.

РОБОВИЋИ

(у Селини)

Воде поријекло из затарског села Забитља, одакле су Раде Диков и Мијајло Иванов 1855. године ускочили у Шаранце. За велике заслуге које су Робовићи показали у многим бојевима против Турака око 1861. године добију земљу у Селини, гдје се стално населе. У том времену међу ускоцима, који су били врло активни, истицали су се седморица браће Робовића, од којих је био посебно чувен Иван као харамбаша. Васо и Јован-Јово Робовићи истакли су се у Херцеговачком устанку у којем су и погинули: Васо на Тари 1875. године, а Јован-Јово на Бобову исте године.

Од учесника НОР-а 1941-1945. године треба истаћи Радомана Секулова, борца 7. омладинске бригаде од њеног формирања, у којој је био чувени пушкомитраљезац и неустрашиви јунак из многих бојева које је водила ова славна бригада.

Робовићи су се послије 1945. године иселили из Селине, углавном ради школовања и запослења, у разне крајеве наше земље, тако да од овог братства данас нико не живи у Селини. Своја имања нијесу отуђили.

Славе Ђурђевдан.

МИЉИЋИ

(у Доњој Добриловини и Луци)

Поријекло им је из Куча, гдје су се презивали Вељовићи. Из Куча су веома давно побјегли због крви и настанили се у пљеваљском крају. Били су бројни и вриједни, тако да су се за кратко вријеме обогатили. Имали су доста стоке, коју су давали на чување под паре, па их прозваше Подпаре - Потпаре.

Јово Потпара рано погину у неком сукобу с Турцима; остане му жена Миља, која је била родом од Рондовића - сестра Леке капетана, са малољетним сином Митром, кога су по мајци Миљи звали Митар Миљин. Митар је имао два сина: Вула и Божа. Негдје око 1846. године ударе два турска зулумћара Усо и Асо Мицановићи да плијен Митрову стоку. Митров четрнаестогодишњи син Божо успије да из неке кубуре убије оба нападача, при чему је и он рањен и једва се бјекством спаси. Одлази у своју ујчевину у Пренћане, гдје га је нашао отац Митар. Из Пренћана се пребаце преко Таре и населе се у Новаковићима у Језерима. Код њих је дошао и Вуле са женом. Доласком у Језера, Митар са синовима узме презиме Миљић, по својој мајци Миљи.

У Новаковићима су остали око двадесет година, онда их Шаранци населиште у Доњој Добриловини послије 1862. године као граничаре.

Вуле Митров је имао сина Вула, који се родио посмртно, а његов брат Божо је имао пет синова: Милована, Јова, Пера, Тома и Петра. Миљићи су учествовали у балканским и Првом свјетском рату. За вријеме аустроугарске окупације 1916-1918. године, неко је проказао Швабама да се код њих налазе комити, па су Швабе са великом војском ударише на Добриловину, не би ли похватали комите, у чему нијесу успјели, јер су комите успјеле да се извуку из обруча. Швабе тада ухвате Милована и Тома и обојицу убију у селу Шљиванску. Куће и имовину им попале, а стоку плијене, тако да су остали без ичега.

Видак Милованов је припадао НОП-у од 1941. године, прво у Дурмиторском одреду, а онда у 7. црногорској омладинској бригади у којој је био командир чете, замјеник команданта и командант батаљона. У рату је рањаван.

Марјан Урошев међу младим књижевницима и стваралоцима заузима запажено мјесто.

Миљића има у разним мјестима наше земље, гдје су најчешће одлазили из економских разлога и ради школовања. Има их у Подгорици, Бару, Котору, Сомбору, Чачку и Жабљаку.

Славе Никољдан.

ДАМЈАНОВИЋИ

(у Градини и Пасјем Нуглу)

Воде поријекло од Дамјановића са Косанице, одакле је 1855. године Бјеко Дамјановић, са синовима Пером, Ристом, Драгом и Милутином, као ускок ускочио у Шаранце и населио се у Градини, гдје и данас живе њихови потомци.

Гојко Мирков се са Градине доселио 1961. године у Пасји Нугао на земљу коју је купио од Стрелица.

Има их у разним мјестима гдје су одлазили ради запослења.

Славе Никољдан.

РАДОЈЕВИЋИ

(у Градини и Жабљаку)

Радојевићи су се средином 19. вијека у шаранско село Градину доселили из Чавња, из Затарја. Њихова старина је на Чеву, одакле су се врло давно иселили у Љешанску нахију, а одатле прећу у ровачко село Лијешње, гдје су се намножили у веома бројно братство. Неки од ових Радојевића из Лијешња преселе се у Чавањ, гдје су живјели све до 1860. године, када су се завадили са Ђурђевићима и двојицу убили, па су због тога Сава, Добрица, Ђурица и Окица ускочили у шаранско село Градину.

У Херцеговачком устанку 1875-1878. године активно су учествовали Мијајло, који је погинуо на Стожеру 1877. године, те Димитрије и Секуле, који су погинули на Крупицама 1877. године.

У НОР-у су погинули Радоман Радулов на Бељину Брду 1942. године и његов син Радомир на Градини код Бијелог Поља 1944. године, као припадници јединица НОВ-а.

Крајем 19. вијека Ђорђије се из Градине преселио у село Мотички Гај код Жабљака, одакле се оженио, али се истржи не оставивши мушких потомака.

Неколицина пређе да живи и ради у Жабљак, гдје су се стално населили.

Славе Ћириловдан.

РОГАНОВИЋИ

(у Брајковачи и Жабљаку)

Радован Видаков Рогановић из Бјелошевине из Никшићке жупе доселио се 1918. године у шарански Смољан код Радошевића, гдје се оженио 1924. године од Бојовића са Богомоље. Купи имање у Брајковачи од Ђорђија Чичића 1937. године и ту се стално настани. Имао је пет синова: Марка, борца 7. омладинске бригаде, који је погинуо 1944. године код Бијелог Поља, те Влајка, Новака, Милорада и Слободана. Новак једино живи у Брајковачи на свом очинству, док су остали ради запослења отишли у друга мјеста; Влајко је у Жабљаку, Милорад у Никшићу, Слободан у Пљевљима.

Славе Зачеће Јована Крститеља (6. октобар).

ЛЕКОВИЋИ

(живе у Расови)

Постоје двије верзије о поријеклу Лековића. По првој верзији Лековићи потичу од Ивановића са Чева. Из овог села Лековићи су се иселили у два правца. Једни су пошли у Црмницу, а други у Тару. Лековићи у Тари мисле да нијесу дошли са Чева, већ из Црмнице. Са овим се слаже и предање црмничких Лековића.

Друго предање казује да Лековићи потичу од Леке капетана из Кочана код Никшића. Из Кочана се Лекин син Иван преселио на Чево, а други синови на Гласинац и Соколац у Босни. Даље, постоји мишљење да су се Иванови синови на Чеву по Ивану прозвали Ивановићи. Са Чева се Иванови потомци селе у село Груду у Албанију. И једна и друга верзија имају основа.

Међутим, А. Лубурић у својој монографији *Дробњаци — племе у Херцеговини* каже да су се Лековићи доселили из Чева у Кличево код Никшића 1736. године, и то три брата: Марко, Тимотије и Симеун. Из Кличева се послије неког времена населе

на десној обали ријеке Таре у Ђурђевића Тари. Ту се Симеун закалуђери и постане калуђер у манастиру Светог Арханђела Михајила, који се налази на десној обали ријеке Таре. Од Марка су Лековићи у Ђурђевића Тари и Расови. Тимотије је имао два сина Марка и Милића, који због заваде са Турцима одселе на Гласинац, населе ново насеље и тамо добију презиме Новосели. Од Марка, који је имао надимак Мало, потичу Маловићи на Гласинцу, а од Милића су Новосели. Милић је имао шест синова и са њима се доселио у село Босачу код Жабљака 1826. године. У братству Новосела живи верзија да су потомци Тимотијеви, тј. да су се доселили са Гласинца на Босачу 1826. године.

Милисав Лековић у својој књизи *Лековићи и Остојићи у ускочком покрету из Затарја* (Нова књига, Београд 1990) казује да је најстарији предак за кога знају Стеван, који је имао седам синова: Марка, Млађена-Мала, Арсенија, Тимотија, Максима, Јова и Ђорђија.

Лековићи у Расови потичу од Јовових и Ђорђијевих потомака.

Јово Стеванов је имао два сина, једног који се замонашио у манастиру Светог Архангела на лијевој обали Таре и Јанка који се преселио у село Расово на лијевој обали Таре и он је имао пет синова: Јова, Малишу, Станишу, Петра-Пера и Јована. Од Јова и Малише нема потомства, Станиша је одселио прво у Босну, одакле је прешао у Радоину код Нове Вароши, гдје и данас живе његови потомци; Петрови потомци живе у Сврачкову код Ужичке Пожеге. У околини Чајнича има Лековића, за које се претпоставља да су од Петра или Станише.

Јован Јанков има сина Вукашина, чије потомство живи у Расови.

Ђорђије Стеванов је имао два сина — Мијаила и Миливоја, чији потомци живе у Ђурђевића Тари, а Мијаилов син Симеун пресели се у село Расову. Он је имао синове: Мијаила, Шћепана и Рада, а Мијаило има три сина — Милинка, Сава и Милутина. Сва тројица су били учесници НОП-а и велики активисти. Милутин је погинуо у јединицама НОВ-а у Лековини 1942. године, Милинко је 1945. године колонизован у Бачко Добро Поље, а Саво је био активиста у НОП-у и борац у 7. омладинској бригади. Са њим су у истој бригади били и његови рођаци браћа Милорад и Жарко Шћепанови.

Славе Аранђеловдан.

ПОПАДИЋИ

(у Пасјем Нуглу и Жабљаку)

Попадићи воде поријекло из Трешњице, из Ђурђевића Таре, одакле су синови Ристана Попадића Јован, Војин и Огњен 1875. године ускочили у шаранско село Пасји Нугао. Учествовали су активно у Херцеговачком устанку 1875-1878. године. Војин је одселио у Горњу Добриловину и његови потомци данас живе у Црвеној Локви и Мојковцу.

Огњен је имао Риста и Саву од којих нема мушких потомака.

Јован Ристанов има два сина Милоша и Марка: од Милоша су Бранко — живи у Београду, и Рајко који живи повремено и у Београду и у Жабљаку. Милошев брат Марко је имао сина Јована-Мусу, од кога нема мушких потомака, а живио је у Пасјем Нуглу.

Док је био у Трешњици, Ристан је радио при манастиру Светог Архангела Михаила, и кад су Турци 1875. године манастир разорили и спалили, он је тада из манастира спасио требник, који се и сада налази и чува у кући Рајка Милошева у Жабљаку.

Славе Ђурђевдан.

МРДАЦИ

(у Расови)

Мрдаци воде поријекло из села Трешњице из Ђурђевића Таре, одакле су потомци Мијата Јованова 1875. године као ускоци дошли у село Расову на лијевој обали Таре. Масовно су учествовали у Херцеговачком устанку 1875-1878. године. Од њих се нарочито тада истакао Петар који је погинуо на Крупицама 1877. године.

Од њих има исељених у Никшић.

Славе Никољдан.

БАЈЧЕТЕ

(у Зминици и Његовуђи)

Воде поријекло из Затарског села Крушева код Пљеваља, одакле се Радојица са породицом као ускок 1875. године доселио у Зминицу код Бојовића. Њихово даљње поријекло је од братства Миљанића из Бањана, одакле су у Затарје прешли у другој половини 17. вијека. Њихово исељење из Бањана било је због притиска и напада Турака, који су их разорили и велики дио народа поубијали.

Активно су учествовали у Херцеговачком устанку 1875-1878. године, у коме се истакао Јован Бајчета; погинуо је код Колашина 1875. године.

Од овог братства био је познат и Дико, који је живио у Мотичком Гају, на миразу, и доживио је дубоку старост. Био је омиљен и цијењен човјек у својој средини.

Славе зимски Јовањдан.

ШУЋУРИ

(у Пасјем Нуглу)

Потичу из Драговољића код Никшића, одакле се Андрија Лучин одметнуо око 1840. године и одао се четовању. Једно вријеме је становао по шаранским селима и са Шаранцима се дружио и четовао борећи се против Турака. Оженио се од Павловића, из Пасјег Нугла; добио је сина Алексу и тада се населио код Павловића.

Сада их у Пасјем Нуглу нема, јер су се иселили.

Славили су Лучиндан.

МАНДИЋИ

(у Градини и Корману)

Воде поријекло из Плане код Колашина, гдје су се презивали Грујићи. Из Плане су се са осталим шаранским породицама доселили у Шаранце. Маринко Грујић се доселио 1782. године и прво се населио у село Пода, а нешто касније преселе се у Градину, гдје и данас живе.

Презиме Мандић добили су по некој Манди, по којој се њени потомци прозваше Мандићи.

Из овог братства био је познат Ђорђије Мандић, који се истакао у Херцеговачком устанку 1875-1878. године; погинуо је 1877. године на Крупицама у борби с Турцима.

У НОР-у су били 1941-1945. године, а погинули су Петар из Кормана 1943. године у Босни и Радоје из Градине на Сарајеву 1943. године, оба као припадници јединица НОВ-а.

Славе Никољдан.

МАРКОВИЋИ

(у Јелиној Гори)

Доселили су се у Јелину Гору из Плане колашинске у другој половини 19. вијека. Од овог братства неки су се одселили у пљеваљски крај, у Водно и Крупице, а једни у Буковицу. У Шаранце су се доселили Мића и Радуле, с породицама, и населили се у Јелиној Гори. Неки од њих су прешли на Луку Перовића.

Једно вријеме су били бројни, све до 1938. године, када се дио овог братства одселио у пљеваљску Буковицу, а у Јелиној Гори су остали браћа Ненад и Милика, са породицама.

Ненад је учесник НОР-а 1941-1945. године, када и гине 1942. године, у борбама против непријатеља на Липову. Остала су му три сина — Радојица, Бошко и Војислав. Од Милике је остао син Милорад.

Далека старина Марковића је из Марковине, одакле су се доселили у Плану колашинску, међу Шаранце, који су у то вријеме ту живјели. Од овог братства су се међу Шаранцима истакли као познати ускоци и јунаци Милутин и Мића у многим бојевима против турака.

Сада од овог братства нико не живи стално у Јелиној Гори, већ долазе повремено на своја имања, која одржавају сезонски-љети.

Славе Ђурђевдан.

Б) УСКОЦИ

ТРЕБЈЕШАНИ

Требјешани чине групу родова која је ускочила из никшићког села Требјесе на дробњачку територију и населила села Сруг, Малинско и Сировац. Овај се предио по становништву који га је населио назвао УСКОЦИ.

Требјешани су дио племена Никшића, које по предању доби име по Никши, сину војводе Илиона и Јевросиме, кћери Стевана Вуканова Немањића.

Негдје око 1711. године Требјешани, у заједници с осталим родовима из околине Никшића, и помоћу Црногораца и Брђана, по наговору пуковника Михајила Милорадовића, изасланика руског цара Петра I, нападну Турке у граду Никшићу. Пошто се овај напад заврши неуспјехом, Требјешани, бојећи се турске освете, напусте своје село Требјесу и пређу на Чево, гдје су живјели тридесет година. Никшићки Турци тада разоре село Требјесу, а имања приграбе.

Требјешани су четовали и нападали Турке и турска села у околини Никшића, тако да су Турцима додијали, па их ови позову на помиру и обећају им повратак на њихова имања у Требјеси, гдје могу мирно живјети; ови то и прихвате.

Требјешани обнове разорено село и ту су живјели у миру до 1787. године, када дође до рата између Русије и Турске, а наредне године зарати и Аустрија против Турске. Године 1789, на позив руског грофа Марка Ивељића, руског изасланика, против Турака се дигоше Црногорци и херцеговачка племена и исте године нападоше град Никшић. Овај напад није успио, па се Црногорци и Брђани повуку и одустану од напада. С њима су се морали повлачити и Требјешани, јер им није било опстанка ни живота у Требјеси, што се и показало оправданим — Турци су Требјесу разорили и потпуно уништили.

Требјешка братства су се тада састојала од Балића, Батрићевића, Буњића, Драгићевића, Дипића, Јокановића (Лопушина), Кљајића, Симоновића, Војводића, Вујачића и Распопа.

Требјешани након ове разуре остану двије године у Пјешивцима и Бјелопавлићима, одакле пређу у Доњу Морачу и настане се у конацима напуштеног манастира. Из Доње Мораче

наредне 1792. године прећу у село Љевишта у Горњој Морачи, гдје се прозову Ускоци.

Требјешанима су се придруживали и остали ускоци који су ускакали у слободну Горњу Морачу, бјежећи од турске освете и тражећи слободну и сигурну територију, гдје ће моћи на миру и у слободи да живе. У Ускоке су ускакали људи најчешће из околине Никшића, Колашина, Дробњака, Затарја и других херцеговачких крајева. Међу њима, у Љевиштима су били Гаврило Шибалија и Илија Томић из Превиша, а касније су им се придружили поп Милутин Церовић, из Тушиње, и Мијо Годијељ, са Годијеља, са групом Дробњака.

Турци се нијесу мирили с овако јаком ускочком организацијом, већ су вребали на све начине како би их уништили; тако су 30. јуна 1795. године изненада напали Љевишта. Један дио становништва успије побјећи и склонити се у шуму, други дио се супротставио, али Турци успију спалити село и повући се са плијеном. Ускоци, заједно с Морачанима, брзо се организују и пођу у потјеру за Турцима. Сустигну их, многе поубијају и плијен врате.

Требјешани су тражили одобрење од руског цара да се њихове породице могу преселити у Русију. Одобрење су добили, па су се двадесет три требјешке породице, са укупно деведесет осам чланова, 1804. године одселиле у Русију.

Требјешка братства Јокановићи (Лопушине) и дио Вујачића преселе се из Љевишта 1797. године у дробњачко село Струг, а у Љевиштима остане, послије пресељења Требјешана 1804. године у Русију, братство Дипићи, па се и они касније преселе на Струг. Од њих су братства Ђоковићи и Шундићи, у Жупи никшићкој.

ТРЕБЈЕШАНИ

(на Стругу)

Ово ускочко братство води поријекло од требјешког братства Дипића, које се, заједно с осталим требјешким породицама, иселило из Требјесе послије њихове разуре 1789. године — прво у Пјешивце и Бјелопавлиће, гдје су живјели око двије године, када прећу у Доњу Морачу, у манастирске конаке, а одатле се, 1792. године, населе у Горњој Морачи, у селу Љевиштима. Пошто се група требјешких породица иселила у Русију 1804.

године, у Љевиштима је остало требјешко братство Дипићи, који за своје презиме узму Требјешани, по мјесту Требјеси, одакле воде поријекло. Од њих су се одвојили Ђоковићи и Шундићи и населили у Жупи никшићкој.

Требјешани су имали у свом братству попова, па их још зову и Поповићи.

Нешто касније Требјешани се из Љевишта преселе на Струг, код Лопушина и Вујачића, гдје и сада живе.

Од овог братства било је доста истакнутих људи и јунака у свим временима. Био је познат Мићо Требјешанин, који је опјеван у народним пјесмама, Јован — капетан црногорске војске који је погинуо на Мојковцу 1916. године, те Милосав и Петар који су рањени у Мојковачкој бици 7. јануара 1916. године. Нећељко је био комита у Комитском покрету 1916-1918. године.

Милан — Трејо Секулов је један од најистакнутијих бораца из дурмиторског краја, као и један од организатора устанка ус вом крају; био је командант мјеста на Боану, истакнути старјешина у Четвртој црногорској пролетерској бригади и у другим јединицама, носилац је Партизанске споменице 1941. године. Данило Миланов је био истакнути борац у Четвртој црногорској бригади у којој је био и командир чете, а Новак Милосављев је био борац 7. омладинске бригаде. Радивоје Требјешанин је погинуо на Колашину 1942. године као припадник јединица НОВ-а.

Требјешана има у разним мјестима гдје су обично одлазили ради запослења.

Славе Лучиндан, а прислужују Петровдан.

НИКОВИЋИ

Воде поријекло од Ника Требјешанина, који се, почетком 19. вијека, из ускочког села Струга одселио на планину Пиву, у мјесто које се по њему, као и његови потомци, назва Никовићи. Они су дали доста добрих и познатих људи и јунака, а најпознатији је био племенски капетан Обрен Никовић.

Славе Лучиндан.

ЛОПУШИНЕ

(живе на Стругу)

Лопушине потичу од требјешког братства Јокановића. Презиме Лопушина добили су по једном свом претку који је био изузетно снажан, па је једном приликом за опкладу пресјекао вола једним ударцем ножа, као да је трава лопушина. Њега су послије овог звали „Лопушина“, а његове потомке по овом надимку прозваше Лопушине.

С осталим требјешким братствима 1789. године, послије разуре, прећу у Бјелопавлиће, а одатле у Доњу Морачу, гдје су кратко боравили, па се 1792. године населе у Љевиштима, селу у Горњој Морачи.

Ово братство је дало доста добрих људи и истакнутих јунака, од којих је најпознатији Вукашин Јокановић — Лопушина, чувени јунак из тог времена. Опјеван је у многим јуначким пјесмама под именом Вук Лопушина. Погинуо је млад у борби са никшићким Турцима, на планини Лоли 1796. године.

Иза Вука остану син Бајо и синовац Марко, који се, с осталим Требјешанима из Љевишта, преселе у дробњачко село Струг 1797. године.

Бајо је имао три сина. Јована, Луку и Вукашина, а Марко Драга и Крста. Око 1830. године Бајови синови са Струга прећу у Сировац.

Драго Лопушина био је чувени јунак и познати харамбаша свога доба, а његов син Беган истицао се у борбама Ускока против турака. Имао је звање сердара, а био је и ускочки капетан; опјеван је у народним пјесмама.

Каро Лопушина погинуо је на Петњем брду 1877. године у борбама против Турака. Јован Лопушина, наредник четовођа у комитском покрету, умро је од шпањолице 1918. године, а Милована су Швабе ухватиле и стријељале као комиту.

У НОР-у 1941-1945. године из овог братства су се истакли Мијат Савов, борац од 1941. године у Дурмиторском одреду и у Четвртој црногорској пролетерској бригади од њеног формирања командир чете, на чијем челу јуначки гине на Озрену 1943. године.

Радованови синови Милош, Милорад и Данило су били борци Четврте црногорске бригаде. Милош је од 1941. године у

НОР-у, а уб ригади од њеног формирања. Погинуо је јула 1943. године у мјесту Сеону код Прачића у Босни. И Љубомир Лопушина са Струга погинуо је 1945. године у Босни као припадник јединица НОВ-а.

Илија Лопушина са Струга, познати професор у Пљеваљској гимназији, један је од истакнутих просвјетних радника у предратном и поратном периоду, кога се његови ђаци радо сјећају и помињу.

Славе Лучиндан, а прислужују Петровдан.

ВУЈАЧИЋИ

(живе на Стругу)

Вујачићи потичу од Требјесе, гдје су се тако и презивали још док су живјели у Требјеси. Послије разуре Требјесе од стране никшићких Турака, 1789. године, Вујачићи с осталим требјешким братствима прећу у Бјелопавлиће, а одатле, након двије године, населе се у Доњој Морачи. Из Доње Мораче 1792. године прећу у Горњу Морачу и населе село Љевишта, чувено "гнијездо ускочко".

Из овог доба био је познат Стеван Вујачић као истакнути јунак. Његова удовица Јања се, послије његове смрти, са синовима, 1797. године, преселила у дробњачко село Струг и стално настанила са братственицима Лопушинама.

Стеван Вујачић имао је четири сина: Тура, Петра, Митра и Сима. Петар Стеванов био је познати јунак. Био је ускочки капетан. Погинуо је 1830. године приликом напада Смаил-аге Ченгића на ускочка села Струг, Малинско и Сировац. Овом приликом погинуло је, поред Петра капетана, још шеснаест Ускока и Дробњака.

Ускоци су осветили капетана Петра Вујачића посјекавши двадесет пет Турака из Никшића, дочекавши их у Буковичкој гори 1831. године. Овај догађај опјеван је у народној пјесми.

Петар Стеванов имао је сина Крста; Симо Стевана, Туро Станишу, Илију и Матију, а Митар Јакова. Сви набројани Вујачићи били су познати и чувени јунаци, који су се истакли у борбама које су Ускоци, Дробњаци и Морачани водили против Турака у то доба.

Сава Вујачић, ратник из Херцеговачког устанка, погинуо је 1875. године у Љубушком; Петар и Јован Вујачић погибоше

на Дуби 1876. године, а Нешко на Острошким гредама 1877. године.

Секуле Вујачић гине као ратник у чувеној Мојковачкој бици 7. јануара 1916. године.

Никола — Боро Милутинов са Струга је један од најистакнутијих и најстаријих чланова Партије из дурмиторског краја, познати активиста из предратног периода, због својих активности прогањан је и затваран. У НОР-у је био на одговорним политичким функцијама — секретар Среског комитета у Крагујевцу и за срез Колубарски када и гине априла 1944. године.

У НОР-у 1941-1945. године из овог братства погинули су: на Сињајевини Нељко Вујачић 1942. године, Максим и Милисав у Босни 1942. године. Душан Мијатов, истакнути омладинац у предратном периоду, рано је оболио и млад умро.

Од овог братства има исељених у Русију, који су се са двадесет три требјешке породице 1804. године одселили.

Има их у јабланичком крају, у југоисточној Србији, гдје су се послије 1878. године одселили и тамо се презивају Туровићи.

Вујачића има у разним мјестима широм наше з емље, гдје су се одсељавали, најчешће из економских разлога и одласка на школовање.

Мијомир-Мијо Вујачић био је активиста и предсједник општине Шавник.

Славе Лучиндан, а прислужују Петровдан.

ВОЈВОДИЋИ

Ово братство, које живи на Пивској планини, потиче од требјешког братства Војводићи. Из Ускока се одселио Андрија Војводић и по његовој породици се назове село у Горњим Црквицама — Војводићи.

Данас у селу Војводићима живе Андријини потомци.

Славе Лучиндан.

КРШИКАПЕ

(живе на Барама)

Кршикапе воде поријекло из мјеста Кута, из Жупе никшићке, а огранак су братства Спаића. Након неке неуспјеле буне против никшићких Турака, раселе се на разне стране. Неколико породица Спаића се 1712. године насели у селу Прошћењу код Мојковца. Ту се разгранају на нова братства — Кршикапе, Павловиће, Миниће и Видаковиће и тиме изгубе своје старо презиме Спаићи.

Кршикапе су добиле своје презиме по једном свом претку Спаићу који је био добар стријелац; приликом једног турског напада на њих Спаић погоди Турчина у главу кроз капу, а његово друштво повика: „Ено му скрши капу“. Тада тога Спаића назваше „Кршикапом“, а његове потомке Кршикапе.

Кршикапе су биле немирна духа, стално су се сукобљавали с Турцима. Када једном приликом Батрић Кршикапа уби неког Турчина, око 1790. године, ускочи у Горњу Морачу, а након двије године пређе у Љевишта; остали братственици побјегну пут Берана и настане се у њиховој околини, гдје су живјели око двадесет година.

Батрић Савин Кршикапа се међу Ускоцима истакао као добар јунак и харамбаша, стално ратујући против колашинских Турака.

Године 1807. Батрић пође у околину Берана и своје братственике, који су тамо живјели, преведе у дробњачко село Сировац, и то: Петра и Митра Станкове, Јока Мијатова и рођака Симеуна. Сви су се они истакли у многим борбама против Турака.

Батрић је са својом хајдучком четом био у Херцеговачком одреду који се срео с Карађорђем 1809. године у Старом Влаху. Погинуо је нехотично у Сировцу 1822. године.

Петар Станков Кршикапа истакао се и прочуо својим јунаштвом. Био је чувени харамбаша и врло самовољан; није ни за кога марио. Нарочито се истакао у убиству Смаил-аге Ченгића 1840. године на Мљетичку, када је дошао у посјед Смаил-агине пушке зване „шешана“. Истакао се својим јунаштвом, храброшћу и у борби против Турака, када су светили Смаил-агу, у бици која се водила под Боровом главом код Тушиње октобра 1840. године.

На Његошево тражење да му Петар преда Смаил-агину шешану, Петар је одговорио: „Шта ће цетињском чупу шешана, нако да гађа швраке по Цетињу и Орлову кршу, но треба мени да бијем њоме колашинске зулумћаре". Владика Раде пошаље перјанике да га доведу на Цетиње давши му вјеру да му се неће ништа догодити, али га перјаници на путу за Цетиње убише у Петровом долу 1841. године.

Сава, син Батрићев, био је добар јунак и капетан Ускочке капетаније. Посебно се јунаштвом истакао у Вукаловићевом устанку 1857-1862. године.

Милован Савин наслиједио је оца и истакао се у Херцеговачком устанку као добар јунак.

У Мојковачкој бици 7. јануара 1916. године истакао се Јован Кршикапа као четни барјактар. Том приликом је и рањен, а у истој бици погинуо је Саво Кршикапа.

У Комитском покрету 1916-1918. године, из овог братства активно су учествовали Ђорђије као комитски истакнути четовођа који је мучки убијен са Петром — Мигом и Милосавом 1918. године. Радован је као комита рањен у Липову 1918. године, а у комитима је активно учествовао и Мирко Кршикапа.

Госпава Кршикапа, кћерка Милошева, била је у НОП-у од 1941. године као борац, болничарка и референт санитета батаљона; на тој дужности храбро гине децембра 1943. године у Босни.

Кршикапе живе на Барама Сировачким. Има их исељених у Вранеш, у Затарју, гдје су се одселили 1919. године.

Славе Лучиндан, а прислужују прву недјељу по Великој Госпођи.

КОТЛИЦЕ

(у Тимару)

Котлице воде поријекло од Дрекаловића из Куча. Њихов предак, поп Богдан Поповић — Дрекаловић, се из Куча доселио у мјесто Кричак 1760. године. Био је ожењен кћерком кнеза Николице, а сестром војводе Рада Церовића из Тушиње. Богдан је имао два сина — Мијата и Антонија. Послије смрти попа Богдана, његова жена, удовица, са синовима пође у род, у Тушињу. Касније се она преуда за неког Петрушића у Никшић и са собом поведе синове Мијата и Антонија.

Послије погибије војводе Рада Церовића, кога Турци посјекоше 1785. године, његови се сестрићи Мијат и Антоније одметнуше у хајдуке. Четовали су с неким Бошковићима са Орје Луке из Бјелопавлића. Они се 1789. године придруже Требјешанима, који су се били одметнули из Требјесе код Никшића, послије њихове разуре исте године. Мијат се брзо истакао као велики јунак и чувени харамбаша. Године 1790. са својом четом дочека никшићке Турке, са Суљом Оџићем на челу, који је посјекао Мијатова ујака, војводу Рада Церовића, и све их посијеку — тако он изврши освету свога ујака. Послије овог догађаја пође са четом у Тушињу и посијече Стевана и Новака Саравеље, попали их, стоку им заплијени, а породице им протјера у Затарје. Освета над Саравељама је извршена због сумње да су они криви за смрт војводе Рада, као и због тога што је Новака Саравељу Махмут-паша Бушатлија био поставио за војводу умјесто посјеченог Рада Церовића.

Мијат се истакао и прочуо као велики јунак и чувени харамбаша. Погинуо је 1801. године у селу Милошевићима од руке никшићких Турака. Није се женио, тако да од њега нема потомства. За њега се прича да су му Турци тада извадили срце и однијели га у Никшић да кроз њега њихове буле пију воду, како би им се синови уметали на Мијата.

Мијатов брат Антоније наставио је четовати. Живио је у Љевиштима. Он је 1812. године, као представник колашинског краја, са још десет представника из Херцеговине ишао у Тополу на састанак с руским грофом Марком Ивељићем ради договора о коначном ослобођењу Херцеговине од Турака.

Антоније је имао сина Неша, који се, са својим синовима Мујом, Петром, Крстом и Живком, из Љевишта преселио у Шаранце. У Шаранцима су живјели све до 1860. године, када прећоше у Тимар, дробњачко село, гдје и данас живе њихови потомци. Не знају по чему су добили презиме Котлице. Рођакају се с Томићима из Колашина и са Станићима и Ристићима у Барама Сировачким.

Ово по броју мало братство дало је доста истакнутих људи и јунака.

Милан Котлица није се мирио са аустроугарском окупацијом Црне Горе, већ се одметнуо у комите и приступио Комитском покрету. Погинуо је 1918. године заједно са Кршикапама.

Богдан Милошев Котлица, истакнути револуционар и активиста у предратном периоду, стари члан Партије, један је од организатора устанка у свом крају и учесник свих акција које су вођене против непријатеља. Био је организациони секретар Среског комитета КПЈ за Шавнички срез, илегалац на терену; херојски гине код Стабанских језера у Пиви 1942. године; он је народни херој Југославије.

Миливоје Котлица је припадник НОП-а од 1941. године, погинуо је као борац Четврте црногорске пролетерске бригаде на Синјајевини 1943. године. И Миладин Котлица је борац у 7. омладинској бригади.

Има их у разним мјестима гдје су одлазили најчешће ради запошљавања и школовања.

Славе Никољдан, а донедавно су прослуживали Преображење.

РУБЕЖИЋИ

(на Барама и Боану)

Рубежићи су поријеклом из села Рубежа, код Никшића, по чему се и прозваше Рубежићи. Њихово старо презиме је Јакичићи. У Рубеже су се доселили из Куча, и то четири брата због неке буне бише принуђени да бјеже како би избјегли казну. У Рубежама су живјели све док не убише једног Турчина из Никшића 1791. године; зато ускочише у Брда, одакле су се Перо и Малиша с породицама 1792. године одселили на Гласинац, а Лука, с осталим породицама, у Горњу Морачу, у село Љевишта, гдје се настанио међу Ускоцима. У Љевиштима нијесу дуго живјели, већ су се преселили у дробњачко село Сировац.

Рубежана има у Драговољићима код Никшића и од њих су Ћалићи и Одовићи у селу Загради, у Никшићкој жупи.

У Сировац су се доселили Лука и Буљо. Од Луке нема потомства а од Буља су Јован и Марко. Јован је имао синове Тодора и Томицу, а Марко Вучића и Ђока. Вучић се око 1874. године преселио из Сировца у Штитарицу код Мојковца, гдје живе његови потомци, од којих неки прелу у Липово код Колашина.

У овом братству је било доста истакнутих људи и јунака. Милован Рубежић је био племенски капетан у Ускоцима, а Саво

ратник из балканских и Првог свјетског рата, када је био официр црногорске војске; касније се налазио у Комитском покрету. Од њих су још познати поп Сава и Павле, ратник из првих ратова. Он је међу борцима 7. омладинске црногорске бригаде као стари искусни ратник.

Никола Рубежић, ратних из првих ратова, рањен је на Мојковцу 7. јануара 1916. године као борац Сировачке чете.

Миливоје Рубежић, четовођа у Комитском покрету, погинуо је на Синјајевини заједно са Живком Рубежићем у борби против Шваба 1918. године.

Рубежића има у разним мјестима наше земље гдје су најчешће одлазили ради школовања и запослења.

Славе Никољдан.

ЖИЖИЋИ

(у Милошевићима, Крушевицама и Стругу)

Жижићи су се у Дробњак доселили 1818. године из ровачког села Дубоког. Прво су се населили у Тушињи, а из Тушиње 1820. године прелу у Милошевиће. Из Милошевића, негдје око 1830, у село Струг прелу Вуле Радивојев, са синовима Павићем и Нељељком, као и Петар, са синовима Ђорђем и Милованом, и у Стругу се настане. Из Струга Вулови синови Павић и Нељељко одселе се у Поља код Мојковца, на земљу коју је Павић добио на поклон од црногорске владе за изузетне заслуге које је учинио када је 1861. године посјекао чувеног турског јунака и великог зулумћара Синана Свиралу из колашинског краја.

Породично предање овог братства казује да су старином из Чева, одакле се Илија доселио у Ровца, гдје се оженио дјевојком од братства Ђуришића, која се звала Жижа. Са њом је имао седам синова: Пера, Мијата, Вуја, Радивоја, Ђока, Вука и једног коме не знају име; они се по својој мајци Жижи прозову Жижићи.

Жижићи се у оквиру овог братства на уже дијеле на Мијатовиће, Вујовиће, Драгојевиће, Радивојевиће и Планиће.

Ово братство је дало доста добрих људи и јунака, који су се истицали у борбама против непријатеља. Вуле Жижић је због показаног јунаштва опјеван у народним пјесмама. У балканским

и Првом свјетском рату нарочито се истакао Јован Жижић, командант Дробњачко-ускочке бригаде, која је својим јунаштвом и захваљујући вјештом командовању у чувеној Мојковачкој бици задивила све. Јована су ухватили Италијани и 1941. године га стријељали као великог родољуба, заједно са старијим сином Миланом у Пљевљима. У Мојковачкој бици се, осим Јована, истакао као велики јунак Радојица, официр црногорске војске који је погинуо; са њим су погинули и Милинко и Радован, а рањени су Мирко и Миладин. У Комитском покрету 1916-1918. године истакли су се Радосав као четовођа, Митар који је умро од шпањолице и син му Радослав.

У борбама које су вођене у оквиру Херцеговачког устанка од 1875-1878. године, погинули су: Ново Жижић на Смријечну у Пиви 1877. године, а у борбама које су вођене око Улциња погинули су Шуле и Павле 1877. године.

У предратном и периоду 1941-1945. године ово братство је дало велики број бораца за радничка права и слободу свог народа.

Павле Жижић, учитељ, био је члан Партије од 1919. године, носилац листе на изборима 1920. године; за њега су гласали сви Ускоци осим два попа и три учитеља; у НОП-у је од првих устаничких дана у санџачким јединицама на одговорним функцијама.

Томаш Стеванов стари је члан Партије од 1932. године, организатор устанка у бјелопољском крају, комесар чете, па батаљона; командант батаљона у Трећој санџачкој бригади, погинуо је у селу Трнава код Мркоњић Града ноћу између 2. и 3. октобра 1942. године; он је народни херој Југославије.

Вељко Жижић, борац НОВ-а од 1941. године, један је од организатора устанка у бјелопољском крају; налазио се на одговорним дужностима током рата, а у поратном периоду био је функционер у органима Републике; носилац је Партизанске споменице 1941.

Вељко Јованов, борац НОР-а од 1941. године, један је од организатора устанка у шавничком крају; у Дурмиторском одреду био је командант батаљона у Четвртој црногорској пролетерској бригади, замјеник командната и командант батаљона, командант Шесте црногорске бригаде, начелник штаба Корпуса и командант Групе бригада, генерал ЈНА, носилац Партизанске споменице 1941. Пуниша Никодинов, напредан омладинац и

активиста у предратном покрету, због чега је прогоњен и затваран, од посљедица мучења умро је млад у Цељу. Вук Милошев живио је у Пећи, одакле је након капитулације дошао у Милошевиће. Предратни је члан Партије и познати активиста; погинуо је као комесар чете у Четвртој црногорској бригади на Сутјесци 10. јуна 1943. године. Ђиро Перов, стари ратник из првих ратова, истакнути родољуб и цијењен племеник, био је биран за предсједника шавничке општине у предратном периоду; у НОР-у је од првих устаничких дана, а својим активним учешћем стао је у ред најистакнутијих бораца НОР-а. Носилац је Партизанске споменице 1941.

Радош-Руфим Грујичин, калуђер из манастира Бијела, био је борац НОР-а од 1941. године и цијело вријеме се с пушком у руци борио против непријатеља у строју Четврте црногорске пролетерске бригаде; носилац је Партизанске споменице 1941. И његов млађи брат Урош је борац НОР-а од 1941. године; налазио се у строју Четврте црногорске пролетерске бригаде у чијим редовима гине код Бијељине 20. априла 1945. године.

Браћа Божо и Милош су били активни и истакнути борци НОР-а од првих ратних дана. Непријатељ их је ухватио и спровео у Колашин, гдје су осуђени и стријељани августа 1942. године на Барицама. Богдан Марков са Струга је у НОП-у од 1941. године. Налазио се у Четвртој црногорској бригади, а послије рата на одговорним дужностима у органима безбиједности у срезу.

Василије Радованов је борац НОР-а од 1941. године, био је на дужности интенданта батаљона у бригади; носилац је Партизанске споменице 1941. Драгомир Миладинов са Струга је у НОП-у од 1941. године, био је борац у Четвртој и Седмој црногорској бригади; његов брат Радомир погинуо је априла 1944. године код Никшића као борац 7. омладинске црногорске бригаде.

Ђорђије Исајилов, борац НОР-а од 1941. године у Дурмиторском одреду и у Четвртој црногорској бригади, истакнути пушкомитраљезац, командир чете и командант инжињеријског батаљона носилац је Партизанске споменице 1941. Жарко Милинков био је борац НОР-а од 1941. године у Дурмиторском одреду у Четвртој црногорској бригади. Носилац је Партизанске споменице 1941. Иконија Маркова је била борац НОР-а у строју Четврте црногорске бригаде, а њена сестра Милева је у истој бригади погинула 1943. године у Морачи.

Мијајло Милошев је био борац Четврте и Шесте црногорске бригаде.

Милунови синови — Мираш, Мирослав-Перо и Мирчета — били су борци НОР-а. Мираш и Мирослав су борци од 1941. године, а погинули су на Сутјесци јуна 1943. године. Момир Обренов је био командир чете у Четвртој црногорској бригади; носилац је Партизанске споменице 1941. Спасоје Божов је у Четвртој црногорској бригади; погинуо је код Книна 25. јануара 1943. године.

У времену од 1941. до 1945. године погинули су на разним ратиштима још и сљедећи Жижићи: Дрека на Крушевицама 1941. године; Бошко, Љубисав, Новица и Радомир на Пљевљима 1941, Спасоје на Струмици, Петар на Пољима Колашинским, Радоња са Струга на Лековини и Милика у Добром Долу, сви 1942. године; Митар на Равном 1944, Миливоје на Мештревцу и Момчило на Мостару, оба 1945. године. Борци у 7. бригади били су Вукосав Дрекин и Вучета Богићев.

Жижића има исељених у разним крајевима наше земље.

Славе Аранђеловдан.

ПЕРОШЕВИЋИ

(у Сировцу)

Перошевићи су се у Дробњак доселили из колашинског села Ваган Каљића 1809. године. У колашински крај су дошли из Роваца, због убиства неких Минића. У Ваган Каљићу Антоније Филипов Љешњанин са синовима Новицом и Перошем, завади се с колашинским Турцима. Турски силник Гано Мартиновић ухвати Антонија са синовима, посијече Антонија и Новицу, а Перош успије да побјегне. Перош се сретне и упозна са Јакшом Гачанином, који му помогне да освети оца и брата, посјекваши Гана Мартиновића. Послије овога Перош ускочи у Дробњак међу Ускоке, у село Сировац, и ту се настани.

Перош је четовао са осталим Ускоцима и истакао се својим јунаштвом. Оженио се 1815. године у четрдесетој години живота. Имао је четири сина: Турка, Јована, Луку и Илију. Од Турка и Луке нема потомства, од Јована су Крсто и Ристо, а од Илије Вук, Петар, Новица и Периша.

Потомци Перошеви се по њему прозваше Перошевићи.

Ово братство је дало доста добрих људи и јунака, који су се истакли у борбама вођеним у разним периодима њиховог живота.

У балканским и Првом свјетском рату истакли су се Пуниша и Лука који су рањени на Мојковцу 7. јануара 1916. године, као и Милош Перошевић, припадник Комитског покрета 1916-1918. године, који је погинуо код Сировца 1918. године.

Перошевића има у разним мјестима, гдје су најчешће одлазили ради школовања и запослења.

Славе Аранђеловдан, а прислужују Ћириловдан.

АШАНИ

(у Барама Сировачким)

Ашани старином потичу од братства Балевића са Пелева Бријега од племена Братоножића. Њихов далеки предак је Пејо Станојев, војвода Братоножића, који се помиње 1658. године као потписник једног документа којим се црногорски иб рдски главари обраћају Млечанима за помоћ у борби против Турака. Имао је више синова, од којих је један био Матијаш и био је кнез и врло угледна личност. Матијаш са својим синовима (осим Павића одлази на турску територију негдје око 1690. године и наставља борбу против Турака. Њихови потомци су Матијашевићи који живе у Вранешу. Најмлађи Матијашев син Павић био је племенски војвода и један од организатора устанка Брђана против Турака 1737. године, о чему је написана народна пјесма. Послије неуспјелог устанка Павић оставља жену и сина на Пелеву Бријегу (од кога су Пелевићи), а он се са два сина и синовцем сели у Морачу у село Ђуђевину, гдје је и умро. Павићев син Милутин из Ђуђевине прећe око 1750. године у Осредке у Морачи, гдје је засновао породицу. Имао је синове: Трипка, Машка, Станка, Саву и Стевана и од њих су тамошње породице: Лазаревићи, Стевановићи, Станковићи, Милошевићи, Машковићи и Матијашевићи (зна се да су рођаци братства Ашанин). Од Павићевог синовца су Бијелићи у Осредцима.

Зеко, други Павићев син одсели се у Дробњак негдје око 1770. године, а затим у Вранеш, гдје се насели. Зекова сина Петронија нападну Мушовићи и он у одбрани једнога убије и због тога бјежи у Васојевиће у мјесто Ас. У Асу промијени и презиме и крсну славу; по мјесту Асу узе презиме Ашанин. Од

тих Ашана су Ашани који данас живе у Ускоцима, Мојковцу, Павину Пољу, Београду, Косову и Метохији, околини Краљева, Подгорици, између Загреба и Сомбора, има их у Брусу, околини Панчева и у Америци и Канади.

Петроније је имао синове Величка, Секула и Радована. У једној свађи са Турцима, Величко убије Турчина Ђоровића и са својом браћом Секулом и Радованом ускочи у Горњу Морачу у Љевишта негдје око 1805. године. Кад је Делибаша 1820. године ударио на Ускоке и Горњу Морачу, Секуле тада посијече турског барјактара ис ва тројица се преселе у Сировац, одакле прећу на Сировачке Баре.

Величко Петронијев је имао синове Радула и Радосава, а брат Радован: Риста, Милуна, Петра, Милована и Спасоја; Секуле има: Митра, Мијајла и Јована.

Ашани су познати као добри јунаци; они су се истицали у ратовима у којима су учествовали. Мијајло Ашанин, барјактар Дробњачко-ускочког батаљона, истакао се својим јунаштвом у бици на Вучјем Долу гдје јуначки гине, пошто је посјекао пет Турака. У тој бици његов барјак је преузео син Сава, младић од шеснаест година, који је одмах осветио оца убивши Турчина из кубуре над мртвим Мијајлом. Због храбрости на Вучјем Долу, књаз Никола је поставио за барјактара младог Саву Мијајлова. Сава је био велики јунак; у многим бојевима се истицао, а за постигнуте заслуге одликован је златном Обилића медаљом и медаљом Свете Ане из Русије. У чувеној бици на Вучјем Долу учествовао је и Јован Мијајлов, звани Мишо. Био је познат по својој природној бистрини и мудрости; био је писар у Ускочкој капетанији; 1904. године постављен је за капетана Ускочке капетаније. Био је и судија Обласног суда у Шавнику и са те дуности је отишао у пензију.

У балканским ратовима 1912-1913. године, учествовало је више Ашана: Саво Филипов, Нећелько Секулов, Секуле Мијајлов, Никола Милетин, Јагош Миланов, Машан Петров, Мирко Милованов — погинуо на Скадру 1912. године, Миливоје Мишов и Љубисав Видаков, обојица рањени на Брегалници.

У Првом свјетском рату у чувеној Мојковачкој бици која је вођена за спас српске војске, Ашани су масовно учествовали; све што је пушку могло носити било је на Мојковцу. Митар Мишов, поручник црногорске војске, командовао је артиљеријом, поред њега је био и његов брат потпоручник Миливоје који је

рањен у овој бици, као и други брат Никола; погинуо је и водник Филип Ристов. Након јуначке погибије Милинка Јелића, командира Сировачке чете, Ускоци су за командира изабрали младог потпоручника Миливоја Мишова, а његовог брата Митра предложила за замјеника команданта здружене артиљерије на Мојковцу. Секуле Мијајлов је за вријеме мојковачке операције био један од ађутаната сердара Јанка Вукотића, а Мијајло-Гашо Савин носио је очев барјак на Мојковцу; Љубиша Видаков био је сердарев курир.

У комитском покрету 1916-1918. године учествовала је половина Ашана, готово сви који су били способни за борбу и који нијесу хтјели признати окупациону власт. Од Ашана међу познатим комитима из Ускока били су: Никола Мишов, добровољац из Америке у балканским и Првом свјетском рату; Новак Нећељков — комитски четовођа, рањен је у Липову код Колашина 1918. године; Радосав Нећељков; Раде Спасојев; Илија Милосављев је дуго комитовао (послије учествовања у некој свађи са комитом из групе, убио је комиту из осветé, па је осуђен на дугогодишњу робију; након издржане казне преселио се у село Тепца, гдје је засновао породицу); Јагош Миланов; Момчило Миланов - погинуо на Сињајевини 1918. године у сумњивим околностима; Радован Милије Милованова - погинуо од комите из своје групе; Периша Петров; Драгиша Ристов; Нећељко Мијајлов и Крсто Павлов.

Братство Ашана учествовало је у свим ратовима за слободу свога народа, па и у НОР-у 1941-1945. године. Одмах након окупације наше земље, окупише се братственици у кући старог угледног Милана Милунова и пред њим положише заклетву да сви Ашани буду на страни напредног ослободилачког покрета у борби против непријатеља. У овом братству било је мудрих и учених људи. Још у оно вријеме четири сина Мишова били су школовани људи: Никола поштански чиновник, Миливоје и Митар официри, Новица завршио тадашњу технику у Москви, одакле се по позиву краља Николе враћа у земљу и гине на Гласинцу 1914. године; Ристо-Лакић Миликин, познат и признат привредњак и стручњак не само у Црној Гори него и шире; Милика Видаков је припадник НОП-а и велики симпатизер и родољуб; био је 1945. и 1946. године предсједник ускочке општине и делегат на Колашинској конференцији 1945. године; Милија Савин - Учо, незаборавни учитељ многих генерација, омиљена личност у Ускоцима, Војин Вулов — један од најбољих

академаца на академији у Совјетском Савезу; Миљан Митров, учесник НОР-а и један од организатора устанка у свом крају, у два сазива је био посланик у Скупштини Црне Горе, срески руководилац и функционер у савезним установама; Љубомир Миливојев-Црни, учесник НОР-а и организатор устанка у Ускоцима, партијски секретар и помоћник команданта батаљона, школован је у Совјетском Савезу за официра, предавач на Вишој војној академији у Београду; Радивоје Петков, активиста из предратног периода, кренуо је у Шпанију да се бори против Франковог режима, ухваћен је у Дубровнику, затворен и мучен од чега и умире; Милорад Миливојев, предратни комуниста и велики активиста, креће за Шпанију да се бори против Франковог режима, бива ухваћен у Чању и мучен у затвору. Из затвора је пуштен уз велике интервенције пријатеља куће и прогнан из свих школа из Црне Горе. Одлази у Нови Пазар, гдје ванредно полаже изгубљене разреде. И овдје је запажен његов револуционарни рад, због чега бива протјеран. Капитулација га затиче у Краљеву, гдје се укључује у организацију устанка и ту бива и рањен. Као рањеник одлази у Црну Гору и укључује се у рад Среског комитета. На терену Ускока био је као илегалац када су га четници ухватили и стријељали августа 1942. године на Боану; Јово Миливоја Миланова и Радомир Милутинов, напредни омладинци и припадници НОП-а, положили су своје младе животе 1943. године на Сутјесци; млађани Станко Јагошев као шеснаестогодишњак одлази у партизанске јединице и гине 1943. године са рањеницима на Сутјесци.

Миладин и Лука по директиви Партије са италијанске границе одлазе у свој крај и на путу у Бјелопавлићима хватају их жандари и са Момиром Радојевићем убијају и бацају у јаму. Данило-Сељо Радосављев, мајор ЈНА, страдао је на Голом отоку. Гимназијалац Миле Љубисављев 1941. године бјежи из италијанског затвора и у јединицама НОВ-а учествује као командир батерије у ослобођењу Београда.

Данас су углавном сви Ашани школовани људи, од наставника, професора, инжињера, економиста, правника, официра, љекара до доктора наука и професора универзитета.

Ашани славе Аранђеловдан, а неке породице које су се одселиле у Србију славе Ђурђицу.

ЈОШАНОВИЋИ

(у Милошевићима)

Поријекло Јошановића је из Лијешња, у Ровцима, од братства Јанковића. Негдје око 1795. године синови Јошана Јанковића — Радован и Теодор због неке свађе ускоче из Роваца у дробњачко село Градац; нешто касније прећу у Милошевиће, гдје се стално настане.

Радован Јошанов се истакао као добар јунак. Стално је ратовао и тукао се с Турцима, нарочито никшићким. Погинуо је 1940. године на Боровој глави, приликом турског напада (освета Турака за убиство Смаил-аге Ченгића). Радован је имао два сина Милету и Јована, а Теодор Лазара, Бошка и Новака. По Јошану Јанковићу, свом претку, прозову се Јошановићи.

Обрад Рашо и Марко Јошановић су били ратници из балканских и Првог свјетског рата. Обрад и Рашо су погинули на Мојковцу 7. јануара 1916. године; Марко је рањен у истој бици да би као осамдесетогодишњак ступио у јединице НОВ-а и у једном јуришу на непријатељска упоришта јуначки погинуо на Синјајевини 1. маја 1942. године.

Јошановића има одсељених у Никшић.

Славе Аранђеловдан, а прислужују Ћириловдан.

ГИЉЕНИ

(на Стругу и Доњој Бијелој)

Гиљени су поријеклом из села Марковине, одакле се Милован Гиљен, у првој половини 19. вијека, преселио у околину Никшића у село Студенца, а нешто касније прећу у село Орах. Милован је имао два сина: Бошка и Петра. Бошко је имао Саву, а Петар Милуна и Вукашина.

Када је Дервиш-паша Ченгић 1847. године пошао с војском да нападне Ускоке, у пашиној војсци се налазио Бошков син Сава, младић од шеснаест-седамнаест година. Сава је ноћу, крijући се, напустио турску војску, стигао у Малинско код Мирка Алексића и обавијестио га о предстојећем турском нападу. Ускоци су се организовали, спремно дочекали Турке и страховито их поразили.

За велике заслуге Сава је добио од Његоша на дар токе.

Послије овог догађаја сви Гиљени ускоче у Струг, гдје и данас живе. Саву послије овог подвига назову „Орман“, јер је пред Турцима прелетио као орао да би обавијестио Ускоке о опасности која им прijети.

Савин син Миљо узео је презиме Орман, по надимку свог оца Саве, и преселио се из Струга у Озриниће код Никшића 1879. године. Коју годину раније, око 1872. године, Милован Бошков пређе са Струга у Доњу Бијелу, гдје се стално насели с породицом.

Гиљени су познати као добри јунаци, који су се истицали јуништвом у многим бојевима против непријатеља.

Шоро Гиљен погинуо је на Петњем брду 1877. године као истакнути јунак. Милан Гиљен са Струга погинуо је на Мојковцу 1916.

Раде Гиљен са Струга, барјактар у балканским и Првом свјетском рату, погинуо је на Мојковцу 7. јануара 1916. године.

Мујо Стаменин Гиљен био је истакнути омладинац и активиста; погинуо је као припадник НОВ-а. И Петар Гиљен са Струга био је припадник НОП-а од првих устаничких дана; ухваћен је као илегалац и активиста на терену и у Колашину убијен када је покушао бјекство са стрелишта 14. фебруара 1943. године. Јованка Гиљен из Бијеле је као активиста, родољуб и припадник НОП-а погинула 1945. године у Бијелој.

Има их у другим мјестима гдје су отишли ради запослења.

Славе Никољдан, а прислужују Спасовдан.

БЕЋИРОВИЋИ

(живе у Горњој Бијелој)

Бећировићи су се у Горњу Бијелу доселили из Љевишта — дошао је Новица Нећељков 1910. године. Бећировићи су поријеклом од Требјешана, гдје су се презивали Кљајићи. Из Требјесе су се, послије разуре 1789. године, населили у Вражегрмце, а 1792. прешли у Љевишта, у Горњу Морачу. Станиша се истакао као добар јунак и хајдучки харамбаша; опјеван је у народним пјесмама. Имао је два сина — Дуку и Јездимира, који је имао надимак „Бећир“. Од Дуке нема потомства, а Бећир је имао синове Рада и Петра. Бећир погине код Драгилова вира, на планини Лукавици 1825. године, од руке

Фазла Ибричића Љуце, а освети га његов син Раде око 1847. године, погубивши Фазла Иберичића у Буковичкој гори. Презиме Бећировић његови потомци су добили по Бећиру.

У комитском покрету 1916-1918. године налазио се Радован Бећировић из Бијеле, најпознатији творац јуначких народних пјесама, који се потписивао као Хаџи Радован Бећировић — Требјешки.

Милован Новичин је погинуо на Пљевљима 1. децембра 1941. године, а Милијана као активна омладинка и припадник НОП-а погинула је као борац Дурмиторског омладинског ударног батаљона код Мојковца 1942. године.

Славе Лучиндан, а прислужују Петровдан.

ЂИКАНОВИЋИ

(живе у Горњој Бијелој)

Ђикановићи су поријеклом са Чева, одакле су прешли у Никшић, а из Никшића, око 1790. године, Рако Петров дође у Горњу Бијелу. Петар Ђикановић био је ожењен сестром Стојана Шћепановића из Бијеле. Петра убије неки Зарубица у Туњемиру, па се његова жена врати у род, код Шћепановића, у Бијелу, и поведе свог синчића Рака, кога ујаци подигну, ожене и населе у Бијелој.

Рако је имао сина Радована, а Радован Милутина, Мијајла, Сава, Спасоја и Којадина.

Поред Рака Петрова, у Бијелу се доселио из Горње Мораче и Зуко Ђикановић, гдје је био ускочио међу Ускоке.

Зуко је имао сина Вуксана, а Вуксан Шуја.

Славе Аранђеловдан, а прислужују Илиндан.

ПЕТРУШИЋИ

(на Стругу)

Поријекло им је од братства Ивановића, из околине Никшића, одакле су се, око 1789. године, послије разуре Требјесе, преселили у Сеца, заселак села Струга. Презиме Петрушић су добили по некој својој удовици Петруши. На Сеоцима су били бројни; онда један њихов братственик убије

неког Батизију, па је неколико породица Петрушић морало да се одсели; оду на Гласинац, у село Мркаље. У Сеоцима оста само удовица Кадуша, са два синчића Савићем и Драгом, па се и она из неких разлога морала селити у Рићане, код својих рођака Петрушића, гдје је живјела десетак година. Потом се поново вратила и населила у селу Струг. Савић је имао пет синова: Кића, Кара, Бела, Мушику и Радосава, а Драго само Станишу.

Милован Петрушић је био учесник балканских и Првог свјетског рата, а погинуо је на Мојковцу 7. јануара 1916. године; његови братственици Вукашин-водник и Митар су били учесници чувене Мојковачке битке у којој су обојица рањени 7. јануара 1916. године.

Влајко Милошев, припадник НОП-а од 1941. године, погинуо је као борац Дурмиторског омладинског ударног батаљона код Колашина у прољеће 1942. године, а Војислав Мирков, припадник НОП-а од 1941. године, погинуо је као борац Четврте црногорске пролетерске бригаде 25. јула 1944. године на Бању код Андријевице.

Петрушића има и у Никшићу, гдје су одлазили ради запослења.

Славе Ђурђевдан.

ВИЛИЋИ

(на Стругу)

Поријеклом су од Гацка, из села Брајићевића, одакле су, око 1794. године, браћа Јоко и Шћепан, због убиства неких Турака, ускочили у Горњу Морачу међу Ускоке. Двије године касније прећу у Малинско. Јоко се на Малинску оженио сестром Јакше Гачанина и с њом је имао сина Леку. Лека је имао Радосава и Јована. Нешто касније пресе̨ле се на Струг.

Вилићи су се истицали као добри јунаци и Ускоци. Посебно је био чувен Лека, који се истакао у борби против Дервиш-паше Ченгића 1847. године, када је паша нападао на Ускоке.

Миле Вилић са Струга је погинуо као храбри борац НОР-а на Пољима Колашинским 1942. године.

Славе Никољдан.

ЋЕТКОВИЋИ

(на Стругу)

Ћетковићи потичу од братства Ћетковића из Озринића код Никшића. Због убиства турског насилника и зулумћара Заира Бешировића, 1829. године, раселе се сви и ускоче у Горњу Морачу гдје су живјели до 1836. године, када се неки од њих врате на своју старевину у Озриниће, а Божови синови Иван и Станиша населе се на Стругу.

Новица Ристов са Струга био је борац 7. омладинске црногорске бригаде.

Славе Малу Госпођу, а прислужују Илиндан.

ДАМЈАНОВИЋИ

(на Малинску)

Поријеклом су из пивског села Буковца, одакле су се три брата — Благоје, Марко и Алекса, око 1750. године, преселила у Гацко, како пише Светозар Томић у књизи *Пива и Пивљани*. Благоје се из Гацка врати на своју старевину, у село Буковац, и од њега су тамошњи Благојевићи; Марко се одсели у Катунску нахију, и од њега су Марковљани из Марковине, а Алексин потомак пређе у Ускоке и од њега су Алексићи на Малинску.

А. Лубурић наводи у својој књизи *Дробњаци — племе у Херцеговини* да су Алексићи, односно Дамјановићи, старином из Пиве, од братства Благојевића, да су се одселили из Пиве у гатачко село Локвице, гдје су крајем 18. вијека живјели Ристо, са синовима Алексом и Пером, и Илија, с Мићом и Ђорђијем. Сви су се они тада презивали Дамјановићи, по Ристову оцу Дамјану.

Негдје око 1795. године заваде се с Турцима из Гацка, убију неког зулумћара и побјегну у Горњу Морачу.

Сљедеће 1796. године преселе се на Малинско, одакле су четовали и истакли се као добри јунаци.

Коста Алексић — Дамјановић, официр, командир чете на Мојковцу, рањен је 7. јануара 1916. године.

Момир Костин, љекар у НОП-у од првих устаничких дана, био је управник болница у Шавнику, Пошћењу и Безују; референт санитета у бригади и дивизији, РВИ, носилац Партизанске

споменице 1941. Његов син млади Звонимир-Циле налазио се у строју Седме крајишке и Четврте и Пете црногорске пролетерске бригаде и при шифрантском одјељењу Врховног штаба (шифрант).

Момчило Владов са Малинска погинуо је као борац Четврте црногорске бригаде јула 1943. године.

Славе Ђурђевдан.

АЛЕКСИЋИ

(на Малинску и Пашину Пољу)

Алексићи потичу од Алексе Ристова Дамјановића, који се доселио на Малинско 1796. године, из Горње Мораче, а у Горњу Морачу су ускочили из Гацка 1795. године Ристо и синови Алекса и Перо. Касније се код њих доселе Илијини синови Мићо и Ђорђије. Сви су се тада презивали Дамјановићи. Дамјановићи су с осталим Ускоцима из Малинска четовали и прочули се као јунаци.

Алекса Ристов имао је пет синова — Мирка, Максима, Марка, Милоша и Илију, а Перо Ристов, Алексин брат, имао је Јола и Баја. Мићо Илијин није имао потомста, а брат му Ђорђије имао је Рада и Сима.

Сви потомци до сада набројаних се, по Алекси Ристову Дамјановићу, прозову Алексићи, и ако не потичу сви од њега; ово је зато што се Мирко Алексин проучуо због великог јунаштва које је показао приликом погибије Смаил-аге Ченгића 1840. године — Мирко је Смаил-аги одсјекао главу и понио је владици Раду на Цетиње.

Ово братство је дало доста јунака и чувених хајдука. Симо Ђорђијев био је поткомандир гарде 1858-1862. године; били су чувени као јунаци и Милош и Гале; Гале је погинуо код Бара 1877. године.

Посебно треба истаћи Мирка Алексина, кнеза и харамбашу ускочког — родио се у Гацку 1795. године, а умро на Малинску 1889. године.

Јаков Алексић био је барјактар Дурмиторске бригаде. Погинуо је у Другом балканском рату у бици на Брегалници против Бугара 1913. године, а барјак послије његове погибије преузео је Нећељко Галов Алексић, па кад је и он рањен у истој бици, барјак је од њега прихватио Ђорђије Пушељин.

У чувеној Мојковачкој бици истакао се официр Коста Алексић-Дамјановић, који је тада рањен.

Једна породица Алексић одселила се у село Бојате на Пивској планини, а једна је прешла у Шаранце, у село Пашино Поље.

У комитском покрету 1916-1918. године комитовали су: Петар, Секуле и Ђорђије.

У НОР-у 1941-1945. године учествовали су: Вељко Петров, борац НОП-а од првих устаничких дана; погинуо је 27. јануара 1942. године на утврђеном усташком упоришту Дујмовићима код Трнова.

Милорад Машанов, борац Четврте и Пете црногорске бригаде, у којој је био командир чете; носилац је Партизанске споменице 1941.

Владимир Мидов, Владо Радов, Никола Душанов и Радомир Мијаилов су били борци Четврте црногорске пролетерске бригаде.

Радош Јованов је у строју 7. црногорске омладинске бригаде од њеног формирања у чијим је редовима и рањаван. Мирко Ђорђијев је један од чувених пушкомитраљезаца и један од најхрабријих бораца 7. омладинске црногорске бригаде.

Даница Николина, борац НОР-а, рањена је на Синјајевини 1942. године; стријељана је исте године у Никшићу.

Алексића има у разним мјестима широм наше земље, гдје су одлазили ради запослења и школовања.

Славе Ђурђевдан.

ГОЛУБОВИЋИ

(на Малинску)

Старином су из Горњег Поља код Никшића, одакле се Јован доселио на Малинско као ускок.

Нијесу у сродству са Голубовићима из Надгоре, Шумановца, из Горње Бијеле, нити с онима из Дубровска.

Славе Аћимовдан.

ТОДОРОВИЋИ

(на Малинску)

Поријеклом су из Липове равни код Никшића, а ту су се доселили из околине Чева, гдје су се раније презивали Ракојевићи. У Малинско су око 1830. године ускочили Драго, Филип и Лазар. Од Лазара и Филипа нема потомства, а од Драга су Тодоровићи на Малинску. Драго је био познати јунак. Опјеван је у народним пјесмама. Јанко Тодоровић је био у комитском покрету 1916-1918. године. Војин Тодоровић је био истакнути родољуб и припадник НОП-а од првих устаничких дана, стријељан је од стране непријатеља августа 1942. године на Боану; Стеван је био борац НОР-а који је погинуо код Бијелог Поља 1944. године; Радивоје Радов је био борац 7. црногорске омладинске бригаде од њеног формирања у којој је и рањаван.

Славе Аћимовдан.

МЕШТЕРИ

(на Малинску)

Мештери су поријеклом од братства Попадића из Гацка, одакле су браћа Јован и Одо ускочили у Љевишта, 1805. године, гдје су се међу Ускоцима населили. Одови синови одселе се у Србију. Јован је имао два сина — Видака и Милоша. Видак са синовима остане у Љевиштима, гдје живе и сада његови потомци, а Милош се са својом породицом око 1830. године пресели на Малинско.

Презиме Мештер добили су, према предању, овако: неки Турчин је позвао Ода на мегдан и Одо га вјешто посијече. Присутни га прозваше „мештер“ (мајстор — вјештак), па се његови потомци по овом надимку прозваше Мештери.

Нећелко Мештер, истакнути родољуб и активиста у НОП-у, ухваћен је од стране непријатеља и стријељан на Боану августа 1942. године; Бранко Милунов је био борац у 7. омладинској црногорској бригади од њеног формирања; био је курир бригаде.

Славе Никољдан.

ЋЕРАНИЋИ

(на Малинску)

Поријекло Ћеранића је из Миољача код Гацка. Њихово старо презиме је Ђедовићи, а још старије Вишњићи.

Негдје средином 18. вијека један Ђедовић је био ожењен Ћераном с којом је имао четири сина. Послије његове смрти синови му се прозову по мајци Ћерани — Ћеранићи.

Због убиства неког Турчина Ћеранићи ускоче у дробњачко село Малинско, гдје се одају четовању и прочују као добри хајдуци. Они су се истакли у борби против Турака на Боровој глави, код Тушиње, 1840. године; ту погину Марко, Јоко и Анто. Стевана су заробили Турци и објесили, а Петар Ћеранић је погинуо 1847. године, приликом напада Дервиш-паше Ченгића на Ускоке. Тешо Ћеранић је погинуо 1862. године у борбама око Никшића. Од свих Ћеранића остане само Тешо, од кога су сви Ћеранићи на Малинску.

Славе зимски Јовањдан.

МРДАКОВИЋИ

(на Малинску)

Мрдаковићи су, исто као и Ћеранићи, поријеклом из околине Гацка, гдје су се презивали Ђедовићи, а раније Вишњићи. Негдје око 1794. године синови Арслана Ђедовића — Мрдак, Милош и Драгић, због заваде с Турцима, ускоче у Горњу Морачу, а одатле, након двије године, пређу на Малинско, код својих рођака Ћеранића. Арслан је био дјевер Ћерани Ђедовић, чији су се синови населили на Малинску.

Мрдак Ђедовић прочуо се као јунак и чувени харамбаша. Највише је четовао по Херцеговини. Од Мрдака и брата му Милоша није остало потомства, а од Драгића остане син Илија, кога подигне стриц Мрдак. У знак захвалности и поштовања према стрицу Мрдаку, Илијини синови узму презиме Мрдаковићи, а имали су надимак Голијани.

Марко Мрдаковић погинуо је 1943. године у Лековини, као припадник јединица НОВ-а.

Славе зимски Јовањдан.

СТОЖИНИЋИ

(у Сировцу)

Стожинићи су поријеклом из Штитарице, гдје су се презивали Радуловићи. Презиме Стожинић добили су по једном свом претку који је био висок као „стожина“, како га је и околина звала; његови се потомци по њему прозваше Стожинићима.

Из Штитарице, браћа Радосав, Радуле и Симо, због заваде с Турцима, пређу на Брезу код Колашина. Са Брезе се преселе у Доњу Морачу, пошто су побили неке неке Турке и отели један топ са Винића брда. Из Мораче се Радосав одсели на Косово, а Симови потомци, по ослобођењу Колашина, пређу у Требаљево и по њему се прозваше Симовићи.

Радуле је прешао у Горњу Морачу, а одатле се његови синови Јован и Мишко, 1830. године, као Ускоци, населе у Сировцу, гдје и данас живе њихови потомци.

У Комитском покрету истакли су се: Никола — четовођа, те Радуле, Петар и Симо као познати комити. Они су комитовали у времену 1916-1918. године.

Славе Никољдан.

ГРДИНИЋИ

(у Сировцу)

Поријеклом су из Гојаковића код Мојковца, а далека старина им је Требјеса код Никшића. Послије прве разуре Требјешана, 1711. године, Раде Требјешанин ускочи у Ровца, а одатле пређе у Гојаковиће, гдје се настани. Неке неродне године одјави стадо оваца на зимовник у село Грдијевиће, па пошто је била зла зима, сви се помрзну и измету, сем једног који је остао, чије потомке прозваше Грдинићима.

Негдје око 1800. године убију зулумћара Муја Скробановића и зато се раселе. Шћепан Грдинић са синовима Стеваном, Милетом, Томом, Вељом и Иваном, ускочи у Сировац, гдје и данас живе њихови потомци. Њихових рођака има у Пољима код Мојковца и у Беранама.

У Првом свјетском рату истакли су се: Ђорђије и Милосав који су погинули у чувеној Мојковачкој бици 7. јануара 1916. године, а Илија и Иван су у истој бици рањени.

У Комитском покрету 1916-1918. године активно су учествовали: Јово као четовођа и Лазар — умро од шпањолице 1918. године, те Нећелко и Радојица као комити.

Славе Лучиндан.

БИЈЕЛИЋИ

(на Барама Сировачким)

Бијелићи су поријеклом из Колашина, а у Колашин су се доселили према неким сазнањима, из Дробњака. Због заваде с Турцима, браћа Стојан, Милика и Димитрије ускоче у Шаранце, одакле су једно вријеме четовали по Затарју и околини Колашина. Послије неког времена из Шарана пређу у Ускоке и населе се у Сировцу, одакле касније пређу на Баре.

У Првом свјетском рату учествовали су и погинули у чувеној Мојковачкој бици 7. јануара 1916. године: Грујица, Радосав и Симо, а у Комитском покрету 1916-1918. године комитовали су Душан и Милосав. У НОР-у у 7. омладинској црногорској бригади од њеног формирања био је Миле Стојанов који је погинуо 10. априла 1944. године на Спужу.

Бијелића има исељених у Топлицу.

Славе Лазареву суботу.

РОВЧАНИ

(у Сировцу)

Старином су од Булатовића из Роваца, а презиме су добили по племену из кога су се доселили. У Сировац је ускочио Милош Булатовић, средином 19. вијека, због крви у коју је угазио.

Милош је имао синове Нећелка и Риста.

У чувеној Мојковачкој бици учествовали су Милован-десетар и Јово који су погинули 7. јануара 1916. године, а у Комитском покрету 1916-1918. године Петар — Голоман и Нећелко, који је погинуо у сукобу са Швабама 1918. године.

Славе Лучиндан.

СТАНИЋИ

(у Сировцу и Барама)

Поријекло им је из Куча од Дрекаловића, одакле су се давно иселили и на путу од Куча до Ускока задржавали су се на неколико мјеста. Једно вријеме су живјели у Прошћењу код Мојковца, када се средином 19. вијека завадише с Турцима и убише Турчина. Турци тада изврше освету побивши и попаливши све. Само једна жена која се звала Стана успије са два синчића Симеуном и Николом да се спаси, да пређе Тару и дође у Ускоке на Баре Сировачке. Станини синови по Стани узеше презиме Станићи.

Познатији Станићи из тог периода су Никола-Ћићо, Радоје и Милосав-Шесто. Никола је био угледан домаћин и брзо се обогатио, тако да је био један од најбогатијих домаћина. Имао је синове: Вукашина, Рада и Вукосава. Вукашин је био официр црногорске војске. Вукосав је заједно са братом Радом погинуо у Мојковачкој бици 7. јануара 1916. године. Остао му је син Сава, звани Мрдеља, који је био предсједник општине Боан, учесник НОР-а и официр ЈНА. Имао је сина Вукосава.

Радоје је имао синове Вуксана и Петра. Вуксан је страдао у мећавама Сињајевине, а остали су му синови Душан и Милош.

Петар је имао четири сина: Милију, Гаврила, Илију и Јока. Милија је универзитетски професор, који се бавио и књижевним стваралаштвом. Његово капитално дјело је *Ускочки рјечник* са више од четрдесет хиљада ријечи. Његов брат Илија, предратни правник и активиста у предратном радничком покрету, био је борац НОР-а од првих устаничких дана, а погинуо је код Дувна децембра 1942. године. И најмлађи њихов брат Јоко је универзитетски професор који је цијењен у области своје струке.

Милосав-Шесто живио је са својом бројном породицом у Орића Поду на Барама.

Сава Вукосављев, у предратном периоду опозиционер, у току НОР-а био је на одговорним дужностима — командант батаљона и замјеник команданта бригаде.

У Комитском покрету 1916-1918. године били су: Милија, четовођа, и Миливоје и Тодор, комити.

Од овог братства је и академик Војо Станић, један од наших најистакнутијих сликара који живи и ствара у Херцег Новом.

Ристићи, Котлице и Тмушићи су род са Станићима.

Славе Никољдан.

РИСТИЋИ

(на Барама Сировачким)

Поријеклом су из Колашина, а даљња старина им је из Куча, од Дрекаловића. Једно вријеме су се презивали Поповићи. Садашње презиме Ристић добили су по некој својој удовици Рисги. Око 1830. године браћа Ненад и Рако Ристић заваде се с колашинским Турцима, огрезну у крв, ускоче у Дробњак и населе се у селу Сировац, међу Ускоцима. Одатле су четовали с осталим Ускоцима по разним крајевима. Негдје око 1879. године Ненадови потомци пређу у Поља код Мојковца, гдје се настане, а Ракови потомци остану и даље у Сировцу.

Милић Ристић је био комита у Комитском покрету 1916-1918. године.

Славе Никољдан.

МИКИЋИ

(у Сировцу)

Потичу од Тома Зејака, који је имао надимак „Ђого", па се његови потомци по њему прозваше Ђоговићи. Даљња старина им је од братства Дедеића.

Вучета Ђоговић је са породицом живио у селу Потрк, које се налази на путу Томашево — Мојковац. Турци су убили Вучету због његових честих напада на њих, а кућу му запалили. Вучетина жена Мика, са синовима Мијаилом и Милинком, побјегне у Ускоке и насели се у селу Сировац око 1820. године, гдје се њени синови по њој прозову Микићи.

Ово бројчано мало братство дало је племену истакнуте ратнике и интелектуалце, који су гинули у многим ратовима дајући своје животе за слободу свога народа.

Милан и Милован погинули су на Мојковцу 7. јануара 1916. године, а Милосав је рањен у истој бици.

Вукосав је истакнути комитски четовођа, а Божо, познати комита, погинуо је 1917. године; Радосав је рањен 1918. у Затарју и исте године подлегао је ранама у Шаранцима.

Саво Микић је био истакнути пилот са Солунског фронта и један од утемељивача Југословенског ваздухопловства. Миле је познати и признати правник, који је 1940. године написао *Зборник закона о порезима за Југославију.*

У току НОР-а 1941-1945. године, ово братство је дало велики допринос учешћем својих братственика у јединицама НОВ-а Југославије, борећи се на ратиштима широм земље.

Омладинка Савета је са својих непуних шеснаест година ступила у јединице НОВ-а; погинула је на Тисовом брду на Зеленгори јуна 1943. године у Петој непријатељској офанзиви као храбар борац.

Љубо Милованов, активиста у Студентском покрету на Београдском универзитету, био је истакнути борац НОР-а; обављао је одговорне дужности на интендантским пословима. Био је интендант батаљона, дивизије, корпуса и помоћник начелника Економског одјељења ВШ. Носилац је Партизанске споменице 1941.

Др Жарко Милованов, љекар, у тринаестојулском устанку командант Ускочког батаљона; у Четвртој црногорској пролетерској бригади — референт санитета у Петом батаљону, затим бригаде, дивизије и референт Одсјека Другог корпуса; носилац је Партизанске споменице 1941. Њихов најстарији брат Милинко-Пуниша био је у НОП-у од првих устаничких дана као активиста на терену и у Дурмиторском одреду, а у бригади у интендатури. Био је предсједник НОО и у органима власти Општине.

Микића данас има највише у Београду, гдје су према потреби службе најчешће одлазили, као и ради школовања.

Славе Ђурђевдан.

ЈЕЛИЋИ

(на Барама)

Поријекло им је из Прошћења, код Мојковца, од братства Дедеића. Садашње презиме добили су по баби Јели, која је рано остала удовица са ситном дјецом. Из Прошћења су Јелини синови Вид, Сава и Мијајило ускочили у Дробњак и око 1820. године населили се у Сировцу, одакле су се преселили на Баре Сировачке.

Ово братство је давало истакнуте људе и јунаке у времену њиховог живљења и ратовања. У Првом свјетском рату истакли су се официр Михајило, Шћепан и Вукашин који су јуначки погинули у чувеној Мојковачкој бици 7. јануара 1916. године; Мираш је рањен у истој бици. У Комитском покрету 1916-1918. године Гајо Јелић је био познати четовођа, рањаван у окршајима са Швабама.

У НОР-у 1941-1945. године, ово братство је својим учешћем у јединицама НОВ-а и НОП-у дало велики допринос побједи над непријатељем.

Владимир Томашов погинуо је на Пљевљима 1. децембра 1941. године у крвавој Пљеваљској бици.

Перо Јелић, велики родољуб и истакнута личност у Ускоцима, био је добар домаћин, цијењен и поштован. У НОП-у је од 1941. године; био је командант мјеста на Боану 1941. године, ухваћен је од стране четника, осуђен и стријељан августа 1942. године на Боану. На стрелишту се држао веома храбро и код народа је његово убиство изазвало револт због гнусног поступка непријатеља. Његов син Арсеније, борац НОР-а од 1941. године, погинуо је као борац Петог батаљона Четврте црногорске бригаде, марта 1944. године у Пенезићима код Прибоја.

Машо Шћепанов је један од најистакнутијих бораца НОР-а, изузетно скроман и ненаметљив, али бескрајно храбар; гине на челу батаљона у Четвртој црногорској пролетерској бригади, као њен омиљени командант, маја 1944. године на планини Тари. Народни је херој Југославије.

Ђорђије Петров и браћа Мићко и Миле Савини су били борци НОР-а од 1941. године; погинули су на Сутјесци јуна 1943. године као борци Петог батаљона Четврте црногорске пролетерске бригаде.

Јованка Велимирова, удата Крунић, Михаило и Митар Милинкови, Љубисав Данилов и Гојко Гајов били су активисти у НОП-у и борци у Четвртој црногорској бригади.

Бато Јелић, стручњак у области архитектуре, био је предсједник општине Шавник и активиста у друштвено-политичким организацијама.

Јелића има у многим мјестима широм наше земље, гдје су одлазили најчешће, ради запослења.

Славе Ђурђевдан.

ТМУШИЋИ

(на Барама)

Тмушићи су поријеклом из Куча од Дрекаловића, одакле је Радован Поповић због крви побјегао и настанио се у Прошћењу код Мојковца, око 1800. године. Имао је три сина: Тому, Новака и Јовицу. У Прошћењу се завадио с Турцима, неке побије и ускочи у Дробњак, у село Сировац 1824. године. Касније се преселе на Баре. Тмушићи су род с Ристићима и са Станићима. Почетком 20. вијека Ђорђије се пресели у Никшић гдје сада живе његови потомци. Око 1910. године Мијат пређе у село Новаковиће код Жабљака у Жугиће од којих је био ожењен Стојом. Имао је три сина: Чедомира, Љубомира-Була и Јована. Чедомир је погинуо, као припадник НОП-а од 1941. године, на Пољима Колашинским у пролеће 1942. године, а Љубомир-Буле је био истакнути патриота и припадник НОП-а; стријељали су га четници августа 1942. године на Жабљаку. Њихов брат Јован је колонизиран 1945. године у Бачко Добро Поље.

Славе Никољдан, а прислужују Преображење.

ЈОЦОВИЋИ

(у Сировцу)

Јоцовићи су поријеклом из Вранеша, одакле су се, у првој половини 19. вијека, доселили у шаранско село Алугу. Њихова даљња старина је из Куча; отуда су се у Вранеш доселили око 1780. године браћа Владислав и Милисав Јоцовић.

Владислав је имао синове Марка и Мијајила, а Милисав Васа и Вука. У Вранешу се заваде с Турцима. Вук Јоцовић поби неке Турке Кањиће, па зато сви Јоцовићи из Вранеша ускоче у Шаранце, у село Алугу, око 1825. године.

Из Алуге се, 1837. године, Вук Јоцовић са синовима: Савићем, Видаком, Матијом, Јованом, Милинком и Стеваном насели у Тушињи, а Мијајило Владисављев са сином Симом и синовцима од брата Марка Савом, Митром и Спасојем, насели се у селу Границама код Буковика у околини Никшића. Васо Милисављев живио је на Алуги, одакле се његови потомци 1920. године одселе у село Маоче, у пљеваљском крају.

Радован Јоцовић је био ратник у Првом свјетском рату; рањен је на Мојковцу 7. јануара 1916. године.

Петар Јоцовић из Тушиње припадао је НОП-у од 1941. године, ухваћен је од стране четника и стријељан на Боану августа 1942. године као истински родољуб и припадник НОП-а.

Радосав Милованов из Сировца био је у НОП-у од првих ратних дана, илегалац на терену, у Петом батаљону Четврте црногорске пролетерске бригаде, командир чете, носилац Партизанске споменице 1941.

Никола и Јанко су погинули као борци НОР-а, а Машан Николин је био борац НОР-а.

Славе Никољдан.

ЧЕЧОВИЋИ

(у Тушињи)

Њихово поријекло је од братства Вукадиновића из околине Фоче. У Трифка Вукадиновића била се заљубила кћерка једног турског бега Чеча из Фоче, који је Трифка наговарао да се потурчи и да узме његову кћер за жену. Трифко се не хтједне поптурчити, већ убије бега Чеча и ускочи у Горњу Морачу међу Ускоке и ода се четовању с осталим Ускоцима. По бегу Чечу, кога је Трифко убио, прозваше га „Чечо“, а његове потомке Чечовићи.

Чечов унук Тадија се око 1855. године ожени од Перовића — Курепа из Тушиње, гдје се досели да живи.

Лазар Чечовић је као официр добровољац јуначки погинуо у Првом свјетском рату у француској војсци.

У балканским и Првом свјетском рату и Комитском покрету учествовали су: Тадија са синовима Милошем и Милутином. Милош је био чувени крилаш четовођа у Комитском покрету, рањен је на Црвеној Локви 1918. године; умро је исте године од шпањолице. Милош је направио велики подвиг, вриједан дивљења и поштовања, када је из никшићког затвора ослободио све затворенике, са којима је побјегао и прикључио се Комитском покрету. Осим набројаних, у Комитском покрету су се још истакли: Новица, Милинко, Јован и Драгутин, официр црногорске војске.

Од млађе генерације треба истаћи Трипка Чечовића, генерала Војске Југославије.

Славе зимски Јованђан.

РАДАНОВИЋИ

(у Сировцу)

Поријеклом су из села Орашја, из околине Фоче, одакле се Ћетко Ђуров Радановић одметнуо у ускоке и четовао све до 1885. године, када се оканио четовања и хајдуковања и стално се настанио у Сировцу. Ћетко је имао сина Живка.

Радивоје Радановић је као млад омладинац у шеснаестој години погинуо код Подгорице 1943. године, као припадник јединица НОВ-а Југославије.

Славе Срђевдан.

ГАШОВИЋИ

(у Сировцу)

У Тушињу се доселио Стево Обрадов Гашовић, као ускок из пивског села Црквичког Поља, са Пивске планине 1852. године. Стево је имао шест синова — Обрада, Лазара, Милутина, Милана, Божа и Миливоја. Гашовићи потичу од Церовића из Тушиње, одакле се Живко Церовић давно преселио у Црквичко Поље, и од њега су Живковићи, Гашовићи, Гашићи и Ликићи, а можда и Грубачи.

Лазар Гашовић из Сировца је стријељан од стране непријатеља 1942. године на Боану као истакнути родољуб и припадник НОП-а.

Славе Ђурђевдан.

ДУБУРИЈЕ

(у Горњој Бијелој)

У Горњу Бијелу се доселио 1846. године Радоје Ранковић, из села Старча из Горње Мораче, са синовима Новаком, Симеуном, Јованом, Миладином, Божом и Вукосавом. Разлог њиховог исељења је убиство.

У Горњу Морачу се, почетком 18. вијека, из села Петровића из Бањана доселио Радоје Рнковић.

Род Дубуријама у Морачи су Ранковићи, од којих потичу и Тодоровићи.

Славе зимски Јованђдан, а прислужују прву недјељу по Петровдану.

МАСТИЛОВИЋИ

(у Мокром)

Поријеклом су из Корјенића, од братства Соколовића, одакле прелазе у село Изгори, код Гацка, у Херцеговини. Негдје у 16. вијеку страдају од Турака и тада се раселе — неки оду у Фочу, а у Изгорима остане само једна удовица са ситном дјецом. Њихови потомци се прозваше Мастиловићи.

Крајем 18. вијека синови Сима Мастиловића — Драга, Лека, Видак и Шабан, ускоче у Горњу Морачу и населе се међу Ускоцима у Љевиштима. Четовали су с осталим Ускоцима и прочули се као добри јунаци, а посебно су се истицали Драга и Лека. Од Драге је остало потомство — синови Новак, Мирко, Јован и Каро. Око 1861. године, Новица Мирков пређе из Љевишта и насели се у Мокром.

За Драгу Мастиловића причају да је доживио дубоку старост — сто тридесет година.

Славе Мратиђдан.

ЖИВКОВИЋИ

(на Слатини)

Живковићи су поријеклом од братства Булатовића из Ровaца, одакле је њихов предак, због крви, ускочио у село Стричину код Колашина и ту се населио. Потомак му Живко Булатовић, са синовима Радованом, Добрицом и Новицом, ускочи 1862. године из Стричине у Дробњак и насели се на Слатини, гдје му се потомци прозваше Живковићи.

Савић-Гиле Максимов је истакнути борац НОР-а од првих устаничких дана; био је један од најхрабријих бораца у Петом батаљону Четврте црногорске бригаде, у чијим је редовима и погинуо као командир чете јуна 1943. године код Миљевине.

Славе Лучиндан.

ЋУЋИЛИ - ЋУЋИЛОВИЋИ

(у Горњој Буковици)

Ћућиловићи су поријеклом од Булатовића из Роваца, одакле се Милутин Булатовић, у првој половини 19. вијека, доселио у Борач код Невесиња, у Херцеговини. Милутин је имао надимак „Ћућило", па се, по овом надимку, његови потомци прозваше Ћућили — Ћућиловићи.

Марко и Новак, синови Милутина Ћућила, ускоче у Ускоке 1859. године, одакле су четовали до 1862. године, када су се настанили у Горњој Буковици. Касније, негдје око 1882. године, дође код њих њихов синовац Живко Бојов, као устаник из Херцеговине, и настани се код њих, а Новак се из Буковице пресели у Шавник.

Од овог братства био је познат Марко као ускочки четовођа. Ћућиловића има и у Никшићу.

Славе Лучиндан, а прислужују Пантелијевдан.

ДАВИДОВИЋИ

(у Милошевићима)

Поријеклом су од Омакаловића с Пошћења, одакле су се преселили у гатачки крај, у мјесто Самобор.

Браћа Илија и Алекса из Самобора ускоче у Ускоке, гдје су хајдуковали, а око 1862. године населе се у Милошевићима, на манастирску земљу.

Алекса је имао сина Мира, а Илија Милутина и Благоја.

Славе Савиндан.

ЧВОРОВИЋИ

(на Мокроме и у Ускоцима)

Поријеклом су из Загарада, из Никшићке жупе. У Жупу су се доселили из Кута, гдје су се презивали Рашковићи, а припадали су племену Никшићи.

У другој половини 17. вијека један Рашковић из Кута пређе на Заград, у Жупу, и тамо се његови потомци прозову Чворовићи. Негдје око 1790. године Марко, Горчин и Аћим

ускоче у Ровца, не могавши да трпе турски зулум. Из Роваца су четовали по околини Никшића, гдје су убили чувеног зулумћара буљубашу Нушка Барјовића из Никшића, због чега и остали Чворовићи побјегну у Ровца. Из Роваца се око 1800. године Јован, Ристо и Нећељко одселе на Гласинац, у село Мијовску, гдје и данас живе њихови потомци.

Мина са синовима Јаковом, Станишом, Јованом и Мушом пређе у Дробњак и насели се на Мокром, а Милован оде у Србију.

За вријеме паше Миљевине, 1812. године, кад разури Мокро, Мина се са синовима врати у Ровца, одакле се, послије извјесног времена, поново вратио на Мокро. Код њих се око 1852. године доселе Аћимови синови Станиша, Јован и Бећо. Око 1854. године, синови Станише Аћимова — Лазар, Радован и Бајо, због неког убиства, побјегну у Језера и населе се у селу Ускоцима код Жабљака. Ту су кратко живјели — само двије године, јер су због убиства неког Тоске морали да се селе у Затарје, у Попов До у Подгори, гдје су живјели до 1875. године, када су се поново вратили у Ускоке. Око 1878. године Радован се преселио у село Шљиванско, под Љубишњом, и то са Шулом, Секулом и Бошком, гдје и данас живе њихови потомци.

Чворовићи су се истицали у свим ратовима као добри ратници и признати јунаци. У Првом свјетском рату истакао се Стеван, десетар, са Мокрога који је рањен на Мојковцу 7. јануара 1916. године, а Драгоје је погинуо у истој бици.

Милованови синови браћа Мирчета и Момир били су угледне личности у братству и свом крају и истакнути борци НОР-а 1941-1945. године.

Лука Милинков из Ускока, припадник НОП-а од првих устаничких дана, погинуо је на Пљевљима 1. децембра 1941. године.

Ђуро Чворовић из Ускока био је истински родољуб и припадник НОП-а, као активиста у народној власти на терену, а његов син Бранко је био борац НОР-а од 1941. године; погинуо је као борац Четврте црногорске бригаде на Бугојну јула 1942. године. Радосав Стеванов са Мокрога био је у строју Четврте црногорске бригаде од првих дана њеног формирања, у чијем строју гине јуна 1943. године на Тисову брду на Зеленгори.

Војислав Мићов и Нико Радов су борци 7. омладинске црногорске бригаде у чијим редовима и гину — Војислав на

Градачкој пољани на Крнову 25. августа 1944. године, а Нико на Трнову 5. априла 1945. године.

Славе Лучиндан, а прислужују Иванђдан.

ПЈЕШИВЦИ

(у Ускоцима код Жабљака)

Њихова старина је из Пјешиваца, од братства Пејовића, из Дола Пјешивачког, гдје су били старосједиоци. Од овог братства у 15. вијеку био је чувен кнез Обрад Пејовић, који је имао осам синова: Радету, Шћепана, Вука, Тома, Драгића, Бора, Гиљена и Лала. Кнез Обрад, са синовима, био се толико осилио да није признавао тадашњег црногорског владара Иван-бега Црнојевића, па их он разури и све их погуби, осим старог Обрада. Обрад се под старост ожени и добије сина, од кога су данашњи Пејовићи и њихови огранци у Долу.

Један њихов огранак је Павићевић, вјероватно по Павићу. Ристо Павићевић се са својом породицом, због крви, око 1870. године пресели у Затарје у мјесто Дулин Бријег. Из Дулин Бријега је као добровољац учествовао у Херцеговачком устанку 1875-1878. године, гдје се истакао у бици на Вучјем Долу, због чега добија земљу у селу Ускоцима код Жабљака, гдје се насељава 1878. године, одмах након припајања Језера Црној Гори. Ристо је имао два сина: Радована-Вула и Ристана. Вуле је рођен у Пјешивцима и имао је пет година када му се отац Ристо одселио из Дола Пјешивачког.

Вуле је имао Јована, који је умро од шпањолице 1918. године и од њега нема мушких потомака, и Петра чији потомци живе у Ускоцима, Жабљаку, Никшићу, Београду и Подгорици. Ристан је имао сина Момчила-Мома, који је 1945. године колонизиран у Бачко Добро Поље.

По њиховој даљњој старини Пјешивцима, одакле потичу, добише презиме Пјешивци.

Славе Зачеће Јована Крститеља.

ЛАЛОВИЋИ

(у Ускоцима код Жабљака)

Лаловићи су поријеклом од братства Миљанића из Бањана. Прича се да су се у Бањанима презивали Лаловићи и да су род са Тошићима и Бајчетама, са којима су се заједно преселили у Затарје, послије напада Турака на њих и њиховог великог страдања и покоља.

По доласку у Затарје, прво су се населили у Битинама, одакле прећу у Крушево и Оћевину.

Ово расељење из Миљанића могло је бити у другој половини 17. вијека. У Бањанима и данас има топонима који подсјећају на Лаловиће, као што је „Лаловића Осоје".

Из Оћевине је 1859. године ускочио у Језера Глишо Лаловић, као ускок, зато што је убио турског зулумћара Ахмета Диздара. Глишо је имао пет синова: Јова, Пера, Јована, Васиља и Крсмана. Њихове потомке још називају и Глишовићи по Глишу.

Населили су се у Ускоцима код Жабљака, гдје и данас живе њихови потомци.

Гојко Новичин Лаловић из Ускока био је истакнути борац НОР-а од првих устаничких дана. Погинуо је код Ливна децембра 1942. године као борац Петог батаљона Четврте црногорске бригаде.

Славе зимски Јованђдан.

ПИПОВИЋИ

(у Палежу)

У Палеж су се доселили 1875. године из Затарја, из Челебића. Дошли су браћа Мића и Гаврило као учесници у Херцеговачком устанку 1875-1878. године. Раније су се презивали Радоњићи и знају да су поријеклом из Црне Горе, али од којих Радоњића и из којег мјеста — не знају.

Презиме Пиповићи добили су по неком свом претку који је имао надимак "Пипо" и био је сналажљив и проницљив. Био је способан и вјешт да многе ствари испита и открије, односно "испипа", па га зато назваше "Пипо", а потомке му Пиповићи.

Гаврило Пиповић није дуго остао у Палежу; врати се на Челебиће, на своју старевину, а брат му Мића остаде у Палежу. Мића је имао сина Василија, а Василија Јована, Радована, Милоша и Божа. Јован и Радован су се налазили у логору Нађмеђер, гдје је Јован умро и од њега није остало потомство. Ни од Милоша нема мушких потомака. Душан Радованов погинуо је као борац НОР-а, јуна 1943. године. Драго Божов је генерал ЈНА и живи у Београду, али повремено долази у Палеж.

Славе Ђурђевдан.

САВИЋИ

(у Палежу)

Потичу од Радовића из Јечмишта код Челебића. Презиме Савић добили су по Сави Радовићу, који је имао сина Симеуна, Симеун је имао Ћетка, који је имао надимак "Цвијан", па Ћеткове потомке на уже зову још и Цвијановићи.

У Палеж се доселио Ћетко-Цвијан 1882. године, као одметник из аустроугарске војске, пошто су се Челебићи налазили у саставу Аустроугарске. Населио се у Палежу, код Жабљака, на земљи коју му је додијелила црногорска влада као свом поданику. Цвијан је имао четири сина: Маринка, Марка, Бранка и Нова. Марко је службовао по Македонији и Србији; његови потомци данас живе у Нишу. Маринкови и Бранкови потомци живе у Палежу, а има их у Подгорици и у Новом Саду.

Бранко је живио у Америци, са својим млађим сином Зеленом, гдје је и умро 1994. године.

Славе Ђурђевдан.

ГОЛУБОВИЋИ

(у Шумановцу)

Поријеклом су од Голубовића из Котлајића, код Крупица, из Затарја. У Шумановац су се доселила браћа Мијаило и Мелемтије, због сукоба с турцима Ђурђевићима, на дан крсне славе Голубовића — Светог Аранђела. У овом сукобу Голубовићи убише два Турчина Ђурђевића, и зато су морали да бјеже преко Таре; доселише се у Језера, у село Шумановац, 1852. године, са својим породицама.

Мијаило је имао четири сина: Димитрија, Живка, Мирка и Ивана.

Мелентије је кратко живио у Шумановцу, па се одселио на Косово, у Косовску Митровицу, одакле су се расељили у Лебане, Слишане и Орану и на друга мјеста на Косову.

Димитрије Мијаилов имао је пет синова: Голуба, Стевана, Спасоја, Влада и Душана. Голуб и Стеван су се одселили у Америку, Спасоје у Вашково, а Владо у Потпеће. Душан је остао да живи у Шумановцу.

Живко Мијаилов имао је синове Уроша и Бећка. Од Бећка нема потомака.

Мирко Мијаилов имао је четири сина: Јагоша, Милоша, Лазара и Миливоја.

Иван Мијаилов се с породицом одселио у Србију у лесковачки крај.

Мирко Милошев је погинуо као борац НОР-а на Трнову 1944. године, тако да од Милоша нема потомства.

Данас у Шумановцу живе потомци Димитријеви, Живкови и Миркови. Има их и у другим крајевима наше земље, гдје су се одселили због запослења.

Славе Аранђеловдан.

ТАУШАНИ

(у Жабљаку)

Таушани су поријеклом са Безуја, села на Пивској планини. Казују да су род са Гаговићима и Врачарима, па су према томе од племена Руђића.

Крајем 18. вијека Таушани су се преселили у Херцеговину у Кокорину. Из Кокорине су ускочили у Горњу Морачу, међу Ускоке, одакле су четовали и истицали се храброшћу и јунаштвом. Познат је харамбаша Марко Таушан, који је опјеван у народним пјесмама. У Ускоке су из Кокорине, 1859. године, ускочили Николини синови Живко, Раде и Ђоко, а 1862. године населили су се на Жабљаку.

Има их у Бару, Пљевљима, Сарајеву и другим мјестима у нашој земљи у која су се иселили.

Од овог братства треба истаћи бабу Виду, револуционарку и старог члана Партије у предратном и ратном периоду.

Бранко Милутинов је као борац НОР-а погинуо 1942. године у Комарници.

Таушана има и на Безују, гдје живе на својој старевини.

Славе Никољдан.

ЂУРИЋИ

(на Босачи)

Потичу из Зубаца, из Херцеговине, од тамошњег бројног братства Ђурића. На Босачу, село код Жабљака, доселио се Милош Ђурић 1882. године као херцеговачки устаник. Милош је на Босачи засновао породицу. Имао је три сина: Сава, Блажа и Спаса.

Ђурићи данас живе на Босачи, а једна кућа налази се у селу Ускоцима, гдје се преселио Боро Блажов на купљену земљу. Има их и у другим мјестима, гдје су одлазили ради запослења.

Славе Ђурђевдан.

ЦРНОГОРЦИ

(у Шавнику)

Поријеклом су из Љубушког из Херцеговине, одакле се 1882. године доселио Ђорђије као херцеговачки устаник. Имао је сина Васа, а овај Рајка и Бранка. Рајко је крајем рата био борац у 7: омладинској бригади.

И Рајко и Бранко живе у Пљевљима.

Славе Томиндан.

ЂОРИЋИ

(на Жабљаку)

Јерко је дошао од Мостара тридесетих година 20. вијека у Жабљак, гдје је радио као врстан мајстор. Оженио се 1941. године од Новосела. Имао је два сина Драга-Ћика и Станка-Буда. Јерко се 1952. године са породицом преселио у Никшић. Његови синови сада живе и раде у Београду.

КРЊА ЈЕЛА

ЧОГУРЕ - ЧОГУРИЋИ

(у Крњој Јели)

Њихово поријекло је од Раичевића из Љешкопоља. Дальња старина им је са Косова, одакле су пред најездом Турака прешли у Херцеговину у околину Гацка у мјесто Чарађе. Одатле због убиства неких турских харачлија бјеже на југоисток у Бањане, гдје су се кратко задржали, одакле одлазе у Липу Цуцку. Одатле су браћа Неноје, Раич и Радоња отишли у Бајице крај Цетиња. Од Неноја су сви Мартиновићи у Бајицама, а од синова Радоњиних Вука и Секула сви Бандићи. По породичној традицији Раичевића из Љешкопоља не зна се шта је било са трећим братом Раичем.

Раичевићи у Љешкопољу су од попа Ивана Мартиновића који је имао три сина. Један од Иванових синова у свађи убије једног Ераковића са Његуша. Бојећи се освете, поп Иван са синовима побјеже из Бајица и ускочи у Спуж код Турака тражећи тако њихову заштиту. У Спужу умре Иван и један му син чија је жена остала трудна и родила посмртно сина коме су дали име Раич, вјероватно поновивши име брата Неноја — Раича.

Други Иванов син, највероватније убица Ераковића, потурчи се и од њега постане братство Пиринић из Ботуна, које је касније прешло у Подгорицу и Скадар.

Трећи Иванов син Рајко, након смрти оца и брата и преласка другог брата у ислам, нашао се у тешкој ситуацији када се одлучио да бјежи даље. Заваравајући траг и кријући се од освете, насељава се у Зети у селу Српској гдје се и оженио од Дрекаловића из Куча. Ту су му се родила два сина Петар и Илија. Рајко се и у новој средини осјећао угрожен, па са женом и малољетним синовима бјежи према Морачи тражећи у њој сигурност. Доласком у Морачу пресретну га турске харачлије из Колашина у мјесту зв. Лопате, гдје Рајко погине бранећи породицу. Турци ухвате малољетне Рајкове синове и поведу их пут Колашина, а њихова мајка поче да кука и нариче за погинулим мужем Рајком и отетим синовима Петром и Илијом. Предање казује да се била уморила кукајући из свег гласа; тражећи помоћ, почела је да јекће, да јеца, због чега су је касније назвали „Јекна". Ипак њено кукање, лелекање и дозивање у помоћ чули су Горњоморачани који су се налазили у близини мјеста отмице

и погибије, дају се у потјеру за Турцима, поставе им засједу, Турке побију и Рајкове малољетне синове ослободе и врате мајци.

Мајка се са синовима настани у Горњој Морачи и након неког времена, кад су јој синови поодрасли, она се поново уда и у другом браку добије сина коме је било име Вучко. По мајци Јекни назвали су га Јекнић и његови потомци узму то презиме.

Презиме Чогура, према породичном предању, настало је у Горњој Морачи и старо је око 300 година, потиче од Рајковог сина Петра који је имао надимак Раичко. Петар је био познат као снажан, окретан и брз момак, важио је за доброг кротитеља и јахача коња. Тако на једном скупу колашинских Турака и Горњоморачана, гдје су се надметали у вјештини јахања коња, Петар успије да се одржи на једном коњу турског бега из Колашина кога до тада нико није успио да укроти. Бег му је честитао на вјештини јахања и назове га „Чогура". (Чогура значи вјешт човјек, снажан и надмоћан у нечему, највјештији у односу на остале; у овом случају највјештији у јахању коња). Тако Петар, поред надимка Раичко, доби и нови надимак Чогура који се устали у народу и он га узе као своје ново презиме умјесто дотадашњег Раичевић. Уназад седамдесетак година почеше презимену Чогура дописивати „ић" приликом крштавања дјеце од стране свештеника, тако да се презиме Чогурић данас одомаћило.

Чогурићи су били храбри ратници. Од њих је био познат по јунаштву Сако Драгов, који је дуго хајдуковао и побио доста Турака. Саков син Божо истакао се као храбар ратник. Погинуо је на Пржиштима 1912. године. Томеља Николин био је познат као хајдук; Турцима је многа зла чинио.

Од Петровог брата Илије потиче братство Живковићи који живе у Крњој Јели и о њима ће бити посебно говора.

Чогурићи су се временом исељавали тако да их данас има у многим мјестима широм наше земље. Најмање их је у Крњој Јели, само једна кућа, а има их у Колашину и околини, Подгорици, Никшићу, Цетињу, Београду, Скопљу, Ваљеву, Загребу, Лозници, Пожаревцу, Пљевљима, Бијелом Пољу и околини, у Америци и другим мјестима.

Ово братство дало је доста врсних интелектуалаца што се да видјети и закључити да су водили рачуна о свом образовању у свим областима, гдје важе као истакнути стручњаци.

Славе Шћепандан, а прислужују Светог Илију.

ЖИВКОВИЋИ

(у Крњој Јели)

Поријеклом су од Раичевића из Љешкопоља, а даљња старина им је од Косова, одакле су се, бјежећи пред Турцима, населили у Херцеговини у мјесту Чараће код Гацка. Из Чараћа због убиства неких турских насилника средином 16. вијека побјегну у Бањане, гдје се кратко задрже и одатле пређу у Цуце у мјесто Липу, одакле се браћа Неноје, Раич и Радоња одселе у Бајице крај Цетиња. Од Ненoја су сви Мартиновићи у Бајицама, а од Радоњиних синова Вука и Секула су сви Бандићи. Шта је било са трећим братом Раичем — не зна се.

Породична традиција Раичевића из Љешкопоља казује да су они од попа Ивана Мартиновића који је имао три сина. Један Иванов син у свађи уби Ераковића са Његуша. Бојећи се освете, поп Иван са синовима побјеже у Спуж код Турака под њихову заштиту. У Спужу Иван умре и један му син, чија жена остане у другом стању и роди посмртно мушко дијете, коме су дали име Раич, вјероватно поновивши име Ненојева брата Раича коме се изгубио сваки траг.

Други Иванов син, вјероватно убица Ераковића, потурчи се и од њега се заснова братство Пиринић из Ботуна, које касније пређе у Подгорицу и Скадар.

Трећи Иванов син Рајко, након смрти оца и брата и преласка другог брата у ислам, нашао се у незавидној ситуацији. Одлучио се да бјежи даље. Заваравајући траг и кријући се од освете, насељава се у Зети у селу Српска. Ту се жени од Дрекаловића из Куча и добија два сина Петра и Илију. И у овој новој средини Рајко се осјећао несигурним бојећи се стално освете, те одлучи да поново бјежи са породицом. Крене према Морачи тражећи већу сигурност. Доласком у Морачу, пресретну га турске харачлије из Колашина у мјесту званом Лопате, гдје Рајко у сукобу са њима погине, а они му заробе малољетне синове и поведу пут Колашина. Њихова мајка поче да кука и нариче за погинулим мужем Рајком и отетим синовима Петром и Илијом. Предање казује да се била толико уморила кукајући и наричући да је почела да јекће, да јеца због чега су је касније назвали „Јекна". Њено кукање и дозивање у помоћ чули су Горњоморачани који су се налазили у близини мјеста отмице и погибије, дају се у потјеру за Турцима, поставе им засједу, Турке поубијају, а Рајкове малољетне синове ослободе и врате мајци.

Мајка се са синовима настани у Горњој Морачи и након неког времена, кад јој синови поодрасту, уда се и добије трећег сина коме да име Вучко кога по мајци Јекни назваше Јекнић. Његови потомци узеше то презиме као своје.

Од Рајковог сина Петра који је имао надимак Чогура настаде братство Чогурићи, а од другог Рајковог сина Илије братство Живковићи у Крњој Јели.

Илија Рајков је имао синове Станка и Милована од кога није остало порода. Станко је имао сина Живка, а овај Нику, Николу и још двојицу којима не знају имена и оба су одселили негдје у Србију. Никини и Николини потомци узеше презиме по оцу Живку Живковићи. Живковића има у Сврацама, Крњој Јели, Липову, Морачи и Колашину, у Војводини, Словенији и у другим мјестима.

Живковићи су се истицали у свим бојевима као храбри ратници од којих треба поменути Марка и Павића, Арсенијеве синове, затим Илију Алексина, Стојана и Саву, Миркове синове који су погинули на Мојковцу 1916. године, те Живка Нећељкова који је погинуо код Алића Долине 1917. године. Браћа Миливоје и Милош Окичини су умрли 1916/17 године у Нађмеђеру у Мађарској, а са њима је тамновао и Богдан Николин. У НОР-у 1941-1945. године истакао се Љубо Миланов као учесник пљеваљске битке 1. 12. 1941. године и крваве битке на Вилића Гувну 1943. године, гдје је и оставио своје кости.

Славе Шћепандан, а прислужују Светог Илију.

ЈЕКНИЋИ

(у Крњој Јели)

Презиме Јекнићи су добили по Јекни која је била родом од Дрекаловића из Куча, а била је први пут удата за Рајка Раичевића који потиче од истоименог братства из Љешкопоља. Са њим је имала два сина Петра и Илију од којих су Чогуре и Живковићи о којима је било ријечи у претходном дијелу ове књиге. Бјежећи од неке крвне освете Рајко са својом породицом пође у Горњу Морачу, гдје га пресретну колашински Турци, Рајка убију а синове му отму и поведу у Колашин. Њихова мајка почне да запомаже, кука и лелече тражећи помоћ да би синове повратила. То чују неки Горњоморачани који су се налазили у близини, пожуре за Турцима, пресретну их и синове ослободе.

Њихова мајка од силног лелекања, кукања и дозивања у помоћ толико се била заморила да више није могла гласа од себе пустити, већ је почела да јеца и јекће, па је назваше „Јекна". Јекна се са синовима Петром и Илијом настани у Горњој Морачи и кад јој синови мало поодрастоше, она се уда други пут за неког Горњоморачанина; по једнима за Пековића, а по другима за Дуловића. У овом браку доби сина Вучка од кога потиче братство Јекнићи прозвано по Јекни.

Изнесене податке користио сам из публикације од Радована Чогурића, правника из Београда: *Прилог утврђивању родословља у Горњој Морачи,* Београд 1992. године.

Међутим, постоји и друга верзија коју је обрадио Рајко Раосављевићи у својој књизи *Морача, Ровца, Колашин,* Београд 1990. године. Он наводи да су Јекнићи старином из Зете, одакле се њихов предак Петар Раичевић доселио, бјежећи од крви, и населио у Горњој Морачи под брдом Пеј. Ту се оженио од братства Пековића из Сврка и имао је два сина Вучка и Раичка. Од Вучка су Јекнићи, а од Раичка Живковићи и Чогурићи. Колашински Турци у једном походу на Горњу Морачу наиђу на Петра Раичевића кога убију, а малољетне синове поведу са собом. Њихова мајка ишла је за њима по Горњој Морачи гдје је уз помоћ својих рођака Пековића успјела да их ослободи. Њен брат који је био кнез у Горњој Морачи понуди је да са малољетним синчићима остане код њега у селу Сврке, што она радо прихвати. Према предању, ова се жена звала Јекна, па се њени синови по њој прозваше Јекнићи.

Према неким сазнањима Вучко је имао сина или унука који се звао Петар, а Петар је имао Симона, Средоја и Богдана. Симон је имао Ђока, Мину и Нова. Средоје је имао три сина: Васка, Јока и Радивоја. Јокови синови преселили су се у Липово при крају 19. вијека и по свом дједу Богдану прозваше се Богдановићи.

У Крњој Јели има једно посебно братство Јекнића који имају надимак „Куртовићи". Овај надимак су добили раније због тога што су били врло високи и добро развијени. Њихово је поријекло из Куча од Дрекаловића и они са Јекнићима из Сврка немају никаквих братственичких веза. Наиме, послије велике похаре Куча 1774. године, већина Куча је била избјегла међу Ровчане, гдје су живјели око 7 година под врло тешким условима, јер су Ровца изразито сиромашна и пасивна, па су се наимали код имућнијих домаћина да би преживјели тешке гладне године

и немаштине. Тада дође у Горњу Морачу један младић звани Остоја. Код Јекнића је радио једно вријеме, гдје се од њих и оженио, па његово потомство узе презиме Јекнић.

Јекнићи су се, као и друга братства из Горње Мораче, исељавали у разне крајеве, а највише у правцу Србије у топлички крај, околину Пљеваља, има их у Липову код Колашина, на Боану и неколико породица колонизованих у Војводини 1945. године.

Од овог братства било је истакнутих људи и јунака од којих је био чувени Стеван Средоје, затим Тодор Јоков и Микоња Ћиров. За вријеме аустроугарске окупације 1916-1918. године у логору Нађмеђер налазили су се браћа Марко, Милија, Јанко и Мијаило Радојеви.

У току НОР-а 1941-1945. године као истакнути активни учесници били су Радуле Тодоров, члан Партије, привремени ратни учитељ и учесник Пљеваљске битке. Осим њега у Пљеваљској бици су учествовали Перо Јанков и Миле Марков који су положили своје животе у борби против непријатеља, затим Јован Милутинов и Петар Јанков.

Ово братство је дало велики број интелектуалаца разних професија и струка који живе и раде у многим мјестима широм наше земље. Славе Шћепандан, а прислужују Светог Илију.

ПЕКОВИЋИ

(у Крњој Јели)

Пековићи потичу од братства Селаковића које је до средине 16. вијека живјело у Попову Пољу у Херцеговини. Разлог њиховог исељавања је завада са Турцима који су вршили притисак на српски живаљ ради исламизације. Браћа Радуле и Обрад иселе се из Попова Поља и пређу у Горњу Морачу у којој су нашли уточиште и заштиту од Турака, јер је Морача била склонита и тешко приступачна, па су се у Морачу склањале многе породице ради сигурности и опстанка. Од Радула потиче братство Пековићи и то од Радојице који је имао звање војвода и био унук Радулов. У неким документима помињу се Радојица, Радуле и Крњо Селаковићи као горњоморачки прваци. Рођаци Крњо и Јаков Селаковић ишли су пут Никшића да купе пиће — пуње за своју крсну славу Вјетрени Дан (Вјетрена Петка). При повратку из Никшића пресретну их Турци и обојицу убију.

Мјеста погибије и данас се по њима зову Крњов камен и Јаковова главица. Крњо је био припадник Пековића, а Јаков Дуловића. Оба ова братства су престала да славе дотадашњу славу Вјетрени Дан, а узели су Шћепандан за славу и Илијиндан за прислугу.

Војвода Радојица је имао три сина: Рада, Илију и Јована. Илија Радојичин је имао сина Пека, а Пеко Радојицу и Станишу. Пекови потомци узеше презиме Пековић по Пеку Илијину. Радојица Пеков је имао два сина Ода и Дура, а брат му Станиша Јована, Радована и Кречка. Од потомства Радојичина и Станишина формирало се данашње братство Пековићи. Станиша, Радојица и Одо били су кнежеви и једно су се вријеме надгорњавали са Дуловићима око старјешинства у Горњој Морачи.

У сталним сукобима са Турцима Пековићи су испољили велико јунаштво, много су гинули. Одо, син Радојичин, био је истакнути четовођа и уз војводу Мину и сердара Мијата био је познати јунак свога доба. Милинко Ђокин био је стотинаш и истакнути јунак свога доба. Имао је три сина: Пиљена, Ђорђија и Секула који су погинули у сукобима с Турцима. Као командир вода истакао се Бего Тодоров, а Божо Агов као официр и командир чете. Стеван Бегов, официр, истакао се у балканским и Првом свјетском рату. Од овог братства истакли су се као јунаци Петар Симов и Сава Миланов који су за показано јунаштво добили Обилића медаље.

У ратовима у којима су Пековићи учествовали до 1912. године погинули су јуначком смрћу Кречко Станишин, Малиша и Сава Гаврилови, Јоксим Кречков и Симо Вељов. У балканским и Првом свјетском рату 1912-1918. године погинули су из овог братства Гаврило Ненадов, Јован Миланов, Раде Јаковљев, Мијаило Перов, Милутин Филипов, Стеван Миланов, Богић Митров, Јакша Миливојев, Божо Милетин и Тодор Божов.

За вријеме аустроугарске окупације 1916-1918. године у логору Нађмеђер су били Миле Стеванов, Милета Павлов, Милосав Јаковљев, Сава Миланов и Илија Мијаилов. А у логору у Албанији налазио се Саво Тодоров.

Иван Михаилов је учествовао у Пљеваљској бици 1. 12. 1941. године и носилац је Споменице 1941, Никола Савин је био активни учесник НОР-а и истакнути борац; он је носилац Споменице 1941. године и мајор ЈНА; Радомир Радојичин је учесник НОР-а, потпуковник ЈНА.

Један број братственика налазио се на раду у Америци од којих су као добровољци у Првом свјетском рату учествовали: Грујица и Ристо Павлов, Јован Миланов и Милован Муков.

Због пренасељености и тешког живота у Крњој Јели многа су се домаћинства исељавала у друге крајеве послије Првог свјетског рата. У Затарје су се иселили Милета и Радосав Павлов, Димитрије Јаковљев, Милисав Млађенов и Богдан Бегов; у Метохију у истом периоду Радојица Јаковљев, Мијат Ђорђијев, Млађен Иванов, Јово Милошев и Михаило Лазарев; даље, у Србију Марко и Радосав Милутинови.

Послије Другог свјетског рата одселили су у Војводину Спасоје и Радош Савини и Софија Николина; у Србију Никола Ненадов; у Липово Мијаило Милошев; у Никшић Милутин Милошев, Јован Иванов и Милева Владимирова и у Подгорицу Мироје Милов.

Славе Шћепандан, а прислужују Светог Илију.

Материјал за ово братство сам користио из књиге Рајка Раосављевића *Морача, Ровца, Колашин* Београд 1990. г; и *Хронику Крње Јеле* пуковника Петка Пековића 1995. године.

ДУЛОВИЋИ

(у Крњој Јели)

Старином су из Попова Поља из Херцеговине, одакле се средином 16. вијека Обрад Селаковић са пет синова и братом Радулом због заваде са Турцима одселио у околину Никшића у Риђане. Након кратког времена, прешли су у Горњу Морачу гдје су осјећали сигурност због удаљености од турских центара. У Горњој Морачи населили су села Трновицу и Сврке. Обрад са синовима живио је у Трновици, а Радуле који је доласком у Морачу формирао породицу живио је у Свркама.

Међу потомцима Обрадовим и Радуловим у почетку је долазило до трвења и зађевица око главарских титула и власти. Касније су неспоразуме изгладили и успоставили добре међусобне односе. Приликом једног турског напада на село Трновицу побију све становнике, осим Руже, жене Милете, сина Обрадова, која је била у другом стању, а родом је од Пилетића из Пипера. Ружа побјегне у свој род, гдје је родила близанце којима је дала имена Дуле и Мрво. Када дјеца поодрастоше, Ружа се са њима

врати у село Трновицу на њихово очинство. Од Дула се формира братство Дуловићи, а од Мрва Пајовићи.

Према породичном предању Дуле је имао сина Јована, а овај три сина: Радисава, Радована и Васиља. Од Радована Јованова је данашње братство Ђокићи. Од Радосава су Драговићи и Мијатовићи, а од трећег Јовановог сина, а Дуловог унука Васиља су братства Јанковићи, Мандићи и Секулићи.

Братство Дуловићи се нагло намножило и ширило тако да се почну исељавати на разне стране, али највише у правцу Србије и Затарје. Од њих су Магделинићи у околини Рожаја, од којих се одвојило велико муслиманско братство Курпејовићи код Рожаја; Дуловићи код Нове Вароши су од овог братства из Мораче, Беговићи у Колашину, Влаовићи у Штитарици и Чуљковићи код Бијелог Поља. Дуловићи — муслимани у околини Сјенице су од ових Дуловића из Мораче. У Мачкату на Златибору има неколико кућа Дуловића. У околини Берана Тмушићи и Лакићевићи казују да су од Дуловића из Мораче. Широм Србије у многим мјестима има Дуловића, а најбројнији су у Београду. Има их у околини Ваљева и у Мађарској, гдје су се иселили под Арсенијем Чарнојевићем.

Најпознатија личност у братству Дуловића био је горњоморачки сердар Мијат Мијушков Дуловић. Око њега су се окупљали они који су тежили коначном ослобођењу од Турака. У свим бојевима и сударима са Турцима излазио је као побједник. Сердар Мијат је предводио Горњоморачане у многим бојевима, као нпр.: оним на Штитарицу, Грдијевиће, Липово и многим мјестима око Колашина.

Међу првим насељеницима села Крње Јеле је био и сердар Мијат Дуловић са синовима стотинашом Перком и Илијом. Стотинаш Перко касније постаје племенски капетан, а Илија послије очеве смрти сердар горњоморачки. Племенски капетан и први командант горњоморачког батаљона био је Лука Илијин Дуловић — Мијатовић. Барјактар горњоморачки од овог братства био је Бошко Секулов који се истицао као велики јунак.

Обрад Петров и Радован Арсенијев, који је погинуо у америчкој војсци, налазили су се на раду у Америци гдје су отишли 1903. године. Јоксим Арсенијев налазио се у аустроугарском логору Нађмеђер од 1916-1918. године.

Нешко Јоксимов је био истакнути борац НОР-а 1941-1945. године; носилац је Споменице 1941. године и генерал ЈНА.

Међу многим Крњојелцима који су се исељавали у друге крајеве наше земље налазе се и Обрад и Вучета Петрови који су одселили у Затарје послије Првог свјетског рата, а послије Другог свјетског рата у Србију се одселио Благоје Јоксимов.

Славе Шћепандан, а прислужују Светог Илију.

МИЈАТОВИЋИ

(у Крњој Јели)

Мијатовићи су поријеклом од сердара Мијата Дуловића, првог сердара у Горњој Морачи, који се са својим синовима Илијом, Перком и Радојем међу првима досељеницима из села Сврка одселио у Крњу Јелу. Перко је био стотинаш, а нешто касније постаје племенски капетан, а Илија послије Мијатове смрти постаје сердар.

Перко Мијатов има два сина: Јакова и Милана — Шора; Илија Мијатов има Луку и Миша; трећи Мијатов син Радоје има Милету.

Племенски капетан и први командант Горњоморачког батаљона, који је био носилац Обилића медаље, јесте Лука Илијин. Лука је имао сина Мијата који је био и сердар, а поред сердарске титуле био је и поткомандир у ратовима који су вођени у његово доба. Јаков Перков био је племенски капетан, а Гаврило Лукин старјешина у црногорској војсци.

Мијатовићи су познати и истакнути борци за слободу против непријатеља. Учествовали су у свим ратовима, не штедећи своје животе. У ратовима од 1912. године јуначки је погинуо Иван Лукин на Гусару код Штитарице.

Почетком двадесетог вијека један број Мијатовића је отишао у Америку ради зараде, неки од њих оставили су своје кости по америчким рудницима живећи у тешким условима. Илија и Секуле Мишови отишли су 1903. године у Америку и тамо умрли. Милан и Милисав Богданови вратили су се као добровољци да би учествовали у Првом свјетском рату. Милован Мијатов и Стојан Јаковљев су умрли.

Стојан Јаковљев и Ристо Гаврилов били су учесници чувене Пљеваљске битке 1. 12. 1941. године. Ристо и Ђорђије Гаврилови су погинули у НОР-у у Босни 1942. године. Поред њих, у истом рату своје животе су дали Даринка Јованова, Душан

Стојанов, Илија Оташев и Лука Јованов 1947. на Трсту. Стојан Јаковљев Мијатовић је био први предсједник Народноослободилачког одбора у Крњој Јели 1941. године.

Ово братство у НОР-у 1941-1945. године, као ријетко које, није имало припадника у непријатељским формацијама. Поред већ поменутих који су своје животе положили на олтар слободе, има један број бораца НОР-а од 1941. године и носилаца партизанске Споменице 1941, који су дочекали слободу и преживјели ратне страхоте, као нпр.: Босиљка Ристова, Граница, супруга Јована Гаврилова, Јован Гаврилов, Иван Гаврилов, пуковник ЈНА, Никола Јованов, Лука Јованов, Драгутин Јованов-пуковник ЈНА:

За вријеме аустроугарске окупације у логору Нађмеђер у Мађарској 1916-1918. године били су сљедећи Мијатовићи: Периша Јаковљев, Јован Гаврилов и Новица Шоров, који је умро 1917. године у логору.

Из Крње Јеле је било исељавање у друге крајеве, најчешће из економских разлога. Тако су у Затарје послије Првог свјетског рата иселили Милисав и Милан Богданови; послије Другог свјетског рата у Никшић је одселила Роса Стојанова (Чогурић); у Колашин Раде Новичин и Миленка Јованова; у Бјелопавлиће Милован Ђорђијев.

Потомци Мијатовића с поносом причају о својим прецима и добро знају своје поријекло и генезу.

Славе Шћепандан, а прислужују Светог Илију.

ЈАНКОВИЋИ

(у Крњој Јели)

Поријекло им је од Дуловића чији су огранак. Презиме Јанковић су добили по Јанку Секулину, праунуку Јована Дулова. Јанко је био истакнути јунак свога доба и врло угледни братственик Дуловића. Јанков син Ристо био је јунак и познати племеник којим су се његови братственици поносили. Био је вјешт и познат стрелац. Имао је увијек добро оружје, од кога се није никад одвајао. Постоји вјеровање, а с обзиром на његове нишанске способности, да је његова пушка синџирлија убила Смаил-агу Ченгића на Мљетичку 1840. године. Толико је био сигуран у себе и у своју пушку да тамо гдје је нанишанио није никада промашио. Иначе је био скроман и није никада хтио да

се хвали. У боју на Мљетичку скинуо је са Смаил-аге ћурак који је с поносом носио у свечаним приликама. Због свега овог књаз Никола му је додијелио новчана примања која је до краја живота уживао. Праунук Ристов Вукосав Перов био је храбар ратник и велики јунак. Носилац је Обилића медаље.

На раду у Америци од 1903. до 1911. године били су браћа Вукосав и Милован Перови. Милован је и умро у Америци.

У заробљеништву у Мађарској у логоу Нађмеђер у времену од 1916-1918. године налазио се Божо Перов.

Драгиша Вукосављев је члан Партије од 1938. године и први секретар партијске ћелије основане 1940. године у Крњој Јели. Носилац је Партизанске споменице 1941.

У НОР-у 1941-1945. године учествовали су Данило и Драгутин Вукосављеви, а погинули су у Морачи 1942. године. Манојле Божов је погинуо 1944. године у Лици.

Петрана Перова, удата Станојчић, носилац је Партизанске споменице 1941. године.

Милутин Божов се послије Другог свјетског рата из Крње Јеле преселио у Колашин.

Овдје треба истаћи да из овог братства, по броју малог, али по јунаштву врло истакнутог, није било издајника који су се борили или прешли на страну непријатеља.

Славе Шћепандан, а прислужују Светог Илију.

МАНДИЋИ

(у Крњој Јели)

Поријеклом су од Дуловића из Горње Мораче, а презиме су добили по Манди, жени Андрије Секулова, која је била родом од Букилића са Лијешња. Андрија и Манда су имали у браку два сина: Мијаила и Милинка, који су остали мали послије смрти свога оца Андрије. Њихова мајка Манда их је подизала и васпитавала у духу времена — да буду добри људи и храбри ратници сходно своме братству и својим прецима, што су они у потпуности и били. Манда је била храбра, паметна и истакнута жена тако да се убрајала међу најистакнутије људе, па њене синове назваше по њој Мандићи, а они у знак захвалности прихватише то и узеше као своје презиме.

Мијајло Андријин био је истакнута личност свога доба и барјактар у Крњој Јели. Био је у сталним сукобима против колашинских Турака који су стално нападали његов катун да би га плијенили, али је он са осталим Горњоморачанима знао да их одбије и сачува своје стадо. Био је добар познавалац и приповједач традиције свога братства и осталих братстава у Горњој Морачани.

Ово братство је у свим ратовима давало добре и истакнуте ратнике који су врло често гинули па је то један од разлога што се нијесу умножавали.

Новица Мијајлов је био барјактар горњоморачког батаљона. Илија Новичин је био капетан у Горњој Морачи. убијен је 1918. године од стране зеленаша.

Блажо Новичин био је барјактар у Горњој Морачи до одласка у Америку када га је наслиједио Михаило Драгојев. За ратне заслуге Драгоје Милинков је добио Обилића медаљу.

Михаило и Молош Драгојеви били су у заробљеништву у логору Нађмеђер у Мађарској у времену од 1916. до 1918. године, а у Албанији Крсто и Миливоје Драгојевићи и Раде Михаилов. У периоду између Првог и Другог свјетског рата против тадашњег режима, посебно тридесетих година, истакли су се Александар — Аго Новичин, члан Партије, који је умрен у затвору у Призрену од силне тортуре која је на њему вршена, и Душан Илијин члан Партије од 1936. године. Био је члан Прве партијске ћелије основане 1940. године у Крњој Јели.

У Пљеваљској бици 1. 12. 1941. године учествовао је Машан Михаилов, који је касније прешао на другу страну и ту се завршава његов животни пут 1942. године у Колашину.

Послије Другог свјетског рата из Крње Јеле су се иселили Љубо Илијин у Поља Колашинска, Раде Михаилов и Сава Милошев у Липово; Милован Радосављев и Станојка Миљанова у Колашин.

Славе Шћепандан, а прислужују Светог Илију.

ПАЈОВИЋИ

(у Крњој Јели)

Воде поријекло од Обрада Селаковића који се средином 16. вијека из Херцеговине, због заваде са Турцима, преселио

преко Бањана, Цуца, Љешкопоља у Горњу Морачу. Обрад је имао два сина Дула и Мрва. Од Дула су Дуловићи, а од Мрва Пајовићи. Ово братство не познаје своје родословље и традицију. Презиме Пајовић су добили по Пају Ђурову који је у Горњој Морачи живио у првој половини 18. вијека. Имао је синове Ђира и Јована; Ђиро има Перишу и Милисава, а Јован Шота и Малишу. Нијесу никада били бројни јер су се исељавали изван Мораче. Посљедњи су се иселили послије Другог свјетског рата — Мироје Мирков у Никшић и Милан Мидов у Колашин.

Није ми познато да ли сада неко од овог братства стално живи у Крњој Јели.

Славе Шћепандан, а прислужују Светог Илију.

РАКОЧЕВИЋИ

(у Крњој Јели)

Њихово поријекло је од Богића Морачанина који се у Прекобрђе у Доњој Морачи доселио из Хума Хотског средином 15. вијека. Богић је имао сина Ракоча по коме његови потомци узеше презиме Ракочевићи. Ово је бројно братство, које се разгранало на бројне огранке: Војинчевиће, Одилажиће, Голубовиће, Мијајловиће, Марковиће, Дуњиће, Радуновиће, Радуловиће, Јоковиће, Павловиће и Вуксановиће. Ово јуначко доњоморачко братство давало је кроз вјекове истакнуте јунаке који су својим јунаштвом проносили славу свога братства. Поменућу неке од њих: Марко Војинчевић, Јован Минин, Божина Јоков, Радосав Божов, који је као јунак добио од Карађорђа барјак. Послије њега достојно су га носили Перко Ђуров и Милутин Перков; даље, Веко Илинчин, Новак Веков, Божо Новаков; Божо Ђекин — племенски капетан и сенатор а његов син Мијаило — познати јунак, Живко Ђоков поткомандир и командир Доњоморачког батаљона и његов син официр Јаков (истакао се у балканским и Првом свјетском рату). У овом братству били су познати јунаци Спасоје Милутинов, Новица Дмитров, Новица Богданов, Михаило Богданов, официр и командант Доњоморачког батаљона на Мојковцу. Поред њих, храбри официри су били: Сава Мијаилов, Сава Мигудов и Сава Јоков. Сва тројица су били командири чета од 1912-1918. године. Трипко Алексин, храбри официр — командир чете у колашинском батаљону, погинуо је на Мојковцу 1916. године; Ристо Павићев, официр у балканским и Првом свјетском рату.

Ракочевићи су се исељавали из Мораче у разне крајеве наше земље, а има их највише у околини Колашина, Мојковца и Бијелог Поља.

Из Крње Јеле се послије Првог свјетског рата иселила Ружица Савићева.

У Крњу Јелу се доселио барјактар Јован Вуксанов Ракочевић са својим синовима и од њега су Вуксановићи и Ракочевићи у Крњој Јели. Јован Вуксанов је био истакнути јунак свога доба и за своје заслуге добио је барјак из руке Карађорђа 1809. године. Машо Јованов био је стотинаш у Његошевој гарди.

Браћа Спасоје и Филип, Андријини синови, били су на раду у Америци у времену од 1903. до 1911. године. За вријеме аустроугарске окупације обојица су заробљена 1916. године и налазили су се у логору Нађмеђер, гдје су умрли 1917. године. Ово братство је дало доста школованих људи разних професија, а из Крње Јеле је и истакнути научни радник Милан Филипов, доктор филозофије, докторирао је пред Други свјетски рат из области Његошеве етике, а оставио је неколико успјешних расправа и превод Прешерна.

Славе Аранђеловдан.

ВУКСАНОВИЋИ

(у Крњој Јели)

Они су огранак познатог доњоморачког братства Ракочевића које је племену дало велики број познатих људи и јунака. Њихов родоначелник је Вуксан Лучин, који је живио у Раичевинама у другој половини 18. вијека.

Јован Вуксанов Ракочевић се почетком 19. вијека са својим синовима доселио у Крњу Јелу, гдје и данас живе његови потомци Вуксановићи. Јован Вуксанов је био међу најистакнутијим морачким јунацима. Заједно са Мином Радовићем срео се са Карађорђем на Суводолу 1809. године. Карађорђе је питао Мину који му је најбољи јунак у дружини, а Мина је без икаквог двоумљења показао на Јована Вуксанова. Карађорђе му тада дарова барјак, који су Вуксановићи с поносом и јуначки носили у многим бојевима све до завршетка Првог свјетског рата. Јован се у свим бојевима у којима је учествовао истицао јунаштвом. Погинуо је 1840. године у бици на Мљетичку.

Јованов син Машо у потпуности је наслиједио свог оца чијим је стопама јуначки и с поносом ишао. Био је стотинаш а, за показано јунаштво одликован је Орденом Свете Ане и Обилића медаљом; опјеван је у морачком колу. Мијаило Перков био је стотинаш и официр. Одликован је Обилића медаљом; Лука Јованов је био барјактар, а његов син Симеун га је наслиједио у барјактарству. Симеун је јуначки погинуо у бој на Станојевићима, а барјак је послије његове погибије уграбио Милинко Минин из Доње Мораче. Послије Милинка тај барјак су носили Милинков син Јанко и унук Раде.

Новица Машов је био барјактар колашинске бригаде у Мојковачкој бици и другим бојевима. Трипко Ђоков био је официр и командир чете, а касније, у Првом свјетском рату, командант батаљона. Перко Јованов је био перјаник књажеве гарде. Погинуо је код Колашина; осим њега био је познат и Новак Машов. У Првом свјетском рату 1914. године погинуо је Миро Радулов у Пљевљима.

За вријеме аустроугарске окупације 1916-1918. године један број Вуксановића из Крње Јеле се налазио у заробљеништву, и то у логору Нејмејер: Јаков Новаков, Трипко Ђоков, Мирко Марков, Јово Радулов, Крсто Милошев и Мато Милосављев, а за вријеме НОР-а 1941-1945. године у логору у Грчкој био је у ропству Сава Новаков.

Љубо Мирков, предратни члан Партије, при формирању партијске ћелије у Крњој Јели био је замјеник секретара до погибије 1943. године; био је један од истакнутијих активиста НОП-а. И његов брат Здравко је припадник НОП-а од 1941. године до своје погибије 1942. године.

Радосав Николин је борац НОР-а од првих устаничких дана. Погинуо је 1944. године, а жртве фашистичког терора су били и Мираш Радулов и Миле Трипков.

У чувеној Пљеваљској бици 1. 12. 1941. године, поред браће Љуба и Здравке, учествовали су још Бранко Николин и Милорад Милов.

Од овог братства било је оних који су одлазили из Крње Јеле. На рад у Америку су отишли Вукашин Божов, Вуксан Милијин, Милован Милосављев и Алекса Трипков који су и умрли у туђини, а Јово Радулов, Милија, Раде и Миливоје Маркови и Новак Машов су се вратили у свој завичај.

Послије балканских ратова Новица Машов се преселио у Затарје, а послије Првог свјетског рата у околину Колашина су

иселили Божо и Драгиша Мијаилови и Мато Милосављев. У исто вријеме у Метохију су одселили Мирко и Милија Маркови. Марко се вратио 1940. године, Милутин Радулов 1941. године, Никола Новаков, Стана Миливојева, Рада Марков и Крсто Милошев вратили су се 1941. године. У Србију је одселио Милосав Марков.

Послије Другог свјетског рата у Никшић су одселили Милић Јовов и Слободан Милутинов, а у Бјелопавлиће Вуксан Милутинов.

Између два свјетска рата високо образовање стекао је Јаков Новаков, завршивши права, и учитељ Војин Божов, који је учитељевао у Далмацији и кога су усташе заклале 1941. године.

Ово братство дало је доста врсних интелектуалаца свих врста занимања, али од млађих треба истаћи Мира Милутинова, професора, афирмисаног књижевника и директора библиотеке Матице српске у Новом Саду.

Славе Аранђеловдан.

V. ИСЕЉЕНЕ ПОРОДИЦЕ КОЈЕ СУ НЕКАДА ЖИВЈЕЛЕ У ДРОБЊАКУ

Постоји велики број породица и цијелих братстава која су некада живјела у Дробњаку, али су се током дугог временског периода исељавали. За неке се зна од кога братства потичу и гдје су се иселили, јер их има који су задржали презиме из Дробњака, а има их који су своје презиме промијенили. Презимена су мијењали из разних разлога: неки су презиме морали мијењати ради скривања, да не би били изложени осветама, јер је било таквих породица које су бјежале због крви, а неке су га мијењале прозвавши се по неком свом претку. Честа је била промјена презимена усљед доласка у нову средину, па су их становници краја у који су се уселили називли по мјесту одакле су дошли; временом су тај назив узимали за своје презиме. Такав је случај са презименом Дробњак и Дробњаковићи, које је често и може се срести у многим мјестима широм наше земље, што је још један доказ да су се сељења одвијала у разним правцима.

Исељавање породица из Дробњака у почетку се одвијало најчешће према сусједним племенима, ка Гацку, Невесињу, Боки, у рисански крај, у Затарје, на Пештерску висораван, у Ибарски Колашин, златиборски, лознички и колубарски крај, затим у Босну, на Гласинац и у друге крајеве. Послије ратова 1876-1878. године, и проширења Србије према југу и југоистоку, велики дио дробњачких породица населио је крајеве у јабланичком срезу.

Поред сељења због крвне освете разних притисака, најчешће се селило из економских разлога. Дробњачка вала је постала претијесна за многе породице које су се превише

намножиле, а једина им је дјелатност била земљорадња и сточарство; зато су се морали помјерати и тражити нове просторе за живот.

За неке породице се зна да су некада живјеле у Дробњаку, али сус е иселиле незнано када ни гдје; неке су изумрле и нестале, оставивши за собом само топониме који подсјећају на њих.

Неке породице, које су се иселиле, обрадио сам када сам обрађивао њихове сроднике који су остали и даље да живе у Дробњаку. Има породица чији сродници и данас живе у Дробњаку, које ћу обрадити под групацијом ИСЕЉЕНЕ ПОРОДИЦЕ због тога што су се масовније иселиле и што су промијениле своја презимена, као што је случај с породицама из братства Мандића.

Исељене породице сам покушао да сврстам и обрадим по мјестима гдје су живјеле до момента исељавања, не водећи рачуна о редослиједу и времену исељавања. На ово сам се одлучио ради лакше прегледности повезивања и упоређивања са братствима која су остала да живе у тим мјестима.

Било је породица које су се уселиле у Дробњак и у њему живјеле неков ријеме, па су се опет, из разних разлога, иселиле. За неке се зна одакле су дошле и када су отшле, а за неке се не зна ни одакле су дошле, ни гдје су се одселиле.

ДРОБЊАЦИ и **ДРОБЊАКОВИЋИ** у Габели, више Рисна и у Рисну, поријеклом су из Дробњака. Не зна се од којих дробњачких братстава потичу, али се зна да су се тамо одселили 1687. године и да су презиме Дробњак и Дробњаковић добили од тамошњег становништва; ови су их тако називали по мјесту одакле су се доселили.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Аранђеловдан.

МИЋОВИЋИ у селу Приградини код Велимља поријеклом су од дробњачког братства Мандића из Придворице. Давно су се одвојили од Мандића и једно вријеме су се презивали Цвијетићи. У Приградину се доселио Дајица Цвијетић средином 18. вијека. Дајица је имао сина Мића, по коме се његови потомци прозову Мићовићи.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Аранђеловдан.

АНДРИЈАШЕВИЋИ на Вилусима и Грахову поријеклом су од Андријаша, сина кнеза Дракуле Мандића, из Дробњака из села

Придворице, по коме су се и прозвали садашњим презименом. Послије очеве смрти Андријаш и Гојко се населе у селу Мокринама, код Херцег Новог, гдје Гојко и остане и од њега су тамошњи ГОЈКОВИЋИ, а Андријаш се пресели у Зупце, гдје је једно вријеме живио. Из Зубаца се Андријаш, са сином Ђуром, пресели на Грахово и Вилусе, а у Зупцима му остане један син, од кога су КУРАЈИЦЕ и ЛЕРИ. Ђуров син Вукашин био је у чети Баја Пивљанина, у којој је и погинуо приликом напада на Грдијевиће 1663. године.

Андријашевића има одсељених у Херцеговину, Босну и Србију. Од њих су ГРАОВЦИ код Невесиња.

БОЈКОВИЋИ у селу Вишњеву, у Горњем Грбљу, потичу од Бојка, сина кнеза Дракуле Мандића, који се одселио у Грбаљ, гдје се његови потомци по њему прозваше Бојковићи.

Славе Велику Госпојину.

ИЛИЋИ у Леденицама, више Рисна, поријеклом су од Илије, сина кнеза Дракуле Мандића, који се из дробњачког села Придворице доселио на Леденице, гдје његови потомци узеше презиме Илићи.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Трнову Петку.

ЛАЗОВИЋИ у Леденицама више Рисна потичу од Лаза, сина кнеза Дракула Мандића, који се ту доселио из дробњачког села Придворице. По Лазу Мандићу његови потомци узеше презиме Лазовић. Има их одсељених у Невесиње, Грахово, Никшић, Косово и друге крајеве.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Трнову Петку.

КЕШЕЉЕВИЋИ на Грахову воде поријекло од Трифка Мандића из села Придворице, који се доселио на Грахово код Ђура Андријашева и населио под Кешељеву градину, по чему и добију презиме Кешељевићи.

Кешељевића има одсељених у Херцеговину и Босну. Зна се да се Станко Кешељевић одселио у Високо, гдје и сада живе његови потомци.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Аранђеловдан.

ТЕРЗИЋИ су огранак братства Мандића, од кога су се давно одвојили. Не зна се шта је с њима било, да ли су се иселили или изумрли. Топоними „Терзићи“ у Придворици и „Терзића продо“ у Јаворју, у Језерима, подсјећају на ово братство.

ПАРАУШИЋИ на Гласинцу и у Србији поријеклом су од Параушића из придворичког засеока Скока, одакле су се веома давно одселили.

Славе Аранђеловдан, а прислужују Ђурђевдан.

ДЕЛИЋИ у Прошћењу у околини Мојковца су од Делића из придворичког засеока Скок, одакле су се одселили због заваде с Параушићима. Касније се неки од њих врате и населе у Комарници, гдје и данас живе.

Славе Аранђеловдан, а прислужују Ђурђевдан.

БОЈАТИ на Пивској планини поријеклом су од Боја Јауковића, који је из Придворице побјегао због крви и настанио се код кнеза Кнежевића. Овај га ожени и да му дио свог имања, гдје се стално настани. Његови потомци се по њему прозваше Бојати, исто као село у коме живе.

Славе Ђурђевдан.

ЛЕОВЦИ воде поријекло од братства Јауковића из села Придворице, одакле се један њихов братственик одселио и населио у Затарју, под Леовим брдом, под планином Љубишњом. По мјесту насељења добише презиме Леовци. Овај Јауковић који се доселио под Леово брдо имао је четири сина: Илију - одселио у Босну, Стевана - од кога су Стевановићи на Челебићима, и још двојицу којима не знају имена и од њих су сви Леовци који живе у Пљевљима, Брвеници, Крћама, Ужицу и Београду.

Славе Јеремијевдан, коју су узели приликом досељења.

КОТАРЦИ и **КОТАРЧЕВИЋИ** из Ужичке Пожеге и Ваљева поријеклом су од Балотића са Превиша, одакле су се веома давно одселили. Разлог њиховог исељења није познат. У селу Превишу се познају остаци њихове куће.

АЦИВУКОВИЋИ у Фочи су од братства Туфегџића, који су огранак Балотића са Превиша. Садашње презиме добили су по неком свом претку Вуку који је ишао на ћабу, због чега га прозваше Ација Вуко, а његове потомке Ацивуковићи. Од њих су МИЋИЋИ у Херцеговини.

Славе Ђурђевдан.

МАТЕЉЕВИЋИ у Ваљеву поријеклом су од Матељевића-Ђедовића из Дробњака.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Никољдан.

НОВАКОВИЋИ у Вашкову, Потрлици код Пљеваља и у Никшићу поријеклом су од братства Матељевића са Превиша.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Никољдан.

ЗАРУБИЦЕ у Јабланици, Чачку и у Затарју поријеклом су од Зарубица са Превиша и Годијеља.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Никољдан.

ЈЕГДИЋИ у Пљевљима су од Јегдића са Превиша.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Никољдан.

ТОМИЋИ у селу Бабинама код Пријепоља, Јабланици, одакле су прешли на Косово у околину Приштине, даље у селу Сибници и Новој Вароши, који су касније прешли у село Мочиоце код Ивањице и у Крагујевац, гдје су неки од њих промијенили презиме у Давидовић — поријеклом су од Томића са Превиша. И Томићи по Херцеговини и на Гласинцу поријеклом су са Превиша.

ДРОБЊАЦИ у селу Бабинама код Пријепоља поријеклом су од Томића са Превиша, који добише презиме по мјесту одакле су се доселили.

Славе Ђурђевдан, а прислужују Светог Николу, док су неки од исељених Томића узели за славу Светог Николу, а за прислугу Светог Ђорђија.

ЛАЗАРЕВИЋИ у околини Шапца поријеклом су од Лазаревића са Превиша. Од њих је био чувени јунак из Првог српског устанка - поп Лука Лазаревић. Лазаревићи из села Рогама код Подгорице казују да су од Лазаревића са Превиша.

ГРКОЈЕВИЋИ су огранак Лазаревића са Превиша. Не зна се кад су се од њих одвојили, нити када су се одселили. „Гркојевића зидине“ на Превишу подсјећају на њих.

РАДОВАНОВИЋИ су огранак Лазаревића са Превиша. не зна се кад су се од њих одвојили, ни кад су се одселили. Прича се да су се одселили заједно с Котарчевићима.

ЛУЧИЋИ у Ужицу су од Пиња Кујунџића са Превиша.

РУЖИЋИ у Ужицу су од Стева Ружића, који се тамо доселио из Превиша, средином 19. вијека.

ШЕЋЕРОВИЋИ у Пљевљима су од Јевта Кујунџића са Превиша. Јевто је имао надимак „Шећер“, па се његови потомци по њему прозваше Шећеровићи.

КОСТИЋИ су потомци Косте Кујунџића са Превиша, који су се доселили у Пљевља, одакле се један њихов потомак одсели у Београд, а један у Никшић.

ЈАЈИЋИ су живјели некада давно у Дробњаку. Претпоставља се да су живјели на Превишу, што се да видјети према топониму „Јаића долина".

КОВАЧИ су живјели веома давно на Превишу, одакле се посљедњи од њих некуда одселио у 18. вијеку.

ИВОВИНЕ су живјеле на Превишу, одакле их је нестало у 18. вијеку. Прича се да су посљедњег Ивовину Превишани каменовали због неке кривице.

ВЕЧЕРОВИЋИ су живјели на Превишу, у крају који се зове Камењаче Кујунџића, одакле су се негдје одселили. На Ивици, изнад Превиша, налази се „Вечеровића њива", која подсјећа на њих.

МИЛОЈЕВИЋИ су живјели у предјелу између Превиша и Петнице, који се назива Милојевићи. Не зна се када су се ни гдје одселили.

МОСКОВЉЕВИЋИ су некада давно живјели на Превишу, на што подсјећају остаци њихове куле. Били су врло бројни и исељавали су се, али се не зна тачно гдје. Зна се да се посљедњи од њих, Ђоко, одселио у Метохију, у околину Призрена, одакле су се његови потомци одселили у подгорину Копаоника, гдје и сада живе.

Славе Томиндан, а прислужују Прву недјељу по Ускрсу и Преображење.

ЈОВОВИЋИ воде поријекло од братства Златнопојасовића из дробњачког села Загуљ. Они су се иселили у Босну и Србију у 18. вијеку.

МИЛАШИНОВИЋИ у Србији, Босни и у Колашину поријеклом су од Милашиновића са Превиша.

ШУШИЋИ на Гласинцу, Сарајеву и Чачку поријеклом су од Шушића из Загуља, одакле су се иселили почетком 19. вијека.

ГРГУРЕВИЋИ су огранак Златнопојасовића. Презиме су добили по Гргуру. Сада се нико у Дробњаку не презива овим презименом него су се разгранали на Шљиванчане, Змајевиће и Кекере.

ШЉИВАНЧАНИ у околини Пљеваља, у селу Шљиванску, потичу од Шљиванчана из села Шљиванска из Шарана.

ГУБЕРИНЕ у Србији казују да су поријеклом од Шљиванчана из Дробњака. Од овог братства је познати адвокат Вељко Губерина.

ЗМАЈЕВИЋИ у селу Рубежи, код Никшића, у околини Ужица и код Пљеваља од Змајевића су из села Шљиванска, из Шаранаца. Сада се у Дробњаку овим презименом нико не презива.

ЂЕРИЋИ су живјели у селу Загуљу, одакле су се иселили у 18. вијеку у источну Босну и западну Србију.

ЗАЈОВИЋИ су живјели у селу Загуљ, одакле су се, средином 19. вијека, некуд одселили.

ЛЕКОЧЕВИЋИ су некада давно живјели у Скоку, гдје су оставили траг у називу „Лекочевића до". Шта је са њима било, не зна се.

МИЛОВИЋИ су веома давно живјели у Скоку, код Придворице, одакле су се иселили у Куче, гдје неки од њих узеше презиме Дробњаци. Из Куча су се одселили у околину Мојковца, гдје и данас живе. У Скоку су оставили трага у називу „Миловића лединци".

ВЛАХОВЉАЦИ у пљеваљском крају су поријеклом од Златнопојасовића из Дробњака. Они су муслимани. У ислам су прешли око 1700. године.

ГРКИЋИ су огранак Златнопојасовића, који су се из села Загуња иселили у другој половини 18. вијека на Гласинац, у романијском крају.

Славили су Ђурђевдан, а прислуживали Малу Госпојину.

СРБЉАНОВИЋИ у Славонији, код Даља, у околини Пљеваља и Пљевљима су од Србљановића из села Зукве у Дробњаку.

ДРОБЊАЦИ у селу Бучју код Прибоја су од Србљановића из села Зукве у Дробњаку.

БОГИСАВЉЕВИЋИ су живјели у селу Зукви, у Дробњаку, одакле су се, почетком 18. вијека, одселили у Куче, гдје су се презивали Дробњаци.

РАОНИЋИ су живјели на Слатини, одакле су се, у првој половини 19. вијека, одселили у Затарје и у Србију.

БОГИЋЕВИЋИ у околини Лознице потичу од Богића Милутиновића, који се веома давно одселио из дробњачког села

Комарнице. Од ових Богићевића је чувени јунак и војвода из Првог српског устанка Анта Богићевић. Сада се овим презименом у Дробњаку нико не презива већ су се разгранали на Вуковиће - Мотике и Никитовиће, од којих су Кавецићи.

НИКИТОВИЋИ у Србији и у Сливљу код Невесиња поријеклом су из Комарнице, од Никитовића. Има их и у околини Вишеграда и у Ваљеву.

Славе Ђурђевдан.

МОТИКЕ у околини Сарајева су поријеклом од Вуковића-Мотика из Мотичког Гаја. Славе Трипуњдан.

МИРКОВИЋИ у Глисници код Пљеваља поријеклом су од Вуковића-Мотике из Мотичког Гаја.

ДОБРИЛОВИЋИ на Гласинцу воде поријекло из Комарнице, одакле су се, крајем 18. вијека, одселили на Гласинац. Овим презименом у Дробњаку се нико не презива, већ су од њих братства Шоровићи, у Комарници и Вирку, и Јанковићи, у Грабовици и у Јаворју на Језерима.

ГЛУВАЋИ у Чајничу су поријеклом из Грабовице. Род су с Јанковићима, а оба братства су огранак Добриловића из Комарнице.

ЛАСИЦЕ у Никшићу и у околини Пљеваља поријеклом су из Грабовице.

ПЕДОВИЋИ у Затарју су поријеклом из Годијеља.

ТЕШОВИЋИ у Никшићу су од Тешовића са Годијеља. Има их у Савинцу, општина Бојник, гдје се доселила Стануша, удовица Антонија Тешовића, са синовима: Тодором-Пуреном, Станком и Јанком. Пурен је имао два сина. Лала-млад умро и Мирка који је погинуо 1941. године. Остала су му четири сина. Станко Антонијев је имао синове: Милутина, Душана, Драгутина иМилована. Трећи Антонијев син Јанко умро је у логору као логораш за вријеме Првог свјетског рата, а остали су му синови: Костадин, Војислав и Вељко, истакнути првоборац НОР-а у Пустој Реци; погинуо је 1944. године. У Савинцу данас има само једна кућа Тешовића. Има их у Бојнику, Лесковцу, Бору, Новом Саду, Српском Милетићу и др.

Славе Томиндан.

ТОМОВИЋИ су некада давно, како предање казује, живјели у Комарници, гдје су изумрли. Били су старинци. Прича се да су њихову земљу наслиједили Касалице. Славили су Никољдан.

СТЕВАНЧЕВИЋИ су живјели у Комарници све до 1912. године, када су се иселили у Србију.

ИКОВИЋИ су давно живјели у Дробњаку. Оставили су трага у топониму "Иковића бара", у Мотичком Гају, на основу чега се може закључити да су живјели у Комарници.

ГРАДИСАВЉЕВИЋИ су веома давно живјели у Дробњаку, а онда су нестали. Да ли су се иселили или изумрли, не зна се. У Мотичком Гају постоји топоним "Градисављевићи", на основу чега се може закључити да су живјели у Комарници.

МИРКОВИЋИ у селу Прибиловцу код Стоца, у Херцеговини, казују да су се под тим презименом доселили из Дробњака. Славе Свете Враче.

КАСАЛИЦЕ у Босни и Србији, гдје су се одселили 1812. године, па онда прешли у Румунију, затим у Врњачку Бању, гдје је одселио Раде са два сина, даље у селу Гајбуљи на Косову, гдје су се доселили из села из села Зупча из Ибарског Колашина, а тамо из Комарнице — поријеклом су из Дробњака.

АБАЗОВИЋИ на Гласинцу су поријеклом из дробњачког села Пошћења.

ЈОВАНОВИЋИ у Новој Вароши су поријеклом од Алексића-Абазовића, и то од потомка војводе Станише Алексића — Јована, који се иселио из Пошћења у Нову Варош. Његови потомци по њему узеше презиме Јовановић. Од њих има одсељених у Босну.

БАЗОВИЋИ у Липову код Колашина и у Србији поријеклом су из дробњачког села Пошћења, одакле су се, како наводи Рајко Раосављевић у свом дјелу *Морача, Ровца и Колашин,* као мало братство око 1840. године морали иселити у Доњу Морачу, због турског зулума, када су се Турци светили дробњачком становништву послије погибије Смаил-аге Ченгића 1840. године. Из Мораче су се иселили у Липово.

ДРОБЊАЦИ у Потковачу, у пљеваљском крају, поријеклом су од Башовића са Пошћења, одакле су око 1822. године побјегли због крви, убивши неког свог комшију. Памте унука од оног свог претка који се доселио — Милована. Имао је синове: Новицу, Сава и Марка.

ПУШЕЉЕ у Морачи су од Пушеља са Пошћења.

ЖУНИЋИ у Високом код Ужица су од Пушеља с Пошћења.

СЛИЈЕПЧЕВИЋИ, СТАРОВИЋИ, ДАВИДОВИЋИ и **ПОПОВИЋИ** у гатачком селу Самобор поријеклом су од синова Марка Абазовића, који се тамо доселио крајем 16. вијека из дробњачког села Пошћења. Од њих су се разгранала друга братства, која су се иселила у разне крајеве, а овдје ће бити сва посебно обрађена на основу података којима се располаже.

Од СЛИЈЕПЧЕВИЋА из Самобора су РАШОВИЋИ у селу Бијељини, код Невесиња, и у селу Нареву, код Сарајева, БАЈОВИЋИ у Херцеговини и Босни и ДУКИЋИ у Ужицу. Даље, ДЕСПИЋИ у Сарајеву су од Риста Слијепчевића, чији потомци узеше презиме по некој удовици Деспи, код које се Ристо доселио.

ДОКИЋИ у Мостару воде поријекло од Давидовића из Самобора.

ДАБОВИЋИ у Босни су поријеклом од Старовића из Самобора.

ЈЕФТАНОВИЋИ у Сарајеву воде поријекло од Поповића из Самобора.

ЂУРЧИЋИ у Жеичну, и њихов огранак НИШИЋИ у Црквичком Пољу, воде поријекло од Абазовића са Пошћења.

ЂУКИЋИ који су до недавно живјели у Црквичком Пољу поријеклом су од Абазовића са Пошћења. Презиме су добили по Ђуки, удовици Петра Абазовића.

ПРОДАНИ - ПРОДАНОВИЋИ у Стабнима, у Пиви, воде поријекло из Дробњака. Наиме, Турци су били заробили неко момче приликом напада на Дробњак, па га Тијанићи откупише и узеше код себе, оженише га и дадуше му нешто земље. Он узе њихову крсну славу Јованђан зимски.

БАТИЗИЈЕ - БАТИЗИЋИ који су некад живјели на Малинску, поријеклом су од Батизића из Пошћенског краја, одакле су се одселили, али се не зна гдје.

ПЕЉИЋИ су некада живјели на Пошћењу, што се може видјети по топонимима „Пељића крш“ и „Пељића под”, који подсјећају на њих.

ВИСКОВИЋИ су братство за које се претпоставља да је некада живјело на Пошћењу, што се види по топонимима „Висковина“ и у Пошћенском крају „Висковића гај“.

КОЊОКРАДИ на Гласинцу, у селу Павличићима, поријеклом су из Пошћења, одакле се Сава одселио у првој половини 18. вијека. Славе Лазареву суботу.

ДЕЈАНОВИЋИ су некада давно живјели на Пошћењу, што се види по називу „Дејановина“. Посљедњи од овог братства, Лазо, некуд се одселио, али се не зна гдје.

ЕРАКОВИЋИ су некада давно живјели на Пошћењу, што се да видјети по топониму „Ераковићи“. Да ли су род са Ераковићима из Бањана, не зна се.

ПАПИЋИ су се из села Петровићи, са Бањана, доселили на Пошћење, гдје су неко вријеме живјели, да би се, средином 19. вијека, синови Јола Папића одселили у околину Колашина. Сада од поменутог братства нико не живи у Дробњаку, под овим презименом. Од овог братства су Савовићи у Комарници.

ВРАНИЋИ у селу Жеичну на Пивској планини поријеклом су од Савовића из Комарнице.

ЗИНДОВИЋИ у Пољима код Мојковца су огранак братства Вукмировића са Дужи.

ГРДАНОВИЋИ у Босни поријеклом су од Вукмировића са Дужи. Презиме су добили по Грдану Вукмировићу, који се одселио са Дужи.

МАШИЋИ у Босни су поријеклом од Машића са Дужи. Раније су се презивали Славујевићи, а садашње презиме су добили по некој удовици Маши.

ВИЛОТИЈЕВИЋИ у селу Рожанство, у златиборском крају, поријеклом су од Вилотијевића са Дужи.

ЛАЛИЋИ у Савинцу у општини Бојник потичу од Лалића са Кутње Њиве, одакле се 1889. године доселио Мијајло са синовима Јоком и Јаковом — који је погинуо у Првом свјетском рату. Од Јокових синова. Николе, Милорада и Илије су данашњи Лалићи који живе у Савинцу, Лесковцу, Трстенику, Крушевцу и Београду. Славе Петровдан. Лалића има на Брезнима у Пиви и на Лукову код Никшића, гдје су се одселили са Кутње Њиве.

МАЛОВИЋИ на Гласинцу воде поријекло од Маловића са Дужи. Има их и у Савинцу у општини Бојник, гдје се 1889. године, доселио Мико Маловић са синовима: Јованом-Јолом, Нећељком, Лазарем и Вукоманом. Јоле Миков је имао четири сина: Драгутина, Благутина, Спасоја и Марка. Нећељко Миков има Светозара - умро млад и Миодрага - Драгића. Лазар Миков је имао три сина: Михаила, Душана и Миљана, а Вукоман има сина Ђока. Они су бројни, има их у Савинцу, Бојнику, Лесковцу, Београду и Америци. У Зоровац, у село у Пустој Реци, доселио се Микаило са сином Станком; од њих има једна породица.

ПАВИЋЕВИЋИ у Савинцу у општини Бојник су поријеклом од Павићевића — Бенедараћа са Дужи, одакле се одселио Милош Павићевић са синовима: Василијем, Јованом, Новом, Видојем и Савом. Василије је погинуо у Балканском, а Ново у Првом свјетском рату. Јован и Видоје су умрли без порода. Сава је био подофицир; извршио је самоубиство. Од Павићевића у Савинцу нема потомства.

Славили су Савиндан.

ЋЕРАНИЋИ у Савинцу у општини Бојник су поријеклом са Дужи и Дубровска, одакле су се доселила браћа од стричева Раде и Радојица. Раде је имао сина Саву, који се веома кратко задржао у Савинцу, одакле се одселио у село Пискаље у Топлици, гдје и сада живе његови потомци. Радојичини синови: Нећељко, Јоксим и Божо остали су у Савинцу. Њихови потомци, осим у Савинцу, живе још у Лебану, Лесковцу, на Косову...

Ћеранића има у Доњим Рудиницама, гдје су са Дубровска одселили на своје мајчинство код Дамјановића.

Славе Савиндан.

САМАРЏИЋИ у селу Лађевићима, у Билећким рудинама, поријеклом су од дробњачког братства Гредељевића са Дужи. Презиме Самарџић су добили по једном свом братственику који је правио самаре, па му потомке прозваше Самарџићи. Има их у Невесињу и Дабру. Славе Ђурђевдан.

КОВАЧЕВИЋИ у Горњем Лајковцу, у колубарском крају, воде поријекло из дробњачког села Дужи, одакле су се, крајем 17. вијека одселили. Има их по разним мјестима Србије. Ово братство је дало доста знаменитих људи, од којих ваља поменути Љуба Ковачевића, познатог историчара и академика.

ФИЛИПОВИЋИ су некада давно живјели на Дужима, одакле су се незнано кад и куд иселили.

ЈОЦОВИЋИ су некада давно живјели у селу Дужи, одакле су се у 18. вијеку иселили, али се не зна гдје су отишли.

ТЕРИЋИ су поријеклом са Брезана из Пиве, а даљња старина им је из Мужевица и Бањана. Након разуре Терића на Брезнима, Михаило Терић доведе свог синчића Сима на Дужи, кога ујаци, кад напуни тринаест година, склоне у Љевишта ради заштите. У Љевиштима се одао четовању са хајдуцима Јакшом Гачанином и браћом Гаврилом и Јованом Шибалијама. Носио је по три токе на прсима, па су га звали Симо Токалија. Учествовао је 1806. године у освајању Београда. Године 1809. био је пратилац на мегдану своме побратиму Јовану Шибалији када је у Старом Влаху дијелио мегдан са Туранбеговићем. На овом мегдану погину оба; Симо освети свога побратима, убивши пратиоца Туранбегова и уграбивши оружје Јованово, тако да мегдан остане на српској страни.

Из Љевишта се Симо преселио на Сеоца у Ускоке, гдје је живио све до своје смрти 1845. године. Симо је имао сина Станишу, а овај Сима, који се 1889. године преселио из Сеоца у Поља Колашинска. Сада од њих нико не живи у Пољима, већ у Пријепољу и Београду.

Славе Ђурђевдан.

МАЛОВИЋИ — приповиједа се да је некада на Дубровску живјела породица Маловић и да се давно негдје иселила. Оставила је трага у називу „Маловића шљиве". Ови Маловићи нијесу у сродству са Маловићима са Дужи.

ПРГОМЕЉЕ су веома давно живјели на Дубровску, гдје су оставили трага у називу „Пргомељско кућиште". Посљедњи од њих одселио се око 1820. године, у околину Бугојна и Крупе.

КУЈУНЦИЋИ су живјели некада на Дубровску, гдје су оставили трага у називима "Кујунџића пода" и "Кујунџића густијерна". Вулина, посљедњи од њих, одселио се у Босну око 1800. године. Нијесу у сродству с Кујунџићима са Превиша.

ЗОРАНОВИЋИ су живјели на Дубровску до друге половине 18. вијека, када се посљедњи од њих — Марко одселио за Босну, на Гласинац.

СТАКИЋИ су живјели на Дубровску до друге половине 18. вијека, када су помрли од куге. Оставили су трага у називу „Стакића поткутњица".

ЛУБИНИЋИ су живјели на Дубровску, одакле су се, у другој половини 18. вијека, некуд одселили. Оставили су трага у називу

КУКОЉИ су, према неким сазнањима, веома давно становали на Дубровску, одакле су се некуд одселили. Оставили су трага у називу „Кукољска поткутњица".

ШАРОВИЋИ су некада давно становали на Дубровску, одакле су се у непознато вријеме, некуд одселили. Оставили су трага у називу „Шаровића корита". Нијесу у сродству са Шаровићима из Комарнице и Вирка.

КОВАЧИ су, према предању, некада давно живјели на Дубровску и то у вријеме када су и Балотићи живјели на Дубровску. Не зна се шта је са њима било.

ДРИНЧИЋИ који живе у Србији поријеклом су од Дринчића из Рудог Поља, одакле су се одселили у другој половини 18. вијека. Од њих је био чувен Милић Дринчић, јунак Првог српског устанка, који је погинуо у борби с Турцима на Дубљу 1815. године. Једна од породица Дринчић одселила се са Рудог Поља у Потприсоје, у Пиву, на купљену земљу.

Исељени Дринчићи су славили Аранђеловдан.

ШКУЛЕТИЋИ у селима Буковцу и Дуби у Пиви, дошли су из Кутње Њиве, а на Кутњу Њиву доселили су из Пјешиваца.

ЛАЛИЋИ су некада давно живјели у селу Грабови, одакле су се иселили незнано куда. „Лалића њива" подсјећа да су овдје некада живјели.

БАИЋИ су некада давно живјели у Годијељима, и то много прије него што су се Годијељи доселили у ово село. Претпоставља се да су се негдје иселили, али се не зна гдје. Оставили су трага у називима „Баиљске озидине", „Баиљско гробље", „Баиљевина" и „Баиљска земља" у Грабовици и „Баиљски цијепац" и „Баиљевина" у Језерима.

ВУЈАШЕВИЋИ су некада давно живјели у Годијељима и то много прије досељења Годијеља. Иселили су се, али се не зна гдје. Оставили су трага у називу „Вујашевића озидине".

ОБРАДОВИЋИ су живјели у селу Годијељи прије досељења братства Годијеља. Исељавали су се појединачно, али се не зна куда. Посљедњи је остао Јуко, који је умро почетком 19. вијека, тако да је ово братство нестало у Дробњаку. Нијесу у сродству са Тепчанима.

ЈАНКОВИЋИ у Драглици у златиборском крају и у Ваљеву поријеклом су од Јанковића из села Црне Горе — Тепаца, одакле су се одселили почетком 19. вијека.

МОЉЕВИЋИ у селу Кремна код Ужица и у Босни, у вишеградском крају, огранак су Вуковића са Добрих Села, одакле су се иселили.

ПЕТКОВИЋИ су, како се претпоставља на основу топонима „Петковића пода" на Добрим Селима, некада овдје живјели. Не зна се када су се иселили.

РАКЕТИЋИ у Колашину и у Никшићу поријеклом су од ракетића са Добрих Села. Раније су се презивали Владојевићи, па су се, по баби Ракети, прозвали Ракетићи.

ЛУЧИЋИ у Збрђу и у Калушићима код Пљеваља су од братства Јакића са Добрих Села.

ТОПАЛОВИЋИ у Пљевљима су од Јакића са Добрих Села.

ВЕМИЋИ на Гласинцу поријеклом су од Вемића из Доње Буковице.

КОВАЧЕВИЋИ на Гласинцу су од Ковачевића из Ковачке Долине, одакле се одселио Мина, с породицом.

ЗЕЧЕВИ су некад живјели на Слатини, што се види из назива „Зечке баре", „Зечке пољане". Иселили су се у Босну и у села Засаду и Подгору, у Затарју.

БОЖАНИЋИ су живјели некада у Дробњаку, вјероватно на Слатини, што се да закључити по називу „Божанића брдо" на Ивици, која припада Слатини. Иселили су се некуда, али се не зна гдје.

ПУШИЋИ су живјели у Дробњаку, што се да закључити из назив „Пушића Пољана", на оном дијелу Ивице који припада атару села Слатине.

ГУСКЕ су биле поријеклом од Крича, који су живјели на овим просторима прије досељења Новљана-Дробњака, па су их Дробњаци протјерали с ових простора на десну обалу ријеке Таре. У Селини „Гускина долина" подсјећа да су они живјели на овим просторима. Посљедњи од ове породице био је Јевто Гуска, који је живио на Слатини и ту умро 1875. године.

ЛАЛОВИЋИ у селу Црљеници код Пљеваља воде поријекло од Лаловића с Пошћења.

ШАЛИПУРИ у Голешу код Прибоја казују да се њихов предак Зеко под тим презименом доселио из Дробњака. Славе зимски Јовањдан.

КРСМАНОВИЋИ у Челебићима, Ковачу, Мељаку, Буковици и Буричима поријеклом су од Крсмановића са Слатине, одакле је Сава око 1780. године побјегао послије убиства неког Вујачића. Илија Живанов се са синовима Василијом и Милијом око 1875. године преселио код Мијатовића на Бобово, гдје је зимовао. Милија 1911. године побјеже из аустроугарске војске у Црну Гору, гдје се оженио, а након двије године вратио се на Бобово. Имао је синове: Милована, Тривуна и Влада. Милован

се 1942. године преселио на Ковач. Крсмановића данас има у Челебићима, Ковачу, Буриħима, Мељаку и Буковици.

ДРОБЊАКОВИЋИ у селу Буаре код Ужица воде поријекло од Стијеповића из Комарнице.

СЕРАТЛИЋИ у Пљевљима су од Сератлића из Горње Буковице, одакле су се Миливоје и Миро одселили 1922. године.

ДРОБЊАЦИ у Вранешу потичу од Кандића са Слатине.

ГУТИЋИ у Мојковцу поријеклом су од Струњаша из Тимара.

СТРУЊАШЕВИЋИ у Кривој Реци, у ужичком крају, поријеклом су од Струњаша из Тимара. Раније су се презивали Савићи. Досељени су 1832. године.

СТРУЊАШИ на Бихору и Старом Влаху потичу од Струњаша из Тимара.

СМОЛОВИЋИ у Пољима и Прошћењу код Мојковца поријеклом су из Јасиковца и Смоловићи у Савинцу у општини Бојник су из Јасиковца, одакле су се доселили браћа: Ђорђије, Јован и Милосав 1889. године. Од Ђорђија и Милосава нема потомства, а Јован је имао два сина: Митра и Радисава. Митар нема мушких потомака, а Радисав је имао Раша који је погинуо у НОР-у и Рајка који се с породицом 1945. године одселио као колониста у Српски Милетић.

ЈАТАРЕ су живјеле врло давно на Грацу, одкле су се негдје одселили. Оставили су трага у називу „Јатарино кућиште".

ЈОВИЋЕВИЋИ су некада давно живјели на Грацу. Оставили су трага у називу „Јовићевића пољана". Не зна се гдје су се одселили.

УГУРСУЗИ су некада живјели на Грацу, одакле се Стојан Угурсуз 1718. године одселио, али се не зна гдје.

КАЛАБИЋИ у селу Здравчићима су дошли из Добраче, а у Добрачу су дошли из Дробњака из села Мокрог. Сада се у Дробњаку овим презименом нико не презива, већ су се разгранали на Полексиће, Китаљевиће, Радоњиће, Станковиће и Пилетиће.

СКОЧКОВИЋИ „Скочковића осоје" у Мокром подсјећа на братство Скочковиће које је некада живјело у Мокром и веома давно се некуд одселило.

ПОПОВИЋИ су некада живјели у Мокром, одакле се, према предању, посљедњи одселио Никита Поповић, али се не зна куда.

Оставили су трага у називима „Поповића бријег" и „Поповића ступ".

ЈЕЛИЋИ су братство које је некада живјело у Мокроме, што се види из назива „Јелића кућиште".

ПРЕТОВИЋИ су некада живјели у Мокроме, што се види из записа на псалтиру Цетињског манастира, из кога се види да је Јаћим Претовић из Мокрог, са синовима Петром, Алексом и Николом, продао земљу манастиру Бијела. Овај запис потиче из 1705. до 1735. године, па се претпоставља да су се у том времену и иселили.

АМОВИЋИ су живјели у Мокром, одакле су се 1812. године одселили у Босну или Србију. Ђура и попа Марка одвео је као таоце 1806. године паша Скопљак и ту им се губи траг. Има мишљења да је братство Хамовићи из Херцеговине од њих. У Мокром постоји једна парцела која се зове „Гаће Амовића".

ЧАРАПИЋИ у Горњој Добрињи су поријеклом из дробњачког села Милошевића. У Добрињи су купили имање од муслиманске породице Малопара, због чега имају надимак Малопарци.

ЂОНОВИЋИ у Средњој Добрињи су поријеклом из Језера.

ЛАЂЕВЦИ у Доњој Добрињи су такође поријеклом из Језера.

ТОШИЋИ и **СТОЈЧИЋИ** у Доњој Добрињи су поријеклом из Дробњака. Истакли су се у Првом српском устанку.

КОТАРЦИ у селу Бакиониници су поријеклом из Дробњака; једно вријеме су живјели у Грачаници код Прибоја.

КНЕЖЕВИЋИ у селу Богданици су поријеклом из Дробњака, који су једно вријеме живјели у Чајетини и они су основали село Богданицу.

ТОДОРОВИЋИ у селу Јежевици, на обронцима Маљена, поријеклом су из Дробњака.

КАЉЕВИЋИ, ВЕМИЋИ и **ЈОЛОВИЋИ** у селу Дражетићи у пожешком крају поријеклом су из Дробњака.

ДРОБЊАЦИ у селу Глумач у пожешком крају поријеклом су из Дробњака. У овом селу живи породица Кољевић, па се претпоставља да су поријеклом из Тепаца.

ЂУРИЋИ у селу Јежевици на обронцима Маљена су из Заовина, а ту су дошли из Дробњака, одакле је дошао Ђуро

Карацић из села Петњице и по њему његови потомци узеше презиме; има их и у селу Каленић, гдје су прешли из Заовина.

ГОГИЋИ у селу Каленић у пожешком крају су поријеклом из Језера.

МАРКОВИЋИ у селу Каленић су поријеклом из Језера из села Тепаца.

ШУМЊАЦИ у селу Гојна Гора у пожешком крају потичу из Тепаца.

ЛАУДАНИ у селу Љутице и његовом засеоку доселили су се из Тепаца. Заселак који населише доби по њима име Лаудани, а сада се презивају НОВАКОВИЋИ, ЈЕЛИЋИ, ВУКОВИЋИ и КОСТИЋИ.

ЧОЛОВИЋИ у селу Љутице поријеклом су из Језера.

БОШКОВИЋИ и **ИВАНОВИЋИ** у селу Тврдићи у пожешком крају потичу из Дробњака.

ЈОКСОВИЋИ у селу Здравичићи у пожешком крају поријеклом су из Дробњака.

ВЕМИЋИ у Потпећу код Пљеваља поријеклом су од Вемића из Доње Буковице.

ЖИЖИЋИ у Пољима код Мојковца и у Томашеву код Бијелог Поља поријеклом су из Дробњака.

Има их и у општини Бојник у селу Савинцу, гдје се са Струга 1889. године доселио Драгоје са синовима: Зеленом, Милијом, Милованом и Миладином (Миладин је погинуо у Првом свјетском рату), а од Милована је остао син Јован. Милија Драгојев је имао десет синова. Сада од Жижића нико не живи у Саинцу већ су се раселили и има их у Српском Милетићу, Лесковцу, Крагујевцу, Београду и иностранству.

У село Зоровац у Пустој Реци доселили су 1904. године браћа Бећко и Милосав из Дробњака, гдје њихови потомци и сада живе.

У село Нова Топола код Лебана дошли су 1922. године браћа Бајо и Лука с породицама. Бајо је имао пет синова. Милана, Блажа, Благоту, Миливоја и Рајка. Њихови потомци живе у Новој Тополи, Лесковцу и Београду.

Сви исељени Жижићи у Србији славе Аранђеловдан.

КОСОРИЋИ у селу Радићи код Горажда, Старој Гори код Рогатице, на Гласинцу и у Пљевљима потичу из села Косорића

из Дробњака. Овим презименом се данас нико не презива у Дробњаку, већ су се разгранали на друга братства.

СРДАНОВИЋИ у Потпећу код Пљеваља су од Срдановића из Косорићке Буковице из Дробњака.

ГЛОЂАЈЕ у Фочи су поријеклом од Глођаја, који су некада живјели у Пољу Радовића у Бијелој.

МАРИНКОВИЋИ су некад живјели у Горњој Бијелој; не зна се шта је с њима било.

БАЉУШЕ на Гласинцу поријеклом су из Доње Бијеле, гдје су некад живјели. Данас са овим презименом у Дробњаку нико не живи.

ЛУЧИЋИ у селу Лијешће, код Рогатице, воде поријекло од братства Вучића из Бијеле, одакле се Лука Вучић одселио, па се његови потомци по њему прозваше Лучићи.

ВУЧИНИЋИ су некада живјели у Доњој Бијелој, одакле су се одселили у село Орах код Билеће. Њихови су се потомци из Ораха одселили у Невесиње и Сарајево. Посљедњи Вучинић из Бијеле се одселио у околину Пљеваља. Од њих се једна породица одселила у околину Даниловграда.

ВУЛОВИЋИ у Подрињу и у селу Добротићу, у топличком крају, поријеклом су из Бијеле. Има Вуловића у селу Тушиће, у Ибарском Колашину, који не знају своје поријекло. Може се претпоставити да су се доселили из Бијеле, али не славе исту крсну славу. Можда су је промијенили из неких оправданих разлога. Сада славе Лучиндан.

ЗОРИЋИ у Затарју, Србији и Босни су од Зорића из Бијеле, који су огранак Вуловића.

БЕГОВИЋИ на Гласинцу поријеклом су из Бијеле; огранак су Вуловића из Бијеле.

ЂЕРКОВИЋИ у Буковици код Пљеваља су од Ђерковића из села Ускока код Жабљака. Има их у Бачком Добром Пољу, гдје су колонизовани 1945. године; има их и у другим мјестима наше земље.

ЧАБРИНЕ су некада живјели у Горњој Бијелој и раније су се презивали Јанковићи. Њихов огранак су Јованићи и Гордијанићи.

ЈОВАНИЋИ у Никшићу су од Јованића из Бијеле.

ЖУГИЋИ у Крњој Јели су од Жугића са Мљетичка, одакле се 1854. године одселио Арсеније Лазарев.

Има их и у Гајтану гдје се 1882. године доселио Милосав с породицом са Мљетичка. Код њих се 1889. године доселише Мирко, Цвјетко, Станиша и Вукашин, а 1905. године код њих се из Новаковића досели Петар Жугић.

Жугића има и у Савинцу гдје се доселила Анђа, Милинкова удовица, 1889. године, са синовима Гаврилом, Радом, Арсенијем и Маринком, а њихови потомци сада живе у Лесковцу, Београду, Новом Саду, а има их и у Америци.

Има их и у Пљевљима, гдје се 1919. године доселио Симеун Жугић из Новаковића; има их и у ужичком крају и другим мјестима Србије, гдје су одлазили најчешће ради запослења. Жугића има и у Бачком Добром Пољу, гдје су се 1945. године колонизовали.

Сви славе Никољдан.

ВАСОВИЋИ у Савинцу воде поријекло од Гвозденовића из Доње Бијеле, одакле се Јован Васовић са сином Милисавом доселио 1889. године. Милисав је имао сина Богосава, а Богосав је имао три сина. Владимира, Јована и Миодрага. Њихови потомци живе у Савинцу и Београду.

Славе Никољдан.

КЉАЈИЋИ су некада живјели у Бијелој, у крају који се зове Добријевићи, одакле су се одселили преко Таре. „Кљајића поткутњица“ подсјећа да су ту некада живјели.

ЛЕКОВИЋИ у Вранешу некада су живјели у Горњој Бијелој, гдје су се, у другој половини 18. вијека, доселили из Кочана крај Никшића.

ТОЉЕВИЋИ су некада живјели у Пољу Радовића, у Бијелој, при планини Кравици, гдје су оставили трага у називу „Тољево гувно“.

ДОБРИЈЕВИЋИ су некада живјели у Доњој Бијелој. По њима један крај у Бијелој носи име "Добријевићи".

РАШКОВИЋИ су давно живјели и Горњој Бијелој, гдје се по њима један крај зове „Рашковића лијеска“, и на Грацу, гдје су оставили трага у називу „Рашковића торина“.

МРКОВИЋИ су живјели на Грацу у Доњој Бијелој, а ту су се доселили из Ровца. Оставили су трага у називима на Грацу — „Мрковића торина“. Ово је братство изумрло у Дробњаку. Славили су Аранђеловдан.

МИЉАНОВИЋИ су давно живјели у Горњој Бијелој, гдје се по њима један крај зове „Миљановића пољана“.

РЕБИЋИ, ЗИНДОВИЋИ и **КУРТОВИЋИ** су некада живјели у Кошицама при планини Кравици. Приповиједа се како је нека баба у Србији причала да су се све три породице иселиле из Кошица због бездрвице. Вјероватно је то било давно, јер данас је овај крај обрастао густом шумом. Стара кућишта подсјећају да је ту неко некада живио.

ЖИВКОВИЋИ у Јеринићима, Жеичну и Шарићима на Пивској планини потичу од Живка Церовића који се на Пивску планину доселио из Тушиње. Од њих су ЛИКИЋИ и ГАШОВИЋИ у Црквичком Пољу. Има их одсељених у Босну — ЋЕТКОВИЋИ, МИЛУТИНОВИЋИ и МИЛАНОВИЋИ.

МИЛОВАНОВИЋИ у Србији су поријеклом од братства Церовића из Тушиње. Презиме су добили по Миловану Церовићу. Његов син Младен био је познати војвода, такозвани господар Младен. Био је предсједник Карађорђевог Правитељствујушчег совјета.

ЗЕЛЕНОВИЋИ у Миољачама код Гацка воде поријекло од Зелена Церовића из Тушиње, који се, средином 17. вијека, одселио у Автовац, а одатле прешао у Миољаче.

СТЕВОВИЋИ у Новој Вароши, Сјеници и Прибоју су од Стева-Стевана Церовића, који се из Тушиње одселио почетком 19. вијека.

ПЕШИЋИ у Србији су од Пеша Церовића, који се из Тушиње одселио у првој половини 19. вијека.

ЦЕРОВИЋИ у Кривој Реци, у златиборском крају, дошли су из Тушиње 1807. године. Код њих су нешто касније дошле и друге породице Церовића из Тушиње, одакле су се Илија и Арсеније са породицама доселили у Ново Момчилово 1889. године. Илија је имао синове: Василија и Николу, а Арсеније Танасија и Андрију. Њихови потомци сада живе у Новом Момчилову, Прокупљу, Крагујевцу, Нишу, Београду и др. Сви они славе Ђурђевдан.

Церовића има у Добротићу код Прокупља, селу Меровац, Крушевцу, затим у селу Мацари у Скопском пољу гдје су се доселили 1918. године; има их на Палама и у околини Рогатице и Вишеграда; у пљеваљском крају, Пљевљима и Вранешу; Никшићу, Подгорици, Бару, Ужицу, Бачком Добром Пољу и другим мјестима широм наше земље.

ШЕБЕЦИ код Бијелог Поља казују да су поријеклом од Церовића из Тушиње.

ГАШОВИЋИ у Србији су од Гашовића из Тушиње, иначе су старином од Церовића.

ГРУБАЧИ у Црквичком Пољу, на Пивској планини, старином су из Дробњака, по некима из Тушиње, и да су род Церовићима.

ДРОБЊАЦИ у Бијелом Пољу у насељу Никољац воде поријекло од Церовића из Тушиње, одакле су се три брата, послије погибије Смаил-аге Ченгића 1840. године иселила преко Таре и населила се у околини Бијелог Поља у селу Влах на десној обали Лима. Један од браће је био поп, а један страствени ловац. Пас овог ловца једног дана оњуши овце њиховог комшије Турчина, а како је постојало вјеровање да ће ако пас оњуши овцу која се још није ојагњила, овца побацити мртво јагње, Турчин љут дође у кућу код браће и на мјесту убије ловца. Његова браћа тада убише Турчина, због чега мораше да бјеже из Влаха. Један пође низ Лим и од њега су Дробњаци у Пријепољу, Ужицама и Чачку. Ови у Чачку се сада презивају Дробњаковићи.

Други брат побјеже у село Попчиће код Бијелог Поља. Имао је сина Вукашина, човјека изузетно јаког и силног, који је био воденичар. Турци су га на све могуће начине вребали не би ли га убили и тиме осветили свога братственика, пошто је Вукашин био млинар, Турци искористе прилику те га на превару отрују. Вукашинови потомци из Попчића сиђу у Бијело Поље и населе се у Никољцу, гдје и данас живе његови потомци. Они славе Ђурђевдан.

Ове податке ми је дао Милоје Вуков Дробњак, уредник ТВ Црне Горе.

Дробњака има у Пријелозима, Радулићима, Затону и другим селима бјелопољског краја.

ВУКОЈЕВИЋИ у Стричини и у Пољима код Мојковца поријеклом су од Вукојевића из Тушиње. Род су са Ђуришићима; славе Ђурђевдан.

ВАСОВИЋИ у Горњим Пољима поријеклом су из Тушиње и род су с Ђуришићима и Вукојевићима; славе Ђурђевдан.

ЂУРИШИЋИ у Врбици код Пљеваља поријеклом су од Ђуришића из Боана.

БАРЦИ у селу Мрчићи, у Пљеваљској Буковици, у Пољима код Мојковца, у Затарју, Београду и другим мјестима по Србији, поријеклом су из Тушиње.

ЧУРОВИЋИ у Новом Момчилову су из Тушиње, одакле се 1889. године доселио Миле Чуровић са синовцима Ђурком и Ђорђијем, гдје и данас живе њихови потомци. Славе Ђурђевдан, а прислужују Никољдан.

Чуровића има у селу Заступ, гдје су се доселили 1925. године, они славе Лучиндан.

МУМИНИ у селу Црној Гори, на Пивској планини и они на Ђуреву у Подрињу, поријеклом су од Чуровића из Тушиње.

РАКОВИЋИ у Бистрици код Мојковца воде поријекло од Перовића-Курепа из Тушиње.

КОЗЛИНЕ су, према предању живјели у Тушињи и то веома давно. Казује се да су били бројно и јако братство. О њима се не зна куда су се одселили. Славили су Ђурђевдан.

НИКОЛИЧИЋИ су, према причи и казивањима, живјели у Тушињи, што се види из топонима „Николичића мост“ на ријеци Тушињи. Могуће је да су огранак Церовића. Кнез Јован Николичић се помиње у Повељи босанског везира Кукавице 1612. године.

САРАВЕЉЕ су давно живјели у Тушињи. Из једног записа из манастира Подмалинско види се да је један Саравеља 1785. године био игуман у овом манастиру. Од овог братства били су познати браћа Новак и Стеван у Тушињи. Кад су Турци посјекли војводу Рада Церовића, скадарски везир Махмут-паша Бушатлија постави за војводу Новака Саравељу.

Мијат Котлица, сестрић Рада Церовића, осумњичи Новака за убиство Радово и с четом хајдука удари на Саравеље; Новака и Стевана убију, плијене их, а породице им протјерају преко Таре, гдје им се губи траг. Вјероватно су промијенили презиме. Славили су Ђурђевдан.

ЛАЛОВИЋИ у Ужицу су се 1830. године доселили из Тушиње.

ДАЈОВИЋИ су некада живјели у Тушињи, одакле су се одселили — неки у Србију, а неки у Глисницу код Пљеваља; један се досели у село Подгору код Жабљака. Има их у Никшићу и Београду. Од ових Дајовића је Војин Дајовић, наш познати математичар са Београдског универзитета који је рођен у Никшићу.

ВЕСЕЛИЋИ су живјели у Тушињи, одакле су се преселили у Селац, код манастира Довоље, на десној обали Таре.

Разгранали су се на ЈАЊУШЕ и АДАМОВИЋЕ. Јањуши се одселе у Бабине код Пријепоља, а Адамовићи у Грнчарево код Бијелог Поља. Од Веселића су ШАБОВИЋИ, који су некад живјели у Потпећу, одакле су се послије 1878. године одселили у Никшић.

ДУЈОВИЋИ су поријеклом од одиве Церовића, код којих су једно вријеме живјели и то око 1800. године. Из Тушиње прећу у Сировац. Они су се иселили и сад од ове породице нико не живи у Дробњаку. Никола Дујовић је погинуо на Мојковцу 7. јануара 1916. године.

ЂУРОВИЋИ (ЦАРИЋИ) живјели су некад у Шавнику, а поријекло им је из Заграда, из Никшићке жупе, одакле се, средином 19. вијека, Илија доселио прво у Тимар, одакле је након тридесетак година, прешао с породицом у Шавник. Неки од њих се одселе у Никшић, а неки у пљеваљски крај, гдје се презивају Царићи.

ИВАНОВИЋИ у Шавнику су поријеклом од Пљеваља, одакле је Ристо Ивановић око 1870. године дошао у Шавник, гдје је радио као ковач. Саво Лукин је погинуо на Пљевљима 1. децембра 1941. године. Сада од њих нема никог у Дробњаку.

ЂУРОВИЋИ су једно вријеме боравили у Шавнику. Поријекло им је од Ђуровића из села Сретње из Бјелопавлића, одакле је дошао поп Лука у Шавник, гдје је једно вријеме радио као учитељ. Сада од њих нико не живи у Шавнику.

СИКИМИЋИ - ЈАКУЋИЦЕ су једно вријеме живјели у Шавнику. Старином су из Невесиња, одакле је око 1870. године дошао Тодор, као занатлија у Шавник. Сада нико од овог братства не живи у Шавнику.

ЛУЧИЋИ су једно вријеме боравии у Шавнику, гдје се доселио Митар Лучић око 1873. године из Рисна, као трговац. Сада од његових потомака нико не живи у Шавнику, већ су се иселили.

УСКОКОВИЋИ су некада живјели у Шавнику, гдје су се, око 1874. године, из Риђана доселили Богетини синови: Павле, Митар и Ђукан. Старина им је у Пјешивцима. Сада нико од њих не живи у Шавнику.

РАДУЛОВИЋИ су некада живјели у Шавнику, гдје се око 1890. године доселио Ђоко Радуловић, из Љешанске нахије. У Шавнику се бавио кројачким занатом. Сада од њих нема никога у Шавнику. Славили су Никољдан.

ПАВИЋИ су једно вријеме живјели у Шавнику и Жабљаку, гдје су се доселили из Озринића код Никшића. У Шавник се око 1885. године доселио Каро Павић. Старина им је од Копривица из Бањана.

Од овог братства били су познати браћа Нико и Андрија Љубови, као истакнути борци НОР-а 1941-1945. године.

Нико је још 1927. године био члан Марксистичког клуба, а од 1937. године је члан Партије. Уочи рата био је професор у Чачанској гимназији; организатор је устанка у чачанском крају; био је политички комесар Љубићке чете и члан Агитпропа Окружног комитета за Чачак; комесар Четврте црногорске пролетерске бригаде и инструктор Среског комитета Фоча. Носилац је Партизанске споменице 1941.

Његов млађи брат Андрија, професор из Шавника, активни је учесник тринаестојулског устанка, борац у Никшићком и Дурмиторском одреду; био је командир артиљеријске батерије у Четвртој црногорској бригади и члан пропагандног одјељења.

Сада нико од овог братства не живи у Шавнику.

ТОДОРОВИЋИ су некад живјели у Сировцу, гдје се Мијо, око 1900. године, доселио из Горње Мораче. Сада од њих нико не живи у Сировцу.

ВУЈОВИЋИ су једно вријеме живјели у Мотичком Гају, код Жабљака, гдје се око 1895. године доселио Никола Вујовић са Чева. Сада нико од ове породице не живи у Мотичком Гају, већ су 1945. године колонизовани у Кулу, у Бачкој. Славили су Аранђеловдан, а прислуживали Илиндан.

ЈАКШИЋИ су једно вријеме живјели у Шавнику, гдје су се, око 1878. године, доселила три брата: Бошко, Ћиро и Никола, из Прошћења код Мојковца. Учествовали су у Херцеговачком устанку. Сада од њих нико не живи у Шавнику. Славили су Лучиндан.

ДАНИЛОВИЋИ су једно вријеме живјели у Шавнику, гдје се Игњат око 1882. године доселио из Фоче, као устаник из Херцеговачког устанка. Сада нико од њих не живи у Шавнику. Нијесу у сродству с Даниловићима из околине Жабљака. Славили су Игњатијевдан.

ПАВЛОВИЋИ су једно вријеме живјели у Тушињи, гдје се Стојан Павловић, око 1853. године доселио из Ћурева код Фоче.

Турци су га нагонили да се ожени једном њиховом дјевојком и да се потурчи. Он то, наравно, није хтио, већ ускочи у Дробњак. Нешто касније он са својом четом оде на Ћурево, ограби булу и поведе је на Цетиње, покрсти је и вјенча се њоме. Стојан је био вјешт хајдук и јунак, па је био и командир чете у Дробњачком батаљону. Нијесу у сродству с Павловићима из Пасјег Нугла и Селине. Сада од овог братства нико не живи у Дробњаку. Славили су Никољдан.

МАТИЈАШЕВИЋИ су једно вријеме живјели у Сировцу, гдје је, средином 19. вијека, из Вранеша, из Затарја, ускочио Васиљ са синовима Зеком, Арсенијем, Гаврилом и Малином. Из Сировца се преселе на Баре. Род су с Ашанима, а далека им је старина од племена Братоножића са Пелева Бријега.

Божо и Ђорђије су учесници Мојковачке битке 7. јануара 1916. године, у којој је Божо погинуо, а Ђорђије рањен. У Комитском покрету 1916-1918. године су били Никола, који је погинуо код Никшића 1918. године и Милош који је умро од шпањолице 1918. године.

Раније су славили Никољдан, а сада славе Аранђеловдан. Сада од њих нико не живи у Ускоцима.

ГОВЕДАРИЦЕ су једно вријеме живјели на Малинску, а поријеклом су из Миољача код Гацка, одакле се Коста, као ускок, преселио у село Зукву у Пиви. Из Зукве он око 1853. године пређе са синовима: Савом, Милошем и Симом на Малинско и насели се на манастирској земљи. Сада од њих нико не живи на Малинску. Славили су Никољдан.

НИКОЛИЋИ у селу Дулићи код Гацка воде поријекло од братства Грбљановића, које је некада живјело у Дробњаку, одакле се иселило у Озриниће, код Никшића, а одатле у мјесто Баљке, код Билеће. Из Баљака Никола се одсели у Дулиће, гдје се његови потомци по њему прозваше Николићи.

ЛАОВИЋИ су некад живјели у Дробњаку, што се да видјети по топонимима као што су „Лаовића брдо“, код Жабљака, и у Шаранцима „Лаовића поље“. Зна се да је братство с овим презименом живјело у Затарју, одакле је нестало, оставивши само топоним „Лаовићи“.

ПЕТРОВИЋИ су живјели некада веома давно у Дробњаку, одакле су се иселили у Србију, у село Стануловиће код Мердара. Одатле се један њихов предак-братственик одселио у село Станчане код Пирота, и по мјесту одакле се доселио прозове се

Стануловић. Славе Никољдан. У Дробњаку назив „Петровића брдо“, код села Новаковића, подсјећа на њих.

ЧАВИЋИ су, претпоставља се, некада живјели негдје у Дробњаку, што се може видјети из једног документа у Которском архиву, у коме стоји да се Вук Чавић из Дробњака 1711. године лијечио од рана у Котору.

БРАЈКОВИЋИ су некада живјели у Дробњаку, у селу Брајковачи, у Шаранцима, која је по њима и добила име. Одселили су се у Пренћане на десној обали Таре, под притиском бројнијих и надмоћнијих Шаранаца, након њиховог усељења на ове просторе.

ЦВИЈИЋИ у Лозници су од Цвија Спасаојевића из села Врела, из Језера. По мјесту гдје је живио, Цвија су звали Цвијо Врело. Цвијо се из Врела одселио у село Шиваље код Фоче, а одатле, почетком 19. вијека, у Лозницу. Његови потомци се по њему прозваше Цвијићи. Од Цвијића је познат Јован, најистакнутија личност из области географије, који је познат у научном свијету те области. Оснивач је Српског географског друштва, редовни професор универзитета и академик.

Цвијићи славе Ђурђевдан, априслужују Ђурђиц.

НИНКОВИЋИ у селу Врби код Билеће, казују да су поријеклом из Дробњака из неког села из Језера. Има мишљења да су из села Нинковића код Жабљака, које се по њима тако прозвало. И назив „Нинковића лука“ на лијевој обали Таре, испод села Нинковића, подсјећа на њих. Славе зимски Јовањдан.

ВАРЕЗИЋИ су некада живјели у Жабљаку, мјесту које се тада по њима звало „Варезина Вода“. Ту су се, према предању, доселили са Љегуша. Држали су доста коза и оваца и млијековаренику на том мјесту варили, по чему се то мјесто и извор назва Варезина Вода, а они Варезићи. И одавде су се раселили — једни пођу у село Смријечно, у Жупи пивској, а други у Врбу и Чемерно, у гатачком крају, гдје се прозову СУПИЋИ. Варезићи у Пиви и Супићи у Херцеговини славе Никољдан.

ВИЛИЋИ су, претпоставља се на основу топонима, живјели некада у Језерима. У Затарју постоји село које се зове Вилићи, па се претпоставља да су се Вилићи из Језера ту доселили, или обрнуто. Тим презименом се нико не презива ни у том селу ни у Језерима. У селу Подгори код Жабљака постоји бунар који се зове „Вилића бунар“, који подсјећа на њих.

МАРИЋИ су некада живјели у Језерима, што се види по називу „Баре Марића“ у Језерима. У околини Пљеваља живи породица Марић за коју се претпоставља да има везе с Марићима који су некад живјели у Језерима.

ДРОБЊАЦИ у селу Пискаље, у топличком крају, поријеклом су из Дробњака, али се не зна од кога су братства. Овдје су се доселили из Сјенице, а у Сјеницу из Дробњака.

ПОПОВИЋИ у селу Горње Страњане код Пријепоља поријеклом су из Дробњака, одакле су се доселили 1860. године. славе Ђурђевдан.

ЛЕЛОВИЋИ у селу Завинограђе поријеклом су из Дробњака, одакле су се доселили 1858. године. Славе Ђурђевдан.

ПОТУРАЦИ у селима Орашац и Поткрш у пријепољском крају не знају своје поријекло. Исламске су вјероисповијести. Да ли имају неке везе с породицом Потурак, која је некада живјела у Тепцима, не знају.

ИВАНОВИЋИ у Кривој Реци, у златиборском крају, воде поријекло из Дробњака, одакле су се доселили у 17. или 18. вијеку.

РАДИБРАТОВИЋИ, ЈОСИПОВИЋИ и **МИЈАИЛОВИЋИ** у селу Рожанство су се доселили са Дурмитора.

ДУМАЊИЋИ, КОСТИЋИ, МИЛИНКОВИЋИ и **ПОПОВИЋИ** у Бијелој Реци у златиборском крају поријеклом су из Дробњака.

ЂЕНИЋИ, ИЛИЋИ и **ПЕРИШИЋИ** у селу Негбину, у златиборском крају, поријеклом су из Дробњака.

ПАВЛОВИЋИ у околини Чајетине поријеклом су из Дробњака, одакле су се доселили 1807. године.

ПЕРУНИЧИЋИ и **КОВАЧЕВИЋИ** у Драглици, у златиборском крају, дошли су из Дробњака 1807. године.

МОЉКОВИЋИ у Кремнима поријеклом су из Дробњака, одакле су се доселили 1807. године.

ПАШИЋИ и **ЧОЛОВИЋИ** у Чајетини и Ближој околини поријеклом су из Дробњака, одакле су се доселили око 1832. године.

ЗЕЧЕВИЋИ у Драглици поријеклом су из Дробњака, одакле су се доселили око 1832. године.

ЈЕВТИЋИ и **МЛАДЕНОВИЋИ** у Гајтану поријеклом су из Дробњака, одакле су се 1882. године доселили Јоксим Јевтић и Никола Младеновић.

ПАВЛОВИЋИ у селу Драгачеву, у Ибарском Колашину, поријеклом су из Дробњака. Славе Ђурђевдан и Илиндан.

ЈОВАНОВИЋИ, ТАНАСКОВИЋИ, ЈЕФТОВИЋИ и **ВАСИЉЕВИЋИ** у селу Горње Вараге, у Ибарском Колашину, поријеклом су из Дробњака. Сва четири ова братства потичу од три брата. Раније су становали на Косову, одакле су због крви побјегли у овај крај. Казују да су раније славили Ђурђевдан, па због крви промијенили крсну славу. Има их и на Јастрепцу.

ДРОБЊАЦИ у брњачком селу Пресјека, у Ибарском Колашину, поријеклом су из Дробњака. Помињу неко село Трешњицу из кога су дошли. Њих има по селима Ибарског Колашина. Славе Ђурђевдан.

ЈАНКОВИЋИ и **КОВАЧЕВИЋИ** у селу Оклаце, у Ибарском Колашину, род су са Дробњацима из села Пресјеке. Славе Ђурђевдан.

ДРОБЊАЦИ у селу Резала, у Ибарском Колашину, поријеклом су из Дробњака. Прво су се населили у селу Вељи Бријег, одакле су прешли у Резала. Славе Ђурђевдан.

РАДУЛОВИЋИ или **ДРОБЊАЦИ**, како их зову у селу Вељи Бријег, у Ибарском Колашину, поријеклом су из Дробњака, одакле су се прво доселили у Старо Село, у Брду, па се спустили у Вељи Бријег, гдје и данас живе. Славе Ђурђевдан.

ДРОБЊАЦИ у селу Вељи Бријег, у Ибарском Колашину, поријеклом су из Дробњака. Прво су се населили у селу Пресјеци, па прешли у Доброшевину, а одатле у село Вељи Бријег. Славе Ђурђевдан.

РАКИЋИ у селу Зупче, у Ибарском Колашину, поријеклом су Дробњаци. У село Зупче дошли су из Пресјеке у Брњаку. Славе Ђурђевдан.

ПЕРОВИЋИ у селу Прелез, у Ибарском Колашину, поријеклом су Дробњаци. Прво су населили село Пресјеку. У село Прелез су се доселила четири брата: Милија, Марко, Млађо и Миленко. Од Милије су сви Перовићи у Прелезу. Маркови потомци су се одселили у Куршумлију, Млађови у Свињаре и Пантину на Косову. И Миленкови су се иселили. Перовића има у Рујишту. Славе Ђурђевдан.

КОМПИРОВИЋИ у Зубином Потоку су поријеклом из Дробњака. Раније су се презивали Дробњаци и живјели су прво у Доброшевини, па у Пресјеци, одакле су прешли у Зубин Поток.

Презиме Компировић добили су по једном њиховом претку, Милићу Дробњаку, који је трговао кромпиром. Он је први донио и засадио кромпир, па га назваше Компировић, а потомке су Компировићи. Славе Ђурђевдан.

КЛИЦАНОВИЋИ - ПОПОВИЋИ у селу Читлуку поријеклом су из Дробњака. Род су са Дробњацима из села Пресјека. Од њих су Вучинићи у Доброшевини и Апостоловићи у Зупчу. Славе Ђурђевдан и Илиндан.

КЛИЦАНОВИЋИ - ВУЧИНИЋИ у селу Доброшевини, у Ибарском Колашину, поријеклом су Дробњаци. Славе Ђурђевдан.

АПОСТОЛОВИЋИ у селу Зупче род су с Клицановићима у Читлуку, а поријеклом су из Дробњака. Славе Ђурђевдан.

ДРОБЊАЦИ - КЛИЦАНОВИЋИ у засеоку Велико Штуоце, поред Ибра поријеклом су Дробњаци. Ту су дошли из Вељег Бријега. Славе Ђурђевдан.

ДРОБЊАЦИ у селу Добри Дуб, поред Ситнице на Косову, поријеклом су из Дробњака.

МИЛИНКОВИЋИ у селу Вреоци, у Шумадијској Колубари, некада су се, не тако давно, презивали Дробњаци и живјели су у Добрињи код Ужичке Пожеге. Славе Митровдан.

КАЛУЂЕРОВИЋИ су некада давно живјели под овим презименом у Дробњаку, што се види из једног писма папи Клименту VIII, које су му послали изасланици пећког патријарха Јована, 1598. године којим га моле за помоћ ради ослобођења од Турака. У писму се помињу Дробњаци са војводом Иваном Калуђеровићем, који су спремни устати против Турака. Калуђеровића потомци у Дробњаку су Томићи, Сератлићи и Зарубице.

РВАТИ су некада живјели у Дробњаку и то оном дијелу Никшићког поља које је некад припадало Дробњаку. Предање казује да су Рвати имали свог бана, који се звао Радан. Њега убију Никшини синови, а братство Рвати се преко ноћи, послије овог убиства, некуд одсели. Њихову земљу притисну Никшини синови и тада помјере границу из Никшићког поља до на Товић.

МАТИЈАШЕВИЋИ су некада живјели у Дробњаку, што се види из једног документа из 1687. године, којим војвода Илија Балотић изјави пред генералним провидуром у Котору да је спреман да стотину дробњачких породица пресели на Грахово, од којих би формирао двије чете по сто бораца, и да ће једном он

командовати, а другом кнез Јанко Матијашевић. Шта је било с овом породицом у Дробњаку, не зна се.

БОРИЛОВИЋИ су према предању, што се види из једне народне пјесме, живјели у Дробњаку у првој половини 17. вијека. Шта је са њима било, не зна се.

НОВАКОВИЋИ су некада давно живјели у Дробњаку, што се види из назива „Новаковићи“ у Језерима.

РАДОЈЕВИЋИ у село Дренце, у Гајтану, поријеклом су из Дробњака, одакле су се браћа Марко, Петар, Маринко и Радета доселили 1879. године.

ГРБОВИЋИ у Гајтану у општини Медвеђа поријеклом су са Пошћења, одкле се Радосав Грбовић са синовима: Димитријем, Видојем, Митром, Радојем и Владимиром и синовцем Новаком доселио 1882. године. У ратовима 1912-1918. године активно су учествовали и у њима су се истакли као велики јунаци. Новак је био носилац Обилића медаље и Карађорђеве звезде, Радоје — Обилића медаље, а Владимир — Карађорђеве звезде. У овим ратовима су погинули: Новак, Видоје, Радоје и Митар. Њихови потомци сада живе у Гајтану, Лесковцу, Смедереву, Барајеву, а има их и у иностранству.

Грбовића има и у Савинцу, у општини Бојник, гдје се доселио са Пошћења Милић-Миле Грбовић са сином Милојем 1889. године. Након годину дана код Мила се из Лесковца досели његов стрији син Савић, који се у Лесковац доселио с пороцијом 1879. године. У Лесковцу му породица помре од неке болести, па се Савић у Савинцу поново ожени и добије сина Мирка, који је погинуо у Првом свјетском рату.

Након угушења топличког устанка 1917. године Бугари су убили Савића и Милоја Грбовића, а куће им спалили. Од Савића није остало мушких потомака, а од Милоја су остали Милован и Велимир. Данас њихови потомци живе у Савинцу, Лесковцу, Параћину, Трстенику, Београду и Косову. Славе Савиндан.

Грбовића има у Ужицу, гдје су се у различито вријеме доселили са Пошћења.

Има их и у Бабинама и Забрдним Тоцима код Пријепоља, Дрмановићима код Нове Вароши, у Чајетини, у Зарубицама и Попарама код Ваљева, у Маочу, Црљеници и Глисници код Пљеваља. Сви су поријеклом са Пошћења из Дробњака, одакле су прво дошли као велика задруга у Тичије Поље, одакле су се раселили у поменута мјеста.

ПОПОВИЋИ у Гајтану су поријеклом из Дробњака, одакле су се Новица и Раде доселили 1882. године.

КОМНЕНИЋИ у Гајтану поријеклом су из Дробњака, одакле се 1889. године доселио Митар Комненић.

ГОГИЋИ у Гајтану воде поријекло из Дробњака, одакле су се браћа Владимир и Раде са синовима Иваном и Миланом одселили 1900. године.

АНДЕСИЛИЋИ у Савинцу у општини Бојник воде поријекло од Андесилића из Комарнице, одакле се 1889. године, доселио Ђурко са синовима: Мијушком, Милосавом, Радосавом и Томом. Њихово потомство је бројно тако да их данас има у Савинцу, Бојнику, Лесковцу, Београду, Словенији и другим мјестима. Славе Никољдан.

Андесилића има и у Ивањици, гдје се Алекса Андесилић са породицом доселио из Комарнице. Његови потомци данас живе у Ивањици.

ВИДОЈЕВИЋИ у Савинцу су, по предању, од Видојевића из околине Жабљака, а у сродству су са Дедеићима. У Савинац се доселио Крсто Видојевић са мајком Вемијом. Крсто није имао дјеце.

Славили су Ђурђевдан.

РАДОСАВЉЕВИЋИ у Гајтану поријеклом су из Дробњака, одакле се 1905. године доселио Обрад.

ЛАЛОВИЋИ у селу Купинову, у топличком крају, поријеклом су из Дробњака.

РАОНИЋИ у селу Статовац у топличком крају, поријеклом су из Дробњака.

ЛОНЦОВИЋИ у селу Црљеницама, код Пљеваља, воде поријекло из Дробњака. Славе зимски Јовањдан.

КЛИНЦИ су некада живјели у селу Кршу, у Шаранцима, одакле су се одселили у Затарје. Оставили су трага у називу „Клинчев до".

КОЋЕЛЕ у Матаругама, код Пљеваља, потичу из Дробњака. Славе Ђурђевдан.

НОВАКОВИЋИ у југоисточној Србији су од Новаковића који су некада живјели на Кршу, а ту су се доселили у првој половини 19. вијека из Затарја. У Кршу се један дио по њима зове „Новаковића ограда".

ПАНЦЕ су, према предању, живјели код Црног језера на Дурмитору. За њих се казује да су били три брата и да су сва тројица били војводе. Били су изузетно крупни и развијени људи и имали су старог слијепог оца. У то давно вријеме, како предање казује, почели су и Турци из Мале Азије прелазити на Балканско полуострво. Чују то браћа Панце, па се почну спремати, оштрећи ножеве и сабље, за борбу против Турака. Њихов слијепи отац их приупита шта то раде; они му одговоре како су неке „рђе", што се зову Турци, прешли преко мора, па се спремају да их подаве и протјерају натраг одакле су и дошли. Отац на то рече да старе књиге казују да ће ти Турци доћи и у ове наше крајеве, па је боље да се приштеде за свој кућни праг, а тамо нека се бију они којима су Турци већ сада на кућном прагу.

ГВОЗДЕНИ у селу Заграђу у Пиви су поријеклом из Дробњака, из села Тепаца, одакле су се средином 19. вијека одселили. Славе Ђурђевдан.

БАРТУЛЕ на Гласинцу поријеклом су из Тепаца. Славе Никољдан.

ЈОВАШЕВИЋИ у Пљевљима поријеклом су из Тепаца, одакле се Јоваш Бадњар одселио и његови потомци по њему узму презиме Јовашевићи.

АНТОНИЈЕВИЋИ у Орљају у Затарју потичу из Тепаца.

МАРИЋИ на Гласинцу и његовој околини поријеклом су од Марића из Тепаца. Славе Ђурђевдан.

ПАРЕЂИНЕ на Романији су од Паређина из Тепаца.

ЛАУШЕВИЋИ у Босни су од Лаушевића из Тепаца.

ДРИНЧИЋИ у селу Потприсоје, у Пиви, поријеклом су од Дринчића из Рудог Поља, одакле су се одселили на купљену земљу. Поријекло им је од Јововића из Тепаца.

ОБРАДОВИЋИ у Банији, Србији, пљеваљском и бјелопољском крају поријеклом су од Обрадовића из Тепаца.

БАТУРАНИ у селу Црној Гори, на Пивској планини, потичу од Бадњара из Тепаца.

ЈОЛОВИЋИ у селу Бабине, код Пријепоља, поријеклом су од Јоловића из Тепаца, одакле се доселио Вук Јоловић.

РАДУЛОВИЋИ су некада живјели у Тепцима. Сада се овим презименом нико не презива у Тепцима, већ су се разгранали на Бадњаре, Цабасане, Јоловиће и Паређине — који се касније прозову Потураци.

ПОТУРАЦИ су огранак братства Радуловића. Раније су се презивали Парећине и живјели су у Тепцима. Сада се нико овим презименом не налази у Тепцима. Вјероватно да их има исељених.

КАЉЕВИЋИ у колубарском крају, у селу Струганику, дошли су из Старог Влаха и то три породице од којих су настали: Каљевићи, Марковићи, Мишићи, Пауновићи и Матијевићи, а у Стари Влах су се доселили из Тепаца.

Каљевића има у селу Шљивовици, у златиборском крају, гдје су дошли из села Бабина код Пријепоља, а тамо су дошли из Тепаца 1832. године.

ЧАЉЕВИЋИ у околини Ужица поријеклом су од Каљевића из Тепаца.

ПОРОБИЋИ у селу Кремна, у златиборском крају, поријеклом су из Тепаца, одакле су се доселили рано у 18. вијеку.

ЦАМБАСОВИЋИ у Бијелој Реци, у златиборском крају, поријеклом су од братства Цабасан из Тепаца.

БАДЊАРИ и **БАДЊАРЕВИЋИ** у селима Дренце и Леце у Гајтану потичу од Бадњара из Подгоре, код Жабљака, одакле су се одселили у времену од 1892. до 1914. године.

Бадњара има и у Слишану, гдје су се доселили браћа Милун и Максим; њихови су потомци доскора живјели у Слишану.

Славе Никољдан.

НЕШКОВИЋИ — зна се да је у Палежу живио Јован Нешковић са синовима Радованом и још двојицом којима не знају имена. Јован се са породицом одселио у Гајтан, а Радована остави да распрода све живо, па да и он дође код њих. Кад Радован распрода стоку, сав новац прокоцка и тако одустане од пута у Гајтан. Послије извјесног времена Јованова жена Марија врати се из Гајтана у Палеж код свог мужа и тако рећи на голој ледини засноваше наново породицу и домаћинство. Изродише три кћери и сина Јована који, кад одрасте, пође код својих стричева у Гајтан и тамо настави да живи. Радован и Марија су живјели на Босачи код своје кћери Цале која је била удата за Миладина Новосела, гдје су умрли.

ЈАНКОВИЋИ у селу Црној Гори на Пивској планини поријеклом су из Тепаца. По ријечима Стојана Јанковића, професора из села Црне Горе, у Тепца су се доселили из Комарнице, гдје су дошли из Бањана са осталим Новљанима када су насељавали Дробњак. Иначе, њихова даљња старина, према његовом казивању, потиче из Равних Котара код Задра, одакле се Јанко Јанковић, не могавши трпјети турски зулум и млетачко лукавство, иселио и преко Бањана и Комарнице стигао у Тепца. Јанко је имао три брата: Антонија, Јола и Марка. Након кратког боравка у Тепцима, Марко се одселио у Карановац, данашње Краљево; Антоније у Орље у пљеваљском крају, Јоле на своје катуне у Надгору и од њега су Јоловићи, а Јанко са синовима Будом и Жарком у село Црну Гору на Пивској планини. Будо је имао сина Николу, а Жарко Јована и Мирка. Никола Будов има Илију и Рада; Мирко Жарков се с породицом одселио у ужички крај, а његов брат Јован је погубљен врло млад од стране Турака и од њега нема потомства.

Илија Николин има сина Милутина-Мила, а брат му Раде Лазара. Миле има три сина: Петра-Пека, Благоја и Обрада. Лазар има Новака, а Новак Риста.

Петар-Пеко је учесник балканских и Првог свјетског рата, а након капитулације Црне Горе, прикључио са Комитском покрету до коначног ослобођења. Благоје и Обрад су, након Првог свјетског рата, завршили учитељску школу. Обрад је написао једну кратку монографију *Острво слободе* у којој је на сликовит начин описао поријекло и живот становника села Црне Горе.

Потомци Јанковића данас живе у Црној Гори, Београду и Новом Саду.

Славе Никољдан.

ЧОТРИЋИ, БАНДУЛИЋИ и **ПАВЛОВИЋИ** у Тршићу су поријеклом из Петњице из Дробњака. Отац Илије Чотрића се звао Ранко, дјед Спасоје, а прадјед Јевто који је био стриц Вука Караџића. Отац Николе Бандулића-Кондића се звао Кузман, а дјед Симеун; отац Михајла Павловића се звао Радо, дјед Петар, а предјед Никола. Сви они славе Ђурђевдан.

КАРАЏИЋИ у Тршићу код Лознице поријеклом су од Караџића из дробњачког села Петњице, одакле се доселио Јоксим, звани Бандула.

ПЕТИЈЕВИЋИ у Крушевицама, код Требиња поријеклом су од Караџића из Петњице.

ДИВЉАНИ под Јахорином, у Босни, потичу од Караџића из Петњице.

ЂУРИЋИ у Заовинама код Бајине Баште су од Карацића из Петњице.

ДРОБЊАЦИ у селу Доња Беашица, у топличком крају, воде поријекло од братства Карацића, који су се прво населили у Сјеници, гдје су добили презиме Дробњаци. У Доњу Беашицу су се доселили 1878. године.

КАРАЦИЋИ у насељу Блаце, у топличком крају, дошли су из Рашке, а у Рашку су се доселили из дробњачког села Петњица.

И Карацићи у Статовцу су поријеклом из Петњице.

Карацићи — Петар, Мијат и Милош дошли су из Дробњака 1813. године у Рударе код Косовске Митровице, одакле су се раселили: Мијат у Стрмце; Милош у Ловац. Славе Ђурђевдан. Презиме Карацић промијенили су у АКСЕНТИЈЕВИЋЕ, ТЕОДОСИЈЕВИЋЕ, ЂОРЂЕВИЋЕ и ОРЛОВИЋЕ.

ЈОВИЧИЋИ и **ЈОВИЋИ** у селу Кржави у Рађевини поријеклом су из Дробњака, одакле су се доселили у првој половини 18. вијека. Славе Никољдан. Јовичића има у Тршићу у јадарском крају и они су поријеклом из Дробњака. Славе Светог Алимпија.

ОСТОЈИЋИ, РАКИЋИ, РАДОВАНОВИЋИ, МАРКОВИЋИ, ЂОКИЋИ, ЋЕВИЋИ, ПЕТРОВИЋИ, МАРИНКОВИЋИ, ВАСИЉЕВИЋИ, ЂУРИЋИ, ПАВЛОВИЋИ и **МАНОЈЛОВИЋИ** у засеоку села Кржаве — Дробњаци, у Рађевини, доселили су се у првој половини 18. вијека из Дробњака, два или три њихова претка од којих су настала горе поменута братства. Славе Лазареву суботу.

МАНОЈЛОВИЋИ у Крупњу у Рађевини су поријеклом из Дробњака. Прво су живјели у селу Кржави; славе Лазареву суботу.

ДЕСПИЋИ у Крупњу у Рађевини потичу из околине Сарајева, а дальња старина им је из Дробњака.

КУСТУРИЋИ су некада живјели на Барама Сировачким Посљедњи од овог братства — Јоксим, некуд се одселио почетком 19. вијека. Оставили су трага у називу „Кустурића њиве".

ОРИЋИ су некада живјели на Барама Сировачким, што се види из топонима „Орића под". Не зна се шта је с њима било.

ЂЕДОВИЋИ су некада живјели у Сировцу, одакле су се одселили, почетком 20. вијека, незнано куда. У Сировац се доселио, у првој половини 19. вијека, Петар Ђедовић из Горње

Мораче, прво на Луково код Никшића, гдје је остао кратко, а одатле прећи у Сировац.

БАКОВИЋИ су у Сировцу живјели до 1913. године, када су се иселили у Вранеш.

У Сировац су се преселили крајем 18. вијека, из Горње Мораче, потомци Лазара Баковића, прослављеног јунака из народних пјесама. Њихова дальња старина је из Вранеша. У Сировцу топоним „Баковића под" подсјећа да су они ту некада живјели.

БИЈЕЛИЋИ у Топлици су од Бијелића из Сировца.

КЕЉЕВИЋИ су некада давно живјели на Барама Сировачким, одакле су се некуд одселили. На Барама се један крај зове „Баре Кељевића".

МАРИЋИ су некада давно живјели на Барама Сировачким. Не зна се шта је са њима било. Једно мјесто се зове „Марића главица".

АШАНИ у Томашеву воде поријекло од Ашана из Бара Сировачких.

РАДУЛОВИЋИ у Глисници, код Пљеваља, поријеклом су од Ашана из Сировца. По Радулу Ашанину су се прозвали Радуловићи.

РУБЕЖИЋИ у Кривој Реци, у златиборском крају, воде поријекло од Рубежића из Сировца, одакле су се доселили 1832. године.

Рубежића има у Штитарици код Мојковца, гдје се из Сировца доселио Вучић 1874. године.

ЈЕЛИЋИ у Гајтану у селу Добри До поријеклом су из Бара, одакле су се 1882. године доселили синови Вида Јелића.

ТУРОВИЋИ - ВУЈАЧИЋИ у Гајтану поријеклом су из ускочког села Струга, одакле се 1879. године одселио Матија Вујачић-Туровић са два сина: Милошем и Брајаном.

ПОПАДИЋИ у Гајтану поријеклом су са Струга, одакле се 1879. године доселио Радован Попадић.

ПЕТРУШИЋИ у Савинцу потичу са Струга, одакле је дошао Синан Петрушић, гдје се оженио и имао сина Добривоја, који се 1947. године преселио у Лесковац. Добривоје има сина Милутина чији потомци живе у Лесковцу и Београду; славе Ђурђевдан.

Петрушића има у Гајтану, гдје се 1879. године, са Струга доселио Беле Петрушић, па се његови потомци зову Белевићи.

Петрушићи на Гласинцу су поријеклом од Петрушића са Струга.

ГРУБАЧИ у селу Дренце су поријеклом из Ускока, одакле се 1880. године доселио Марко Грубач.

БАЛИЋИ у Гајтану и селу Добри До поријеклом су са Струга, из Ускока, одакле се 1882. године доселио Јован Балић.

РАДОВАНОВИЋИ у Коњарнику у општини Житорађа потичу од Кршикапа из Ускока, одакле се доселио Милан Радовановић-Кршикапа са синовима: Милосавом, Ристом и Николом који је млад умро. Ристо је био официр и погинуо је у рату. Милосав Миланов имао је три сина: Радована, Алексу и Милорада који је погинуо као младић. Алекса се налазио у заробљеништву у Њемачкој, одакле је отишао у Америку.

Алексини и Радованови потомци живе у Коњарнику, Нишу и Београду. Славе Лучиндан.

КРШИКАПЕ у Вранешу су поријеклом из Бара Сировачких, одакле су се око 1920. године одселили.

НИКОВИЋИ у истоименом селу на Пивској планини, потичу од Требјешана из Ускока, одакле се Нико Требјешанин преселио, па се његови потомци и село које насеље прозваше Никовићи. Најпознатији од њих је племенски капетан Обрен Никовић.

ВОЈВОДИЋИ у истоименом селу, које по њима доби име, на Пивској планини, поријеклом су Требјешани из Ускока.

АЛЕКСИЋИ у селу Бојати, на Пивској планини, поријеклом су од Алексића са Малинска из Ускока. Славе Ђурђевдан.

Алексића има у селу Пашину Пољу у Шаранцима, гдје су браћа Ђорђије и Петар, преселили са Малинска послије Првог свјетског рата.

ДОДЕРИ су живјели једно вријеме на Малинску, гдје је из села Жањевице, код Гацка, 1853. године ускочио Станоје Додер и настанио се на манастирској земљи. Имао је синове Анта, Стевана и Стојана. Сада од овог братства нико не живи у Ускоцима.

ВУКОВИЋИ су једно вријеме живјели на Малинску, гдје се Стеван из Гацка доселио и једно вријеме живио на манастирској земљи. Сада од њих нико не живи у Ускоцима. Славили су Архиђакона Стевана.

ЈЕЛИЋИ у селу Орашје код Требиња казују да су поријеклом од братства Лаковића, које је некад живјело у Дробњаку, одакле су се иселили у Богојевић Село, а одатле прешли у Орашје. Не зна се да ли су у каквој вези с Лаковићима који су некада живјели на Малинску.

ВОЈИНОВИЋИ су живјели негдје на Малинску или у његовој околини. Ово се да закључити из једног записа из 1695. године, из кога се види да је Петар Војиновић, са својом браћом, продао земљу манастиру Подмалинско.

СЕНИЋИ су вјероватно живјели на Малинску, што се да закључити на основу једног записа из 1695. године, којим је Јанко Сенић продао своју земљу манастиру Подмалинско.

ЛАКОВИЋИ су некада живјели на Малинску, одакле су се одселили, али се не зна гдје.

ШАИНИ у Црквичком Пољу, на Пивској планини, поријеклом су од Требјешана из Ускока. Славе Лучиндан.

БУЈИШИЋИ су живјели једно вријеме у Милошевићима, у Дробњаку, гдје се Вукале Радосављев Бујишић 1910. године, доселио из Вруље из пљеваљској краја. Сад од њих нико не живи у Дробњаку. Славили су Ђурђевдан.

ЛАКЕТИЋИ су једно вријеме живјели на Превишу, гдје се Васо Лакетић почетком 20. вијека доселио из Затарја. На Превишу се оженио и настанио. Сада од њих нико не живи на Превишу. Славили су Лучиндан.

ШЋЕПОВИЋИ су једно вријеме живјели у Шавнику, гдје су 1903. године дошли из Подгорице. У Шавнику су се бавили трговином. Сада од њих нико више не живи у Дробњаку; славили су Митровдан.

ШАРЦИ су једнов ријеме живјели на Превишу и у Добрим Селима, гдје се 1909. године из Затарја доселио Тане са синовима: Милом, Мићом и Спасојем. Мићо и Спасоје нешто касније прећоше на Добра Села. Сада нико од њих не живи у Дробњаку; славили су Лазареву суботу.

БОЈОВИЋИ у Слишану су поријеклом од Бојовића из Шарана, одакле је послије Првог свјетског рата доселио Божо Николин; ту се оженио и имао синове Бранка и Везимира. Никола је радио у општини као дјеловођа. Око 1960. године преселио се у Лесковац гдје је живио све до своје смрти. Његови потомци сада живе у Крагујевцу и Београду; славе Ђурђевдан.

Бојовића има у селима Слатини и Заступ, код Пријепоља, који потичу из Шаранаца; славе Ђурђевдан.

СИМИЋЕВИЋИ у селу Грабнице код Пријепоља, који су се ту доселили 1869. године из, како стоји, Колашина. Но, пошто у Колашину нема породица са овим презименом, могуће је да су се прво били населили у Колашину, а одатле прешли у пријепољски крај. Ова породица слави Никољдан.

Симићевићи има у селу Висибабе у пожешком крају, гдје су се у 18. вијеку доселили из села Алуге из Шарана.

ВУКОВИЋИ у селу Мрчковина воде поријекло од Вуковића из Шаранаца, одакле су се доселили 1924. године; славе Лучиндан.

И Вуковићи у Пренћанима, у Затарју, поријеклом су из Шаранаца.

АНЂЕЛИЋИ у селу Слатини код Пријепоља поријеклом су из Шарана, одакле су се доселили 1922. године; славе Ђурђевдан.

Анђелића има у Херцеговини, у Пољима код Мојковца, Колашину, пљеваљском крају и сви они воде поријекло и род су са шаранским Анђелићима.

Има их у Србији у јадарском крају у селу Дворска, који воде поријекло од Ивана Анђелића. Он се прво настанио у Цикотама у Калучу. Иван се у ове крајеве доселио из Херцеговине од тамошњих Анђелића, који су род са шаранским Анђелићима.

ЧИЧИ - ЧИЧИЋИ у селу Оштра Стијена поријеклом су из Шаранаца, одакле су се доселили 1937. године. Славе Ђурђевдан.

МРДАЦИ из Доњих Страњана поријеклом су из Дробњака, одакле су се доселили 1850. године. Мрдака, који су поријеклом из Дробњака, има у Никшићу.

ЂОСОВИЋИ у селу Оштра Стијена на Подјасену поријеклом су из Дробњака. Исламизовани су, али не знају када.

ЗЕЈАЦИ у селу Леце код Гајтана поријеклом су из Шаранаца, одакле се 1879. године доселио Милан, а за десетак година — 1888. године, код њега се досели и Сава Зејак. Зејака има у селу Дренце, гдје су се 1881. године доселили Добрица и Новица Зејаци из Шаранаца.

КНЕЖЕВИЋИ у селу Дренце код Гајтана поријеклом су од Кнежевића из Шаранаца, одакле се 1879. године доселио Вуксан Кнежевић.

Три брата Вукосав, Ђорђије и Илија доселила су се 1888. године из Шаранаца и населила се: Ђорђије у Сијерање, Илија у Секирачу, а Вукосав у Гајтан.

И Кнежевићи у Пренћанима, Вашкову, Павину Пољу, Пљевљима и другим мјестима код Пљеваља поријеклом су од Кнежевића из Шаранаца.

ПАШИЋИ - ЧИЧИЋИ у Пљевљима поријеклом су од Пашића из Пашина Поља из Шарана, одакле су се доселили 1925. године.

РОЂЕНИ у Пљевљима, на Глибаћима, Бршну код Никшића и у Горњој Бијелој код Шавника су од Роћена из Расове.

РАЈИЧЕВИЋИ у Дренцу у општини Медвеђа поријеклом су од Рајичевића из Шарана, одакле се Богдан са синовима: Илијом, Перишом, Мијаилом и Савом, након кратког боравка у Херцеговини, доселио 1879. године у Дренца. Илија је погинуо врло млад, Мијајило је са сином страдао у Првом свјетском рату, Сава се 1923. године иселио у Ћевђелију, а Периша се са породицом 1891. године преселио у Ново Момчилово. Периша је имао седам синова, од четворице нема потомства, јер су млади помрли или настрадали. Периша је умро у логору у Бечу, као заробљеник 1917. године. Од његових синова: Милоша, Вукашина и Луке има више потомака који живе у Новом Момчилову, Леци, Нишу, Блацу, Београду, Бојнику, околини Пожаревца, Македонији и другим мјестима; славе Ђурђевдан.

Рајичевића има и у селу Статовац, који воде поријекло од Рајичевића из Шарана.

МАРИЧИЋИ у Рачи код Куршумлије су род Рајичевићима из Шарана.

ЗУКОВИЋИ на Глибаћима и Пљевљима су од Зуковића из Алуге.

БЕЋКОВИЋИ у Мијаковићима и Пљевљима су од Бећковића са Алуге. Сада се овим презименом у Шаранцима нико не презива, већ су се сви иселили у поменуте крајеве. Славе Ђурђевдан.

РОНДОВИЋИ у Пренћанима су од Рондовића из Шарана. Од њих су се Вукота, Данило и Батрић са породицама преселили на Жабљак.

НОВОВИЋИ у Пренћанима су поријеклом од Вуковића из Шарана. Од њих се Миле са породицом преселио на Жабљак.

ЂОСОВИЋИ на Косаници и Мијаковићима су у роду са Ђосовићима из Ускока код Жабљака; поријеклом су Шаранци.

ДЕДИЋИ у Србији воде поријекло од Дедеића са Његовуђе из Шарана. Они су насељењем у нову средину скратили своје презиме изостављајући слово „е".

Дедеића има у Маочу и они воде поријекло са Његовуђе.

ЈОЦОВИЋИ у Маочу код Пљеваља су са Алуге код Жабљака, одакле су се двадесетих година 20. вијека одселили у Маоче. Нешто раније неки од њих су се преселили у село Тушињу и у село Границе у никшићком крају. Даљња старина им је из Вранеша. Славе Никољдан.

АВРАМОВИЋИ су живјели у селу Алуги у Шаранцима, гдје се Милан Аврамовић, средином 19. вијека, доселио из села Бучја из Затарја. Из Алуге су се одселили 1945. године у Кулу, као колонисти. Сада од њих нико не живи у Шаранцима. Славе Никољдан.

ВУКОВИЋИ су живјели на Међужвању, гдје се у првој половини 19. вијека доселио Обрад Вуковић са породицом, на земљу коју им је црногорски суверен додијелио као свом поданику. Негдје око 1910. године његов син Милета се са породицом одсели у Гајтан у општини Медвеђа. Имао је сина Бора који је погинуо 30. августа 1944. године, као борац Четврте црногорске пролетерске бригаде.

Вуковићи су у току Првог свјетског рата страдали од Бугара. Сада нико од њих не живи у Гајтану, већ су 1945. године колонизовани у Војводину.

ПАВЛОВИЋИ у Пљевљима су поријеклом из Пасјег Нугла, одакле је Павле Ристов, као учитељ, дошао 1920. године и био управник основне школе.

ГРУЈИЧИЋИ су живјели на Кршу, у Шаранцима. Мило Грујичић је дошао из Фоче, око 1875. године, као бећар. Оженио се од братства Абазовића, из Пошћенског Краја. Имао је синове: Михајила, Димитрија и Влада. Владо је као затвореник у Аустроугарској умро 1917. године; Димитрије је отишао на рад у Америку, а Михајило се преселио у Никшић. Михајило је имао два сина Мила и Ђорђија-Бата. Мило је погинуо у НОР-у, као припадник НОВ-а Југославије, не оставивши потомства. Ђорђије-Бато био је истакнути друштвено-политички радник, налазио се на одговорним дужностима у општини, Републици и Федерацији. Био је на дужности предсједника општине Никшић.

РАИЛИЋИ су некад живјели на Пирликтору. Поријекло им је из пљеваљског краја, одакле су се на Пирликтор доселили у

другој половини 19. вијека. Од ове породице је био познат Мико Раилић, кога су као комиту убили Чичићи у Шаранцима. Од њих сада нема нико на Пирликтору.

ТОШИЋИ су живјели у селу Нинковићи, гдје се Петар Тошић 1900. године доселио из Чајнича. У Нинковићима је радио као колар. Сада од ове породице нико не живи у Нинковићима. Славили су Светог архиђакона Стевана.

ШИНДИЋИ су живјели на Пашиној Води, у Језерима, гдје је 1873. године дошао Јевто из Пљеваља, као крчмар. На Пашиној Води је држао хан и бавио се трговином. Сада нико од мушких потомака не живи на Пашиној Води. Славили су Ђурђевдан.

ЛОНЧАРИ су некада живјели на Жабљаку, гдје се Перко Лончар, као кројач, доселио из села Крћа, из пљеваљског краја, почетком 20. вијека. Његови су се потомци иселили у Пљевља послије 1945. године, тако да сада с овим презименом нико не живи у Жабљаку. Славили су Јованђан зимски.

КОСИЋИ су некада давно живјели у селу Палеж, код Жабљака, гдје су оставили трага у називу „Косића чечари". Из Палежа су се одселили на Цетиње.

ПОПОВИЋИ су некада давно живјели у селу Палеж код Жабљака, гдје су изумрли.

ПОПОВИЋИ - КАРАМАНИ су некада живјели у селу Палеж код Жабљака, гдје су се доселили из Затарја. Из Палежа су се одселили у село Кнежевиће, на Пивску планину. Славе Никољдан.

КАРОВИЋИ су живјели некада у селу Палеж код Жабљака, гдје је Јован Каровић као ускок побјегао из села Колојања, код Челебића, 1875. године. У Палежу је купио земљу од Поповића—Карамана, који су се одселили у село Кнежевиће на Пивску планину. Јован је у Палежу и умро, не оставивши потомства.

ЛЕЧИЋИ су некада живјели у Палежу код Жабљака. Поријекло им је из Челебића, од тамошњег братства Лечића. Из Челебића се у Дробњак доселио Крсто и служио једно вријеме у манастиру Подмалинско, одакле се преселио у Палеж, код рођака Савића, гдје се оженио и населио. Имао је два сина, Николу и Милана. Никола је 1945. године као колониста одселио у мјесто Сивац у Бачкој, а Милан живи у Фочи. Лечићи су имали надимак „Гачпари". Данас од њих нико не живи у Палежу. Славили су Ђурђевдан.

СТАНИЋИ су некада живјели на Питоминама код Жабљака. Поријеклом су са Бобова, одакле се Миливоје Станић, звани "Гаран", доселио с породицом око 1900. године, а живио је код Мацана. Имао је сина Мирка, који се одселио у Америку, и три кћери које су биле удате у Дациће у Врелима, у Ђосовиће у Ускоцима и у Ковачевиће у Ковачкој Долини. Сада од мушких потомака нико не живи на Питоминама.

ТОШИЋИ су живјели у Ускоцима и Жабљаку, гдје су се доселили крајем 19. вијека, из Затарја. Сада нико од ове породице не живи у овим мјестима, већ су се иселили.

ТАНОВИЋИ су живјели у селу Ускоцима код Жабљака и у Жабљаку, гдје су се доселили крајем 19. вијека из Затарја, а по некима из Никшића, док трећи кажу из Херцеговине, из околине Требиња. За њих се зна да су се одселили у Никшић и да нико од њих с овим презименом не живи у Жабљаку ни Ускоцима. Топоними "Тановића ограда" и "Тановина" подсјећају на овоб ратство.

БЈЕЛИЦЕ су живјели у селима Ускоцима, код Жабљака, гдје су се доселили крајем 19. вијека, из племена Бјелица. Из Ускока су се одселили у Пљевља. Назив „Бјеличка ограда" у Ускоцима подсјећа на њих. Славе зимски Јовањдан.

МИЛИЋИ су живјели у селу Ускоцима код Жабљака и у Жабљаку, гдје су се у другој половини 19. вијека доселили из околине Берана, а тамо су дошли из Старе Црне Горе, из племена Бјелица. Из овог братства је био познати планинар и смучар тридесетих година 20. вијека Ђорђије Милић, звани Ђорђије Лакин назван по мајци Лаки. Његов брат Васо погинуо је као припадник НОВ-а Југославије 1943. године. Одселили су се у Пљевља и Кулу, као колонисти 1945. године. Славе зимски Јовањдан.

РАБРЕНИ су живјели у Жабљаку, гдје су се, крајем 19. вијека, доселили из Затарја. Бавили су се угоститељством и трговином. Одселили су се у Пљевља.

САМАРЏИЋИ су живјели у Жабљаку, гдје се Гојко, с породицом, доселио 1936. године, са Грахова. Дошао је по позиву Стојана Церовића, као познати мајстор, ради изградње хотела „Дурмитор", на чијој изградњи је радио као пословођа.

Гојко је био ожењен од братства Дурковић из Жабљака и имао је четири сина: Љуба, Васичија-Ваја, Јована-Јоша и Слободана-Пуца.

Гојкова породица је живјела у Жабљаку све до 1945. године, кад су се преселили у Пљевља, ради школовања дјеце, а Гојко је остао да живи и ради на Жабљаку до 1950. године, када се и он одселио код своје породице у Пљевља.

Сада нико од ове породице не живи на Жабљаку.

МУСИЋИ су живјели на Жабљаку, гдје су се, почетком 20. вијека доселили из Нове Вароши. Бавили су се ковачким занатом и били су познати и добри мајстори. У Жабљаку су живјели све до почетка Другог свјетског рата, када се ова породица листом прикључује јединицама НОВ-а Југославије у борби против окупатора. Мурат и Бећо, Сејдови синови, гину на Пљевљима 1. децембра 1941. године, као борци Језеро-шаранског батаљона. Браћа Хајро и Зећир су првоборци и носиоци Партизанске споменице 1941. Зећир је проглашен за народног хероја Југославије. Мусићи су исламске вјероисповијести, али су у Жабљаку били омиљени и изузетно цијењени и поштовани.

МАЦГАЉИ су живјели на Питоминама, селу код Жабљака, гдје је крајем 19. вијека дошао Тодо Мацгаљ из Васојевића. Тодо је био кројач и на Питоминама се оженио од Шибалића, гдје је живио до двадесетих година 20. вијека, када се с породицом одселио на Недајно, село на Пивској планини. На Недајном је живио кратко вријеме, јер се и одатле сели у Црквичко Поље, гдје су његови живјели до 1945. године, када су као колонисти одселили у Бачко Добро Поље, у Бачкој, гдје и данас живе његови потомци.

ОСТОЈИЋИ - ПУШОЊЕ живјели су у селу Боачи код Жабљака, гдје су се, у другој половини 19. вијека, доселили из Пушањској Дола, из Затарја, по чему су их звали и „Пушоње". Ово братство је за вријеме аустроугарске окупације масовно помрло од шпањолице и глади. Остатак овог братства се око 1920. године одселио у пљевањски крај, тако да сада од њих нико не живи на Босачи. Један крај у селу Босачи зове се „Пушоње", што подсјећа на њих.

ЧВОРОВИЋИ у селу Шљиванску, под Љубишњом, поријеклом су од Чворовића из села Ускока, код Жабљака, одакле су се око 1870. године одселили Шуле, Радован, Секула и Бошко, гдје и данас живе њихови потомци.

МАЦАНИ у околини Сребренице, Скопљу, Косову и Метохији, Глибаћима и Збјеву поријеклом су од Мацана са Питомина.

МАЛОВИЋИ у околини Рогатице род су с Новоселима из Босаче и са Гласинца. Даљње им је поријеко од Лековића из Ђурђевића Таре. Славе Аранђеловдан.

НОВОСЕЛИ у селу Подјасен поријеклом су из села Страњана. Славе Аранђеловдан. Вјероватно су род с Новоселима с Босаче.

На Гласинцу има Новосела и Маловића и поријеклом су од Лековића из Ђурђевића Таре, одакле се Тимотије Лековић одселио на Гласинац и населио ново насеље, по чему се прозваше Новосели; по једном рођаку који је био мали растом и имао надимак „Мало“ његови се потомци прозваше Маловићи. Њихов брат Милић Новосел се с породицом преселио с Гласинца у село Босачу, код Жабљака. Славе Аранђеловдан.

ТОМИЋИ у Савинцу су поријеклом са Превиша, одакле се удовица Максима Томића Стоја са сином Јефтом доселила 1889. године. Јефто се у Савинцу оженио и имао четири сина: Љубана, Љубомира, Драгољуба и Максима. Од Драгољуба има четири сина: Мијата, Стојана, Мила и Милоша чији потомци живе у Нишу и Деспотовцу; славе Никољдан.

ШАУЛИЋИ у Слишану су од Шаулића из Јунча Дола код Жабљака, одакле се 1889. године доселио Крсто Шаулић са синовима Милованом и Милисавом од кога није било потомства, а Милован је давно преселио у Београд, гдје живе његови потомци. Шаулићиа има у Лапотинцу, који су се тамо доселили из Дробњака.

ШИБАЛИЋИ у Ваљеву, Крагујевцу, Пријевору код Чачка, Горјанима код Севојна, Ужицу, Новом Саду и његовој околини, Суботици, Врбасу, Бачком Добром Пољу, у Херцеговини поријеклом су од Шибалића са Питомина.

ДРОБЊАЦИ у селу Равне код Коловрата у пријепољском крају, поријеклом су од Шибалића са Питомина. Славе зимски Јованђан.

ШАМШАЛИ у Срему код Жабља и код Бијелог Поља род су са Шамшалима са Питомина. Славе зачеће Јована Крститеља.

ПЕТРОВИЋИ - ЊЕГОШИ на Његушима воде поријекло из Дробњака. Још у давна времена постојало је предање да су Петровићи на Његушима род са неким дробњачким породицама са којима су заједно живјели још у Босни, код Травника, одакле су се, након пада Босне под Турке, заједнички доселили на Бањанску висораван.

Светозар Томић у Монографији *Дробњаци,* Београд 1902. године, наводи сљедеће:

„Око средине 16. вијека, доселило се у Дробњак — пет породица, повећих задруга — Вуловићи, Ђурђићи, Косорићи, Томићи и Церовићи — које су биле међусобно у неком далеком сродству. Сви славе Ђурђевдан. Ове су породице живјеле, са још једном, у вријеме пада Босне под Турке (1463. године), близу Травника, одакле су родом. Одатле због турског насиља оне се одселе у Рудине близу Никшића. Ту се населе и од њих постану читава села: Ђурђићи су живјели у Ђурђевом Долу, Томићи у Дукату, Церовићи у Церовици, Његуши под Његошем, итд.

Пошто Турци покоре и Херцеговину, ове се породице и одатле одселе, неке у Дробњак а неке на Његуше. Све ове породице и у Дробњаку и на Његушима славе Ђурђевдан и приславу Никољдан. С том разликом што братства на Његушима Хераковићи и Раићевићи прислужују Велику Госпођу, коју су примили од старих Његушана-старосједелаца“.

У *Краткој повјесници фамилије Церовића,* од 1463. до 1912. године, попа Милутина Новичина Церовића наводи се да су се Петровићи са Његуша рођакали с Церовићима из Тушиње и да су одржавали врло присне рођачке односе, које су при сусретима истицали.

Било је доста дилема да ли Петровићи са Његуша заиста воде поријекло из Дробњака, све док Ристо Ковијанић није разријешио ову дилему у својим дјелима *Помени црногорских племена у которским споменицима,* I књига, Цетиње 1963. године (стр. 43-53), и II књига, Титоград 1974. године (стр. 108; 172-174), у којима је, на основу докумената из Которског архива, утврдио и доказао да ово братство заиста води поријекло од Ђорђа Богутовића из Дробњака, који се, са својим синовима Вукцем, Радином, Хераком, Прибилом и Остојом, помиње 1. марта 1399. године.

Богутин унук, а Хераков син Херак Хераковић одселио се из Дробњака на Његуше. Помиње се и у једном которском документу из 1441. године. Од Херака до Рада Томова породично стабло иде овим редом: Стијепо Хераковић — Лука Хераковић — калуђер Стјепан Хераковић — Петар калуђеров Хераковић (од њега се почињу презивати Петровићи) — Стијепо Петровић — калуђер Петар Петровић — Шћепан Петровић — владика Данило Петровић и брат му Дамјан — Марко Дамјанов

Петровић — Петар I Петровић и брат му Томо (Маркови синови) — Раде Томов (Петар II Петровић Његош).

Завршавајући ово поглавље о исељеним породицама и породицама које су некада давно живјеле у Дробњаку, за које се не зна шта је с њима било, свјестан сам да је, и након овог другог издања које је значајније допуњено, остало још тога на чему треба и даље интензивно радити и вршити даља истраживања и прикупљања нове грађе, како би се неком другом пригодном приликом извршило публиковање ове врло интересантне материје.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

II ДИО

Светозар Томић: Списак фермана и повеља породице Дробњак из Рисна - Београд 1938.

Казивање старих Требјешана

Историјски записи, књига 29

Б. Милојевић: Рађевина и Јадар

А. Лубурић: Дробњаци-племе у Херцеговини - Београд 1930.

Љ. Стојановић: Записи бр. 5717

К. Јиречек: Историја Срба, II књига 1952.

Др Сафет-бег Башагић: Кратка упута у прошлост БиХ од 1463-1850. године - Сарајево 1900.

Др Обрен Благојевић: Пива - Београд 1971.

Славко Мијушковић: Племе Никшићи у Морејском рату-Историјски записи X

С. Томић: Постанак и организација племена Дробњак (рукопис)

С. Томић: Дробњак - Етнографски зборник, IV - Београд 1902.

Р. Драгићевић: Црна Гора крајем 1851. Ист. записи, књига XIV.

Ђ. Пејовић: Из преписке В. Богишића о припреми другог издања Општег имовинског законика - Историјски записи, књ. XVII.

Ј. Томић: Црна Гора за Морејског рата

Љ. Стојановић: Стари српски записи и натписи

Ј. Томић: Састанак и договор спрских главара у Кучима 1614. године, Београд 1901.

Вук Ст. Караџић: Избор из дела - Београд 1968.

Др Јован Трифуновски: Сеоска насеља Скопског поља, САНУ, 1955.

Др Милисав Лутовац: Ибарски Колашин, САНУ 1952.

Петар Мркоњић: Средње Полимље и Потарје;

Др Вујадин Рудић: Становништво Топлице, САНУ - етнографски институт - посебна издања књ. 17 - Београд 1978.

Милисав Р. Ђенић: Златибор у прошлости, Т. Ужице 1983.

Добросав Туровић: Гајтан у НОБ-и - Београд 1975.

Рајко Раосављевић: Морача, Ровца, Колашин - Београд 1990.

Жарко Шћепановић: Средње Полимље и Потарје;

Светозар Томић: Пива и Пивљани;

Светозар Томић: Бањани

Петар Ж. Петровић: Шумадијска Колубара - Београд 1949.

Ђорђе Јањатовић: Презимена Срба у Босни - Сомбор 1993.

Звонимир Мијушковић: Племе Пјешивци - Београд 1984.

Никола Н. Томић: Племе Дробњак - Темекула Калифорнија 1980.

Радио-Подриње и СИЗ културе: Јадар у прошлости - Лозница 1985.

Др Ђ. Пејовић: Исељавања Црногораца у XIX вијеку, Титоград 1962.

Мијушко Шибалић: Устанак у Дробњаку 1805. - Шавник 1986.

Боривоје Ж. Милојевић: Дурмитор - Регионално-географска испитивања; зборник радова, књ. IX - Београд 1951.

Бранислав Ђурђев: Постанак и развитак брдских, црногорских и херцеговачких племена, ЦАНУ - Титоград, 1984.

Миленко Филиповић: Гласинац (Зборник за насеља) 1937, САНУ;

Пожега и околина - Пожега 1978.

Миле Кордић и Мијајло Ашанин: Комитски покрет у Црној Гори 1916-1918. - Нова књига - Београд 1985.

Љубо Чечовић: Неугашени пламен мојковачког оружја - Петровац на мору 1965.

Измаил Иванович Срзњевски: Вук Ст. Караџић;

Вук Стефановић Караџић: Сјећања о родослову,

Др Јован Ердељановић: Стара Црна Гора, Београд 1926.

Милош Ђ. Слијепчевић: Самобор;

Ристо Ковијанић: Помени црногорских племена у которским споменицима, књига I, Цетиње 1963; Књига II, Титоград 1974.

Вуле Кнежевић: Племе Шаранци, Београд 1961.

Аница Шаулић: Новица Церовић;

Петар Шобајић: Пјешивци;

Владимир Ћоровић: Карађорђе и Први српски устанак;

Милан Карановић: Исељени Дробњаци - Сарајево 1925.

Андрија Јовићевић: Историја Мораче - Чачак 1927.

Светозар Томић: Смаил-ага Ченгић;

Марко Вујачић: Знаменити црногорски и херцеговачки јунаци, 1, 2. и 3. књига;

Перо Крстајић: Стојан Церовић - живот и дјело, Универзитетска ријеч и Центар за културу, Никшић;

Поп Милутин Новичин Церовић: Кратка повјесница фамилије Церовић од 1463-1912. године (рукопис);

Благота Новосел: Породично стабло породице Новосел;

Марко Благојевић: Поријекло породице Благојевић на Међужвању (рукопис);

Стојан Јанковић: Поријекло Јанковића у селу Црна Гора на Пивској планини;

Драгутин С. Бојовић: Родослов братства Бојовић у Шаранцима (рукопис);

Новица Б. Бојовић: Писмени прилог о Бојовићима;

Батрић Бадњар: О породици Бадњар и о Тепчанима (рукопис);

Радивоје Дурковић: О поријеклу Јакшића и Дурковића (рукопис);

Бране Дурковић: Настанак породице Дурковић (рукопис);

Спасо Шаулић: Казивање о породици Шаулић;

Радован-Рашо Даниловић: О породици Даниловић (рукопис);

Мр Ђорђије Остојић: Родослов братства Остојић;

Миодраг Остојић: Казивање о породици Остојић;

Миодраг Д. Попвић: Поповићи у Тепцима - монографија;

Војин Р. Грбовић: О породици Грбовић (рукопис);

Гавро и Милија Грбовићи: О породици Грбовић - Робовићима;

Милоје Грбовић: Црногорци и Херцеговци у Пустој реци, Топлици и Јабланици (рукопис);

Танасије Гашић: О породици Гашић с Годијеља - писани прилог;

Ново Сератлић: О поријеклу породице Сератлић - писани прилог;

Др Никола Мемедовић: О породици Мемедовић - писани прилог;

Душан и Миливоје Лаушевић: О поријеклу породице Лаушевић (рукопис);

Др Томислав-Томо Томић: О Томићима у Тимару - писани прилог;

Инж. Ђоко Миљевић: О Миљевићима - писани прилог;

Драгутин Струњаш: О породици Струњаш - писани прилог;

Божо Стевовић: О поријеклу породице Стевовић - писани прилог;

Батрић Крстајић: О поријеклу братства Крстајић - писани прилог;

Милорад-Цудо Митровић: Казивања о породицама Митровић и Лазаревић;

Перко Гузина: Казивање о породицама Гузина и Филиповић - рукопис;

Бошко, Вељко, Миро, Мирко и Драгиша Обрадовићи: Казивали о поријеклу и родослову Обрадовића из Тепаца;

Милош Пиповић: Казивао о поријеклу породице Пиповић из Палежа;

Миле Савић: Казивао о поријеклу породице Савић из Палежа и о породицама Лечић, Каровић, Поповић, Поповић-Карамани, Нешковић и Косић;

Момир Л. Голубовић: О поријеклу и родослов Голубовића из Шумановца;

Рајко С. Карацић: Казивање о породици Карацић са Ковчице;

Чедо Стијеповић: Казивање о поријеклу породице Стијеповић;

Ристан Стијеповић: Родослов Стијеповића из Мотичког Гаја - прилог;

Јово, Миливоје и Лука Касалице: Поријекло породице Касалица - прилог;

Митар Остојић: Казивање о породици Остојић-Магрић на Питоминама;

Мр Исак Калпачина: Казивање о поријеклу породице Калпачина;

Душан Зорић: Казивање о породици Зорић;

Момчило-Момо и Рајко Раонић: Казивање о поријеклу породице Вукадиновић - Раонић из Врела;

Миљан Дамјановић: Казивање о Дамјановићима из Градине;

Радојица Марковић: Казивање о Марковићима и Медојевићима из Јелине Горе;

Драго Булатовић: Прикупио неке податке неопходне за друго издање;

Санда Грбовић: Казивања о породицама на Пошћењу;

Радомир Лазаревић: Казивање о породицама на Годијељима и Дужима;

Бошко-Буба Головић: Неке допуне за Головиће;

Шћепо Лопушина: Давање података за неке ускочке породице;

Јован Мијовић: Давање података о породицама са Годијеља;

Васо Шоловић: Казивање о породицама Шоловић и Мушовић;

Радуле и Бранко Шибалић: Казивање о породици Шибалић и о неким другим породицама о којима је Радуле добро знао;

Станиша и Томо Поповић и Милисав Марић из Тепаца: Казивање о поријеклу породица у Тепцима и тепачком крају;

Вида Таушан: Казивање о поријеклу породице Таушан у Жабљаку;

Душан Вуковић-Мотика: Казивање о породици Вуковић-Мотике из М. Гаја;

Раде Баранин: Казивање о породици Баранин са Питомина и Жабљака;

Драго и Саво Баранин: О поријеклу Бараца и Барана - писани прилог;

Рале Милашиновић: Казивање о породици Милашиновић;

Милован-Мујо Џаковић: Казивање о породици Џаковић, на основу сјећања и казивања његовог оца Радула;

Милош Џаковић: Казивање о породици Џаковић;

Влајко Рогановић: Казивање о Рогановићима који живе у Брајковачи;

Бећо Божовић: Казивање о неким породицама које су живјеле на Пирликтору, Међужвању и тепачком крају;

Гавро Церовић: писани прилог за један огранак Церовића;

Вукоман Џаковић, Игњат Жугић, Тоша Срдановић и Гавро Церовић: Дали низ драгоцјених података о Дробњаку уопште и о братствима, чиме су много помогли при изради ове монографије;

Миле Ћоровић: Казивање о породици Ћоровић; уручио ми копије писама између Карађорђа и Гаврила Шибалије;

Милинко-Мића Жугић: Обезбиједио ми је литературу везану за Јадар и Рађевину;

Анђелко Штруц: Казивање о породици Штруц;

Миланко Станишић: Дао податке о неким шаранским породицама;

Урош Пејовић: Казивање о породици Минић из Тимара;

Слободан-Пуцо Самарџић: О поријеклу породице Самарџић - рукопис;

Милан и Душан Крсмановић: О поријеклу породице Крсмановић - рукопис;

Инж. Саво Микић: О поријеклу породице Микић - писани прилог;

Радомир-Ракун Грбовић: Дао податке о неким истакнутим Дробњацима;

Саво Лековић: Казивање о породицама Новаковић и Посуке;

Мара Дурковић: Казивање о породици Церовић;

Блажо Новаковић: О поријеклу породице Новаковић у Расови;

Бошко Кнежевић: О шаранским Кнежевићима доставио врло детаљан писани прилог;

Љубо Кнежевић: Неке сугестије за друго издање и допуну о Кнежевићима;

Крсто Т. Кнежевић: Доставио неке писане документе о Кнежевићима;

Момир-Момо Пејановић: Кратка монографија *Годијељи* - биљешке;

Чедо Ковачевић: Примједбе и сугестије на прво издање;

Слободан-Слобо Ковачевић: Казивање о породици Ковачевић из Ковачке Долине;

Др Марко Пајовић: О поријеклу Пајовића - писани прилог;

Петар-Перо Мршовић: Писани прилог о Мршовићима на Мљетичку;

Лазар Срдановић: Неке сугестије за допуну другог издања;

Др Данило Радојевић: Доставио изводе из рукописа Мира М. Радојевића *Сјећање за потомство*;

Урош Зековић: Монографија *Зековићи - братство у Ускоцима;*

Милојица Смоловић: Писани прилог о породици Смоловић;

Војислав Лазовић; Писани прилог о породици Лазовић;

Милош Кнежевић: Писани прилог о породици Кнежевић из Милошевића;

Драгоје Ђерковић: Писани прилог о породици Ђерковић из Ускоја;

Мишо Зарубица: Родослов о Зарубицама и писани материјал о Зарубицама у Маочу;

Петар Љубов Гујић: Писани прилог о породици Гујић;

Милорад М. Вемић: Писани прилог о породици Вемић;

Др Дамјан Шећковић: Писани прилог о породици Шећковић;

Тодор Јањић: Писани прилог о породици Јањић из Грабовице;

Зоран Гогић: Писани прилог о породици Гогић из Вирка;

Момир и Драгомир Андесилић: Писани прилог о породици Андесилић;

Исаило, Владимир и Гајо Ђурђићи: Дали податке о братству Ђурђић;

Милорад-Миљо Шаровић: Писани прилог о братству Шаровић;

Мирчета и Свето Јакићи: Доставили писани прилог о породици Јакић;

Мр Јелисав Чуровић: Писани прилог о породици Чуровић из Тушиње;

Звонимир-Мимо Аврамовић: Родослов породице Аврамовић;

Милош Сердаревић: Писани прилог о Сердаревићима;

Никола Шушић: Писани прилог за породице Шушић, Шунтић, Пршиће и Хајтере из Шавника и Бојовиће са Мљетичка;

Живко Симићевић: О породици Симићевић - писани прилог;

Бранко Анђелић: Писани прилог о породици Анђелић;

Томо Миљић: О породици Миљић - писани прилог;

Академик Милија Станић: О породици Станић са Бара - писани прилог;

Радован Чогурић: *Прилог утврђивању родословља у Горњој Морачи;*

Петко Пековић: Хроника Крње Јеле;

Милисав Лековић: Лековићи и Остојићи у Ускочком покрету из Затарја - Нова књига, Београд 1990.

Милета Војиновић: Пљеваљски крај - прошлост и порије кло становништва;

Споменица о Херцеговачком устанку 1875.

Слободан-Бобан Томић: Споменица одликованих лица из Зетске бановине;

Милија Станишић: Кадрови револуције, Титоград 1984.

Дурмиторска партизанска Република - Титоград 1979.

Споменик палим борцима Дурмиторског НОП одреда 1941-1945.

Шпиро Лагатор и др Ђуро Батрићевић: Пљеваљска битка 1941.

Колашински четнички затвор 1942 - Титоград 1987.

Јован Жарковић: Дурмиторско подручје ослонац НОР-а и Револуције, Београд 1987.

Војо Мацан: Казивање о породици Мацан;

Др Војо Новосел: Казивање о породици Нешковић;

Здравко Гломазић: Казивање о породици Гломазић;

Радован Крејовић: Казивање о породици Крејовић са Међужваља;

Митар Бајовић: Казивање о породици Бајовић на Жабљаку;

Обрад Дакић: Казивање о породицама из села Црне Горе;

Бошко Зековић: Казивање о Зековићима и неким другим породицама из Шаранаца;

Андрија Бојовић: Казивање о неким породицама из Шарана;

Војо Дедеић: Казивање о Дедеићима и неким породицама из Шарана;

Петар Обрадовић: Казивање о Обрадовићима;

Стојан Пјешивац: Казивање о породици Пјешивац и њихову поријеклу;

Наод Вуковић: Писани прилог о породици Вуковић са Добрих Села;

Јован Ћурић: Казивање о поријеклу и досељењу породице Ћурић;

Боро Војиновић: Дао неке податке о Војиновићима са Разврша;

Гајо Војиновић: Дао податке о Војиновићима на Развршју;

Мујо Пејовић: Дао податке о Пејовићима из Пасјег Нугла;

Саво Балтић: Дао податке о Балтићима на Његовуђу:

Љубо Алексић: Дао неке податке за Алексиће на Пашину Пољу;

Милош Луковац: Казивања о поријеклу Луковаца у Ускоцима;

Петар М. Ашанин: Писани прилог о породици Ашанин

Радован Дацић: Дао неке сугестије и податке за друго издање;

Ђорђије Никитовић: Дао податке за Никитовиће и неке сугестије које сам користио за друго издање.

ИЗВОДИ ИЗ РЕЦЕНЗИЈЕ

Томислав Жугић
Радоман Јовановић

I

За припрему и израду овог рада требало је уложити голем напор. Ваљало је изучити сву постојећу и доступну литературу, бројне изворе, консултовати предања и добре зналце дробњачких породица, њихове прошлости, генеалогије, гранања и разгранавања братстава и породица. Иако аутори немају квалификативе, референце нити титуле научних радника добро познатих научној јавности, можемо констатовати да су се сасвим добро снашли у научном раду, промишљању и излагању. А за писање оваквог рада било је потребно солидно знање из више научних дисциплина, прије свега етнологије и етнографије, историје, антропогеографије. Поред опште литературе о теоријским питањима, аутори су савјесно изучавали литературу о Дробњацима из разних научних области. Они су критички искористили радове бројних научних радника. Понајвише су се користили значајним радовима Светозара Томића, Андрије Лубурића, Сафет-бега Башагића, Обрена Благојевића, Мијушка Шибалића, Славка Мијушковића, Риста Драгићевића, Љубомира Стојановића и још повише других научних и јавних посленика.

Иако доста бројна, објављена грађа и позната литература нијесу омогућавале да се изради солидан рад. Добро знајући метод научног истраживања и казивања, аутори су зато корис-

тили бројне зналце прошлости Дробњака и путем научне анкете дошли до значајних података, које су на адекватан начин провјерили и саопштили. То сад ријетко ко ради, и тиме је заслуга аутора потенцирана и својеврсна, јер је остало мало добрих памтиша, а аутори овог рада су их, срећом, пронашли. Уз то, аутори су, срећом, користили и бројне радове који су још у рукопису, што је појачало вриједност њиховог рада. Тако је стечена солидна основа за зидање темељите књиге.

У првом дијелу овог рада изложена су и обрађена бројна општа питања. Пружен је општи осврт на неке битне карактеристике племенске организације у Црној Гори, са посебним освртом на племе Дробњаци, појам племена, племенску свијест, племенски живот, сеобе, органе племена, племенске зборове, међуплеменске спорове, а нарочито сукобе између Новљана, Дробњака и Крича. Дат је краћи осврт на прошлост Дробњака у 14. и 15. вијеку и њихове односе, првенствено трговачке, са Котором и Дубровником. Понешто је речено о поштанском саобраћају преко Дробњака за Цариград а затим и о легенди о војводи Момчилу. Истакнута је улога Дробњака у млетачко-турским ратовима и везивање ослободилачких акција Херцеговаца и Црногораца за венецијанске војне акције. То је детаљније урађено за период познатог Бечког рата, крајем 17. вијека, управо од онда од када се јача ослободилачка акција Дробњака може документарно пратити и свестраније изучавати. С аспекта историјске науке, у овом раду су од интереса излагања о убиству Рецеп-паше Шехајића и паше Селмановића, борбама Дробњака с Турцима у 18. вијеку. Нарочито су значајни текстови о устанку у Дробњаку и политичким и војним подухватима почетком 19. вијека, и сарадњи Дробњака с Карађорђевим устанцима.

Аутори су, с аспекта историјске науке, сасвим исправно поступили када су, доста цјеловито, обрадили процес укључивања Дробњака у састав црногорске државе. То је истакнуто преко доста уопштених констатација о успостављању црногорске власти, убиства Смаил-аге Ченгића на Мљетичку 1840. године, разграничење између Црне Горе и Турске на територији Дробњака и битке на Шаранцима 1862. године. Писци овог текста су изложили занимљив текст о устаничким акцијама Дробњачког племена у периоду од 1862. године до 1875. године и његовом учешћу у борбама за ослобођење и коначно укључење у састав Црне Горе. Затим су дали општи осврт на Дробњак послије Берлинског конгреса 1878. године. Сав тај текст је научно добро ситуиран и стручно обликован, и пропраћен бројним напоменама.

Сами аутори свјесни су тежине посла ове врсте, па су, на крају рукописа, констатовали: „Али не треба одустати од даљег рада на овој материји, која изискује огромно ангажовање..." Било би нам задовољство да се то оствари, било да тоураде они или неко други.

У другом дјелу рада изучавају се садашња дробњачка братства према времену досељавања, исељавања или пак нестајања - изумирања. Сва братства су подијељена у пет група: Старинце, Новљане, Усељенике, Ускоке и изумрле и исељене породице. Овдје се, на основу литературе, традиције и казивања знатнијих људи обрађује историјат појединих братстава, њихово поријекло, гранање и улога значајнијих личности. Истичу се личности из старије и новије историје, заслужни људи појединих братстава на пољу науке, културе, политике, борци и народни хероји. Нарочито је интересантно казивање о настанку и нестанку појединих презимена, и традицији о томе.

Када је ријеч о људима сељачког и племенског поријекла, тешко их је ослободити братственичке и племенске пристрасности и надгорњавања. Чињеница је да су аутори овог рада припадници веома угледних братстава, да су морали писати и о својим прецима и указати на њихове знамените претке, али нам се чини да нијесу били упадљиво пристрасни јер се истина не смије сакривати. Колико смо упознати, они нијесу заобишли истину ни о било којем другом дробњачком братству. То им, свакако, служи на част, и доказ је научне и моралне стамености.

Самим тим, овај рад представља значајан помак у изучавању племена у Црној Гори. Он је на задовољавајући начин изложен, научно добро заснован и коректно написан. Имаће он значаја не само за етнографско сагледавање Дробњака већ и за шире упознавање с прошлошћу тог бројног племена. Надамо се да ће овај рад имати доста читалаца, и бити интересантан и за публику ван племена Дробњаци. Зато свесрдно препоручујемо да се овај рад публикује, надајући се да ће то убрзо бити остварено.

Проф. др Томислав Жугић,
редовни професор Филозофског факултета у Никшићу

Проф. др Радоман Јовановић
редовни професор Филозофског факултета у Никшићу

II

Читајући рукопис Вука Шибалића и Стојана Карацића о Дробњаку и његовим породицама, читалац је стално у дилеми о каквом је штиву ријеч: је ли то хроника једног племена, или више племена; скуп монографија неколико стотина братстава или пак скуп биографија и помена хиљада знаменитих људи који су живјели и богати траг оставили на тлу омеђеном богодавним утврдама: Дурмитором, Војником, Крновом, Морачом и Таром. На крају читања дилема нестаје. То је књига, то је рад који се по свом садржају, склопу, стилу, по изворима и циљевима, тешко може сврстати у неку овјешталу жанровску подјелу. Ако ово има на уму, читалац ће је лакше читати и боље користити. Неће га изненадити ако за сваку изречену мисао нема свјетенције, ако се аутор препушта предању које с кољена на кољено прелази у насљеђе. Још ако се то и напише, објави, добије се "право истине", у то се не дира. То књизи неће сметати, а може да је зачини. Аутори су, свјесни тога, означили шта је извор а шта предање да не оштете ни тамо ни овамо.

У првом дијелу књиге, гдје се говори о племену - племенима, аутор, као да се плашио критике, максимално је користио изворе, тако да пресијеца ток једној природној, мирној нарацији која би, без тога, текла још мирније. Но, с друге стране, он се обезбиједио свједоцима као што су Цвијић, Ердељановић, Ђурђев... и дао штиву озбиљнији ниво. Потрудио се да прикупи доста писане грађе, које нема баш у изобиљу, а онда покушао, доста успјешно, да синхронизује догађаје једног значајног историјског периода - о значајном судионику ослободилачких ратова црногорског народа.

Други дио књиге, који говори о братствима, мање се позива на изворе, ако се у изворе не рачунају бројне „монографије"

породица које се све више издају. То су родослови, писани, по правилу, на основу предања. Они не могу бити поуздани извори за хроничаре, али су зато и читки и питки за читаоца. Имају и неке заједничке црте у приступу: поријекло им води од јунака или удовица неког јунака: готово сви су од крви побјегли, наравно турске. Најпоузданији су када се утврђују правци кретања породица. Аутор је максимално искористио догађаје и личности из приче, одређујући вријеме и везујући га за буну, устанак, рат - градећи тако хронологију насељавања Дробњака. При томе су, између осталих, коришћена два обимнија рада о дробњачким породицама - Лубурића и Томића.

Аутори су нам дали читава породична стабла, која су се брже гранала због честих покрета, мијењала презимена: по оцу, по мјесту насељавања, по безначајним стварима. Често су се презивали по мајци, удовици, чији је муж погинуо. Има случајева да су од једног претка настала бројна братства — од Доброја из Добриловине поријекло воде 23 попродице. То говори о једној специфичној појави родовских веза а не и о родовским односима, гледано с историјске дистанце. Ето, поред осталих, посла за истраживање. Тога је, додуше, било и досад. Дробњак је био предмет интересовања људи од науке, али уступа постепено мјесто Дурмитору, Тари, језерима, флори и фауни, туризму... Бојати се да се под најездом неких нових, тренутно актуелних издања, заборави једна богата баштина која нам је још на дохвату руке. Отуда ова два аутора, два баштиника, који су отели од заборава доста блага, оставише још доста тога за нова стварања. Може се очекивати да ова књига убрзо уђе у све наше домове. Она је тако и писана: језиком којим се овдје говори, о људима који се овдје помињу, о породицама које овдје живе или потичу са овога тла. Топло је препоручујем штампи, и очекујем је.

Стојан (Јованов) Карапић рођен је 13. октобра 1927. године, у Жабљаку под Дурмитором, гдје је завршио и основну школу. Гимназију је завршио у Никшићу, 1949. године, послије чега је студирао три године на Дипломатској-новинарској високој школи у Београду, а затим је дипломирао на Правном факултету у Београду 1954. године. Послије завршетка студија био је четири године предсједник среског суда у Жабљаку, а затим три године ради на руководећим радним мјестима у Жељезари Никшић. Године 1962. одлази у царинску службу у Београд, гдје остаје до 1991. године; посљедњих дванаест година налазио се на дужности помоћника генералног директора Савезне управе царина. Написао је и објавио више дјела из области царинског, девизног и спољнотрговинског система. Сада се бави адвокатуром и живи у Београду.

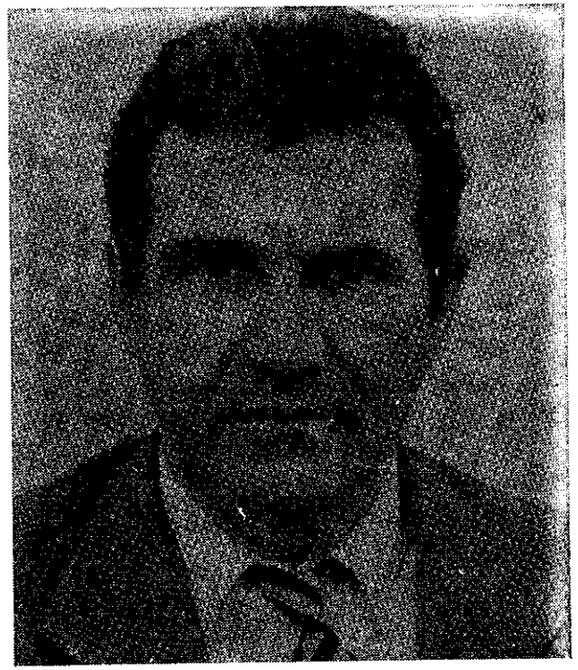

Вук Шибалић рођен је 6. маја 1938. године на Питоминма код Жабљака. Основну школу завршио је на Жабљаку, средњу техничку у Титограду, вишу педагошку на Цетињу а факултет за физичку културу у Сарајеву. Радио у Жабљаку, у школи, као наставник до 1975. године, када је изабран за директора, и на тој дужности био све до 1981. године. Тада је прешао на рад у Органе безбједности, гдје је радио до краја 1991. године, када је пензионисан.

Вук Шибалић био је члан многих форума спортских организација на подручју Црне Горе и Југославије, посебно у скиспорту организацији карактеристичној за подручје Црне Горе и Дурмитора. Био је и предсједник Смучарског савеза Црне Горе и Југославије. Учествовао је на бројним савјетовањима и симпозијумима посвећеним питањима спорта, а посебно смучарскопланинарског спорта. Од почетка шездесетих година, па до ових дана ради на питањима поријекла породица у Дробњаку, користећи при том усмена казивања, литературу и историјску грађу везану за ову област.

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР 5

Први дио

ДРОБЊАК — ПЛЕМЕ — ГРАНИЦЕ — НАЗИВ — ИСТОРИЈСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ 19
НЕКЕ БИТНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПЛЕМЕНСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ У ЦРНОЈ ГОРИ ПОСЕБНО У ПЛЕМЕНУ ДРОБЊАК 29
- Појам племена 29
- Племенска свијест 30
- Сељења и сеобе 30
- Племе, племенски живот, органи племена 54
- Племенски зборови 59
- Међусобни и међуплеменски спорови 66
- Племе, село, катуни, сеоски комуни 67
- Племенски морал и етика старих Дробњака 73
- Нестајање племенске аутономије 76

НАРОДНА ПРЕДАЊА, ЖИВОТ, ОБИЧАЈИ, НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ ... У ДРОБЊАКУ 79
- Предање, легенде, народне умотворине 84
- Живот, обичаји, народно памћење 93
- Значај потомства, кумства 101
- Вријеме, праћење природних појава 101
- Судови, клетве, заклетве 102
- Народне пословице 104
- Чување и његовање традиције и обичаја у Дробњаку 110

ГЕОГРАФСКИ ПОЈАМ И НЕКЕ БИТНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДУРМИТОРСКОГ ПОДРУЧЈА....115
ИМЕ ПЛЕМЕНА ДРОБЊАК....129
Дробњак као Жупа Комарница....131
Називи, топоними и неке карактеристике појединих дијелова Дробњака....133
КРАТАК ИСТОРИЈСКИ ПРЕГЛЕД ПЛЕМЕНА ДРОБЊАК....137
ПРАСТАРА ДРОБЊАЧКА НАСЕЉА....143
ОСВРТ НА ПЕРИОД ДРОБЊАКА, ПРЕМА ТУРСКОМ ДЕФТЕРУ ИЗ 1477. ГОДИНЕ....155
Новљани и Кричи....158
Новљани и прве водеће породице у Дробњаку....160
Сукоб између Новљана — Дробњака и Крича....170
Дробњак у 14. и 15. вијеку и трговина с Котором и Дубровником....173
Напад Хусрет-бег на Дробњак....174
Поштански саобраћај преко Дробњака за Цариград....175
Војвода Момчило, Пирликторска постаја, легенда и историја....176
Млетачко-турски рат и учешће Дробњака на млетачкој страни 181
Пораз Турака под Бечом 1683. године и акције устаника у Дробњаку....184
Убиство Рецеп-паше Шејића и паше Селмановића....187
Борба Дробњака с Турцима у 18. вијеку....188
ПОЧЕТАК 19. ВИЈЕКА У ЗНАКУ САРАДЊЕ ДРОБЊАЧКИХ, ХЕРЦЕГОВАЧКИХ И КАРАЂОРЂЕВИХ УСТАНИКА И АКЦИЈЕ ДРОБЊАЧКИХ УСТАНИКА ТОКОМ 19. ВИЈЕКА....201
Сарадња дробњачких, херцеговачких и Карађорђевих устаника у борби против Турака....229
Установљење судова и администрације црногорских држава на дробњачкој територији....231
Напад паше Миљевине и паше Скопљака на Дробњак и уступање Дробњака муселиму гатачком и пивском Смаил-аги Ченгићу....232
ГРАХОВСКА БИТКА, ДОЛАЗАК СМАИЛ-АГЕ ЧЕНГИЋА У ДРОБЊАК И ЊЕГОВО УБИСТВО НА МЉЕТИЧКУ....237
Како је тијело Смаил-аге Ченгића са Мљетичка стигло у Липник....288
Дробњак у вријеме разграничења Црне Горе и Турске....289
Напад Турака на Ријеку Црнојевића — Цетиње и увод у Шаранску битку....299

УСТАНИЧКЕ АКЦИЈЕ ДРОБЊАКА (1862-1878); УЧЕШЋЕ ДРОБЊАКА У БИТКАМА ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ ЦРНЕ ГОРЕ И КОНАЧНО УКЉУЧИВАЊЕ ДРОБЊАКА У САСТАВ ЦРНЕ ГОРЕ....303
У један Султанов ферман....319
ДРОБЊАК ПОСЛИЈЕ БЕРЛИНСКОГ КОНГРЕСА....321
Покрети Црногорске војске и увод у Мојковачку битку....332
Аустријска окупација и Комитски покрет у Црној Гори....351
Дробњак и његово подручје у условима II свјетског рата....360
ОБЛАСТ НАУКЕ, КУЛТУРЕ, УМЈЕТНОСТИ....365
ПРИЛОЗИ....435
Смрт војводе Стојана (пјесма)....437
Шују Карапићу (пјесма)....439
На гробу Мирка Алексића (пјесма)....439
Ђоку Маловићу (пјесма)....439
Смрт Смаил-аге Ченгића (пјесма)....441
Коб (пјесма)....445
Дурмитор (пјесма)....447
Геокарта Црне Горе од 16. до 20. вијека....449
НАПОМЕНЕ О КОРИШЋЕНОЈ ЛИТЕРАТУРИ ЗА ПРВИ ДИО КЊИГЕ....451
ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА (I дио)....459
ИМЕНИЧНИ РЕГИСТАР (I дио)....463

Други дио

ПОРОДИЦЕ У ДРОДЊАКУ И ЊИХОВО ПОРИЈЕКЛО (ДРОБЊАК, ЈЕЗЕРА, УСКОЦИ И ШАРАНЦИ)

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ....477
БРАТСТВА У ДРОБЊАКУ....479

А

Абазовићи....529, 863
Аврамовићи....704, 739
Азарићи....729
Алексићи....530, 816, 892
Амовићи....871
Андесилићи....604, 886
Антонијевићи....887
Апостоловићи....884

Анђелићи 765, 894
Андријашевићи 856
Аџивуковићи 858
Ашани 807, 891
Аџићи 736

Б

Бадњари 628, 888
Базовићи 863
Бајчете 791
Бајовићи 723, 779
Балотићи 577
Балтићи 738
Бањуше 589, 873
Баиљи 868
Барци и Барани 551, 876
Батурани 887
Батизићи 501, 864
Башовићи 532
Бећковићи 757, 895
Беговићи 568, 873
Бећировићи 812
Бијелићи 684, 821, 891
Благојевићи 774
Богисављевићи 521, 861
Богићевићи 861
Божанићи 869
Божовићи 563, 695
Бојовићи 757, 893
Бојковићи 857
Бојићи 727
Бојати 734, 858
Бошковићи 872
Брајковићи 881
Брајовићи 785
Бориловићи 885
Булићи 512
Булатовићи 709
Бартуле 887
Баковићи 891
Бандулићи 889

Балићи 892
Бујишићи 893
Бјелице 898

В

Вуковићи 479, 541, 722, 726, 763, 892, 894, 896
Вучинићи 598, 740, 873
Вујачићи 797
Војводићи 798, 892
Вилићи 814
Вечеровићи 860
Влаховљаци 861
Висковићи 864
Вилотијевићи 547, 865
Вујашевићи 868
Вемићи 591, 869, 871, 872
Вуловићи 564, 873
Васовићи 524, 874, 876
Вукојевићи 524, 876
Веселићи 499, 877
Вуковићи-Мотике 504
Вукићевићи 512
Вућићи 525
Војиновићи 532, 720, 893
Вукмировићи 543
Вујичићи 639
Влаховићи 709
Вујовићи 879
Вуксановићи 851
Варезићи 881
Вилићи 881
Видојевићи 886
Васиљевићи 883, 890

Г

Гргуровићи 509, 860
Гркићи 514, 861
Головићи 534
Грбовићи 538, 885
Гордијанићи 569
Гујићи 574

Глођаје 593, 873
Глуваћи 600, 862
Гогићи 606, 872, 886
Голубовићи 653, 706, 722, 817, 834
Годијељи 658
Гвозденовићи 679
Гузине 702
Гашићи 706
Гушићи 711
Гломазићи 716
Гашовићи 725, 828, 876
Губићи 732
Гаговићи 736
Гиљени 811
Грдинићи 820
Граовци 857
Гркојевићи 859
Гргуревићи 547
Губерине 861
Градисављевићи 863
Грдановићи 865
Гуске 869
Грубачи 876, 892
Говедарице 880
Гвоздени 887
Грујичићи 896

Д

Дурковићи 488
Даниловићи 489, 879
Дуловићи 844
Делићи 494, 737, 858
Дајовићи 499, 877
Дуковићи 534
Дужани 543
Данчуловићи 547
Дориловићи 598
Дринчићи 640, 887
Драшковићи 728
Дракуловићи 730
Дамјановићи 731, 787, 815

Дубљевићи 734
Дакићи 734
Дедеићи 771
Дацићи 782
Дубурије 828
Давидовићи 830, 864
Дабовићи 864
Докићи 864
Дробњаци ..856, 859, 861, 863, 870, 871, 876, 883, 884, 890, 891, 900
Добриловићи 862
Дејановићи 865
Дробњаковићи 856, 870
Дринчићи 868
Добријевићи 874
Дујовићи 878
Думањићи 882
Дробњаци-Клицановићи 884
Дивљани 889
Деспићи 890
Додери 892
Дедићи-Дедеићи 896

Ђ

Ђерићи 513, 861
Ђуришић 522, 876
Ђерковићи 873
Ђедовић 586, 890
Ђуровићи 588, 706, 878
Ђурђићи 602, 668
Ђукнићи 684
Ђоковићи 711
Ђурковићи 712
Ђикановићи 813
Ђукићи 864
Ђоновићи 871
Ђурићи 871, 890
Ђуровићи-Ћарићи 878
Ђенићи 822
Ђокићи 890

Е

Ераковићи 865
Ернецли 730

Ж

Живковићи 563, 829, 839, 875
Жижићи 803, 872
Жугићи 569, 873
Жунићи 863

З

Златнопојасовићи 507
Змајевићи 511, 861
Зеленовићи 563, 875
Зорићи 567, 873
Зарубице 582, 859
Зековићи 680
Зуковићи 756, 895
Зејаци 777, 894
Зајовићи 861
Зиндовићи 865, 875
Зорановићи 887
Зечеви 869
Зечевићи 882

И

Ивановићи 872, 878, 882
Ивовине 860
Иковићи 863
Илићи 588, 882
Истијановићи 691

Ј

Јауковићи 484
Јакшић 487, 879
Јововићи 507, 640, 709, 741, 860
Јегдићи 513, 859
Јевтићи 567
Јованићи 568, 873
Јегдићи 586

Јекнићи 840
Јакићи 594
Јанковићи 599, 847, 868, 883, 888
Јањићи 612
Јоловићи 621
Јањушевићи 711
Јурићи 733
Јоксимовићи 741
Јошановићи 811
Јелићи 824, 871, 891, 893
Јоцовићи 826, 866, 896
Јоксовићи 872
Јајићи 860
Јовановићи 863
Јефтановићи 864, 883
Јатар 870
Јовићевићи 870
Јосиповићи 882
Јефтовићи 883
Јовашевићи 887
Јовичићи и Јовићи 890

К

Кујунџићи 495, 867
Костићи 497, 860, 882
Касалице 502, 863
Кавецићи 506
Кекери 513
Косовчићи 528
Кочовићи 533
Ковијанић 536
Кадићи 543, 727
Косорићи 553, 872
Кекићи 566
Кнежевићи 589, 719, 746, 871, 894
Крстајићи 607
Калабићи 619
Китаљевићи 622
Карацићи 649, 889, 890
Каљевићи 656, 871, 888
Крсмановићи 663, 781, 869

Кандићи 667
Капешићи 704
Ковачевићи 704, 866, 869, 882, 883
Криваћевићи 753
Калпачине 775
Крејовићи 776
Кршикапе 799, 892
Котлице 800
Курајице 857
Кукољи 807
Кешељевићи 857
Котарци и Котарчевићи 858
Ковачи 860, 869
Коњокради 864
Котарци 871
Кљајићи874
Куртовићи 875
Козлине 877
Комшировићи 883
Клицановићи-Поповићи 884
Клицановићи-Вучинићи 884
Калуђеровићи 884
Комненићи 886
Клинци 886
Коћеле 886
Кустурићи 890
Кељевићи 891
Косићи 897
Каровићи 897

Л

Ликићи 563
Ласице 606, 862
Лаушевићи 636, 887
Лазаревићи 662, 701, 859
Лалићи 668, 865, 868
Лазовићи 690, 875
Лаловићи-Радуловићи 713
Луковци 724
Лијешнићи 780
Лековићи 788, 874

Лопушине 798
Лаловићи 833, 869, 877, 886
Лекочевићи 861
Лаћевићи 871
Лучићи 859, 869, 873, 878
Лери 857
Леовци 858
Лубинићи 867
Лаудани 872
Лаовићи 880
Леловићи 882
Лонцовићи 886
Лаковићи 893
Лакетићи 893
Лончари 897
Лечићи 897

М

Мијатовићи 846
Мандићи 481, 548, 791, 848
Милутиновићи 504
Миљевићи 517
Мољевићи 522
Милашиновићи 525, 860
Мемедовићи 544
Машићи 549, 865
Маловићи 549, 865, 867, 900
Мателjевићи 586, 858
Милошевићи 587
Маринковићи 597, 873, 890
Миличићи 602
Марићи 634, 882, 887, 891
Милићевићи 642
Мијовићи 659
Мушовићи 678
Мацани 695, 899
Митровићи 700, 772, 728
Минићи 710, 730
Мршовићи 718
Милићи 719, 726, 898
Мрдаци 790, 894

Мумини 736, 877
Милинковићи 740, 882
Мештери 818
Мирковићи 725, 862, 863, 883
Мујовићи 727
Мучалице 728
Медојевићи 729
Максимовићи 741
Миљићи 786
Марковићи 792, 872, 890
Мрдаковићи 819
Микићи 823
Мастиловићи 829
Мићовићи 856
Милојевићи 860
Московљевићи 860
Миловићи 861
Мотике 862
Моњевићи 868
Мрковићи 874
Миљановићи 874
Миловановићи 875
Матијашевићи 880, 884
Мијаиловићи 882
Моњковићи 882
Младеновићи 882
Манојловићи 890
Маричићи 895
Мусићи 899
Маџгаљи 899

Н

Никитовићи 505, 862
Новљани 527
Недићи 556
Новаковићи 587, 729, 859, 885, 886
Ненезићи 684
Новосели 697
Нововићи 764, 895
Никовићи 795, 895
Николичићи 877

Николићи 880
Нинковићи 881
Нешковићи 888

О

Остојићи 492, 890
Одовићи 542
Обрадовићи 644, 868, 887
Остојићи (Магрићи и Бабићи) 738
Орићи 890
Остојићи-Пушоње 899

П

Параушићи 494, 858
Перовићи-Курепи 498
Поповићи 520, 607, 661, 691, 723, 754, 864, 870, 882, 886
Педовићи 522, 862
Перовићи 523, 883
Пошћењани 529
Пушеље 537, 863
Перишићи 542, 882
Пејовићи 546, 737, 780
Павићевићи 548, 866
Пешићи 563, 875
Полексићи 620
Пилетићи 624
Парећине-Потураци 633, 887
Петковићи 643, 868
Пејановићи 660
Пековићи 690, 712, 842
Пићуровићи 712
Палије 713
Пекићи 715
Пајовићи 717
Пижурице 725
Посуке 729
Пјешчићи 737
Потпаре 741
Пршићи 742
Пашићи 762, 882
Павловићи 781, 879, 882, 883, 889, 890, 896

Попадићи 790, 891
Перошевићи 806
Петрушићи 813, 891
Пјешивци 832
Пиповићи 833
Пајовићи 849
Продани-Продановићи 864
Пељићи 864
Папићи 865
Пргомеље 867
Пушићи 869
Претовићи 871, 890
Павићи 879
Петровићи 880
Потураци 882, 888
Перуничићи 882
Панце 887
Поробићи 888
Петијевићи 889
Пашићи-Чичићи 859
Поповићи-Карамани 897
Петровићи - Његоши 900

Р

Ружићи 469, 859
Ракетићи 500, 869
Раонићи 521, 777, 861, 886
Радуловићи 532, 878, 883, 887, 891
Радовићи 587
Радоњићи 623
Радуловићи-Смољани 627
Рајковић 679
Рођени 683, 895
Радојевићи 703, 707, 722, 787, 885
Рашчани 732
Рончевићи 738
Радошевићи 750
Рајичевићи 750, 895
Рондовићи 764, 895
Робовићи 785
Рогановићи 788

Рубежићи 802, 891
Ровчани 821
Ристићи 823
Радовановићи 859, 890, 892
Радановићи 828
Рашковићи 830
Ребићи 875
Раковићи 500, 877
Радибратовићи 882
Ракићи 883, 890
Рвати 884
Радосављевићи 886
Раилићи 896
Рабрени 898
Ракочевићи 850

С

Србљановићи 514, 861
Струњаши 518
Сарићи 521
Саравеље 524, 877
Симуновићи 533
Сандићи 537
Славујевићи 548
Срдановићи 555, 873
Стојановићи 556
Стевовићи 563, 693, 875
Сератлићи 584, 870
Станковићи 632
Савовићи 685
Стијеповићи 686
Смоловићи 688, 870
Стриковићи 711
Станићи 719, 822, 898
Савићи 732, 834
Сердаревићи 733
Симићевићи 755, 894
Стрелице 784
Стожинићи 820
Сенићи 893
Стеванчевићи 863

Слијепчевићи....864
Старовићи....864
Самарџићи....866, 898
Стакићи....867
Струњашевићи....870
Скочковићи....870
Стојчићи....871
Сикимићи....878

Т

Томићи....515, 578, 859, 900
Тешовићи....522, 862
Трепчани-Тепчани....624
Тепчани-потомци Рајичеви....634
Тепчани-потомци Станишини....641
Томчићи....735
Терзићи....740
Требјешани....793, 794
Тодоровићи....818, 871, 879
Тмушићи....826
Томовићи....862
Таушани....835
Терићи....875, 866
Топаловићи....869
Тошићи....871, 897, 898
Тољевићи....874
Тансаковићи....883
Туровићи-Вујачићи....891
Тановићи....897

Ћ

Ћоровићи....541, 770
Ћеранићи....546, 819, 866
Ћерковићи....575
Ћетковићи....638, 815
Ћировићи....687
Ћатовићи....703
Ћосовићи....768, 894, 895
Ћућиловићи....830
Ћурићи....836
Ћорићи....836

Ћурчићи....864
Ћевићи....890

У

Усовићи....520
Ушћумлићи....737
Угурсузи....870
Ускоковићи....878

Ф

Филиповићи....703, 866

Х

Хајтери....742

Ц

Цвијићи....881
Церовићи....557, 875
Црногорци....836

Ч

Чабаркапе....784
Чабрине....873
Чавићи....881
Чађевићи....888
Чарапићи....598, 871
Чворовићи....830, 899
Чечовићи....827
Чичи-Чичићи....763, 894
Чоловићи....872, 882
Чуровићи....614, 877
Чупићи....593
Чотрићи....889
Чогуре-Чогурићи....837

Џ

Џабасани....627
Џаковићи....750
Џамбасовићи....888

Цепине 731
Цувери....731
Цукићи....500

Ш

Шаулићи 491
Шећеровићи 496, 859
Шушићи....507, 860
Шљиванчани....509, 860
Шћепановићи 565, 720
Шобићи....586
Шаровићи 600, 867
Шећковићи 617
Шибалићи....669, 900
Шоловићи 677
Шамшали....696, 900
Шкулетићи 704, 868
Шишовићи....727
Штруци....731
Шипчићи....735
Шунтићи 742
Шаранци 743
Шпањевићи....779
Шућури....791
Шалипури 869
Шумљаци 872
Шебеци 875
Шаини 893
Шћеповићи....893
Шарци 893
Шиндићи....897

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА (II ДИО)....903
ИЗВОДИ ИЗ РЕЦЕНЗИЈЕ....913

ГЕНЕРАЛНИ СПОНЗОР

Милан Касалица
Директор предузећа „Дом—
Нови Сад

СПОНЗОРИ

ОПШТИНА ЖАБЉАК - Жабљак; ОПШТИНА ШАВНИК - Шавник; ПРЕДУЗЕЋЕ ЛУКА БАР -Бар; РЕВИЈА ЗА ДЕЦУ „КОЛО“ - Никшић; ЕЛЕКТРО-ПРИВРЕДА ЦРНЕ ГОРЕ - Никшић; РУДНИЦИ БОКСИТА ЦРНЕ ГОРЕ - Никшић; „СКИЦЕНТАР ДУРМИТОР“ - Жабљак; БЕОБАНКА - Београд; ВУКОВА ЗАДУЖБИНА - Београд; КУЛТУРНО-ПРОСВЕТНА ЗАЈЕДНИЦА „ВУК КАРАЏИЋ“ - Лозница; ДП „ПРЕДУЗЕЋЕ ПРОКУПАЦ БЕОГРАД“ - Београд; ГРАЂЕВИНСКА ШКОЛА - Београд; ОШ „ДУШАН ОБРАДОВИЋ“ - Жабљак; ПРЕДУЗЕЋЕ ТРАНШПЕД ЕКСАЛ - Нови Сад; ДРВНО ИНДУСТРИЈСКО ПРЕДУЗЕЋЕ - Жабљак; Предузеће „СОВА“ - Београд; Предузеће „ЕКСАЛ“ - Подгорица; ДУВАНСКИ КОМБИНАТ - Подгорица; ДП ХИП ПЕТРОХЕМИЈА - Панчево.

ИСПРАВКЕ

– На страни 116, 8. ред одозго умјесто Мали Стулац, треба да стоји Велики Штулац.
– На страни 481. код братства *Мандића* у 11. реду стоји Пирликтора, а треба Пирлитора.
– На страни 484. кдо братства *Јауковића* у 13. реду стоји и Сава, а треба и Саве.
– На страни 488. код братства *Дурковића* у 9. реду стоји Ковачевом пању, а треба Ковачевом пању.
– На страни 489. код братства *Даниловића* у 7. реду стоји Секула, а треба Секуле
– На страни 520. код братства *Усовића* у 6. реду стоји Пирликтор, а треба Пирлитор.
– На страни 523. у првом реду одозго стоји Петровићи, а треба Перовићи.
– На страни 523. код братства *Перовића* у 6. реду стоји Кнежева снага, а треба Кнежева снаха.
– На страни 542. код братства *Перишића*, у другом реду одоздо стоји Доривоје, а треба Добривоје.
– На страни 554. у 9. реду стоји требиљског пашу, а треба требињског пашу.
– На страни 578. код братства *Томића* у 13 реду одоздо стоји Доброунича, а треба Добрунича.
– На страни 598. код братства *Чарапића* у 3. реду стоји и да су било богати, а треба и да су били врло богати.
– На страни 615. у 12. реду одоздо стоји оем, а треба неке.
– На страни 624. код Трепчани – Тепчани; у 7. реду одоздо стоји Пирликтора, а треба Пирлитора; на истој страни у 5. реду одоздо стоји Пирликтора, а треба Пирлитора.
– На страни 625. у првом реду одозго стоји Пирликтора, а треба Пирлитора; на истој страни у 7. реду одозго стоји Пирликтора, а треба Пирлитора; на истој страни у првом реду одоздо стоји Пирликтор, а треба Пирлитор.
– На страни 626. у 6. реду одозго стоји Пирликтор, а треба Пирлитор; на истој 626. страни у 7. реду одозго стоји били су у служби српске властеле као *поседа*, а треба били су у служби српске властеле као *посада*.
– На страни 628. у петом реду одозго стоји Милић Шулов, а треба: Милан Шулов.
– На страни 632. у 6. реду одозго стоји: Бартилине, а треба Бартулине потомке.
– На страни 632. у 18. реду одозго стоји у Гајтани, а треба у Гајтану.
– На страни 633. код братства *Парежине*, у 15. реду одоздо стоји: Марко Парењина, а треба: Марко Парежина.
– На страни 638. у 18. реду одозго стоји код Драче, а треба код Драча.
– На страни 640. код братства *Јововића* у 9. реду стоји њихов брат, а треба његов брат.
– На страни 643. код братства *Божовића* у 4. реду стоји Нијата, а треба Мијата.
– На страни 659. код братства *Мијовића* стоји у 4. реду: 1875. год, а треба 1785.
– На страни 688. у четвртом реду одозго стоји да хвата дивокозе, а треба: да хајка дивокозе.
– На страни 690. код братства *Лазовића* у петом реду стоји: Лазо на Дужима попред мајке, а треба: Лазо на Дужима поред мајке.
– На страни 699. у 13. реду одозго стоји: Микаило је доживио и Први свјетски рат, а треба: Микаило је доживио и Други свјетски рат.
– На страни 700. код братства *Митровића* у другом реду одоздо стоји: имао је синове Милутина, Јакша, и Сава, а треба: Милутинна, Јакшу и Сава.
– На страни 705. у 10. реду одозго стоји Пирликтору, а треба: Пирлитору.
– На страни 719. код братства *Милића* у четвртом реду стоји по Имену, а треба по Племену.
– На страни 725. код братства *Мирковића* у трећем реду стоји: у братство Кавецића, а треба: код братства Кавецића.
– На страни 729. код братства *Новаковића* у првом реду стоји: Потичу из Башкова, а треба: Потичу из Вашкова.
– На страни 730. код братства *Ернецли* у другом реду стоји Точек, а треба Тончек.
– На страни 743. под а) Шаранци у трећем реду стоји Пирликтора, а треба Пирлитора.

– На страни 745. у 19. реду одоздо стоји: Пирликтора, а треба Пирлитора.
– На страни 748. 20. ред одозго умјесто ријечи Тодор Трипков, треба да стоји Тодор Митров.
– На страни 755. код братства *Симићевићи* у петом реду одоздо стоји и Сину Милију, а треба и Сина Милију.
– На страни 756. у 15. реду одозго стоји Радиш а треба Радош.
– На страни 758. у 6. реду одоздо стоји: у Машарској, а треба у Мађарској.
– На страни 764. код братства *Рондовићи* у 8. реду одоздо стоји из Плене, а треба из Плане.
– На страни 769. у 8. реду одоздо стоји Пирликтору, а треба Пирлитору.
– На страни 770. код братства *Ђоровићи* на Пирликтору а треба на Пирлитору; на истој страни у 12. реду одоздо стоји Пирликтора, а треба Пирлитора.
– На страни 771. у 18. реду одозго стоји: Пирликтору, а треба Пирлитору.
– На страни 773. у 4. реду одозго стоји: Александар-Ацо, а треба: Александар-Лексо.
– На страни 774. код братства *Благојевићи* у 24. реду одоздо стоји: Милосав Радојев је имао: Јова, Перка и Миливоја, а треба: Милосав Радојев је имао: Милисава, Марка и Трипка; Јанко Радојев има: Јова, Перка и Миливоја; на истој страни у 19. реду одоздо стоји Милосав, а треба Милисав.
– На страни 781. код братства *Павловићи* у 12. реду одоздо стоји Пирликтора, а треба Пирлитора.
– На страни 783. у 5. реду стоји Баса, а треба Васа.
– На страни 786. код братства *Мићићи* у првом реду одозго стоји Кућа, а треба Куча.
– На страни 804. у 12. реду одоздо стоји Велько Жижић, а треба Живко Жижић.
– На страни 820. код братства *Стожинићи* у 7. реду брисати ријеч неке.
– На страни 827. код братства *Лечовићи* у 5. реду одоздо стоји поптурчити, а треба потурчити.
– На страни 828. код братства *Дубурије* у другом и осмом реду стоји Ранковићи, а треба Рнковићи.
– На страни 834. код братства *Голубовићи* у петом реду одоздо стоји Мелемтије, а треба Мелентије.
– На страни 849. у 19. реду одозго стоји Драгојевићи, а треба Драгојеви.
– На страни 862. код братства *Добриловићи* стоји Шоровићи, а треба Шаровићи.
– На страни 863. код братства *Касалице* у 16. реду брисати *из села.*
– На страни 864. код братства *Продани-Продановићи* у 14. реду одоздо стоји дадуше, а треба додуше.
– На страни 867. код братства *Лубинићи* на крају додати: „Лубинића њива".
– На страни 888. код братства *Нешковићи* у 6. реду одозго стоји Јованова, а треба Радованова.
– На страни 869. код братства *Раилићи* стоји Пирликтору, а треба Пирлитору; у другом реду одоздо.
– На страни 897. у трећем реду одозго стоји Пирликтору, а т реба Пирлитору.
– На страни 906. у 10. реду стоји Робовићима, а треба Роговићима.
– На страни 908. у 18. реду одозго стоји Пирликтору, а треба Пирлитору.
– На страни 929. у садржају под словом „Ђ" код братства *Ђерковићи* додати 575.
– На страни 576. код братства *Ђерковићи* изостављен је један пасус који треба уметнути послије 36. реда, а треба да гласи: „Јоцов млађи брат Војин-Војо, студирао је медицину и био активиста у студентском покрету на Београдском универзитету. У пљеваљској бици је комесар Језеро-шаранског батаљона. Налазио се касније на дужности замјеника комесара батаљона „Војвода Момчило". У Четвртој пролетерској црногорској бригади је а) првих дана њеног оснивања на дужности комесара Чете пратећих оруђа бригаде, па комесар Хаубичког дивизиона Врховног штаба, даље, секретар СК КПЈ. Жабљак и замјеник комесара Шесте Црногорске бригаде. Носилац је 'Партизанске споменице 1941'."

791.2454
0721